UMBERTO ECO

ROŽĖS VARDAS

Umberto Eco

ROŽĖS VARDAS

TYTO ALBA

Umberto Eco

ROŽĖS VARDAS

Romanas

Iš italų kalbos vertė
Inga Tuliševskaitė

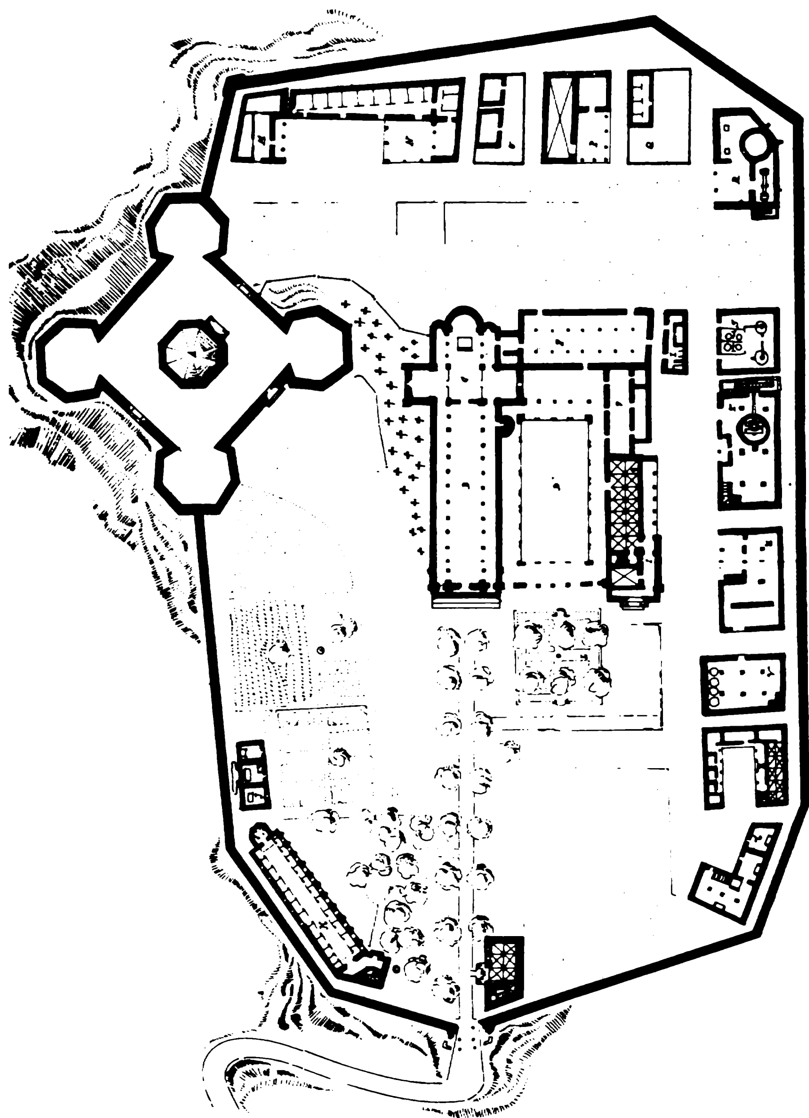
VILNIUS 2012

UDK 850-3
Ec35

Umberto ECO
IL NOME DELLA
ROSA
Tascabili Bompiani. 2000

2-asis pataisytas leidimas

ISBN 9986-16-201-7

VIENUOLYNAS

K	Ligoninė	F	Dortuaras
J	Maudykla	H	Kapitulos salė
A	Buveinė	M	Tvartai
B	Bažnyčia	N	Arklidės
D	Klostras	R	Kalvė

Be abejo, rankraštis

Tūkstantis devyni šimtai šešiasdešimt aštuntų metų rugpjūčio šešioliktąją į rankas man pateko kažkokio abato Valė knyga Le manuscript de Dom Adson de Melk, traduit en franēais d'aprčs l'édition de Dom J. Mabillon *(Aux Presses de l'Abbaye de la Source, Paris, 1842)*[1]*. Ši knyga, sprendžiant iš negausių istorinių nuorodų, buvo lyg ir tikslus nuorašas XIV amžiaus rankraščio, kurį savo ruožtu rado Melko vienuolyne didysis septynioliktojo amžiaus eruditas, daug nusipelnęs benediktinų ordino istorijai. Manasis atradimas (taigi jau trečias iš eilės) neleido man nuobodžiauti Prahoje, kur viešėjau laukdamas širdžiai brangaus asmens. Po šešių dienų tarybinė kariuomenė įžengė į tą nelaimingą miestą. Man pavyko pereiti Austrijos sieną Lince, iš kur nuvykau į Vieną, o ten pagaliau sutikau tą, kurios laukiau, ir kartu leidomės Dunojaus aukštupio link.*

Sujaudintas skaičiau kraupią Adso iš Melko istoriją, kuri taip sužavėjo mane, jog kone vienu atsikvėpimu išverčiau ją, prirašydamas keletą didelių Papeterie Joseph Gibert *firmos sąsiuvinių, kuriuose taip malonu rašyti minkšta plunksna. Tuo tarpu pasiekėme Melko apylinkes, kur ir dabar stačiame krante, ties upės vingiu, stūkso gražusis Stiftas, praėjusiais amžiais ne kartą perstatinėtas. Kaip mielasis skaitytojas, matyt, jau suprato, vienuolyno bibliotekoje neradau nė pėdsako Adso rankraščio.*

Dar prieš atvykstant į Zalcburgą, tą nelemtą naktį viešbutyje Mondzė pakrantėje, mano kelionės draugija netikėtai iširo, ir ta, su kuria keliavau, išnyko, kartu dingo ir abato Valė knyga, bet nebuvo tai pikta valia, o

[1] „Le manuscript..." – Tėvo Adso iš Melko rankraštis, išverstas į prancūzų kalbą remiantis tėvo Ž. Mabijono leidiniu (La Surs vienuolyno spaustuvė, Paryžius, 1842). (Visi paaiškinimai, kur nėra nuorodos *Aut. past.*, vertėjos.)

tik mūsų padriko ir skuboto išsiskyrimo pasekmė. Taip aš likau su keliais prirašytais sąsiuviniais rankoje ir begaline tuštuma širdy.

Po keleto mėnesių, atvykęs į Paryžių, nutariau tęsti savo ieškojimus. Iš prancūziškoje knygoje užtiktų pastabų man liko stebėtinai tiksli šaltinio nuoroda:

Vetera analecta, sive *collectio veterum aliquot operum* & opusculorum omnis generis, carminum, epistolarum, diplomaton, epitaphiorum, &, *cum itinere germanico,* adnotationibus aliquot disquisitionibus R. P. D. Joannis Mabillon, Presbiteri ac Monachi Ord. Sancti Benedicti e Congregatione S. Mauri. – *Nova Editio* cui accessere *Mabilonii* vita & aliquot opuscula, scilicet Dissertatio de Pane *Eucharistico, Azymo et Fermentato*, ad Eminentiss. Cardinalem *Bona.* Subjungitur opusculum *Eldefonsi* Hispaniensis Episcopi de eodem argumento *Et Eusebii* Romani ad *Theophilum* Gallum epistola, *De cultu sanctorum ignotorum,* Parisiis, apud Levesque, ad Pontem S. Michaelis, MDCCXXI, cum privilegio Regis[1].

Netrukus San Ženevjevos bibliotekoje radau Vetera analecta, *bet, didžiai mano nuostabai, šis leidinys skyrėsi dviem dalykais: pirma, leidėjas buvo Montalant, ad Ripam P. P. Augustinianorum (prope Pontem S. Michaelis), o antra, jis buvo dvejais metais vėlesnis. Nereikia nė sakyti, kad šiose* analecta *neaptikau jokio rankraščio, rašyto Adso ar Adsono iš Melko, ir kad buvo tai, kaip kiekvienas gali lengvai įsitikinti, trumpų ir vidutiniškai ilgų tekstų rinkinys, tuo tarpu Valė istorija tęsėsi per kelis šimtus puslapių. Tuomet kreipiausi į žymius medievistus ir visų pirma į man brangų ir neužmirštamą Etjeną Žilsoną, tačiau paaiškėjo, jog vienintelės* Vetera analecta *yra tos, kurias radau San Ženevjevoje. Kelionė į Abė de la Surs vienuolyną, stūksantį Pasi priemiestyje, ir pokalbis su*

[1] Vetera analecta... – Senieji fragmentai arba nedidelis rinkinys įvairios rūšies kūrinių bei kūrinėlių, dainų, laiškų, raštų, epitafijų, kartu su kelionės per Vokietiją aprašymu, paruoštas ir papildytas pastabomis R. P. D. Jono Mabijono, Šv. Benedikto ordino ir šv. Mauro bendruomenės presbiterio ir vienuolio. – Naujas leidimas, į kurį įėjo Mabijono gyvenimas ir keletas kūrinėlių, tokių kaip Samprotavimai apie Eucharistinę Duoną, Prėską ir Raugintą, jo Eminencijai kardinolui Bonai. Jis papildytas Ildefonso Ispano, vyskupo, darbu apie tą patį dalyką ir Euzebijaus Romiečio laišku Teofiliui Galui Apie Nežinomųjų šventųjų kultą, Paryžius, Levio spaustuvė, prie Šv. Mykolo tilto, 1721, su karališkąja privilegija.

savo draugu tėvu Arnu Lanstedu įtikino mane, kad ir joks abatas Valė nėra spausdinęs jokių knygų vienuolyno spaustuvais (kurių, beje, ten nė nebuvo). Žinomas prancūzų mokslo vyrų aplaidumas teikiant bibliografines nuorodas, tačiau šis atvejis pranoko visas racionalaus pesimizmo ribas. Pradėjau įtarti, kad man bus patekusi klastotė. Nebeturėjau nė Valė knygos (o nedrįsau prašyti jos tą, kuri iš manęs ją buvo pagrobusi). Liko tik mano užrašai, kuriais taip pat pradėjau abejoti.

Pasitaiko tokių stebuklingų begalinio fizinio nuovargio ir intensyvios proto veiklos akimirkų, kurios pagimdo praeityje matytų asmenų regėjimus („en me retraēant ces détails, j'en suis ą me demander s'ils sont réels, ou bien si je les ai rźvés")[1]*. Kaip vėliau perskaičiau puikioje abato Bukó knygelėje, esti ir dar neparašytų knygų regėjimų.*

Jei ne vienas vėlesnis įvykis, ir po šiai dienai klausčiau save, kokia gi Adso iš Melko istorijos kilmė, tačiau 1970 metais Buenos Airėse, smalsaudamas mažyčio senų knygų knygynėlio Korientėje, netoli garsiosios Patio del Tango, *lentynose užtikau ispanišką Milo Temesvaro knygelės* Apie pavyzdžius šachmatų žaidime *vertimą. Jau turėjau progą cituoti ją (iš antrų lūpų) savo knygoje* Apokaliptikai integruotieji, *kalbėdamas apie vėlesnį jo darbą* Apokalipsės pardavėjai. *Tame dabar jau neprieinamo gruziniško originalo (Tbilisis, 1934) vertime, didžiai savo nuostabai, radau ilgų Adso rankraščio citatų, tik šį kartą šaltinis buvo ne Valė ir ne Mabijonas, o tėvas Anastazijus Kircheris (tačiau kuri jo knyga?). Vienas mokslo vyras, kurio vardo čia, manau, neverta minėti, vėliau tikino mane (cituodamas knygas iš atminties), jog garsusis jėzuitas niekad nėra kalbėjęs apie jokį Adsą iš Melko. Bet Temesvaro knyga gulėjo man prieš akis, o joje aprašyti epizodai visiškai sutapo su Valė išversto rankraščio epizodais (ypač neleido abejoti labirinto aprašymas). Kad ir ką būtų vėliau apie tai rašęs Benjaminas Plačidas*[2]*, abatas Valė tikrai gyveno, kaip tikrai gyveno ir Adsas iš Melko.*

Manau, kad Adso prisiminimai teisingai atspindi jo aprašomus įvykius, nors juos ir gaubia daugelio paslapčių šydas, pradedant pačiu autoriumi,

[1] „en me retraēant..." – prisimindamas tas smulkmenas, klausiu savęs, ar jos yra tikros, o gal aš jas sapnavau.

[2] La Repubblica. – 1977 rugsėjo 22. (*Aut. past.*)

o baigiant vienuolyno vieta, Adso rūpestingai nutylima, todėl galima tik spėti, jog tai – kažkur tarp Pompozos ir Konko vienuolynų, matyt, ties Apeninų kalnagūbriu, tarp Pjemonto, Ligūrijos ir Prancūzijos (kitaip tariant, tarp Leričio ir Turbijos). O dėl laiko, kada vyko aprašytieji įvykiai, galiu pasakyti – tai buvo 1327 metų lapkričio pabaiga, tačiau nežinia, kada parašyta pati knyga. Bet turėdami omeny, kad dvidešimt septintaisiais Adsas tebuvo novicijus, o rašydamas jau artėjo prie mirties slenksčio, galime spėti, jog rankraštis baigtas paskutiniame keturioliktojo amžiaus dešimtmetyje ar dvidešimtmetyje.

Gerai pasvarsčius, nedaug turėjau svarių sumetimų spausdinti šį miglotos neogotiškos prancūziškos lotyniško kūrinio, kurį vokietis vienuolis parašė lotyniškai keturioliktojo amžiaus pabaigoje, versijos septynioliktojo amžiaus atspaudo itališkąjį vertimą.

Pirmiausia, kokį stilių reikėtų pasirinkti? Pagundą sekti to meto itališkais pavyzdžiais atmečiau kaip visai nepagrįstą: ne vien todėl, kad Adsas rašė lotyniškai, bet ir dėl to, jog, kaip paaiškėjo iš teksto, jo kultūra (ar vienuolyno kultūra, neabejotinai jį veikusi) buvo daug senesnė, susiklosčiusi iš šimtmečiais kaupto pažinimo ir stilistinių įpročių, susijusi su ankstyvųjų viduramžių lotynų kalbos tradicija. Adsas galvojo ir rašė kaip vienuolis, nejautrus plintančiai liaudies šnekai, prisirišęs prie bibliotekoje, apie kurią rašo, skaitytų knygų, suformuotas patristinių ir scholastinių raštų, o jo istorija (atmetus minimas XIV amžiaus realijas, kurias, beje, jis pateikia su tūkstančiu išlygų ir visada iš nuogirdų) galėjo būti parašyta, kaip rodo kalba ir moksliškos citatos, ir XII ar XIII amžiuje.

Kita vertus, nėra abejonių, kad, versdamas į savo neogotišką prancūzų kalbą Adso lotynišką tekstą, Valė nebuvo itin tikslus, ir ne vien stiliaus požiūriu. Sakykim, knygos veikėjai, kalbėdami apie gydomąsias augalų savybes, neabejotinai turi galvoje tą Albertui Didžiajam priskiriamą paslapčių knygą, kuri ilgainiui nemažai taisyta. Adsas, be abejo, ją gerai išstudijavęs, bet taip pat akivaizdu, jog jo cituojamos ištraukos primena Paracelso formuluotes arba, neginčijamai, Tiudorų[1] laikų intarpus. O kaip sužinojau vėliau, Valė perrašant (?) Adso rankraštį, Paryžiuje buvo papli-

[1] *Liber aggregationis seu liber secretorum Alberti Magni*, Londinium, juxta pontem gui vulgariter dicitur Flete brigge, MccccLxxxv. (*Aut. past.*)

tę aštuonioliktojo amžiaus Didžiojo Alberto *ir* Mažojo Alberto[1] *leidimai, tais laikais jau nepataisomai iškreipti. Tačiau kas laiduos, jog tekstuose, cituojamuose Adso ar vienuolių, kurių kalbas jis persako, tarp įvairių glosų, scholijų ir papildymų nėra įsipynusių taip pat ir anotacijų, kurios buvo visos vėlesnės kultūros pamatas?*

Pagaliau ką turėjau daryti su tomis lotyniškomis ištraukomis, kurių Valė nevertė, matyt, norėdamas išsaugoti to meto dvasią? Neturėjau kitų priežasčių palikti jas nepaliestas, kaip tik norą, gal klaidingą, likti ištikimas savo šaltiniui... Perteklių išverčiau, dalis vis dėlto liko. Ir bijau, kad būsiu pasielgęs kaip prasti romanistai, kurie, pristatydami veikėją prancūzą, verčia jį sakyti „parbleu!"[2] *ir „la femme, ah! la femme!"*[3]

Taigi esu draskomas abejonių. Nė nežinau, kodėl, sukaupęs visą drąsą, nusprendžiau paskelbti tekstą taip, lyg būtų jis autentiškas Adso iš Melko rankraštis. Vadinkim tai meilės mostu. Arba būdu išsivaduoti iš begalinių įsisenėjusių įkyrių minčių.

Rašiau nepaisydamas nūdienos. Tuomet, kai mano rankose atsidūrė abato Valė knyga, vyravo nuomonė, jog rašyti galima tik nuolat galvojant apie dabartį ir tik tam, kad pakeistum pasaulį. Šiandien, daugiau kaip po dešimties metų, rašytojas (kuriam grąžinta derama pagarba) džiūgauja, nes gali rašyti tiesiog iš meilės raštui. Ir todėl dabar jaučiuosi galįs papasakoti Adso iš Melko istoriją vien iš pasimėgavimo, o tai, kad ji tokia tolima mums (šiandien, kai atbudęs protas išvaikė visas sapnų pagimdytas pabaisas), tokia atsijusi nuo mūsų laikų, tokia svetima mūsų viltims ir įsitikinimams, mane drąsina ir ramina.

Nes tai yra knygų, o ne varganos kasdienybės istorija, ir, skaitydami ją, galime tarti kartu su didžiuoju imitatoriumi iš Kempio: „In omnibus requiem quaesivi, et nusquam inveni nisi in angulo cum libro"[4].

1980 m. sausio 5 d.

[1] *Les admirables secrets d'Albert le Grand*, A Lyon, Chez les Héritiers Beringos, Fratres, ą l'Enseigne d'Agrippa, MDCCLXXV; *Secrets merveilleux de la Magie Naturelle et Cabalistique du Petit Albert*, A Lyon, ibidem, MDCCXXIX. (*Aut. past.*)

[2] Po velnių!

[3] Moterys, ak, tos moterys!

[4] „In omnibus requiem..." – Visur ieškojau ramybės ir niekur jos neradau, tik kamputyje, su knyga.

Pastaba

Adso rankraštis suskirstytas į septynias dienas, o kiekviena diena – į tarpsnius, atitinkančius liturgines valandas. Paantraštės, parašytos trečiuoju asmeniu, matyt, pridurtos abato Valė. Bet kadangi jos padeda skaitytojui gaudytis knygoje, o tas paprotys nėra svetimas anų laikų literatūrai, rašytai liaudies kalba, nutariau jas palikti.

Mane kiek sutrikdė Adso nuorodos apie kanonines valandas ne tik dėl jų kitimo priklausomai nuo vietos ir metų laiko, bet ir todėl, kad XIV amžiuje šv. Benedikto reguloje nustatytų nuorodų, matyt, nebuvo griežtai laikytasi.

Kad skaitytojas nors apytikriai galėtų orientuotis, siūlyčiau iš dalies remtis tekstu, o iš dalies, sulyginus pirminę regulą su vienuolių gyvenimo aprašymu Eduardo Šnaiderio knygoje *Benediktinų valandos* (Paryžius, *Grasset*, 1925), laikytis tokio paros padalijimo:

Aušrinė	Ją Adsas kartais vadina ir senuoju vardu – Vigilija. Tarp 2.30 ir 3.00 nakties.
Rytmetinė	(Iš senesnės tradicijos vadinta *Matutinumu*.) Tarp 5.00 ir 6.00 ryto, baigiasi dienai auštant.
Pirmoji	Apie 7.30, prieš pat aušrą.
Trečioji	Apie 9.00.
Šeštoji	Pusiaudienis (vienuolyne, kurio vienuoliai nedirba laukuose, žiemą yra taip pat ir valgymo metas).
Devintoji	Tarp 2.00 ir 3.00 po pietų.
Mišparai	Apie 4.30, prieš saulėlydį (regula prisako vakarieniauti iki sutemstant).
Naktinė	Apie 6.00 (apie 7.00 vienuoliai eina ilsėtis).

Taip skirstant atsižvelgta į tai, kad Šiaurės Italijoje lapkričio pabaigoje saulė teka apie 7.30 ir leidžiasi apie 4.40 po pietų.

Prologas

Pradžioje buvo Žodis. Tas Žodis buvo pas Dievą, ir Žodis buvo Dievas. Jis pradžioje buvo pas Dievą, ir kiekvieno doro vienuolio pareiga yra kiekvieną dieną giesmėse nuolankiai šlovinti tą vienintelį nekintantį dalyką, kurio amžinos tiesos negalima nuginčyti. Bet *videmus nunc per speculum et in aenigmate*[1], ir tiesa, prieš visa atsiverdama mūsų akims, apsireiškia dalimis (deja, tokiomis miglotomis) pasaulio paklydime, todėl privalome kantriai ieškoti tikrųjų jos ženklų net ir ten, kur šie rodosi tamsūs ir tarytum pakišti vien pikto siekiančios valios.

Artėdamas prie savo nuodėmingo gyvenimo saulėlydžio, pražilęs ir susenęs kaip pasaulis, laukiu tos akimirkos, kada galėsiu išnykti dieviškoje bedugnėje, tylioje ir tyroje, kur susiliečiau su tykia angeliškos išminties šviesa, o dabar, savo apsunkusio ligoto kūno laikomas šitoje man brangaus Melko vienuolyno celėje, rengiuosi palikti šiame pergamente liudijimą tų įstabių ir šiurpių įvykių, kuriuos man teko patirti jaunystėje, pakartodamas *verbatim*[2] viską, ką mačiau ir girdėjau, nedrįsdamas teisti, tik norėdamas palikti ateisiantiems (jei jų neaplenks Antikristas) ženklus ženklų, kurie padėtų kurti atpažinimo maldą.

Viešpaties malone tapau tiesioginiu liudytoju to, kas įvyko vienuolyne, kurio net vardą verta ir dievobaiminga čia nutylėti, baigiantis 1327 Viešpaties metams, kai imperatorius Liudvikas išvyko į Italiją, kad grąžintų Šventosios Romos imperijos didybę, Aukščiausiojo valia ir gėdai to niekingo uzurpatoriaus, simoniečio ir eretiko, Avinjone užtraukusio nešlovę šventam apaštalo vardui (kalbu apie nuodėmingos sielos Žaką iš Kaoro, kurį bedieviai godojo kaip Joną XXII).

[1] videmus nunc... – matome dabar atspindyje ir mįslėje

[2] verbatim – pažodžiui

Kad aiškesni taptų tie įvykiai, į kurių sūkurį likimo buvau pastūmėtas, gal derėtų priminti, kas dėjosi tuo amžiaus tarpu, kaip supratau tai gyvendamas tuo metu ir kaip matau tai dabar, remdamasis vėliau girdėtais pasakojimais, – jei tik mano atmintis dar pajėgs išnarplioti tiekos gausių ir painių nutikimų gijas.

Jau pirmaisiais šio amžiaus metais popiežius Klemensas V perkėlė apaštališkąjį sostą į Avinjoną, palikdamas Romą vietos ponų ambicijų grobiu; pamažu švenčiausias krikščionybės miestas virto cirku ar viešnamiu, draskomas kovų tarp jo galingųjų; pasivadinęs respublika, jis ja netapo, tik atsivėrė ginkluotoms gaujoms, smurtui ir plėšikavimui. Nepavaldūs pasaulietinei jurisdikcijai dvasininkai vedė piktadarių būrius ir plėšė su kardu rankoje, piktnaudžiavo savo padėtimi ir vertėsi niekinga prekyba. Kaip galėjo *Caput Mundi* vėl netapti, ir teisėtai, geidžiama tų, kurie troško vainikuotis Šventosios Romos imperijos karūna ir grąžinti didybę žemiškosios valdžios, kadaise jau priklausiusios cezariams?

Taigi 1314 metais penki vokiečių kunigaikščiai Frankfurte aukščiausiąja imperijos galva išrinko Liudviką Bavarą. Tačiau tą pačią dieną kitame Maino krante Reino grafas palatinas ir Kelno arkivyskupas į tą pačią garbingą vietą išrinko Frydrichą Austrą. Du imperatoriai viename soste ir vienas popiežius dviejuose: padėtis – išties didžiulės painiavos šaltinis...

Po dvejų metų Avinjone išrinktas naujas popiežius, septyniasdešimt dvejų metų senis Žakas iš Kaoro, pasivadinęs Jonu XXII, ir teapsaugo dangus, jei dar kada kuris nors popiežius prisiimtų šį vardą, dabar tokį nekenčiamą dorųjų. Prancūzas, ištikimas Prancūzijos karaliui (to palaido krašto žmonėms rūpi tik jų reikalai, ir jie nepajėgūs žvelgti į visą pasaulį kaip į savo dvasios gimtinę), jis rėmė Pilypą Gražųjį kovoje su tamplieriais, kuriuos karalius buvo apkaltinęs (manau, neteisingai) gėdingiausiomis nuodėmėmis, kad to atsimetėlio nuo bažnyčios padedamas galėtų užgrobti jų turtus. Tuo pat metu į šitas intrigas įsipainiojo ir Robertas Neapolietis, kuris, trokšdamas išsaugoti savo valdžią Italijos pusiasalyje, įtikino popiežių nepripažinti nė vieno iš dviejų vokiečių imperatorių ir taip paliko visos bažnytinės valstybės vyriausiuoju kondotjeru.

1322 metais Liudvikas Bavaras nugalėjo savo varžovą Frydrichą. Vieno imperatoriaus pabūgęs dar labiau nei dviejų, Jonas ekskomunikavo nugalėtoją, o šis savo ruožtu paskelbė popiežių esant eretiką. Reikia pasakyti, jog tais pat metais Perudžioje rinkosi brolių pranciškonų kapitula, ir jų generolas Mykolas Čezenietis, paklusdamas primygtiniams spiritualų prašymams (apie juos dar turėsiu progą kalbėti), paskelbė Kristaus neturtą tikėjimo tiesa: jei jis su savo apaštalais ką ir turėjęs, tai tik kaip *usus facti*[1]. Toks vertas teiginys, turėjęs išsaugoti ordino dorą ir tyrumą, nepatiko popiežiui, matyt, įžvelgusiam jame grėsmę savo kėslams, kuriuos jis, kaip bažnyčios galva, puoselėjo: atimti imperijai teisę rinkti vyskupus, šventajam sostui laiduojant teisę karūnuoti imperatorių. Vadovaudamasis tais ir dar kitais sumetimais, 1323 metais Jonas XXII savo dekretalija *Cum inter nonnullos* pasmerkė pranciškonų teiginius.

Manau, kaip tik tuomet Liudvikas pažvelgė į popiežiaus priešininkais tapusius pranciškonus kaip į savo galingus sąjungininkus. Teigdami Kristaus neturtą, jie savaip rėmė imperijos teologų, būtent Marsilijaus Paduviečio ir Jono Janduniečio, idėjas. Ir pagaliau, likus keletui mėnesių iki mano toliau aprašomų įvykių, Liudvikas, susitaikęs su nugalėtuoju Frydrichu, atvyko į Italiją, buvo karūnuotas Milane, susikirto su Viskončiais, kurie galų gale priėmė jį palankiai, apgulė Pizą, savo vietininku paskyrė Kastručį, Lukos ir Pistojos kunigaikštį (manau, kad čia jis klydo, nes man neteko pažinti kito tokio žiauraus žmogaus, gal tik Ugučionę iš Fadžiuolos), ir susiruošė vykti į Romą, pakviestas vietos pono Šara Kolonos.

Tokie tad dėjosi dalykai, kai aš, jau Melko benediktinų vienuolyno novicijus, buvau išplėštas iš ramaus vienuolyno gyvenimo valia savo tėvo, kuris kovėsi Liudviko palydoje ir nebuvo prasčiausias tarp jo baronų, kad greta jo galėčiau pažinti Italijos grožybes ir dalyvauti Romoje imperatoriaus karūnavimo ceremonijoje. Bet Pizos apgultis privertė jį atsidėti karo reikalams, o aš, tuo pasinaudojęs, kiek iš dyko buvimo, o kiek norėdamas pažinti šalį, klajojau po Toskanos miestus,

[1] usus facti – vartojimo galią

tačiau toks laisvas gyvenimas, tėvų nuomone, visai netiko jaunuoliui, pašauktam kontempliatyviam gyvenimui. Paklausę man prielankaus Marsilijaus patarimo, jie nutarė patikėti mane globai vienuolio pranciškono, mokslo vyro, brolio Viljamo iš Baskervilio, kaip tik pasirengusio misijai, kurios kelias vedė per garsius miestus ir senus vienuolynus. Taip aš tapau Viljamo raštininku ir mokiniu, ko niekada nesigailėjau, nes kartu su juo galėjau liudyti įvykius, kurių aprašymą verta palikti ateisiantiems po manęs. Tą šiuo ir darau.

Tada dar nežinojau, ko siekia brolis Viljamas, tiesą sakant, nė dabar to nežinau, tik spėju, kad to nežinojo nė jis pats, vedamas vienintelio troškimo – pažinti tiesą ir nuolat jį kankinusio įtarimo, jog tiesa – ne tokia, kokia tą akimirką atsiskleidžia jo akims. Matyt, anuomet pasaulietiški rūpesčiai atitraukė jį nuo mėgstamų studijų. Viljamo misija per visą mūsų kelionę man taip ir nepaaiškėjo, tiesą sakant, jis niekada man apie ją nekalbėjo. Ir tik iš jo pokalbių su pakeliui aplankytų vienuolynų abatais nuotrupų galėjau bent kiek numanyti jam patikėtą užduotį. Bet apie ją vėliau. Keliavome į šiaurę ne tiesiai, o vingiuodami nuo vieno vienuolyno prie kito ir trumpai juose apsistodami. Todėl atsitikdavo, kad krypome į vakarus, kai mūsų kelionės tikslas likdavo rytuose, vingiuodami išilgai kalnagūbrio, nuo Pizos nusidriekusio Šv. Jokūbo perėjos link, sustodami tai šen, tai ten apylinkėse, kurių nenorėčiau tiksliau apibrėžti dėl vėliau ten įvykusių šiurpių dalykų, bet jų valdovai buvo ištikimi imperatoriui ir jose mūsų ordino abatai vieningai priešinosi popiežiui, eretikui ir šventvagiui. Kupina nuotykių kelionė truko dvi savaites, ir turėjau gana progų pažinti (deja, manau, niekada iki galo) savo naująjį mokytoją.

Šiuose lapuose nerasite žmonių išvaizdos aprašymų – nebent jų veido išraiška ar mostas taptų nebyliais, bet labai iškalbingais kalbos ženklais, – mat, kaip sako Boecijus, niekas nekinta taip greit kaip išorė, kuri vysta ir mainosi tarsi laukų gėlė artėjant rudeniui, ir kokia prasmė šiandien sakyti, kad abato Abonės žvilgsnis buvo rūstus, o skruostai blyškūs, jei jų kūnai dabar tėra mirtino dulkių pilkumo (ir tik jų sielos, Dievo valia, šviečia niekuomet negęstančia šviesa). Tačiau

Viljamą norėčiau aprašyti kartą ir visiems laikams, nes mane žavėjo net patys paprasčiausi jo bruožai: jaunuoliui būdinga prisirišti prie vyresnio ir išmintingesnio vyro ne tik dėl jo kerinčių kalbų ir proto įžvalgos, bet ir dėl jo išorės, kuri tampa brangi lyg tėvo. Jis tiria jo mostus, pykčio apraiškas, gaudo jo šypsenas – ir joks goslumo šešėlis netemdo šios (galbūt vienintelės tyros) kūniškos meilės.

Kadaise žmonės buvo gražūs ir dideli (nūnai jie tik vaikai ir nykštukai), bet tai tik vienas iš senstančio pasaulio negalios požymių. Jauni nebetrokšta žinių, mokslas nyksta, pasaulis apsivertė aukštyn kojom, aklieji veda akluosius stačiai į bedugnes, paukščiai palieka lizdus dar neišmokę skraidyti, asilas skambina lyra, o buliai šoka, Marijai nebemielas kontempliatyvusis, o Mortai – veiklusis gyvenimas, Lėja bergždžia, Rachelės žvilgsnis geidulingas, Katonas lankosi viešnamiuose, Lukrecijus virsta moterim. Visa išklydo iš kelio, ir tebūnie pagarbintas Viešpats, kad anuomet mokytojas man įkvėpė norą mokytis ir tą tiesaus kelio jausmą, išliekantį net keliui svaiginamai vingiuojant.

Taigi brolio Viljamo išvaizda būtų patraukusi net ir labiausiai išsiblaškiusio stebėtojo žvilgsnį. Jis buvo aukštesnis už vidutinio ūgio vyrą ir toks liesas, kad atrodė dar aukštesnis. Jo žvilgsnis vėrė kiaurai; plona, kiek gunktelėjusi nosis teikė veidui sargybinio budrumo, išskyrus tas vangumo minutes, kurias apsakysiu vėliau. Taip pat ir smakras rodė jį esant stiprios valios, nors pailgame strazdanotame veide – kokį dažnai turi gimusieji tarp Hibernijos ir Nortumbrijos – neretai atsispindėjo neryžtingumas ir nepasitikėjimas. Laikui bėgant supratau, jog tai, ką maniau esant nepasitikėjimu, buvo tik smalsumas, bet iš pradžių nedaug žinojau apie šią dorybę ir laikiau ją geidulingos sielos aistra, nes racionali siela, maniau, privalo ją atstumti ir misti tik tiesa, kuri (maniau) atpažįstama iš pirmo žvilgsnio.

Mano, berniuko, dėmesį pirmiausia patraukė iš jo ausų kyšantys gelsvų plaukų kuokštai ir tankūs šviesūs antakiai. Jis, matyt, jau turėjo penkiasdešimt pavasarių, taigi buvo jau senas, bet jo nepailstantis kūnas judėjo taip vikriai, kaip dažnai nejudėdavo nė manasis. Energija, užplūstanti jį veiklos minutėmis, atrodė neišsenkanti. Bet kartais jo

dvasia lyg vėžys atatupsta atsitraukdavo į savo urvą, ir matydavau jį ištisas valandas tysantį celėje ant gulto, sustingusiu veidu, ištariantį vos porą vienskiemenių žodžių. Jo žvilgsnis tuomet būdavo beprasmis ir tuščias, ir galėjau įtarti, kad jį bus užvaldžiusi kažkokia regėjimus sukelianti žolė, tačiau akivaizdžiai santūrus jo gyvenimo būdas privertė mane atsisakyti šios minties. Nors neslėpsiu, kelionės metu jis neretai stabtelėdavo pievos pakraštyje ar pamiškėje, kad paskabytų kažin kokios žolės (manau, kaskart tos pačios), kurią kramtydavo labai susikaupęs. Visada turėjo jos su savim ir vartodavo didžiausios įtampos minutėmis (tokiomis dažnomis mums viešint vienuolyne!). Kartą, kai paklausiau, kokia tai žolė, šypsodamas atsakė, kad ir bedieviai gali kai ko išmokyti dorą krikščionį, bet paprašius jos paragauti, atšovė, kad žolės, kaip ir kalbos, yra *paidikoi, ephebikoi, gynaikeioi*[1] ir taip toliau, todėl tai, kas tinka senam pranciškonui, visai netinka jaunam benediktinui.

Mūsų bendrai leidžiamas laikas nebuvo tvarkingas: vienuolyne dažnai budėdavom naktį, o dieną pavargę krisdavom miegoti, ne į visas šventas pamaldas pajėgdami nueiti. Tačiau kelionėje Viljamas retai neguldavo miegoti po Naktinės, o jo poreikiai buvo labai menki. Kartais jis visą dieną vaikštinėdavo po vienuolyno sodą tyrinėdamas augalus, tarsi šie būtų chrizoprazai ar smaragdai, o kitą kartą mačiau jį vienuolyno lobyne apžiūrinėjant dėžutę, nusagstytą smaragdais ir chrizoprazais, lyg toji būtų durnaropės krūmas. Arba vėl didžiojoje bibliotekos salėje jis visą dieną, atrodytų, vien savo malonumui, sklaidydavo rankraščių lapus (kai aplink lyg lapai krito kraupiai nužudytų vienuolių kūnai). Kartą užtikau jį vaikštinėjant po sodą be jokio aiškaus tikslo, lyg nebūtų atsakingas prieš Dievą už kiekvieną savo gyvenimo valandą. Melko vienuolyne mane mokė kitaip skirstyti savo laiką, tą jam ir pasakiau. O jis atkirto, kad visatos grožis slypi ne tik įvairovių vienovėje, bet ir vienovės įvairovėje. Tokį atsakymą tegalėjo padiktuoti, kaip man atrodė, tik nemokšiška empirika, bet vėliau patyriau, kad jo krašto žmonės dažnai linkę apibrėžti dalykus taip, tarytum apšviečianti proto galia neturėtų jokios svarbos.

[1] paidikoi, ephebikoi, gynaikeioi (*gr.*) – skirtos vaikams, jaunuoliams ir moterims

Mums gyvenant vienuolyne, nuo Viljamo delnų ir pirštų nenykdavo knygų dulkių ir dar neišdžiūvusių miniatiūrų aukso pėdsakai, taip pat gelsvų mišinių, kuriuos jis liesdavo Severino ligoninėje, žymės. Atrodė, mąstyti jis temoka rankomis, o tai, kaip anuomet galvojau, dera tik mechanikui (mane mokė, jog mechanikas – tai *moechus*[1], išduodąs intelektualųjį gyvenimą, su kuriuo turėjo būti susijęs tyriausia sąjunga); tačiau ir tada, kai jo rankos liesdavo trapiausius dalykus – rankraščius su dar drėgnomis miniatiūromis ar laiko sugraužtais lapais, biriais lyg prėski paplotėliai, – tas prisilietimas man atrodė toks pat nepaprastai švelnus kaip ir tas, kai lytėdavo savo mašinas. Reikia pridurti, jog tas keistas vyras kelionmaišyje nešiojosi anksčiau man neregėtus prietaisus, kuriuos pats vadino savo nuostabiomis mašinomis. Mašinos, – sakydavo jis, – tai gamtą mėgdžiojantys meno kūriniai, atkuriantys ne jos formas, o veiklą. Taip jis man išaiškino laikrodžio, astroliabijos, magneto stebuklus. Tiesa, iš pradžių bijojau, jog tai kažkokie kerai, ir, kai jis giedromis naktimis su keistu trikampiu rankose susiruošdavo stebėti žvaigždžių, apsimesdavau miegantis. Italijoje, o ir mano krašte, pažinti pranciškonai buvo paprasti, dažnai neraštingi žmonės, ir aš stebėjausi Viljamo išmintimi. Jis šypsodamasis atsakė, kad jo salų pranciškonai drėbti iš visai kito molio: „Mano garbusis mokytojas Rodžeris Bekonas skelbė, kad ateis diena, kai dieviškojo plano skraistė apgaubs ir mechaniką, kuri yra šventa gamtos magija. Ir vieną dieną gamtos jėgos padės sukurti navigacijos prietaisus, su kuriais laivai plaukios *unico homine regente*[2] ir bus daug greitesni už varomus vėjo ar irklų, ir bus vežimai, *ut sine animali moveantur cum impetu inaestimabili, et instrumenta volandi et homo sedens in medio instrumenti revolvens aliquod ingenium per quod alae artificialiter compositae aerem verberent, ad modum avis volantis*[3]. Ir ma-

[1] moechus – paleistuvis

[2] unico homine regente – vieno žmogaus valdomi

[3] ut sine animali... – be gyvulių, nepaprasto greičio ir bus skraidymo aparatai, kurių viduje sėdės žmogus ir sumaniai privers dirbtinius sparnus plasnoti, kaip tai daro skrisdami paukščiai

žyčiai prietaisai, pakeliantys begalinius svorius, ir ratai, kuriais bus galima keliauti jūros dugnu.

Kai paklausiau, kur tos mašinos, jis atsakė, jog vienos jų jau buvo sukurtos senovėje, o kai kurios mūsų laikais: „Išskyrus skraidyklę, kurios neteko matyti, ir nežinau nė vieno ją mačiusio, betgi pažįstu mokslo vyrą, kuris ją sugalvojo. Galima statyti tiltus, sujungiančius krantus be jokių atramų, ir galimos dar kitos negirdėtos mašinos. Todėl nereikia liūdėti, jei jų kol kas nėra, nes tai nereiškia, kad jų nebus ateityje. Sakau tau, tokia Dievo valia, kad jos būtų sukurtos, ir jos tikrai jau užgimusios Jo galvoje, nors mano draugas iš Okamo ir neigia tokį idėjų egzistavimą, bet ne todėl, kad galėtume aprėpti Dievo mintis, o dėl to, kad negalime jų apriboti". Nebuvo tai vienintelis prieštaringas teiginys, kurį girdėjau jį sakant; net ir dabar, kai esu senas ir daug išmintingesnis, nei buvau tuomet, vis dar nesuprantu, kaip jis galėjo tikėti savo draugu iš Okamo ir kartu remtis Bekono mintimis, ką paprastai darydavo. Tiesa tad, kad niūrūs yra šie laikai, jei net protingiausio vyro mintys tokios prieštaringos.

Taigi mano pasakojimas apie brolį Viljamą padrikas ir miglotas, tarsi vėl išgyvenčiau tai, ką patyriau būdamas greta jo. O koks jis buvo ir ką nuveikė, tu, mano brangus skaitytojau, gal geriau suprasi iš jo darbų tomis vienuolyne prabėgusiomis dienomis. Tiesa, negaliu pažadėti tobulo vaizdo, o tik sąrašą įvykių, tačiau kokių įstabių ir siaubingų.

Taip kasdien vis geriau pažindamas savo mokytoją ir ilgas kelionės valandas leisdamas nesibaigiančiuose pokalbiuose, kuriuos, progai pasitaikius, pamažėl atpasakosiu, kartu su juo pasiekiau papėdę kalno, kurio viršūnėje stūksojo vienuolynas. Metas tad ir mano pasakojimui prie jo priartėti, ir tenesudreba ranka, aprašanti tai, kas įvyko vėliau.

PIRMA DIENA

Pirma diena

PIRMOJI

Atvykstama prie vienuolyno sienų ir Viljamas rodo savo nepaprastą įžvalgumą

Buvo gražus lapkričio pabaigos rytas. Naktį snigo, bet baltas gaivus patalas užklojo žemę ne storiau kaip per tris pirštus. Dar tamsoje, tuoj po Rytmetinės, išklausėme pamaldas slėnio kaimelio bažnyčioje, o brėkštant patraukėme kalnų link.

Mums kopiant kalną apvijusiu stačiu taku, pamačiau vienuolyno mūrus. Mane apstulbino ne jį juosianti siena, panaši į daugelį kitų, aptinkamų visame krikščioniškame pasaulyje, o didžiulis statinys, kurį vėliau sužinojau esant Buveine. Jis buvo aštuonkampis, tačiau iš tolo atrodė keturkampis (tobula Dievo Miesto tvirtybės ir neprieinamumo išraiška), pietinė jo siena stovėjo plokštikalnėje, kaip ir visas vienuolynas, o šiaurinė atrodė išaugusi tiesiog iš stačių kalno šlaitų. Žvelgiant iš apačios, kartais atrodė, jog į dangų kyla vientisa uola, vienos spalvos ir medžiagos, kuri, pasiekusi jai skirtą aukštį, staiga virsta donžonu ir bokštu (darbas milžinų, artimai sugyvenusių ir su žeme, ir su dangum). Trys langų eilės bylojo apie triaukštį vertikalų pastato ritmą, ir tai, kas buvo fiziškas žemės kvadratas, virto dvasišku dangaus trikampiu. Priartėjęs galėjai matyti, jog kiekviename kvadrato kampe šliejasi po septynkampį bokštą, kurio penkios sienos iš septynių išsišovusios išorėn – taip keturios iš aštuonių didžiojo aštuonkampio sienų davė pradžią keturiems mažiesiems septynkampiams, iš lauko atrodžiusiems lyg penkiakampiai. Ir nerastum žmogaus, kuris čia neįžvelgtų

nuostabios santarvės tiekos šventų skaičių, kurių kiekviename slypi subtiliausia dvasinė prasmė. Aštuoni – kiekvieno keturkampio tobulybės skaičius, keturi – Evangelijų skaičius, penki – pasaulio juostų skaičius, septyni – Šventosios Dvasios dovanų skaičius. Savo dydžiu ir forma Buveinė priminė vėliau Italijos pusiasalio pietuose matytas Ursino bei Dal Montės pilis ir tik dėl to, kad buvo taip sunkiai pasiekiama, ji atrodė už jas baugesnė, šiurpindama pamažu prie jos artėjančius keleivius. Laimė, buvo nepaprastai vaiskus žiemos rytas, ir tąkart ji stojo prieš mane visai kitokia, nei būtų atrodžiusi audringą dieną.

Nors negalėčiau pasakyti, kad būtų kėlusi džiugias mintis. Veikiau žadino baimę ir neapčiuopiamą nerimą. Dievas mato, jog nebuvo tai mano dar nesubrendusios sielos regėjimai ir aš teisingai perskaičiau pranašiškus ženklus, iškaltus akmenyse tą dieną, kai juos palietė milžinų rankos, dar iki suklaidintai vienuolių valiai išdrįsus jiems patikėti Dievo žodį.

Mūsų mulams kopiant paskutiniuoju kalnų kelio vingiu, toje vietoje, kur nuo jo atsišakojo du takai, mano mokytojas stabtelėjo, pažvelgė į atšakas, žemyn į kelią ir virš jo, ten, kur amžinai žaliuojančių pušų šakos buvo susipynusios į sniegu pražilusį stogą.

– Turtingas vienuolynas, – ištarė jis. – Abatas mėgsta viešai pasipuikuoti.

Pratęs prie keisčiausių jo teiginių, nieko neklausinėjau. Dar ir todėl, kad netikėtai išgirdome kažkokį šurmulį, ir iš už posūkio išniro būrelis sunerimusių vienuolių bei tarnų. Vienas iš būrio, pamatęs mus, žengė priešais ir labai pagarbiai prabilo:

– Būkit pasveikintas, pone, ir nesistebėkit, kad jus pažįstu, nes mums jau pranešta apie jūsų atvykimą. Esu Remigijus Varaginietis, šio vienuolyno raktininkas. O jei jūs, kaip kad manau, esate brolis Viljamas iš Baskervilio, privalau nedelsiant įspėti abatą. Tu, – paliepė pasisukdamas į vieną iš palydos, – eik ir pasakyk, jog mūsų svečias jau žengia pro vienuolyno vartus!

– Dėkoju jums, broli raktininke, – nuoširdžiai atsakė mano mokytojas, – ir tuo vertesnis man yra jūsų pasveikinimas, kad dėl jo nutrauké-

te savo paieškas. Bet nesikrimskite, žirgas prabėgo čia ir pasuko dešiniąja atšaka. Toli jis nenubėgs, turės sustoti vos pasiekęs mėšlo krūvą, nes yra per daug protingas, kad leistųsi stačiu šlaitu...

– Kada jį matėt? – paklausė raktininkas.

– Tiesą sakant, mes jo nematėme, juk taip, Adsai? – atsakė Viljamas, valiūkiškai pažvelgdamas į mane. – Tačiau jei ieškote Brunelio, jis gali būti tik ten, kur sakiau.

Raktininkas sutriko. Įdėmiai pažiūrėjo į Viljamą, paskui į taką ir pagaliau paklausė:

– Brunelio? Kaip sužinojote?

– Na jau, – atsakė Viljamas, – juk akivaizdu, kad ieškote Brunelio, abato mylimiausio žirgo, eikliausio iš visų, stovinčių jūsų arklidėse, tamsaus gymio, penkių pėdų aukščio, puošnia uodega, mažomis apvaliomis kanopomis, tvirto ir lygaus šuolio, nedidelės galvos su mažomis stačiomis ausimis, bet plačiomis akimis. Sakau jums, jis pasuko dešinėn, ir verčiau paskubėkit.

Raktininkas dar akimirką dvejojo, paskui mostelėjo palydai ir leidosi dešiniuoju taku žemyn, o mūsų mulai vėl pradėjo kopti aukštyn. Netverdamas smalsumu, jau buvau bepradedąs klausinėti, bet Viljamas davė ženklą luktelėti, ir po kelių minučių išgirdome džiaugsmo šūksnius, o iš už posūkio išniro vienuoliai bei tarnai, vedini už žąslų žirgu. Jie praėjo pro šalį nenuleisdami apkvaitusių iš nuostabos akių ir pirma mūsų patraukė vienuolyno link. Įtariu, kad Viljamas tyčia sulėtino savo mulo žinginę, idant anie turėtų gana laiko papasakoti viską, kas nutiko. Jau ir anksčiau galėjau pastebėti, jog mano mokytojas, šiaip vyras didžiai doras, pasiduodavo vienai ydai – tuštybei, ypač jei tik galėdavo pasididžiuoti savo įžvalgumu. O kad jau buvau spėjęs pažinti jo kaip subtilaus diplomato talentą, supratau jį trokštant pasiekti kelionės tikslą pavymui garsui apie savo nepaprastą išmintį.

– Sakykite pagaliau, – nebepajėgiau susitvardyti, – iš kur jūs viską sužinojote?

– Mano mielasis Adsai, – atsakė mokytojas, – visą kelionę mokau tave skaityti ženklus, kuriais pasaulis kalba mums tarsi milžiniška knyga. Juk Alanas Salietis, sakydamas

omnis mundi creatura
quasi liber et pictura
nobis est in speculum,[1]

turėjo galvoje neišsemiamus klodus simbolių, kuriais Dievas per savo kūriniją kalba apie amžinąjį gyvenimą. Tačiau pasaulis dar iškalbingesnis, nei manė Alanas, ir byloja ne tik apie tolimiausius dalykus (paprastai labai miglotai), bet ir apie pačius artimiausius, o tuomet jo kalba labai aiški. Man gėda sakyti tau tai, ką pats turėtum žinoti. Kelio išsišakojime, dar puriame sniege, aiškiai matėsi žirgo kanopų įspaudai, vedantys mums kairiojo tako link. Tie pėdsakai, išsidėstę lygiais tarpais vienas nuo kito, rodė, jog žirgo kanopa maža ir apvali, o šuolis tvirtas ir lygus – tai man padėjo įspėti žirgo būdą ir kad jis šuoliavo ne padrikai, kaip būtų daręs pabaidytas gyvulys. Ten, kur pušų šakos virš tako susipina tarsi į stogą, penkių pėdų aukštyje, matėsi kelios ką tik nulaužtos šakelės, o kur žirgas pasuko į taką, įnirtingai mosuodamas puošniąja uodega, ant šilkmedžio krūmo spyglių matėsi pakibę keli ilgi juodi žvilgantys karčiai... Ir nesidėk nežinąs, kad tas takas veda prie mėšlo krūvos, nes kopdamas žemesniuoju kelio vingiu negalėjai nepastebėti tiesiai po rytiniu bokštu šlaitu žemyn nuplaukusių srutų, suteršusių visą sniegą. O pagal kelio išsišakojimą toji atšaka galėjo sukti tik ten.

– Sutinku, – tariau, – bet maža galva, stačios ausys, plačios akys...

– Nežinau, ar jis tikrai toks, tačiau vienuoliai, neabejoju, šventai tuo tiki. Juk Izidorius iš Sevilijos yra pasakęs, kad dailus žirgas privalo turėti „ut sit exiguum caput et siccum prope pelle ossibus adhaerente, aures breves et argutae, oculi magni, nares patulae, erecta cervix, coma densa et cauda, ungularum soliditate fixa rotunditas“[2]. O jei

[1] omnis mundi creatura... – kiekvienas pasaulio sutvėrimas tarytum knyga ar paveikslas yra mums atspindys

[2] „ut sit exiguum caput...“ – galvą mažytę ir odą kone prie kaulų prilipusią, ausis trumpas ir stačias, akis dideles, šnerves plačias, kaklą iškilų, karčius tankius, tokią pat ir uodegą, stiprias apvalias kanopas

žirgas, kurį spėjau čia prabėgus, nebūtų buvęs pats puikiausias iš visų, esančių šiose arklidėse, būtų keista, kad jo ieškoti išsiruošė pats raktininkas. Mat vienuolis, manantis, jog žirgas yra tiesiog nežemiškai tobulas, tegali jį matyti tokį, kokį yra aprašę *auctoritates*[1], ypač jei tas vienuolis, – čia jis kreivai šyptelėjo, – yra mokytojas benediktinas...

– Na gerai, – tariau, – bet kodėl Brunelis?

– O, kad Šventoji Dvasia įkrėstų tau daugiau proto, nei turi jo dabar, sūnau mano! – sušuko mokytojas. – Kaip kitaip galėtum jį pavadinti, jei net didysis Buridanas, kuris netrukus Paryžiuje taps rektoriumi, kalbėdamas apie dailų žirgą neranda jam tinkamesnio vardo?

Toks tad buvo mano mokytojas. Jis ne tik mokėjo skaityti didžiąją gamtos knygą, bet ir nuspėti, kaip vienuoliai skaito rašto knygas ir kur link šios kreipia jų minčių tėkmę. Toji dovana, kaip matysim, netrukus labai jam pravertė. O jo paaiškinimas dabar man atrodė toks akivaizdus, kad gėdą, jog pats to nesugalvojau, nustelbė pasididžiavimas, nes dabar buvau tos išminties dalininkas ir kone sveikinau save dėl tokio nepaprasto įžvalgumo. Tokia yra tiesos galia, kad ji, kaip ir gėris, pati sklinda į visas puses. Ir tebus pagarbintas šventas mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus vardas už patirtą šį nuostabų praregėjimą.

Tenenutrūksta tavo gija, o pasakojime, nes šis susenęs vienuolis per daug nukrypo į marginalijas. Porink verčiau, kad jau sustojome priešais didžiuosius vienuolyno vartus, o ant jų slenksčio mus pasitinka abatas su dviem novicijais, laikančiais aukso dubenį, sklidiną vandens. Nusėdus nuo mulų, abatas numazgojo Viljamui rankas ir pasveikino apkabindamas ir pabučiuodamas į lūpas, o raktininkas tuo metu rūpinosi manim.

– Dėkoju, Abone, – tarė Viljamas, – man didis džiaugsmas įžengti į vienuolyną, nes garsas apie jį sklinda toli nuo šitų kalnų. Atvykstu kaip mūsų Viešpaties piligrimas ir kaip tokį jūs mane pagerbėt. Tačiau atvykstu ir mūsų viešpaties šioje žemėje vardu, ką suprasit iš šito štai laiško, todėl ir jo vardu dėkoju jums už tokį nuoširdų sutikimą.

[1] auctoritates – autoritetai

Abatas, paėmęs laišką su imperatoriaus antspaudais, atsakė, kad apie Viljamo atvykimą savo laiškuose jį jau yra įspėję ordino broliai (išdidžiai pagalvojau, kad sunku netikėtai užklupti benediktinų ordino abatą), ir paprašė raktininką palydėti mus į mūsų būstą, o arklininkams paliepė pasirūpinti mulais. Jis pats mus aplankysiąs kiek vėliau, kai pasistiprinsime. Įėjome pro vartus, už kurių vos įgaubtoje kalno viršūnę nurėžusioje plokštikalnėje rikiavosi vienuolyno statiniai.

Apie vienuolyno sandarą dar ne kartą turėsiu progą kalbėti ir daug smulkiau. Už vartų (vienintelės angos jį supančioje sienoje) iki vienuolyno bažnyčios tęsėsi medžiais apsodinta alėja. Jos kairėje, prieš du statinius išilgai sienos – maudyklą ir ligoninę su herboristerijum, – plytėjo daržai ir, kaip vėliau sužinojau, botanikos sodas. Tolumoje, bažnyčios kairėje, matėsi Buveinė, atskirta nuo bažnyčios nedidelių kapinaičių. Šiaurinės bažnyčios durys žvelgė į pietinį Buveinės bokštą, tiesiai matėsi vakarinis bokštas, kairėje pusėje suaugęs su vienuolyno siena ir smengantis tiesiog į bedugnę, virš kurios buvo pakibęs šiaurinis bokštas. Statmenai dešiniajam bažnyčios šonui šliejosi dar vienas pastatas, o statmenai šiam – kiti, apsupdami klostrą. Matyt, tai buvo dortuaras, abato namai ir piligrimų namas, į kurį kaip tik ir ėjome per puikų sodą. Alėjos dešinėje, už plačios aikštės, išilgai pietinės sienos ir toliau į rytus, už bažnyčios, stovėjo kolonų namai, arklidės, malūnai, aliejaus spaudyklos, klėtys, vyno rūsiai ir, kaip man pasirodė, novicijų namas. Taisyklingas kiek banguotas sklypas padėjo šios šventos vietos statytojams paisyti statinių orientavimo taisyklių geriau, nei to būtų galėję reikalauti Honorijus Augustodunensis arba Gijomas Durando. Iš Saulės padėties tuo dienos laiku supratau, kad vartai atsiveria tiesiai į vakarus, taigi bažnyčios choras ir didysis altorius pasukti tiesiai į rytus, o ankstyvo ryto saulės spinduliai žadino vienuolius dortuare ir gyvulius tvartuose. Nėra tekę matyti vienuolyno, gražesnio ir geriau sutvarkyto, nors vėliau mačiau Sankt Galeno, Kliuni, Fontenė ir daug kitų vienuolynų, gal net didesnių už šį, bet prastesnių proporcijų. Nuo kitų jį skyrė ir nepaprastas Buveinės dydis. Nors nebuvau patyręs mūrijimo paslapčių, tuoj supratau, kad Buveinė daug senesnė už kitus pastatus, galbūt statyta visai kitu tikslu, o pats vienuolynas čia įkurtas

daug vėliau, bet taip, kad to didžiulio statinio orientavimas atitiktų bažnyčios orientavimą, ir atvirkščiai. Mat architektūra – tai menas, drąsiausiai iš visų menų siekiantis savo ritmu pakartoti visatos tvarką, senovėje vadintą *kosmos*, kitaip tariant – papuošta, ji – tarsi milžiniška būtybė, kurios visos kūno dalys spindi tobulybe ir darna. Ir tebūnie pagarbintas mūsų Kūrėjas, kuris, kaip sako Augustinas, nustatė visa ko skaičių, svorį ir dydį.

Pirma diena

TREČIOJI

Vyksta pamokomas Viljamo ir abato pokalbis

Raktininkas buvo nutukęs, prasčiokiškos, bet malonios išvaizdos vyras, jau žilas, bet dar tvirtas, mažas, bet vikrus. Jis palydėjo mus į mums skirtas celes piligrimų name, tiksliau, į celę, skirtą mano mokytojui, žadėdamas, jog rytoj bus paruošta ir manoji, nes, nors aš tik novicijus, tačiau esu jų svečias ir todėl turiu būti visokeriopai pagerbtas. O šią naktį galėsiąs praleisti čia, plačioje ilgoje nišoje, kuri jo paliepimu išklota šviežiais kvapniais šiaudais. Šitaip, pridūrė jis, kartais nakvoja tarnai tų ponų, kurie pageidauja būti saugomi ir nakties metu.

Paskui vienuoliai atnešė vyno, sūrio, alyvų, duonos bei puikių razinų ir paliko mus stiprintis. Valgėm ir gėrėm pasigardžiuodami. Mano mokytojas nesilaikė griežtų benediktinų vienuolių papročių ir nemėgo valgyti tylėdamas. Bet kalbėdavo tokius gerus ir protingus dalykus, jog tai buvo veik tas pat, lyg vienuolis mums skaitytų Šventųjų gyvenimus.

Tą dieną negalėjau susilaikyti vėl nepaklausęs apie nutikimą su žirgu.

– Betgi, – pradėjau, – skaitydamas pėdsakus sniege ir ant šakų, jūs dar nežinojote apie Brunelį. Jie savitai bylojo jums apie visus žirgus ar bent jau apie visus tos veislės žirgus. Ar neturėtume tad pripažinti, kad gamtos knyga kalba mums tik apie daiktų esmę, kaip moko ir daugelis garsių teologų?

– Ne visada, brangusis Adsai, – atsakė mokytojas. – Tiesa, šie

pėdsakai sniege apibrėžė man žirgą kaip *verbum mentis*[1], ir man jie būtų reiškę tą patį, nesvarbu, kur būčiau juos radęs. Tačiau šie pėdsakai toje vietoje ir tuo laiku reiškė, kad bent vienas iš visų galimų žirgų ten prabėgo. Taip aš atsidūriau pusiaukelėje tarp žirgo idėjos ir konkretaus žirgo. Be to, šiaip ar taip, tas žinias apie abstraktų žirgą man davė konkretūs pėdsakai. Galėčiau tarti, jog tą akimirką tų pėdsakų savitumas ir mano neišmanymas, įgavęs gana skaidrią universalios idėjos formą, mane sutrikdė. Matydamas tolumoje kokį nors daiktą ir nežinodamas, kas tai, tenkiniesi mintimi, kad jis – kažkoks erdvinis kūnas. Prisiartinęs atpažįsti, jog tai kažkoks gyvulys, nors dar nežinai, koks – žirgas ar asilas. Pagaliau dar labiau priartėjęs gali pasakyti, kad tai – žirgas, nors ir nežinai, koks – Brunelis ar Favelis. Ir tik visai iš arti pamatai, kad tai – Brunelis (tiksliau, būtent tas, o ne kitas žirgas, kad ir kaip jį pavadintum). Tai ir bus pilnas pažinimas, konkretaus dalyko suvokimas. Taip ir aš dar prieš valandą buvau pasiruošęs sutikti visus galimus žirgus ne dėl savo visa aprėpiančio intelekto, o greičiau dėl savo ribotos intuicijos. Mano proto alkis buvo numalšintas tik tuomet, kai pamačiau konkretų žirgą, vienuolių vedamą už apynasrio. Tik tada galėjau būti tikras, kad mano samprotavimai priartino mane prie tiesos. Kaip sąvokos, kurias vartojau, kad įsivaizduočiau niekuomet anksčiau nematytą žirgą, tebuvo gryni ženklai, taip ir pėdsakai sniege tebuvo žirgo idėjos ženklai: o ženklai ir ženklų ženklai naudojami tik kai trūksta pačių daiktų.

Jau ir anksčiau girdėdavau jį skeptiškai atsiliepiant apie universalias idėjas ir be galo pagarbiai – apie konkrečius daiktus, ir man kaip tada, taip ir vėliau atrodė, kad šį jo polinkį sąlygojo ta aplinkybė, kad jis buvo anglas, o dar pranciškonas. Tačiau tą dieną teologiniams disputams buvau pernelyg išsekęs, tad tik susirangiau man skirtame guolyje, susisupau į antklodę ir kietai įmigau.

Kiekvienas įėjęs galėjo mane palaikyti tiesiog ryšuliu. Matyt, taip pamanė ir abatas, atėjęs pas Viljamą artinantis Trečiajai. O aš nepastebėtas girdėjau visą jų pokalbį be jokių piktų kėslų, vien dėl to, kad

[1] verbum mentis – minties žodį

staiga pasirodyti abatui būtų dar mažiau derėję, nei nuolankiai tūnoti pasislėpus, ką ir padariau.

Taigi įėjo Abonė. Atsiprašęs už trukdymą, jis pakartojo sveikinimo žodžius ir tarė norįs pasikalbėti su Viljamu akis į akį apie labai rimtą dalyką.

Pirmiausia pasveikino Viljamą sugebėjus taip sumaniai išaiškinti atsitikimą su žirgu ir paklausė, kaipgi jis galėjęs šitaip tiksliai apsakyti niekada anksčiau nematytą gyvulį. Viljamas glaustai, abejingu balsu išdėstė abatui savo spėjimų seką ir šį labai nudžiugino toks svečio akylumas. Jis prisipažino nieko kito ir nelaukęs iš žmogaus, apie kurio išmintį garsas plačiai pasklidęs. Pasakė gavęs Farfos abato laišką, kuriame šis ne tik praneša apie imperatoriaus jam patikėtą Viljamo misiją (kurią jie aptarsią artimiausiomis dienomis), bet ir rašo, kad Anglijoje bei Italijoje mano mokytojas buvęs inkvizitoriumi keliuose procesuose, kur pasižymėjęs įžvalgumu, neatsijusiu nuo žmogiškų jausmų.

– Man buvo džiugu patirti, – pridūrė abatas, – jog daugeliu atvejų jūs pripažindavote kaltinamąjį nekaltu. Tikiu, o ypač šiomis liūdnomis dienomis, kad piktoji dvasia nuolat kišasi į žmogiškus reikalus, – ir jis vogčiomis apsidairė, lyg kažkur netoliese sukiotųsi nelabasis, – bet taip pat tikiu, jog dažnai ji veikia kitų rankomis, pastūmėdama savo aukas į blogį taip, kad jų kaltė kristų teisiajam, ir džiūgauja, kada šis liepsnoja ant laužo jo sukubo vietoje. O inkvizitoriai, trokšdami įrodyti savo stropą, dažnai bet kokia kaina siekia išplėšti iš kaltinamojo prisipažinimą, manydami geru inkvizitoriumi esant tik tą, kuris baigia procesą suradęs atpirkimo ožį...

– Ir inkvizitorius gali būti šėtono valioje, – tarė Viljamas.

– Galimas dalykas, – atsargiai sutiko abatas. – Nežinomi Aukščiausiojo keliai, bet esu per menkas, kad tokiems garbiems žmonėms mesčiau įtarumo šešėlį. O kartu ir jums, kuris kaip vienas iš jų šiandien man taip reikalingas. Šiame vienuolyne nutiko tai, ką išaiškinti tegali žmogus, toks įžvalgus ir atsargus, koks esate jūs. Įžvalgus, kad atskleistų tiesą, o atsargus, kad, prireikus, vėl ją užskleistų. Juk neretai nusikalsta tie, kurie turėtų siekti šventumo, tačiau jų kaltę įrodyti

reikia pašalinant blogio priežastį, bet neužtraukiant kaltajam visuotinės paniekos. Ganytojui suklydus, jis turi būti atskirtas nuo kitų ganytojų, bet vargas, jei banda praras pasitikėjimą savo ganytojais.

– Suprantu, – pratarė Viljamas.

Jau buvau pastebėjęs, kad taip trumpai ir mandagiai kam nors pritardamas jis paprastai slėpdavo savo priešiškumą arba sutrikimą.

– Todėl manau, – tęsė abatas, – kad ganytojo nuopuolį galima patikėti tik tokiems žmonėms kaip jūs, gebantiems ne tik skirti gėrį nuo blogio, bet ir tai, kas dera, nuo to, kas nedera. Malonu žinoti, jog skelbdavote mirties nuosprendį tik tuomet, kai...

– ...kaltinamieji būdavo įvykdę nusikaltimus: nuodiję, tvirkinę nekaltus vaikus ar darę kitas nedorybes, kurių mano lūpos nedrįsta ištarti...

– ...kad jūs skelbdavote mirties nuosprendį tik tuomet, – tęsė abatas, nepaisydamas Viljamo žodžių, – kai nelabojo įsikišimas visiems būdavo toks akivaizdus, jog kaltės atleidimas būtų buvęs dar didesnis papiktinimas už patį nusikaltimą.

– Pripažindamas ką nors kaltu, – patikslino Viljamas, – būdavau tikras, kad jis yra padaręs tokį nusikaltimą, už kurį ramia sąžine galėjau jį perduoti pasaulietinei valdžiai.

Abatas akimirką dvejojo.

– Kodėl, – paklausė, – jūs kalbate apie nusikaltimus, atkakliai nutylėdamas jų velnišką prigimtį?

– Ryšys tarp priežasties ir pasekmės toks painus, kad vienintelis teisėjas čia, manau, tegali būti Dievas. Mes kartais sunkiai susiejame tokią akivaizdžią pasekmę kaip sudegęs medis su jį uždegusiu žaibu, todėl bandyti regzti ilgą priežasčių ir pasekmių grandinę man atrodo toks pat pamišimas, kaip statyti bokštą iki dangaus.

– Daktaras Akvinietis, – pakišo mintį abatas, – nepabūgo vien proto galia įrodyti Aukščiausiojo buvimą, eidamas nuo priežasties prie priežasties, kol pasiekė pirminę priežastį, neturinčią savo priežasties.

– Kas esu aš, – nuolankiai tarė Viljamas, – kad drįsčiau ginčytis su daktaru Akviniečiu? Juolab kad šis Dievo buvimo įrodymas paremtas tieka kitų liudijimų, patvirtinančių jo teisingumą. Dievas mums kalba per mūsų sielas, kas buvo žinoma jau Augustinui, ir jūs, Abone, šlovin-

tumėt Viešpatį ir Jo būties akivaizdumą, net jei Tomas nebūtų... – Jis nutilo, po to pridūrė: – Taip galvoju.

– O taip, be abejo, – paskubėjo patvirtinti abatas, tačiau mano mokytojas, taip grakščiai nutraukęs jam nepatikusią diskusiją, tęsė toliau:

– Bet grįžkim prie procesų. Tarkim, kažką nunuodijo. Tai įrodytas faktas. Matydamas tam tikrus neginčijamus ženklus, galiu įsivaizduoti, jog tai – kito žmogaus darbas. Mano protas, neprarasdamas pasitikėjimo savo galia, gali aprėpti tokią paprastą priežasčių seką. Bet kokia ji būtų paini, jei tarčiau, jog šioje nedoroje veikloje dalyvavo dar viena jėga, ne žmogiška, o nelaboji? Nesakau, kad to negali būti, nelabasis žymi savo kelią taip pat ryškiai kaip ir jūsų žirgas Brunelis. Tačiau kodėl šių įrodymų turėčiau ieškoti? Ar negana žinoti, jog kaltas tas, o ne kitas žmogus, kurį galiu perduoti pasaulietinei valdžiai? Juk, vienaip ar kitaip, jo laukianti bausmė – mirtis, teatleidžia jam Viešpats.

– Bet esu girdėjęs, kad prieš trejus metus Kilkenyje vykusiame procese, kuriame keletas žmonių buvo apkaltinti bjauriais nusikaltimais, jau nurodžius kaltus neneigėte šėtono įsikišimo.

– Ir niekada atvirai jo nepripažinau. Tiesa, nepaneigiau. Kas aš, kad galėčiau spręsti apie šėtono žabangas, ypač, – pridūrė, kaip man pasirodė, pabrėždamas šiuos žodžius, – jei tie, kas pradėjo procesą – vyskupas, savivaldybės nariai ir visi žmonės, gal net patys kaltinamieji karštai troško pripažinti jo įsikišimą? Galbūt vienintelis tikras velnio dalyvavimo įrodymas ir yra tas begalinis visų troškimas tikėti jį dirbant savo darbą...

– Norite pasakyti, – sunerimęs tarė abatas, – kad daugelyje procesų šėtonas veikia ne tik kaltuosius, bet, o gal visų pirma, teisėjus?

– Ar aš galiu taip sakyti? – paklausė Viljamas, ir pastebėjau jį suformulavus klausimą taip, kad abatas į jį galėjo atsakyti tik neigiamai. Viljamas, pasinaudojęs stojusia tylos akimirka, paskubėjo pakeisti pokalbio temą. – Tai – jau praeitis. Mečiau tą garbingą darbą, matyt, Viešpaties valia...

– Neabejotinai, – pritarė abatas.

– ...o dabar, – tęsė Viljamas, – imuosi kitų dalykų, ne mažiau keb-

lių. Galėčiau imtis ir to, kuris kelia nerimą jums, jei tik apie tai papasakotumėt.

Man pasirodė, kad abatas nudžiugo, galėdamas baigti ankstesnį pokalbį ir grįžti prie savo rūpesčių. Atsargiai rinkdamas žodžius, su ilgomis parafrazėmis pradėjo pasakoti apie prieš kelias dienas nutikusį nepaprastą įvykį, sudrumstusį ramų vienuolyno gyvenimą. Jis pasakojąs tai Viljamui todėl, kad žino jį puikiai išmanant ir žmogaus sielą, ir šėtono pinkles, tikėdamasis, jog jis galės skirti dalį savo brangaus laiko atskleisti šią liūdną paslaptį. Štai kas nutiko. Vieną rytą ožkaganiai papėdėj stačios uolos, virš kurios kilo rytinis Buveinės bokštas, rado Adelmą Otrantietį, vienuolį dar jauną, bet jau pagarsėjusį kaip talentingą iliuminatorių, puošusį bibliotekos rankraščius nuostabiomis miniatiūromis. Vienuolių matytas chore per Naktinę, bet per Aušrinę nebepasirodęs, jis tikriausiai bus nukritęs tamsiausią nakties valandą. Tą audringą naktį snaigės krito aštrios tarytum skustuvai, lyg kruša, blaškomos šėlstančio pietų vėjo. Adelmo kūnas buvo sudraskytas uolų, į kurias krisdamas daužėsi, permerktas iš pradžių težusio, o paskui sulėdėjusio sniego. Vargšas trapus mirtingasis, tebus Viešpats Dievas jam gailestingas. Sunku tikrai nustatyti vietą, iš kurios jis galėjo kristi, nes kūnas, atsimušdamas į uolas, nuo jos bus nutolęs. Tai galėjo būti vienas iš langų, trimis eilėmis iškirstų trijose į prarają atsuktose bokšto pusėse.

– Kur palaidojote palaikus? – paklausė Viljamas.

– Aišku, kapinaitėse, – atsakė abatas. – Turėjote jas pastebėti – tarp bažnyčios šiaurinės sienos, Buveinės ir daržų.

– Supratau, – tarė Viljamas, – ir suprantu jūsų rūpestį: jei tas nelaimingasis, neduok Die, nusižudė (juk sunku patikėti, kad jis būtų iškritęs atsitiktinai), kitą dieną vienas iš tų langų būtų rastas atidaras, tačiau visi jie buvo uždaryti, ir nė prie vieno iš jų nebuvo vandens pėdsakų.

Kaip jau sakiau, abatas atrodė žmogus romus ir diplomatiškas, bet šį kartą jis kone pašoko iš nuostabos, prarasdamas visą savo orumą, kuris, pasak Aristotelio, dera rimtiems ir tauriems žmonėms:

– Kas jums pasakė?

– Jūs pats, – atsakė Viljamas. – Jei langas būtų rastas atviras, nedvejodamas pagalvotumėt, kad Adelmas pro jį iššoko. Kaip matyti

iš lauko, tai dideli matinio stiklo langai, ir tokiuose pastatuose juos paprastai nelengva atidaryti. Todėl net jei vienas iš tų langų būtų rastas atidarytas, nelaimingasis nebūtų galėjęs tik priėjęs pro jį pažvelgti ir netikėtai prarasti pusiausvyrą, ir teliktų galvoti apie savižudybę. Bet tokiu atveju nebūtumėte jo laidojęs pašventintoje žemėje. Jei palaidojote jį krikščioniškai, langai turėjo būti uždari. O jei jie buvo uždari, tai tariamąjį savižudį, matyt, bus pastūmėjusi žmogaus ar nelabojo ranka, nes aš net raganų teismuose nesu girdėjęs, kad nuodėmingasis kūnas, Dievo ar velnio valia, pakiltų iš prarajos naikinti savo piktadarybės pėdsakų. Todėl dabar jūs klausiate savęs, kas galėjo jį, nesakau, išstumti pro langą, tačiau prieš jo valią pakylėti iki palangės, ir jums neramu, nes kažkokia nelaboji dvasia, šio ar ano pasaulio, šiuo metu vaikštinėja po vienuolyną.

– Taigi taip... – pratarė abatas, ir negalėjai suprasti, ar jis pritaria Viljamo žodžiams, ar tik pats sau pripažįsta gražių jo samprotavimų teisingumą. – Bet kaip jūs supratote, kad nė po vienu iš langų nebuvo vandens pėdsakų?

– Pats man pasakėte, pūtė pietys, o jis negalėjo pripūsti vandens pro langus, kurie atsiveria į rytus.

– Kaip mažai gyrė jūsų dorybes, – tarė abatas. – Jūsų tiesa, vandens nebuvo, dabar jau žinau kodėl. Viskas vyko taip, kaip sakėte. Suprantamas tad mano rūpestis. Pakankamai liūdna, jei vienas iš mano vienuolių susiteptų siaubinga savižudybės nuodėme. Dabar turiu pamatą manyti, kad kitas iš jų susitepęs dar baisesne nuodėme. O, kad vien tai...

– Pirma, kodėl vienas iš vienuolių? Vienuolyne daug kitų žmonių: arklininkai, piemenys, tarnai...

– Taip, mūsų vienuolynas nedidelis, bet turtingas, – išdidžiai pritarė abatas. – Šimtas penkiasdešimt tarnų šešiasdešimčiai vienuolių. Bet viskas nutiko Buveinėje. Gal jau žinote, nors ten pirmame aukšte yra virtuvė ir refektorius, viršutiniuose dviejuose aukštuose yra skriptoriumas ir biblioteka. Po vakarienės Buveinė uždaroma, ir regula, kurios visi privalo griežtai laikytis, draudžia į ją įeiti, – nuspėjęs kitą Viljamo klausimą, abatas skubiai pridūrė: – Be abejo, ir vienuoliams, tačiau...

– Tačiau?

– Tačiau esu visiškai, suprantate, visiškai tikras, jog nė vienas tarnas neišdrįs įeiti ten naktį. – Jo akyse sužibo iššūkis, ir tuoj pat išblėso tarsi žaibas ar krintanti žvaigždė. – Tarkim, jis bijotų... žinote, kartais paprastiems žmonėms duotus nurodymus reikia sutvirtinti kokiu nors grasinimu, na, pavyzdžiui, kad nepaklusniuosius ano pasaulio valia ištiks kažkas baisaus. O vienuolis...

– Suprantu.

– Vienuolis gali turėti ir kitų priežasčių, kad nepaisydamas pavojaus eitų į uždraustą vietą, kalbu apie priežastis, kaip čia pasakius... svarias, nors ir prieštaraujančias draudimui...

Pastebėjęs abato sumišimą, Viljamas paklausė to, kas, jo manymu, turėjo pakeisti pokalbio temą, tačiau tik dar labiau jį sutrikdė:

– Kalbėdamas apie galimą žmogžudystę, ištarėte „o, kad vien tai". Ką turėjote galvoje?

– Taip pasakiau? Ką gi, nežudoma be reikalo, kad ir koks bjaurus jis būtų. Todėl mano kūnas šiurpsta nuo minties apie priežastis, galėjusias pastūmėti vienuolį žudyti savo brolį.

– Nieko daugiau?

– Nieko daugiau, ką galėčiau jums pasakyti.

– Turėčiau suprasti, kad nieko daugiau, ką turite teisę man pasakyti?

– Meldžiu, broli Viljamai, broleli Viljamai, – ištarė abatas, pabrėždamas tiek „broli", tiek ir „broleli".

Viljamas staiga išraudo ir tarė:

– *Eris sacerdos in aeternum.*[1]

– Dėkoju, – atsakė abatas.

Viešpatie, prie kokios baisios paslapties tą akimirką prisilietė mano neatsargūs viršesnieji, vedami vienas rūpesčio, kitas smalsumo. Net aš, kuklus paauglys, nors tebuvau novicijus, vos pradėjęs eiti pilnu paslapčių šventu Dievo tarno keliu, supratau, jog abatas bus kažką sužinojęs, prisaikdintas išpažinties paslaptim. Iš kažkieno lūpų jis turėjo išgirsti kažkokią nuodėmingą smulkmeną, kuri galėjo būti susijusi su

[1] Eris sacerdos in aeternum. – Būsi amžiams šventikas.

tragiška Adelmo mirtim. Matyt, todėl jis ir meldė brolį Viljamą atskleisti paslaptį, kurią numanė, bet kurios niekam negalėjo atskleisti, tikėdamasis, kad mano mokytojo įžvalgumas padės nuskaidrinti tai, ką jis pats, paklusdamas tauraus gailestingumo įstatymui, privalo laikyti šešėlyje.

– Na gerai, – pasakė Viljamas, – bet ar galėsiu apklausti vienuolius?

– Galėsite.

– O ar galėsiu netrukdomas vaikščioti po vienuolyną?

– Suteikiu jums tokią teisę.

– Ar paskirsit man šitą misiją *coram monachis*[1]?

– Šį pat vakarą.

– Tada pradėsiu nedelsdamas, kol vienuoliai nežino man patikėtos užduoties. Be to, trokštu kuo greičiau apsilankyti jūsų bibliotekoje, apie kurią susižavėjus kalbama visuose krikščioniškuose vienuolynuose ir kuri, prisipažinsiu, buvo viena iš mano kelionės čionai dingsčių, ne pati menkiausia.

Abatas kone šokte pakilo iš savo vietos, o jo veide atsispindėjo begalinė įtampa.

– Kaip sakiau, galite nevaržomas vaikščioti po visą vienuolyną. Išskyrus trečiąjį Buveinės aukštą, biblioteką.

– Kodėl?

– Turėjau iškart jums paaiškinti, bet maniau, žinote. Mūsų biblioteka skiriasi nuo kitų...

– Žinau, kad knygų joje daugiau nei kurioje kitoje krikščioniškojo pasaulio bibliotekoje. Žinau, kad, palyginus su jūsų turtais, Bobijaus ar Pompozos, Kliuni ar Fliori knygų spintos atrodo tarsi priklausytų vaikui, tik pradedančiam pažinti abėcėlės paslaptis. Žinau, kad šeši tūkstančiai senųjų rankraščių, kuriais daugiau kaip prieš šimtą metų didžiavosi Novalezė, tėra menkniekis palyginus su tuo, ką turite jūs, o galbūt daugelis iš jų dabar yra čia. Žinau, kad jūsų biblioteka – vienintelė šviesa, kurią krikščionybė gali priešpastatyti trisdešimt šešioms Bagdado bibliotekoms, dešimčiai tūkstančių vizirio Ibn al Alkamio rankraščių, kad jūsų Biblijų skaičius prilygsta dviem tūkstančiams ketu-

[1] coram monachis – vienuolių akivaizdoje

riems šimtams Koranų, kuriais didžiuojasi Kairas, ir kad jūsų knygų spintų turtų reali šviesa temdo puikybės kupiną bedievių (gerai pažinusių melo meną) legendą apie Tripolio bibliotekoje sukauptus šešis milijonus tomų ir ten dirbusius aštuoniasdešimt tūkstančių komentatorių bei du šimtus perrašinėtojų.

– Teisybė, tebūnie pagarbintas dangus.

– Žinau, kad daugelis čia gyvenančių vienuolių atvykę iš kitų vienuolynų, išmėtytų po visą pasaulį: vieni – trumpam, tik tam, kad perrašytų rankraščius, kurių niekur kitur nėra ir kuriais vėliau praturtins savo vienuolynų bibliotekas, mainais atveždami kitą retą rankraštį, kurio nuorašu jūs papildysite savo bibliotekos lobyną; kiti – ilgam, kartais visam gyvenimui, tik čia rasdami savo studijoms reikalingas knygas. Jūsų vienuolyne gyvena vokiečiai, dakai, ispanai, prancūzai, graikai. Žinau, kad imperatorius Frydrichas prieš daugelį metų prašė jus sudaryti Merlino pranašysčių knygą ir išversti ją į arabų kalbą, idant galėtų padovanoti Egipto sultonui. Pagaliau žinau, kad tokiame garsiame Miurbacho vienuolyne šiais tamsiais laikais nėra nė vieno perrašinėtojo, o Sankt Galene nedaug liko gebančių rašyti vienuolių, ir vien tik šis vienuolynas diena iš dienos gaivina, ką sakau, kelia į vis didesnes aukštybes jūsų ordino šlovę...

– Monasterium sine libris, – pacitavo abatas, paskendęs mintyse, – est sicut civitas sine opibus, castrum sine numeris, coquina sine suppellectili, mensa sine cibis, hortus sine herbis, pratum sine floribus, arbor sine foliis[1]... Ir mūsų ordinas, semdamasis stiprybės iš dviejų priesakų – darbo ir maldos – visam žinomam pasauliui buvo šviesa, išminties versmė, senojo mokslo, kuriam grėsė prapultis gaisruose, maištuose ir žemės drebėjimuose, išsigelbėjimas, naujųjų raštų kalvė ir senųjų puoselėtojas... Jūs puikiai žinote, kokiais tamsiais laikais gyvename, ir raustu sakydamas, kad dar visai neseniai Vijenos susirinkimas turėjęs priminti, jog kiekvienas vienuolis turi priimti šventinimus... Kiek mūsų vienuoly-

[1] Monasterium sine libris... – Vienuolynas be knygų yra tarytum valstybė be galybės, tvirtovė be sargybinių, virtuvė be indų, puota be valgių, sodas be medžių, pievos be gėlių, medis be lapų...

nų, dar prieš du šimtus metų spindėjusių didybe ir šventumu, dabar tapę tinginių prieglaudomis? Ordinas dar galingas, bet miestų dvokas jau gaubia mūsų šventas vietas, Dievo tarnai šiandien labiau linkę prekiauti ir vaidytis, o ten, miestuose, kur šventumo dvasiai neliko vietos, ne tik kalbama (ko daugiau tikėtis iš pasauliečių), bet ir rašoma liaudies kalba, tačiau niekada nė viena iš tų knygų, tikrų erezijos židinių, neperžengs šio slenksčio! Žmonijos nuodėmės atvedė pasaulį prie prarajos krašto, nes praraja persmelkia tą, kuris jos šaukiasi. Rytojaus žmonių kūnai, anot Honorijaus, bus mažesni už mūsų, kaip mūsų yra mažesni už mūsų protėvių. *Mundus senescit.*[1] Tad mūsų misija, Viešpaties patikėta, yra stabdyti tą ritimąsi prarajon, saugant, dauginant ir ginant mūsų tėvų mums patikėtus išminties lobius. Dieviškosios Apvaizdos valia visuotinė valdžia, pasaulio pradžioje buvusi rytuose, su laiku pasislinko į vakarus, kas įspėja mus apie artėjantį pasaulio galą, nes įvykių seka jau pasiekė *universum* ribą. Bet kol dar nesibaigė tūkstantmetis, kol nestojo, nors trumpam, to šlykštaus žvėries Antikristo karalystė, privalome saugoti krikščioniškojo pasaulio lobius ir ginti tą Dievo žodį, kurį jis paliko pranašams ir apaštalams, kurį kartoja Bažnyčios tėvai, nekeisdami jame nė vienos raidės, kurį komentuoja mokyklos, nors šiandien ir jose susisuko lizdą didybės, pavydo bei pamišimo angis. Šitame visuotiniame nuopuolyje mes vis dar esame aukštai virš horizonto iškilę šviesuliai. Ir kol stovės šie mūrai, tol ir mes saugosime Dievo žodį.

– Ir taip tebūnie, – pamaldžiai ištarė Viljamas. – Tačiau kaip tai siejasi su draudimu lankytis bibliotekoje?

– Broli Viljamai, šimtmečius triūsė dievobaimingi žmonės, rašydami tuos šventus darbus, kurie dabar yra šių namų turtas, – pasakė abatas, linktelėdamas į pro celės langus matomą Buveinę, aukštesnę net už vienuolyno bažnyčią, – tvirtai laikydamiesi regulos. Biblioteka sukurta pagal planą, per amžius visiems buvusį paslaptim, kurios nė vienam vienuoliui neskirta pažinti. Tik bibliotekininkas sužino ją iš savo pirmtako ir, kol yra dar stiprus, persako savo padėjėjui, kad netikėtai užklupusi mirtis nepaliktų be šios paslapties. Ir abiejų jų lūpos su-

[1] Mundus senescit. – Pasaulis sensta.

rakintos. Tik bibliotekininkas turi teisę įeiti į knygų labirintą, tik jis gali rasti reikalingą knygą ir padėti ją į vietą, tik jis atsako už jos išsaugojimą. Kiti vienuoliai dirba skriptoriume, kur gali skaityti bibliotekoje saugomų knygų katalogą. Bet pavadinimai nedaug pasako, ir tik bibliotekininkas iš knygos padėties, galimybės ją pasiekti žino, kokios paslaptys, tiesa ar melas, ten surašytos. Tik bibliotekininkas sprendžia, kaip, kada ir ar išvis duoti tą ar kitą knygą jos prašiusiam vienuoliui. Kartais jis tariasi su manim. Nes ne visa tiesa yra kiekvieno ausims ir ne visas melas gali būti dievobaimingos sielos atpažintas, todėl vienuoliai skriptoriume dirba jiems patikėtą darbą ir skaito tik jiems reikalingas, o ne kitas knygas, idant neužvaldytų jų kvailas smalsumas, sukeltas silpnos valios, didybės ar velnio pagundų.

– Taigi bibliotekoje yra ir knygų, skelbiančių melą...

– Pabaisos gyvuoja, nes jos yra dalis dieviškojo plano, ir siaubinguose jų bruožuose atsiskleidžia kūrėjo galia. Taip pat ir magų knygos, žydų kabalos, pagonių poetų pasakos, bedievių melo knygos yra dieviškojo sumanymo dalis. Tie, kas įkūrė ir ilgus amžius palaikė šį vienuolyną, tvirtai tikėjo, kad net melagingiausios knygos išmintingo skaitytojo akims gali skleisti blyškią dieviškojo pažinimo šviesą. Todėl biblioteka yra ir tokių knygų lobynas. O dėl to, kaip suprantate, negali būti atvira kiekvienam. Be to, – pridūrė abatas, kone atsiprašydamas dėl šio paskutinio argumento menkumo, – knyga trapi, ją niokoja laikas, naikina graužikai, gadina orų permainos ir grubių rankų prisilietimas. Jei per šimtus metų kiekvienas būtų galėjęs netrukdomas liesti mūsų rankraščius, daugelio iš jų jau neturėtume. Bibliotekininkas saugo juos ne tik nuo žmonių, bet ir nuo niokojančių gamtos jėgų, visą savo gyvenimą skirdamas kovai su užmarštimi – tiesos priešu.

– Vadinasi, niekas, tik tie du žmonės, neužkopia į trečiąjį Buveinės aukštą...

Abatas šyptelėjo.

– Taip turėtų būti. Niekas negalėtų. Niekam, net jei išdrįstų, tai nepavyktų. Biblioteka gina save, ji neaprėpiama kaip tiesa, kurią saugo, ir apgaulinga kaip jai patikėtas melas. Ji – labirintas ne tik dvasia, bet ir kūnu. Gali įeiti į ją ir iš jos nebeišeiti. Dabar, kai jau žinote, norėčiau, kad paklustumėt vienuolyno regulai.

– Tačiau neneigiate, kad Adelmas galėjo iškristi pro vieną iš bibliotekos langų. Kaip galiu ištirti jo mirties aplinkybes ir priežastis, neįžengęs ten, kur galbūt slypi tos mirties istorijos pradžia?

– Broli Viljamai, – ramiai atsakė abatas, – žmogus, apsakęs mano žirgą Brunelį, dar prieš jį pamatydamas, ir Adelmo mirtį, beveik nieko apie ją nežinodamas, nesunkiai gali įsivaizduoti ir tas vietas, kurios jam neprieinamos.

Viljamas nulenkė galvą:

– Jūs protingas ir tuomet, kai esate rūstus. Tebūnie jūsų valia.

– Jei esu protingas, tai tik todėl, kad moku būti rūstus, – atsakė abatas.

– Dar vienas klausimas, – tarė Viljamas. – Hubertinas.

– Jis čia. Laukia jūsų. Rasite jį bažnyčioje.

– Kada?

– Visuomet, – nusišypsojo abatas. – Juk žinote, kad jis, nors ir labai mokytas žmogus, nevertina bibliotekos. Vadina ją pasaulio iliuzija... Todėl leidžia dienas bažnyčioje, paniręs apmąstymuose ir maldoje...

– Pasenęs? – neryžtingai paklausė Viljamas.

– Ar ilgai jo nematėte?

– Daugelį metų.

– Pavargęs. Ir atitolęs nuo šio pasaulio rūpesčių. Jam šešiasdešimt aštuoneri. Bet, manau, jame dar gyva jaunystės dvasia.

– Nedelsdamas einu pas jį. Dėkoju jums.

Abatas dar pasiteiravo, ar po Šeštosios Viljamas nenorėtų papietauti kartu su visais. Šis atsakė ką tik pavalgęs, ir gana sočiai, be to, trokštąs tuoj pat pasimatyti su Hubertinu. Abatas atsisveikino.

Jau ėjo pro duris, kai kieme pasigirdo širdį veriantis klyksmas, lyg kas būtų mirtinai sužeistas, o po jo – ne mažiau kraupios dejonės.

– Kas tai? – paklausė nustėręs Viljamas.

– Nieko, – šypsodamasis atsakė abatas. – Tokiu metų laiku skerdžiamos kiaulės. Kiauliaganių darbas. Ne tas kraujas jums turėtų rūpėti.

Ir jis išėjo, nė nenujausdamas, kokius lemtingus žodžius ištaręs. Nes kitą rytą... Bet susitvardyk, o akiplėša mano liežuvi, nes dar ir šiandien, iki atėjo naktis, nutiko daug dalykų, kuriuos irgi verta apsakyti.

Pirma diena

ŠEŠTOJI

Adsas žavisi bažnyčios portalu, o Viljamas susitinka su Hubertinu Kazaliečiu

Bažnyčia nebuvo tokia didinga kaip vėliau matytos Strasbūre, Sartre, Bamberge ar Paryžiuje. Ji veikiau priminė jau matytas Italijoje, svaiginamai nesistiebiančias į dangų, o tvirtai stovinčias ant žemės, dažnai platesnes nei aukštesnes. Pirmąjį aukštą lyg tvirtovę juosė eilė stačiakampių dantų, o virš jo kilo kitas statinys, ne tiek bokštas kiek antroji bažnyčia, tvirta, smailėjančiu stogu, išvarpyta atšiauriomis langų angomis. Solidi vienuolyno bažnyčia, kokias mūsų protėviai statė Provanse ir Langedoke, be šių dienų stiliui būdingų drąsių ir pernelyg gausių pagražinimų, tik vėlesniais laikais, manau, praturtinta virš choro iškilusia smaile, įžūliai smingančia tiesiai į dangaus skliautą.

Ties įėjimu, abiejose jo pusėse, stovėjo dvi tiesios kolonos, be ornamentų, ir iš pirmo žvilgsnio įėjimas atrodė tarsi viena didžiulė arka; bet du glifai ties kolonomis, vainikuoti daugybe kitų arkų, pamažu kreipė žvilgsnį gilyn, lyg į prarajos gelmę, į tikrąjį, prietemoje vos įžiūrimą, portalą, virš kurio puikavosi didelis timpanas, šonuose laikomas dviejų atramų, o viduryje – raižyto piliastro, skiriančio įėjimą į dvi dalis, kurių kiekviena buvo užverta kaustytomis ąžuolinėmis durimis. Tuo dienos metu blyškūs saulės spinduliai krito veik statmenai stogui, ir šviesa įžambiai slydo fasado paviršiumi, nepaliesdama timpano, todėl, praėję didžiausias kolonas, netikėtai atsidūrėme po šakotu skliautu arkų, kurios kilo iš eilės mažesniųjų kolonų, kiekviena su savo kontraforsu.

Akims kiek apsipratus su prieblanda, atsivėrė akmeninių paveikslų knyga, suprantama kiekvieno žvilgsniui ir vaizduotei (nes *pictura est laicorum literatura*[1]), apstulbinusi mane ir sukėlusi vizijas, kurias ir šiandien sunku apsakyti.

Danguje stovėjo sostas, o soste buvo Sėdintysis. Sėdinčiojo veidas buvo rūstus ir ramus, plačiai atvertos spindulingos akys žvelgė į žemės žmoniją, pasiekusią savo kelio galą, didingi plaukai ir barzda krito ant veido ir krūtinės tarsi upės vandenys, lygiomis ir simetriškai pusiau perskirtomis srovėmis. Jo galvą vainikavo Karūna, nusagstyta smaragdais ir brangakmeniais, o purpurinė imperatoriška tunika, gausiai išsiuvinėta auksu ir sidabru, papuošta nėriniais, plačiomis klostėmis gaubė Jo kelius. Kairioji ranka, parimusi ant kelio, laikė užantspauduotą knygą, dešinioji buvo pakelta, jos mostas tarytum laimino, o gal grūmojo. Jo veidą nušvietė bauginamo grožio kryžiaus pavidalo žydintis nimbas, o aplink sostą ir virš Sėdinčiojo galvos pamačiau spindint smaragdo spalvos vaivorykštę. Prieš sostą, po Sėdinčiojo kojomis, tviskėjo tarsi krištolinė jūra, o aplink Sėdintįjį, aplink sostą ir virš sosto pamačiau keturias būtybes, baisias man, kuris žvelgė į jas tarytum pakerėtas, tačiau nuolankias ir mielas Sėdinčiajam, kurį be paliovos šlovino giesmėmis.

Tiesą pasakius, ne visos jos galėjo būti pavadintos baisiomis, nes žmogus mano kairėje (o Sėdinčiojo dešinėje), tiesiantis knygą, man atrodė gražus ir malonus. Bet šiurpą kėlė erelis kitoje pusėje, praviru snapu, pašiauštomis plunksnomis tarsi šarvais, galingais nagais, išskleistais milžiniškais sparnais. Po Sėdinčiojo kojomis, žemiau anų dviejų figūrų, buvo dar dvi – jautis ir liūtas, ir kiekviena iš tų pabaisų naguose ar kanopose gniaužė po knygą, jų kūnai buvo nusukti nuo sosto, o galvos atgręžtos į jį, tarsi baisi jėga staiga būtų persukusi jų sprandus ir kaklus, jų šonai plastėjo, galūnės buvo įtemptos lyg agonijos pagauto žvėries, nasrai praviri, uodegos susivijusios tarsi žalčiai, su liepsnų liežuviais galuose. Abi jos buvo sparnuotos, abi vainikuotos nimbais, ir, nors siaubingos išvaizdos, jos buvo ne pragaro, o dangaus padarai,

[1] pictura est laicorum literatura – paveikslai yra nemokytų žmonių knygos

atrodantys baisūs tik todėl, kad riaumojo garbę Ateisiančiajam gyvųjų ir mirusiųjų teisti.

Aplink sostą, šalia keturių būtybių ir po Sėdinčiojo kojomis, matomi lyg pro skaidrius krištolo jūros vandenis, užpildę veik visą lauką, dvidešimt keturiuose mažesniuose sostuose abiejose sosto pusėse sėdėjo dvidešimt keturi vyresnieji, apsitaisę baltai ir su aukso karūnomis ant galvų, išsidėstę pagal trikampę timpano formą, apačioj po septynis, virš jų po tris, o virš šių po du. Vieni rankose laikė liutnias, kiti – taures su smilkalais, tačiau tik vienas grojo, o kiti, apimti palaimos, sėdėjo atgręžę veidus į Sėdintįjį, kuriam šlovę giedojo, jų kūnai buvo pasukti kaip ir tų keturių būtybių, kad visi galėtų matyti Sėdintįjį, ir atrodė, kad jie sukasi svaiginamam šokyje – taip Dovydas turėjęs šokti aplink arką, – bet kad ir kaip jie buvo pasisukę, jų žvilgsniai, nepaisant visų kūno padėtį valdančių dėsnių, susikirsdavo viename švytinčiame taške. O, kokia laisvumo ir užmojo, nenatūralių išraiškų, bet tokių grakščių, harmonija, kokia darna kūnų, perteiktų ta mistiška kalba, stebuklingai išvaduotų iš kūniškos materijos naštos, lemtingoji kiekybė įlieta į naują substancijos formą, lyg šventasis spiečius, pagautas veržlaus vėjo gūsio, gyvenimo verpeto, pasitenkinimo šėlsmo, džiugaus aleliuja, stebuklingai būtų virtęs iš garso vaizdu.

Kūnai ir jų dalys, apgyventi dvasios, nušviesti apsireiškimo, iš nuostabos persimainę veidai, džiaugsmu spindinčios akys, skruostai, meilės liepsnos uždegti, palaimos išplėsti vyzdžiai, vienas sukrėstas malonaus apstulbimo, kitas persmelktas stulbinančio malonumo, tas persimainęs iš nuostabos, anas atjaunėjęs iš laimės, o visi veidų išraiškomis, rūbų klostėmis, kūnų judesiais ir įtemptų raumenų virpėjimu giedojo naują giesmę, jų lūpos buvo pravertos amžino šlovinimo šypsnio. Po vyresniųjų kojomis ir virš vyresniųjų, virš sosto ir tetramorfinės grupės, išsidėstę simetriškais ruožais, sunkiai atskiriami vieni nuo kitų, dėl menininko išmonės tapę vieni kitiems proporcingi, vieningi įvairovėje ir įvairūs vienovėje, unikalūs išskirtyje ir išskirtini meistriškoje sąjungoje, dalimis, nuostabiai atitinkančiomis palaimingai saldžių spalvų, tarpusavy skirtingų balsų dermės ir darnos stebuklą, lyg citros stygos, lygūs ir paklusnūs giliai ir visa apimančiai jėgai, iš daugiabalsio

žaismo sueinančiai į vienabalsį skambėjimą, ornamentas ir tvarka to, ko į visybę negalima susieti, tačiau kas į visybę susieta, meilės ryšio kūrinys, valdomas kartu ir žemiškosios, ir dangiškosios taisyklės (tvirta ir pastovi sąjunga tarp taikos, meilės, doros, valdžios, valdytojų, tvarkos, šaknų, gyvenimo, šviesos, puikybės, rūšies ir figūros), gausi šviesą skleidžianti lygybė, suteikianti formą proporcingoms materijos dalims – taip buvo susipynę visi žiedai, lapai, vijokliai, kuokštai, kekės įvairiausių žolių, kurios puošia žemiškuosius ir dangiškuosius sodus, našlaitės, palėpščiai, čiobreliai, lelijos, ligustrai, narcizai, kolokazijos, pajūriniai satvarai, dedešvos, miros ir balzamo medžiai.

Bet kai mano siela, pagauta šio žemiško grožio ir dangiškos didybės koncerto garsų, jau buvo bepragystanti džiaugsmo giesme, žvilgsnis, klajojantis po senių kojomis pražydusių rozečių ritmu, staiga užkliuvo už susivijusių figūrų, susiliejančių su timpaną parėmusiu centriniu pilioriumi. Kas buvo ir kokią simbolišką žinią skelbė tos trys poros kryžmai susipynusių liūtų, išsirietusių taip, kad, užpakalinėmis letenomis remdami žemę, priekines buvo padėję ant savo bendrų nugarų susiraizgiusiais it didžiulės gyvatės karčiais, grėsmingai išsieptais nasrais, apkibę piliorių lyg vijoklių tumulas ar lizdas? Kad numaldytų sielą, o gal sutramdytų velnišką liūtų prigimtį ir paverstų ją simboline aliuzija į aukštesnius dalykus, pilioriaus šonuose stovėjo dvi žmonių figūros, nenatūraliai ištemptos sulig pačiu ramsčiu, lygios dviem kitom, simetriškai iš abiejų šonų žvelgiančiom į jas nuo išorinių piliorių, kur buvo dvivėrių ąžuolinių durų vyriai; viso tad buvo keturi seniai, o iš jų parafernalijų pažinau Petrą ir Povilą, Jeremiją ir Izaiją, ir jie buvo persisukę, lyg šokio sūkury, tiesiantys į dangų ilgas kaulėtas rankas su tarsi sparnai išskėstais pirštais, ir lyg sparnai plasnojo jų barzdos ir plaukai, taršomi pranašiško vėjo, o ilgos rūbų klostės lyg gyvos vilnijo ir sūkuriavo apie be galo ilgas kojas, ir, nors supriešinti su liūtais, buvo jie iš tokios pat kaip ir anie materijos. O sukdamas žvilgsnį nuo šios paslaptingos šventų kūnų ir pragariškų gaivalų polifonijos, portalo šone, arkų gilumoje, pamačiau vienur išraižytas ant liaunų kolonų kontraforsų, laikiusių ir puošusių arkas, kitur – kolonos kapitelių vešlioje augalijoje, slenkančias šakoto daugybės arkų skliauto link kitas siau-

bingas vizijas, kurių buvimas čia galėjo būti pateisintas tik jų paraboline ir alegorine galia ar jose slypinčiomis dorovės pamokomis: gašlią moterį, nuogą ir beformę, kandamą šlykščių rupūžių ir žindamą žalčių, susiporavusią su satyru, išpampusiu pilvu ir šiurkščiais šeriais apaugusiomis grifo kojomis, kurio gerklė riaumojo sau prakeiksmą, ir šykštuolį, mirties sustingdytą savo lovoje su puošniomis kolonomis, dabar jau tapusį būrio demonų grobiu, vienas jų rovė jam iš gargiančios gerklės sielą – kūdikį, jau niekada nebeatgimsiantį amžinajam gyvenimui, ir išpuikėlį, ant kurio pečių buvo nutūpęs demonas, nagais kabinantis jam akis, ir du rajūnus, draskančius kits kitą atgrasiose grumtynėse, ir dar daug kitų padarų, su ožių galvomis, liūtų kailiais, panterų nasrais, o visus juos supo liepsnos liežuvių miškas, kurio deginantį alsavimą veik galėjai justi. Aplink juos, tarp jų, virš jų ir po jų kojomis buvo matyti kiti veidai ir kūnai: vyras ir moteris, įkibę vienas kitam į plaukus, dvi gyvatės, čiulpiančios prakeiktojo akis, išsiviepęs vyras, lenktomis rankomis plėšiantis hidros ryklę, ir visi Šėtono bestiariumo žvėrys, susirinkę konsistorijoje, kad sergėtų ir vainikuotų sostą, atsispyrusį jiems, kad savo pralaimėjimu šlovintų jį: faunai, dvilypiai padarai, šešiapirštės pabaisos, sirenos, hipokentaurai, gorgonės, harpijos, inkubai, slibinakojai, minotaurai, lūšys, leopardai, chimeros, šuniasnukiai, iš šnervių tvoskiančiomis liepsnomis, dančiatiraniai, daugiauodegiai, gauruoti žalčiai, salamandros, raguotos gyvatės, žnypliakojai, angys, dvigalviai dantytomis nugaromis, hienos, ūdros, varnos, krokodilai, hidropai su pjūkladančiais ragais, varlės, grifai, beždžionės, pavianai, leukrotai, mantikorai, avėdros, tarantulai, žebenkštys, drakonai, kukučiai, pelėdos, skiauterėti driežai, hipnaliai, presteriai, akiniuočiai, skorpionai, ropliai, banginiai, margosios gyvatės, varliagyviai, jakuliai, žalieji driežai, prielipos, polipai, murenos ir vėžliai. Atrodė, susirinko visi pragaro gyventojai, kad prieangį, tamsų mišką, paverstų atstumtųjų nevilties žeme, kuri driekėsi prieš timpane jau apsireiškusį Sėdintįjį, prieš Jo teikiantį vilties ir grėsmingą veidą, jie, nugalėtieji iš Armagedono, stojo prieš Tą, kuris ateis galutinai atskirti gyvuosius nuo mirusiųjų. Kone apalpęs nuo šios vizijos, netikras, ar atsidūriau draugingoje vietoje ar Paskutiniojo teismo slėnyje, priblokštas, vos tvardydamas raudą tarsi iš-

girdau balsą (o gal išties girdėjau jį) ir išvydau vizijas, kurios lydėjo mano, novicijaus, paauglystę, pirmuosius šventųjų knygų skaitymus bei apmąstymų naktis Melko bažnyčios chore, ir nusilpusių jausmų alpulyje mano ausis pasiekė balsas, stiprus tarytum trimitas, liepiantis – „viską, ką matai, aprašyk knygoje" (tai dabar ir darau), ir pamačiau septynias aukso žvakides, o tarp jų Tą, kur panašus į Žmogaus Sūnų – Jo krūtinę juosė aukso juosta, – balta galva ir plaukais baltais lyg balčiausia vilna, balsu lyg upelių čiurlenimas, dešinėje rankoje Jis laikė septynias žvaigždes, o iš burnos Jam ėjo dviašmenis kalavijas. Ir pamačiau vartus, atvertus danguje, ir Tas, kuris sėdėjo, tapo man panašus į jaspio ir serdžio brangakmenius, o sostą juosė vaivorykštė, ir sostas svaidė žaibus ir griausmus. Sėdintysis paėmė į rankas aštrų pjautuvą ir sušuko: „Paleisk darban savo pjautuvą, nes išmušė pjūties valanda, ir žemės derlius jau prinoko"; ir Tas, kuris sėdėjo, nusviedė pjautuvą žemėn, ir žemės derlius buvo nupjautas.

Tuomet supratau, jog tas regėjimas nereiškė nieko kito, tik tai, kas vyko vienuolyne ir ką išgirdome iš abato lūpų, – ir kiek kartų vėliau sugrįždavau prie šio portalo į jį įsižiūrėti, tiek kartų buvau tikras, kad išgyvenau tai, kas jame parašyta. Supratau, jog atvykome čion, idant taptume didelio, dangaus nulemto kraujo praliejimo liudytojais.

Sudrebėjau lyg permerktas stingdančio žiemos lietaus. Ir išgirdau dar vieną balsą, tik šį kartą atsklidusį iš už mano pečių, tačiau tas balsas buvo visai kitoks, nes sklido jis nuo žemės, o ne iš mano griausmingo regėjimo; atvirkščiai, jis tą regėjimą išsklaidė, nes atsisukau, kaip ir Viljamas (tik tada suvokiau jį buvus greta), iki tol taip pat paskendęs mintyse.

Už mūsų stovėjusi būtybė, matyt, buvo vienuolis, nors dėl sudiržusio ir purvino abito greičiau panėšėjo į valkatą, o veidu nedaug tesiskyrė nuo snukių tų pabaisų, kurias ką tik mačiau ant kapitelių. Dar niekada, nors atsitinka tai daugeliui mano brolių, manęs nebuvo aplankęs velnias, bet manau, kad jei kurią dieną tai įvyktų, jis, dieviškojo įsako valia nesugebantis visai nuslėpti savo prigimties, net ir norėdamas supanašėti su žmogum, atrodytų kaip tik taip, kaip tą akimirką atrodė mūsų pašnekovas. Jis buvo plikas, bet ne dėl atgailos, o dėl

įsisenėjusios lipnios egzemos, kakta tokia žema, kad, jei ant galvos būtų augę plaukai, jie susisiektų su antakiais (vešliais ir susitaršiusiais), akys apvalios, su mažomis judriomis lėliukėmis, o žvilgsnis – nežinau, nekaltas ar piktas, o gal tai vienoks, tai kitoks. Nosį galėjai pavadinti nosimi tik todėl, kad tarpuakyje kyšojo kažkoks kaulas, kuris, atsiplėšęs nuo veido, tuoj ir vėl į jį sulindo, virsdamas dviem tamsiom skylėm – plaukų prižėlusiom šnervėm. Burna, randu sujungta su tom šnervėm, buvo plati ir kreiva, labiau ištempta į dešinę negu į kairę, o tarp viršutinės lūpos, kurios nebuvo, ir apatinės, atsikišusios ir mėsingos, nelygiais tarpais matėsi dantys, juodi ir aštrūs, kaip šuns.

Tas žmogus nusišypsojo (bent man taip pasirodė) ir pamokomai pakėlęs pirštą, tarsi priekaištaudamas, tarė:

– *Penitenziagite!* Pamatysi, kai drakonas *venturus est* ryti tavo sielos! Mirtis *est super nos!* Melskis, kad ateitų šventasis tėvas ir išvaduotų mus *a malo de todas peccata!* Ak, ak, *ve piase ista negromanzia Domini Nostri Iesu Christi! Et anco jois m'es dols e plazer m'es dolors... Cave el diabolo! Semper m'aguaita* kokiame kampe, kad galėtų kibti į sprandą! Bet Salvatorė *non est insipiens! Bonum monasterium*, ir čia *se magna et se priega dominum nostrum*[1]. Visa kita tiek teverta kiek sausa figa. *Et amen*. Ar ne?

Toliau savo pasakojime man teks dar ne kartą kalbėti apie šią būtybę ir tau, brangus skaitytojau, perteikti jos žodžius. Prisipažinsiu, tai

[1] penitenziagite – atgailaukit
venturus est – ateis
est super nos – yra virš mūsų
a malo de todas peccata – nuo visuotinės nuodėmės blogio
ve piase ista... – jums patinka ši nekromantija Viešpaties Mūsų Jėzaus Kristaus
et anco jois... – ir taip pat maldo mano skausmus ir sklaido mano sielvartus
cave el diabolo – saugokis velnio
semper m'aguaita – visada manęs tyko
non est insipiens – nėra kvailas
bonum monasterium – geras vienuolynas
se magna et... – valgoma ir meldžiamasi Mūsų Viešpačiui

nebus lengva, nes nė šiandien negaliu pasakyti, kaip nesupratau to ir anuomet, kokia gi kalba ji kalbėjo. Nebuvo tai lotynų, kuria tarpusavy šnekėjo mokyti vienuoliai, nė šių ar kitų kraštų liaudies kalba, kurią kada nors buvau girdėjęs. Tikiuosi, kad man pavyko nors kiek atspindėti jo kalbėjimo būdą, pakartojant čia (taip kaip atsimenu) pirmuosius iš jo lūpų išgirstus žodžius. Vėliau, patyręs kupiną nuotykių jo gyvenimą ir sužinojęs, kur jam tekę gyventi, niekur nesuleidžiant šaknų, supratau, jog jis kalbėjo vienu metu visomis kalbomis ir nė viena iš jų. Arba, tiksliau, sukūrė savo kalbą iš gabalėlių tų kalbų, kurias buvo girdėjęs, – kartą pagalvojau, kad nebuvo tai Adomo kalba, kuria kalbėjo laimingoji žmonija, suvienyta vienos šnekos nuo pat pasaulio pradžios iki Babelio bokšto, ir nė viena iš tų kalbų, kilusių po nelemtojo jų pasidalijimo, o pati babeliška pirmosios dienos po Dievo bausmės kalba, pirminio sumišimo kalba. Kita vertus, Salvatorės šneką sunkiai galėjau pavadinti kalba, nes kiekvienoje žmogiškoje kalboje yra taisyklės, ir kiekvienas žodis reiškia, *ad placitum*[1], kokį nors daiktą pagal nekintamą taisyklę, nes žmogus negali pavadinti šuns kartą šunim, o kitą kartą – kate, ar tarti tokius garsus, kaip *blitiri*, kuriems žmonės visuotiniu susitarimu nėra paskyrę apibrėžtos galutinės prasmės. Bet tiek aš, tiek ir kiti daugmaž supratome tai, ką norėjo pasakyti Salvatorė. Aišku, kalbėjo jis ne viena, o visomis kalbomis, ir nė viena iš jų teisingai, graibydamas žodžius tai iš vienos, tai iš kitos. Vėliau pastebėjau, kad tą patį dalyką jis vadindavo kartą lotyniškai, kitą kartą – provansietiškai, ir supratau, jog nekūrė savo sakinių, o vartodavo atskiras anksčiau girdėtų sakinių dalis priklausomai nuo aplinkybių ir to, ką norėjo tuo metu pasakyti, tarsi, sakysim, apie valgį tegalėtų kalbėti žodžiais tų, su kuriais tą valgį valgė, o savo džiaugsmą galėjo reikšti tik tais sakiniais, kuriuos išgirdo iš džiūgaujančių žmonių tą dieną, kai ir pats patyrė panašų džiaugsmą. Jo šneka buvo tarsi jo veidas, sulipdytas iš kitų veidų gabalėlių, arba kaip relikvijoriai (*si licet magnis componere parva*[2] ar dieviškus dalykus su velniškais), gimstantys iš kitų

[1] ad placitum – kaip ir pritinka

[2] si licet magnis... – jei galima didžius dalykus lyginti su mažais

šventų daiktų liekanų. Tą akimirką, kai išvydau jį pirmą kartą, Salvatorė ir veidu, ir kalba pasirodė man nedaug tesiskiriantis nuo tų gauruotų kanopinių mišrūnų, ką tik regėtų ant portalo. Vėliau pamačiau, kad jis buvo, matyt, geros širdies ir linksmo būdo žmogus. Dar vėliau... Bet teeina visa savo tvarka. Dar ir todėl, kad, vos jam baigus kalbėti, mano mokytojas tuoj smalsiai paklausė:

– Kodėl pasakei *penitenziagite*?

– *Domine frate magnificentisimo*, – atsakė Salvatorė, tarsi linktelėdamas, – Jėzus *venturus est et li homini debent*[1] atgailauti. Ar ne?

Viljamas įsistebeilijo į jį.

– Ar atvykai čia iš minoritų vienuolyno?

– Nesuprasti.

– Klausiu, ar gyvenai kartu su šventojo Pranciškaus broliais, klausiu, ar pažinojai tuos, kuriuos vadino apaštalais...

Salvatorė išblyško, tiksliau, jo įdegęs gyvuliškas veidas papilkėjo. Jis žemai nusilenkė, vos krutindamas lūpas ištarė *vade retro*[2], pamaldžiai persižegnojo ir nubėgo, kartkartėmis vis atsigręždamas.

– Ko jūs jį paklausėte? – pasiteiravau Viljamo.

Šis kiek pagalvojo.

– Nesvarbu, vėliau paaiškinsiu. Eikime vidun. Noriu matyti Hubertiną.

Ką tik paskambino Šeštąją. Blyškūs vakarinės saulės spinduliai nušvietė bažnyčią krisdami vidun tik pro kelis siaurus langus. Plonas šviesos pluoštas dar siekė didįjį altorių, kurio ornamentai švytėjo auksu. Šoninės navos skendėjo sutemose.

Kairėje navoje, ties paskutine koplyčia prieš altorių, stiebėsi laiba kolona, ant kurios stovėjo akmeninė Švenčiausioji Mergelė, iškalta naujų laikų maniera, nuostabiai besišypsanti, kiek išsišovusiu pilvu, su Kūdikėliu ant rankų, aprengta dailia suknele su nedidele liemenėle. Prie Mergelės kojų maldoje buvo sukniubęs vyras, vilkintis kliuniečių ordino vienuolio drabužiais.

[1] domine frate magnificentisimo – pone broli kilniausiasis
venturus est et... – atėjęs yra, ir žmonės privalo

[2] vade retro – eik šalin

Priėjome arčiau. Vyras, išgirdęs mūsų žingsnius, pakėlė galvą. Jis buvo senas, bet stebėtinai lygaus veido, nuplikęs, didelėmis žydromis akimis, dailia burna ir rausvomis lūpomis, oda balta, galva kaulėta, taip aptraukta oda, tarsi būtų jis piene išlaikyta mumija. Jo rankos buvo baltos, pirštai ilgi ir laibi. Jis priminė mergaitę, pagrobtą ankstyvos mirties. Pažvelgė į mus iš pradžių kiek sutrikęs, tarsi būtume išsklaidę jo ekstazės regėjimą, paskui jo veidas nušvito džiaugsmu.

– Viljamai! – sušuko. – Brangiausias mano broli! – Jis sunkiai pakilo, žengė prie mano mokytojo, apkabino jį ir pabučiavo į lūpas. – Viljamai! – pakartojo, ir jo akyse sužibo ašaros. – Tiek metų! Bet dar atpažįstu tave! Tiek metų, tiek įvykių! Tiek Dievo siųstų išmėginimų! – Ir pravirko. Viljamas apkabino jį ne mažiau sujaudintas. Prieš mus stovėjo Hubertinas Kazalietis.

Apie jį daug girdėjau dar prieš atvykdamas Italijon, o dar daugiau išgirdau iš imperatoriaus rūmų pranciškonų. Kažkas buvo man sakęs, jog didžiausias mūsų laikų poetas Dantė Aligjeris iš Florencijos, miręs tik prieš keletą metų, dangaus ir žemės padedamas sukūrė poemą (poemos perskaityti negalėjau, nes ji buvo parašyta Toskanos tarme), kurios daugelis eilučių buvo ne kas kita, kaip Hubertino knygos *Arbor vitae crucifixae*[1] fragmentų parafrazės. Toji knyga buvo ne vienintelis šio garsaus žmogaus nuopelnas. O kad mano mielas skaitytojas geriau suprastų mūsų susitikimo svarbą, pasistengsiu atkurti anų metų įvykius, kaip supratau juos savo trumpos viešnagės Italijoje metu iš negausių mano mokytojo žodžių ir iš daugybės girdėtų Viljamo pašnekesių su kelionės metu aplankytų vienuolynų abatais ir vienuoliais.

Mėginsiu apsakyti, ką supratau, nors nesu tikras, kad man pavyks gerai tai padaryti. Mano mokytojai iš Melko ne kartą sakė, jog šiaurinių kraštų gyventojui nepaprastai sunku aiškiai suvokti Italijos religines ir politines peripetijas.

Pusiasalyje, kuriame dvasininkijos galia ryškėjo labiau nei kituose kraštuose ir kur labiau nei kituose kraštuose dvasininkija puikavosi savo galia ir turtais, jau mažiausiai du šimtmečius vyko judėjimai žmo-

[1] „Arbor vitae crucifixae" – „Nukryžiuoto gyvenimo medis"

nių, pasirinkusių vargingą gyvenimą ir kovojančių su išklydusiais iš doros kelio kunigais, iš kurių jie nenorėjo priimti sakramentų. Jie jungėsi į nepriklausomas bendrijas, lygiai nekenčiamas tiek ponų, tiek imperijos, tiek ir miestų savivaldybių.

Tada pasirodė šventasis Pranciškus, pradėjęs skleisti neturto meilę, neprieštaraujančią Bažnyčios nuostatams; jo dėka Bažnyčia priėmė griežtus tų senųjų judėjimų papročius, apvalydama nuo juose pasklidusios netvarkos. Galėjai laukti, kad stos saikingumo ir šventumo laikas, bet, pranciškonų ordinui augant ir patraukiant į save geriausius, jis tapo pernelyg galingas ir pernelyg susijęs su žemiškais dalykais, todėl daugelis pranciškonų panūdo grąžinti jam pirmykštį tyrumą. Ordinui, kuris tuo laiku, kai viešėjau vienuolyne, jau vienijo daugiau kaip trisdešimt tūkstančių po visą pasaulį išsimėčiusių vienuolių, tai buvo nelengva. Tačiau tai vyko, ir daugelis iš šventojo Pranciškaus brolių priešinosi ordino regulai sakydami, kad dabar ordinas įgavęs bruožus tų bažnytinių institucijų, kurioms pertvarkyti buvo užgimęs. Ir tai atsitiko dar Pranciškui gyvam esant, o jo žodžiai ir siekiai buvę išduoti. Daugelis iš jų tuomet vėl atskleidė knygą, mūsų eros dvyliktojo amžiaus pradžioje parašytą cistersų vienuolio, vadinto Joakimu, kuris turėjęs pranašo talentą. Iš tiesų, jis numatė, kad ateis nauji laikai, kada Kristaus dvasia, sutepta Jo netikrųjų apaštalų darbų, vėl apsigyvens žemėje. Jis skelbė ateisiant tą laiką, ir visi aiškiai pamatė, jog, pats to nenumatydamas, kalbėjo apie pranciškonų ordiną. Be galo daug pranciškonų dėl to nudžiugo, gal net ir per daug, nes amžiaus viduryje Paryžiuje Sorbonos daktarai pasmerkė abato Joakimo teiginius, bet, sakoma, padarė tai tik todėl, kad pranciškonai (ir dominikonai) Prancūzijos universitetuose tapo vis galingesni ir išmintingesni, ir norėta atsikratyti jais kaip eretikais. Šitai vis dėlto nebuvo padaryta, ir Bažnyčiai tai buvo labai naudinga, nes dėl to galėjo plisti raštai ir Tomo Akviniečio, ir Bonaventūro Banjorėjiečio, kurie eretikais tikrai nebuvo. Tai rodo, kad net Paryžiuje mintys susijaukė arba kažkas norėjo sujaukti jas savo naudai. Tokį blogį neša erezija krikščionims, nes ji užtemdo mintis ir verčia visus tapti inkvizitoriais savo pačių labui. Tai, ką išvydau vienuolyne (apie ką vėliau papasakosiu), pakišo man mintį,

jog dažnai patys inkvizitoriai kuria eretikus. Ne vien ta prasme, kad įsivaizduoja juos esant ten, kur jų nėra nė vieno, bet ir todėl, kad per daug uoliai bando slopinti erezijos tvaiką, ir daugelis, jais pasidygėję, panūsta jo pauostyti. Tikrai šėtoniškas užkeiktas ratas, tesaugo mus Viešpats.

Bet kalbėjau apie joakimietišką ereziją (jei tokia išvis buvo). Toskanoje pasirodė pranciškonas, Gerardas iš Borgo San Donino, tapęs Joakimo pranašysčių balsu ir didžiai sukrėtęs minoritus. Iš jų atsiskyrė pulkas senosios regulos šalininkų, besipriešinančių naujiems ordino pertvarkymams, kuriuos kėsinosi padaryti didysis Bonaventūras, vėliau tapęs jo generolu. Paskutinįjį praėjusiojo amžiaus trisdešimtmetį, kai Liono susirinkimas, gelbėdamas pranciškonų ordiną nuo geidusių jį sunaikinti, paskelbė visus turtus, kuriais jis naudojosi, esant jo nuosavybe, kaip tai buvo senesniuose ordinuose, kai kurie broliai Markėse sukilo tvirtindami, jog regulos dvasia galutinai išduota, nes nė vienas pranciškonas negali turėti jokių turtų nei asmeniškai, nei priklausančių vienuolynui ar ordinui. Juos įkalino iki gyvos galvos. Nemanau, kad jie skelbė dalykus, prieštaraujančius Evangelijai, bet sunku tikėtis iš žmonių teisingumo, kai kalbama apie žemiškųjų turtų nuosavybę. Girdėjau, kad po daugelio metų naujasis ordino generolas Raimondas Gaufredis suradęs tuos kalinius Ankonoje ir išlaisvindamas juos taręs: „Tokia buvo Dievo valia, kad kiekvienas iš mūsų ir visas pranciškonų ordinas susiteptų šia nuodėme“. Ženklas, jog eretikai skelbia netiesą, nes ir Bažnyčioje dar yra dideliai dorų žmonių.

Tarp išlaisvintųjų kalinių buvo ir Angelas Klarenas, vėliau susitikęs su broliu iš Provanso Petru Oljo, skelbusiu Joakimo pranašystes, o paskui ir su Hubertinu Kazaliečiu. Taip prasidėjo spiritualų judėjimas. Tais metais į popiežiaus sostą atsisėdo šventasis eremitas Petras Moronietis, valdęs kaip Celestinas V, ir spiritualai lengviau atsiduso. „Rasis šventasis, – kalbėta, – kuris seks Kristaus mokymu, gyvens angelišką gyvenimą, todėl drebėkite, nuodėmingieji prelatai.“ Bet ar Celestino gyvenimas buvo pernelyg angeliškas, ar jį supę prelatai buvo pernelyg nuodėmingi, ar nepakėlė jis nesibaigiančių kovų su imperatoriumi ir kitais Europos karaliais, nežinia kaip ten buvo, tik Celestinas

atsisakė Šventojo sosto ir vėl tapo atsiskyrėliu. Nors ir trumpai jis valdė, vos metus, visos spiritualų viltys išsipildė: jie atvyko pas Celestiną, ir šis kartu su jais įkūrė bendriją, pavadintą *fratres et pauperes heremitae domini Celestini*[1]. Kita vertus, popiežius turėjo tarpininkauti tarp kai kurių galingiausių Romos kardinolų, o kai kurie iš jų, sakykim, Kolona ar Orsinis, slapta rėmė naujus neturtą šlovinančius judėjimus: išties netikėtas pasirinkimas galingų žmonių, gyvenusių didžioje prabangoje ir turtų pertekliuje, ir niekada nesupratau, ar jie tik naudojosi spiritualais savo valdžios tikslais, ar manė, kad, remdami šį judėjimą, išpirksią savo gyvenimo nuodėmes; matyt, ir viena, ir kita, sprendžiant iš mano negausių žinių apie italų būdą. Kaip tik tada, Hubertinui tapus gerbiamiausiu iš spiritualų ir iškilus grėsmei, kad gali jis būti apšauktas eretiku, Orsinis priėmė jį savo kapelionu. Tas pats kardinolas gynė jį ir Avinjone.

Bet, kaip dažnai nutinka tokiais atvejais, nors Angelas ir Hubertinas mokė pagal doktriną, dideli būriai paprastų žmonių, priėmę jų mokymą, pasklido po visą šalį, ir nebegalėjai jų suvaldyti. Taip Italija ėmė knibždėti tų beturčių gyvenimo brolių arba broliukų, ir daugelis įžvelgė juose pavojų. Dabar jau sunku buvo atskirti spiritualus mokytojus, palaikiusius ryšį su bažnytine valdžia, nuo jų paprastų sekėjų, nepriklausiusių ordinui, gyvenusių iš išmaldos ir savo rankų darbo, neturėjusių jokios nuosavybės. Juos imta vadinti broliukais ir jie nedaug tesiskyrė nuo prancūzų beginų, kurių įkvėpėjas buvo Petras Oljo.

Celestino V vieton stojo Bonifacas VIII. Šis popiežius paskubėjo parodyti savo nepakantumą visiems spiritualams ir broliukams, paskutiniaisiais amžiaus metais pasirašęs bulę *Firma cautela*, kurioje vienu kartu pasmerkė bigotus, valkataujančius elgetas, kurie šliejosi prie pranciškonų ordino, ir pačius spiritualus, kitaip tariant, tuos, kurie pasitraukė iš ordino gyvenimo ir tapo atsiskyrėliais.

Vėliau spiritualai prašė ir kitų popiežių, kad ir Klemenso V, leisti jiems taikiai pasitraukti iš ordino. Manau, taip ir būtų įvykę, jei nebūtų atėjęs Jonas XXII, atėmęs visas jų viltis. Išrinktas 1316 metais, jis

[1] fratres et pauperes... – popiežiaus Celestino broliai beturčiai eremitai

iškart parašė Sicilijos karaliui, kad šis išvytų tuos brolius iš savo žemių, nes daugelis jų ten rado sau prieglobstį; jis taip pat paliepė įkalinti Angelą Klareną ir Provanso spiritualus.

Tai buvo nelengva, ir kurijoje daugelis tam priešinosi. Galiausiai Hubertinui ir Klarenui buvo leista palikti ordiną, pirmąjį jų priglaudė benediktinai, o antrąjį – celestinai. Tačiau tiems, kurie tęsė savo laisvą gyvenimą, Jonas buvo negailestingas, inkvizicija persekiojo juos ir daugelį sudegino ant laužo.

Paskui suprato, jog, norint išrauti broliukų piktžolę, ardančią bažnytinės valdžios pamatus, reikia pasmerkti teiginius, kuriais šie grindė savo tikėjimą. Jie teigė, kad Kristus ir jo apaštalai neturėję jokios nuosavybės nei kiekvienas atskirai, nei visi kartu, ir popiežius pasmerkė šią mintį kaip eretišką. Stulbinantis dalykas, nes lieka neaišku, kam popiežiui prireikė skelbti esant nedorą mintį, jog Kristus buvęs beturtis; tačiau kaip tik prieš metus visuotinė pranciškonų kapitula Perudžioje palaikė šią nuomonę, taigi, pasmerkdamas broliukus, popiežius kartu pasmerkė ir tą kapitulą. Kaip sakiau, tai labai pakenkę jo kovai su imperatoriumi, tokia yra tiesa. O nuo tos dienos buvo sudeginta daug broliukų, nieko nežinojusių nei apie imperiją, nei apie Perudžią.

Tokios mintys sukosi mano galvoje, žvelgiant į tą legendinį asmenį, koks buvo Hubertinas. Mokytojas pristatė mane, ir senis savo karšta, kone deginančia ranka patapšnojo man per skruostą. Prisilietimas išaiškino daugelį dalykų, girdėtų apie šį šventą žmogų ir skaitytų *Arbor vitae* puslapiuose: suvokiau tą mistišką ugnį, liepsnojusią jame nuo jaunystės, kai, studijavęs Paryžiuje, metė teologijos spekuliacijas ir įsivaizdavo esąs atgailaujanti Magdalena; suvokiau tuos saitus, sujungusius jį su šventąja Angele iš Folinjo, atvėrusia jam kelią į mistinio gyvenimo lobynus ir kryžiaus garbinimą; suvokiau, kodėl viršesnieji, sunerimę dėl jo karštų pamokslų, išsiuntė jį į nuošalų Lavernos vienuolyną.

Stebėjau jo veidą, bruožus, švelnius tarsi šventosios, su kuria jį siejo broliškas dvasinis bendravimas, ir jutau juos buvus daug atšiauresnius tuomet, 1311 metais, Vijenos susirinkimui paskelbus dekretaliją *Exivi*

de paradiso, pašalinusią spiritualams priešiškus pranciškonų vyresniuosius, tačiau šiems prisakiusią taikiai gyventi ordine, kai jis, atsižadėjimų karžygys, nesutiko su tokiu atsargiu kompromisu ir kovėsi už ordino, nepriklausomo ir įkvėpto griežčiausios regulos, sukūrimą. Šis didysis kovotojas savo mūšį tada pralaimėjo, nes tais metais Jonas XXII paskelbė kryžiaus žygį prieš Petro Oljo sekėjus (prie kurių ir jis buvo priskiriamas) ir pasmerkė Narbonos ir Bezjė brolius. Tačiau Hubertinas nepabūgo stoti prieš popiežių, kad apgintų savo draugo atminimą, ir tas, pakerėtas jojo šventumo, neišdrįso jo pasmerkti (nors vėliau pasmerkė kitus). Ta proga popiežius net nurodęs Hubertinui išsigelbėjimo kelią, pirmiau patardamas, o vėliau ir įsakydamas jam stoti į kliuniečių ordiną. Bet Hubertinas, nors iš pažiūros trapus ir beginklis, matyt, mokėjo rasti sau užtarėjų ir sąjungininkų popiežiaus rūmuose, nes, nors ir sutiko įstoti į Gemblacho vienuolyną Flandrijoje, manau, niekada nebuvo ten nuvykęs, o liko Avinjone, kardinolo Orsinio palydoje, ir toliau gynė pranciškonų reikalus.

Tik pastaruoju metu (tai, kaip girdėjau, buvo labai miglota) jo žvaigždė rūmuose pradėjo blėsti, ir jis turėjęs palikti Avinjoną, o popiežius įsakė persekioti šį nepalenkiamą žmogų kaip eretiką, kuris *per mundum discurrit vagabundus*[1]. Kalbėta, kad visi jo pėdsakai dingę. Tą popietę iš Viljamo pokalbio su abatu supratau, jog jis rado prieglobstį šiame vienuolyne. O dabar mačiau jį prieš save.

– Viljamai, – kalbėjo jis, – jie ruošėsi mane nužudyti, turėjau bėgti nakčia.

– Kas troško tavo mirties? Jonas?

– Ne. Jonas niekada nemylėjo manęs, tačiau jis mane gerbė. Tiesą sakant, tai jis tuomet, prieš dešimt metų, parodė man kelią, kaip išvengti proceso, paliepęs įstoti į benediktinų ordiną ir šitaip nutildęs mano priešus. Šie dar ilgai murmėjo ir šaipėsi, kad toks kovotojas už neturtą įstojo į tokį turtingą ordiną ir gyvena kardinolo Orsinio rūmuose... Viljamai, tu gi žinai, kiek man terūpi žemiški dalykai! Bet tik taip galėjau likti Avinjone ir ginti savo brolius. Popiežius bijo Orsinio, man

[1] per mundum... – laisvas klajoja po pasaulį

ir plaukas nuo galvos nebūtų nukritęs. Dar prieš trejus metus jis skyrė mane pasiuntiniu pas Aragonijos karalių.

– Kas gi tuomet geidė tau pikto?

– Visi. Kurija. Jie dukart mėgino mane nužudyti. Norėjo užčiaupti burną. Juk žinai, kas nutiko prieš penkerius metus. Jau buvo praėję dveji metai nuo Narbonos beginų pasmerkimo, ir Berengarijus Talonis, vienas iš teisėjų, kreipėsi į popiežių paramos. Tai buvo sunkus metas, Jonas išleido dvi bules prieš spiritualus, pasidavė net Mykolas Čezenietis. Beje, kada jis atvyksta?

– Bus čia po dviejų dienų.

– Mykolas... Taip ilgai jo nemačiau. Dabar jis praregėjo, supranta, ko siekiame mes, Perudžios kapitula pripažino, jog buvome teisūs. Bet tuomet, 1318-aisiais, jis nusileido popiežiui ir į jo rankas atidavė penkis nenorėjusius paklusti Provanso spiritualus. Jie buvo sudeginti, Viljamai... Ak, tai baisu! – Jis užsidengė veidą delnais.

– Bet kas nutiko po Talonio kreipimosi? – paklausė Viljamas.

– Jonas turėjo vėl pradėti debatus, supranti? Privalėjo, nes ir kurijoje buvo abejojančių, net ir kurijos pranciškonai, tie fariziejai, sudūlėję karstai, gatavi parsiduoti už prebendą, ir tie buvo apnikti abejonių. Tuomet Jonas paprašė mane parašyti memoriją apie neturtą. Ji buvo puiki, Viljamai, Dievas teatleidžia man didybę...

– Skaičiau, Mykolas man rodė.

– Ir mūsų gretose buvo svyruojančių, Akvitanijos provinciolas, San Vitalės kardinolas, Kafos vyskupas...

– Kvėša, – pratarė Viljamas.

– Tesiilsi ramybėje, prieš dvejus metus jį pašaukė Dievas.

– Dievas nebuvo toks gailestingas. Tai melaginga žinia, atėjusi iš Konstantinopolio. Jis dar nepaliko mūsų, girdėjau, kad priklausys legacijai. Tesaugo mus Viešpats!

– Bet jis prielankus Perudžios kapitulai, – tarė Hubertinas.

– Būtent. Jis yra iš tų žmonių, kurie visada narsiausiai kaunasi savo priešų gretose.

– Tiesą sakant, jau tuomet iš jo tebuvo maža naudos. Nors viskas bergždžiai, svarbu tik, kad ta mintis nepripažinta eretiška. Kiti niekada

man to neatleido. Jie kenkė visais būdais, kalbėjo, kad buvau Sašenhauzene tuomet, prieš trejus metus, Liudvikui paskelbus Joną esant eretiką. Nors visi žinojo, jog tą liepą buvau Avinjone, su Orsiniu... Imperatoriaus pareiškime jie įžvelgė mano minčių atspindžius, kokia kvailystė!

– Ne tokia jau didelė. Tas mintis jam pakišau aš, paėmęs iš tavo kalbos Avinjone ir iš kai kurių Oljo darbų.

– Tu? – sušuko Hubertinas, kartu nustebęs ir nudžiugęs. – Tai tu sutinki su manim!

Viljamas atrodė sutrikęs.

– Tuomet tai buvo mintys, tinkamos imperatoriui, – atsakė jis išsisukinėdamas.

Hubertinas įtariai pažvelgė į jį.

– A, bet tu pats jomis netiki, tiesa?

– Pasakok toliau, – tarė Viljamas, – papasakok, kaip tau pavyko pasprukti iš tos šunaujos nagų.

– Taip, Viljamai, šunaujos. Pasiutusių šunų. Man teko kautis su pačiu Bonagracija!

– Bet juk Bonagracija iš Bergamo mūsų pusėje!

– Dabar, po ilgų mūsų kalbų. Tik tuomet jis įtikėjo ir pareiškė protestą prieš *Ad conditorem canonum*. Ir popiežius jį įkalino metams.

– Girdėjau, dabar jis artimas mano draugui iš kurijos, Viljamui Okamui.

– Mažai jį pažinojau. Jis man nepatinka. Žmogus be aistros, viena galva, jokios širdies.

– Tačiau kokia galva!

– Galbūt, bet nuves jį į pragarą.

– Tuomet vėl jį ten sutiksiu ir galėsim padiskutuoti apie logiką.

– Nutilk, Viljamai, – tarė Hubertinas, meiliai šypsodamasis. – Tu geresnis už tavuosius filosofus. Jei tik būtum panorėjęs...

– Ko?

– Atmeni, kai mes paskutinį kartą matėmės Umbrijoje? Buvau tik atsikratęs visų negalių, padedamas tos nuostabios moters... Klaros iš Montefalko... – sušnibždėjo nušvitusiu veidu. – Klara... Kai šventumas išaukština moterį, iš prigimties tokią ydingą, ji tampa tauriausios

palaimos šaltiniu. Žinai, mano gyvenimas įkvėptas kuo tyriausios skaistybės, – jis mėšlungiškai gniaužė mokytojo ranką, – Viljamai, žinai, su kokiu žiauriu... taip, tai teisingas žodis, su kokiu žiauriu atgailavimo troškuliu aš maldžiau savo kūno aistras, kad visą mane užlietų Jėzaus Nukryžiuotojo meilė... Bet trys moterys mano gyvenime – tai trys dangaus apvaizdos. Angelė iš Folinjo, Margarita iš Čita di Kastelo (kuri atskleidė man knygos pabaigą, kai buvau parašęs jos tik trečdalį) ir pagaliau Klara iš Montefalko. Tai buvo dangaus atpildas, kad aš, būtent aš, galėjau patirti jos stebuklus ir skelbti minioms jos šventumą, kol dar šventoji mūsų motina Bažnyčia nesuskubo to padaryti. Tu buvai ten, Viljamai, ir galėjai paremti mane šitame šventame darbe, tačiau nepanorai...

– Bet tas šventas darbas, kuriam mane kvietei, buvo pasmerkti laužui Bentivegą, Džakomą ir Džovanučį, – tyliai atsakė Viljamas.

– Jie savo nusidėjimais bjaurojo jos atminimą. O tu buvai inkvizitorius!

– Tada ir pasiprašiau išlaisvinamas nuo tos naštos. Visa ši istorija man nepatiko. Atvirai sakant, nepatiko ir būdas, kuriuo tu privertei Bentivegą išpažinti savo klaidas. Apsimetei, kad stoji į jo sektą, jei tik išvis tokia buvo, išgavai iš jo paslaptis, o paskui įsakei jį suimti.

– Juk taip kovojama su Kristaus priešais! Jie buvo eretikai, netikrieji apaštalai, jie dvokė brolio Dolčino siera!

– Jie buvo Klaros draugai.

– Ne, Viljamai, tu negali mesti šešėlio Klaros atminimui!

– Bet juos matydavo kartu...

– Tai buvo minoritai, jie tvirtino esą spiritualai, o iš tiesų jie buvo bendruomenės broliai! Juk žinai, tardymo metu paaiškėjo, kad Bentivega iš Gubijo buvo pasiskelbęs apaštalu, o po to kartu su Džovanučiu iš Bevanjos gundė vienuoles, kalbėdamas joms, kad pragaro nėra, kad galima tenkinti kūno aistras, neįžeidžiant Dievo, kad galima priimti Kristaus kūną (atleisk man, Viešpatie!) pergulėjus su vienuole, kad Viešpačiui Magdalena buvusi mielesnė už nekaltąją Agnietę, kad tai, ką paprasti žmonės vadina velniu, yra pats Dievas, nes velnias yra išmintis, ir Dievas yra ne kas kita kaip pati išmintis. Išgirdus šias kal-

bas, palaimintąją Klarą aplankė regėjimas, ir pats Dievas pasakė jai, jog anie yra nedorieji *Spiritus Libertatis* sekėjai!

– Jie buvo minoritai, jų protus kaitino tokie pat regėjimai, kokie degino ir Klaros protą, o kaip dažnai regėjimo ekstazę ir nuodėmingą pamišimą teskiria vos įžiūrima riba, – atsakė Viljamas.

Hubertinas sugriebė jo rankas, jo akys vėl pritvinko ašarų:

– Nekalbėk taip, Viljamai, kaip gali supainioti džiugios meilės akimirką, degančią širdyje smilkalų aromatu, ir siera dvokiančią jausmų sumaištį? Bentivega kvietė lytėti nuogą kūną tvirtindamas, kad tik taip galima išsivaduoti iš jausmų valdžios, *homo nudus cum nuda iacebat*[1]...

– *Et non commiscebantur ad invicem*[2]...

– Melas! Jie troško malonumų ir, pajutę kūno geismą, nelaikė nuodėme, kad vyras ir moteris guli greta jam nuraminti, lytėdami ir bučiuodami vienas kitą, o nuogas jo pilvas glaudžiasi prie josios nuogybės!

Prisipažinsiu, žodžiai, kuriais Hubertinas smerkė kitų nuodėmes, man kėlė nedoras mintis. Mokytojas, matyt, pajuto mano nerimą, todėl pertraukė to švento vyro kalbą:

– Tavo siela, Hubertinai, vienodai dega meile Viešpačiui ir neapykanta piktam. Aš tenorėjau pasakyti, kad serafinų aistra ir Liuciferio aistra mažai kuo skiriasi, nes abi jas pagimdo karščiausia valios liepsna.

– Bet skirtumas yra, ir aš jį žinau! – įkvėptai pratarė Hubertinas. – Nori pasakyti, jog tarp geros ir blogos valios tėra tik mažas žingsnis, nes abi jos gimsta iš vienos ir tos pačios valios. Tai tiesa. Tačiau skirtumas slypi objekte, o šis lengvai atpažįstamas. Šioje pusėje – Dievas, anoje – velnias.

– Hubertinai, bijau, kad aš jau nebemoku skirti. Argi ne tavoji Angelė iš Folinjo pasakojo apie tą dieną, kai pagauta įkvėpimo ji atsidūrė Kristaus kape? Argi ji nesakė, kaip bučiavo jo krūtinę ir matė Jį gulintį užmerktomis akimis, po to bučiavo jo lūpas ir pajuto iš jų sklindant nenusakomai saldų kvapą, o po akimirkos priglaudusi savo skruostą prie

[1] homo nudus... – nuogas vyras su nuoga gulėjo

[2] et non commiscebantur... – ir nesusijungė vienas su kitu

Kristaus skruosto, o Jis priartinęs savo delną prie jos skruosto ir priglaudęs ją prie savęs, ir, kaip ji sakė, ją apėmęs begalinis džiaugsmas?

– Bet ką bendro tai turi su jausmų siautuliu? – paklausė Hubertinas. – Toji patirtis buvo mistinė, o kūnas buvo mūsų Viešpaties kūnas.

– Matyt, būsiu pernelyg pripratęs prie Oksfordo, kur net ir mistinė patirtis yra visai kitokios rūšies...

– Visa ji telpa galvoje, – nusijuokė Hubertinas.

– Ir akyse. Dievas pažįstamas kaip šviesa, – saulės spinduliuose, veidrodžių atspindžiuose, spalvų jūroje, užplūdusioje sutvarkytos materijos dalis, dienos atšvaituose ant lietaus sudrėkintų lapų... Ar toji meilė nėra artimesnė meilei Pranciškaus, šlovinusio Dievą visuose jo kūriniuose, – gėlėse, žolėse, vandenyje, ore? Nemanau, kad toje meilėje slypėtų kokios nors žabangos. Man nepatinka meilė, kuri į pokalbį su Aukščiausiuoju įpina ir kūniškų sąlyčių sukeltus virpulius...

– Viljamai, tu burnoji prieš Dievą! Tai ne tas pat. Neaprėpiama praraja skiria džiugesį širdies, mylinčios Jėzų Nukryžiuotąjį, ir tą nuodėmingą džiaugsmą, kurį patiria netikrieji apaštalai iš Montefalko!..

– Jie nebuvo netikrieji apaštalai, juk pats sakei, jie buvo Laisvosios Dvasios broliai.

– Koks skirtumas? Tu ne viską žinojai apie tą procesą, aš nedrįsau pateikti visų išpažinčių, kad nė akimirką šėtono šešėlis neužtemdytų šventos nuotaikos, kurią toje vietoje sukūrė Klara. Bet aš kai ką žinojau, Viljamai, aš kai ką žinojau! Naktį jie susirinkdavo rūsyje, paimdavo ką tik gimusį kūdikį ir mėtydavo jį vienas kitam, kol šis mirdavo nuo smūgių... arba ko nors kito... O tas, kurio rankose jis mirdavo, tapdavo sektos galva... Iš į gabalus sudraskyto kūdikio kūno, sumaišius su miltais, būdavo daromos šventvagiškos ostijos!

– Hubertinai, – tvirtai tarė Viljamas, – šitaip prieš daugelį metų kalbėjo armėnų vyskupai apie paulikianų sektą. Taip pat ir bogomilų.

– Koks skirtumas? Velnias yra bukas, jo žabangos ir gundymai laikosi tam tikro ritmo, jis kartoja savo apeigas kas tūkstantį metų, jis visuomet toks pat ir todėl lengvai atpažįstamas priešas! Prisiekiu tau, Velykų naktį jie uždegdavo žvakes ir atsivesdavo į rūsį mergaičių. Po to užpūsdavo žvakes ir puldavo tas mergaites, net jei būdavo susiję su

jomis kraujo ryšiais... O jei iš tų glamonių gimdavo kūdikis, vėl prasidėdavo pragariškos apeigos, visi susiburdavo aplink vyno indą, kurį vadino statinaite, nusigerdavo, sudraskydavo kūdikį į gabalus, jo kraują supildavo į taurę, o kitus gyvus kūdikius sumesdavo į ugnį ir gerdavo kūdikio kraują, sumaišytą su jų pelenais!

– Bet juk taip prieš tris šimtus metų rašė Mykolas Pselas savo knygoje apie demonų darbus! Kas tau šitai papasakojo?

– Jie, Bentivega ir kiti, kankinami!

– Tik vienas dalykas gyvulius įjaudrina labiau už malonumą – skausmas. Kankinamas jautiesi lyg regėjimus sukeliančių žolių valdžioje. Prisimeni viską, ką esi skaitęs ar girdėjęs, tarsi siela būtų pakerėta, bet ne dangaus, o pragaro. Kankinamasis pasako ne vien tai, ko nori inkvizitorius, bet ir tai, kas, jo manymu, šiam teiktų malonumą, ir tarp jų atsiranda ryšys, šįkart tikrai velniškas... Žinau, Hubertinai, ir aš buvau vienas iš tų, kurie tiki, kad iki baltumo įkaitinta geležim galima išgauti tiesą. Bet žinok, tiesą atskleidžia visai kita liepsna. Kančiose Bentivega galėjo ir dar daugiau pripaistyti, nes tuomet kalbėjo ne jis, o jo goslumas, jo sielos demonai.

– Goslumas?

– Taip, nes yra skausmo goslumas, kaip ir garbinimo goslumas, net nuolankumo goslumas. Sukilusiems angelams reikėjo taip mažai, kad jų garbinimo ir nuolankumo aistra taptų didybės ir maišto aistra, o ką kalbėti apie žmogų? Dabar žinai, kokios neramios mintys lankė mane sėdint inkvizitoriaus krėsle. Todėl atsisakiau to darbo. Nedrįsau tirti nedorųjų silpnybių, supratęs, kad ir šventieji turi tokių pat silpnybių.

Hubertinas klausėsi šių Viljamo žodžių taip, tarsi nesuprastų, ką jis kalba. Jo veidas, kuriame vis labiau ryškėjo nuoširdi užuojauta, bylote bylojo, jog, nors jis ir manąs Viljamą tapus be galo nuodėmingų jausmų auka, atleidžiąs jam, nes labai jį myli. Pertraukė Viljamą, prabildamas su kartėliu:

– Nesvarbu. Jei taip jauteisi – gerai, kad pasitraukei. Su pagundomis reikia kovoti. Ir vis dėlto tu nepadėjai man, o galėjome sunaikinti tą blogio irštvą. Bet mes to nepadarėme, o ir aš pats, juk žinai, buvau apkaltintas esąs jiems pernelyg gailestingas ir įtartas erezija. Ir tu bu-

vai per silpnas kovoti su blogiu. Blogiu. Viljamai, argi niekada nesibaigs tas prakeiksmas, tas šešėlis, tas purvas, trukdantis pasiekti tyriausiąją versmę? – Jis dar labiau priartėjo prie Viljamo, tarsi bijodamas, kad kas nors nenugirstų jo žodžių. – Net ir čia, net tarp šių maldai skirtų sienų, žinai?

– Žinau, abatas man pasakė, ir prašė, kad tą dalyką padėčiau išaiškinti.

– Tuomet lūšies žvilgsniu sek, tirk, žiūrėk abiem kryptim: goslumo ir puikybės...

– Goslumo?

– Taip, goslumo. Tas miręs jaunuolis turėjo kažką... moteriško, todėl velniško. Jo akys buvo tarsi mergaitės, ieškančios ryšių su inkubu. Taip pat ir puikybės, sakau tau, proto puikybės, šiame vienuolyne, kuris skirtas žodžio didybei, išminties iliuzijai...

– Jei ką žinai, padėk man.

– Nieko nežinau. Nėra nieko, ką ž i n o č i a u. Bet kai kuriuos dalykus junti širdimi. Leisk prabilti savo širdžiai, stebėk veidus, neklausyk žodžių... Tačiau kodėl turime kalbėti tokius liūdnus dalykus ir gąsdinti mūsų jaunąjį draugą? – Jis pažvelgė į mane savo dangiškomis akimis, paliesdamas skruostą dviem ilgais pirštais; vos susilaikiau neloštelėjęs atgal ir pasielgiau teisingai, nes būčiau įžeidęs tą, kurio ketinimai buvo kuo tyriausi. – Verčiau papasakok apie save, – ištarė vėl pasisukdamas į Viljamą. – Ką paskui veikei? Prabėgo...

– Aštuoniolika metų. Grįžau į gimtinę. Studijavau Oksforde. Tyrinėjau gamtą...

– Gamta yra gera, nes ji – Dievo dukra, – pasakė Hubertinas.

– Ir Dievas yra geras, nes davė pradžią gamtai, – nusišypsojo Viljamas. – Mokiausi, sutikau labai protingų draugų. Po to pažinau Marsilijų, mane užvaldė jo mintys apie imperiją, liaudį, naująjį šios žemės karalysčių įstatymą, ir taip atsidūriau tarp mūsų brolių, kurie talkina imperatoriui. Bet žinai tai, esu tau rašęs. Džiūgavau, kai Bobijuje sužinojau, kad esi čia. Galvojome tavęs netekę. Bet dabar, kai esi su mumis, po poros dienų, atvykus ir Mykolui, galėsi būti mums didele paspirtim. Kova bus sunki.

– Nedaug galėčiau pridurti prie to, ką prieš penkerius metus sakiau Avinjone. Kas atvyksta su Mykolu?

– Keletas iš Perudžios kapitulos, Arnoldas iš Akvitanijos, Hugas iš Njukastlio...

– Kas? – perklausė Hubertinas.

– Hugas iš Novokastro, atleisk, kartais prabylu gimtąja kalba, net ir kalbėdamas lotyniškai. Dar Viljamas Alnvikas. Iš Avinjono pranciškonų pusės galime tikėtis Jeronimo, to kvėšos iš Kafos, gal dar atvyks Berengarijus Talonis ir Bonagracijus Bergamietis.

– Viskas Dievo valioje, – tarė Hubertinas, – šiedu nenorės pyktis su popiežium. Kas palaikys kurijos pusę, turiu galvoje, iš tų kietaširdžių?

– Iš gautų laiškų atrodo, kad Lorencas Dekoalkonė...

– Piktas žmogus.

– Žanas d'Ano...

– Jis išmano teologiją, būk atsargus.

– Saugosimės. Ir pagaliau Žanas de Bonas.

– Iškart susikibs su Berengarijum Taloniu.

– Taigi, manau, bus linksma, – tarė mano mokytojas, kuo geriausiai nusiteikęs. Hubertinas pažvelgė į jį neryžtingai šypsodamas.

– Niekad negalėjau suprasti, kada jūs, anglai, kalbate rimtai. Nieko linksmo, kai tokie rimti reikalai. Juk kalbama apie gyvavimą ordino, kuriam tu priklausai ir kuriam širdies gilumoje priklausau ir aš. Bet maldausiu Mykolą nevykti į Avinjoną. Jonas per daug primygtinai jį kviečia, ieško, laukia. Netikėkite tuo senu prancūzu. Viešpatie, į kokias rankas pateko Tavoji Bažnyčia! – Jis pasisuko veidu į altorių. – Tapusi šliundra, ištižusi prabangoje, ji raičiojasi geismuose lyg žaltys liepsnose! Nuo švento tyrumo Betliejaus tvartelio, medinio, kaip kryžiaus *lignum vitae*[1], iki aukso ir akmens bakchanalijos, pažiūrėk, ir čia, juk matei portalą, kur pasislėpti nuo išdidžios tų vaizdų puikybės? Jau artėja Antikristo dienos, ir man baisu, Viljamai! – Jis apsidairė, išplėstomis akimis žvelgdamas į tamsias navas, atrodė, kad iš jų tuoj išnirs Antikristas, ir aš tikrai laukiau jo pasirodant. – Jo vietininkai jau

[1] lignum vitae – gyvenimo medis

čia, išsiuntinėti po pasaulį, kaip Kristus buvo siuntęs savo apaštalus! Jie trypia Dievo Miestą, vilioja apgaule, veidmainyste ir prievarta. Dievas turės pasiųsti savo tarnus, Eliją ir Enochą, kuriuos jis priėmė į žemės rojų, kad, atėjus dienai, nukautų Antikristą, jie ateis pranašaudami, vilkėdami pašukiniais drabužiais ir skelbs atgailą savo pavyzdžiu ir žodžiu...

– Jie jau atėjo, Hubertinai, – prabilo Viljamas, rodydamas į savo pranciškonišką abitą.

– Bet dar nenugalėjo. Tai įvyks tuomet, kai įsiutęs Antikristas įsakys nužudyti Enochą ir Eliją, kad kiekvienas galėtų matyti jų lavonus ir bijotų jais sekti. Taip, kaip norėta nužudyti mane...

Tą akimirką išgąstingai pamaniau, kad Hubertiną bus apėmęs kažkoks dieviškas pamišimas, ir pabūgau dėl jo. Dabar, po daugelio metų, žinodamas tai, ką žinau, būtent, jog po kelerių metų jis buvo paslaptingai nužudytas viename vokiečių mieste, o jo žudikas taip ir liko nesurastas, virpu iš baimės, supratęs, kad tą vakarą Hubertinas pranašavo.

– Žinai, abatas Joakimas sakė tiesą. Pasiekėme šeštąją žmonijos istorijos erą, kai pasirodys du Antikristai, mistiškasis ir tikrasis, tai vyksta dabar, šeštojoje epochoje, atėjus Pranciškui, kuris savo kūne pakartojo penkias Jėzaus Nukryžiuotojo žaizdas. Bonifacas buvo mistiškasis Antikristas, o Celestino atsižadėjimas yra bevertis, Bonifacas buvo išniręs iš jūrų žvėris, kurio septynios galvos reiškia septynias nuodėmes, o dešimt ragų reiškia nusižengimą dešimčiai įsakymų, jį supantys kardinolai – skėriai, jo kūnas – Apolionas! O žvėries skaičius, jei skaitytume jo vardą graikiškais rašmenimis – B e n e d i c t i ! – Jis įdėmiai pažvelgė į mane, lyg tikrindamas, ar gerai supratau, ir pamokomai pakėlė pirštą: – Benediktas XI buvo tikras Antikristas, žvėris, išlindęs iš žemės! Dievas leido tai nedoros ir pikto pabaisai valdyti savo Bažnyčią, kad po jo atėjusioji dorybė suspindėtų ryškiausia šlove!

– Bet, šventasis tėve, – paprieštaravau sukaupęs visą drąsą, vos girdimu balsu, – po jo atėjo Jonas!

Hubertinas patrynė delnu kaktą, lyg nuvydamas slogų sapną. Jis sunkiai kvėpavo, atrodė pavargęs.

– Taip. Paskaičiuota klaidingai, dar laukiame angeliškojo popiežiaus... O kol kas sulaukėme Pranciškaus ir Dominyko. – Jis pakėlė akis į dangų ir ištarė lyg maldą (buvau tikras, jog tie žodžiai buvo iš jo didžiosios knygos apie gyvenimo medį): – „Quorum primus seraphico calculo purgatus et ardore celico inflammatus totum incendere videbatur. Secundus vero verbo predicationis fecundus super mundi tenebras clarius radiavit...“[1] Taip, jei tokie buvo pažadai, angeliškasis popiežius turi ateiti.

– Ir tebus taip, Hubertinai, – tarė Viljamas. – O dabar aš atvykau čia, idant sutrukdyčiau nuversti žemiškąjį imperatorių. Apie tavo angeliškąjį popiežių kalbėjo ir brolis Dolčinas...

– Nenoriu girdėti to žalčio vardo! – sušuko Hubertinas, ir pirmą kartą pamačiau jį virtus iš sielvartaujančio įniršusiu. – Jis suteršė Joakimo Kalabrijiečio žodžius, pavertė juos mirties ir nedoros šaltiniu! Jei Antikristas turėjo savo šauklius, jis buvo vienas iš jų! Viljamai, tu kalbi taip todėl, kad netiki Antikristo atėjimu, o tavo mokytojai Oksforde išmokė tave stabmeldiškai garbinti protą, išsekindami pranašiškas širdies versmes!

– Tu klysti, Hubertinai, – labai rimtai atsakė Viljamas. – Juk žinai, kad iš savo mokytojų labiausiai gerbiu Rodžerį Bekoną...

– Kuris svaičiojo apie skraidančias mašinas, – įgėlė Hubertinas.

– Kuris aiškiai ir tiksliai kalbėjo apie Antikristą, parodydamas jo ženklus supuvusiame pasaulyje ir nusilpusiame moksle. Jis mokė, kad tėra vienas būdas pasiruošti jo atėjimui: tirti gamtos paslaptis ir, pasitelkus žinias, tobulinti žmoniją. Galima ruoštis kovai su Antikristu, tiriant gydomąsias žolių savybes, akmens prigimtį, pagaliau kuriant skraidančias mašinas, iš kurių tu juokiesi.

– Tavojo Bekono Antikristas – tik dingstis puoselėti proto puikybę.

– Bet šventa dingstis.

– Jokia dingstis negali būti šventa. Viljamai, juk žinai, kad trokštu

[1] „Quorum primus...“ – Pirmasis jų, angeliškojo pasirinkimo apvalytas ir dangiškosios kaitros uždegtas, atrodė, visas liepsnojo. O kitas, pripildytas maldos žodžio, virš pasaulio tamsybių skaisčiai suspindo...

tau gero. Žinai, kad be galo tavim tikiu. Sutramdyk savąjį protą, išmok apverkti Viešpaties žaizdas, išmesk savo knygas.

– Pasiliksiu tik tavąją, – nusišypsojo Viljamas.

Hubertinas irgi nusišypsojo ir pagrasė jam pirštu.

– Kvailas anglas. Nesijuok iš savo artimųjų. Ir tų, kurių negali pamilti, jų bijok. Čia, vienuolyne, būk atsargus. Man ši vieta nepatinka.

– O aš norėčiau geriau ją pažinti, – tarė Viljamas atsisveikindamas. – Eime, Adsai.

– Sakau tau, jog tai bloga vieta, o tu nori geriau ją pažinti. Oj oj! – sudejavo Hubertinas, linguodamas galvą.

– Beje, – paklausė Viljamas, stabtelėjęs pusiaukelėje, navos viduryje, – kas tas vienuolis, panašus į gyvulį ir kalbantis Babelės kalba?

– Salvatorė? – atsisuko Hubertinas, jau spėjęs atsiklaupti. – Bijau, kad tai bus mano dovana šiam vienuolynui. Kartu su raktininku. Nusimetęs pranciškonų abitą, trumpam grįžau į senąjį Kazalės vienuolyną ir ten radau brolius didžiai sunerimusius, nes bendruomenė kaltino juos buvus spiritualais iš mano sektos... taip jie pasakė. Užstojau juos ir išsirūpinau, kad jiems būtų leista sekti mano pėdomis. Pernai, atvykęs į šį vienuolyną, čia radau du iš jų, Salvatorę ir Remigijų. Salvatorė... Išties gyvuliškos išvaizdos. Bet paslaugus.

Viljamas akimirką dvejojo.

– Girdėjau jį sakant *penitenziagite.*

Hubertinas tylėjo. Paskui mostelėjo ranka, tarytum vydamas šalin įkyrią mintį.

– Ne, nemanau. Juk žinai tuos nemokšas brolius. Kaimiečiai, girdėję kokį klajojantį pamokslininką, patys nesuprantantys, ką kalbą. Salvatorei galėčiau prikišti ką kita: gyvulys, rajus ir gašlus. Bet nieko, ničnieko prieš tikrąjį tikėjimą. Šio vienuolyno blogis slypi kitur, ieškok jo tarp tų, kurie žino per daug, o ne tarp tų, kurie nieko nežino. Ant vieno žodžio nestatyk įtarimų pilies.

– Niekad to nedarau, – atsakė Viljamas. – Todėl, kad to nereikėtų daryti, ir mečiau inkvizitoriaus darbą. Bet mėgstu klausytis žodžių, o vėliau juos apmąstyti.

– Tu per daug galvoji. Berniuk, – kreipėsi jis į mane, – neimk iš savo mokytojo blogo pavyzdžio. Vienintelis dalykas, apie kurį verta galvoti, supratau tai baigdamas savo gyvenimo kelią, yra mirtis. *Mors est quies viatoris – finis est omnis laboris.*[1] Palikite mane, leiskite melstis.

[1] Mors est quies... – Mirtis yra keliauninko poilsis, visų vargų pabaiga.

Pirma diena

ARTĖJANT DEVINTAJAI

Viljamas labai moksliškai kalbasi su žolininku Severinu

Grįžome tuo pat keliu, per centrinę navą, ir išėjome pro tas pačias duris, pro kurias buvome įėję. Man ausyse vis dar skambėjo Hubertino žodžiai.

– Jis... keistas žmogus, – išdrįsau tarti Viljamui.

– Jis yra, arba buvo, daugeliu atžvilgių didis žmogus. Kaip tik dėl to yra keistas. Tik menki žmonės nekelia mums jokios nuostabos. Hubertinas galėjo tapti ir vienu iš tų eretikų, kuriuos jis padėjo sudeginti, ir Šventosios Romos Bažnyčios kardinolu. Buvo priartėjęs prie abiejų šių nukrypimų. Kai kalbuosi su Hubertinu, man atrodo, jog pragaras – tai rojus, pažvelgus iš kitos pusės.

Nesupratau, ką jis turėjo omeny.

– Iš kokios pusės?

– Taigi, – tarė Viljamas, – reikia žinoti, ar yra kokios nors pusės ir ar yra visuma. Bet neklausyk, ką kalbu. Ir nebežvilgčiok pagaliau į tą portalą, – tarė lengvai stuktelėdamas man per sprandą, nes mano žvilgsnis ir vėl nukrypo į įeinant apžiūrėtas skulptūras. – Šiandien esi jau gana įbaugintas. Visų.

Kai sukausi veidu išėjimo link, priešais pamačiau kitą vienuolį. Jis galėjo būti tokio pat amžiaus kaip Viljamas. Nusišypsojęs ir nuoširdžiai pasisveikinęs, prisistatė esąs Severinas iš Santemerano, šio vienuolyno tėvas žolininkas, atsakingas už maudyklą, ligoninę ir daržus, ir pasisiūlė galįs mus lydėti, jei norėtume geriau pažinti vienuolyną.

Viljamas padėkojo jam ir tarė jau spėjęs pastebėti puikius daržus, kuriuose, kiek galėjo matyti pro sniego apklotą, auga ne vien daržovės, bet ir vaistažolės.

– Vasarą ar pavasarį įvairūs šių daržų augalai, apsipylę žiedais, geriau šlovina mūsų Kūrėją, – tarė Severinas lyg atsiprašydamas, – bet ir žiemą žolininko akis sausuose stiebuose mato būsimus augalus, jie gali paliudyti, kad šie daržai yra turtingesni už kiekvieną herbariumą ir už jį spalvingesni, kad ir kokios gražios miniatiūros jį puoštų. Be to, yra naudingų augalų, augančių ir žiemą, o kitus esu surinkęs ir saugau paruoštus naudoti savo laboratorijoje. Sakykim, kiškio kopūstų šaknys gydo katarus, o iš piliarožės šaknų nuoviro daromi prievilgai sergant odos ligomis, varnalėša gydo egzemas, o susmulkinti ir sutrinti rūgties gyvatžolės gumbai – viduriavimą ir kai kuriuos moteriškus negalavimus, pipirai skatina virškinimą, šalpusnis padeda atsikosėti. Turime ir gerąjį gencijoną, padedantį virškinti, pilkąją rusmenę ir kadagį geriausiems antpilams, šeivamedį, iš kurio žievės daromas nuoviras kepenims, putoklį, kurio šaknys, mirkytos šaltame vandenyje, gelbsti nuo kataro, ir valerijoną, kurio naudą jūs tikrai žinote.

– Turite įvairių žolių, augančių skirtingomis sąlygomis. Kaip pavyksta jas čia auginti?

– Pirma, tai mūsų Viešpaties malonė, nes Jis patupdė šią plokštikalnę ant kalnų grandinės keteros, kurią iš pietų glamonėja šiltas jūros vėjas, o iš šiaurės gaivina dar aukštesnių kalnų miškų vėsa. Kita vertus, tai menas, kurį aš, nevertasis, pažinau savo mokytojų valia. Kai kurie augalai auga ir jiems nepalankiame klimate, jei parenki tinkamą dirvą, reikalingas trąšas ir gerai juos prižiūri.

– Turite ir augalų, tinkamų tik valgyti? – paklausiau.

– Mano jaunas alkanas kumeliuk, nėra tokių augalų, kurie tiktų vien maistui, bet, vartojami tam tikrais kiekiais, negydytų. Tik persivalgius jų gali susirgti. Sakykim, moliūgas. Iš prigimties jis gaivus ir drėgnas, malšina troškulį, bet jei valgysi jį papuvusį, tau paleis vidurius ir turėsi juos tvarkyti sūrymo ir garstyčių tyre. O svogūnai? Šilti ir drėgni, valgomi mažais kiekiais, jie skatina vyrišką galią, aišku, tiems, kas nedavė mūsų įžadų, bet persivalgius jų apsunksta galva, ir tenka gerti pieną

su actu. Todėl, – pridūrė kiek pašaipiai, – jaunam vienuoliui patartina juos valgyti saikingai. Verčiau valgyk česnakus. Šilti ir sausi jie yra geras priešnuodis. Tik nereikia persistengti, nes gali per daug išdžiovinti smegenis. Štai pupelės varo šlapimą ir tukina, o šie abu dalykai naudingi. Tačiau jos sukelia blogus sapnus. Nors veikia silpniau už kai kurias žoles, nes yra ir tokių, kurios gali sukelti blogus regėjimus.

– Kokios tai žolės?

– Oho, mūsų novicijus per daug smalsus. Tuos dalykus gali žinoti tik žolininkas, antraip koks lengvabūdis sugalvos visiems kelti regėjimus, kitaip tariant, meluoti, pasitelkęs pagalbon žoles.

– Bet pakanka trupučio dilgėlių, – įsiterpė Viljamas, – arba daržinės raudės, arba česnako, kad apsisaugotum nuo tokių regėjimų. Manau, ir jūs turite šių naudingų žolių.

Severinas iš padilbų dėbtelėjo į mokytoją:

– Domiesi žolininkyste?

– Menkai, – kukliai atsakė Viljamas. – Kartą man į rankas pateko *Theatrum Sanitatis*, kurį parašė Ububkasimas iš Baldacho.

– Abul Asanas al Muktaras ibn Botlanas.

– Arba Elukasimas Elimitaras, kaip jums labiau patinka. Įdomu, ar rasiu čia šios knygos kopiją.

– Ir vieną gražiausių, su daugybe meistriškų miniatiūrų.

– Tebus pagarbintas dangus. O Platerijaus *De virtutibus herbarum*?

– Taip pat ir ją, ir Aristotelio *De plantis* ir *De vegetalibus*, išverstą Alfredo Sarešeliečio.

– Esu girdėjęs, jog ne Aristotelis parašė šį darbą, – pasakė Viljamas, – panašiai kaip rasta, kad ne jis parašęs ir *De causis*.

– Šiaip ar taip, tai – didi knyga, – tarė Severinas, ir mano mokytojas su tuo karštai sutiko, neklausdamas, ar žolininkas kalba apie *De plantis* ar apie *De causis*. Nebuvau skaitęs nė vieno iš tų darbų, bet iš jų kalbos supratau abu juos esant puikius ir vertingus.

– Būčiau laimingas, – baigė Severinas, – galėdamas ilgėliau pakalbėti su jumis apie žoles.

– Aš būčiau dar laimingesnis, – atsakė Viljamas, – bet ar mes nesulaužysime tylėjimo įžadų, kurie, kaip man atrodo, galioja jūsų ordine?

– Regula, – tarė Severinas, – šimtmečiais taikyta prie įvairių bendruomenių poreikių. Ji numatė dieviškąjį *lectio*, bet ne *studium*; bet žinote, kaip plačiai mūsų ordinas išplėtojo ir dieviškų, ir žmogiškų dalykų tyrimus. Regula numato bendrą dortuarą, bet teisinga ir tai, kaip yra pas mus, kad vienuoliai ir naktį galėtų atsidėti apmąstymams, todėl kiekvienas miega atskiroje celėje. Tylėjimo įžadai labai griežti, todėl pas mus ne tik vienuoliai, užsiimantys rankų darbu, bet ir tie, kurie skaito ir rašo, negali kalbėti su savo broliais. Bet vienuolynas visų pirma yra mokslo vyrų bendruomenė, todėl dažnai vienuoliams naudinga pasidalyti sukauptais išminties lobiais. Kiekvienas pokalbis, susijęs su mokslo studijomis, laikomas teisėtu ir naudingu, jei tik jis nevyksta refektoriuje ar šventų pamaldų metu.

– Ar turėjai progų kalbėtis su Adelmu Otrantiečiu? – netikėtai paklausė Viljamas.

Severinas nenustebo.

– Matau, abatas jau su tavim kalbėjo, – tarė. – Ne. Su juo kalbėdavau retai. Jis leido laiką piešdamas miniatiūras. Kartais girdėdavau jį kalbant apie savo darbą su kitais vienuoliais, Venancijum Salvemekiečiu ar Chorche Burgiškiu. Be to, leidžiu dienas ne skriptoriume, o savo laboratorijoje, – ir jis linktelėjo ligoninės pusėn.

– Suprantu, – tarė Viljamas. – Tada tu negali nežinoti, ar Adelmą lankė regėjimai.

– Regėjimai?

– Tarkim, tokie, kuriuos sukelia tavosios žolės.

Severinas nustėro:

– Jau sakiau, žoles, kurios gali būti pavojingos, saugau labai akylai.

– Ne tai turėjau galvoje, – paskubėjo patikslinti Viljamas. – Kalbėjau apie regėjimus apskritai.

– Nesuprantu, – neatlyžo Severinas.

– Maniau, kad vienuoliui, vaikštančiam po Buveinę naktį, kai ten, pasak abato, tiems, kas ateina uždraustomis valandomis, gali nutikti... šiurpūs dalykai, taigi maniau, kad jį galėjo apnikti velniški regėjimai, pastūmėję į prarają.

– Jau sakiau, nesilankau skriptoriume, nebent prireiktų kokios nors

knygos, nors dažniausiai man pakanka herbarų, kuriuos laikau ligoninėje. Jau sakiau, Adelmas artimai bendravo su Chorche, Venancijum ir... aišku, Berengarijum.

Net aš pastebėjau Severino balse dvelktelėjus dvejonę. Ją pastebėjo ir mano mokytojas.

– Berengarijum? Kodėl „aišku“?

– Berengarijum Arundeliečiu, bibliotekininko padėjėju. Jie buvo bendraamžiai, kartu buvo novicijais, todėl natūralu, kad turėjo apie ką pasikalbėti. Tai norėjau pasakyti.

– Tai ir tenorėjai pasakyti, – pakartojo Viljamas. Nustebau, kad jis paskubėjo pakeisti pokalbio temą: – Bet gal jau metas aplankyti Buveinę. Ar nebūtum mūsų palydovu?

– Mielai, – atsakė Severinas, ir buvo pernelyg akivaizdu, kad jam palengvėjo. Jo lydimi, apėjome daržus ir atsidūrėme ties vakarine Buveinės siena.

– Iš daržų pusės durys veda tiesiai į virtuvę, – tarė jis, – bet ji užima tik vakarinę pirmo aukšto pusę, kitoje pusėje yra refektorius. Pietų pusėje, kur galima patekti iš bažnyčios choro, yra dar dvejos durys, vedančios į virtuvę ir į refektorių. Bet eikime pro čia, nes per virtuvę irgi galime patekti į refektorių.

Įėjęs į erdvią virtuvę, pastebėjau, kad Buveinės viduje, per visą jos aukštį, buvo tarsi aštuonkampis kiemas. Kaip vėliau sužinojau, buvo tai lyg milžiniškas šulinys, be durų, o kiekviename jo aukšte matėsi platūs langai, panašūs į tuos, kurie buvo pastato išorėje. Virtuvė atrodė tarsi didžiulis pilnas dūmų prieškambaris, kuriame daugybė tarnų skubiai ruošė vakarienę. Du iš jų ant didelio stalo taisė apkepą iš daržovių, miežių, avižų ir rugių, pjaustė ropes, pipirnes, ridikus ir morkas. Greta kitas virėjas ką tik baigė virti žuvį vandenyje su vynu ir dabar pylė ant jos šalavijo, petražolių, čiobrelių, česnakų, pipirų ir druskos padažą.

Ties vakariniu bokštu žiojėjo milžiniška duonkepė krosnis, besispjaudanti liepsnų liežuviais. Pietiniame bokšte buvo didžiulis ugniakuras, virš kurio jau kunkuliavo puodai ir sukosi iešmai. Pro duris, atsiveriančias į už bažnyčios esantį grendymą, kaip tik žengė skerdiena nešini

kiauliaganiai. Išėję pro tas duris, atsidūrėme ant grendymo, tolimiausiame rytiniame plokštikalnės kampe, kur prie vienuolyną supančios sienos glaudėsi įvairūs statiniai. Severinas paaiškino, kad pirmieji iš jų – kiaulidės, toliau štai arklidės, dar toliau – tvartai galvijams, už jų – vištidės, o už šių – dengtas aptvaras avims. Prieš kiaulides kiauliaganiai plačiame giliame kubile maišė ką tik nudurtų kiaulių kraują, kad šis nesukrešėtų. Nedelsiant ir gerai išmaišius, esant vėsiam orui, kraujas lieka skystas dar kelias dienas, tada iš jo gaminami kraujiniai vėdarai.

Sugrįžom į Buveinę ir, eidami rytinio bokšto link, pakeliui apžiūrėjom refektorių. Šiauriniame, iš abipus jo stovėjusių dviejų bokštų, matėsi židinys, o antrajame buvo sraigtiniai laiptai, vedantys į skriptoriumą, kitaip tariant, antrąjį aukštą. Vienuoliai kasdien kildavo jais prie savo darbų. Tiesa, jie galėjo patekti ten ir kitais dvejais laiptais, ne tokiais patogiais, užtat šiltesniais, iš virtuvės sraigtu kylančiais aukštyn, kurių vieni buvo už viryklės, kiti – už duonkepės krosnies.

Viljamas paklausė, ar skriptoriume ką nors rasime, nes šiandien sekmadienis. Severinas šyptelėjęs atsakė, jog vienuoliui benediktinui darbas yra malda. Sekmadieniais ilgesnės pamaldos, tačiau prie knygų dirbantys vienuoliai ir tą dieną praleidžia ten keletą valandų, paprastai dalydamiesi savo moksliniais atradimais, patarimais, apmąstymais apie Šventuosius Raštus.

Pirma diena

PO DEVINTOSIOS

Aplankomas skriptoriumas ir susipažįstama su daugeliu mokslo vyrų, perrašinėtojų, rubrikatorių ir aklu seniu, laukiančiu Antikristo

Mums kopiant aukštyn, pastebėjau, kad mano mokytojas tyrinėja langus, pro kuriuos ant laiptų krito šviesa. Matyt, palengva dariausi toks pat įžvalgus kaip jis, nes tuoj pastebėjau, kad žmogui pasiekti juos būtų nelengva. Kita vertus, ir refektoriaus langai buvo sunkiai pasiekiami (vieninteliai pirmajame aukšte atsiveriantys į kriaušį), nes po jais nebuvo jokių tinkamų pasilypėti baldų.

Užkopę rytinio bokšto laiptais, įėjome į skriptoriumą, ir aš nepajėgiau sulaikyti susižavėjimo šūksnio. Antrasis aukštas nebuvo perskirtas pusiau kaip pirmasis, ir man prieš akis atsivėrė visa didinga jo erdvė. Lenktas, nors nelabai aukštas skliautas (žemesnis nei bažnyčioje, bet aukštesnis nei kurioje nors matytoje kapitulos salėje), paremtas tvirtais pilioriais, vainikavo nuostabios šviesos užlietą erdvę, nes trys didžiuliai langai vėrėsi trijose pagrindinėse sienose, o kiekvieno bokšto kiekvienoje iš penkių išorinių sienų buvo iškirsta po vieną mažesnį langą. Dar aštuoni ilgi ir siauri langai skleidė šviesą iš vidinio aštuonkampio šulinio.

Dėl tokios langų gausos visoje erdvioje salėje sklido lygi šviesa, nors buvo žiemos popietė. Langų stiklai buvo nespalvoti, kaip bažnyčioje, ir pro skaidrius švino rėmų laikomus kvadratus smelkėsi tyra, žmogaus rankų meno nepadailinta šviesa, kurios paskirtis – šviesti

skaitantiems ir rašantiems. Vėliau daugelyje vietų teko matyti ne vieną skriptoriumą, bet nė viename iš jų nebuvo taip aiškiai įkūnyta dvasinė kūniškos šviesos esmė – *claritas*[1], viso grožio ir visos išminties šaltinis, neatskiriamas šios salės tobulų proporcijų atributas. Nes grožį kuria trys dalykai: pirma, visuma arba tobulybė, todėl bjaurimės neužbaigtais daiktais; antra – tinkamos proporcijos arba dermė; ir pagaliau – aiškumas ir šviesa; iš tiesų, gražiais laikome šviesių spalvų daiktus. Kadangi grožis teikia mums ramybę, o iš prigimties esame linkę ieškoti nusiraminimo lygiai taikoje, gėryje, grožyje, pajutau mane užvaldantį begalinį džiaugsmą ir pagalvojau, kaip gera būtų dirbti šitoje vietoje.

Skriptoriumas, toks, kokį jį pamačiau tą popietinę valandą, man pasirodė esąs džiugi išminties kalvė. Vėliau Sankt Galene mačiau panašių proporcijų skriptoriumą, atskirtą nuo bibliotekos (kitur vienuoliai dirba ten pat, kur saugomos knygos), tačiau jis buvo ne taip gražiai įrengtas kaip šis. Antikvarai, knygininkai, rubrikatoriai ir mokslo vyrai sėdėjo kiekvienas prie savo stalo, o kiekvienas stalas stovėjo po vienu iš langų. Langų buvo keturiasdešimt (išties tobulas skaičius, gautas iš dešimties padauginus keturkampį, lyg dešimt Dievo įsakymų būtų padauginta iš keturių pagrindinių dorybių), todėl vienu metu čia galėjo dirbti keturiasdešimt vienuolių, nors dabar jų tebuvo apie trisdešimt. Severinas paaiškino, kad skriptoriume dirbantys vienuoliai atleidžiami nuo Trečiosios, Šeštosios ir Devintosios, kad nenutrauktų savo darbo šviesiu paros metu, ir baigia darbą tik leidžiantis saulei, prieš Mišparus.

Šviesiausios vietos buvo skirtos antikvarams, geriausiems iliuminatoriams, rubrikatoriams ir perrašinėtojams. Ant kiekvieno stalo buvo visa, ko reikia piešti ir kopijuoti: rageliai su rašalu, plunksnos, kurias keli vienuoliai smailino aštriais peiliukais, gabalėliai pemzos gremžti pergamentą, liniuotės brėžti linijas, virš kurių vėliau bus rašoma. Greta kiekvieno rašančiojo, arba virš nuožulnaus stalo, buvo pastovas kopijuojamajam kodeksui padėti, o jo lapą dengė kaukė su išpjautu langeliu, pro kurį matėsi tuo metu perrašoma eilutė. Kai kurie turėjo auk-

[1] claritas – spindesys

sinio ir kitų spalvų rašalo. Kiti tik skaitė knygas, rašydami pastabas sąsiuviniuose ar lentelėse.

Tačiau neturėjome laiko žiūrėti, kaip jie dirba, nes pasitikti mūsų jau ėjo bibliotekininkas, kurį žinojau esant Malachiją iš Hildeshaimo. Jis bandė nutaisyti malonią veido išraišką, bet pamatęs tokią keistą fizionomiją negalėjau nesuvirpėti. Buvo labai aukštas ir liesas, didelėmis ir nerangiomis galūnėmis. Kai, įsisupęs į juodus vienuolio rūbus, artėjo tais didžiuliais žingsniais, jo išvaizda kėlė kažin kokį nenusakomą nerimą. Galvą gobtuvas tebedengė, nes jis ką tik įėjo iš lauko, ir ant blyškaus veido krintantis šešėlis teikė didelėms melancholiškoms akims neapibrėžto skausmo išraišką. Jo veide, atrodė, sustingo visos aistros, kurias slopino savo valios galia. Čia vyravo liūdesio ir rūstybės raukšlės, o akys žvelgė taip tiriamai, kad jų žvilgsnis, rodės, smigo tiesiog pašnekovo širdin, skaitydamos ten slaptąsias mintis, todėl kiekvienas vengė sutikti jį antrą kartą.

Bibliotekininkas pristatė mums daugumą tuo metu dirbusių vienuolių. Jis papasakojo ir apie kiekvieno iš jų darbą, ir visi jie sužavėjo mane savo ištikimybe mokslui bei Dieviškojo Žodžio pažinimui ir aiškinimui. Taip susipažinau su Venancijum Salvemekiečiu, verčiančiu iš graikų ir arabų kalbų, atsidėjusiu Aristoteliui, kuris neabejotinai buvo išmintingiausias iš visų žmonių. Bencijum iš Upsalos, jaunu skandinavų vienuoliu, užsiimančiu retorika. Berengarijum Arundeliečiu, bibliotekininko padėjėju, Aimaru Aleksandriečiu, kopijuojančiu veikalus, tik keletui mėnesių paskolintus vienuolyno bibliotekai, ir visu būriu iliuminatorių iš įvairių kraštų: Patricijum Klonmaknuaziečiu, Rabanu Tolediškiu, Magnusu Jonięčiu, Valdu Herefordiečiu.

Sąrašą galėčiau tęsti, nėra nieko gražesnio už sąrašą, tą nuostabių hipotipozių įrankį. Tačiau privalau apsakyti mūsų pokalbį, nes iš jo kyla daug vertingų nuorodų, padedančių suprasti tą visus vienuolius gaubusį nerimą ir tą kiekviename žodyje juntamą neapibrėžtą slogutį.

Mano mokytojas pradėjo kalbą su Malachijum pagirdamas skriptoriumo grožį ir patogią įrangą ir klausdamas, kaip sekasi dirbti, nes – pridūrė labai mandagiai – daugelyje kraštų jam tekę apie šią biblioteką girdėti ir trokšta pamatyti daug joje saugomų knygų. Malachijas

pakartojo tai, ką mums jau sakė abatas, jog vienuolis prašo bibliotekininką knygos, kurią norėtų skaityti, o šis atneša ją iš viršuje esančios bibliotekos, jei tik vienuolio prašymas teisėtas ir dievobaimingas. Viljamas paklausė, kaip sužinoti spintose viršuje saugomų knygų pavadinimus, ir Malachijas parodė storą, prie jo stalo aukso grandine prirakintą katalogą tankiai prirašytais lapais.

Viljamas kyštelėjo ranką po abitu toje vietoje, kur šis ties krūtine skyrėsi tarsi kapšas, ir ištraukė iš ten daiktą, kurį mūsų kelionės metu jau teko matyti jo rankose ir ant nosies. Tai buvo dvišakis, padarytas taip, kad sėdėtų ant žmogaus nosies (ar, tiksliau, ant Viljamo nosies, atsikišusios ir kumpos), kaip raitelis sėdi ant žirgo keteros, ar paukštis tupi ant karties. Abiejose dvišakio pusėse, tiesiai prieš akis, buvo du metaliniai ovalai, juosiantys du stiklo migdolus, storus it stiklinių dugnai. Pasibalnojęs tuo dvišakiu nosį, Viljamas skaitydavo, sakydamas, jog taip mato geriau, nei duota gamtos ar leidžia senyvas jo amžius, ypač sutemose. Tie stiklai nebuvo skirti žiūrėti į tolį, nes tuomet jo akys, atvirkščiai, būdavo labai įžvalgios. Su jais įskaitydavo patį smulkiausią raštą, kurį net aš vargiai įskaitydavau. Paaiškino man, kad žmogui persiritus į antrąją gyvenimo pusę, nors jo regėjimas visada būtų buvęs puikus, akis sukietėja ir nebepadeda lėliukei prisitaikyti, todėl daugelis mokytų žmonių, sulaukusių penkiasdešimtojo pavasario, raštui yra tarsi mirę. Sunki tai nelaimė tiems, kurie dar daugelį metų galėtų dalytis savo išminties lobiais. Todėl reikia garbinti mūsų Viešpatį, kad kažkas sugalvojo ir padarė šį štai įrankį. Taip jis kalbėjo, kad patvirtintų mintis savojo Rodžerio Bekono, teigusio, jog mokslas siekia dar ir pailginti žmogaus gyvenimą.

Kiti vienuoliai žvelgė į Viljamą be galo smalsiai, bet nedrįso klausinėti. Supratau, jog tas nuostabus įrankis net dar nepasiekė šios vietos, taip rūpestingai ir pakiliai skirtos skaitymui ir rašymui, ir didžiavausi esąs palydovu žmogaus, galinčio nustebinti tuos, kurie visame pasaulyje garsėja savo išmintim.

Pritaisęs stiklus sau prieš akis, Viljamas pasilenkė prie išmargintų katalogo lapų. Aš irgi pažvelgiau į juos, ir aptikome ten knygų, anksčiau negirdėtų, ir kitų, plačiai žinomų, visos jos buvo šioje bibliotekoje.

– *De pentagono Salomonis*, *Ars loquendi et intelligendi in lingua hebraica*, *De rebus metallicis*, parašyta Rodžerio Herefordiečio, al Kuvarizmio *Algebra*, Roberto Anglo išversta į lotynų kalbą, Silijaus Italiko *Puniche*, *Gesta francorum*, Rabano Mauro *De laudibus sanctae crucis*, *Flavii Claudii Giordani de aetate mundi et hominis reservatis singulis litteris per singulos libros ab A usque ad Z*, – perskaitė mano mokytojas. – Puikūs darbai. Tačiau kokia tvarka jie surašyti? – Jis pacitavo kažkokį tekstą, nežinomą man, bet tikrai pažįstamą Malachijui. – „Habeat Librarius et registrum omnium librorum ordinatum secundum facultates et auctores, reponeatque eos separatim et ordinate cum signaturis per scripturam aplicatis."[1] Kaip jūs randate kiekvienos knygos vietą?

Malachijas parodė ties kiekvienu pavadinimu parašytas pastabas. Perskaičiau: *iii*, *IV gradus*, *V in prima graecorum*; *ii*, *V gradus*, *VII in tertia anglorum* ir taip toliau. Supratau, jog pirmasis skaičius reiškė knygos vietą lentynoje, arba *gradus*, kurią nurodė antrasis skaičius, o trečiasis žymėjo knygų spintą, dar supratau, kad likęs užrašas reiškia bibliotekos kambarį ar koridorių, ir išdrįsau paprašyti paaiškinti tuos užrašus plačiau. Malachijas rūsčiai pažvelgė į mane.

– Jūs, matyt, nežinote arba užmiršote, kad į biblioteką įeiti gali tik bibliotekininkas. Todėl teisinga ir pakankama, kad jis vienas žinotų tų dalykų prasmę.

– Bet kokia tvarka surašytos knygos šiame sąraše? – paklausė Viljamas. – Man rodos, ne pagal jų turinį.

Nebuvo jos surašytos nė pagal autorius, tokia tvarka, kaip ir pirmosios jų vardų raidės abėcėlėje, nes šis būdas pradėtas taikyti tik paskutiniais metais, o anuomet juo dar retai naudotasi.

– Biblioteka atėjusi iš senų senovės, – tarė Malachijas, – ir knygos užrašomos ta tvarka, kokia jos čia pateko, ar būtų jos nupirktos ar gautos dovanų.

– Tuomet sunku jas rasti, – įsiterpė Viljamas.

[1] „Habeat Librarius..." – Tegul turi bibliotekininkas visų knygų sąrašą, sutvarkytą pagal temas ir autorius, ir tegul deda jas atskirai ir iš eilės, su signatūromis, pridėtomis raštu.

– Gana, kad bibliotekininkas mokėtų visas mintinai ir žinotų kiekvienos iš jų atsiradimo čia laiką. O kiti vienuoliai gali pasikliauti jo atmintimi. – Atrodė, lyg jis kalbėtų ne apie save, bet apie kažką kita, ir supratau, kad jis kalba apie pareigas, kurias dabar nuolankiai vykdė ir kurias prieš jį vykdė šimtas kitų, dabar jau išėjusių, perdavusių vienas kitam savo žinias.

– Supratau, – tarė Viljamas. – Jei norėčiau rasti ką nors, tarkim, apie Saliamono žvaigždę, nors ir pats gerai nežinočiau, ko ieškau, jūs galėtumėt man pasakyti, kad yra tokia knyga, kurios pavadinimą ką tik perskaičiau, ir rasti ją ten viršuje?

– Taip, jei jums tikrai reikėtų ką nors sužinoti apie Saliamono žvaigždę, – atsakė Malachijas. – Bet prieš duodamas jums šią knygą, pirma turėčiau pasitarti su abatu.

– Girdėjau, – tarė tuomet Viljamas, – kad šiomis dienomis mirė vienas iš sumaniausių jūsų iliuminatorių. Abatas man daug pasakojo apie jo meną. Ar galėčiau pamatyti knygas, kurias jis puošė savo piešiniais?

– Adelmui Otrantiečiui, – pasakė Malachijas, nepatikliai žvelgdamas į Viljamą, – dėl jo jaunystės būdavo patikimos tik marginalijos. Jis turėjo gyvą vaizduotę ir iš žinomų dalykų galėdavo sudėti nežinomus dalykus, tarkim, sujungti žmogaus kūną su arklio galva. Jo knygos ten. Jo stalas stovi nepaliestas.

Priėjome prie to, kas dar visai neseniai buvo Adelmo darbo vieta ir kur gulėjo gausiai išmarginto psalmyno lapai. Jie buvo ploniausio veleno – pergamentų karaliaus, – o paskutinysis buvo prisegtas prie stalo: nutrintas pemza, suminkštintas kreida ir išlygintas liniuote, o tarp jo kraštuose aštria plunksna išbadytų mažyčių skylučių jau buvo nubrėžtos visos linijos, turėjusios vedžioti meistro ranką. Viršutinė lapo dalis buvo prirašyta, ir marginalijose matėsi figūrų kontūrai. Kiti lapai gulėjo jau baigti, ir, pažvelgę į juos, Viljamas ir aš nesulaikėme susižavėjimo šūksnių. Psalmyno paraštėse mirgėjo pasaulis, priešingas tam, prie kurio buvome pratę dėl savo jausmų. Ten tarsi ribojosi kalba, kuri jau dėl savo apibrėžimo yra tiesos kalba, ir kita, melo kalba, tvirtai susijusi su tąja stebuklingomis aliuzijomis *in aenigmate*, melo kalba apie aukš-

tyn kojomis apverstą pasaulį, kur kiškiai vejasi šunis, o elniai medžioja liūtus. Mažytės galvos ant paukščių kojų, žmonių rankomis sparnuoti gyvuliai, gauruotos galvos su iš jų išaugusiomis kojomis, dryžuoti drakonai, keturkojai su gyvačių kaklais, susimazgiusiais tūkstančiais neišnarpliojamų mazgų, beždžionės su elnių ragais, sirenos su paukščių kūnais ir plėvėtais sparnais, berankiai žmonės, ant kurių nugarų lyg kupros pūpso kiti žmonės, figūros su pilnomis dantų iššieptomis burnomis pilvų vietoje, žmonės su arklių galvomis ir arkliai su žmonių kojomis, žuvys su paukščių sparnais ir paukščiai su žuvų uodegomis, vienakūnės pabaisos su dviem galvom ir dvikūnės pabaisos su viena galva, karvės su gaidžio uodegomis ir drugelio sparnais, moterys su lyg žuvų nugaros žvynuotomis galvomis, dvigalvės chimeros, susipynusios su driežasnukiais žiogais, kentaurai, drakonai, drambliai, mantikorai, ant medžių šakų tysantys plokščiapėdžiai, grifai, kuriems iš uodegų išauga kovai pasirengę lankininkai, velniški padarai su ilgiausiais kaklais, antropomorfiškų gyvūnų ir zoomorfiškų nykštukų būriai jungėsi, kartais tame pat lape, rikiavosi greta kaimo gyvenimo vaizdelių, nupieštų taip meistriškai, kad visa juose atrodė gyva, visa krutėjo: ir artojai, ir vaisių rinkėjai, ir pjovėjai, ir verpėjos, ir sėjėjai, o greta jų matėsi lapės ir kiaunės, ginkluotos arbaletais, puolančios beždžionių ginamą daugiabokštį miestą. Čia, žiūrėk, pirmoji raidė rietėsi į didžiąją L, o iš jos apatinės dalies ritosi drakonas, ten iš didžiosios V, duodančios pradžią žodžiui *verba*, lyg natūrali jos atšaka niro tūkstančiu lankų susirangiusi gyvatė, o iš jos augo kitos gyvatės, lyg būtų tai vynuogienojai su uogų kekėmis.

Šalia psalmyno gulėjo, matyt, tik baigta puiki aukso knyga, tokia maža, kad lengvai būtų tilpusi man ant delno. Raštas nepaprastai smulkus, piešiniai paraštėse iš pirmo žvilgsnio vos matomi, o kad įžvelgtum visą jų grožį, reikėjo žiūrėti iš labai arti (ir klausei savęs, kokiu gi antgamtišku įnagiu dirbo iliuminatorius, kad sukurtų tokius gyvus paveikslus tokioje mažoje erdvėje). Visose knygos paraštėse knibždėjo mažulytės figūrėlės, natūraliai gimstančios iš nuostabiai parašytų raidžių užraitų: jūrų sirenos, bėgantys elniai, chimeros, berankiai žmonių kūnai, tarsi sliekai išnyrantys tiesiog iš pačių eilučių gelmių. Vienoje vietoje

pamačiau tris žvėris su žmonių galvomis, lyg tąsą trijų trijose eilutėse pakartotų žodžių „Sanctus, Sanctus, Sanctus“, o iš jų dvi linko viena prie kitos, viena aukštyn, o kita žemyn, ir visos jos susiliejo bučinyje, kurį nedvejodamas būčiau pavadinęs nedoru, jei nebūčiau tikras, kad slypinti jame gili, nors ir neaiški, dvasinė prasmė pateisino šio paveikslo atsiradimą toje vietoje.

Žvelgiau į tuos lapus, ir apimdavo mane čia tylus susižavėjimas, čia juokas, nes tie piešiniai neišvengiamai kėlė linksmybę, nors ir iliustravo Šventąjį Raštą. Brolis Viljamas irgi tyrinėjo juos šypsodamasis, galiausiai prabilo:

– Beibvinai, taip vadina juos mano salose.

– Babuinai, taip juos vadina Galijoje, – atsiliepė Malachijas. – Tikrai, Adelmas mokėsi savo meno jūsų krašte, nors vėliau studijavo ir Prancūzijoje. Babuinai, arba Afrikos beždžionės. Gyventojai apversto pasaulio, kur namai stovi ant bokštų smailių, o žemė yra virš dangaus.

Prisiminiau keletą eilučių, girdėtų savo gimtojo krašto tarme, ir nesusilaikiau nepadeklamavęs:

Aller Wunder si geswigen,
das herde himel hāt überstigen,
daz sult is vür ein Wunder wigen.

O Malachijas pridūrė:

Erd ob und himel unter
das sult ir han besunder
Vür aller Wunder ein Wunder.[1]

[1] Aller Wunder si geswigen... – Visi stebuklai nublanko,
žemė pasiekė dangų,
štai kur tikras stebuklas.
Erd ob und himel unter... – Žemė viršuj, o dangus apačioj.
Šitai reik apgiedoti
Kaip stebuklų stebuklą.

– Puiku, Adsai, – tarė bibliotekininkas, – šie paveikslai tikrai pasakoja mums apie šalį, į kurią atvyksti raitas ant mėlynos žąsies, kur gyvena upeliuose žvejojantys vanagai, kur meškos padebesiais vaiko sakalus, kur vėžiai skraido kartu su balandžiais ir kur patekusius į spąstus tris milžinus kapoja gaidys.

Jo lūpose nušvito blyškus šypsnys. Tada kiti vienuoliai, kiek nedrąsiai klausęsi pokalbio, pradėjo nuoširdžiai juoktis, tarytum tik ir laukę bibliotekininko leidimo. Bet jis iškart apsiniaukė, o kiti juokėsi toliau, šlovindami vargšo Adelmo meistriškumą ir rodydami vienas kitam labiausiai neįtikimas figūras. Visiems linksminantis, už nugarų pasigirdo balsas, iškilmingas ir rūstus:

– *Verba vana aut risui apta non loqui.*[1]

Atsisukome. Tas, kuris kalbėjo, buvo metų naštos suriestas vienuolis, baltas kaip sniegas, turiu galvoje ne vien plaukus, bet ir jo veidą bei akių lėliukes. Supratau, kad jis yra aklas. Bet jo balsas dar buvo didingas, o galūnės tvirtos, nors metai jau buvo užgulę pečius. Jis žvelgė į mus lyg matytų, o ir vėliau visuomet regėdavau jį judant ir kalbant taip, tarsi regėjimo dovana nebūtų iš jo atimta. O balsas skambėjo taip, lyg jam būtų duota pranašo galia.

– Vyras, kurį čia matote, godotinas dėl savo amžiaus ir išminties, – tarė Malachijas Viljamui, rodydamas į atėjusįjį, – yra Chorchė Burgiškis. Jis seniausias iš visų, gyvenančių mūsų vienuolyne, išskyrus Alinardą iš Grotaferatos, ir yra tas, kuriam daugelis vienuolių po išpažinties paslapties skraiste patiki savo nuodėmes. – Paskui tęsė, pasisukęs į senį. – Prieš jus stovi brolis Viljamas iš Baskervilio, mūsų svečias.

– Tikiuosi, mano žodžiai jūsų nesupykdė, – prabilo senis atšiauriu balsu. – Išgirdau juokiantis ir priminiau vieną mūsų regulos taisyklę. Kaip parašyta psalmėje, jei tylėjimo įžado vardan vienuolis privalo susilaikyti nuo gerų kalbų, juo labiau turėtų jis vengti blogų kalbų. Kaip yra blogų kalbų, taip yra ir blogų piešinių. Blogi tie, kurie meluoja apie kūrinio formą ir vaizduoja pasaulį atvirkščią tam, koks jis yra, buvo ir bus per amžių amžius, iki pat pabaigos. Bet jūs atvykote iš kito ordino,

[1] Verba vana... – Nesakyti tuščių ir juoką keliančių žodžių.

kur, esu girdėjęs, atlaidžiai žiūrima į linksmybę, kad ir kokia netinkama ji būtų. – Jis lenkė į tai, ką benediktinai kalbėjo apie šventojo Pranciškaus Asyžiečio keistenybes, o gal broliukams ir spiritualams priskiriamas keistenybes – naujausioms ir labiausiai nerimą keliančioms pranciškonų ordino atšakoms. Bet brolis Viljamas dėjosi nesupratęs įžeidimo.

– Piešiniai paraštėse dažnai kelia juoką, tačiau jų tikslas yra šviesti, – tarė jis. – Kaip minios vaizduotei sužadinti į pamokslus reikia įterpti *exempla*, neretai linksmus, taip ir piešinių kalba turi laikytis tų *nugae*. Kiekvienai dorybei ir kiekvienai nuodėmei yra pavyzdys bestiariumuose, o gyvulių pasaulis tėra žmonių pasaulio figūra.

– O, taip, – pašiepė senis, jau be šypsenos, – kiekvienas paveikslas tinkamas įkvėpti dorą, betgi kūrybos šedevras, apvertus jį aukštyn kojomis, tampa juoko priežastimi. Teskelbia Dievo Žodį asilas, grojantis lyra, apuokas, skydu ariantis žemę, jaučiai, patys įsikinkantys į arklą, upės, tekančios aukštyn, deganti jūra, atsiskyrėliu tapęs vilkas! Jaučiais medžiokite kiškius, jus gramatikos temoko apuokas, te šunys kandžioja blusas, aklieji sergi nebylius, o nebyliai prašo duonos, skruzdėlė teatsiveda veršiukų, tegul skraido kepti viščiukai, o ant stogų auga paplotėliai, papūgos skaito retorikos paskaitas, o vištos tevaisina gaidžius, tegul vežimas traukia jaučius, o šuo miega lovoje, ir visi tegul vaikšto aukštyn kojomis! Kam skirti tie *nugae*? Apversti pasaulį ir supriešinti jį su tuo, kurį sukūrė Dievas, o viskas tebūna dingstis mokyti Dievo įsakų?

– Betgi Aeropagitas moko, – nuolankiai atsakė Viljamas, – kad Dievas gali būti įvardytas tik per labiausiai iškreiptus dalykus. O Hugas iš San Viktoro primena, kad kuo nepanašesnės panašybės, tuo aiškiau pro bjaurių ir nedorų figūrų šydą mums atsiskleis tiesa, tuo mažiau vaizduotė rims kūniškuose džiaugsmuose, o bus priversta gilintis į paslaptis, glūdinčias po vaizdų darkumu...

– Girdėti postringavimai! Ir su didele gėda pripažįstu, jog jais rėmėsi mūsų ordinas, kai kliuniečių abatai kovojo su cistersais. Tačiau teisus buvo šventasis Bernardas: žmogui, vaizduojančiam pabaisas ir gamtos stebuklus, kad per *speculum et in aenigmate* atskleistų dieviškus dalykus, pamažu pradeda patikti kuriamų pabaisų prigimtis, jis mėgaujasi jomis ir nebegali žvelgti į pasaulį kitaip, kaip tik per jas.

Gana, kad jūs, kurie dar turite akis, pažvelgtumėt į šio vienuolyno klostro kapitelius, – jis mostelėjo ranka pro langą, bažnyčios pusėn. – Ką turėtų reikšti tos juokingos baisybės, tos iškreiptos formos ir tie suformuoti iškrypimai, pakišti po akim vienuoliams, apmąstymuose nugrimzdusiems? Tos šlykščios beždžionės? Tie liūtai, kentaurai, pusžmogiai su burnomis ant pilvų, vienakojai ir su ausimis lyg burės? Tie dėmėti tigrai, tie besikaunantys kariai, tie medžiotojai, pučiantys ragus, ir tie daugiakūniai vienagalviai bei vienakūniai daugiagalviai? Keturkojai su žalčių uodegomis, žuvys su keturkojų galvomis; vienur – gyvulys, iš priekio panašus į arklį, o iš užpakalio – į ožį, kitur – raguotas eržilas, ir taip be galo. Dabar vienuoliai mieliau žvelgia į marmurą nei į rankraštį ir gėrisi žmonių darbais, užuot mąstę apie Dievo įsakymus. Gėdykitės savo akių goslumo ir savo juoko!

Garbingasis senis uždusęs nutilo. O aš stebėjausi, kaip gyvai jis, matyt, jau daugelį metų aklas, atmena paveikslus, kurių bjaurastį burnojo. Net įtariau, kad tuomet, kai jis dar galėjo juos matyti, jie turėję stipriai jį traukti, jei net dabar taip aistringai apie juos kalbėjo. Dažnai man yra tekę patirti, kad labiausiai gundantys nuodėmių aprašymai būdavę nepalaužiamos doros žmonių raštuose, smerkusių tų nuodėmių apžavus ir pasekmes. Tai ženklas, jog tuos žmones stumia toks karštas troškimas įrodyti tiesą, kad nedvejodami jie, iš meilės Dievui, atskleidžia visas pagundas, kuriomis dangstosi nelabasis, idant žmonės geriau pažintų būdus, kuriais šėtonas juos vilioja. Chorchės žodžiai išties sužadino manyje begalinį norą pamatyti klostro tigrus ir beždžiones, kuriomis man dar neteko žavėtis. Bet Chorchė nutraukė mano minčių giją vėl prabildamas, šį kartą ramesniu balsu.

– Mūsų Viešpačiui nereikia tų kvailysčių, kad parodytų mums tiesų kelią. Jo parabolėse niekas nekelia nei juoko, nei baimės. O Adelmas, kurio jūs dabar gedite, taip susižavėjo savo piešiamais siaubais, kad užmiršo galutinį tikslą, kurio materialia figūra jie turėję būti. Ir jis perėjo visus, sakau jums, visus, – jo balsas suskambo iškilmingai ir grėsmingai, – bjaurasties kelius. O Dievas moka bausti.

Stojo slogi tyla. Išdrįso ją sutrikdyti Venancijus Salvemekietis.

– Godotinas Chorche, – tarė, – jūsų dora daro jus neteisingą. Dvi

dienos prieš Adelmo mirtį jums teko dalyvauti moksliniame dispute, kuris vyko kaip tik čia, skriptoriume. Adelmas buvo susirūpinęs, ar jo menas, nors ir vaizduojantis dalykus keistus ir fantastiškus, tikrai tarnauja Viešpaties šlovei, padeda pažinti dieviškąjį pasaulį. Brolis Viljamas ką tik citavo Aeropagitą, kalbėjusį apie pažinimą per iškreipimą. Tačiau tą dieną Adelmas citavo kitą garsų autoritetą, daktarą Akvinietį, kalbėjusį, jog labiau dera dieviškus dalykus vaizduoti per niekingus, o ne per kilnius kūnus. Pirma, todėl, kad taip lengviau apsaugoti žmogaus dvasią nuo galimų klaidų; iš tiesų, kai kurių savybių negalima priskirti dieviškiems dalykams, o taurių kūnų atspindėtos jos būtų sunkiai atskiriamos. Antra, toks vaizdavimas tinkamesnis pažinti, ką iš Dievo turime šioje žemėje. Jis dažniau pasirodo mums ten, kur jo nėra, nei ten, kur esąs, ir todėl atvaizdai tų dalykų, kurie labiausiai nuo Jo nutolę, veda mus į tobulesnį Jo pažinimą, nes žinome, kad yra Jis virš visko, apie ką kalbame ir galvojame. Trečia, todėl, kad šitaip dieviškieji dalykai geriau paslepiami nuo nevertųjų akių. Žodžiu, tą dieną kalbėjom apie tai, kokiu būdu galima atskleisti tiesą per nepaprastus, sąmojingus ir paslaptingus reiškinius. O aš jam priminiau, kad didžiojo Aristotelio darbe radau labai aiškiai parašyta...

– Neprisimenu, – sausai pertraukė Chorchė, – aš jau labai senas. Neprisimenu. Galbūt buvau per rūstus. Jau vėlu, reikia eiti.

– Keista, kad neprisimenat, – neatlyžo Venancijus. – Tai buvo moksliškas ir labai gražus disputas, jame kalbėjo ir Berengarijus. Aiškinomės, ar metaforos, žodžių žaismas ir mįslės, nors atrodo poetų sugalvotos grynai pramogai, neverčia pažvelgti į daiktus naujai ir neįprastai, ir aš pasakiau, jog išminčius turėtų turėti ir šią dorybę... Kartu buvo ir Malachijas...

– Jei godotinas Chorchė neprisimena, turėk gi pagarbos jo amžiui ir jo proto, kuris paprastai toks guvus, nuovargiui... – įsiterpė kažkuris iš besiklausiusių pokalbio vienuolių. Sakinys, bent jau jo pradžia, ištartas susijaudinusiu balsu; vėliau tas, kuris prabilo, supratęs, kad, kviesdamas gerbti senį, iškelia aikštėn jo negalią, sumišo ir baigė jį kone atgailaujančiu šnibždesiu. Kalbėjo bibliotekininko padėjėjas Berengarijus Arundelietis. Tai buvo blyškiaveidis jaunuolis, ir žvelgdamas į jį

prisiminiau, kaip Hubertinas apsakė Adelmą: „Jo akys buvo lyg gašlios moters“. Drovėdamasis į jį susmigusių žvilgsnių, jis stovėjo kietai sunėręs rankų pirštus, stengdamasis suvaldyti vidinę įtampą.

Venancijaus reakcija buvo keista. Jis pažvelgė į Berengarijų taip, kad šis nudūrė akis.

– Gerai, broleli, – tarė, – jei atmintis yra Dievo dovana, tuomet ir sugebėjimas užmiršti yra dalykas geras, ir jį reikia gerbti. Bet jį gerbiu ir pripažįstu tik mūsų vyresniajam broliui, su kuriuo štai kalbėjau. O tu, tikiuosi, geriau atmeni tai, kas įvyko, kai buvome čia kartu su tavo brangiuoju draugu...

Negaliu pasakyti, ar Venancijus pabrėžė žodį „brangiuoju“. Bet pajutau visų sutrikimą. Kiekvienas kreipė žvilgsnį kitur, ir nė vienas nežiūrėjo į staiga tirštai nuraudusį Berengarijų. Valdingu balsu tuoj prabilo Malachijas:

– Eime, broli Viljamai, parodysiu jums kitas įdomias knygas.

Būrelis išsisklaidė. Pastebėjau, kad Berengarijus metė Venancijui kupiną pagiežos žvilgsnį, o šis atsikirto tuo pačiu, su nebyliu iššūkiu akyse. Matydamas, kad senasis Chorchė jau ruošiasi eiti, pajutęs jam pagarbų nuolankumą, pasilenkiau pabučiuoti rankos. Senis priėmė pabučiavimą ir, padėjęs delną man ant galvos, paklausė, kas esu. Kai pasakiau savo vardą, jo veidas nušvito.

– Turi vardą garsų ir gražų, – tarė. – Ar žinai, kas buvo Adsas iš Montje an Der? – paklausė. Prisipažinau nežinąs. Tada Chorchė pridūrė: – Jis parašė didžią ir bauginančią knygą *Libellus de Antichristo* ir joje numatė viską, kas turės įvykti, bet nenorėta deramai jo išklausyti.

– Knyga parašyta prieš tūkstantmetį, – pasakė Viljamas, – ir tie dalykai nepasitvirtino...

– Tiems, kurie turi akis, bet yra akli, – atsakė neregys, – Antikristo kelias ilgas ir vingiuotas. Jis ateina netikėtai ir ne todėl, kad apaštalas būtų klaidingai paskaičiavęs, o dėl to, kad mes dar neišmokome suprasti. – Ir jis sušuko, garsiai, pasisukęs į salę, kad net aidas nuvilnijo skriptoriumo skliautais: – Jis ateina! Negaiškite paskutiniųjų dienų, juokdamiesi iš siaubūnų dėmėtais kailiais ir susivijusiomis uodegomis! Negaiškite paskutiniųjų septynių dienų!

P i r m a d i e n a

MIŠPARAI

Aplankoma likusi vienuolyno dalis, Viljamas padaro keletą išvadų dėl Adelmo mirties, su broliu stikliumi kalbama apie stiklus skaitymui ir apie šmėklas, tykančias tų, kurie nori per daug skaityti

Paskambino Mišparams, ir vienuoliai pradėjo kilti nuo savo stalų. Malachijas davė suprasti, jog turime eiti ir mes. Jis pats su savo padėjėju Berengarijum liksiantys čia, kad (taip tarė) sutvarkytų daiktus ir paruoštų biblioteką nakčiai. Viljamas paklausė, ar jis užrakinsiąs duris.

– Nėra durų, kurios saugotų kelią į skriptoriumą iš virtuvės ir refektoriaus, nei iš skriptoriumo į biblioteką. Stipresnis už visas duris turi būti abato draudimas. Vienuoliai iki pat Naktinės naudosis tiek virtuve, tiek ir refektorium. O tuomet, kad svetimieji ir gyvuliai, kuriems draudimas nieko nereiškia, negalėtų patekti į Buveinę, aš pats užrakinsiu lauko duris į virtuvę ir refektorių, ir nuo tos akimirkos Buveinė taps atskirta.

Nusileidome žemyn. Vienuoliai patraukė choro link, o mano mokytojas, nutaręs, jog Viešpats atleis mums, jei nedalyvausime pamaldose (ateinančiomis dienomis Viešpačiui dar daug teks mums atleisti!), pasiūlė man drauge pasivaikščioti po vienuolyno plokštikalnę, kad geriau pažintume tą vietą.

Išėję iš virtuvės, perkirtome kapinaites: matėme antkapių ir naujesnių, ir jau su laiko žymėm, bylojančių apie praėjusiais amžiais čionai gyvenusius vienuolius. Kapai buvo bevardžiai, tik su nebyliais akmeniniais kryžiais.

Orai aiškiai bjuro. Pakilo šaltas vėjas, ir dangų užtraukė migla. Saulės nebuvo matyti, tačiau galėjai nujausti, kad ji leidžiasi kažkur daržų pusėje, o rytuose, kur link ėjome, tirštėjo sutemos. Praėjome pro bažnyčios chorą ir pasiekėme plokštikalnės kraštą. Ten, prie pat vienuolyną juosiančios sienos, kur ji jungėsi su rytiniu Buveinės bokštu, stovėjo veik prie jos prigludę tvartai, ir kiauliaganiai uždenginėjo kubilą su kiaulių krauju. Pastebėjome, jog už tvartų mūras žemesnis, toks, kad per jį galėjai persisverti. Žemiau buvęs kriaušis buvo visas nusėtas šukėmis, kurių dar nespėjo užkloti sniegas. Supratau, kad čia verčiamas mėšlas, vėliau nušliauždavęs iki tako, kuriuo patraukė bėglys Brunelis. Pasakiau „mėšlas“, nes iš tiesų tai buvo didžiulė sąvarta atmatų, dvokiančių taip, kad smarvė siekė net tą vietą, kur stovėjom; kaimiečiai, matyt, eidavo prie jos imti trąšų savo laukams. Bet su gyvulių ir žmonių mėšlu ten maišėsi ir kietosios atliekos, ta negyva materija, kurią vienuolynas išstumdavo iš savo kūno, kad švarus ir tyras liktų bendrauti su kalno viršūne ir dangumi.

Arklidėse greta arkliaganiai šėrė arklius. Ėjome keliu, išilgai kurio, mūro pusėje, stovėjo įvairūs tvartai, dešinėje, prigludęs prie choro, vienuolių dortuaras, toliau – išvietės. Ten, kur rytinė mūro dalis suko į pietus, kampe stovėjo kalvė. Dar likę joje kalviai dėjo į šalį savo įrankius ir gesino žaizdrus, ruošdamiesi į pamaldas. Viljamas, smalsumo pagautas, žengė prie tos kalvės dalies, kurioje, pusiau atskirtoje nuo likusios dirbtuvės, tvarkėsi kažkoks vienuolis. Ant stalo gulėjo gražus spalvotų stikliukų rinkinys, didesni lakštai stovėjo atremti į sieną. Prieš vienuolį buvo nebaigtas relikvijorius, – tik sidabriniai jo griaučiai, – kurį jis dabar sagstė stikliukais ir akmenimis, nugludintais iki brangakmenių dydžio.

Taip mes susipažinome su Mikalojum iš Morimondo, vienuolyno broliu stikliumi. Jis paaiškino, kad galinėje kalvės dalyje pučiamas stiklas, o priešakinėje, kur dirba kalviai, stiklai statomi į švino rėmelius ir iš jų daromi vitražai. Bet, pridūrė jis, didieji vitražai, puošiantys bažnyčią ir Buveinę, padaryti daugiau kaip prieš du šimtus metų. Dabar dirbami tik menki darbai arba taisoma laiko padaryta žala.

– Ir tai per vargus, – pridūrė, – nes nebemokam sukurti tokių spalvų kaip senovėje, o ypač tokio skaidrumo žydros, kokia dar galima

žavėtis chore, pro kurią pakilus saulei navą užlieja rojaus šviesa. Vakarinės navos dalies langai, neseniai padaryti, jau ne tos kokybės, ir tai gerai matyti vasaros metu. Bergždžias darbas, – atsiduso, – nes praradome protėvių išmintį, jau baigėsi milžinų metas!

– Esame nykštukai, – sutiko Viljamas, – tačiau nykštukai, stovintys ant tų milžinų pečių, ir, nors esame maži, kartais matome toliau už juos.

– Pasakyk, ką mes darome geriau, ko jie nebūtų mokėję padaryti! – sušuko Mikalojus. – Jei nusileistum į bažnyčios kriptą, kur saugomi vienuolyno lobiai, rastum ten tokius meistriškus relikvijorius, kad ši baisenybė, kurią dabar sunkiai tveriu, – ir jis mostelėjo į savo kūrinį, – tau pasirodytų jų išjuokimas!

– Niekur neparašyta, kad mūsų dienų stikliai privalo ir toliau kurti vitražus, o auksakaliai – relikvijorius, jei senovės meistrai mokėjo daryti juos tokius gražius ir taip, kad išliktų ilgus amžius. Antraip žemė persipildytų relikvijoriais, o šventieji, teikiantys relikvijas, šiais laikais yra tokia retenybė, – pajuokavo Viljamas. – Ir langų nereikia nuolat stiklinti. Tačiau įvairiuose kraštuose man teko matyti naujų stiklo dirbinių, verčiančių susimąstyti apie rytojaus pasaulį, kur stiklas bus reikalingas ne vien dieviškoms apeigoms, bet ir padės žmogui nugalėti savo silpnumą. Norėčiau tau parodyti mūsų laikų darbą, kurio vienu iš naudingiausių pavyzdžių turiu garbę didžiuotis. – Jo ranka prapuolė abito klostėse ir išniro laikydama akinius, kurie tiesiog apstulbino mūsų pašnekovą.

Nepaprastai susidomėjęs, Mikalojus paėmė Viljamo jam ištiestą dvišakį.

– *Oculi de vitro cum capsula!*[1] – sušuko. – Girdėjau apie juos kalbant brolį Džordaną, su kuriuo teko susipažinti Pizoje. Jis sakė, jog nepraėjo dar nė dvidešimt metų nuo jų sukūrimo. Betgi kalbėjau su juo daugiau kaip prieš dvi dešimtis metų.

– Manau, jie išrasti daug anksčiau, – tarė Viljamas, – tačiau sunku juos padaryti ir reikia labai nagingo stikliaus, be to, daug laiko ir triūso. Prieš dešimtį metų pora stiklų *ab oculis ad legendum*[2] Bolonijoje

[1] Oculi de vitro cum capsula! – Akys iš stiklo su apvalkalu!

[2] ab oculis ad legendum – akims, skaitymui

buvo parduota už šešis solidus. Daugiau kaip prieš dešimtį metų man juos padovanojo garsusis meistras Salvinas iš Armačių ir visą tą laiką rūpestingai juos saugojau, tarsi būtų jie, kaip dabar iš tiesų yra, mano paties kūno dalis.

– Viliuosi, kad šiomis dienomis leisi man juos patyrinėti, mielai pabandyčiau panašius pagaminti, – karštai paprašė Mikalojus.

– Be abejo, – sutiko Viljamas, – tik žinok, kad stiklo storis turi kisti pagal akį, kuriai jis turės tarnauti, todėl gali tekti išbandyti ne vieną stikliuką, kol bus rastas tinkamas storis.

– Koks stebuklas! – tęsė Mikalojus. – Nors daugelis kalbėtų apie kerus ir velnio išmones...

– Šiuose dalykuose tikrai gali įtarti magiją, – pritarė Viljamas. – Bet yra dvi magijos formos. Yra magija – velnio išmonė, siekianti sunaikinti žmogų gudrybėmis, apie kurias nedera nė kalbėti. Tačiau yra ir dieviškoji magija, kai Dievo išmintis pasireiškia per žmonių išmintį, ir ši skirta pakeisti gamtą, o vienas jos tikslų pailginti žmogaus gyvenimą. Tai – šventoji magija, kuriai išminčiai turėtų vis labiau atsidėti, ir ne tik todėl, kad atrastų naujus dalykus, bet ir tam, kad vėl atskleistų gamtos paslaptis, kurias dieviškoji išmintis jau buvo apreiškusi hebrajams, graikams ir kitoms senovės tautoms, net šiandienos bedieviams (juk žinoma, kiek nuostabių optikos ir mokslo apie regėjimą dalykų aprašyta bedievių knygose!). Krikščioniškoji išmintis turi atgauti tą išmintį, atimdama ją iš pagonių ir bedievių *tanquam ab iniustis possessoribus*[1].

– Kodėl gi ją valdantys nepasidalija šia išmintim su visais Dievo žmonėmis?

– Nes ne visi Dievo žmonės pasiruošę ją pažinti ir dažnai atsitikdavę taip, kad tie, kurie ją turėjo, būdavo laikomi velniui parsidavusiais burtininkais ir savo gyvybe mokėdavę už tai, kad troškę su kitais pasidalyti savo pažinimo lobiais. Ir aš pats, kai prieš teismą stodavo ryšiais su velniu kaltinamas žmogus, turėjau vengti naudoti šiuos stiklus, prašydamas paslaugių raštininkų perskaityti man reikalingus raštus,

[1] tanquam ab iniustis possessoribus – kaip iš neteisėtų savininkų

priešingu atveju, tomis akimirkomis, kai šėtono buvimas būdavo toks aiškus, jog visi sakytum kvėpavo jo sieros tvaiku, ir pats būčiau palaikytas kaltinamųjų draugu. Pagaliau, kaip perspėja mus didysis Rodžeris Bekonas, ne visuomet mokslo paslaptys turi pakliūti į kiekvieno rankas, nes kai kas gali panaudoti jas piktam. Išminčiui dažnai tenka suteikti magišką pavidalą knygai, kurioje nėra jokios magijos, vien gerasis mokslas, kad apsaugotų ją nuo smalsaujančių akių.

– Bijai, kad paprasti žmonės gali šias paslaptis panaudoti piktam? – paklausė Mikalojus.

– Bijau tik, kad paprasti žmonės gali jų pabūgti, supainioję su tais velnio darbais, apie kuriuos pernelyg dažnai jiems kalba jų ganytojai. Žinok, man yra tekę sutikti gabiausių gydytojų, mokančių pagaminti vaistus, akimirksniu išgydančius ligonį. Bet girdydami paprastus žmones savo nuovirais ar tepdami tepalais, jie tardavę šventus žodžius ir giedodavę maldas primenančius posmus. Ne todėl, kad tos maldos būtų turėjusios gydomąją galią, o dėl to, kad paprasti žmonės, įtikėję maldų gydomąja galia, išgers nuovirą ar išsiteps tepalu ir išgis, nepaisydami jų poveikio galios. Be to, siela, kurioje gyvas tikėjimas malda, padeda gyti kūnui. Tačiau dažniausiai mokslo lobius tenka slėpti ne nuo paprastų žmonių, o nuo kitų išminčių akių. Šiandien jau daromos nuostabios mašinos, apie kurias tau kada nors vėliau papasakosiu, ir jomis tikrai galima valdyti gamtos dėsnius. Bet vargas, jei jos paklius į rankas tų, kurie panorėtų išplėsti savo žemišką galią ir patenkinti turtų troškimą! Girdėjau, kad Kinijoje vienas išmintingas žmogus yra sukūręs miltelius, kuriems susilietus su ugnimi kyla didelis griausmas ir didelė liepsna, daugelio uolekčių spinduliu naikinanti viską aplink. Puikus dalykas, jei būtų panaudotas pasukti upių vagas ar trupinti akmenis ten, kur reikia įdirbti žemę. Bet jei kas nors panaudos juos atkeršyti savo priešams?

– Gal ir nebūtų blogai, jei būtų jie ir tikėjimo priešai, – pamaldžiai tarė Mikalojus.

– Galbūt, – sutiko Viljamas. – Bet kas šiandien yra tikėjimo priešas? Imperatorius Liudvikas ar popiežius Jonas?

– O Viešpatie! – išgąstingai sušuko Mikalojus. – Į tokį skaudų klausimą negaliu pats vienas atsakyti.

– Matai? – tarė Viljamas. – Kartais gerai, jei kai kurias paslaptis dengia slaptų žodžių skraistė. Gamtos paslapčių nerašo ožkos ar avys. Aristotelis savo paslapčių knygoje kalba, kad, pagarsinus per daug gamtos ir meno mįslių, sulaužomas dangaus antspaudas, o tai gali sukelti daug nelaimių. Nereiškia, jog paslapčių nederėtų atskleisti, bet tik išminčiai gali spręsti, kada ir kaip.

– Todėl gerai, kad tokiose vietose kaip ši ne visos knygos kiekvienam prieinamos, – tarė Mikalojus.

– Tai visai kas kita, – atsakė Viljamas. – Galima nusidėti ir per dideliu iškalbingumu, ir per dideliu tylėjimu. Nenorėjau pasakyti, jog reikia slėpti išminties šaltinius. Laikau tai tokiu pat blogiu. Norėjau pasakyti, kad kai kalbama apie paslaptis, kurios gali teikti ir gera, ir bloga, išminčius turi teisę ir net privalo vartoti miglotą kalbą, suprantamą tik tokiems pat kaip jis. Mokslo kelias painus, ir sunku jame atskirti gėrį nuo blogio. O dažnai naujųjų laikų išminčiai tėra tik nykštukai, užsiropštę ant kitų nykštukų pečių.

Toks malonus pokalbis su mokytoju nudžiugino Mikalojų. Jis mirktelėjo jam (lyg sakydamas: mes suprantam vienas kitą, nes kalbam apie tuos pačius dalykus) ir tarė:

– Tačiau ten, – mostelėjo Buveinės link, – burtų kerai patikimai saugo mokslo paslaptis...

– Taip? – Viljamas dėjosi abejingas. – Įsivaizduoju: užsklęstos durys, griežti draudimai, grasinimai.

– O ne, daug daugiau...

– Kas gi?

– Tikrai nežinau, dirbu su stiklu, ne su knygomis, bet vienuolyne pasakojami... keisti dalykai...

– Kokie gi?

– Keisti. Apie vienuolį, išdrįsusį naktį įeiti į biblioteką, kad rastų kažką, ko Malachijas nenorėjęs jam duoti, ir pamačiusį ten gyvates, žmones begalvius ir žmones dvigalvius. Nedaug trūko, kad būtų išbėgęs iš labirinto ne viso proto...

– Kodėl kalbi apie kerus, o ne velnio apsireiškimus?

– Todėl, kad nors esu tik vargšas stiklius, nesu visiškas tamsuolis. Šėtonas (apsaugok, Viešpatie!) negundo vienuolio gyvatėmis ir dvi-

galviais žmonėmis. Jis gundo gašliais regėjimais, kaip nutikdavę Bažnyčios tėvams dykumoje. Be to, jei nedora skaityti kai kurias knygas, kodėl velnias turėtų trukdyti vienuoliui daryti bloga?

– Man tai atrodo vykusi entimema, – pritarė mano mokytojas.

– Pagaliau ligoninėje taisydamas vitražus smalsumo apimtas varčiau kai kurias Severino knygas. Ten buvo paslapčių knyga, parašyta, atrodo, Alberto Didžiojo. Mano žvilgsnį patraukė keletas keistų miniatiūrų, ir perskaičiau lapus, kur aprašyta, kokiu būdu ištepti aliejumi žibinto dagtį, kad smilkdamas jis sukeltų regėjimus. Ar pastebėjai, ne, negalėjai pastebėti, nes dar nepraleidai čia nė vienos nakties, kad sutemus pro viršutinio Buveinės aukšto langus smelkiasi silpna šviesa. Daugelis spėliojo, kas tai galėtų būti, ir buvo kalbama apie žaltvykslės ar mirusių bibliotekininkų sielas, sugrįžusias aplankyti savo valdų. Čia tuo tiki. Aš manau, kad tai – regėjimus sukeliantys žibintai. Žinai, jei iš šuns ausies paimtum sieros ir išteptum ja žibinto dagtį, kiekvienas, įkvėpęs tų smilkalų, tikės, kad turi šuns galvą, o jei kas nors bus šalia jo, tai ir jį pamatys esant su šuns galva. Yra dar kitas tepalas, kurio smilkalų įkvėpusieji pasijunta dideli it drambliai. O iš šikšnosparnio akių ir dviejų žuvų, kurių pavadinimo jau neatmenu, ir vilko tulžies padarysi tokią dagtį, kad degdama ji sukels regėjimus tų gyvūnų, kurių riebalų būsi paėmęs. Smilkstant driežo uodegai, viskas aplink atrodys lyg iš sidabro, o ištepus dagtį juodosios gyvatės taukais su trupučiu laidotuvių drobulės pelenų, kambarys tarytum prisipildys gyvačių. Žinau. Kažkas bibliotekoje yra labai gudrus...

– Bet ar negalėtų tuos kerus skleisti mirusių bibliotekininkų sielos?

Mikalojus sumišo ir sunerimo:

– Apie tai nepagalvojau. Gali būti. Ir tesaugo mus Viešpats. Vėlu, jau prasidėjo Mišparai. Su Dievu. – Ir jis nuskubėjo bažnyčios link.

Ėjome toliau išilgai pietinės mūro dalies. Dešinėje stovėjo piligrimų prieglauda ir kapitulos salė su sodu, kairėje – aliejaus spaudyklos, malūnas, klėtys, rūsiai, novicijų namas. Visi sutiktieji skubėjo į bažnyčią.

– Ką manote apie Mikalojaus žodžius? – paklausiau.

– Nežinau. Bibliotekoje kažkas vyksta, ir netikiu, kad tai būtų mirusių bibliotekininkų sielos...

– Kodėl?

– Nes manau juos buvus tokius dorus, kad šiandien jie gyvena dangaus karalystėje ir žvelgia Dievo veidan, jei toks atsakymas tave patenkina. O žibintus pamatysime, jei tik jie ten yra. Dėl tepalų, kuriuos minėjo mūsų stiklius, turiu pasakyti, kad yra daug lengvesnių būdų sukelti regėjimus, ir Severinas juos puikiausiai žino, tuo šiandien pats galėjai įsitikinti. Tikra yra tik tai, kad kažkas vienuolyne nenori bibliotekoje matyti naktinių lankytojų, o ne vienas, matyt, yra bandęs ar tebebando tai daryti.

– O kaip su tuo susijęs mus dominantis nusikaltimas?

– Nusikaltimas? Kuo daugiau apie tai galvoju, tuo esu tikresnis, kad Adelmas nusižudė.

– Bet kodėl?

– Ar atmeni šįryt pastebėtą mėšlo krūvą? Kai kopėm vingiu, virš kurio stūkso rytinis bokštas, toje vietoje pastebėjau nuošliaužos paliktą dryžę: matyt, dalis grunto, daugmaž iš tos vietos, kur susikaupia atliekos, bus nuslinkusi iki bokšto papėdės. Todėl šį vakarą, mums žvelgiant iš viršaus, jos atrodė vos užklotos sniegu, nes tai tik vakarykštis, o ne kelių dienų senumo sniegas. Abatas sakė, kad Adelmo kūnas buvo sudraskytas uolų, o po rytiniu bokštu, vos baigiasi sienos statuma, auga pušys. Uolos yra ten, kur mūras žemėja, sudarydamas tarsi laiptelį, už kurio prasideda kriaušis su atmatų krūva.

– Taigi?

– Taigi pagalvok pats, ar nebus... kaip čia pasakius... ar nebus mums lengviau manyti, jog Adelmas savo valia, paskatintas priežasčių, kurias dar turėsime išsiaiškinti, metėsi *spont sua* nuo mūro viršaus ir, atsimušęs į uolas, miręs ar leisgyvis, prasmego atliekų krūvoj. O to vakaro audros sukelta griūtis nustūmė dalį grunto po rytiniu bokštu, kartu su mėšlu ir nelaimingojo kūnu.

– Bet kodėl jūs pasakėt, kad taip mums bus lengviau?

– Brangusis Adsai, neverta dauginti aiškinimų ir priežasčių, jei nėra tam neišvengiamos būtinybės. Jeigu Adelmas būtų iškritęs iš rytinio bokšto, jis kažkaip būtų turėjęs atsidurti bibliotekoje, kur kažkas būtų turėjęs jį apkvaišinti, kad jis nesipriešintų, po to su bedvasiu kūnu ant

pečių pasiekti langą, atidaryti jį ir išmesti nelaimingąjį lauk. Mano hipotezėje turime Adelmą, jo valią ir griūtį. Viskas paaiškėja pasitelkus mažiau priežasčių.

– Kodėl jam reikėjo žudytis?

– O kodėl reikėjo žudyti jį? Visais atvejais reikia rasti priežastis. Kad jų yra, neabejoju. Buveinėje tvyro nutylėjimų tvaikas, kiekvienas kažką slepia. Tačiau mums jau pavyko išgirsti keletą užuominų apie keistą ryšį tarp Adelmo ir Berengarijaus. Tai reiškia, kad privalome nenuleisti akių nuo bibliotekininko padėjėjo.

Taip mums besikalbant, pasibaigė Mišparai. Tarnai grįžo prie savo darbų, kuriuos reikėjo baigti iki vakarienės, o vienuoliai traukė į refektorių. Dangus užtemo, pradėjo snigti. Minkštos, lengvos snaigės krito, matyt, didžiąją nakties dalį, nes kitą rytą visą plokštikalnę dengė balta puri antklodė, bet apie tai papasakosiu vėliau.

Buvau gerokai išalkęs ir su palengvėjimu sutikau kvietimą vakarienės.

Pirma diena

NAKTINĖ

Viljamas ir Adsas mėgaujasi nuoširdžiu abato svetingumu ir klausosi Chorchės rūsčios kalbos

Refektorių apšvietė didžiuliai deglai. Vienuoliai sėdėjo prie ilgos stalų eilės. Statmenai jai, iškeltas ant plačios pakylos, stovėjo abato stalas. Priešingoje pusėje stovėjo katedra, ir joje jau matėsi vienuolis, turėjęs skaityti vakarienės metu. Abatas laukė mūsų prie šaltinėlio ir laikė baltą drobulę, kad nušluostytų mums rankas, kaip yra prisakęs šventasis Pachomijus.

Abatas pakvietė Viljamą prie savo stalo, taręs, kad šį vakarą ir aš, ką tik atvykęs svečias, galėsiu naudotis ta privilegija, nors esu tik benediktinų novicijus. Vėliau, pridūrė tėviškai, galėsiu sėsti prie stalo kartu su vienuoliais, arba, jei mokytojas bus davęs kokių užduočių, pavalgyti virtuvėje, kur virėjai manim pasirūpins.

Vienuoliai dabar stovėjo prie stalų, sustingę, su žemai ant veidų nuleistais gobtuvais, paslėpę rankas po škaplieriais. Abatas priėjo prie savo stalo ir pasakė *Benedicite*. Kantorius katedroje užtraukė *Edent pauperes*. Abatas palaimino, ir visi susėdo.

Mūsų ordino įsteigėjas yra prisakęs valgyti saikingai, bet palikęs abatui teisę spręsti, kiek iš tikrųjų maisto reikia jo vienuoliams. Kita vertus, šiais laikais mūsų vienuolynuose pernelyg atlaidžiai žiūrima į stalo malonumus. Nekalbu apie tuos vienuolynus, kurie, deja, virto rajūnų gūžtomis; tačiau ir ten, kur laikomasi atgailos ir dorybės priesakų, vienuoliai, paprastai užimti sunkiu proto darbu, valgo ne įmantriai,

bet sočiai. Be to, abato stalas visada privilegijuotas dar ir todėl, kad prie jo dažnai sėdi garbingi svečiai, o vienuolynuose didžiuojamasi laukų derliumi, tvartų turtais ir virėjų išmone.

Vienuoliai valgė, kaip įprasta, tylomis, tarpusavy bendraudami tik jiems žinoma pirštų kalba. Novicijai ir jaunesnieji vienuoliai buvo aptarnaujami pirmiausia, iškart, vos tik visiems skirti valgiai būdavo nunešami nuo abato stalo.

Prie abato stalo kartu su mumis sėdėjo Malachijas, raktininkas ir du seniausieji vienuoliai – Chorchė Burgiškis, aklasis senis, su kuriuo jau spėjau susipažinti skriptoriume, ir labai susenęs Alinardas iš Grotaferatos; beveik šimtametis, raišas, trapios išvaizdos ir, kaip man pasirodė, dvasia anapusiame pasaulyje. Abatas mums pasakė, kad, atėjęs į šį vienuolyną novicijumi, rado jame Alinardą, gyvenusį čia jau kone aštuoniasdešimt metų. Abatas šitai papasakojo pusbalsiu pačioje vakarienės pradžioje, kad paskui ordino papročiu galėtume tylomis klausytis skaitančiojo. Bet, kaip sakiau, sėdintiems prie abato stalo buvo leidžiama daugiau nei kitiems vienuoliams, ir mes kartkartėmis pagirdavome tiekiamus valgius, o abatas puikavosi savo aliejum ir vynu. O kartą, įpildamas mums vyno, jis priminė tas regulos ištraukas, kuriose šventasis mūsų ordino įkūrėjas yra pasakęs, jog vienuoliams, tiesa, nederėtų gerti vyno, bet jei mūsų dienų vienuolių negalima įkalbėti negerti, belieka juos įtikinti neprisigerti, nes vynas net išminčius gali pastūmėti į apostazę, ką skelbia ir Ekleziastas. Benediktas sakė „mūsų dienų“, turėdamas galvoje savus, dabar jau tokius tolimus laikus; ką ir kalbėti apie tuos laikus, kai vakarieniavome vienuolyne, kurį nuo anų skyrė ilgas doros smukimo kelias (ir neminėsiu savo dienų, kai rašau šią knygą, pasakysiu tik, kad čia, Melke, labiau linkstama prie alaus!). Taigi geriama buvo ne per daug, bet džiugiai.

Valgėme ant iešmo keptą ką tik paskerstų kiaulių mėsą, ir pastebėjau, jog valgį čia ruošė ne su taukais ar rapsų aliejumi, bet su geru aliejumi, kurį spaudė iš alyvuogių, nuskintų nuo alyvmedžių, augusių vienuolyno žemėse, kalno papėdėje į jūros pusę. Abato paraginti, ragavome ir viščiuko, kurį mačiau ruošiant virtuvėje (skirto tik abato stalui). Pastebėjau, kad abatas valgė su metaline šakute, buvusia di-

dele retenybe, kurios forma man priminė mokytojo akinius. Kilęs iš kilmingos giminės, mūsų šeimininkas nenorėjo teptis rankų maistu. Pasiūlė savo įnagį ir mums, bent tam, kad gabalus iš didžiojo dubenio įsidėtume į savo dubenėlius. Aš atsisakiau, o Viljamas mielai sutiko ir laisvai naudojosi šiuo ponų įrankiu, gal norėdamas parodyti abatui, jog pranciškonai nėra menko išsimokslinimo ir prastos kilmės.

Smagiai puolęs prie tų puikių valgių (po keleto dienų kelionės, kai tekdavo tenkintis tuo, kas papuldavo po ranka), mintimis atitrūkau nuo Chorchės šventų skaitymų. Atsipeikėjau išgirdęs urzgimą ir suvokiau, kad skaitoma ištrauka iš regulos. Supratau, kodėl Chorchė toks patenkintas, mat šią popietę teko pažinti jo mintis. Skaitantysis tarė tokius žodžius: „Sekite pranašu, sakiusiu: stebėsiu savo kelius, kad nenusidėčiau liežuviu savo. Surakinau lūpas, tapau nebyliu, pažeminau save, nekalbėjau net apie dorus dalykus. Ir jei šioje ištraukoje pranašas moko mus, jog kartais iš meilės tylėjimui reikia vengti net vertų kalbų, kaipgi turėtume vengti kalbų nevertų, idant neužsitrauktume atpildo už šią nuodėmę!“ Ir tęsė: „Betgi paistalus, tuščiažodžiavimą ir pašaipas smerkiame visada ir visose vietose ir neleidžiame mokiniui atvert burnos tokioms kalboms“.

– Tai liečia ir marginalijas, apie kurias šiandien kalbėjomės, – Chorchė neiškentė pusbalsiu nepridūręs savo komentaro. – Jonas Auksaburnis yra pasakęs, jog Kristus niekuomet nesijuokė.

– Tačiau žmogiška prigimtis netrukdė jam to daryti, – tarė Viljamas, – nes juokas, kaip moko teologai, būdingas žmogui.

– *Forte potuit sed non legitur eo usus fuisse*[1], – griežtai atkirto Chorchė, cituodamas Petrą Kantorių.

– *Manduca, jam coctum est*[2], – burbtelėjo Viljamas.

– Ką? – paklausė Chorchė, manydamas, kad kalbama apie kažkokį ką tik atneštą valgį.

– Tuos žodžius, pasak Ambrozijaus, ištaręs šventasis Laurynas, kepamas ant grotelių ir kviesdamas savo kankintojus apversti jį ant kito šono, ką primena ir Prudencijus savo knygoje *Peristephanon*, –

[1] Forte potuit... – Gal galėjo, bet nemanė tai esant reikalinga.

[2] Manduca, jam coctum est. – Valgyk, jau išvirta.

atsakė Viljamas, nutaisęs kuo nekalčiausią veidą. – Šventasis Laurynas mokėjo juoktis ir juokauti, kad ir norėdamas pažeminti savo priešus.

– Tai parodo juoką esant artimą mirčiai ir kūno irimui, – piktai atšovė Chorchė, ir turėjau pripažinti jo tvirtą logiką.

Abatas maloniai paprašė laikytis tylos. Vakarienė artėjo prie pabaigos. Abatas atsistojo ir pristatė Viljamą vienuoliams. Pagyręs jo išmintį ir pagarsinęs gerą vardą, pranešė, kad prašė jį išaiškinti Adelmo mirtį, ir paragino vienuolius atsakyti į visus Viljamo klausimus bei perspėti savo pavaldinius šiame vienuolyne, kad šie taip pat į juos atsakytų. Ir visokeriopai padėti jam, jei tik, pridūrė, Viljamo prašymai neprieštaraus vienuolyno regulai. Tuomet derėtų atsiklausti jo, abato, leidimo.

Vakarienei pasibaigus, vienuoliai ruošėsi eiti į chorą Naktinės. Jie žemai nuleido gobtuvus ir vorele išsirikiavo prie durų. Paskui ilga jų eilė nusirangė per kapines ir pro šiaurinį portalą įsliuogė į chorą.

Mes išėjome kartu su abatu.

– Šiuo metu rakinamos Buveinės durys? – paklausė Viljamas.

– Vos tarnai sutvarkys refektorių ir virtuvę, pats bibliotekininkas iš vidaus užsklęs visas duris.

– Iš vidaus? O pro kur jis išeis?

Abatas akimirką žiūrėjo į Viljamą, ir jo veidas buvo labai rimtas.

– Virtuvėje jis tikrai nemiega, – piktai atšovė ir paspartino žingsnį.

– Puiku, – sušnibždėjo man Viljamas, – vadinasi, yra dar vienas įėjimas, tik mes neturėtume jo žinoti. – Nusišypsojau, didžiuodamasis jo sumanumu, jis mane sudraudė: – Nesijuok. Pats matei, jog šiuose mūruose juokas neturi gero vardo.

Įėjome į chorą. Ant masyvaus bronzinio trikojo, aukšto kaip du vyrai, degė tik vienas šviestuvas. Vienuoliai tyliai stovėjo klauptuose, lektorius skaitė ištrauką iš šventojo Grigaliaus homilijos.

Po to abatas davė ženklą, ir kantorius pradėjo: *Tu autem Domine miserere nobis.* Abatas atitarė: *Adjutorium nostrum in nomine Domini*, ir visi choru tęsė: *Qui fecit coelum et terram*[1]. Paskui pradėtos

[1] Tu autem... – Tu tad, Viešpatie, pasigailėk mūsų.
Adjutorium nostrum... – Tepadeda mums Viešpats.
Qui fecit... – Dangaus ir žemės kūrėjas.

giedoti psalmės: „ Kai šaukiuosi tavęs, atsiliepk, o Dieve, mano teisės gynėjau!“, „Iš visos širdies, Viešpatie, tau dėkoju“, „Šlovinkit Viešpatį, visi Viešpaties tarnai“. Mes nestojome į klauptus, bet pasitraukėme į centrinę navą. Ten ir pamatėme Malachiją netikėtai išnyrant iš šoninės koplyčios tamsos.

– Įsidėmėk tą vietą, – paliepė man Viljamas. – Ten gali būti kelias į Buveinę.

– Po kapinėmis?

– Kodėl gi ne? Be to, gerai pagalvojus, turi čia kažkur būti osarijus, negalimas dalykas, kad ištisus šimtmečius jie laidotų savo vienuolius tame žemės lopinėlyje.

– Jūs tikrai ruošiatės naktį aplankyti biblioteką? – paklausiau pašiurpęs iš baimės.

– Kur pilna mirusių vienuolių, gyvačių ir paslaptingų šviesų, gerasis mano Adsai? Ne, mano berniuk. Galvojau padaryti tai šiąnakt, bet ne smalsumo vedamas, o norėdamas išaiškinti Adelmo mirties aplinkybes. Dabar, kaip jau sakiau, radau logiškiausią atsakymą ir, gerai pagalvojęs, vis dėlto norėčiau pagerbti šios vietos papročius.

– Tai kam jums reikia žinoti?

– Žinojimas nėra vien tai, ką turi ar gali padaryti, jis yra ir tai, ką galėtum padaryti, bet ko nevertėtų daryti. Todėl šiandien kalbėjau stikliui, kad išminčius privalo kaip nors išlaikyti paslaptis, kurias yra atskleidęs, idant kiti nepanaudotų jų piktam, bet atskleisti jas privalo, o ši biblioteka man atrodo kaip tik tokia vieta, kur paslaptys lieka neatskleistos.

Sulig tais žodžiais mes išėjome iš bažnyčios, nes pamaldos jau baigėsi. Abu buvome labai pavargę, todėl patraukėme į savo celę. Aš susirangiau savo guolyje, kurį Viljamas juokais pavadino „laidojimo niša“, ir kaipmat užmigau.

ANTRA DIENA

A n t r a   d i e n a

AUŠRINĖ

Kelias mistiškos laimės valandas sudrumsčia šiurpus įvykis

Nė vienas gyvūnas nėra klastingesnis už gaidį, kartais – velnio, o kartais – atgimusio Kristaus simbolį. Mūsų ordine jų buvę tokių tinginių, kurie niekada negiedodavę saulei tekant. Ką ir kalbėti apie žiemos metą, kai Aušrinė vyksta dar esant gūdžiai nakčiai, ir visa gamta tebesnaudžia, nes vienuolis privalo keltis tamsoje ir tamsoje dar ilgai melstis, laukdamas aušros ir praskaidrindamas tamsybes savo tikėjimo liepsna. Todėl radosi protingas paprotys skirti budėtojus, kurie negultų kartu su savo broliais, o leistų naktį ritmiškai deklamuodami tą psalmių skaičių, kuris jiems padėtų matuoti slenkantį laiką taip, kad, praėjus kitų miegui skirtoms valandoms, galėtų šiems duoti ženklą keltis.

Tą naktį mus ir pažadino budėtojai, kurie skambindami varpeliais ėjo per dortuarą ir piligrimų prieglaudą, o vienas iš jų, praverdamas kiekvienos celės duris, sušukdavo: *Benedicamus Domino*[1], o iš celės atsakydavo: *Deo gratias*[2].

Mudu su Viljamu laikėmės benediktinų papročio ir, nepraėjus nė pusvalandžiui, buvome pasiruošę sutikti naują dieną. Nusileidome į chorą, kur vienuoliai, sukniubę ant žemės, kalbėjo pirmas penkiolika psalmių, laukdami ateinant novicijų, lydimų savo mokytojo. Tuomet visi stojo į klauptus, ir choras užgiedojo *Domine labia mea aperies et*

[1] Benedicamus Domino – Šlovinkime Viešpatį.

[2] Deo gratias – Dėkojame Dievui.

os meum annuntiabit laudem tuam[1]. Garsas pakilo aukštyn po bažnyčios skliautais tarsi vaiko malda. Du vienuoliai, užkopę į amboną, pradėjo devyniasdešimt ketvirtąją psalmę *Venite exultemus*[2], po jos ėjo kitos, skirtos šioms pamaldoms. Ir mane užliejo šilta atgijusio tikėjimo banga.

Vienuoliai stovėjo klauptuose, šešiasdešimt figūrų vienodais abitais ir gobtuvais, šešiasdešimt šešėlių, blankiai nušviestų ugnies ant didžiojo trikojo, šešiasdešimt balsų, giedančių šlovę Aukščiausiajam. Klausydamas tos jaudinamos harmonijos, skelbiančios rojaus palaimą, klausiau savęs, ar gali būti šis vienuolynas niūrių paslapčių, neteisėtų jų atskleidimo būdų ir šiurpių grasinimų vieta. Mat tuo metu jis man atrodė šventųjų buveinė, dorybės lizdas, mokslo relikvijorius, apdairos arka, išminties bokštas, ramybės užutėkis, tvirtybės bastionas, šventumo smilkyklė.

Pagiedojus šešias psalmes, pradėtas skaityti Šventasis Raštas. Kai kurie vienuoliai snūduriavo knapsėdami, o vienas iš nakties budėtojų vaikščiojo tarp klauptų nešinas mažu žibintu ir žadino užmigusius. Užkluptieji miegant už bausmę turėdavo imti žibintą ir vaikščioti toliau. Pradėtos giedoti dar šešios psalmės. Po to abatas visus palaimino, savaitinis maldų vadovas sukalbėjo maldas, visi nusilenkė altoriui, sustingę susikaupimo minutę, kurios saldumo nesupras niekas, kam neteko patirti šių mistiškos kaitros ir skambančios vidinės ramybės valandų. Pagaliau, vėl žemai nuleidę gobtuvus, visi iškilmingai pradėjo *Te Deum*. Ir aš garbinau Viešpatį, išsklaidžiusį mano dvejones, išvadavusį iš pirmąją vienuolyne praleistą dieną apėmusio slogučio. Esame silpni, tariau sau, ir tarp šitų atsidavusių mokslui ir Dievui vienuolių nelabasis gali pasėti smulkų pavydą, šiokią tokią neapykantą, bet tai yra tik dūmai, kuriuos be vargo išsklaido stiprus tikėjimo vėjas, vos tik visi susivienija Tėvo vardan, ir nužengia tarp jų Kristus.

Tarp Aušrinės ir Rytmetinės vienuolis negrįžta atgal į celę, nors dar gili naktis. Novicijai su savo mokytoju eina į kapitulos salę mokytis

[1] Domine labia mea... – Viešpatie, atverk mano lūpas, ir mano burna skelbs tavo garbę.

[2] Venite exultemus – Ateikite, linksmai šlovinkim Viešpatį.

psalmių, kai kurie vienuoliai lieka bažnyčioje tvarkyti bažnytinių indų, tačiau daugelis paskendę savo mintyse vaikšto po klostrą, tai padarėme ir mes su Viljamu. Tarnai tebemiegojo, jie miegojo ir tuomet, kai mes, dangui dar neprašvitus, grįžome į chorą, į Rytmetinę.

Pradėtos giedoti psalmės, o viena iš jų, skirta pirmadieniui, vėl grąžino man pirmykštes baimes: „Beprotis vienas nusprendė: „Nėr Dievo". Žmonės sugedo, bjaurybėse skendi, nebėra, kas gera darytų. Viešpats į žmones iš dangaus žiūri: pamokyti norėtų, ar yra dar koks supratingas, ieškantis Dievo". Man pasirodė blogas ženklas, kad regula kaip tik tai dienai paskyrė šį baisų įspėjimą. Mano širdies nerimo nenumaldė nė po šlovinančių psalmių pradėtas įprastas Apokalipsės skaitymas: prieš akis vėl stojo portalo figūros, vakar pakerėjusios mano žvilgsnį ir širdį. Tačiau po responsoriumo, himno ir posmelio, pradėjus giedoti Evangeliją, už choro langų, tiesiai virš altoriaus, pastebėjau blyškią šviesą, atgaivinusią įvairiaspalvius vitražus, iki tol apmirusius tamsoje. Tai dar nebuvo aušra, kuri triumfuos per Pirmąją, mums giedant *Deus qui est sanctorum splendor mirabilis*[1] ir *Iam lucis orto sidere*[2], o tik varganas žiemos saulėtekio pranašas, bet jo pakako, kad širdį nuramintų ta blausi prieblanda, navoje keitusi nakties sutemas.

Giedojome Dievo knygos žodžius, ir mums liudijant Žodį, atėjusį apšviesti žmonijos, atrodė, jog į šventovę žengia skaisčiausioji dienos žvaigždė. Švytėjimas, nors dar nematomas, rodės, sklido iš kiekvieno giesmės žodžio, tarytum mistiška lelija, kvapniai pražystanti po skliautų kryžmėmis. „Dėkoju, Viešpatie, už šią nenusakomos palaimos akimirką", – tyliai meldžiausi, tardamas savo širdžiai: „Ir ko gi tu bijai, paikoji?"

Staiga nuo šiaurinio portalo mūsų ausis pasiekė kažkoks triukšmas. Nustebau, kaip išdrįso besiruošiantys darbui tarnai šitaip trikdyti šventąsias apeigas. Tą akimirką įėjo trys kiauliaganiai siaubo iškreiptais veidais, prisiartino prie abato ir pakuždėjo kažką jam į ausį. Abatas

[1] Deus qui est... – Dievas, nuostabusis šventųjų spindesys

[2] Iam lucis orto sidere – Vos saulutei patekėjus, šaukiamės tuoj Sutvėrėjo

rankos mostu juos nuramino, nenorėdamas nutraukti pamaldų; bet čia pasirodė kiti tarnai, šūksniai garsėjo. „Vyras, negyvas vyras!" – kalbėjo vienas, o kiti: „Tai vienuolis, argi nematei jo apavo?"

Orantai nutilo: abatas skubiai išėjo, davęs raktininkui ženklą sekti paskui. Viljamas išėjo paskui juos, dabar jau ir kiti vienuoliai kilo iš savo klauptų ir skubėjo laukan.

Dangus jau buvo šviesus, o dėl žemę nuklojusio sniego plokštikalnėje atrodė dar šviesiau. Už choro, prieš tvartus, kur vakar matėme stūksant didžiulį kubilą su paskerstų kiaulių krauju, dabar pastebėjome virš jo krašto kyšant kažkokį keistą lyg kryžiaus formos daiktą, panašų į dvi žemėn įbestas kartis, kurias būtų gana apkarstyti skudurais, kad išeitų puiki kaliausė.

Bet ten styrojo ne kartys, o dvi kojos žmogaus, stačia galva panardinto kraujo sklidiname kubile.

Abatas liepė ištraukti lavoną (nė vienas tokioje klaikioje padėtyje nebūtų galėjęs ištverti gyvas) iš to kraupaus skysčio. Kiauliaganiai neryžtingai priėjo prie kubilo ir, taškydamiesi kraujais, ištraukė iš jo varganus kraujais aptekusius palaikus. Kaip jau sakiau, kraujas nesukrešėjo, nes buvo gerai išmaišytas vos supylus į kubilą ir paliktas šaltyje, tačiau dabar lavoną dengiantis jo sluoksnis, permerkęs rūbus ir neatpažįstamai pakeitęs veidą, pradėjo stingti. Priėjo tarnas su kibiru vandens ir šliūkštelėjo jo ant tų nelaimingų palaikų galvos. Kitas pasilenkė su skuduru rankoje, kad nuvalytų jo veidą. Mūsų akys išvydo baltą veidą Venancijaus Salvemekiečio, graikiškų rankraščių žinovo, su kuriuo vakar popietę teko kalbėtis prie Adelmo rankraščių.

– Gal Adelmas ir nusižudė, – ištarė Viljamas, stebėdamas Venancijaus veidą, – bet šitas tai tikrai ne, negali būti nė kalbos, kad jis atsitiktinai palypėjo iki kubilo krašto, o paskui netyčia į jį įkrito.

Prisiartino abatas.

– Broli Viljamai, kaip matote, šiame vienuolyne dedasi dalykai, kuriems išaiškinti prireiks visos jūsų išminties. Meldžiu, paskubėkite!

– Ar jis buvo chore pamaldų metu? – paklausė Viljamas, rodydamas į lavoną.

– Ne, – atsakė abatas, – pastebėjau, kad jo klauptas buvo tuščias.

– O daugiau netrūko nė vieno?

– Matyt, ne. Nieko nepastebėjau.

Prieš užduodamas dar vieną klausimą Viljamas kiek padvejojo ir ištarė jį pašnibždomis, sergėdamasis, kad nenugirstų kiti vienuoliai:

– Ar Berengarijus buvo savo vietoje?

Abatas pažvelgė į jį su nerimastinga nuostaba, tarsi bylodamas esąs priblokštas, kad mano mokytojas įtaria tą patį, ką ir jis pats ką tik įtaręs, bet turėdamas tam daug svaresnių priežasčių. Paskui skubiai atsakė:

– Jis buvo savo vietoje, pirmoje eilėje, netoli manęs, dešinėje.

– Aišku, visa tai nieko nereiškia, – tarė Viljamas. – Manau, į chorą niekas nėjo pro absidę, todėl lavonas čia galėjo būti jau keletą valandų, bent nuo tada, kai visi sugulė miegoti.

– Taip, pirmieji tarnai keliasi su aušra, todėl jie tik dabar jį atrado.

Viljamas palinko prie lavono, lyg jam tai būtų įprastas dalykas. Jis sudrėkino greta kibiro su vandeniu gulėjusį skudurą ir rūpestingai nuvalė Venancijaus veidą. Kiti vienuoliai grūdosi aplink, susispietę į siaubo apimtą klegantį ratą, kol abatas paliepė visiems nutilti. Severinas, kurio pareiga buvo rūpintis vienuolyno mirusiaisiais, prasibrovęs pro ratą taip pat palinko ties Venancijum greta mano mokytojo. O aš, kad galėčiau girdėti jų pokalbį ir paduoti Viljamui švarų šlapią skudurą, taip pat palinkau prie jų, nugalėdamas baimę ir pasidygėjimą.

– Ar esi kada nors matęs skenduolį? – paklausė Viljamas.

– Ne kartą, – atsakė Severinas. – Ir jei teisingai supratau, kur suki, tai galiu pasakyti, kad jų veidai būna išpampę.

– Taigi, šis žmogus jau buvo miręs, kai kažkas jį įmetė į kubilą.

– Bet kam reikėjo tai daryti?

– O kam reikėjo jį žudyti? Prieš mus iškrypusio proto veiklos padarinys. Dabar derėtų apžiūrėti, gal ant kūno yra žaizdų ar smūgio žymių. Manau, reikėtų pernešti jį į maudyklą, ten nurengti, numazgoti ir ištirti. Aš ateisiu netrukus.

Severinas, gavęs abato leidimą, vadovavo negyvėlį nešusiems kiauliaganiams, o mano mokytojas paprašė, kad vienuoliams būtų liepta

grįžti į chorą tuo pačiu keliu, kuriuo jie atėjo, kad tais pat keliais išeitų ir tarnai, o ši vieta liktų dyka. Abatas išpildė jo prašymą nė neklausęs, kam to reikia. Taip mes likome dviese prie kubilo, iš kurio to makabriško palaikų traukimo metu išsitaškęs kraujas aplinkui raudonai nudažė sniegą, patirpusį ten, kur išsipylė vanduo, ir apie didelę tamsią dėmę, kur ką tik gulėjo lavonas.

– Tikras jovalas, – tarė Viljamas, rodydamas į painų rezginį vienuolių ir tarnų paliktų pėdsakų. – Sniegas, brangusis Adsai, tai įstabus pergamentas, kuriame žmonių kūnai palieka lengvai įskaitomą raštą. O šis tėra prastai nugrandytas palimpsestas, ir mes, ko gero, neįskaitysime jame nieko įdomaus. Tarp bažnyčios ir šios vietos viską nutrypė vienuoliai, o tarp šios vietos ir arklidžių bei tvartų keliavo būriai tarnų. Vienintelė nepaliesta vieta yra tarp arklidžių ir Buveinės. Eime pažiūrėti, ar ten nerasim ko nors įdomaus.

– Bet ką jūs norite rasti?

– Jeigu jis ne pats nėrė į šį kubilą, kažkas turėjo jį čionai atnešti, manau, jau mirusį. O žmogus, nešantis kito žmogaus kūną, palieka sniege gilius pėdsakus. Todėl reikia ieškoti pėdsakų, skirtingų nuo tų, kuriuos paliko tie rėksniai vienuoliai, suniokoję visą pergamentą.

Taip ir padarėme. Ir iškart pasakysiu, jog būtent aš, tesaugo mane Dievas nuo tuštybės, pastebėjau kažką tarp kubilo ir Buveinės. Tai buvo žmogaus pėdų atspaudai, gan gilūs toje vietoje, kur dar niekas nebuvo praėjęs, ir, kaip pastebėjo mano mokytojas, ne tokie ryškūs kaip tie, kuriuos paliko vienuoliai ar tarnai, o tai reiškė, kad jie palikti anksčiau ir juos jau spėjo užkloti šviežias sniegas. Bet įdomiausia, kad šiuos pėdsakus jungė vientisa šliūžė, lyg tas, kuris juos paliko, būtų kažką vilkęs. Ta šliūžė driekėsi nuo kubilo iki tų refektoriaus durų, kurios buvo tarp Buveinės pietinio ir rytinio bokštų.

– Refektorius, skriptoriumas, biblioteka, – tarė Viljamas. – Ir vėl biblioteka. Venancijus mirė Buveinėje, greičiausiai – bibliotekoje.

– Kodėl būtent joje?

– Bandau įlįsti į žudiko kailį. Jei Venancijus būtų nužudytas refektoriuje, virtuvėje ar skriptoriume, kodėl jo ten nepalikus? Bet jei tai atsitiko bibliotekoje, tuomet jį būtinai reikėjo pernešti kitur, pirma, todėl,

kad bibliotekoje kūno niekas nebūtų radęs (o žudikui, matyt, ypač rūpėjo, kad jis būtų rastas), antra, todėl, kad žudikas akivaizdžiai nenori nukreipti dėmesio į biblioteką.

– Kodėl žudikui turėjo rūpėti, kad kūnas būtų rastas?

– Nežinau, tik spėju. Kas pasakė, jog žudikas nužudė Venancijų iš neapykantos? Galėjo jį nužudyti kaip ir ką nors kitą, vien norėdamas palikti ženklą, kažką pasakyti.

– *Omnis mundi creatura quasi liber et scriptura*... – sumurmėjau. – Bet koks tai ženklas turėjo būti?

– Kaip tik to aš ir nežinau. Tačiau nepamirškime, jog yra ženklų, kurie atrodo turintys prasmę, o iš tiesų nereiškia nieko, kaip blitiri ar bu-ba-be...

– Kraupu, – tariau, – jei žmogus nužudomas tik norint ištarti bu-ba-be!

– Kraupu, – atšovė Viljamas, – jei žmogus nužudomas ir norint ištarti *Credo in unum Deum*[1]...

Tuo metu prie mūsų priėjo Severinas. Lavonas buvo numazgotas ir kruopščiai ištirtas. Jokių žaizdų, jokių galvos sutrenkimų. Miręs lyg nuo prakeiksmo.

– Lyg nuo Dievo bausmės? – paklausė Viljamas.

– Gali būti, – atsakė Severinas.

– Arba lyg nuo nuodų?

Severinas kiek padvejojo.

– Gali būti ir taip.

– Savo laboratorijoje turi nuodų? – paklausė Viljamas, mums einant ligoninės link.

– Turiu ir jų. Destis, ką tu vadini nuodais. Yra tokių medžiagų, kurios, pavartotos mažais kiekiais, gydo, dideliais – marina. Kaip ir kiekvienas geras šeimininkas, laikau jas ir vartoju labai atsargiai. Savo darželyje auginu, tarkim, valerijoną. Keli jo lašai kitų žolių nuovire maldo širdies siautulį. Per didelis jo kiekis migdo ir neša mirtį.

– O ar nepastebėjai ant lavono kokių nors žinomų nuodų žymių?

– Jokių. Tačiau daugelis nuodų nepalieka pėdsakų.

[1] Credo in unum Deum – Tikiu vieną Dievą

Priėjome ligoninę. Venancijaus kūnas, nuplautas maudykloje, buvo perneštas čia ir bolavo ant ilgo stalo Severino laboratorijoje. Įvairios retortos ir kiti stiklo bei molio indai ir įnagiai man priminė alchemiko dirbtuvę (nors pažįstamą tik iš nuogirdų). Ant ilgų lentynų išilgai išorinės sienos eilėmis rikiavosi buteliukai, ąsotėliai, stiklainiai, pilni įvairiaspalvių medžiagų.

– Gražus vaistažolių rinkinys, – tarė Viljamas. – Viskas tai iš tavo darželio?

– Ne, – atsakė Severinas, – nemažai šių medžiagų, pagamintų iš retų ir šiuose kraštuose neauginčių augalų, per daugelį metų man sunešė vienuoliai, atvykstantys čionai iš viso pasaulio. Turiu medžiagų, lengvai gaunamų iš šių vietų augalų, turiu brangių sunkiai įgyjamų dalykų... Žiūrėk... trintas agalingas, auga Kinijoje, arabų išminčiaus dovana. Sukutros alavijas, auga Indijoje, puikiai užtraukia žaizdas. Gyvsidabris prikelia iš numirusių, ar, tiksliau sakant, atgaivina praradus sąmonę. Arsenas, labai pavojingas, mirtinas nuodas kiekvienam, kas jo paragautų. Vaistinė agurklė gydo nesveikus plaučius. Vaistinė notra, nepakeičiama lūžus kaukolės kaulams. Mastikmedžio derva padeda kaupiantis karkalams ir esant sunkiems katarams. Mira...

– Ta, kur Karalių? – paklausiau.

– Ta pati. Ji padeda išvengti persileidimų ir renkama nuo medžio, vadinamo *Balsamodendron myrra*. O čia – mumija, didelė retenybė, gaunama yrant mumifikuotiems lavonams, vartojama ruošiant daugelį beveik stebuklingų vaistų. *Mandragola officinalis*, puikus dalykas miegui...

– Ir kūno geismams sužadinti, – papildė mano mokytojas.

– Taip kalba, bet čia ji, suprantama, tam nevartojama, – šyptelėjo Severinas. – Štai čia, – tarė jis, paimdamas vieną iš buteliukų, – mėlynasis akmenėlis, stebuklingas vaistas akims.

– O čia kas? – gyvai paklausė Viljamas, paliesdamas vienoje iš lentynų gulėjusį akmenį.

– Tas? Kadaise man jį padovanojo. Manau, kad bus tai *lopris amatiti*, arba *lapis ematitis*. Atrodo, jis turi kažkokių gydomųjų savybių, tik dar neištyriau kokių. Tu jį žinai?

– Taip, – atsakė Viljamas, – bet ne kaip vaistą. – Jis ištraukė iš po abito peiliuką ir lėtai, atsargiai ėmė artinti jį prie akmens. Kai peiliukas buvo visai arti, jo geležtė netikėtai šoktelėjo, tarsi Viljamas būtų pasukęs riešą, nors šis nepajudėjo. O geležtė žvangtelėjusi prilipo prie akmens.

– Matai, – paaiškino Viljamas, – tai yra magnetas.

– O kam jis tinkamas?

– Įvairiems dalykams, vėliau papasakosiu. Dabar, Severinai, norėčiau žinoti, ar nėra čia nieko, kas galėtų numarinti žmogų.

Prieš atsakydamas, Severinas pagalvojo, gal kiek per ilgai, turint omeny tokį aiškų ir paprastą jo atsakymą:

– Daug dalykų. Kaip jau sakiau, tarp vaistų ir nuodų skirtumas menkas. Ne veltui graikai ir vienus, ir kitus vadino vienu vardu: *pharmacon.*

– Ar pastaruoju metu niekas iš čia neprapuolė?

Severinas vėl pagalvojo ir atsakė, pasverdamas kiekvieną žodį:

– Niekas pastaruoju metu.

– O anksčiau?

– Kas žino. Neprisimenu. Šiame vienuolyne esu jau trisdešimt metų, o šioje ligoninėje – dvidešimt penkeri.

– Žmogaus atminčiai tikrai per ilgai, – sutiko Viljamas. Ir staiga pridūrė: – Vakar kalbėjomės apie augalus, galinčius sukelti regėjimus. Kokie jie?

Severinas ir mostais, ir veido išraiška parodė, kad norėtų išvengti šio pokalbio.

– Reikėtų pagalvoti, pats matai, turiu čia tiek stebuklingų medžiagų. Verčiau pakalbėkime apie Venancijų. Ką apie tai pasakytum?

– Reikėtų pagalvoti, – atsakė Viljamas.

Antra diena

PIRMOJI

Bencijus iš Upsalos pasakoja kai kuriuos dalykus, kitus dalykus pasakoja Berengarijus Arundelietis, ir Adsas sužino, kas yra tikroji atgaila

Šiurpus nutikimas apvertė vienuolyno gyvenimą aukštyn kojom. Sąmyšis, kilęs radus lavoną, nutraukė pamaldas. Abatas liepė vienuoliams nedelsiant grįžti į chorą ir melstis už savo brolio sielą.

Vienuolių balsai buvo prislopę. Mes su Viljamu atsisėdome taip, kad galėtume stebėti jų veidus, kai pagal liturgiją gobtuvai yra pakelti. Berengarijaus veidas iškart patraukė mūsų dėmesį. Blyškus, perkreiptas, blizgantis prakaitu. Vakar porą kartų girdėjome užuominas apie ypatingą jo ryšį su Adelmu; ir svarbiausia buvo ne tai, kad jie, bendraamžiai, draugavo, o ta dviprasmiška gaida, skambanti visų, minėjusių jų draugystę, balse.

Greta jo pastebėjome Malachiją. Niūrus, apsiniaukęs, neperprantamas. Šalia Malachijo – toks pat neperregimas aklojo Chorchės veidas. O Bencijus iš Upsalos, mokytas retorikas, su kuriuo vakar susipažinome skriptoriume, atvirkščiai, nenustygo vietoje. Pagavome jo vogčiomis mestą žvilgsnį Malachijo pusėn.

– Bencijus yra suirzęs, Berengarijus – išsigandęs, – pratarė Viljamas. – Reikėtų juos tuoj pat patardyti.

– Kodėl? – paklausiau naiviai.

– Sunkus mūsų darbas, – tarė Viljamas. – Sunkus inkvizitoriaus darbas, nes jis verčia smogti patiems silpniausiems ir tuomet, kai šie labiausiai nusilpę.

Ir mes vos pasibaigus pamaldoms prisigretinome prie Bencijaus, einančio bibliotekos link. Jaunuolis atrodė nepatenkintas, kad Viljamas jį trukdo, ir sumurmėjo kažką, nors labai neįtikinamai, apie užduotį, kurią privalo tučtuojau atlikti. Atrodė, kad jam labai skubu į skriptoriumą. Bet mano mokytojas priminė, jog jis tiria šiuos įvykius abato pavedimu, ir nusivedė jį į klostrą. Susėdome ant vidinio parapeto tarp dviejų kolonų. Bencijus, vis žvilgčiodamas Buveinės pusėn, laukė Viljamą prabylant.

– Taigi, – paklausė Viljamas, – kas buvo pasakyta tą dieną, kai tu, Berengarijus, Malachijas ir Chorchė kalbėjotės apie Adelmo marginalijas?

– Jūs jau girdėjote vakar. Chorchė sakė, jog netinkama dabinti knygas, kuriose parašyta tiesa, juoką keliančiais paveikslėliais. O Venancijus atsakė, kad dar pats Aristotelis kalbėjęs apie sąmojį ir žodžių žaismą kaip priemonę geriau pažinti tiesą, ir todėl juokas, jei jis gali tapti tiesos skleidėju, nėra toks didelis blogis. Chorchė atsakė, kad, jei teisingai atsimena, Aristotelis tai rašęs savo *Poetikoje*, kalbėdamas apie metaforas. Čia yra dvi keliančios nerimą aplinkybės, pirma, kad knyga apie poetiką, tokį ilgą laiką krikščioniškajam pasauliui buvusi nežinoma, matyt, Dievo valia, pasiekė mus per bedievius maurus...

– Bet angeliškojo daktaro Akviniečio draugas išvertė ją į lotynų kalbą, – įsiterpė Viljamas.

– Kaip tik tai aš jam ir pasakiau, – atsakė Bencijus, staiga pažvalėjęs. – Menkai išmanau graikų kalbą, todėl galėjau pažinti šią didžią knygą tik iš Viljamo Merbekiečio vertimo. Taigi tai jam ir pasakiau. Tuomet Chorchė pridūrė, jog antroji kelianti nerimą aplinkybė ta, kad Stagiritas knygoje kalba tik apie poeziją, o ši yra niekingas melas, mintantis vien prasimanymais. Tuomet Venancijus pasakė, jog psalmės – irgi poezijos kūriniai ir jose taip pat yra metaforų, o Chorchė įsiuto ir atkirto, kad psalmės – tai dieviškojo įkvėpimo kūriniai, ir jų metaforos – tiesos ženklai, tuo tarpu pagonių poetų kūriniuose metaforos yra melo šaukliai ir vartojamos vien tik pramogai, ir tai mane smarkiai užgavo...

– Kodėl?

– Domiuosi retorika, todėl skaitau daug pagonių poetų eilių ir žinau... ar, tikriau sakant, tikiu, kad ir jų žodžiuose slypi *naturaliter* krikščioniškoji tiesa... Trumpai tariant, kaip tik tuomet, jei gerai atmenu, Venancijus prabilo apie kitas knygas, ir Chorchė be galo įniršo.

– Kokias knygas?

Bencijus sudvejojo.

– Neprisimenu. Argi svarbu, apie kokias knygas buvo kalbėta?

– Nepaprastai svarbu, nes mes dabar bandome suprasti, kas įvyko tarp žmonių, kurie gyvena tarp knygų, su knygomis ir iš knygų, todėl svarbūs ir jų žodžiai apie knygas.

– Tiesa, – tarė Bencijus, ir jo veidą pirmą kartą nušvietė šypsena. – Mes gyvename dėl knygų. Palaiminga misija pasaulyje, kur valdo netvarka ir nuopuolis. Todėl turėtumėt suprasti, kas tądien nutiko. Venancijus, puikiai mokantis... mokėjęs graikiškai, pasakė, jog Aristotelis juokui paskyrė antrąją *Poetikos* knygą, o jei toks garsus filosofas paskyrė juokui visą knygą, juokas yra svarbus dalykas. Chorchė atkirto, kad daugelis Bažnyčios tėvų yra paskyrę ištisas knygas nuodėmei, kuri yra dalykas svarbus, bet blogas, tačiau Venancijus atšovė, kad, kiek jam žinoma, Aristotelis kalbėjęs apie juoką kaip gerą dalyką ir tiesos laidą, o Chorchė tuomet pašaipiai paklausė, ar jis kartais nebus skaitęs šios Aristotelio knygos. Į tai Venancijus atsakė, kad niekam dar nepavyko jos perskaityti, nes ji niekada nebuvo surasta, ir, matyt, amžiams yra pamesta. Išties niekas negalėjo perskaityti antrosios *Poetikos* knygos, Viljamas iš Merbeko niekada nėra laikęs jos savo rankose. Tada Chorchė tarė, esą jei ji nėra rasta, tai, matyt, todėl, kad niekada nebuvo parašyta, nes Apvaizda nenorėjusi, kad būtų šlovinami tušti dalykai. Mėgindamas visus kiek numaldyti, kadangi Chorchė greitas pykčiui, o Venancijus savo kalba lyg tyčia jį kurstė, pasakiau, jog toje *Poetikos* dalyje, kurią pažįstame, taip pat ir *Retorikoje* yra daug išmintingų pastabų apie šmaikščias mįsles, ir Venancijus su manim sutiko. Tąkart su mumis buvo ir Pacifikas iš Tivolio, neblogai žinantis pagonių poetus. Jis pasakė, kad tokiose mįslėse niekas neaplenks Afrikos poetų. Jis netgi pacitavo mįslę apie žuvį, parašytą Simfozijaus:

Est domus in terris, clara quae voce resultat.
Ipsa domus resonat, tacitus sed non sonat hospes.
Ambo tamen currunt, hospes simul et domus una.[1]

Tuomet Chorchė tarė, jog Jėzaus liepta mums sakyti tik *taip* arba *ne*, o viskas, kas daugiau, eina iš piktosios dvasios, ir todėl gana pasakyti „žuvis", jei kalbama apie žuvį, neslepiant jos sąvokos po melagingais garsais. Ir pridūrė, kad afrikiečiai jam neatrodo pats išmintingiausias pavyzdys... O tada...

– Tada...

– Tada nutiko man nesuprantamas dalykas. Berengarijus pradėjo juoktis. Chorchė sudraudė jį, o jis atsakė, kad juokiasi todėl, jog jam kilusi mintis, esą gerai paieškojus būtų galima rasti ir kitokių afrikiečių mįslių, ne tokių lengvų kaip ši apie žuvį. Ten buvęs Malachijas tiesiog įsiuto ir, kone pačiupęs Berengarijų už gobtuvo, pasiuntė jį dirbti darbo... Berengarijus, kaip žinote, yra jo padėjėjas...

– O paskui?

– Paskui Chorchė pasišalino, tuo nutraukdamas ginčą. Kiekvienas grįžome prie savo darbų, bet dirbdamas pastebėjau, kaip pirma Venancijus, o po to Adelmas priėjo prie Berengarijaus ir kažko paprašė. Iš tolo mačiau, kaip šis gynėsi, bet vėliau mačiau juos vėl grįžtant prie jo. Tą vakarą, prieš eidamas į refektorių, pastebėjau Berengarijų ir Adelmą šnekantis klostre. Tiek težinau.

– Žinau, jog du asmenys, mirę visai neseniai labai paslaptingomis aplinkybėmis, kreipėsi į Berengarijų, kažko prašydami, – tarė Viljamas.

Bencijus kiek suglumo:

– Aš to nesakiau! Tik pasakojau, kas tą dieną nutiko, nes jūs manęs klausėte... – Kiek pasvarstęs paskubėjo pridurti: – Bet jei klaustumėt mano nuomonės, sakau jums: Berengarijus su jais kalbėjosi apie kažką, kas yra bibliotekoje, ir ten jūs turėtumėte tęsti savo paieškas.

[1] Est domus in terris...

Yra žemėje namas, kuris skardžiu balsu aidi.
Pats namas skamba, tačiau tyli bebalsis šeimininkas.
Bet abu plaukia, kartu ir namas, ir šeimininkas.

– Kodėl manai, kad bibliotekoje? Ką turėjo omeny Berengarijus sakydamas, kad reikia paieškoti tarp afrikiečių? Ar nenorėjo jis pasakyti, kad reikia uoliai skaityti Afrikos poetus?

– Gal ir taip, bet ko tuomet įniršo Malachijas? Jis juk sprendžia, ar leisti, ar neleisti skaityti tą ar kitą afrikiečių knygą. Žinau tik viena: versdamas knygų katalogą, tarp vien tik bibliotekininkui suprantamų nuorodų, dažnai rasi parašyta „Africa“ arba net „finis Africae“. Kartą paprašiau knygos su tokia nuoroda, jau neprisimenu kokios, mane sudomino jos pavadinimas. O Malachijas atsakė, kad knygos su šia nuoroda yra dingusios. Tiek težinau. Todėl sakau jums: stebėkite Berengarijų, nenuleiskite nuo jo akių, ypač kai eina į biblioteką. Niekada nežinia.

– Niekada nežinia, – pakartojo Viljamas, tuo baigdamas pokalbį ir leisdamas jam eiti.

Ir ėmė vaikštinėti po klostrą, o aš greta, samprotaudamas, jog, pirma, Berengarijus dar kartą sukėlė savo brolių apkalbas, o antra, atrodė, kad Bencijus tiesiog trokšte trokšta pastūmėti mus į biblioteką. Be to, pridūriau, jis galbūt geidžia, idant mes rastume ten tai, kas ir jam yra įdomu pažinti, ir Viljamas sutiko, jog, matyt, taip ir bus, bet gali taip pat būti, kad, stumdamas mus į biblioteką, jis norįs atitolinti mus nuo kitos kokios nors vietos. „Kokios gi?“ – paklausiau. Viljamas atsakė nežinąs, gal skriptoriumo, gal virtuvės ar choro, ar dortuaro, ar ligoninės. Neiškenčiau nepriminęs, kad kaip tik jis, Viljamas, dar vakar žavėjosi biblioteka, tačiau jis atšovė, kad nori žavėtis tuo, ką pats pasirenka, o ne tuo, ką jam perša kiti. Bibliotekos, aišku, negalima pamiršti, ir būtų visai neblogai kaip nors į ją patekti. Aplinkybės dabar yra suteikusios jam teisę smalsauti, tiesa, neperžengiant mandagumo bei pagarbos vienuolyno papročiams ir regulai ribų.

Patraukėme iš klostro. Baigėsi mišios, ir tarnai bei novicijai kaip tik ėjo iš bažnyčios. Sukdami pro vakarinę sieną, pastebėjome Berengarijų, išsmunkantį pro transepto duris ir sukantį per kapinaites Buveinės link. Viljamas šūktelėjo jam, jis sustojo, ir mes prisigretinome. Atrodė dar labiau sukrėstas nei tuomet, kai matėme jį chore, ir Viljamas neabejotinai nutarė pasinaudoti jo sielos būkle, kaip kad prieš valandėlę pasinaudojo Bencijaus nuotaikomis.

– Atrodo, tu paskutinis būsi matęs Adelmą gyvą, – prabilo jis.

Berengarijus sulingavo, lyg tuoj kristų be kvapo.

– Aš? – paklausė vos girdimai.

Viljamas metė savo klausimą kone atsitiktinai, gal todėl, kad Bencijus buvo sakęs, jog matė juodu šnekučiuojantis klostre po Mišparų. Bet klausimas, matyt, buvo į pačią širdį, ir Berengarijus aiškiai galvojo apie kitą, tikrai paskutinį pasimatymą, nes prabilo trūkinėjančiu balsu:

– Kodėl šitai sakote, mačiau jį, kaip ir kiti, prieš eidamas poilsio!

Tačiau Viljamas nusprendė neduoti jam atokvėpio:

– Ne, mateisi su juo dar sykį ir žinai daugiau, nei nori atskleisti. Bet dabar jau turime du lavonus, ir nebegali tylėti. Puikiai žinai, yra ne vienas būdas priversti prisipažinti!

Viljamas ne kartą buvo man sakęs, jog, net būdamas inkvizitoriumi, visuomet dygėjosi kankinimais, tačiau Berengarijus klaidingai jį suprato (gali būti, kad to jis ir siekė); šiaip ar taip, jo žodžiai nebuvo bergždi.

– O taip, taip, – išlemeno Berengarijus, pratrūkdamas nesuvaldoma rauda, – tą vakarą aš vėl mačiau Adelmą, bet jau mirusį!

– Kur? – paklausė Viljamas. – Kriaušio papėdėje?

– Ne, ne, mačiau jį čia, kapinaitėse, klajojant tarp kapų, šmėklą tarp šmėklų. Sutikau jį ir iškart supratau, kad prieš mane ne gyvas žmogus, veidas jo buvo kaip numirėlio, o akys jau regėjo amžinąsias kančias. Tik kitą rytą, išgirdęs apie jo mirtį, supratau, jog buvau sutikęs vaiduoklį, bet ir tą akimirką buvau tikras, kad regiu viziją, o prieš mane prakeiktoji siela, lemūras... Viešpatie, kokiu kapų balsu jis prabilo!

– Ir ką pasakė?

– „Esu prakeiktas! – taip jis tarė. – Tas, kurį regi, yra išėjęs iš pragaro ir į pragarą turės sugrįžti.“ Taip jis kalbėjo. O aš sušukau jam: „Adelmai, ar tikrai tu ateini iš pragaro? Kokios gi pragaro kančios?“ Ir visas virpėjau, nes ką tik buvo pasibaigusi Naktinė, kur klausiausi šiurpių žodžių apie Viešpaties pyktį. O jis atsakė: „Pragaro kančios nepalyginamai didesnės, nei gali apsakyti mūsų lūpos. Ar matai, – tarė, – šį sofizmų apsiaustą, kuriuo vilkėjau iki šios dienos? Jis slegia mano pečius tarytum didžiausias Paryžiaus bokštas ar pasaulio kalny-

nas, ir niekuomet jau negalėsiu nusimesti jo. Tą kančią man paskyrė dieviškasis teisingumas už mano tuštybę, už tai, kad tikėjau savo kūną esant vieta malonumams, už tai, kad maniau žinąs daugiau nei kiti, kad mėgavausi siaubingais dalykais, kurie, išpuoselėti mano vaizduotės, sukūrė dar kraupesnius dalykus mano sieloje, – tad dabar turėsiu gyventi su jais amžinai. Ar matai? Šio apsiausto pamušalas tarsi iš žarijų ir liepsnos, ir tų liepsnų liežuviai laižo mano kūną, ir šita kančia skirta man už gėdingą kūno nuodėmę, mano kūno, kurį pamyniau, ir liepsnos šios dabar be atvangos degins mane! Duokš savo ranką, dailusis mano mokytojau, – taip jis pasakė, – kad mūsų pasimatymas būtų gera pamoka, kurią tau duodu už visas tas pamokas, gautas iš tavęs, duokš savo ranką, dailusis mano mokytojau!" Jis mostelėjo ugningu pirštu, jo plaštaka liepsnojo, ir prakaito lašas nukrito man ant rankos ir išdegino žymę, kurią nešiojau daugelį dienų, slėpdamas nuo visų. O jis pranyko tarp kapų, ir rytą sužinojau, kad kūnas tas, taip mane įbauginęs, gulėjo jau be dvasios uolos papėdėje.

Berengarijus verkė sunkiai alsuodamas. Viljamas paklausė:

– Kodėl jis vadino tave savo dailiuoju mokytoju? Juk buvote vienmečiai. Matyt, esi jį ko išmokęs?

Berengarijus žemai nuleido gobtuvą ir puolė ant kelių apkabindamas Viljamo kojas.

– Nežinau, nežinau, kodėl jis taip pavadino mane, nieko jo neišmokiau! – Ir pratrūko kūkčioti. – Tėve, aš bijau, pasigailėkite, leiskite man išpažinti savo nuodėmes, nelabasis graužia mano vidurius!

Viljamas atstūmė jį ir ištiesė ranką, kad padėtų atsikelti.

– Ne, Berengarijau, – tarė jam, – neprašyk, kad išklausyčiau tavo išpažintį. Neužverk man lūpų, atverdamas savąsias. Tai, ką apie tave noriu žinoti, pasakysi man kitu būdu. O jei ir nepasakytum, aš pats suprasiu. Jei nori, maldauk pasigailėjimo, bet neprašyk tylėti. Šiame vienuolyne per daug tylėjimo. Verčiau pasakyk, kaipgi galėjai matyti jo blyškų veidą, jei buvo tamsi naktis, ir kaip galėjo jis nudeginti tau ranką, jei tą naktį lijo, krito kruša ir snigo, ir ką tu veikei kapinėse? Nagi, – ir suėmęs už pečių negailestingai supurtė, – pasakyk nors tai!

Berengarijus virpėjo visu kūnu:

– Nežinau, ką veikiau kapinėse, neprisimenu. Nežinau, kaip įžvelgiau jo veidą, gal turėjau žiburį... ne, jis turėjo žiburį, jis laikė rankoje žibintą, turbūt pamačiau jo veidą liepsnos šviesoje...

– Kaip galėjo jis nešti žiburį, jei lijo ir snigo?

– Buvo jau po Naktinės, tuoj po Naktinės, dar nesnigo, snigti pradėjo vėliau... Pamenu, pirmieji sniego protrūkiai prasidėjo man bėgant į dortuarą. Bėgau į dortuarą priešinga kryptim, nei pranyko šmėkla... Ir nežinau nieko daugiau, maldauju, neklausinėkit, jei nenorit išklausyti mano išpažinties.

– Gerai, – tarė Viljamas, – dabar jau eik, eik į chorą, eik pasikalbėti su Viešpačiu, jei tau nemiela kalbėtis su žmonėmis, arba eik ir susirask vienuolį, kuris sutiktų tave išklausyti, nes, neišpažinęs savo nuodėmių, išniekinsi šventuosius sakramentus, juos priimdamas. Eik. Dar pasimatysim.

Berengarijus paliko mus bėgte. O Viljamas patrynė delnus, kaip kad ne kartą matydavau jį darant tuomet, kai būdavo kuo nors patenkintas.

– Puiku, – tarė, – dabar aiškėja jau daugelis dalykų.

– Aiškėja, mokytojau? – paklausiau. – Dabar, kai iškilo dar ir Adelmo šmėkla?

– Brangusis Adsai, – atsakė Viljamas, – ta šmėkla neatrodo man tokia jau šmėkliška, šiaip ar taip, ji ištarė žodžius, kuriuos buvau skaitęs vienoje iš pamokslininkams skirtų knygų. Matyt, vienuoliai per daug skaito, o susijaudinę vėl išgyvena knygų sukeltas vizijas. Nežinau, ar Adelmas tikrai tai pasakė, ar Berengarijus išgirdo tai, ką norėjo išgirsti. Žinau tik, kad ši istorija patvirtina mano spėjimus, kaip antai: Adelmas nusižudė, o Berengarijaus pasakojimas atskleidžia mums, jog prieš mirtį jis blaškėsi didžiai susijaudinęs ir apimtas graužaties dėl to, ką buvo padaręs. Jis buvo sujaudintas ir išsigandęs savo nuodėmės, nes kažkas jį buvo įbauginęs, papasakodamas, matyt, kaip tik tą ištrauką su pragaro šmėkla, kurią jis savo ruožtu taip meistriškai atpasakojo Berengarijui. O kirto jis kapinaites todėl, kad ėjo iš choro, kur atvėrė širdį (ar išpažino nuodėmes) kažkam, kas sukėlė siaubą ir graužatį. Iš kapinių jis pasuko, kaip sakė Berengarijus, priešingon pusėn nuo dor-

tuaro. Taigi Buveinės link, bet taip pat (galimas daiktas) ir vienuolyno sienos link, už arklidžių, nuo kur, kaip aš galvoju, jis turėjo šokti žemyn. O jei tai įvyko dar prieš audrą, jis mirė sienos papėdėje, ir tik vėliau nuošliauža perkėlė jo palaikus tarp šiaurinio ir rytinio bokštų.

– O deginantis prakaito lašas?

– Jis buvo išgirsto ir pakartoto pasakojimo dalis, o gal tik sunerimusio ir susikrimtusio Berengarijaus vizija. Nes, kaip pats girdėjai, lyg antistrofa Adelmo graužačiai yra Berengarijaus graužatis. O jei Adelmas ėjo iš choro, jis galbūt nešėsi žvakę, ir tas lašas ant jo draugo rankos tebuvo vaško lašas. Bet Adelmas tikrai pavadino Berengarijų savo dailiuoju mokytoju, ir todėl skausmas, kurį šis pajuto, nusmelkė daug giliau. Adelmas priekaištavo jam išmokius jį to, dėl ko dabar jis puolęs į mirtiną neviltį. Ir Berengarijus tai žino, jis kenčia, nes žino, jog pastūmėjo Adelmą į mirtį, privertęs daryti jį tai, ko šis neturėjęs daryti. O po to, ką girdėjome apie mūsų bibliotekininko padėjėją, mano vargšas Adsai, visai nesunku įsivaizduoti ką būtent.

– Manau, būsiu supratęs, kas tarp jų įvyko, – tariau drovėdamasis savo išminties, – bet argi mes netikime Dievo gailestingumu? Adelmas, sakėte, matyt, bus atlikęs išpažintį, kodėl gi jis siekė nubausti save už pirmąją nuodėmę, puldamas į dar didesnę ar bent jau lygią anai nuodėmę?

– Todėl, kad kažkas pasakė jam žodžius, kupinus nevilties. Jau sakiau, mūsų dienų pamokslų knyga pakišo kažkam žodžius, kurie įbaugino Adelmą ir kuriais Adelmas įbaugino Berengarijų. Niekada anksčiau pamokslininkai nesakė žmonėms tokių grėsmingų, šiurpių ir baisių žodžių, tuo tikėdamiesi sužadinti jų pamaldumą ir baimę (dar uolumą ir paklusnumą Dievo bei žmonių įstatymams), kaip pastaraisiais metais. Niekada anksčiau atgailautojų procesijoje nebuvo girdėti tiek šventų giesmių, kurias būtų įkvėpusios Kristaus ir Švenčiausios Mergelės kančios, kaip mūsų dienomis, niekada anksčiau paprastų žmonių tikėjimas nebuvo taip skatinamas pasakojimais apie pragaro kančias, kaip šiandien.

– Gal tai yra atgailos poreikis, – tariau.

– Adsai, dar niekuomet nebuvau girdėjęs tiek raginimų atgailauti,

kiek girdžiu šiandien, kai nei pamokslininkai, nei vyskupai, net ir mano dvasiškieji broliai nebepajėgia įkvėpti tikrosios atgailos...

– Betgi trečiasis amžius, angeliškasis popiežius, Perudžios kapitula... – tariau visai suglumęs.

– Ilgesys. Didysis atgailos laikas jau baigėsi, todėl apie atgailą gali kalbėti net ir visuotinė ordino kapitula. Prieš šimtą, du šimtus metų buvo padvelkę gaivūs atsinaujinimo vėjai. Tuomet visi, kalbėję apie ją, buvo sudeginti, nesvarbu, ar eretikai, ar šventieji. Dabar apie ją kalba visi. Netikėk žmonijos atsinaujinimu, kai apie ją kalba kurijos ir dvarai.

– O brolis Dolčinas, – išdrįsau, vildamasis sužinoti ką nors daugiau apie žmogų, kurio vardą vakar girdėjau tariant ne vieną kartą.

– Jis mirė taip pat nedorai kaip ir gyveno, nes jis atėjo per vėlai. Bet ką tu apie jį žinai?

– Nieko, todėl ir klausiu jus...

– Būčiau linkęs apie tai nekalbėti. Man teko susidurti su kai kuriais vadinamaisiais apaštalais ir stebėti juos iš arčiau. Liūdna istorija. Ji sudrumstų tavo ramybę. Bent sudrumstė manąją. O dar skaudesnė tau būtų mano negalia teisti. Tai istorija žmogaus, dariusio beprotiškus dalykus, nes norėjusio įgyvendinti tai, ką skelbė daugelis šventųjų. Vienu metu staiga pajutau nebesuprantąs, kieno pusėje kaltė, buvau lyg... lyg apsvaigintas to giminingo tvaiko, sklidusio iš dviejų priešiškų stovyklų: šventųjų, skelbusių atgailą, ir nusidėjėlių, įgyvendinusių ją, dažnai kitų sąskaita... Bet kalbu visai ne tai. O gal ne, kalbu vis tą patį: pasibaigus atgailos amžiui, atgailaujantiems atgailos poreikis virto mirties poreikiu. Tie, kurie žudė pakvaišusius atgailautojus, atlygindami už mirtį mirtimi, kad sunaikintų tikrąją atgailą, kuri reiškė mirtį, pakeitė sielos atgailą vaizduotės atgaila, antgamtiškomis kančių ir kraujo vizijomis, vadindami jas tikrosios atgailos „veidrodžiu". Veidrodžiu, kuris paprastiems, o kartais ir mokytiems žmonėms padėtų dar šiame gyvenime įsivaizduoti būsimas kančias. Sakoma, tam, kad niekas nenusidėtų. Mat viliamasi baime atitolinti sielas nuo nuodėmės ir tikima, kad baimė pakeis maišto troškimą.

– Bet ar jie tikrai nebenusideda? – paklausiau susirūpinęs.

– Nelygu, ką tu vadini nuodėme, Adsai, – atsakė mano mokytojas. –

Nenorėčiau būti neteisingas šio krašto žmonėms, gyvenu jame ne vienerius metus, bet man atrodo, kad jei italai nenusideda, tai tik bijodami kokio nors stabo atpildo, svarbu, kad jis būtų pavadintas šventuoju. Jie labiau bijo švento Sebastijono ar švento Antano nei Kristaus. Jei norima, kad kokia nors vieta čia nebūtų apšlapinta, nes italai, reikia pasakyti, daro tai taip pat lengvai kaip šunys, virš jos tereikia nupiešti šventą Antaną su medine yla, ir to pakaks atbaidyti visiems, kas ruošėsi ten palikti savo pėdsaką. Todėl italams, ne be jų pamokslininkų pagalbos, gresia pavojus grįžti prie senųjų prietarų, ir jie nebetiki kūno iš numirusiųjų prisikėlimu, o bijo tik kūniškų žaizdų ir nelaimių, todėl šventas Antanas jiems kelia didesnę baimę nei Kristus.

– Tačiau Berengarijus ne italas, – pasakiau.

– Nesvarbu, aš kalbu apie nuotaiką, kurią šiame pusiasalyje skleidžia Bažnyčia ir pamokslaujantys ordinai ir kuri iš čia pasklinda į visas puses, pasiekdama net šį vienuolyną, kuriame gyvena tokie mokyti vienuoliai.

– Jie bent nenusideda, – neatlyžau, nes buvau pasiryžęs pasitenkinti nors tuo mažu.

– Jei šis vienuolynas būtų *speculum mundi*, tau jau būtų atsakyta.

– Bet ar jis toks yra? – paklausiau.

– Kad egzistuotų pasaulio veidrodis, pasaulis turi turėti formą, – užbaigė Viljamas, kuris mano jaunam protui buvo per didelis filosofas.

Antra diena

TREČIOJI

Išgirstamas prasčiokų kivirčas, Aimaras Aleksandrietis daro kažkokias užuominas, o Adsas svarsto apie šventumą ir apie šėtono mėšlą. Paskui Viljamas su Adsu grįžta į skriptoriumą, Viljamas pamato kažką įdomaus, trečią kartą kalbasi apie juoko teisėtumą, bet galiausiai negali pažvelgti ten, kur norėtų

Prieš užkopdami į skriptoriumą, stabtelėjome virtuvėje ko nors užkąsti, šiandien nuo ryto dar nieko nebuvom turėję burnoj. Aš kaipmat pasisotinau kaušu šilto pieno. Didžiulė viryklė pietų pusėje jau liepsnojo it kalvės žaizdras, o krosnyje kepė dienos duona. Du piemenys tvarkė ką tik papjautą avį. Tarp virėjų pastebėjau ir Salvatorę, kuris man plačiai nusišypsojo savo vilko nasrais. Pamačiau, kaip jis ima nuo stalo vakarykštės vištos likučius ir slapta duoda juos piemenims, kurie tuoj paslėpė juos po savo odiniais švarkeliais ir dėkingai nusilenkė. Bet tai pastebėjo ir virėjų vyresnysis, kuris kaipmat prikišo Salvatorei:

– Oi, raktininke, raktininke, tu privalai saugoti vienuolyno turtus, o ne švaistyti juos!

– Visi jie Dievo vaikai, – atšovė Salvatorė. – Kristus yra pasakęs: duodate man tai, ką duodate bent vienam iš tų *pueri*[1]!

– O tu, klešnių broliuk, minoritų perdale! – šaukė virėjas. – Dabar

[1] pueri – vaikų

tu ne tarp nusususių elgetų brolių! Dievo vaikais pasirūpins gailestingasai abatas!

Salvatorės veidas apniuko ir jis nusigręžė įtūžęs:

– Aš ne broliukas minoritas! Aš vienuolis *Sancti Benedicti! Merdre ą toy*[1], šūdo bogomile!

– Bogomilė – tavo kekšė, kurią kruši kasnakt savo eretiška varpa, kuily tu! – išrėkė virėjas.

Salvatorė skubiai išstūmė piemenis lauk ir eidamas pro mus pažvelgė nerimo kupinomis akimis.

– Broli, – tarė jis Viljamui, – tu gink savo ordiną, kuris nėra mano, pasakyk jam, kad *filios Francisci non ereticos esse*[2]! – Paskui sukuždėjo man į ausį: – *Ille menteur*[3], tfu, – ir nusispjovė.

Virėjas išgrūdo jį lauk ir užtrenkė paskui duris.

– Broli, – pagarbiai tarė jis Viljamui, – nekalbėjau blogai apie jūsų ordiną nei apie jam priklausančius švenčiausius brolius. Kalbėjau apie šį netikrą minoritą ir netikrą benediktiną, kuris yra nei velnias, nei gegutė.

– Žinau, iš kur jis atėjo, – taikiu balsu atsakė Viljamas, – bet dabar jis yra toks pat vienuolis kaip ir tu, ir privalai jį broliškai gerbti.

– Bet jis kiša nosį visur, kur nederėtų, nes jį globoja raktininkas, tai jis ir pats vaizduojasi esąs jam lygus. Tvarkosi vienuolyne, lyg tas būtų jo nuosavybė ir dieną, ir naktį!

– Naktį? – paklausė Viljamas.

Virėjas tik numojo ranka, lyg sakydamas nelinkęs kalbėti apie tokius nedorus dalykus. Viljamas baigė gerti pieną nieko daugiau neklausdamas.

Mane vis labiau degino smalsumas. Susitikimas su Hubertinu, pašnibždos apie Salvatorės ir raktininko praeitį, vis dažniau tomis dienomis girdimos užuominos apie broliukus ir eretikus minoritus, mano mokytojo nenoras pasakoti apie brolį Dolčiną... Galvoje vienas po kito atgijo matyti vaizdai. Kelionės metu mažiausiai du kartus buvom suti-

[1] merdre ą toy – apsišik

[2] filios Francisci... – Pranciškaus vaikai nėra eretikai.

[3] ille menteur – jis melagis

kę atgailautojų procesiją. Pirmąjį kartą vietos gyventojai žvelgė į juos kaip šventuosius, o antrąjį pasigirdo kalbos, jog tai eretikai, nors tai buvo vieni ir tie patys žmonės. Jie ėjo miesto gatvėmis eilėmis po du, prisidengę tik lytį, nugalėję savyje gėdos jausmą. Rankoje kiekvienas laikė po rimbą, kuriuo iki kraujo plakė sau pečius, jų akys plūdo ašaromis, tarsi regėtų Išganytojo kančias, gailia rauda melsdami Viešpaties gailestingumo ir Dievo Motinos užtarimo. Ne tik dienomis, bet ir naktimis su degančiomis žvakėmis šiaurią žiemą keliavo jie dideliu būriu iš vienos bažnyčios į kitą, nuolankiai puldami kniūpsti prieš altorių, o pirma jų ėjo dvasininkai su žvakėmis ir vėliavomis, ir buvo tai ne vien vyrai ir moterys iš liaudies, bet ir pirkliai, ir kilmingos ponios... Tuomet pakildavo atgailos banga, vagys grąžindavo ką pavogę, nusidėję išpažindavo savo kaltes...

Tačiau Viljamas žvelgė į juos abejingai ir pasakė, kad tai nėra tikroji atgaila. Kalbėjo panašiai kaip šįryt: didžiosios apvalančios atgailos amžius baigėsi, o šitaip patys pamokslininkai tvarko minių pamaldumą, kad neapimtų jų kitos atgailos troškimas, eretiškas ir visus bauginantis. Negalėjau suvokti skirtumo tarp jų, jei toks išvis buvo. Man atrodė, kad skirtumas glūdi ne vieno ar kito veiksmuose, o Bažnyčios požiūryje į tuos veiksmus.

Prisiminiau pokalbį su Hubertinu. Viljamas atkakliai bandė įtikinti jį, kad nėra jokio skirtumo tarp jo mistiškojo (ir ortodoksiško) tikėjimo bei iškreipto eretikų tikėjimo. Hubertinas įsižeidė, kaip žmogus, tą skirtumą aiškiai įžiūrįs. Man pasirodė, jog jis buvo kitoks kaip tik dėl to, kad matė tą skirtumą. Viljamas atsisakė inkvizitoriaus pareigų vien todėl, kad to skirtumo nebematė. Todėl jis ir negalėjo papasakoti man apie paslaptingąjį brolį Dolčiną. Betgi tuomet (sakiau sau) Viljamas buvo praradęs paramą Viešpaties, ne tik mokančio įžvelgti skirtumą, bet ir apdovanojančio savo išrinktuosius šiuo sugebėjimu. Hubertinas ir Klara iš Montefalko (nors apsupti nusidėjėlių) liko šventi kaip tik todėl, kad mokėjo skirti. Kaip tik tai, o ne kas kita, ir yra šventumas.

Tačiau kodėl Viljamas nebemokėjo skirti? Jis juk buvo žmogus labai įžvalgus ir gamtos dalykuose sugebėdavo pastebėti menkiausią skirtumą ar ryšį tarp daiktų...

Kol skendėjau šiose mintyse, Viljamas baigė gerti pieną. Staiga išgirdome mus sveikinant. Tai buvo Aimaras Aleksandrietis, su kuriuo jau anksčiau susipažinome skriptoriume ir kurio veido išraiška mane pribloškė: jo veide nuolat švietė kreivas šypsnys, tarsi jis niekaip negalėtų susitaikyti su visų žmogiškų būtybių paikumu, bet ir neteiktų šiai pasaulinei tragedijai pernelyg daug reikšmės.

– Na kaip, broli Viljamai, ar jau apsipratote šioje pamišėlių landynėje?

– Man rodos, jog tai vieta, kur gyvena nepaprastai šventi ir mokyti žmonės, – apdairiai atsakė Viljamas.

– Buvo tokia, kai abatai buvo abatais, o bibliotekininkai bibliotekininkais. Dabar ten, pats matėte, – ir jis mostelėjo viršutinio aukšto link, – leisgyvis vokietis neregio akimis pamaldžiai klausosi to aklo ispano negyvėlio akimis kliedesių, ir atrodo, kad kiekvieną rytą turi ateiti Antikristas, dar gremžiami pergamentai, bet naujų knygų vis mažiau... Mes tupime čia, o ten, žemai, miestuose, verda gyvenimas. Kadaise iš mūsų vienuolynų buvo valdomas pasaulis. O šiandien, pats matote, jie tik reikalingi tam, kad imperatoriaus draugai turėtų kur susitikti su jo priešais (žinau kai ką apie jūsų misiją, vienuoliai kalba, kalba, kalba, ką daugiau jiems lieka daryti), tačiau jis pats, norėdamas aprėpti ir tvarkyti visus šios šalies reikalus, nesitraukia iš miestų. Mes pjaunam javus ir auginam vištas, o ten uolektys šilko mainomos į rietimus drobės, rietimai drobės – į maišus prieskonių, ir visa tai – į gerą pinigą. Mes saugome savo lobius po užraktais, o ten, žemai, kaupiami nauji lobiai. Ir knygos. Gražesnės už mūsų.

– Taip, pasaulyje daug naujo. Bet kodėl manote, jog tai – abato kaltė?

– Jis atidavė biblioteką į svetimšalių rankas ir valdo vienuolyną tarsi citadelę, pastatytą bibliotekai ginti. Benediktinų vienuolynas šiame krašte turėtų būti ta vieta, kur italai tvarkytų italų reikalus. Ką šiandien veikia italai, praradę net popiežių? Prekiauja, gamina ir yra turtingesni net už patį Prancūzijos karalių. Darykime ir mes tą patį, jei mokame leisti gražias knygas, leiskime jas universitetams, domėkimės tuo, kas vyksta ten, slėnyje, ir turiu omeny ne imperatorių, nors esu kupinas pagarbos jūsų misijai, broli Viljamai, o tai, ką veikia bo-

loniečiai ir florentiečiai. Iš šios vietos galime valdyti kelius piligrimų ir pirklių, traukiančių iš Italijos į Provansą ir atgal. Atverkime biblioteką knygoms, parašytoms liaudies kalba, ir užkops čia tie, kas neberašo lotyniškai. Dabar mums vadovauja būrys svetimšalių, kurie ir toliau tvarko biblioteką taip, tarsi gerasis Odilonas vis dar būtų Kliuni abatas...

– Bet juk abatas yra italas, – tarė Viljamas.

– Abatas čia nieko nereiškia, – atsakė Aimaras su tuo pačiu kreivu šypsniu lūpose. – Jam vietoj galvos – knygų spinta. Suvarpyta kinivarpų. Kad užgautų popiežių, jis leido užplūsti vienuolyną broliukams... turiu galvoje tuos eretikus, kurie apleido jūsų šventąjį ordiną... o kad įsiteiktų imperatoriui, kviečiasi čion vienuolius iš visų šiaurinių vienuolynų, lyg pas mus jau trūktų puikių perrašinėtojų bei žmonių, išmanančių graikų ir arabų kalbas, ir tarytum Florencijoje ar Pizoje nebūtų turtingų ir dosnių pirklių sūnų, kurie mielai stotų į ordiną, jei tik ordinas suteiktų jiems galimybę dauginti tėvų galią bei šlovę. Čia pasaulietiškiems dalykams atlaidūs tik tuomet, kai vokiečiai... o, gerasis Viešpatie, nudžiovink mano liežuvį, kuris ruošiasi tarti nedorus dalykus!

– Tai vienuolyne vyksta nedori dalykai? – lyg tarp kitko paklausė Viljamas, įsipildamas dar pieno.

– Vienuolis irgi žmogus, – atsakė Aimaras ir pridūrė: – Tik čia mažiau žmogus nei kur kitur. Bet aš nieko nesakiau.

– Labai įdomu, – tarė Viljamas, – tai jūsų nuomonė, ar yra daugiau, galvojančių taip kaip jūs?

– Daugiau, daugiau. Tie, kas gedi vargšo Adelmo, o jei prarajon būtų nusiritęs kitas, besisukiojantis po biblioteką daugiau, nei jam derėtų, jie nesijaustų labai nelaimingi.

– Ką jūs turite omeny?

– Per daug kalbu. Visi mes čia daug kalbame, turėjote tai pastebėti. Viena vertus, niekas jau nebegerbia tylėjimo įžadų. Kita vertus, jie gerbiami net per daug. Užuot kalbėjus ar tylėjus, reikėtų veikti. Mūsų ordino aukso amžiuje, jei abatas neturėdavo abato prigimties, kelią jo įpėdiniui praskindavo graži užnuodyto vyno taurė. Sakau tai, broli Viljamai, ne norėdamas apkaltinti abatą ar kitus brolius. Saugok Viešpatie, laimė, nesu liežuvautojas. Bet nenorėčiau, kad abatas prašytų jus

sekti mane ar kitus, tarkim, Pacifiką Tivolietį ar Petrą iš Santė Albano. Su bibliotekos istorijomis mes neturime nieko bendra. Bent norėtume kiek daugiau dalyvauti jos gyvenime. Todėl išvilkite šį gyvačių lizdą į dienos šviesą jūs, kuris sudeginote tiek eretikų.

– Aš niekada nieko nesu sudeginęs, – sausai atkirto Viljamas.

– Pasakiau tai tik vaizdingumo dėlei, – sutiko Aimaras, plačiai šypsodamasis. – Geros medžioklės, broli Viljamai, ir būkite atsargus naktį.

– Kodėl ne dieną?

– Dienomis čia vaistažolėmis gydomas kūnas, o naktimis durnažolėmis temdomas protas. Netikėk, kad kieno nors rankos nustūmė Adelmą prarajon ar kieno nors rankos panardino Venancijų kraujo kubilan. Kažkas čia nenori, kad vienuoliai patys spręstų, kur jiems eiti, ką veikti ir ką skaityti. Todėl pasitelkiamos pragaro ar nekromantų, pragaro draugų, jėgos, kad sumaišytų smalsiųjų protus...

– Turite galvoje brolį žolininką?

– Severinas iš Santemerano – doras žmogus. Bet jis yra vokietis, ir Malachijas yra vokietis...

Taip dar kartą parodęs savo nenorą liežuvauti, Aimaras užkopė į viršų dirbti.

– Ką jis norėjo mums pasakyti? – paklausiau.

– Kartu viską ir nieko. Visuose vienuolynuose vienuoliai kovoja tarpusavy dėl bendruomenės valdymo. Taip pat ir Melke, nors, būdamas novicijus, gal to ir nepastebėjai. Bet tavo krašte išsikovoti valdžią vienuolyne reiškia išsikovoti vietą, iš kurios gali tiesiogiai kalbėtis su imperatoriumi. O čia visai kas kita: imperatorius yra toli, net kai atvyksta į Romą. Čia nėra rūmų, dabar net ir popiežiaus rūmų. Yra tik miestai, turėjai tai pastebėti.

– Taip, jie pakerėjo mane: Italijos miestai visai kitokie nei mano krašte... Juose žmonės ne tik gyvena, bet ir tvarko savo reikalus, miesto galva yra svarbesnis už imperatorių ar popiežių. Kiekvienas jų yra tarytum... karalystė...

– O jų karaliai – pirkliai. Jų ginklai yra pinigai. Pinigų vaidmuo Italijoje visai kitoks nei tavo ar mano krašte. Jie sukasi visur, tačiau

ten didžiąją gyvenimo dalį vis dar valdo ir tvarko gėrybių mainai – vištų ar javų pėdo, pjautuvo ar vežimo, o pinigai – tik tam, kad tas gėrybes galėtum įsigyti.O matei, kad Italijos miestuose yra atvirkščiai, gėrybės reikalingos tik tam, kad įgytum pinigų. Taip pat ir kunigai, ir vyskupai, ir net vienuolių ordinai turi už viską atsiskaityti pinigais. Todėl natūralu, kad maištas prieš valdžią virsta kvietimu į neturtą, o maištauja prieš valdžią tie, kurie yra atstumti nuo pinigų, todėl kiekvienas kvietimas neturtan kelia tokią įtampą ir tiek kalbų, o visas miestas, pradedant vyskupu ir baigiant miesto galva, laiko savo asmeniniu priešu kiekvieną, pernelyg karštai kviečiantį neturtan. Inkvizitoriai užuodžia šėtono dvoką ten, kur kažkas sukilo prieš šėtono mėšlo dvoką. Dabar supranti, ką turėjo galvoje Aimaras. Benediktinų vienuolynas ordino aukso amžiuje buvo ta vieta, iš kur ganytojai ganė tikinčiųjų bandas. Aimaras nori, kad tradicijos būtų grąžintos. Tačiau bandų gyvenimas pasikeitė, ir vienuolynas gali jas grąžinti (o kartu ir buvusią šlovę, ir buvusią valdžią) tik priimdamas naujos bandos papročius, kitaip tariant, pasikeisdamas pats. Kadangi šiandien šiame krašte banda valdoma ne ginklu ar apeigų puikybe, o pinigais, Aimaras trokšta, kad visas vienuolynas, taip pat ir biblioteka, taptų pinigų kalve.

– Tačiau ką bendro tai turi su nusikaltimais ar nusikaltimu?

– Dar nežinau. Dabar norėčiau eiti viršun. Eime.

Vienuoliai jau buvo palinkę prie savo darbų. Skriptoriume tvyrojo tyla, bet ne taikaus darbo tyla. Berengarijus, atsiradęs čia tik prieš akimirką, pasitiko mus didžiai sutrikęs. Kiti vienuoliai pakėlė galvas nuo darbų. Jie žinojo, jog atėjome, kad ištirtume tai, kas susiję su Venancijumi, ir pati jų žvilgsnių kryptis patraukė mūsų dėmesį į viduryje buvusį aštuonkampį, į po langu stovėjusį laisvą stalą.

Nors diena pasitaikė labai šalta, skriptoriume dvelkė malonia šiluma. Neatsitiktinai jį įrengė virš virtuvės, iš kur sklido gana šilumos dar ir todėl, kad dviejų apačioje buvusių krosnių dūmtraukiai ėjo vidumi piliastrų, laikiusių sraigtinius laiptus vakariniame ir pietiniame bokštuose. Šiauriniame bokšte, priešingoje erdvios salės pusėje, buvo ne laiptai, o didelis židinys, kuriame jaukiai pleškėjo ugnis. Be to, grindys buvo išklotos šiaudais, kurie slopino mūsų žingsnius. Trumpai tariant,

šalčiausios vietos buvo ties rytiniu bokštu, ir pastebėjau, jog vienuoliai, kurių buvo mažiau nei dabar vietų, vengė ten stovėjusių stalų. Kai vėliau sužinojau, kad sraigtiniai laiptai rytiniame bokšte buvo vieninteliai vedantys ne tik žemyn, į refektorių, bet ir aukštyn, į biblioteką, pamaniau, ar tik salės šildymas nebus gudriai sutvarkytas taip, kad atbaidytų vienuolius nuo tos vietos ir kad bibliotekininkui būtų lengviau sergėti įėjimą į biblioteką. Tačiau gal mano įtarumas buvo perdėtas ir tapau tik nevykusiu savo mokytojo šešėliu, nes tuoj pat suvokiau, jog šis sumanymas vasarą būtų bevaisis – nebent (tariau sau) vasarą ta vieta būtų pati saulėčiausia, taigi ir vėl labiausiai vengiama.

Vargšo Venancijaus stalas stovėjo taip, kad jis pats į židinio pusę sėdėjo nugara, ir, matyt, buvo vienas iš pačių geidžiamiausių. Tuomet dar mažai laiko buvau praleidęs skriptoriumuose, bet vėliau juose prabėgo didžioji mano gyvenimo dalis, todėl žinau, kokia kančia perrašinėtojui, rubrikatoriui ar tyrinėtojui ilgas žiemos valandas leisti prie stalo, sugrubusiais pirštais laikant rašiklį (kai net esant normaliai temperatūrai po šešių valandų rašymo vienuolių pirštus sutraukia siaubingas mėšlungis ir nykštį gelia lyg kas jį būtų sutraiškęs). Štai kodėl rankraščių paraštėse dažnai randame užrašytas mintis, kančių (ar neištvermingumo) liudytojas: „Dėkui Dievui, greitai sutems“ arba „O, kad turėčiau taurę gero vyno!“, arba „Šiandien šalta, šviesa menka, velinas plaukuotas, viskas blogai“. Kaip sakoma senoje patarlėje, trys pirštai laiko plunksną, o dirba visas kūnas. Ir visas gelia.

Bet kalbėjau apie Venancijaus stalą. Jis buvo mažesnis nei kiti, kaip, beje, visi, stovėję apie vidinį aštuonkampį šulinį, skirti tyrinėtojams, o didesnieji stalai, skirti iliuminatoriams ir perrašinėtojams, stovėjo po išorinių sienų langais. Tačiau ir Venancijus turėjo pastovą, matyt, naudojosi rankraščiais, paskolintais vienuolynui persirašyti. Po stalu matėsi žema lentynėlė, nuklota palaidais lapais, o kadangi visi jie buvo prirašyti lotyniškai, supratau, jog tai jo paskutinis vertimas. Jų padrikas raštas rodė, jog nebuvo jie skirti knygai, o tik tam, kad patektų į perrašinėtojo bei iliuminatoriaus rankas. Todėl nelengva buvo juos perskaityti. Ten pat gulėjo ir kažkokia knyga, graikiška. Kita graikiška knyga buvo atversta ant stovo, ją Venancijus vertė paskutinėmis die-

nomis. Tuomet dar nemokėjau graikų kalbos, bet mano mokytojas, perskaitęs pavadinimą, tarė, jog tai tokio Lukiano kūrinys ir jame pasakojama apie asilu paverstą žmogų. Prisiminiau panašią Apulėjaus pasaką, kurią skaityti novicijams buvo griežtai draudžiama.

– Kodėl Venancijus vertė būtent šią knygą? – paklausė Viljamas greta stovėjusio Berengarijaus.

– To prašė vienas Milano ponas, ir už tai vienuolynui buvo pažadėta išskirtinė teisė gaminti vyną kai kuriuose dvaruose, į rytus nuo čia, – Berengarijus mostelėjo ranka į tolį. Ir tuoj pat pridūrė: – Tai nereiškia, kad vienuolynas užsiima pelningu darbu pasauliečių naudai, bet užsakovas nėrėsi iš kailio, kad Venecijos dožas, gavęs šį brangų graikišką manuskriptą iš Bizantijos imperatoriaus, paskolintų jį mums, o mes, Venancijui baigus darbą, būtume padarę dvi kopijas: vieną – užsakovui, kitą – savo bibliotekai.

– Kuri nesibodi kaupti ir pagoniškas pasakas, – pridūrė Viljamas.

– Biblioteka yra tiesos ir melo liudytoja, – išgirdome balsą už savo pečių.

Tai buvo Chorchė. Jis vėl apstulbino mane (o kiek dar kartų aš būsiu apstulbintas ateinančiomis dienomis!) savo sugebėjimu išdygti tarsi iš po žemių, lyg jis matytų mus, o mes jo nematytume. Svarsčiau, ką neregys galėjo veikti skriptoriume, bet vėliau supratau, jog jo visur buvo pilna. Jis mėgdavo sėdėti skriptoriume, ant suolelio netoli židinio, ir, atrodė, sekė viską, kas vyko salėje. Kartą girdėjau, kaip jis iš savo vietos garsiai paklausė: „Kas eina?" ir pasisuko į Malachiją, kuris šiaudų prislopintais žingsniais artėjo bibliotekos link. Visi vienuoliai be galo jį gerbė ir dažnai kreipdavosi, kad išsiaiškintų sunkiai suprantamus tekstus, pasitartų dėl kokios nors scholijos, ar prašydami patarti, kaip pavaizduoti kokį gyvūną ar šventąjį. O jis, žvelgdamas į tamsą savo užgesusiomis akimis, tarsi skaitytų atmintyje dar gyvus lapus, pasakodavo, jog netikri pranašai apsirengę taip kaip vyskupai, o iš jų burnų lenda varlės, kokiais akmenimis derėtų papuošti dangiškosios Jeruzalės mūrus, kad arimaspus žemėlapiuose reikia vaizduoti kunigo Jono žemėse, – tačiau patardavo neperdėti jų gundančio baisumo, nes gana pateikti atpažįstamus simbolius, bet ne geistinus ar juokingai atstumiančius.

Kartą girdėjau jį vienam scholastui patariant, kaip geriau Tikonijaus tekstuose pagal šventąjį Augustiną interpretuoti *recapitulatio*[1], siekiant išvengti donatistinės erezijos. Kitą kartą girdėjau patariant, kaip komentuojant atskirti eretikus nuo schizmatikų. Arba vėl sakant sutrikusiam tyrinėtojui, kokios knygos turėtų ieškoti bibliotekos kataloge ir maždaug kuriame puslapyje ras ją aprašytą, tikindamas, kad bibliotekininkas tikrai ją duosiąs, nes tai esąs Dievo įkvėptas veikalas. O kitą kartą girdėjau jį sakant, kad tokios knygos ieškoti neverta, nes ji, nors ir yra kataloge, dar prieš penkiasdešimt metų sugraužta pelių, ir dabar, vos paliesta, subyrės į dulkes. Trumpai tariant, jis buvo bibliotekos atmintis ir skriptoriumo dvasia. Kartais prikišdavo vienuoliams, kuriuos išgirsdavo plepant tarpusavy: „Paskubėkite palikti tiesos liudijimą, nes laikas jau arti!“, turėdamas galvoje Antikristo atėjimą.

– Biblioteka yra tiesos ir melo liudytoja, – tarė Chorchė.

– Tikrai, Apulėjus ir Lukianas kalti dėl daugelio paklydimų, – atsakė Viljamas. – Tačiau ši pasaka po prasimanymų skraiste slepia ir gerą pamoką, nes moko, kad už savo klaidas reikia brangiai mokėti, be to, manau, jog istorija apie asilu paverstą žmogų yra užuomina apie nuodėmėn puolusios sielos metamorfozę.

– Gal ir taip, – sutiko Chorchė.

– Dabar suprantu, kodėl Venancijus per tą pokalbį, apie kurį man vakar pasakojo, buvo taip susidomėjęs komedija: juk išties tokios rūšies pasakas galima sulyginti su senovės komedijomis. Nei vienose, nei kitose nekalbama apie tikrai gyvenusius žmones, taip kaip tragedijose, bet, kaip sako Izidorius, jos tėra prasimanymai: „Fabulae poetae *a fando* nominaverunt quia non sunt *res factae* sed tantum loquendo *fictae*“[2]...

Iš pradžių negalėjau suprasti, kodėl Viljamas pradėjo šią mokslišką diskusiją, ir dar su žmogumi, kuris neatrodė mėgstąs panašias kalbas, tačiau Chorchės atsakymas parodė man, koks apsukrus yra mano mokytojas.

[1] recapitulatio – glaustą pakartojimą

[2] „Fabulae poetae *a fando*...“ – Pasakėčioms vardą poetai davė nuo žodžio „pasakojimas“, nes nėra tai dalykai tikri, o tik iš žodžių sukurti...

– Tą dieną kalbėjomės ne apie komedijas, o apie juoko teisėtumą, – susiraukė Chorchė. O aš kuo puikiausiai prisiminiau, kad vakar, Venancijui užsiminus apie tą diskusiją, jis tvirtino nieko neatmenąs.

– Štai kaip, – nerūpestingai tęsė Viljamas, – o aš maniau, kad kalbėjotės apie poetų melą ir šmaikščias mįsles...

– Kalbėjomės apie juoką, – pakartojo Chorchė. – Komedijas rašė pagonys, idant prajuokintų žmones, ir tai buvo nedora. Mūsų Viešpats Jėzus niekada nepasakojęs nei komedijų, nei pasakų, o sakęs aiškias paraboles, alegoriškai mokančias mus, kaip pelnyti rojų, ir taip tebūnie.

– Svarstau, – tarė Viljamas, – kodėl jūs taip priešinatės minčiai, kad Jėzus juokėsi. Aš manau, kad juokas – tai puikus vaistas, kaip ir vonios, kada reikia gydyti kūno ir dvasios negalias, o ypač melancholiją.

– Vonios yra geras dalykas, – atsakė Chorchė, – ir pats Akvinietis pataria naudoti jas liūdesiui išsklaidyti, nes šis gali tapti bloga aistra, jei tik nelinksta į blogį, kurį išsklaidyti tegali narsa. Vonios grąžina dvasios pusiausvyrą. O juokas supurto kūną, iškreipia veidą, daro žmogų panašų į beždžionę.

– Beždžionės nesijuokia, juokas yra žmogaus privilegija, jo išminties ženklas, – pasakė Viljamas.

– Ir kalba yra žmogaus išminties ženklas, tačiau žodžiais žmogus burnoja prieš Dievą. Ne viskas, kas būdinga žmogui, yra gera. Juokas yra kvailybės ženklas. Kas juokiasi, netiki tuo, iš ko juokiasi, bet ir nejaučia tam neapykantos. Todėl juokas iš blogio reiškia, kad nesame pasiryžę jį nugalėti, o juokas iš gėrio – kad nepripažįstame galios, kuri padėtų gėriui sklisti. Todėl regula skelbia: „decimus humilitatis gradus est si non sit facilis ac promptus in risu, quia scriptum est: stultus in risu exaltat vocem suam“[1].

– Kvintilianas sako, – įsiterpė mano mokytojas, – kad juokas panegirikoje turėtų būti slopinamas pagarbos dėlei, tačiau daugeliu kitų at-

[1] „decimus humilitatis...“ – dešimtą nuolankumo laipsnį rodo tas, kuris nelinkęs į juoką, nes yra parašyta: kvailys juokdamasis pakelia savo balsą.

vejų jį derėtų skatinti. Tacitas šlovino Kalpurnijaus Pizono ironiją, o Plinijus jaunesnysis rašė: „aliquando praeterea rideo, jocor, ludo, homo sum“[1].

– Jie buvo pagonys, – atkirto Chorchė. – Regula skelbia: „scurrilitates vero vel verba otiosa et risum moventia aeterna clausura in omnibus locis damnamus, et ad talia eloquia discipulum aperire os non permittimus“[2].

– Bet Kristaus žodžiui įsigalėjus žemėje, Sinezijus Kirėnietis sakė, kad dieviškumas mokėjo harmoningai jungti komizmą ir tragizmą, o Elijas Spartietis kalba apie imperatorių Hadrianą, žmogų kilnių papročių ir *naturaliter* krikščioniškos sielos, kuris mokėjęs atmiešti rimties valandėles linksmybės akimirkomis. Ir pagaliau Auzonijus pataria santūriai seikėti ir rimtį, ir juoką.

– Tačiau Paolinas iš Noli ir Klemensas Aleksandrietis perspėjo mus dėl tų paikysčių, o Sulpicijus Severas kalba, jog šventojo Martyno niekas niekada nėra matęs nei pykčio, nei juoko priepuolyje.

– Bet primena kai kuriuos šventojo posakius *spiritualiter salza*, – tarė Viljamas.

– Jie buvo taiklūs ir išmintingi, o ne juokingi. Šventasis Efraimas yra parašęs parenezę prieš vienuolių juoką, o „De habitu et conversatione monachorum“[3] pataria vengti nešvankybių ir linksmybių tarsi gyvatės nuodų!

– Bet Hildebertas sakęs: „admittenda tibi joca sunt post seria quaedam, sed tamen et dignis ipsa gerenda modis“[4]. Saikingai linksmybei pritarė ir Jonas Solsberietis. Pagaliau ir Ekleziastas, kurio ištrauką citavai ir kuriuo remiasi jūsų regula ten, kur sakoma, jog juokas būdingas kvailiams, leidžia bent tylų juoką, sklindantį iš romios sielos.

[1] „aliquando praeterea...“ – be to, kartais juokiuosi, juokauju, linksminuosi, esu žmogus.

[2] „scurrilitates vero...“ – blevyzgas arba žodžius tuščius ir keliančius juoką smerkiame visada ir visose vietose, o mokiniui neleidžiama tokioms kalboms atverti burną.

[3] „De habitu et conversatione monachorum“ – „Apie vienuolių papročius ir kalbas“

[4] „admittenda tibi...“ – po rimtų dalykų gali sau leisti pajuokauti, tačiau padoriai ir saikingai.

– Siela romi yra tik apmąstydama tiesą ir mėgaudamasi padarytu gėriu, o nei iš tiesos, nei iš gėrio nesijuokiama. Štai kodėl Kristus nesijuokė. Juokas yra abejonių šaltinis.

– Bet kartais abejoti yra teisinga.

– Nematau tam jokių priežasčių. Jei kyla abejonių, tereikia kreiptis į autoritetą, įsigilinti į vieno iš Bažnyčios tėvų ar daktarų žodžius, ir abejonių pamatas išnyks. Man atrodo, kad jūs persmelktas abejotinų doktrinų tvaiko, kaip antai tų, kurias skelbia Paryžiaus logikai. Tačiau šventasis Bernardas mokėjo kovoti su tuo kastratu Abelaru, norėjusiu visas problemas vertinti šaltu, negyvu protu, neapšviestu Šventojo Rašto, skelbdamas savo „taip yra ir taip nėra". Tikrai, tas, kuris neatstums šių pavojingų minčių, gali vienodai vertinti ir linksmybę kvailio, besijuokiančio iš to, apie ką derėtų žinoti tik vieną vienintelę tiesą, pasakytą kartą ir visiems laikams. Todėl besijuokdamas kvailys aiškiai pasako: „Deus non est".

– Godotinas Chorche, man rodos, esate neteisus, vadindamas Abelarą kastratu, nes puikiai žinote jį patekus į šią liūdną padėtį dėl kitų pykčio...

– Dėl savo nuodėmių. Dėl savo tikėjimo žmogaus proto galia tuštybės. Taip pašiepiamas paprastų žmonių tikėjimas, Dievo paslaptys išniekinamos (ar bent bandomos išniekinti; kvailiai, kurie bando), klausimai, susiję su aukščiausiais dalykais, svarstomi beprotiškai įžūliai, išjuokiami Bažnyčios tėvai, tvirtinantys, jog šiuos klausimus vertėtų slėpti, o ne aiškinti.

– Nesutinku su jumis, godotinas Chorche. Dievo valia, kad miklintume savo protus daugeliu neaiškių dalykų, apie kuriuos Šventasis Raštas mums leido spręsti patiems. Kai kas nors siūlo jums patikėti kokiu nors teiginiu, jūs pirma turite ištirti, ar jis yra priimtinas, nes mūsų protas sukurtas Dievo, o todėl tai, kas patinka mūsų protui, negali nepatikti dieviškajam protui, apie kurį, beje, žinome tik tiek, kiek išvedame iš analogijų, o dažnai – neigimo būdu iš mūsų mąstymo eigos. Matote, kartais, kad sugriautume netikrą absurdiško teiginio autoritetą, juokas gali tapti teisėtu įnagiu. Juokas dažnai padeda pažeminti piktavalius ir paryškinti jų kvailybę. Pasakojama apie šventąjį

Maurą, kuris, pagonims įmetus jį į verdantį vandenį, skundėsi, jog vonia esanti per šalta; tuomet pagonių valdovas iš kvailumo įkišo ranką į vandenį, kad patikrintų, ar tikrai taip yra, ir ją nusiplikė. Gražus poelgis šventojo kankinio, išjuokusio tikėjimo priešus.

Chorchė išsiviepė:

– Ir pamokslininkų pasakojimuose yra didelė dalis prasimanymų. Šventasis, įmestas į verdantį vandenį, kenčia už Kristų ir tramdo savo riksmą, o ne krečia pagonims vaikiškus pokštus!

– Matot? – tarė Viljamas. – Jūsų protas šią istoriją atstumia, ir todėl kaltinate ją esant juokingą! Nors tylomis, suspaudęs lūpas, jūs juokiatės, trokšdamas, kad ir aš į tai rimtai nežiūrėčiau. Juokiatės iš juoko, bet juokiatės.

Chorchė mostelėjo rodydamas, kad šis pokalbis jam bjaurus ir jau gerokai pabodo:

– Žaisdamas su juoku, įtraukėte mane į bergždžias kalbas. Tačiau ir pats žinote, kad Kristus niekada nesijuokė.

– Nesu tuo tikras. Kviesdamas fariziejus pirmus mesti akmenį, klausdamas, kieno atvaizdas iškaltas ant monetos, kuria reikia mokėti duoklę, žaisdamas žodžiais ir sakydamas „Tu est petrus“[1] jis, manau, kalbėjęs šmaikščiai, kad suglumintų nusidėjėlius ir palaikytų savųjų dvasią. Šmaikštauja jis ir tardamas Kajafui: „Tu pasakei“. O Jeronimas, komentuodamas Jeremiją, kur Dievas sako Jeruzalei: „nudavi femora contra faciem tuam“[2], aiškina: „sive nudabo et relevabo femora et posteriora tua“[3]. Taigi net ir Dievas šmaikštauja, kad pažemintų tuos, kuriuos nori nubausti. Puikiai žinote, jog pačiame kovos tarp kliuniečių ir cistersų įkarštyje pirmieji, norėdami išjuokti, kaltino pastaruosius nedėvint kelnių. O *Speculum Stultorum*[4] pasakojama apie asilą Brunelį, svarstantį, kas atsitiktų, jei naktį papūtęs vėjas pakylėtų antklodes ir vienuoliai pamatytų savo *pudenda*...

[1] tu est petrus – tu esi uola (akmuo)

[2] „nudavi femora...“ – apnuoginau šlaunis priešais tavo veidą

[3] „sive nudabo...“ – arba apnuoginsiu ir išvaduosiu tavo šlaunis ir dubenį

[4] „Speculum Stultorum“ – „Kvailių veidrodyje“

Vienuoliai prapliupo juoktis, o Chorchė įsiuto:

– Jūs vedate mano brolius į kvailių puotą. Žinau, kad pranciškonai panašiomis paikystėmis pratę siekti liaudies prielankumo, bet apie šiuos žaidimus atsakysiu eilute, girdėta iš vieno jūsų pamokslininko: „tum podex carmen extulit horridulum“[1].

Susikirtimas gal buvo per stiprus, Viljamas elgėsi kiek įžūlokai, bet dabar Chorchė kaltino jį per burną gadinant orą. Paklausiau savęs, ar tik šis grubus atkirtis nereiškė, jog senasis vienuolis siūlo mums palikti skriptoriumą. Bet pamačiau, kad Viljamas, ką tik buvęs toks karingas, staiga tapo romus it avinėlis.

– Garbusis Chorche, maldauju man atleisti, – tarė jis. – Mano lūpos išdavė mano mintis, bet nenorėjau jūsų įžeisti. Gal tai, ką jūs sakote, yra teisinga, aš suklydau.

Tokio nepaprasto nuolankumo akivaizdoje Chorchė tik suniurzgė kažką, kas galėjo reikšti ir pasitenkinimą, ir atleidimą, ir jam neliko nieko kito, kaip grįžti į savo vietą, ir kiti vienuoliai, per pokalbį pamažu apsupę mus glaudžiu ratu, pradėjo skirstytis prie savo darbo stalų. Viljamas vėl priklaupė ties Venancijaus stalu ir pradėjo sklaidyti lapus. Savo nuolankiu atsakymu jis laimėjo kelias akimirkas ramybės. O tai, ką pamatė, įkvėpė jį ateinančios nakties žygiui.

Ramybė išties truko tik kelias akimirkas. Tuoj priėjo Bencijus, apsimetęs, jog paliko ant stalo savo rašiklį, kai buvo priėjęs pasiklausyti Chorchės ir Viljamo pokalbio, ir sušnabždėjo šiam į ausį norįs skubiai su juo pasikalbėti, paskirdamas pasimatymą už maudyklos. Paprašė Viljamą eiti pirma, pažadėjęs bemat sekti paskui.

Viljamas luktelėjo, paskui pasišaukė Malachiją, viską, kas vyko skriptoriume, stebėjusį iš už savo, bibliotekininko, stalo, greta katalogo, ir remdamasis abato duotais įgaliojimais paprašė jį (šią savo privilegiją jis ypač pabrėžė) saugoti Venancijaus stalą, kadangi tyrimo labui būtina, jog kol jis pats negalės prie jo sugrįžti, niekas prie jo nesiartintų. Tai jis pasakė labai garsiai, įpareigodamas ne tik Malachiją stebėti vienuolius, bet ir vienuolius stebėti Malachiją. Bibliotekininkui neliko nieko, kaip sutikti, ir mes su Viljamu išėjome lauk.

[1] „tum podex...“ – tuomet užpakalis baisiai užgiedojo

Kertant sodą ir artėjant prie maudyklos, kuri glaudėsi prie ligoninės pastato, Viljamas tarė:

– Atrodo, daugelis bijo, kad galiu kažką rasti ant Venancijaus stalo ar po juo.

– Bet kas tai galėtų būti?

– Manau, to nežino nė tie, kurie bijo.

– Tai Bencijus nenori mums nieko pasakyti, o tik vilioja tolyn nuo skriptoriumo?

– Tai mes kaipmat sužinosime, – atsakė Viljamas.

Ir tikrai, nepraslinkus nė valandėlei, Bencijus jau buvo su mumis.

Antra diena

ŠEŠTOJI

Bencijus papasakoja keistą istoriją, iš kurios aiškėja ne pati skaisčiausia vienuolyno gyvenimo pusė

Bencijus kalbėjo miglotai. Atrodo, jis tikrai norėjo išvilioti mus iš skriptoriumo, bet, negalėdamas rasti tinkamesnio preteksto, nutarė atskleisti dalį jam žinomos tiesos.

Prisipažino ryte daug nutylėjęs, bet dabar, geriau pamąstęs, manąs, kad Viljamui derėtų žinoti visą tiesą. To garsaus pokalbio apie juoką metu Berengarijus užsiminė apie *finis Africae*. Kas tai? Biblioteka pilna paslapčių, taip pat knygų, kurių skaityti vienuoliams niekas ir niekada nėra davęs. Bencijų pribloškę Viljamo žodžiai apie racionalų teiginių patikrinimą. Jis sakė manąs, jog mokslui atsidavęs vienuolis turi teisę pažinti viską, kas saugoma bibliotekoje; jis karštai pasisakė prieš Suasono susirinkimą, pasmerkusį Abelarą; ir kuo daugiau jis kalbėjo, tuo labiau aiškėjo, jog šį vienuolį, dar jauną, besimėgaujantį retorika, krečia nepriklausomybės karštligė, ir jis sunkiai telpa į tuos rėmus, į kuriuos vienuolyno tvarka įspraudė jo smalsų protą. Man buvo skiepijamas nepasitikėjimas tokiu smalsumu, bet gerai žinojau, kad mano mokytojas tokiam požiūriui nėra priešiškas, ir pastebėjau, kad jis užjautė Bencijų ir juo tikėjo. Trumpai tariant, Bencijus pasakė nežinantis, kokias paslaptis aptarinėjo Adelmas, Venancijus ir Berengarijus, tačiau būtų neblogai, jei ši liūdna istorija išaiškintų bibliotekos sandarą ir jos tvarką, ir jis neprarandąs vilties, jog mano mokytojas, kad ir kaip išsivytų šis suraizgytas mįslių kamuolys, ras bū-

dų įtikinti abatą sušvelninti vienuolius slėgusią intelektualinio gyvenimo drausmę, daugelis jų, pridūrė, kaip ir jis pats, atvykę iš toli, kad pasotintų savo protus tais stebuklais, kurie slypi neaprėpiamuose bibliotekos aruoduose.

Manau, jog Bencijus nuoširdžiai tikėjosi tokios tyrimų baigties, apie kokią kalbėjo. Kartu, genamas begalinio smalsumo, norėjo, kaip ir numatė Viljamas, pirmas pasirausti po Venancijaus stalą, todėl, kad mus nuo jo atitolintų, buvo pasiryžęs kai ką papasakoti. Štai ką išgirdome.

Berengarijus degė, ir tai žinojo jau daugelis vienuolių, beprotiška aistra Adelmui, ta pačia, dėl kurios dieviškasis pyktis trenkė į Sodomą ir Gomorą. Kaip tik taip pasakė Bencijus, matyt, atsižvelgdamas į mano jaunystę. Tačiau kiekvienas, kurio jaunos dienos prabėgo vienuolyne, nors pats ir išsaugojo skaistybę, apie tokias aistras turėjo girdėti, o neretai ir saugotis pinklių tų, kurie joms vergavo. O ar aš pats tebūdamas Melko vienuolyno vienuoliuku nesu gavęs senesnio vienuolio laiškelių su eilėmis, kokias pasauliečiai paprastai skiria moterims? Vienuolio priesaika atitolina mus nuo ydų liūno, kuriuo yra moters kūnas, bet, deja, dažnai atveda į kitus klystkelius. Pagaliau ar galiu nuo savęs nuslėpti, kad dar ir šiandien mano seną kūną supurto dienovidžio demonas, kai chore mano žvilgsnis nuslysta bebarzdžiu novicijaus veidu, tyru ir gaiviu it mergaitės?

Sakau tai ne tam, kad mesčiau abejonės šešėlį ant pasirinkimo, kuriuo atsidaviau vienuolyno gyvenimui, bet kad pateisinčiau daugelį tų, kuriems ši šventa našta pasirodė esanti per sunki. O gal ir tam, kad pateisinčiau siaubingą Berengarijaus nusidėjimą. Tačiau šis vienuolis, anot Bencijaus, savo nuodėmėje buvo puolęs dar žemiau, nes niekingais grasinimais išgaudavęs iš kitų tai, ką duoti jiems draudė orumas ir aplinka, kurioje gyveno.

Taigi jau kuris laikas vienuoliai pasišaipydavę iš ilgesingų Berengarijaus žvilgsnių į Adelmą, kuris, matyt, buvęs labai gražus. O Adelmui, visiškai atsidėjusiam savo darbui, kuris, atrodo, buvo vienintelis jo palaimos šaltinis, Berengarijaus aistros nėmaž nerūpėjo. Bet kas žino, gali būti, kad jis nė nenujautė, jog siela jo linko į tokį pat blogį.

Aišku tik, sakė Bencijus, nuklausęs jųdviejų pokalbį, kuriame Berengarijus, užsimindamas apie kažkokią paslaptį, Adelmo prašytą atskleisti, siūlęs jam nedorą sandėrį, o net nekalčiausias skaitytojas gali įsivaizduoti kokį. Sutikimo žodžius, kaip pasirodė Bencijui, Adelmas ištarė tarsi lengviau atsidusęs. Tarytum, įsidrąsino Bencijus, širdyje Adelmas nieko kito netroškęs, o sutikimui jam pakako rasti kitą pretekstą nei kūniška aistra. Tai ženklas, tikino Bencijus, kad Berengarijaus paslaptis turėjusi sietis su dar nežinomom mokslo gelmėm, idant Adelmas galėtų vaizduotis puolęs į kūnišką nuodėmę, kad patenkintų proto geismą. Ir mane, pridūrė Bencijus šypsodamasis, kiek kartų buvo užvaldęs toks galingas proto geismas, kad norėdamas jį patenkinti būčiau sutikęs numaldyti kitų kūniškas aistras, net prieš savo kūno valią.

– O ar jūs pats, – paklausė jis Viljamą, – nepatyrėte tokių akimirkų, kada buvote pasiruošęs smerktiniausiems dalykams, kad gautumėt daug metų ieškotą knygą?

– Prieš daugelį amžių išmintingasis ir dorasis Silvestras II yra atidavęs nepaprastos vertės dangiškąjį gaublį už rankraštį, atrodo, Stacijaus ar Lukano, – atsakė Viljamas. Ir apdairiai pridūrė: – Bet tai buvo dangiškasis gaublys, ne jo dora.

Bencijus sutiko, kad įkarštis bus jį per toli nuvedęs, ir tęsė savo pasakojimą. Tą naktį prieš Adelmo mirtį smalsumo genamas jis juodu pasekęs. Ir matęs, kaip po Naktinės jie kartu nuėję į dortuarą. Ilgai laukęs, neužverdamas durų savo celės, buvusios netoli jų celių, ir aiškiai pamatė Adelmą įslenkant į Berengarijaus celę vienuoliams sumigus. Negalėdamas užmigti, budėjęs, kol išgirdęs atsidarant Berengarijaus celės duris ir pamatęs iš jos kone bėgte išneriant Adelmą, kurį jo draugas bergždžiai stengėsi sulaikyti. Berengarijus vijęsis Adelmą iki pat žemutinio aukšto. Bencijus atsargiai juos pasekęs ir koridoriaus pradžioje pamatęs virpantį Berengarijų, įsispraudusį kampan, spoksantį į Chorchės celės duris. Bencijus nujautė, kad Adelmas puolęs prie senojo brolio kojų, idant išpažintų savo nuodėmę, o Berengarijus drebėjo, žinodamas, jog atskleidžiama jo paslaptis, nors ir sutvirtinta tylėjimo sakramentu.

Po to išėjęs Adelmas, visas baltas, nustūmęs nuo savęs Berengarijų, bandžiusį kažką jam kalbėti, puolęs lauk iš dortuaro ir, aplenkdamas bažnyčios absidę, įėjęs į chorą pro šiaurinį portalą (nerakinamą ir naktį). Matyt, jis norėjęs pasimelsti. Berengarijus nusekęs paskui, bet į bažnyčią nėjęs, o tik vaikščiojęs po kapines grąžydamas rankas.

Bencijus nežinojęs, ką daryti toliau, tik staiga pajutęs, jog netoliese yra kažkas ketvirtas, taip pat sekęs anuodu, bet nepastebėjęs Bencijaus, kuris stovėjo užsiglaudęs už kapinių pakrašty augusio ąžuolo. Tai buvo Venancijus. Pamatęs jį, Berengarijus pasislėpęs tarp antkapių, o Venancijus įėjęs į chorą. Tuomet Bencijus, bijodamas būti pastebėtas, grįžęs į dortuarą. Kitą rytą Adelmo kūnas rastas kriaušio papėdėje. Daugiau nieko Bencijus nežinąs.

Artėjo pietų metas. Mano mokytojas Bencijaus daugiau nekamantinėjo, ir jis paliko mus vienus. O mes, dar kiek pabuvę už maudyklos, paskui valandėlę vaikštinėjome po sodą, apmąstydami šias nepaprastas naujienas.

– Šunobelė, – staiga tarė Viljamas, pasilenkdamas prie vieno iš krūmų, – jos žievės antpilas yra puikus vaistas nuo hemorojaus. O štai varnalėša, karštas šviežių jos šaknų prievilgas gerai gydo odos bėrimus.

– Jūs žinote daugiau už Severiną, – tariau aš, – bet dabar verčiau pasakykite, ką apie visa tai manote!

– Brangusis Adsai, laikas būtų ir pačiam pamąstyti. Matyt, Bencijus mums kalbėjo tiesą. Jo pasakojimas sutampa su šįryt girdėtu Berengarijaus pasakojimu, nors tas ir atmieštas visokiais regėjimais. Pabandyk atkurti įvykių eigą. Berengarijus ir Adelmas kartu daro bjaurų dalyką, tai nujautėme ir anksčiau. Ir Berengarijus atskleidžia Adelmui paslaptį, kuri mums, deja, vis dar lieka paslaptimi. Adelmas, nusidėjęs skaistybei ir gamtos įstatymams, tetrokšta vieno: išpažinti savo nuodėmę ir gauti atleidimą, todėl skuba pas Chorchę, kurio būdas, kaip jau turėjome progą įsitikinti, labai atšiaurus, ir jis, matyt, negaili Adelmui skaudžių priekaištų. Gal neduoda jam išrišimo ar paskiria nepakeliamą atgailą, nežinia, Chorchė niekada mums to nepasakys. Tačiau tikra, kad Adelmas bėga į bažnyčią, puola kniūbsčias prieš altorių, bet negali nuraminti sąžinės graužaties. Tuo-

met ateina Venancijus. Nežinome, apie ką jiedu kalbėjosi. Gali būti, kad Adelmas patiki Venancijui paslaptį, kurią kaip dovaną (ar užmokestį) gavo iš Berengarijaus, bet kuri dabar jam neturi jokios reikšmės, nes jį slegia jo paties paslaptis, daug baisesnė ir skaudesnė. Kas nutinka Venancijui? Gal apimtas to paties smalsumo, kuriuo šiandien degė ir Bencijus, jis laimingas palieka Adelmą su jo graužatim. Adelmas pasijunta apleistas, nusprendžia nusižudyti, kupinas nevilties eina į kapines ir ten sutinka Berengarijų. Jis sako šiam baisius žodžius, prikiša jo kaltę, vadina savo nuopuolio mokytoju. Manau, jog Berengarijaus pasakojimas, atmetus visas haliucinacijas, yra teisingas. Adelmas atkartoja jam tuos pačius nevilties žodžius, kuriuos girdėjo iš Chorchės. Ir štai Berengarijus sukrėstas nueina į vieną pusę, o Adelmas pasuka į kitą, kad nusižudytų. Paskui įvyksta tai, ko liudytojais mes beveik tapome. Visi mano, kad Adelmas buvo nužudytas, Venancijus patiki, jog bibliotekos paslaptis yra dar svarbesnė, nei jam atrodė, ir nutaria pats tęsti paieškas. Kol jį kažkas sustabdo, dar nespėjus atrasti arba jau atradus tai, ko norėjo.

– Kas jį nužudė? Berengarijus?

– Galbūt. Arba Malachijas, kuriam patikėta saugoti Buveinę. Arba kas kitas. Berengarijus įtartinas kaip tik dėl to, kad žino, jog dabar jo paslaptis priklauso Venancijui, todėl yra išsigandęs. Įtartinas ir Malachijas: jis, privalantis saugoti bibliotekos neliečiamybę, pamato, kad kažkas į ją pasikėsino, ir jį nužudo. Chorchė žino viską apie visus, jis žino Adelmo paslaptį, nenori, kad aš atskleisčiau, ką galėjo sužinoti Venancijus... Daug kas verčia jį įtarti. Bet pasakyk, kaip gali neregys nužudyti vyrą pačioje jėgų pilnatvėje ir kaip gali senis, nors ir koks tvirtas, atnešti lavoną iki kubilo ir įmesti į jį. Pagaliau kodėl žudikas negalėtų būti pats Bencijus? Jis juk galėjo mums meluoti, siekdamas kokio slapto tikslo. O kodėl turėtume įtarti tik dalyvavusius diskusijoje apie juoką? Nusikaltimo motyvai galėjo būti ir nesusiję su biblioteka. Šiaip ar taip, dabar mums reikia dviejų dalykų: sužinoti, kaip patekti į biblioteką naktį, ir žiburio. Žiburiu pasirūpinsi tu. Pasisukiok per pietus po virtuvę, paimk kurį nors...

– Vagystė?

– Ne, skola didesnei Viešpaties šlovei.

– Jei taip, galite manim pasitikėti.

– Puiku. Dabar dėl įėjimo į Buveinę. Matėme, iš kur vakar naktį išniro Malachijas. Šiandien aš aplankysiu bažnyčią ir koplytėlę. Už valandos pietūs. Paskui susitinku su abatu. Tu irgi dalyvausi, nes prašiau leisti atsivesti sekretorių, kuris užrašytų, ką kalbėsim.

Antra diena

DEVINTOJI

Abatas puikuojasi savo vienuolyno lobiais ir baiminasi eretikų, o pabaigoje Adsas svarsto, ar nebus suklydęs, iškeliaudamas į platųjį pasaulį

Abatą radome bažnyčioje prieš didįjį altorių. Jis stebėjo, kaip keletas novicijų traukė iš slaptavietės rinkinį šventų indų, taurių, patenų, monstrancijų ir Nukryžiuotąjį, kurio rytinių pamaldų metu nebuvau matęs. Net šūktelėjau iš nuostabos, pažvelgęs į akinamą tų šventų daiktų grožį. Buvo pats vidudienis, ir saulės spinduliai plūdo vidun pro choro langus, o dar labiau pro fasado langus, susiliedami į baltus krioklius, kurie tarsi mistiški dieviškosios materijos srautai kirtosi įvairiose bažnyčios vietose, užliedami ir patį altorių.

Kiekvienas indas, kiekviena taurė – viskas spindėjo prabanga: tarp aukso geltonio, tyro dramblio kaulo baltumo, krištolo skaidros pastebėjau žaižaruojant visų spalvų ir dydžių brangakmenius ir atpažinau hiacintą, topazą, rubiną, safyrą, smaragdą, chrizolitą, oniksą, karbunkulą, jaspį ir agatą. Ir tuoj pamačiau tai, ko buvau nepastebėjęs ryte, iš pradžių pagautas maldos, o vėliau sukaustytas baimės: altoriaus rūbas ir trys jį karūnuojančios klostės buvo gryno aukso, o ir visas altorius, iš kurios pusės į jį pažvelgtum, atrodė auksinis.

Abatas, pamatęs mano nuostabą, nusišypsojo.

– Lobiai, kuriuos matote, – prabilo, kreipdamasis į mane ir mano mokytoją, – ir kiti, kuriuos dar pamatysite, yra šimtmečius trukusio pamaldumo bei pasišventimo palikimas, šio vienuolyno galios ir šven-

tumo liudytojai. Kunigaikščiai ir šių žemių galingieji, arkivyskupai ir vyskupai aukojo šiam altoriui ir jam priklausantiems šventiems indams savo įšventinimų žiedus, aukso dirbinius bei brangakmenius, buvusius jų didybės ženklu, trokšdami, kad čia juos perlydytų didesnei Viešpaties ir šito Jo būsto šlovei. Nors šiandien vienuolyną yra apgaubęs gilus sielvartas dėl to skaudaus atsitikimo, suvokdami, kokie esame trapūs, negalime pamiršti Aukščiausiojo galybės. Artėja Šventos Kalėdos, tad pradedame šveisti šventus rakandus, idant Išganytojo gimimas būtų sutiktas su visa derama ir būtina prabanga bei didybe. Viskas turi nušvisti pačiu skaisčiausiu spindesiu... – pridūrė, įsmeigdamas žvilgsnį į Viljamą, ir vėliau supratau, kodėl taip išdidžiai stengėsi pateisinti savo veiklą, – nes manome, jog tinkama ir derama yra ne slėpti Dievui paaukotas dovanas, bet visokeriopai jas garsinti.

– Be abejo, – labai pagarbiai atsakė Viljamas, – jei jūsų kilnybė mano, kad Viešpats turi būti garbinamas kaip tik tuo būdu, tai jūsų vienuolynas yra pasiekęs aukščiausią tobulybę.

– Ir taip turi būti, – tarė abatas. – Jeigu į aukso ąsočius, taures ir mažas auksines piestas Dievo valia ir pranašų įsaku Saliamono šventykloje buvo renkamas ožkų ir veršelių ar telyčių kraujas, juo labiau brangakmeniais papuošti aukso indai ir viskas, kas yra vertingiausia iš to, ką sukūrė žmogaus rankos, turi būti naudojama Kristaus kraujui su neblėstančia pagarba ir visišku atsidavimu! Jei mums atgimus antrą kartą mūsų substancija taptų panaši į cherubinų ar serafinų, ji vis tiek nebūtų verta tarnauti tokiai nepaprastai aukai...

– Ir taip tebūnie, – tariau.

– Daugelis sako, jog šioms šventoms apeigoms pakanka pamaldžios minties, tyros širdies ir kupinos tikėjimo valios. Mes pirmieji tai patvirtiname aiškiai ir ryžtingai. Bet tikime, kad pagarba turi būti išreikšta ir šventųjų indų išorės puošyba, nes teisinga ir derama tarnauti Išganytojui visuose dalykuose ir nedalomai, kadangi Jis parūpino mums visus dalykus nedalomai ir be išimčių.

– Tokia visada buvo jūsų ordino didžiųjų nuomonė, – sutiko Viljamas, – ir puikiai atmenu, kaip gražiai apie bažnyčių puošmenas yra rašęs didysis ir garbusis abatas Sugeris.

– Taip yra, – pritarė abatas. – Pažvelkite į šį krucifiksą. Jis dar nebaigtas... – abatas paėmė jį su begaline meile ir nužvelgė palaima švytinčiu veidu, – čia trūksta keleto perlų, ir kol kas neradau tokių, kurie tiktų savo dydžiu. Kadaise šventasis Andrius yra pasakęs apie Golgotos kryžių, jog šis papuoštas Kristaus kūno dalimis ir perlais. Perlais turi būti padabintas ir šis kuklus to didžiojo stebuklo atspindys. Nors manau, jog šioje vietoje, virš pat Išganytojo galvos, derėtų prisegti deimantą, patį gražiausią, kokį tik esate regėję. – Pamaldžiais delnais, ilgais baltais pirštais paglostė jis brangiausias to šventojo medžio dalis, ar, tiksliau, šventojo dramblio kaulo, nes kaip tik iš tos medžiagos buvo padarytos kryžiaus šakos.

– Kai gėriuosi visomis šių Dievo namų grožybėmis, kai įvairiaspalvių akmenų kerai atitraukia mane nuo kasdieninių rūpesčių, o tauri meditacija, paverčianti tai, kas materialu, tuo, kas nematerialu, lenkia mano mintis prie šventųjų dorybių įvairovės, atrodo man, jog atsidūriau, jei galima taip pasakyti, toje keistoje visatos dalyje, kuri nėra nei visiškai įklimpusi į žemiškąjį purvą, nei visiškai laisva dangiškojoje skaistybėje. Ir man atrodo, kad per Viešpaties malonę ekstazės pakylėtas skrieju iš šio, žemesniojo, į kitą, aukštesnįjį, pasaulį...

Jis kalbėjo pasisukęs veidu į navos pusę. Šviesos banga, sklindanti iš viršaus, dėl ypatingo dienos šviesulio prielankumo užliejo jo veidą ir rankas, kurias jis jausmų įkarštyje buvo išskleidęs lyg kryžiaus šakas.

– Kiekvienas kūrinys, – tęsė, – matomas ar nematomas, yra šviesa, įkvėpta šviesos Tėvo. Šis dramblio kaulas, šis oniksas, net ir mus supančios akmeninės sienos yra šviesa, nes matau tai esant gera ir gražu, gyvuojant pagal savo proporcijų dėsnius, skiriantis gimine ir rūšimi nuo visų kitų giminių ir rūšių, matau tai esant apibrėžta savo skaičiumi, nemažinant savo giminės, ieškant sau tinkamos vietos pagal savo svorį. Ir tuo giliau atsiskleidžia man šie dalykai, kuo savo prigimtimi yra brangesnė medžiaga, į kurią žvelgiu, ir tuo geriau ryškėja dieviškosios kūrybos galia, jei į nepasiekiamas priežasties aukštybes kopiu iš pasekmės aukštybių, tuo aiškiau byloja man apie dieviškąjį priežastingumą tokia stebuklinga pasekmė kaip auksas ir deimantai, jei apie jį man byloti geba net mėšlas ir vabzdys! Kai šiuose akme-

nyse matau tokias aukštumas, mano siela apsipila džiaugsmo ašaromis, ir ne iš žemiškos tuštybės, o iš gryniausios meilės pirmapradei priežasčiai, jau neturinčiai savo priežasties.

– Tikrai, štai saldžiausia iš teologijų, – kuo nuolankiausiai ištarė Viljamas, ir pagalvojau, ar tik jis nebus pavartojęs tos klastingos minties figūros, kurią retorikai vadina ironija, ir apie kurią visada turėtų pranešti *pronuntiatio*[1], esantis jos ženklu ir pateisinimu; Viljamas to niekada nedarė. Dėl to abatas, labiau pratęs vartoti kalbos figūras, Viljamo žodžius suprato tiesiogiai ir pridūrė vis dar apimtas mistiško susižavėjimo:

– Tai yra tiesiausias iš kelių, vedančių mus prie Aukščiausiojo: materialioji teofanija.

Viljamas mandagiai kostelėjo.

Taip jis darydavo norėdamas pakeisti pokalbio temą, ir, reikia pripažinti, be galo grakščiai, nes turėjo įprotį – man atrodo, tai būdinga visiems jo krašto žmonėms, – kiekvieną savo kalbą pradėti ilgais įžanginiais krenkštimais, tarsi jau aiškiai susiformavusios minties reiškimas reikalautų milžiniškų proto pastangų. Kaip įsitikinau, kuo ilgiau jis krenkšdavo prieš ką pasakydamas, tuo tvirčiau tikėdavo savo teiginio teisingumu.

– Che... che... – pradėjo Viljamas. – Mums reikėtų pakalbėti apie susitikimą ir apie debatus dėl neturto...

– Neturtas... – svajingai pakartojo abatas, neįstengdamas taip greit palikti tos nuostabios visatos dalies, kurion jį nuskraidino brangakmeniai, – tikrai, susitikimas...

Ir jis gyvai ėmėsi svarstyti dalykus, kuriuos truputį žinojau, o daugiau perpratau jų pokalbio metu. Kaip jau minėjau šios savo tikros ir teisingos kronikos pradžioje, tai siejosi su dvigubu vaidu, kilusiu, viena vertus, tarp imperatoriaus ir popiežiaus, kita vertus, tarp popiežiaus ir pranciškonų ordino, kuris Perudžios kapituloje, nors ir daug metų pavėlavęs, pripažino savomis spiritualų tezes dėl Kristaus neturto; lietė jis ir saitus, siejusius pranciškonus su imperija, saitus, kurie iš priešy-

[1] pronuntiatio – paskelbimas

bių ir vienybių trikampio dabar, įsikišus dėl man tuomet dar miglotų priežasčių Švento Benedikto ordino abatams, virto keturkampiu.

Taip niekada iki galo ir nesupratau motyvų, kuriais vadovaudamiesi benediktinų abatai suteikė prieglobstį ir apsaugą pranciškonų spiritualams dar iki jų pačių ordinui sutinkant su kai kuriais jų teiginiais. Nes kai spiritualai skelbė visų žemiškųjų gėrybių atsižadėjimą, mano ordino abatai, kaip akivaizdžiai mačiau ir šiandien, ėjo ne mažiau doru, bet visiškai priešingu keliu. Manau, abatai pajuto, kad pernelyg didelė popiežiaus valdžia reiškė vyskupų ir miestų galios augimą, o mano ordinas per amžius išsaugojo savo nepaliestą didybę kaip tik kovodamas su pasaulietiškais dvasininkais ir miestų pirkliais, skirdamas sau tiesioginio tarpininko tarp dangaus ir žemės bei valdovų patarėjo vaidmenį.

Daug kartų buvau girdėjęs kartojant, jog Dievo tauta dalosi į ganytojus (arba dvasininkus), šunis (arba karius) ir aveles (arba liaudį). Vėliau supratau, kad šį posakį galima traktuoti labai įvairiai. Benediktinai dažnai kalbėdavo ne apie tris grupes, bet apie du didelius padalinius, kurių vienas rūpinasi žemiškųjų, o kitas – dangiškųjų dalykų tvarkymu. Žemiškuosius dalykus tvarkė dvasininkai, pasaulietiniai ponai ir liaudis, virš šio trejeto buvo iškilęs *ordo monachorum* – tiesioginis ryšys tarp Dievo ir dangaus, ir vienuoliai neturėjo nieko bendra su tokiais pasaulietiškaisiais ganytojais, kaip kunigai ir vyskupai, nemokšos, šventvagiai ir parsidavėliai, linkę tarnauti miestams, kuriuose avelės buvo ne dori ir dievobaimingi valstiečiai, o pirkliai bei amatininkai. Benediktinų ordinas nebuvo prieš paprastų žmonių ganymo patikėjimą pasaulietiškiems dvasininkams su sąlyga, jei galutines šio ryšio taisykles nustatytų vienuoliai, tiesiogiai susiję su visos žemiškosios valdžios šaltiniu, imperija, kaip kad buvo susiję su visos dangiškosios valdžios šaltiniu. Štai kodėl, manau, daugelis benediktinų abatų, siekdami grąžinti didybę imperijai ir sumenkinti miestų valdžią (kur jungėsi vyskupai ir pirkliai), sutiko globoti pranciškonų spiritualus, su kurių mintimis nesutiko, bet kurių buvimas jiems buvo patogus, nes teikė imperijai gerų silogizmų prieš visa apimančią popiežiaus valdžią.

Spėju, kad tokios buvo priežastys, dėl kurių dabar Abonė sutiko bendradarbiauti su Viljamu, imperatoriaus pasiuntiniu, kitaip tariant,

tarpininkauti tarp pranciškonų ordino ir popiežiaus sosto. Išties, nepaisant audringo ginčo, sukėlusio pavojų Bažnyčios vienybei, Mykolas Čezenietis, daug sykių popiežiaus Jono kviestas į Avinjoną, galų gale nutarė priimti kvietimą nenorėdamas, kad jo ordinas galutinai susivaidytų su popiežium. Tas pranciškonų generolas siekė vienu metu nušauti du zuikius: ir įtvirtinti ordino požiūrius, ir gauti tam popiežiaus sutikimą, nes suprato, jog be jo sutikimo negalės ilgai vadovauti savo ordinui.

Tačiau daugelis bandė jį tikinti, kad popiežius tetrokšta įvilioti jį Prancūzijoje į pinkles, apkaltinti erezija ir teisti. Todėl ir siūlė vesti derybas prieš Mykolo kelionę į Avinjoną. Marsilijui šovė geresnė mintis: kartu su Mykolu į Avinjoną pasiųsti ir imperijos legatą, kuris išklotų popiežiui imperatoriaus šalininkų požiūrį. Ne tiek, kad įtikintų senąjį Kaorą, kiek kad paremtų Mykolą, kuris, būdamas vienas iš imperijos pasiuntinių, negalėtų taip lengvai tapti popiežiaus keršto taikiniu.

Tačiau ir šis sumanymas nebuvo tobulas ir tinkamas nedelsiant vykdyti. Tuomet kilo mintis apie parengtinį imperijos legatų ir kelių popiežiaus patikėtinių susitikimą, kuriame būtų apsvarstytos abiejų šalių nuomonės ir susitarta dėl kito susitikimo, kur būtų laiduotas svečių iš Italijos saugumas. Tą pirmąjį susitikimą ir turėjo paruošti Viljamas iš Baskervilio. Vėliau jis turėjo iškloti ir imperijos teologų požiūrį Avinjone, jei įsitikintų, kad tokia kelionė nepavojinga. Užduotis ne pati lengviausia, nes manyta, jog popiežius, norėjęs Avinjone matyti tik vieną Mykolą, kad lengviau galėtų priversti jį paklusti, atsiųs tokius legatus, kurie kaip įmanydami bandys sužlugdyti imperatoriaus patikėtinių kelionę į jo rūmus. Kol kas Viljamas sukosi labai sumaniai. Po ilgų kalbų su benediktinų abatais (štai kodėl kelionėje taip dažnai sustodavome) jis pasirinko kaip tik tą vienuolyną, kuriame mes dabar buvome, nes žinojo abatą esant ištikimą imperatoriui, o kartu dėl jo didelio diplomatinio apsukrumo neatstumtą ir popiežiaus rūmų. Tad šis vienuolynas buvo neutrali teritorija, tinkama susitikti abiem šalims.

Tačiau popiežiui to nebuvo gana. Jis žinojo, kad, atvykę į vienuolyną, jo legatai taps pavaldūs abato jurisdikcijai; kadangi tarp jų buvo ir priklausančių pasaulietiškam klerui, jis nesutiko su šia klauzule, pa-

reikšdamas bijąs imperatoriaus pinklių. Todėl iškėlė sąlygą, kad jo pasiuntinių saugumas būtų patikėtas Prancūzijos karaliaus lankininkų kuopai, kuriai vadovautų jam ištikimas asmuo. Kaip tik tai girdėjau Viljamą aptariant Bobijuje su popiežiaus vietininku: reikėjo suformuluoti tos kuopos užduotį ar, kitaip tariant, apibrėžti, kas turima galvoje sakant „laiduoti popiežiaus legatų saugumą". Pagaliau buvo priimta avinjoniečių pasiūlyta formuluotė, pasirodžiusi pati tinkamiausia: kariai ir jų vadas turėsią jurisdikciją „visiems tiems, kurie kokiais nors būdais kėsintųsi į popiežiaus pasiuntinių gyvybę ar veiktų jų elgesį bei sprendimus prievartos veiksmais". Tuomet atrodė, kad ši sąlyga tėra grynas formalumas. Bet dabar, po to, kas vienuolyne įvyko, abatas sunerimo ir atskleidė Viljamui savo nuogąstavimus. Jei pasiuntiniai atvyktų vienuolynan iki išaiškinant padariusį tuos du nusikaltimus (kitą dieną abatas turėjo dar labiau sunerimti, nes nusikaltimų jau buvo trys), tektų prisipažinti, kad tarp šių sienų sukiojasi kažkas, kas prievartos veiksmais gali paveikti popiežiaus legatų sprendimus ir elgesį.

Slėpti įvykusius nusikaltimus būtų beprasmiška, nes jei vėl kas nors įvyktų, popiežiaus legatai įtartų prieš juos surengtą sąmokslą. Todėl išeitys tebuvo dvi. Arba Viljamas išaiškina žudiką iki atvykstant pasiuntiniams (ir čia abatas įsistebeilijo į jį tarsi su nebyliu priekaištu, kad tas iki šiol nieko nerado), arba teks sąžiningai viską prisipažinti popiežiaus patikėtiniui, prašant derybų metu padėti tvarkyti vienuolyną. Pastaroji išeitis abatui buvo visai nemiela, nes reiškė dalinį jo valdžios apribojimą ir jo paties vienuolių priklausymą nuo prancūzų. Tačiau rizikuoti negalėjo. Ir Viljamą, ir abatą erzino tokia įvykių eiga, bet kitos išeities jie neturėjo. Todėl susitarė galutinai viską nuspręsti rytoj. Tad liko tik pasikliauti Viešpaties gailestingumu ir Viljamo išmintimi.

– Jūsų kilnybe, padarysiu viską, kas įmanoma, – tarė Viljamas. – Nors, tiesą sakant, neįsivaizduoju, kaip šie įvykiai galėtų pakenkti susitikimui. Net popiežiaus patikėtinis turėtų įžvelgti skirtumą tarp pamišėlio ar kokio kraujotroškos, o gal tik paklydusios sielos darbų ir rimtų klausimų, kuriuos spręsti čia susitinka doriausi žmonės.

– Taip galvojate? – paklausė abatas, įdėmiai žvelgdamas į Viljamą. – Nepamirškite, avinjoniečiai žino, kad čia susitiks su minoritais, taigi su

asmenimis, pavojingai artimais broliukams ir kitiems, už broliukus dar labiau pamišusiems, pavojingiems eretikams, susitepusiems nusikaltimais, – abatas prislopino balsą, – o palyginus su jų darbais tai, kas čia nutiko, nors ir kaip atrodytų siaubinga, nublanksta it debesys prieš saulę.

– Bet tai visai kas kita! – karštai sušuko Viljamas. – Negalima sutapatinti Perudžios kapitulos minoritų su gaujomis eretikų, klaidingai supratusių Evangelijos tiesas ir pavertusių kovą prieš turtą asmeniniu kerštu ir kraugeriška beprotybe...

– Nedaug tepraėjo metų, kai ne taip toli nuo čia viena iš tų, kaip jūs pasakėte, gaujų ginklu ir ugnimi nusiaubė Verčelio vyskupo žemes ir kalnuotas Novaros apylinkes... – sausai atkirto abatas.

– Jūs kalbate apie brolį Dolčiną ir apaštalus...

– Netikruosius apaštalus, – pataisė abatas. Ir vėl aš išgirdau minint brolį Dolčiną ir netikruosius apaštalus, ir vėl labai atsargiai, kone su baime.

– Netikruosius apaštalus, – mielai sutiko Viljamas. – Bet su minoritais jie neturi nieko bendra...

– Tačiau ir jie garbino Joakimą Kalabrietį, – spyrėsi abatas, – paklauskite savo brolio Hubertino.

– Norėčiau jūsų kilnybei priminti, jog dabar jis yra jūsų brolis, – tarė Viljamas šypsodamasis ir linktelėdamas, lyg sveikintų abatą įgijus savo ordinui tokia reputacija garsėjantį žmogų.

– Žinau, žinau, – šyptelėjo abatas. – Bet ir jūs žinote, kaip nuoširdžiai mūsų ordinas priglaudė spiritualus, jiems užsitraukus popiežiaus pyktį. Aš kalbu ne vien apie Hubertiną, kalbu ir apie daugelį kitų, kuklesnių brolių, mažai žinomų, nors gal derėtų juos ir geriau pažinoti. Deja, neretai, priglaudus atvykusius pas mus bėglius minoritų abitais, vėliau paaiškėdavo, kad jų gyvenimo keliai buvo nuvedę juos, tegul trumpai, gana arti dolčiniečių kelių...

– Net ir čia? – paklausė Viljamas.

– Net ir čia. Sakau jums tai, ką pats menkai težinau, šiaip ar taip, per menkai, kad galėčiau kaltinti. Bet, kadangi tiriate šio vienuolyno gyvenimą, bus geriau, jei žinosite. Todėl pasakysiu, jog įtariu, įsidėmė-

kite, tik įtariu, iš viso to, ką esu nugirdęs ar nuspėjęs, kad mūsų raktininko, prieš kelerius metus atplukdyto čia minoritų bangos, gyvenime buvo ir labai niūrių akimirkų.

– Raktininko? Remigijus Varaginietis – Dolčino sekėjas? Man jis atrodo labai romus, o brolis neturtas rūpi jam tiek kiek pernykštis sniegas... – nustebo Viljamas.

– Nieko negalėčiau jam prikišti, jis gerai tarnauja ir man, ir visai bendruomenei. Sakau tai, kad suprastumėt, kaip lengva rasti ryšį tarp brolio ir broliuko.

– Jūsų kilnybė ir vėl klysta, jei galiu taip sakyti, – pertraukė Viljamas. – Kalbame apie dolčiniečius, ne apie broliukus. O apie juos galima pasakyti labai daug, net nežinant, apie ką kalba, nes jų yra daug atmainų, bet tik ne tai, kad jie ištroškę kraujo. Daugių daugiausia jiems galima prikišti, jog, nedaug tegalvodami, įgyvendino tai, ką santūriau ir vedami tikros meilės Dievui skelbė spiritualai, todėl sutinku, kad riba tarp vienų ir kitų išties menka...

– Bet juk broliukai yra eretikai! – sausai įsiterpė abatas. – Jie nesitenkina teigdami Kristaus ir jo apaštalų neturto doktriną, kuri, nors aš su ja nesutinku, gali būti naudinga kovai su avinjoniečių puikybe. Tačiau broliukai iš šios doktrinos išveda praktinį silogizmą, įžvelgia joje teisę maištauti, plėšikauti, iškreipti papročius.

– Kurie broliukai?

– Visi, visa jų giminė. Juk žinote, kad jie susitepė nenusakomais nusikaltimais, kad nepripažįsta santuokos, neigia pragarą, atsiduoda sodomijai, seka Bulgarijos ir *Drygonthie* bogomilų erezija...

– Meldžiu, nepainiokite skirtingų dalykų! – pertraukė Viljamas. – Kalbate taip, tarsi broliukai, patariečiai, valdensai, katarai, o su jais ir Bulgarijos bogomilai, ir Dragovicos eretikai būtų vienas ir tas pats!

– Taip ir yra, – sausai atšovė abatas, – taip ir yra, nes visi jie yra eretikai, taip ir yra, nes visi jie nori sujaukti šio pasaulio, o kartu ir imperijos tvarką, kurią jūs, atrodo, palaikote. Prieš daugiau nei šimtą metų Arnaldo iš Brešos sekėjai degino kilmingųjų ir kardinolų namus, ir buvo tai Lombardijos patariečių erezijos vaisiai. Žinau apie šiuos eretikus siaubingų istorijų, perskaitytų Cezario iš Aisterbacho knygo-

se. Veronos Šv. Gedeono bažnyčios kanauninkas Everardas pastebėjo, jog pas jį viešėjęs žmogus kasnakt su žmona ir dukterim išeina iš namų. Jis pradėjęs klausinėti vieno iš jų, norėdamas sužinoti, kur jie eina ir ką ten veikia. Eik kartu ir pamatysi, toks buvo atsakas, ir jis nuėjęs su jais į požeminį namą, labai erdvų, kur susirinko abiejų lyčių žmonės. Ereziarchas, stojus tylai, pasakė pilną šventvagysčių kalbą, kvietusią griauti savo gyvenimą ir papročius. Po to užpūtė žvakes ir kiekvienas puolė prie stovinčios greta, neskirdamas, ar būtų tai teisėtoji žmona, ar netekėjusi moteris, našlė ar mergaitė, ponia ar tarnaitė, nė (kas blogiausia, ir teatleidžia man Viešpats už tokias baisias kalbas) duktė ar sesuo. Everardas, visa tai matydamas, o būdamas iš prigimties lengvabūdis ir geidulingas jaunuolis, dėdamasis sekėju, prisigretino, neprisimenu, ar prie savo svečio dukters, ar prie kitos mergaitės, ir su ja nusidėjo. Taip jis darė daugiau nei metus, kol pagaliau pats mokytojas pasakęs, jog jaunuolis, taip uoliai lankęs visas jų sueigas, greit galėsiąs pats mokyti neofitus. Tada Everardas suprato, į kokią pragaištį puolęs, ir sugebėjo atsispirti jų gundymams, tardamas lankęs šiuos namus ne erezijos, o mergaičių traukiamas. Anie jį išvijo. Kaip matote, toks yra jų gyvenimas ir tokie įstatymai visų eretikų, patariečių, katarų, joakimitų, kiekvienos rūšies spiritualų. Ir nėra ko stebėtis: jie netiki nei kūno iš numirusių prisikėlimu, nei pragaro bausmėmis, todėl mano galintys nebaudžiamai daryti, kas tik jiems patinka. Juk vadina jie save *catharoi*, tai yra švariais.

– Abone, – tarė Viljamas, – jūs gyvenate šiame šventame ir nuostabiame vienuolyne toli nuo pasaulio nuodėmių. Miestų gyvenimas daug sudėtingesnis, nei jums atrodo, o klaidos ir blogis, kaip žinote, taip pat turi savo pakopas. Lotas buvo daug mažesnis nusidėjėlis už kitus savo miesto gyventojus, kuriuos nedoros mintys apnikdavo net apie Dievo siųstus angelus, o Petro išdavystė tebuvo niekai, palyginti su Judo išdavyste, todėl pirmoji buvo atleista, antroji – ne. Negalima patariečių ir katarų laikyti vienu ir tuo pat. Patariečiai siekė reformuoti papročius, nenusižengdami šventosios motinos Bažnyčios įstatymams. Jie tik norėjo patobulinti dvasininkų gyvenimą.

– Teigdami, kad negalima priimti sakramentų iš susitepusių Dievo tarnų.

– Ir klysdami, tačiau tai buvo vienintelė jų doktrinos klaida. Jie niekuomet nesiekė pakeisti Dievo įstatymų...

– Tačiau sekdamos Arnaldo iš Brešos patarietišku pamokslu, pasakytu Romoje daugiau kaip prieš du šimtus metų, minios kaimiečių puolė deginti kilmingųjų ir kardinolų namus.

– Į savo reformistinį judėjimą Arnaldas norėjo įtraukti ir miestų galvas. Šios nesekė juo, paramos jis susilaukė iš vargšų ir atstumtųjų. Negalima kaltinti jo dėl to įkarščio ir pykčio, su kuriuo jos atsiliepė į jo kvietimą kurti mažiau nuodėmingus miestus.

– Miestas visada yra nuodėmingas.

– Miestas yra vieta, kur šiandien gyvena Dievo vaikai, o jūs ir mes esame jų ganytojai. Miestas yra nedoros vieta, nes turtingas prelatas skelbia dorą varganiems išalkusiems žmonėms. Tokia padėtis sukėlė patariečių maištus. Jie verti pasigailėjimo, tačiau juos galima suprasti. Katarai – visai kas kita. Tai rytietiška erezija, atsiradusi už Bažnyčios doktrinos ribų. Nežinau, ar tikrai jie daro ar darė jiems priskiriamus dalykus. Žinau, kad jie nepripažįsta santuokos, neigia pragarą. Klausiu savęs, ar daugelis jų nepadarytų dalykų nebus jiems priskirti vien dėl šių jų skleidžiamų minčių (kurios yra tikrai nedoros).

– Jūs dar prieštaraujate, kad katarai nesumišę su patariečiais, ir kad ir vieni, ir kiti nėra kas kitas, kaip tik du iš nesuskaičiuojamų to paties šėtoniško apsireiškimo veidai?

– Aš sakau, kad daugelis šių erezijų nepriklausomai nuo jų teigiamų doktrinų sulaukė paprastų žmonių pripažinimo, nes siūlė jiems kitokio gyvenimo galimybes. Sakau, kad paprasti žmonės apie doktriną dažnai nieką teišmano. Sakau, jog prastuomenės minios supainiodavo katarų mokymą su patariečių mokymu, o abu kartu su spiritualų mokymu. Paprastų žmonių gyvenime nešviečia mokslo žiburys ir nesuprantami tie subtilūs skirtumai, kuriuos išveda išminčiai. Jis apsėstas ligų, užguitas neišbrendamo skurdo, tamsus ir nebylus. Dažnai daugeliui jų prisijungimas prie eretikų grupės tėra būdas išrėkti savo neviltį. Kardinolo namą galima sudeginti ir siekiant patobulinti dvasininkų gyveni-

mą, ir tikint, kad nėra jo skelbiamo pragaro. Bet visada tai daroma todėl, kad yra žemiškasis pragaras, kuriame gyvena banda, o mes esame jos ganytojai. Jūs puikiai žinote, kad kaip jie neskiria bulgarų bažnyčios nuo kunigo Liprando sekėjų, taip dažnai ir imperijos valdžia bei jos šalininkai neskiria spiritualų ir eretikų. Neretai gibelinų grupės, trokšdamos nugalėti savo priešininkus, palaikydavo katarų judėjimus. Manau, jie elgėsi blogai. Tačiau dabar žinau, kad dažnai tos pačios grupės, norėdamos nusikratyti tais neramiais, pernelyg pavojingais ir „prastais" priešininkais, priskirdavo vieniems kitų ereziją ir taip visus pasiųsdavo ant laužo. Mačiau, prisiekiu jums, Abone, savo akimis mačiau, kaip doriausio gyvenimo žmonės, nuoširdūs neturto ir skaistybės šalininkai, bet vyskupų priešai, tų vyskupų būdavo įduodami pasaulietinei valdžiai, ar būtų ji imperijos, ar laisvųjų miestų, kaltindami juos ištvirkavimu, sodomija, niekingomis praktikomis – kuo gal kiti, bet tik ne jie būdavo nusidėję! Paprasti žmonės – tarytum skerdžiami galvijai, juos galima panaudoti, kai reikia pakirsti priešininko galią, ir paaukoti, kai tampa nebereikalingi.

– Tai brolis Dolčinas ir jo bepročiai, Gerardas Segalelis ir tie niekingi žudikai buvo piktadariai katarai ar dorieji broliukai, sodomitai bogomilai ar reformuotojai patariečiai? – piktdžiugiškai paklausė abatas. – Atsakykite man, Viljamai, atsakykite jūs, kuris apie eretikus žinote tiek, jog atrodote esąs vienas iš jų, sakykite, kur slypi tiesa?

– Kartais nei vienoje, nei kitoje pusėje, – liūdnai atsakė Viljamas.

– Štai ir jūs nebegalite atskirti vieno eretiko nuo kito. Aš bent vadovaujuosi savo taisykle. Žinau, jog eretikai – tai tie, kurie kėsinasi į tvarką, pagal kurią valdomi Dievo žmonės. Ir ginu imperiją, nes ji tą tvarką palaiko. Ir kovoju su popiežium, nes jis suteikia dvasinę valdžią miestų vyskupams, kurie susisaisto su pirkliais ir gildijomis, ir tos tvarkos palaikyti nemoka. Mes ją puoselėjome ištisus amžius. O dėl eretikų dar laikausi vienos taisyklės, kuri glūdi atsakyme Arnoldo Amalriko, Sito abato, duotame klaususiems, ką daryti su Bezjė miesto gyventojais: „Žudykite visus, Dievas atrinks savuosius".

Viljamas nudelbė akis ir kiek patylėjo. Paskui tarė:

– Bezjė miestas buvo užimtas, ir mūsiškiai neatsižvelgė nei į kilmę,

nei į lytį, nei į amžių, ir beveik dvidešimt tūkstančių buvo nukirsdinti. Skerdynėms pasibaigus, miestas apiplėštas ir sudegintas.

– Ir šventas karas yra karas.

– Ir šventas karas yra karas. Todėl, matyt, neturėtų būti šventų karų. Bet ką aš kalbu, juk esu čia, kad ginčiau teises Liudviko, kuris dabar ugnimi niokoja Italiją. Ir mane įtraukė keistas sąryšių žaismas. Keistas ryšys tarp dvasingųjų ir imperijos, keistas ryšys tarp imperijos ir Marsilijaus, reikalaujančio privilegijų liaudžiai. Ir keistas ryšys tarp mudviejų, tokių skirtingų pažiūrų ir tradicijų. Tačiau mes turime du bendrus tikslus: surengti sėkmingą susitikimą ir išaiškinti žudiką. Tad eikime taikoje.

Abatas išskleidė rankas.

– Pabučiuok mane taikos vardan, broli Viljamai. Su tokiu išmintingu žmogum, koks esate jūs, galėtume ilgai kalbėtis subtiliausiais teologijos ir moralės klausimais. Tačiau negalime vien mėgautis diskusijomis, kaip tai daro Paryžiaus meistrai. Tikrai, mūsų laukia nelengvas darbas, ir turime eiti santarvėje. Bet prabilau apie tuos dalykus, nes manau, tarp jų galimas ryšys, suprantate? Galimas ryšys, tiksliau sakant, kiti gali pamatyti tą ryšį tarp čia įvykusių nusikaltimų ir jūsų brolių tezių. Todėl, jus įspėju, turime užkirsti kelią visiems avinjoniečių įtarinėjimams ar insinuacijoms.

– Ar turėčiau suprasti, kad jūsų kilnybė rodo ir mano paieškos kelią? Manote, jog pastarųjų įvykių ištakos galėtų slypėti kokioje nors tamsioje vieno iš jūsų vienuolių eretiškos praeities istorijoje?

Abatas žvelgė į Viljamą tylėdamas, o jo veidas buvo bejausmis. Paskui tarė:

– Jūs esate inkvizitorius šioje liūdnoje istorijoje. Taigi privalote įtarinėti net rizikuodamas suklysti. Aš čia esu tik bendruomenės tėvas. Ir, kartoju, jei būčiau žinojęs, jog vieno iš mano vienuolių praeitis kelia įtarimą, tą piktžolę pats seniai jau būčiau išrovęs. Tai, ką žinau aš, žinote ir jūs. Tai, ko nežinau, tikiuosi, išvys dienos šviesą jūsų išminties dėka. Kiekvienu atveju praneškite: visada ir pirmiausia man.

Jis atsisveikino ir išėjo iš bažnyčios.

– Brangusis Adsai, padėtis vis painesnė, – prabilo Viljamas apniukusiu veidu. – Vaikomės rankraštį, domimės kai kurių per daug smalsių vienuolių diatribais ir kai kurių per daug gašlių vienuolių poelgiais, o vis labiau ima ryškėti kitas, visiškai skirtingas pėdsakas. Taigi raktininkas... Su juo čia atvyko ir tas keistas padaras, Salvatorė... Tačiau dabar eime ilsėtis, jei jau nusprendėme pasidarbuoti naktį.

– Jūs vis dar galvojate apie šios nakties žygį į biblioteką? Nepaliekate pirmojo pėdsako?

– Nieku gyvu. O be to, kas pasakė, jog tai du skirtingi pėdsakai? Pagaliau ta raktininko istorija gali būti vien abato įtarimas.

Jis pasuko piligrimų prieglaudos link. Ties durimis stabtelėjo ir prabilo lyg tęsdamas nutrauktą pokalbį:

– Iš pradžių abatas prašė ištirti Adelmo mirtį manydamas, jog tarp jo jaunųjų vienuolių vyksta kažkas negero. Tačiau dabar Venancijaus mirtis sukėlė kitus įtarimus, o gal abatas suprato, kad paslapties raktas slypi bibliotekoje, kurioje esu nepageidautinas. Todėl pakiša man raktininko pėdsaką, kad atitrauktų mano dėmesį nuo Buveinės...

– Bet kodėl jis turėtų nenorėti, kad...

– Neklausinėk tiek daug. Abatas iš pat pradžių perspėjo mane, kad biblioteka yra neliečiama. Tam jis, matyt, turi savų sumetimų. Gali būti, jog ir jis įsivėlęs į kokią istoriją, kuri, jo manymu, neturėjo nieko bendra su Adelmo mirtim, tačiau dabar pamatė, kad negeri dalykai plinta vis didesniais ratilais ir gali užgriebti ir jį. Todėl nenori, kad būtų atskleista tiesa, ar bent kad aš ją atskleisčiau...

– Tuomet esame Dievo apleistoje vietoje, – tariau priblokštas.

– O ar tau yra tekę būti tokiose vietose, kur Dievas jaustųsi lyg savo namuose? – paklausė Viljamas, žvelgdamas į mane iš aukštybių.

Ir paliepė ilsėtis. Guldamas nusprendžiau, jog tėvas verčiau nebūtų siuntęs manęs į platųjį pasaulį, kuris pasirodė daug painesnis, nei maniau. Pernelyg daug man tenka pažinti.

– *Salva me ab ore leonis*[1], – meldžiausi migdamas.

[1] Salva me ab ore leonis. – Gelbėk mane nuo liūto nasrų.

Antra diena

PO MIŠPARŲ

Nors skyrius ir trumpas, senasis Alinardas pasako daug įdomaus apie labirintą ir kaip į jį patekti

Atsibudau prieš pat skambinant vakarienei. Jaučiausi keistai apsunkęs, nes dienos miegas yra lyg kūno nuodėmė: kuo daugiau jos esi patyręs, tuo daugiau jos trokšti, bet jautiesi nelaimingas, kartu sotus ir alkanas. Viljamo celėje nebuvo, jis, matyt, pakilo anksčiau. Po neilgų klajonių sutikau jį išeinant iš Buveinės. Pasakė buvęs skriptoriume, kur vartė knygų katalogą ir stebėjo vienuolių darbą, vis bandydamas prisiartinti prie Venancijaus stalo ir pratęsti savo paieškas. Tačiau vienuoliai, atrodo, buvo tvirtai nusprendę neleisti jam įgyvendinti šį sumanymą, išgalvodami kaskart vis kitą priežastį. Pirmiausia prie jo priėjęs Malachijas, kad parodytų kelias vertingas miniatiūras. Po to jį trukdęs Bencijus, ir kuo menkiausiomis dingstimis. Ir pagaliau, kai jis jau pasilenkė prie lapų, aplink pradėjo suktis Berengarijus, siūlydamas savo pagalbą.

Pagaliau Malachijas, matydamas, jog mano mokytojas tvirtai pasiryžęs įsigilinti į Venancijaus popierius, tiesiai pasakęs, kad, prieš pradėdamas raustis mirusiojo daiktuose, turėtų gauti abato leidimą ir kad net jis pats, nors yra bibliotekininkas, nedarąs to iš pagarbos ir paklusdamas drausmei ir, šiaip ar taip, prie to stalo niekas nebuvo priėjęs, kaip Viljamas ir prašęs, ir niekas prie jo neprieis, kol neleis abatas. Viljamas pasakęs, jog abatas įgaliojęs jį netrukdomai ieškoti po visą vienuolyną, o Malachijas kandžiai paklausęs, ar abatas įgaliojęs jį taip

pat laisvai vaikščioti ir po skriptoriumą, o gal, neduok Die, ir po biblioteką. Tuomet Viljamas supratęs, kad su Malachiju dabar neverta galynėtis, nors tas sujudimas ir baimė dėl Venancijaus popierių sukėlė dar didesnį norą juos patyrinėti. Tačiau jo ryžtas grįžti ten naktį, nors dar nežinia kaip, buvo toks tvirtas, kad nutarė verčiau nesikivirčyti. Betgi širdy jau puoselėjo mintį apie keršto planus, kuri, jei nebūtų buvusi įkvėpta tiesos troškimo, galėjo pasirodyti itin užsispyrėliška ir net smerktina.

Prieš įeidami į refektorių, dar kiek pasisukiojome po klostrą, kad vėsus vakaro oras išblaškytų visas miegų miglas. Paskendę mintyse ten vaikščiojo dar keli vienuoliai. Sodelyje, į kurį vėrėsi viena klostro pusė, pastebėjome senąjį Alinardą iš Grotaferatos, kuris, kai nesimelsdavo bažnyčioje, ištisas dienas leido medžių paunksmėje, visai išvargintas senatvės. Jis sėdėjo ant parapeto veidu į sodą ir, atrodė, visai nejautė šalčio.

Viljamas keliais žodžiais pasveikino jį, ir senasis vienuolis nušvito džiaugsmu, kad juo kažkas susidomėjo.

– Graži diena, – tarė Viljamas.

– Dėkui Dievui, – atsakė senis.

– Graži danguje, bet niūri žemėje. Ar pažinojote Venancijų?

– Kurį Venancijų? – perklausė senis. Po to jo akyse sužibo kažkokia švieselė. – A, tą mirusį jaunuolį. Žvėris bastosi po vienuolyną...

– Koks žvėris?

– Didžiulis žvėris, išniręs iš jūros... Septynios galvos ir dešimt ragų, o ant jo ragų dešimt diademų, o ant jo galvų piktžodžiaujantys vardai. Žvėris, panašus į leopardą; jo letenos tarytum lokio kojos, o jo snukis lyg liūto... Mačiau jį.

– Kur? Bibliotekoje?

– Bibliotekoje? Kodėl bibliotekoje? Jau daug metų nesilankau skriptoriume, ir niekada nemačiau bibliotekos. Niekas neina į biblioteką. Pažinojau tuos, kurie ten eidavę...

– Ką tokius: Malachiją, Berengarijų?

– O, ne... – ir senis nusijuokė pasikvaksėdamas. – Anksčiau. Bibliotekininką, buvusį prieš Malachiją, praėjo jau tiek metų...

– Kas jis?

– Neprisimenu, jis mirė, kai Malachijas dar buvo visai jaunas. Ir tą, kuris buvo prieš Malachijo mokytoją, ir buvo dar jaunas bibliotekininko padėjėjas, kuomet ir aš buvau dar jaunas... Bet aš nesu įkėlęs kojos į biblioteką. Labirintas...

– Biblioteka yra labirintas?

– „Hunc mundum tipice laberinthus denotat ille, – svajingai padeklamavo senis. – Intranti largus, redeunti sed nimis artus.“[1] Biblioteka – tai didžiulis labirintas, pasaulio labirinto atspindys. Įeini ir nežinai, ar išeisi. Nedera peržengti Heraklio stulpų...

– Tai jūs nežinote, kaip galima patekti į biblioteką, kai užsklęstos Buveinės durys?

– Aišku, žinau, – nusijuokė senis. – Daugelis žino. Reikia eiti per osarijų, tik nesinori per jį eiti. Ten budi mirę vienuoliai.

– Ar tik ne tie, kurie su žiburiais naktimis sukiojasi po biblioteką?

– Su žiburiais? – senis atrodė nustebęs. – Niekada to negirdėjau. Mirę vienuoliai gyvena osarijuje, kaulai iš kapinių pamažu slenka žemyn, ir jame vėl susijungia, kad saugotų kelią. Ar teko matyti altorių koplyčioje, iš kurios galima patekti į osarijų?

– Trečia iš kairės, skaičiuojant nuo transepto, taip?

– Trečia? Gal ir taip. Ta, kurios altoriaus akmenyje išraižyta tūkstančiai griaučių. Ketvirta kaukolė iš dešinės, reikia paspausti akiduobes... ir jau esi osarijuje. Bet neik ten, aš niekada ten nebuvau. Abatas to nenori.

– O žvėris, kur jūs matėte žvėrį?

– Žvėris? A, Antikristas... Jis jau kelyje, tūkstantmetis baigėsi, mes laukiame jo...

– Bet tūkstantmetis baigėsi prieš tris šimtus metų, o jo vis nėra...

– Antikristas ateina ne pasibaigus tūkstančiui metų. Praėjus tūkstantmečiui, stoja teisiųjų karalystė, o po to ateina Antikristas, kad pažemintų teisiuosius, ir tada įvyks paskutinis mūšis...

[1] „Hunc mundum...“ – Tas labirintas mūsų pasaulį atspindi. Įeinančiam platus, bet per siauras norinčiam išeiti.

– Betgi teisieji karaliaus tūkstantį metų, – tarė Viljamas. – Taigi arba jie jau karaliavo nuo Kristaus mirties iki pirmojo tūkstantmečio pabaigos, taigi tada Antikristas turėjo ateiti, arba jų karalystė dar neatėjo, tai ir Antikristas dar toli.

– Tūkstantmetis skaičiuojamas ne nuo Kristaus mirties, o nuo Konstantino dovanos. Dabar kaip tik praėjo tūkstantis metų...

– Baigiasi teisiųjų karalystė?

– Nežinau, nieko nežinau... Esu pavargęs. Sunku apskaičiuoti. Skaičiavo palaimintasis iš Liebanos, klausk Chorchės, jis jaunas, gerai atsimena... Bet laikas jau prinoko. Ar negirdėjai septynių trimitų?

– Kodėl septynių trimitų?

– Ar nežinai, kaip mirė tas jaunuolis, iliuminatorius? Sutrimitavo pirmasis angelas pirmuoju trimitu, ir radosi kruša ir ugnis, sumišę su krauju. Sutrimitavo antrasis angelas antruoju trimitu, ir trečioji jūros dalis virto krauju... Argi ne kraujo jūroje mirė antrasis jaunuolis. Laukite trečiojo trimito! Ir išdvės trečdalis padarų, gyvenančių jūroje. Dievas mus baudžia. Visas pasaulis aplink vienuolyną siaubiamas erezijos, girdėjau, kad į Romos sostą sėdo išgama popiežius, nekromantijai naudojantis ostijas ir jomis šeriantis savo murenas... Ir čia kažkas nepaklusęs draudimui, sulaužęs labirinto antspaudus...

– Kas jums pasakė?

– Girdėjau, visi šnibžda, kad nuodėmė įžengė į vienuolyną. Turi žirnelių?

Šis man skirtas klausimas buvo itin netikėtas.

– Ne, neturiu žirnelių, – atsakiau sutrikęs.

– Kitą kartą atnešk man žirnelių. Čiulpiu juos savo vargše bedante burna, kol visai suminkštėja. Skatina seilių išsiskyrimą, *acqua fons vitae*[1]. Rytoj atneši man žirnelių?

– Atnešiu, – pažadėjau.

Bet jis jau snūduriavo. Palikę jį, patraukėme į refektorių.

– Ką jūs manote apie jo žodžius? – paklausiau savo mokytoją.

– Manau, kad jį apėmė dieviškas šimtamečių pamišimas. Sunku jo

[1] acqua fons vitae – vanduo – gyvenimo šaltinis

žodžiuose atskirti tiesą ir melą. Bet manau, kad jis nurodė mums kelią, kaip patekti į Buveinę. Buvau toje koplyčioje, iš kurios praeitą naktį išniro Malachijas. Ten tikrai yra akmeninis altorius, kurio pagrindas išraižytas kaukolėmis.

– Šį vakarą įsitikinsim.

A n t r a d i e n a

NAKTINĖ

Einama į Buveinę, ten sutinkamas paslaptingas lankytojas, randamas slaptas raštas su nekromantiškais ženklais, ir dingsta, vos tik rasta, knyga, kurios bus ieškoma vėlesniuose skyriuose, o brangiųjų Viljamo akinių vagystė yra ne paskutinė iš nelaimių

Vakarinė buvo tyli ir liūdna. Praėjo tik kiek daugiau nei dvylika valandų nuo to laiko, kai rastas Venancijaus lavonas. Visi vogčiomis žvilgčiojo į tuščią jo vietą užstalėje. Atėjus Naktinei, vora, nutįsusi choro link, atrodė lyg laidotuvių procesija. Pamaldų klausėmės stovėdami navoje ir nenuleisdami akių nuo trečiosios koplyčios. Šviesa buvo labai blanki, ir kai pastebėjome iš tamsos išnirusį Malachiją, jau einantį prie savo klaupto, negalėjome tikrai pasakyti, iš kur jis atsiradęs. Dėl viso pikto pasitraukėme į šoninės navos šešėlį, kad niekas nepastebėtų, jog likome bažnyčioje pamaldoms pasibaigus. Po škaplieriumi turėjau pasislėpęs per vakarienę iš virtuvės pačiuptą žibintą. Vėliau uždegėme jį nuo didžiojo bronzinio trikojo, visą naktį liepsnojančio bažnyčioje. Turėjau dar ir naują dagtį bei gana aliejaus. Šviesos mums turėjo pakakti ilgam.

Buvau per daug sujaudintas būsimo žygio, kad galėčiau susikaupti pamaldoms, kurios pasibaigė man nė nepastebėjus. Vienuoliai žemai nuleido gobtuvus, ir lėta vora patraukė lauk, į savo celes. Bažnyčia ištuštėjo, tik blykčiojo nuo trikojo liepsnos atšvaitai.

– Nagi, – tarė Viljamas, – į darbą.

Priėjome prie trečiosios koplyčios. Altoriaus pagrindas tikrai panėšėjo į osarijų, o eilė kaukolių, gražiai išrėžtų virš blauzdikaulių krūvos, gąsdino tuščiomis giliomis akiduobėmis. Viljamas pašnibždomis pakartojo iš Alinardo išgirstus žodžius (ketvirta kaukolė iš dešinės, paspausti akiduobes). Sukišo pirštus į bekūnio veido akis, ir tuoj išgirdome duslų trakštelėjimą. Altorius pasisuko ant nematomos ašies, ir prieš mus atsivėrė juoda kiaurymė. Iškėlę žibintą ir pašvietę pro ją vidun, pastebėjome drėgnus laiptelius. Pasiryžome leistis jais, prieš tai pasvarstę, ar užverti paskui save kelią. Verčiau ne, tarė Viljamas, nežinia, ar mokėsime vėliau jį atidaryti. O dėl pavojaus, jog būsim aptikti, jei kas ir ateitų čia šiuo metu, norėdamas išjudinti tą patį mechanizmą, jis ir taip žinos, kaip tai padaryti, ir uždarytas kelias jo nesulaikys.

– Nulipome gal dešimt ar daugiau pakopų ir atsidūrėme koridoriuje, kurio abiejose pusėse žiojėjo pailgos nišos, kokias vėliau man teko matyti daugelyje požemių. Bet tąkart įžengiau į osarijų pirmą kartą ir labai bijojau. Vienuolių kaulai čia kaupėsi ištisus šimtmečius, jie buvo kasami iš žemės ir pilami į nišas, nebandant atkurti kūno pavidalo. Todėl vienose nišose matėsi tik smulkūs kaulai, kitose – vien kaukolės, sukrautos piramidėmis, kad nesulįstų viena į kitą, ir visa tai atrodė šiurpiai, ypač mūsų žibinto šviesos ir šešėlių žaisme. Vienoje nišoje pamačiau plaštakas, vien plaštakas, susipynusias kažkokiame keistame mirties šokyje. Šūktelėjau, nes šioje mirusiųjų karalystėje staiga pajutau esant kažką gyvą, cypsintį ir greitai šmirinėjantį šešėliuose.

– Žiurkės, – nuramino mane Viljamas.

– Bet ką čia veikia žiurkės?

– Jos eina pro čia kaip ir mes, nes kelias per osarijų veda į Buveinę, taigi ir į virtuvę. Taip pat ir į biblioteką, pas skaniąsias knygas. Dabar žinau, kodėl Malachijas toks paniuręs. Jo pareiga verčia jį eiti pro čia du kartus per parą, ryte ir vakare. Tad jam išties nėra ko juoktis.

– Kodėl? Ar Evangelijoje neparašyta, ar Kristus yra juokęsis? – paklausiau nei iš šio, nei iš to. – Ar tikrai yra taip, kaip sako Chorchė?

– Legionai jau yra klausę, ar Kristus kada nors juokėsi. Manęs tai nedomina. Manau, jog jis niekada nesijuokė, nes, būdamas visažinis,

kaip ir dera Dievo sūnui, žinojo mūsų, krikščionių, darbus. Štai ir atėjome.

Ir tikrai, dėkui Dievui, koridorius baigėsi ir prasidėjo kiti laipteliai, kuriais užkopus mums liko tik pastumti sunkias medines, geležimi kaustytas duris, kad atsidurtume virtuvėje, už viryklės, tiesiai po aukštyn į skriptoriumą vedančiais sraigtiniais laiptais. Lipdami jais, viršuje išgirdome kokį triukšmą.

Akimirką sustingome tylėdami, po to sušnabždėjau:

– Negali būti, niekas neįėjo čia pirma mūsų...

– Su sąlyga, kad tai – vienintelis kelias į Buveinę. Praėjusiais amžiais čia buvo tvirtovė, todėl turėtų būti daugiau slaptų įėjimų, nei mums žinoma. Palengva kopkime aukštyn. Pasirinkimas nedidelis. Jei užpūsime žibintą, nematysime, kur einam, jei paliksime jį degantį, duosime ženklą tam, kuris viršuje. Vienintelė viltis, kad jei ten kas ir yra, jis bijo labiau už mus.

Skriptoriume atsidūrėme išnirę iš pietinio bokšto. Venancijaus stalas stovėjo priešingoje pusėje. Salė buvo tokia plati, kad eidami teapšvietėme vos keletą uolekčių sienos. Vylėmės, jog kieme nėra nieko, kas galėtų pamatyti šviesą languose. Stalas atrodė nepaliestas, bet Viljamas, pažvelgęs į lentynėlėje po juo gulinčius lapus, nusivylęs šūktelėjo.

– Ko nors trūksta? – paklausiau.

– Šiandien mačiau čia dvi knygas, viena iš jų – graikiška. Jos kaip tik ir trūksta. Kažkas bus ją pagriebęs, matyt, labai paskubomis, nes vienas lapas nukritęs ant grindų.

– Bet stalas buvo saugomas...

– Taip. Gal kažkas tai padarė visai neseniai. Gal jis dar čia. – Ir jis, pasisukęs į tamsą, sušuko, o jo balsas nuaidėjo tarp kolonų: – Jei esi čia, vargas tau!

Man tai pasirodė nebloga mintis, nes, kaip ką tik buvo pasakęs Viljamas, visada geriau, jei tas, kuris kelia tau baimę, bijo tavęs dar labiau nei tu jo.

Viljamas pakėlė nukritusį lapą ir priartino jį prie akių, prašydamas manęs pašviesti. Prikišau žibintą ir pamačiau, jog lapas iki pusės tuščias, o kita pusė smulkiai priraizgyta raidžių, kurias sunkiai pažinau.

– Graikiškai? – paklausiau.

– Taip, bet sunku suprasti. – Jis išsitraukė iš abito akinius ir, tvirtai pabalnojęs jais savo nosį, pažvelgė į lapą iš arčiau.

– Taip, graikiškai, tik labai smulkiai ir labai netvarkingai. Sunku įskaityti net su akiniais. Pašviesk dar, prieik arčiau.

Jis laikė lapą tiesiai prie veido, o aš, žioplys, užuot užėjęs jam už nugaros ir aukštai virš galvos iškėlęs žibintą, atsistojau tiesiai priešais jį. Jis paprašė, kad pasitraukčiau į šoną, ir, kai tai dariau, žibinto liepsna neatsargiai grybštelėjo blogąją lapo pusę. Viljamas kumštelėjo man šonan klausdamas, ar tik aš nenorįs sudeginti rankraščio, o po to staiga šūktelėjo. Aiškiai pamačiau, kaip viršutinėje lapo dalyje išryškėjo kažkokie neaiškūs rusvi ženklai. Viljamas liepė paduoti žibintą ir pakišo jį po lapu taip, kad liepsna būtų pakankamai arti, bet tik kaitintų, o ne degintų. Mačiau, kaip lėtai, tarsi kokia nematoma ranka būtų rašiusi *Mane, Tekel, Fares*, vienas po kito baltam lape, tose vietose, kur slinko Viljamo laikomo žibinto liepsna, radosi ženklai, nepanašūs į jokias raides, nebent į nekromantų rašmenis.

– Nuostabu! – ištarė Viljamas. – Kaskart vis įdomiau! – Jis apsidairė. – Bus geriau nerodyti šio radinio mūsų paslaptingajam šeimininkui, jei jis dar čia... – Jis nusiėmė akinius, pasidėjo juos ant stalo, rūpestingai susuko pergamentą ir paslėpė jį savo abite. Dar apkvaitintas tų stebuklingų įvykių sūkurio, buvau bepradedąs klausti paaiškinimo, tik netikėtai pasigirdo duslus trenksmas. Sklido jis nuo rytinių laiptų, vedančių į biblioteką, pusės.

– Jis ten, čiupk jį! – abu šokom ta kryptimi, jis greičiau, o aš lėčiau, nes nešiau žibintą. Išgirdau kažką klumpant ir griūvant, o pribėgęs radau Viljamą, laiptų papėdėje spoksantį į sunkią knygą metalinėmis kniedėmis sutvirtintais viršeliais. Tą pat akimirką išgirdome triukšmą toje pusėje, iš kurios ką tik atbėgome.

– Koks aš kvailys! – sušuko Viljamas. – Greičiau prie Venancijaus stalo!

Supratau, kad kažkas, stovėjęs tamsoje už mūsų, metė knygą, idant nuviliotų mus tolyn.

Viljamas vėl buvo greitesnis už mane ir pirmas pasiekė stalą. Aš,

bėgdamas paskui, tarp kolonų pastebėjau šmėkščiojant šešėlį, kuris tuoj pradingo vakariniame bokšte.

Pagautas kovos įkarščio, įspraudęs žibintą Viljamui į rankas, apgraibomis puoliau prie laiptų, kuriais pabėgo paslaptingasis. Tą akimirką jaučiausi it Kristaus karys, kovojantis su pragaro legionais, karštai troškau sučiupti įsibrovėlį ir mesti jį savo mokytojui po kojų. Kone nusiritau laiptais, nes abito padurkuose pynėsi kojos (prisiekiu, tai buvo vienintelis kartas gyvenime, kai aš pasigailėjau įstojęs į vienuolyną!), bet tą pat akimirką pasiguodžiau, jog ir mano priešininkas vargsta tokius pat vargus. Maža to, jei jis paėmė knygą, tai jo užimtos ir rankos. Iš už duonkepės krosnies kone kūlvirsčia įvirtau į virtuvę, ir blyškioje žvaigždėtos nakties šviesoje pamačiau savo vejamą šešėlį įsmunkant pro refektoriaus duris ir užtrenkiant jas paskui save. Puoliau prie jų ir kiek pasigalynėjęs atidariau, įlėkiau vidun, apsidairiau, bet nieko jau nebepamačiau. Laukujės durys buvo užšautos. Apsisukau. Vien prieblanda ir tyla. Virtuvėje pastebėjau šviesą ir prisiplojau prie sienos. Ant slenksčio tarp dviejų patalpų pasirodė žibinto šviesos nutviekstas veidas. Surikau. Buvo tai Viljamas.

– Nieko nebėra? Taip ir maniau. Pro duris jis neišėjo. Nepasuko link kelio per osarijų?

– Ne, jis įbėgo čia ir dingo nežinia kur!

– Jau sakiau, čia yra ne vienas kelias, ir beprasmiška jo ieškoti. Gal tas žmogus kaip tik dabar išnyra kur nors labai toli. O kartu su juo ir mano akiniai.

– Jūsų akiniai?!

– Taigi. Mūsų draugas negalėjo atimti iš manęs rankraščio, bet prabėgdamas apdairiai pagriebė nuo stalo mano akinius.

– Tačiau kodėl?

– Mat nėra kvailys. Jis girdėjo, kaip kalbėjau apie tuos užrašus, suprato, kad jie svarbūs, pamanė, jog be akinių negalėsiu jų perskaityti, ir tikrai žino, kad niekam kitam jų neparodysiu. Iš tiesų, dabar yra tas pat lyg aš jų neturėčiau.

– Bet kaip jis sužinojo apie jūsų akinius?

– Na jau, na, negana, kad vakar mes su stikliumi apie juos kalbėjo-

mės, tai ir šįryt skriptoriume buvau juos užsikoręs, kad patyrinėčiau Venancijaus popierius. Taigi daugelis turėjo pakankamai progų tinkamai šį daiktą įvertinti. Ir tikrai, normalų rankraštį be jų dar galėčiau perskaityti, tik ne šitą, – jis vėl išskleidė paslaptingąjį pergamentą, kuriame graikiškoji dalis per daug smulki, o viršutinė pusė – per daug miglota...

Jis bakstelėjo į ženklus, lyg per stebuklą atsiradusius liepsnos kaitroje:

– Venancijus norėjo nuslėpti labai svarbią paslaptį, todėl rašė vienu iš tų skysčių, kurių pėdsakas pasimato tik pakaitinus. O gal vartojo citrinos sultis. Bet kadangi aš nežinau, kuo jis rašė, ir ženklai gali greit vėl išnykti, tu, kuris turi geras akis, tuoj pat perrašyk juos kaip galėdamas tiksliau, gal kiek padidindamas...

Tą aš ir padariau nė nežinodamas, ką rašau. Buvo ten kelios eilutės magiškų ženklų, iš kurių čia atkursiu tik pirmuosius, idant skaitytojas suvoktų, kokia mįslė iškilo mums prieš akis:

♐☉☿♏☉♑♒♓ ♂♉♋♉♐ ♁♂♏♉☿♁☉

Kai baigiau, Viljamas, laikydamas lentelę kaip įmanoma toliau nuo akių, pažvelgė į ją ir tarė:

– Nėra abejonių, tai – slaptas raštas, kurį dar reikės išaiškinti. Ženklai parašyti blogai, o gal tu perrašydamas juos iškraipei, tačiau tai tikrai yra Zodiako abėcėlė. Matai? Pirmoje eilutėje... – jis dar toliau atitraukė lapą ir prisimerkė: – Štai Šaulys, Saulė, Merkurijus, Skorpionas...

– Ką jie reiškia?

– Jei Venancijus būtų buvęs naivuolis, jis būtų pavartojęs paprasčiausią Zodiako abėcėlę: A – Saulė, B – Jupiteris... Tuomet pirmoji eilutė būtų... Pabandyk užrašyti: RAIQASVL... – Jis nutilo. – Ne, tai nieko nereiškia, ir Venancijus nebuvo naivuolis. Jis pertvarkė abėcėlę pagal savo raktą. Turiu jį atrasti.

– Tai įmanoma? – paklausiau sužavėtas.

– Taip, jei esi nors kiek susipažinęs su arabų išmintimi. Geriausi kriptografijos traktatai priklauso bedievių išminčių plunksnai ir, laimė, Oksforde man teko kai kuriuos iš jų skaityti. Bekonas buvo teisus

sakydamas, jog pažinimas ateina tik per kalbų mokėjimą. Abu Bakr Ahmedas ben Alis ben Vašija an Nabatis prieš šimtmečius yra parašęs „Knygą apie pašėlusį dievobaimingo žmogaus troškimą pažinti senųjų raštų mįsles", kur pateikė daug taisyklių, kaip sudaryti ir išaiškinti slaptąsias abėcėles, tinkančias magiškiems dalykams, taip pat susirašinėjimui tarp kariuomenių ar tarp karaliaus ir jo pasiuntinių. Mačiau ir kitas arabų knygas, kur kalbama apie labai išradingas priemones. Gali, pavyzdžiui, pakeisti vieną raidę kita, gali rašyti nuo kito galo, gali apversti žodį ir rašyti tik kas antrą raidę, o paskui vėl rašyti iš pradžių, gali pakeisti raides zodiako ženklais, kaip čia, bet suteikti raidėms jų skaičius, o po to jau pagal kitą abėcėlę pakeisti tuos skaičius raidėmis...

– Kurį gi iš šių būdų vartojo Venancijus?

– Reikėtų patikrinti juos visus, ir dar daug kitų. Tačiau pirmoji slapto rašto skaitymo taisyklė yra atspėti, kas ten galėtų būti parašyta.

– Tuomet nereikės jo nė aiškinti! – nusijuokiau.

– Ne tai norėjau pasakyti. Galima bandyti spėti pirmuosius rašto žodžius, vėliau žiūrėti, ar jų taisyklė tinka likusiems žodžiams. Sakykim, čia Venancijus tikrai bus paslėpęs raktą, kaip patekti į *finis Africae*. Jei galvosiu, jog kaip tik tai čia ir parašyta, mane staiga pagaus kažkoks ritmas... Mėgink pažvelgti į tris pirmuosius žodžius, nesvarstydamas ženklų prasmės, o tik jų kiekį... IIIIIII IIIII IIIIII... Dabar pabandyk suskirstyti juos skiemenimis, mažiausiai po du kiekviename, ir garsiai ištarti: ta-ta-ta, ta-ta, ta-ta-ta... Nieko tau neprimena?

– Ničnieko.

– O man primena *Secretum finis Africae*...[1] Bet jei taip būtų, tuomet paskutiniojo žodžio pirmoji ir šeštoji raidės turėtų būti vienodos, taip ir yra, štai dukart pakartotas Žemės ženklas. O pirmo žodžio pirmoji raidė, S, turėtų būti lygi paskutinei antrojo raidei: ir tikrai, štai pakartotas Mergelės ženklas. Galbūt tai yra teisingas kelias. Bet gali tai būti ir vien sutapimų seka. Reikėtų rasti atitikimo raktą...

– Rasti, kur?

[1] „Secretum finis Africae..." – Afrikos pabaigos paslaptis...

– Galvoje. Sukurti. O paskui patikrinti, ar tai tas tikrasis. Tie bandymai gali atimti man visą dieną. Bet ne ilgiau, nes, įsidėmėk, nėra tokio slapto rašto, kurio negalima būtų perskaityti, turint nors kiek kantrybės. Tačiau jau vėlu, o mes dar norime aplankyti biblioteką. Juo labiau kad be akinių aš negalėsiu perskaityti antrosios rašto dalies, o tu negali man padėti, nes šie ženklai tavo akims...

– *Graecum est, non legitur*[1], – užbaigiau susigėdęs.

– Taigi ir pats matai, jog Bekonas buvo teisus. Mokykis! Bet nepraraskime vilties. Atidėkime į šalį pergamentą, tavo užrašus ir eikime į biblioteką. Šį vakarą mūsų nesulaikys nė dešimt pragaro legionų.

Persižegnojau.

– Kas gi galėjo mus aplenkti? Bencijus?

– Jis trokšte troško pasirausti Venancijaus raštuose, bet man neatrodė nusiteikęs krėsti tokius piktus pokštus. Juk jis lyg ir siūlė mums vienytis, ir nemanau, kad būtų drįsęs naktį įsibrauti į Buveinę.

Tada Berengarijus? Ar Malachijas?

– Berengarijus, man atrodo, gali tai padaryti. Pagaliau juk ir jis atsako už biblioteką, jį graužia sąžinė išdavus kažkokią jos paslaptį, jis mano, jog Venancijus bus paėmęs tą knygą ir galbūt nori grąžinti ją į vietą. Tai padaryti jam nepavyko ir dabar jis slepia knygą kur kitur, o mes Dievo padedami galėsime jį prigriebti, kai bandys padėti ją į vietą.

– Bet tai galėjo būti ir Malachijas, turintis tokių pat ketinimų.

– Manyčiau, ne. Malachijas turėjo į valias laiko, kad išnaršytų visą Venancijaus stalą, likęs čia vienas užrakinti Buveinės. Tačiau dabar žinome, jog jis to nepadarė. O gerai pagalvoję, neturime jokios dingsties įtarti Malachiją žinojus, kad Venancijus buvo bibliotekoje ir kažką iš jos paėmė. Žino tai Berengarijus su Bencijum, žinome mudu. Po Adelmo išpažinties tai gali žinoti ir Chorchė, bet jis tikrai nebuvo tas, kuris taip mitriai puolė sraigtiniais laiptais žemyn...

– Tuomet lieka Berengarijus arba Bencijus...

– O kodėl ne Pacifikas Tivolietis ar kitas kuris vienuolis iš tų, kuriuos šiandien čia buvome sutikę? Arba stiklius Mikalojus, žinantis

[1] Graecum est... – Graikiškai, negaliu perskaityti.

apie mano akinius? Arba tas keistuolis Salvatorė, kuris, kaip girdėjome, naktimis sukiojasi nežinia ko po vienuolyną? Reikia būti atidiems ir nesiaurinti įtariamųjų rato vien todėl, kad Bencijaus žodžiai pastūmėjo mus viena kryptimi. Gal Bencijus tyčia norėjo mus suklaidinti.

– Bet jis mums pasirodė nuoširdus.

– Visai teisingai. Tik žinok, jog pirmoji gero inkvizitoriaus pareiga kaip tik ir yra įtarti tuos, kurie atrodo nuoširdūs.

– Bjaurus inkvizitoriaus darbas, – tariau.

– Todėl ir mečiau jį. Bet, kaip matai, man ir vėl tenka jo imtis. Na, bet pirmyn į biblioteką.

Antra diena

NAKTIS

Pagaliau įeinama į labirintą, matomi keisti regėjimai ir, kaip paprastai atsitinka labirintuose, pasiklystama

Nešini aukštai iškeltu žibintu, vėl užkopėme į skriptoriumą, šį kartą rytiniais laiptais, vedančiais taip pat ir į uždraustąjį aukštą. Man galvoje sukosi Alinardo žodžiai apie labirintą, todėl laukiau siaubingų dalykų.

Nustebau, kai įėję ten, kur mūsų neturėtų būti, atsidūrėme septyniasienėje salėje, ne itin erdvioje, be langų, pakvipusioje, kaip, beje, ir visas aukštas, stipriu sustojusio laiko ir pelėsių tvaiku. Nieko bauginamo.

Salėje, kaip jau sakiau, sienos buvo septynios, tačiau tik keturiose iš jų, tarp dviejų su siena suaugusių kolonų, žiojėjo gana platūs perėjimai, vainikuoti lenktomis arkomis. Ties aklinomis sienomis stovėjo milžiniškos knygų spintos, pilnos tvarkingai sustatytų knygų. Kiekviena spinta, kaip ir kiekviena jų lentyna, turėjo savo kartušą su numeriu, matyt, tuo pačiu, koks buvo įrašytas kataloge. Salės vidury stovėjo stalas, taip pat apkrautas knygomis. Visas knygas dengė tik plonas dulkių sluoksnelis, tai reiškė, jog jos nuolat valomos. Grindys irgi buvo švarios. Virš vienos iš perėjimo arkų matėsi didelis pieštas kartušas su žodžiais: „Apocalypsis Iesu Christi“[1]. Jis nebuvo išblukęs, nors galėjai matyti, kad raidės parašytos seniai. Vėliau pastebėjome, jog tie kartušai gana giliai išrėžti akmenyje, o įdubimai pripildyti dažų, kaip tai daroma tapant freskas bažnyčiose.

[1] „Apocalypsis Iesu Christi“ – Jėzaus Kristaus Apokalipsė

Įėjome pro vieną iš angų. Atsidūrėme kitame kambaryje, su langu, kur vietoj stiklo buvo alebastro lakštai, dviem aklinom sienom ir anga ketvirtojoje, panašia į tą, pro kurią ką tik buvome įėję, vedančia į kitą kambarį, taip pat su dviem aklinom sienom, langu ir anga. Šiuose kambariuose kartušai buvo panašūs į pirmąjį matytą, tik su kitais žodžiais. Vienas kartušas skelbė: „Super thronos viginti quatuor“[1], kitas bylojo: „Nomen illi mors“[2]. Ir nors šiedu kambariai buvo mažesni už tą, per kurį patekome į biblioteką (tas buvo septynkampis, o šie – keturkampiai), tačiau įrengti panašiai: spintos su knygomis ir stalas viduryje.

Įėjome į trečiąjį kambarį. Čia nebuvo nei knygų, nei kartušo. Tik po langu stovėjo akmeninis altorius. Iš kambario ėjo trys angos: viena, pro kurią ką tik įžengėme, antra – į jau matytą septynkampę salę ir trečia, pro kurią patekome į dar vieną kambarį, nuo kitų tesiskiriantį kartušu, skelbusiu: „Obscuratus est sol et aer“[3]. Iš jo patekome į dar kitą kambarį, kurio kartušas bylojo: „Facta est grando et ignis“[4]; jame nebuvo kitų angų, tad iš čia galėjome grįžti atgal.

– Pagalvokime, – tarė Viljamas. – Penki stačiakampiai ar kiek trapeciški kambariai, kiekvienas jų su vienu langu, supantys belangę septynkampę salę, į kurią atveda laiptai. Man atrodo, paprasta. Esame rytiniame bokšte, kiekvienas bokštas, žiūrint iš lauko, turi penkis langus ir penkias sienas. Kol kas viskas dera. Tuščias kambarys yra kaip tik tas, kuris atgręžtas į rytus, ta pačia kryptim kaip ir bažnyčios choras, kad patekanti saulė nušviestų altorių, kas man atrodo teisinga ir dievobaiminga. Vienintelė gudrybė čia, manau, yra alebastro langai, dieną teikiantys malonią šviesą, o naktį nepraleidžiantys net mėnulio spindulių. Labirintas nedidelis. Pažiūrėkim, kur veda kitos dvi septynkampės salės angos. Manau, be vargo susigaudysim.

Tačiau mano mokytojas klydo, o bibliotekos statytojai buvo daug sumanesni, nei mes tikėjomės. Nežinau, kodėl, bet, palikus bokštą, kam-

[1] „Super thronos viginti quatuor“ – Sostuose dvidešimt keturi

[2] „Nomen illi mors“ – Vardas jo mirtis

[3] „Obscuratus est sol et aer“ – Aptemo saulė ir oras

[4] „Facta est grando et ignis“ – Kilo kruša ir ugnis

barių seka tapo daug painesnė. Vienuose jų buvo po dvi, kituose – po tris angas. Visuose buvo po langą, net ir tuose, į kuriuos patekdavome iš kambario su langu, manydami, jog einame Buveinės šerdies link. Kiekviename kambaryje stovėjo tokios pat spintos ir tokie pat stalai, o tvarkingai sustatytos knygos atrodė visos vienodos ir visai nepadėjo gaudytis, kur esame. Mėginome orientuotis pagal kartušus. Kartą perėjome kambarį, kuriame buvo parašyta: „In diebus illis“[1], ir, kiek pasisukiojus, mums pasirodė, kad vėl į jį sugrįžome. Tačiau atsiminėme, jog durys priešais langą vedė į kambarį, kuriame buvo parašyta: „Primogenitus mortuorum“[2], o dabar užrašas skelbė: „Apocalypsis Iesu Christi“, bet tai nebuvo septynkampė salė, iš kurios pradėjome savo klajones. Tai mus įtikino, kad kartais tie patys kartušai kartojasi skirtinguose kambariuose. Aptikome du kambarius su „Apocalypsis“, vieną po kito, o tuoj po jų kambarį su „Cecidit de coelo stella magna“[3].

Žodžių kartušuose kilmė buvo visiškai aiški, tai buvo eilutės iš Jono Apokalipsės, tik negalėjome suprasti, kodėl jos išrašytos ant sienų ir kokia tvarka išdėstytos. O dar labiau sutrikome pastebėję, kad kai kurie kartušai, tiesa, jų buvo nedaug, parašyti ne juodai, bet raudonai.

Netikėtai vėl atsidūrėme septynkampėje pradinėje salėje (kurią atpažinome iš joje buvusių laiptų) ir vėl pasukome dešinėn, bandydami eiti tiesiai iš kambario į kambarį. Perėję tris kambarius, atsimušėme į akliną sieną. Vienintelis kelias vedė mus į kitą kambarį, kuriame buvo dar viena anga be tos, pro kurią čia patekome, o išėję pro ją ir perkirtę dar keturis kambarius, vėl atsimušėme į akliną sieną. Grįžome į ankstesnį kambarį, kuriame buvo du išėjimai, pasukome pro dar neišbandytą ir vėl atsiradome septynkampėje pirmutinėje salėje.

– Kaip vadinosi paskutinis kambarys, iš kurio pasukome atgal? – paklausė Viljamas.

Bandžiau prisiminti.

[1] „In diebus illis“ – Tomis dienomis

[2] „Primogenitus mortuorum“ – Pirmagimis iš mirusių

[3] „Cecidit de coelo stella magna“ – Nukrito iš dangaus didelė žvaigždė

– „Equus albus.“[1]

– Gerai, grįžkime į jį.

Tai buvo nesunku. Jei nenorėjai sukti atgal, tai neliko nieko kito, kaip tik iš jo pereiti į kambarį, pavadintą „Gratia vobis et pax“[2], o iš šio į dešinę buvo dar viena anga, kaip mums atrodė, negrąžinanti atgal. Ir tikrai, nors vėl radome „In diebus illis“ ir „Primogenitus mortuorum“ (ar buvo tai tie patys kambariai, kuriuose ką tik lankėmės?), pagaliau atsidūrėme kambaryje, kurio, kaip mums atrodė, anksčiau dar nebuvom matę: „Tertia pars terrae combusta est“[3]. Bet jau nebegalėjome pasakyti, kur link nuklydome nuo rytinio bokšto.

Ištiesęs prieš save žibintą, pasukau į tolesnius kambarius. Manęs pasitikti ėjo siaubingai didelis, vilnijantis ir besiplaikstantis it kokia šmėkla milžinas.

– Velnias! – surikau ir, vos neišmetęs žibinto, apsisukęs puoliau tiesiai Viljamui į glėbį. Jis paėmė man iš rankų žibintą ir, nustūmęs į šalį, ryžtingai, net, sakyčiau, didingai, žengė pirmyn. Matyt, ir jis kažką pastebėjo, nes staiga sustojo kaip įbestas. Paskui dar kiek paėjėjo, aukštai iškėlė žibintą ir prapliupo juoktis.

– Nepaprastai išradinga. Veidrodis!

– Veidrodis?

– Taip, narsusis mano riteri. Neseniai skriptoriume tu drąsiai puolei tikrą priešą, o čia pabūgai savo paties atvaizdo. Tai tik veidrodis, rodantis tavo atspindį, tačiau padidintą ir iškreiptą.

Jis paėmė mane už rankos ir pavedėjo prie sienos, buvusios prieš angą į kambarį. Banguoto stiklo lakšte dabar, pašvietus iš arčiau, aiškiai pamačiau groteskiškai iškreiptus mudviejų atvaizdus, kurių forma ir dydis keitėsi artėjant arba tolstant.

– Tau reikėtų perskaityti kokį nors traktatą apie optiką, – tarė Viljamas pralinksmėjęs, – nes juos, be abejonės, skaitė bibliotekos įkūrėjai. Geriausi parašyti arabų. Alhazenas parašė traktatą „De aspecti-

[1] „Equus albus“ – Baltas žirgas

[2] „Gratia vobis et pax“ – Malonė jums ir taika

[3] „Tertia pars terrae combusta est“ – Trečioji žemės dalis sudegė

bus", kuriame kalbėjo apie veidrodžių jėgą, paremdamas žodžius geometriniais brėžiniais. Veidrodžiai priklausomai nuo to, kaip išgaubtas jų paviršius, gali padidinti mažiausius daiktus (argi mano akiniai nėra tas pat?), apversti juos aukštyn kojom, ištempti ar rodyti du daiktus vietoje vieno, o keturis vietoj dviejų. Kiti vėl, kaip ir šis, iš nykštuko padaro milžiną, o iš milžino nykštuką.

– Viešpatie Jėzau! – pratariau. – Tai tokius regėjimus matė tie, kurie lankėsi bibliotekoje?

– Galbūt. Mintis tikrai išradinga. – Jis perskaitė sienoje virš veidrodžio išrašytą kartušą: „Super thronos viginti quatuor". – Tą mes jau matėme, tik aname kambaryje nebuvo veidrodžio. O šiame, be kita ko, nėra lango, nors jis ne septynkampis. Tai kurgi esame? – Jis apsidairė ir priėjo prie knygų spintos: – Adsai, be tų nelemtų *oculi ad legendum* negaliu suprasti nieko, kas šiose knygose parašyta. Perskaityk man kokį pavadinimą.

Ištraukiau pirmą pasitaikiusią knygą:

– Bet, mokytojau, čia neparašyta!

– Kaip? Matau gi, jog čia kažkas parašyta, skaityk.

– Negaliu skaityti. Tai ne abėcėlės raidės, bet ir ne graikų kalba, ją aš pažinčiau. Čia lyg kokios kirmėlės, žalčiai, lyg musių nutupėta...

– A, tai arabiškai. Ar yra ir daugiau panašių?

– Taip, keletas. Bet štai viena lotyniškai, garbė Dievui, Al... Al Kuvarizmis, „Tabulae".

– Astronominės Al Kuvarizmio lentelės, išverstos Adelardo iš Bato! Rečiausia knyga! Tęsk.

– Isa ibn Alis „De oculis", Alkindis „De radiis stellatis"...

– Dabar pažiūrėk ant stalo.

Atverčiau ant stalo gulėjusią storą knygą, „De bestiis", kaip tik toje vietoje, kur buvo nupieštas gražiausias vienaragis.

– Puikus darbas, – įvertino Viljamas, neblogai įžiūrintis piešinius. – O ten?

Perskaičiau:

– „Liber monstrorum de diversis generibus." Ir ši gražiai iliustruota, bet atrodo senesnė už aną.

Viljamas palinko prie knygos.

– Iliustruota Airijos vienuolių mažiausiai prieš penkis amžius. Knyga su vienaragiu yra daug vėlesnė, ir, man atrodo, prancūzų manieros.

Man beliko tik dar kartą nusistebėti mokytojo erudicija. Įėjome į gretimą kambarį, o iš jo – į dar keturis, tolesnius. Visi jie buvo su langais, visi pilni knygų nežinomomis kalbomis, skirtų ir okultizmo mokslams, vėl atsimušėme į sieną, privertusią mus grįžti, nes paskutinieji penki kambariai buvo lyg karoliukai, suverti ant vieno vienintelio kelio.

– Sprendžiant iš sienų pasisukimo, turėtume būti kokio nors kito bokšto penkiakampyje, bet čia nėra vidurinės septynkampės salės, tad, matyt, apsirinkame, – svarstė Viljamas.

– O langai? – tariau. – Iš kur tiek langų? Negalimas dalykas, kad visi kambariai sietųsi su išore.

– Tu užmiršai pastato šerdį, daugelis iš mūsų matytų langų žvelgia į tą aštuonkampį šulinį. Jei būtų diena, skirtinga šviesa padėtų mums atskirti, kurie yra išorės, o kurie – vidaus langai, o gal net galėtume nustatyti kambarių padėtį saulės atžvilgiu. Bet vakare nėra jokio skirtumo. Grįžkim.

Grįžome į kambarį su veidrodžiu ir pasukome prie trečiųjų durų, pro kurias, kaip mums atrodė, dar nebuvom ėję. Prieš mus atsivėrė trijų ar keturių kambarių anfilada, o paskutiniame iš jų pastebėjome keistą švytėjimą.

– Ten kažkas yra! – sušukau prislopintu balsu.

– Jei taip, tai jis jau spėjo pastebėti mūsų žibintą, – atsakė Viljamas, dėl viso pikto delnu pridengdamas liepsną. Minutę ar dvi stovėjome nejudėdami. Švytėjimas buvo tolygus – nei ryškėjo, nei silpo.

– Gali būti, jog tai tik žiburys, – tarė Viljamas, – vienas iš tų, kurie turėtų įtikinti vienuolius, kad bibliotekoje gyvena mirusiųjų sielos. Bet reikia įsitikinti. Tu stovėk čia pridengęs žiburį, o aš atsargiai eisiu pirmyn.

Vis dar gėdydamasis savo prieš veidrodį parodyto bailumo ir norėdamas susigrąžinti gerą vardą Viljamo akyse paprieštaravau:

– Ne, eisiu aš, o jūs likite čia. Slinksiu labai atsargiai, juk esu mažesnis ir lengvesnis. Kai tik įsitikinsiu, kad nėra jokio pavojaus, pašauksiu jus.

Taip ir padarėme. Pasieniais, lengvas kaip katė (ar novicijus, tykinantis virtuvėn kniaukti gabalėlio sūrio, o Melke niekas to nedarė geriau už mane), aš prasėlinau tris kambarius ir pasiekiau ketvirtąjį, iš kurio sklido blanki šviesa. Prigludau prie dešiniosios įėjimo kolonos ir iš už jos pamažu pažvelgiau vidun. Ten nieko nebuvo. Ant stalo, lengvai smilkdamas, degė keistas šviestuvas. Jis buvo nepanašus į mūsų žibintą, greičiau priminė atvirą smilkyklę, liepsnos nesimatė, tik ruseno pelenai, kažką degindami. Įsidrąsinau ir įėjau. Ant stalo, greta smilkyklės, gulėjo atversta ryškių spalvų knyga. Prisiartinęs lape pamačiau keturis dryžius: geltoną, raudoną, mėlyną ir rudą. Ryškėjo ten ir baisus pažiūrėti žvėris: drakonas su dešimt galvų ir uodega, šluojančia žemėn nuo dangaus žvaigždes. Staiga drakonas pradėjo dvejintis ir trejintis, jo žvynai stojo lyg žvilgantis miškas ir, atsiplėšę nuo lapo, ėmė suktis man aplink galvą. Loštelėjau atgal ir pamačiau kambario lubas linkstant ir griūvant ant manęs. Paskui išgirdau tūkstančio žalčių šnypštimą, tik ne bauginantį, o gundantį, ir prieš mane radosi moteris spindulių rate, priartinusi savo veidą prie manojo tiek, jog pajutau jos alsavimą. Ištiesiau rankas, norėdamas ją nustumti, ir man pasirodė, kad jos palietė knygas priešais stovėjusioje spintoje ir šios staiga pradėjo plėstis iki begalybės. Nebesuvokiau, kur esąs, kur žemė, o kur – dangus. Kambario viduryje pamačiau Berengarijų, kuris spoksojo į mane šlykščiai šypsodamasis, išpiltas gašlaus prakaito. Užsidengiau delnais veidą, o mano delnai atrodė tarsi rupūžės kojos, lipnios ir plėvėtos. Rodos, surikau, pajutau burnoje rūgštų skonį ir prasmegau į juodą tamsą, vis giliau ir giliau atsiveriančią po manim, nieko daugiau nebesupaisydamas.

Atsipeikėjau, kaip man pasirodė, po daugelio metų, jausdamas po visą galvą aidinčius dūžius. Tysojau ant žemės, o Viljamas pliaukšėjo man per skruostus. Buvome kitame kambaryje, ir mano žvilgsnis užkliuvo už kartušo, bylojančio: „Requiescant a laboribus suis“[1].

– Kelkis, Adsai, kelkis, – šnibždėjo man Viljamas, – viskas gerai...

– Daiktai... – sumurmėjau vis dar apkvaitęs. – Ten žvėris...

[1] „Requiescant a laboribus suis“ – Tepailsi nuo savo darbų

– Nėra jokio žvėries. Radau tave šėlstantį po stalu, ant kurio gulėjo graži mozarabu Apokalipsė, atversta toje vietoje, kur *mulier amicta sole*[1] stovi prieš drakoną. Iš kvapo supratau, kad būsi prisikvėpavęs kaži kokios bjaurybės, ir tuoj išnešiau tave lauk. Ir man skauda galvą.

– Ką aš mačiau?

– Nieko. Ten smilko regėjimus sukeliančios žolės, pažinau iš kvapo, arabiškas mišinys, gal toks pat, kokio Kalnų Senis duodavęs įkvėpti savo galvažudžiams prieš siųsdamas juos į darbą. Šitaip išaiškinome regėjimų paslaptį. Kažkas naktimis čia smilko stebuklingas žoleles, kad įtikintų nepageidaujamus lankytojus, jog biblioteką saugo pragaro jėgos. Beje, ką tu jautei?

Miglotai, kiek atsiminiau, nupasakojau jam savo regėjimą, o Viljamas nusijuokė:

– Tavo regėjime iškreipti knygos piešiniai sumišo su tavo troškimais ir nuogąstavimais. Kaip tik taip šios žolės ir veikia. Rytoj reikės pasikalbėti su Severinu, manau, jis žino daugiau, nei pasako. Tai žolės, vien tik žolės, ir jokių nekromantinių išmonių, apie kurias kalbėjo stiklius. Žolės, veidrodžiai... Šią uždraustos išminties vietą saugo daug ir labai gudrių išmonių. Mokslas panaudotas tam, kad nuslėptų, o ne tam, kad apšviestų. Visa tai man nepatinka. Iškrypęs protas vadovauja šventai bibliotekos apsaugai. Sunki naktis, dabar reikėtų iš čia išeiti. Esi sukrėstas, tau reikia vandens ir gryno oro. Neverta bandyti atverti šiuos langus, jie per aukštai ir, matyt, jau daug dešimtmečių uždaryti. Kaip jie galėjo galvoti, kad Adelmas iššoko pro kurį nors iš jų?

„Išeiti", – pasakė Viljamas. Lyg tai būtų buvę lengva. Žinojome, kad į biblioteką galima patekti tik iš vieno bokšto, rytinio. Kur buvome dabar? Visai sutrikome. Ilgai klaidžiojome apimti siaubo, kad niekada jau iš čia nebeišeisim, aš vis dar sverdėdamas ir jausdamas pykinimą, o Viljamas sunerimęs dėl manęs ir piktas dėl savo neišmanymo. Tačiau šis klaidžiojimas pakišo mums, tiksliau, jam mintį dėl kito karto. Reikės grįžti į biblioteką, aišku, jei kada iš jos išeisime, su nuodėguliu ar kitu kokiu daiktu, galinčiu palikti pėdsaką sienoje.

[1] mulier amicta sole – moteris, apsisiautusi saule

– Tėra vienas būdas išeiti iš labirinto, – kalbėjo Viljamas. – Kiekvienoje naujoje sankryžoje atėjimo kelią reikia žymėti trim ženklais. Jei kuris nors tos sankryžos kelias yra paženklintas, vadinasi, joje jau būta anksčiau, ir atėjimo kelias žymimas tik vienu ženklu. Jei paženklintos visos angos, lieka grįžti atgal. Bet jei vienas ar du sankryžos keliai dar nepažymėti, pasirenkamas vienas iš jų ir pažymimas dviem ženklais. Kai pasiekiame angą, pažymėtą tik vienu ženklu, prie jo pridedame dar du, kad kiekviena anga turėtų tris ženklus. Apeisi labirintą, jei pasiekęs sankryžą neisi keliu su trim ženklais, nebent jau visi keliai būtų paženklinti.

– Iš kur tai žinote? Išmanote apie labirintus?

– Ne, tik cituoju seną tekstą, kurį kadaise skaičiau.

– Ir pagal šitą taisyklę galima išeiti lauk?

– Kiek man žinoma, beveik niekada. Bet pabandyti galima. Be to, kitą kartą turėsiu akinius ir gana laiko įsigilinti į knygas. Jei pasiklydome, sekdami kartušais, gal kelią mums parodys knygos.

– Akinius? Kaip jūs juos rasite?

– Aš pasakiau, kad turėsiu akinius. Naujus. Manau, jog stiklius tik ir laukia progos, kad galėtų padaryti ką naujo. Jei tik jis turi stiklo šukėms gludinti reikalingų įnagių. Nes šukių savo dirbtuvėje jis turi į valias.

Taip mums beklajojant, vieno kambario viduryje staiga pajutau, kaip nematoma ranka pradėjo glostyti mano skruostus, ir pasigirdo dejonė tarsi žmogaus ar žvėries, lyg koks vaiduoklis klaidžiotų po kambarius. Jau turėjau būti užgrūdintas bibliotekos staigmenų, bet vėl išsigandęs šokau atgal. Matyt, tą patį pajuto ir Viljamas, nes aukštai iškėlęs žibintą dairėsi aplink, čiupnodamas skruostą.

Jis pakėlė ranką, pažvelgė į liepsną, kuri dabar atrodė gyvesnė, paskui paseilėjo pirštą ir ištiesė jį prieš save.

– Viskas aišku, – galiausiai tarė, rodydamas dvi dėmes sienoje priešais, maždaug žmogaus aukštyje. Tai buvo du siauri plyšiai, ir priglaudus prie jų delną jautėsi iš lauko ateinančio šalto oro srovė, o priglaudus ausį girdėjosi šlamesys, lyg lauke pūstų vėjas.

– Bibliotekoje turi būti vėdinimo sistema, – paaiškino Viljamas, –

antraip čia nebūtų kuo kvėpuoti, ypač vasarą. Be to, pro šiuos plyšius patenka ir drėgmė, kurios reikia, kad neperdžiūtų pergamentai. Bet tai dar ne visa statytojų išmonė. Plyšius jie įrengė tam tikrais kampais, kad vėjuotomis naktimis vienos oro srovės kirstųsi su kitomis ir jų sūkuriai keltų kambariuose girdėtą triukšmą. O jis kartu su veidrodžiais ir žolelėmis dar labiau baugintų tokius lengvabūdžius kaip mes, kurie braunasi čionai nė nenutuokdami, kas jų laukia. Juk ir mes akimirką manėme, kad tai šmėklos šniokščia mums į veidus. O pajutome tai tik dabar, nes tik dabar lauke pakilo vėjas. Taigi įminta dar viena mįslė. Bet nepaisant to, mes vis dar nežinome, kaip iš čia išeiti.

Taip kalbėdami klaidžiojome visai be jokio tikslo, praradę viltį, nė neskaitydami kartušų, kurie mums atrodė visi vienodi. Radome dar vieną septynkampę salę, perėjome ją supančius kambarius, bet neaptikome jokio išėjimo. Grįžome atgal, ėjome taip gal valandą, nebandydami gaudytis, kur esame. Viljamas nusprendė, kad pralaimėjome, ir nelieka nieko kita, kaip tik atsigulti ir užmigti kuriam nors kambaryje tikintis, jog kitą dieną Malachijas mus atras. Taip mums apraudant tokio gražaus sumanymo tokią nelemtą pabaigą, netikėtai užtikome salę, kurioje buvo žemyn vedantys laiptai. Karštai padėkojome dangui ir kuo greičiausiai nulipome jais.

Virtuvėje puolėme prie viryklės ir leidomės osarijaus koridoriumi. Galiu prisiekti, jog kaukolių grimasos man atrodė lyg artimiausių draugų šypsenos. Grįžome į bažnyčią ir pro šiaurinį portalą išėjome lauk, kur laimingi susėdome ant akmenų atsikvėpti. Tyras nakties oras rodėsi lyg dieviškas balzamas. Aplink mus mirgėjo žvaigždės, o bibliotekos regėjimai buvo kažkur labai toli.

– Koks gražus yra pasaulis ir kokie bjaurūs labirintai! – tariau palengvėjusia širdimi.

– Koks gražus būtų pasaulis, jei žinotum taisyklę, kaip vaikščioti labirintais, – atsakė mano mokytojas.

– Kiek dabar galėtų būti valandų? – pasidomėjau.

– Praradau laiko pojūtį. Bet būtų neblogai atsidurti savo celėse dar prieš skambinant Aušrinei.

Pasukome išilgai bažnyčios kairiosios pusės, praėjome pro pagrindinį portalą (nusisukau, kad nematyčiau Apokalipsės vyresniųjų, *super thronos viginti quatuor*!) ir perkirtę klostrą pasiekėme piligrimų prieglaudą.

Pastato tarpduryje stovėjo abatas, nužvelgęs mus be galo atšiauriai.

– Jau visą naktį jūsų ieškau, – tarė jis Viljamui. – Neradau nei celėje, nei bažnyčioje...

– Mes tyrėme vieną pėdsaką... – miglotai pradėjo Viljamas, aiškiai sutrikęs.

Abatas ilgai žiūrėjo į jį, o paskui lėtai ir rūsčiai tarė:

– Ieškojau jūsų iškart po Naktinės. Berengarijaus chore nebuvo.

– Ką sakote! – sušuko Viljamas švytinčiu veidu. Dabar jam buvo visiškai aišku, kas slėpėsi ten, skriptoriume.

– Per Naktinę chore jo nebuvo, – pakartojo abatas, – ir jis negrįžo į savo celę. Tuoj skambins Aušrinei, pažiūrėsim, ar jis pasirodys. Nes bijau, ar nebus nutikusi nauja nelaimė.

Per Aušrinę Berengarijus nepasirodė.

TREČIA DIENA

Trečia diena

NUO RYTMETINĖS IKI PIRMOSIOS

Dingusio Berengarijaus celėje randamas kraujuotas audeklas ir nieko daugiau

Dabar, rašydamas šiuos žodžius, jaučiuosi toks pat pavargęs, koks buvau tą naktį ar, teisingiau, tą rytą. Ką tarti? Po pamaldų abatas pasiuntė vienuolius, dabar jau visai sunerimusius, kad apieškotų visus kampus; deja, bergždžiai.

Artėjant Rytmetinei, vienas iš vienuolių, naršęs po Berengarijaus celę, rado joje po šiaudais pakištą kraujuotą audeklo gabalą. Abatas, jį pamatęs, įžvelgė blogą ženklą. Chorchė, buvęs kartu ir tai sužinojęs, nustebo: „Kraujas?", lyg jam tai būtų visai neįtikimas dalykas. Pranešus Alinardui, šis papurtė galvą: „Ne, ne, su trečiuoju trimitu mirtis ateina per vandenį..."

Viljamas, apžiūrėjęs skiautę, tarė:

– Dabar viskas aišku.

– Kur Berengarijus? – paklausė jo.

– Nežinau, – atsakė Viljamas.

Tai išgirdęs, Aimaras pakėlė akis į dangų ir sušnibždėjo Petrui iš Sant Albano:

– Tikras anglas. Tokie jau tie anglai.

Artinantis Pirmajai, buvo sukviesti tarnai ir jiems liepta apieškoti visą šlaitą po visu vienuolyno mūru. Jie grįžo atėjus Trečiajai, nieko nepešę.

Viljamas man tarė, jog dabar nieko daugiau ir negalima padaryti.

Lieka tik laukti ir žiūrėti, kaip toliau klostysis įvykiai. Ir jis patraukė kalvėn, kur pasinėrė į kalbas su stikliumi Mikalojum.

Bažnyčioje tuo metu buvo laikomos mišios, ir aš įsikūriau joje netoli centrinio portalo. Kur užsnūdau, labai pamaldžiai ir ilgam, nes jauniems miegas, matyt, reikalingas labiau nei seniems, jau ilgai miegojusiems ir besiruošiantiems amžinajam miegui.

Trečia diena

TREČIOJI

Skriptoriume Adsas apmąsto savo ordino istoriją ir knygų paskirtį

Iš bažnyčios išėjau gal kiek pailsėjęs, bet apdujusia galva, nes kūnui mielas tik ramus nakties poilsis. Užkopiau į skriptoriumą ir, gavęs Malachijo leidimą, pradėjau sklaidyti katalogą. Tačiau mano išsiblaškęs žvilgsnis tik slydo lapų paviršiumi, o iš tiesų sekė vienuolius.

Mane pribloškė ta ramybė ir susikaupimas, su kuriuo jie dirbo savo darbą, tarsi vienas jų brolių nebūtų karštligiškai ieškomas po visą vienuolyną, o kiti du nebūtų mirę paslaptingomis aplinkybėmis. Štai kur slypi mūsų ordino didybė, tariau sau, ištisus amžius tokie pat vienuoliai kaip šie matė siautėjant barbarų gaujas, siaubiančias jų vienuolynus, degant karalystes, bet ir toliau linko prie savo pergamentų ir rašinių, ir toliau, vos krutindami lūpas, skaitė žodžius, pasiekusius juos iš amžių glūdumos, kuriuos palikdavo ateinantiems amžiams. Jie skaitė ir rašė artėjant tūkstantmečiui, kodėl dabar turėtų to nedaryti?

Vakar Bencijus prisipažino esąs pasiryžęs nusidėti, jei tik taip galėtų gauti retą knygą. Jis nemelavo ir nejuokavo. Taip, vienuolis nuolankiai myli savo knygas, siekdamas gero, o ne tenkindamas savo smalsumą, bet tai, kas pasauliečiams yra svetimavimo pagunda, o pasaulietiškiems dvasininkams – turtų troškimas, vienuoliams yra pažinimo geismas.

Varčiau katalogą, ir man prieš akis sukosi paslaptingi pavadinimai: „Quinti Sereni de medicamentis“, „Phenomena“, „Liber Aesopi de

natura animalium", „Liber Aethici peronymi de cosmographia", „Libri tres quos Arculphus episcopus Adamnano escipiente de locis sanctis ultramarinis designavit conscribendos", „Libellus Q. Iulii Hilarionis de origine mundi", „Solini Polyshistor de situ orbis terrarum et mirabilibus", „Almagesthus"... Nesistebėjau, kad nusikaltimų paslaptis siejosi su biblioteka. Šiems rašto žmonėms biblioteka kartu atrodė dangiškąja Jeruzale ir požemių pasauliu ties *terra incognita* ir Hado valdų riba. Jie pakluso bibliotekai, jos pažadams ir draudimams. Jie gyveno su ja, jai ir gal prieš ją, nuodėmingai vildamiesi kada nors išplėšti visas jos paslaptis. Tad kodėl jie turėtų nerizikuoti savo gyvybe, idant patenkintų proto smalsumą, ar nežudyti, kad nukreiptų svetimą žvilgsnį nuo pavydžiai saugomos paslapties?

Taip, tai yra proto puikybės pagunda. Visai kitokį vienuolį raštininką įsivaizdavo mūsų šventasis įkūrėjas: rašantį, bet nesuprantantį, ką rašo, visą atsidavusį Dievo valiai, rašymas buvo jo malda, o jo malda buvo rašymas. Kodėl jis šiandien pasikeitė? Deja, tai buvo ne vienintelis mūsų ordino nuopuolis! Jis tapo per daug galingas, jo abatai prilygo karaliams: argi Abonė nebuvo monarcho, kuris savo didingu mostu bando sutaikyti besivaidijančius monarchus, pavyzdys? Vienuolynų sukaupta išmintis šiandien yra lyg prekė mainams, akstinas puikybei, vada pagyroms ir didybei; kaip kadaise riteriai išdidžiai rodydavo savo ginklus ir vėliavas, taip dabar mūsų abatai rodo miniatiūromis iliustruotų rankraščių rinkinius... Tuo labiau puikuodamiesi (o, kvailybe!), kuo labiau mūsų vienuolynai praranda ir išminties palmę, katedrų mokykloms, miestų gildijoms, universitetams pradėjus perrašinėti knygas gal net geriau už mus ir rašyti naujas, – ar tik nebuvo tai daugelio nelaimių priežastis?

Vienuolynas, kuriame dabar viešėjau, ko gero, buvo vienas iš paskutinių, galinčių didžiuotis tobula kūrimo ir atkūrimo išmintimi. Bet galbūt kaip tik todėl jo vienuoliai nebenorėjo tenkintis šventu perrašinėjimo darbu ir, stumiami naujovių godulio, troško savo kūryba praturtinti gamtos pažinimą. Nesuprasdami (tuomet aš tai tik nujaučiau, dabar, nugyvenęs daug metų ir daug pamatęs, gerai tai žinau), kad tuo naikina jie savo tobulumą. Jei ta nauja išmintis, kurią jie norėjo sukurti, galės

laisvai sklisti už šių mūrų, kuo ta šventa vieta skirsis nuo katedros mokyklos ar miesto universiteto? Likusi atskira, ji galėtų išsaugoti savo autoritetą ir galią, jos netvirkintų diskusijos ir nepamatuota tuštybė, siekianti kiekvieną paslaptį ir kiekvieną dydį persijoti per *sic et non* sietą. Štai, tariau sau, biblioteką gaubiančios tylos ir sutemų priežastis, nes ji yra išminties saugykla, tačiau tą išmintį ji gali išsaugoti tik neleisdama niekam, net ir vienuoliui, prie jos priartėti. Mokslas – ne moneta, išliekanti nepakitusi net pačiuose nedoriausiuose sandėriuose, jis panašus į gražų rūbą, kuris susidėvi vilkimas ir visiems rodomas. Juk ir knyga panaši į jį, argi nesutrupa jos puslapiai, ar neišblunka rašalas ir paauksavimai, liečiami daugybės rankų? Štai sėdintis netoliese Pacifikas iš Tivolio sklaido seną knygą, kurios lapus drėgmė sulipdė vieną su kitu. Kad juos atskirtų, jis laižo nykštį ir smilių, o nuo kiekvieno jų prisilietimo lapai tampa vis trapesni, jie lankstosi, juos veikia oras ir nusėda dulkės, susigeriančios į ploniausias pergamento raukšles, graužia jį vis giliau, ir nauji pelėsiai įsiveisia ten, kur seilės suminkštino, o kartu ir susilpnino lapo kamputį. Švelnumo perteklius ištežina ir sugniuždo karį, o savanaudiškos ir smalsaujančios meilės perteklius užkrečia knygą mirtina liga.

Kur išeitis? Neskaityti knygų, tik saugoti jas? Ar mano nuogąstavimai teisingi? Ką pasakytų mano mokytojas?

Netoliese pamačiau rubrikatorių, Magnusą iš Jonos, kaip tik baigusį gremžti odą gabalėliu pemzos ir dabar lyginantį kreida, kad vėliau nugludintų jos paviršių liniuote. Greta kitas vienuolis, Rabanas iš Toledo, jau pritvirtino pergamentą prie stalo, mažomis skylutėmis nužymėjo paraštes ir dabar smailia metaline lazdele veda tarp jų ploniausias horizontalias linijas. Netrukus abu šie lapai pražys spalvomis ir formomis, kurios it brangakmeniai relikvijomis papuoš švento rašto audinį. Šiedu broliai, tariau sau, gyvena žemės rojuje. Jie kuria naujas knygas, tokias pat kaip tos, kurias negrįžtamai naikina laikas... Todėl bibliotekai negali grėsti jokia žemiška jėga, ji yra gyvas organizmas... Bet jei ji gyva, kodėl negalėtų atsiverti pažinimo pavojui? Ar ne to troško Bencijus, ar ne to galbūt norėjo Venancijus?

Šios mintys mane sutrikdė ir įbaugino. Jos, matyt, netiko novicijui,

kuriam dera uoliai ir nuolankiai visą gyvenimą laikytis regulos, – tą aš vėliau ir dariau nesvarstydamas, nors pasaulis aplink mane vis labiau niro į kraujo ir beprotybės verpeto gelmę.

Atėjo pusryčių metas, tad patraukiau į virtuvę, kur jau spėjau susidraugauti su virėjais, ir šie negailėdavo skaniausių kąsnelių.

Trečia diena

ŠEŠTOJI

Salvatorė iškloja Adsui savo paslaptis, sunkiai atpasakojamas keliais žodžiais ir sukėlusias jam daug neramių minčių

Valgydamas virtuvės kampe, pastebėjau Salvatorę, matyt, jau susitaikiusį su virėju ir dabar uoliai kemšantį avienos paštetą. Jis valgė taip, lyg visą gyvenimą būtų badavęs, saugodamas, kad nenukristų nė trupinėlis, ir, atrodė, nesiliaudamas dėkoti Dievui už šį stebuklą.

Mirktelėjęs man, pasakė ta savo keisčiausia kalba, jog valgąs už visus tuos metus, kai pasninkavo. Pradėjau klausinėti. Jis papasakojo apie vargingą vaikystę kaime, kur orai buvo blogi, lietūs dažni, o laukuose viskas puvo ir buvo užnuodyta mirtinomis miazmomis. Kaip supratau, nuolatiniai potvyniai išplaudavo laukų vagas, ir iš saiko pasėtų grūdų teišaugdavo šeštadalis, o ir tas vėliau pavirsdavo į nieką. Net ponų veidai ten buvo tokie pat blyškūs kaip vargšų, nors vargšų, samprotavo Salvatorė, mirdavo daugiau nei ponų, gal todėl (išsiviepė), kad jų buvo daugiau... Šeštadalis kainavęs penkiolika solidų, saikas kainavęs šešiasdešimt, pamokslininkai skelbę pasaulio pabaigą, bet Salvatorės tėvai ir seneliai sakę, jog taip jau yra buvę, ir todėl jie nusprendę, kad pasaulis nuolat stovi ties pabaigos riba. Suvalgius visus pastipusius paukščius ir visus niekingiausius gyvūnus, kokius tik buvo galima rasti, pasklido gandas, kad kaime kažkas pradėjęs atkasinėti lavonus. Salvatorė be galo meistriškai, tarytum koks histrionas aiškino, kaip buvo pratę daryti tie *homeni malissimi*, kurie plikomis rankomis rausdavę kapinių žemę kitą dieną po laidotuvių. „Niam!“ –

kalbėjo jis, suleisdamas dantis į avienos paštetą, bet jo veide mačiau grimasą neviltin puolusiojo, kandančio gabalą lavono. Vėliau kai kurie, blogesni už kitus, nebenorėdami raustis pašventintoje žemėje, tarytum kelių plėšikai išeidavę į miškus ir puldavę keliautojus. „Cak! – kalbėjo Salvatorė, prikišęs prie gerklės peilį. – Niam!“ O patys blogiausieji iš blogiausiųjų viliodavę vaikus kiaušiniu ar obuoliu, pjaudavę juos ir valgydavę, nors, patikslino Salvatorė labai rimtai, prieš tai juos visuomet išvirdavę. Jis papasakojo apie žmogų, kartą atėjusį į kaimą ir pigiai pardavinėjusį virtą mėsą, ir niekas negalėjęs tokia laime patikėti, o paskui kunigas pasakęs, jog tai buvusi žmogiena, ir įsiutusi minia suplėšiusi tą žmogų į gabalus. Betgi tą pat naktį vienas kaimietis nuėjo iškasti nužudytąjį ir valgęs to žmogėdros kūną, o sučiuptas tai darant, ir jis buvo pasmerktas mirti.

Ne vien šią istoriją papasakojo man Salvatorė. Iškraipytais žodžiais, versdamas mane prisiminti tą truputį, kiek žinojau iš Provanso kalbos ir italų dialektų, jis apsakė savo pabėgimą iš gimtojo kaimo ir klajones po pasaulį. Jo pasakojime atpažinau daugelį tų, kuriuos jau buvau pažinęs ar sutikęs savo kelyje, o dabar atpažįstu ir daugelį kitų, kuriuos pažinau vėliau, todėl nesu visai tikras, kad po tiekos metų nepriskiriu jam kitų nuotykių ir nusikaltimų, padarytų iki jo ir po jo, mano galvoje dabar susiliejančių į vieną atvaizdą, nes tokia yra vaizduotės galia, kad ji, sujungusi aukso prisiminimą su kalno prisiminimu, sukuria sau aukso kalno idėją.

Kelionės metu dažnai girdėjai Viljamą sakant „prastuomenė“, šiuo vardu kai kurie jo broliai vadindavo ne vien liaudį, bet ir visus nemokytus žmones. Tas posakis man visada atrodė pernelyg miglotas, nes Italijos miestuose teko sutikti pirklių ir amatininkų, kurie, nebūdami dvasininkai, nebuvo nemokyti, nors ir reikšdavo savo žinias vietos kalba. Kita vertus, kai kurie tuo metu pusiasalį valdę tironai buvo nemokšos tiek teologijos, tiek ir medicinos, logikos bei lotynų kalbos moksluose, nors nebuvo nei prasčiokai, nei vargingieji. Todėl manau, kad ir mano mokytojas, kalbėdamas apie prastuomenę, vartojo supaprastintą sampratą. Tačiau Salvatorė neabejotinai buvo prasčiokas, kilęs iš kaimo, amžiais kentusio nepriteklių ir žemvaldžių savivalę. Jis buvo

prastas, bet ne kvailys. Troško gyventi kitokiame pasaulyje, kuris tada, jam bėgant iš gimtųjų namų, paties Salvatorės žodžiais, atrodė lyg gausybės rago žemė, kur ant medumi varvančių medžių augo sūrių galvos ir kvapnių dešrų virtinės.

Vedamas šios vilties, nenorėdamas pripažinti šį pasaulį esant ašarų pakalne, kurioje (kaip mane mokė) neteisybė yra numatyta Apvaizdos, siekiant išlaikyti dalykų pusiausvyrą, kurios visuma dažnai lieka mūsų nepastebėta, Salvatorė keliavo per įvairius kraštus, iš savo gimtojo Monferato Ligūrijos link, paskui toliau, per Provanso žemę į Prancūzijos karaliaus valdas.

Salvatorė bastėsi po pasaulį prašydamas išmaldos, vogdamas, apsimesdamas sergantis, laikinai parsisamdydamas kokiam ponui ir vėl išeidamas miško takais ar vieškeliu. Iš pasakojimo supratau jį susidėjus su tais valkatų būriais, kurių vėlesniais metais mačiau vis daugiau slankiojant po Europą: netikri vienuoliai, šarlatanai, sukčiai, apgavikai, driskiai ir skarmaliai, raupsuotieji ir luošiai, klajokliai, bastūnai, dainiai, klierikai be tėvynės, klajojantys studentai, žonglieriai, luoši samdomi kareiviai, keliaujantys žydai, iš bedievių rankų ištrūkę vargšai sutryptomis sielomis, bepročiai, pabėgę tremtiniai, nusikaltėliai su nupjautomis ausimis, sodomitai, o kartu su jais ir klajojantys amatininkai, audėjai, katiliai, kėdždirbiai, galąstojai, pynėjai iš šiaudų, mūrininkai ir vėl visokio plauko sukčiai: palaidūnai, klastotojai, šelmiai, menkystos, vagišiai, mulkintojai, apsimetėliai, suvedžiotojai, valkatos, šventvagiai kanauninkai ir kunigai, žmonės, gyvenantys tik iš kitų lengvatikystės, popiežiaus bulių ir antspaudų klastotojai, atlaidų pardavėjai, netikri paralitikai, krintantys ties bažnyčių durimis, iš vienuolynų pabėgę bastūnai, relikvijų pardavėjai, nuodėmių atleidėjai, aiškiaregiai ir pranašautojai, nekromantai, šundaktariai, apsimetėliai aukų rinkikai, visokio plauko ištvirkautojai, vienuolių ir mergaičių suvedžiotojai ir prievartautojai, apsimetę sergantys vandenlige, hemorojum, epilepsija, podagra ir opomis, o dar ir melancholišku pamišimu. Buvo tokių, kurie dėdavo ant kūno šuteklius, kad atrodytų lyg nusėti negyjančių žaizdų, ir tokių, kurie pritraukdavo burnas kraujo spalvos skysčio, kad apsimestų spjaudą džiovos skrepliais, sukčių, apsimetančių luošais ir be reikalo pasi-

ramsčiuojančių lazdomis, ir tų, kurie vaizduodavę nuomarį, niežus, buboną, patinimą, tvarstydavęsi ir tepliodavęsi šafrano dažais, su geležimis ant rankų, skudurais apmuturiuotomis galvomis, su savo smarve lendantys į bažnyčias ir staiga krintantys aikščių viduryje, spjaudydami putomis ir vartydami akis, šnirpščiantys kraujais iš šilkmedžio uogų syvų ir košenilio, kad ištrauktų maisto ir pinigų iš bailiųjų, prisimenančių šventųjų tėvų kvietimą: pasidalyk su išalkusiu savo duona, priimk į savo namus elgetą, aplankykime Kristų, priglauskime Kristų, aprenkime Kristų, nes vanduo užlieja ugnį, o aukos nuplauna mūsų nuodėmes.

Ir vėliau, po čia nupasakotų įvykių, Dunojaus pakrantėse matydavau ir tebematau daug tų šarlatanų, o jų vardų ir rūšių – legionai, kaip ir demonų: kastratai, tariami padegėliai, savamoksliai daktarai, *pauperes verecundi*, klipatos, badmiriai, žegnotojai, skarmaliai, relikvijų padirbinėtojai, aferistai, sukatos, pinigautojai, driskiai, elgetautojai ir švilpikai, skolininkai, gundytojai, paleistuviai, apsimetėliai piligrimai, krintantys nuomariu, vikruoliai ir sprukliai.

Jie buvo tarsi purvas, šliaužiantis mūsų pasaulio keliais, o tarp jų prasiskverbdavo ir tikro tikėjimo skleidėjų, ir eretikų, ieškančių naujų aukų, ir nesantaikos kurstytojų. Kaip tik popiežius Jonas, bijantis prastuomenės sambrūzdžių, skelbiančių ir praktikuojančių neturtą, pradėjo kovą su elgetaujančiais pamokslininkais, kurie, jo žodžiais, viliojo smalsuolius mojuodami paveikslais išpieštomis vėliavomis, pamokslavo ir traukė iš jų pinigus. Ar buvo teisus tas šventvagis ir parsidavęs popiežius, sulygindamas elgetaujančius brolius, skelbiančius neturtą, su atstumtųjų ir plėšikų gaujomis? Tomis dienomis kiek pakeliavęs po Italijos pusiasalį nieko dorai negalėjau suprasti: buvau girdėjęs apie Altopašio vienuolius, kurie pamokslaudami grasino atskyrimu nuo bažnyčios ir žadėjo nuodėmių atleidimą, už pinigus atleisdavo grobimo ir brolžudystės, žudymo ir melagingos priesaikos nuodėmes, skelbė, kad jų ligoninėje kasdien laikoma po šimtą pamaldų, už kurias rinkdavo aukas, ir sakė, kad iš savo gėrybių krauna kraičius dviem šimtams neturtingų mergaičių. Ir girdėjau apie brolį Povilą Šlubąjį, kuris kaip atsiskyrėlis gyveno miške prie Rietğ ir gyrėsi, kad Šventoji Dvasia jam

apreiškusi kūnišką meilę nesant nuodėme; taip jis gundydavo savo aukas, kurias vadino seserimis, ir reikalavo, kad jos leistųsi plakamos rykštėmis per nuogą kūną, penkis kartus gultųsi kryžium, o paskui pristatydavo jas Dievui ir paimdavo tai, ką vadino taikos bučiniu. Bet ar visa tai buvo tiesa? Kas siejo tuos atsiskyrėlius, kurie skelbėsi esą apšviesti, ir beturčių gyvenimo brolius, ėjusius pusiasalio keliais su tikra atgaila, nekenčiamus klero ir vyskupų, kurių ydas ir piktadarybes jie garsinę?

Iš Salvatorės pasakojimo, sumišusio su tuo, ką jau žinojau iš savo patirties, tie skirtumai nelabai teišryškėjo: viskas atrodė vienoda. Kartais jis rodėsi man vienu iš luošų Turenos elgetų, kurie, kaip pasakojama, prisiartinę prie stebuklingų švento Martyno palaikų, puolę bėgti bijodami, kad šventasis jų neišgydytų ir jie neprarastų pasipelnymo šaltinio, bet negailestinga šventojo malonė pasiekė juos nespėjus pabėgti ir šventasis grąžinęs jų galūnėms galią, nubausdamas už klastą. Kitais kartais gyvuliškame vienuolio veide suspindėdavo švelnumas pasakojant, kaip gyvendamas tose gaujose girdėjęs pranciškonų pamokslininkus, tokius pat bastūnus kaip ir jis pats, ir supratęs, jog į savo varganą ir klajoklišką gyvenimą turįs žvelgti ne kaip į rūsčią būtinybę, o kaip į džiugų pasiaukojimą, ir prisijungęs prie atgailautojų sektų ir grupių, kurių vardų nemokėjo gerai ištarti ir kurių mokymą apibrėžė labai netiksliai. Tegalėjau suprasti, kad jis, matyt, bus sutikęs patariečius ir valdensus, o gal katarus, arnaldistus ir humiliatus ir klajodamas po pasaulį bus ėjęs iš vienos grupės į kitą, pamažu priimdamas savo valkatos dalią kaip misiją ir darydamas Viešpaties vardan tai, ką pirma darė pilvo labui.

Bet kokiu būdu ir kaip ilgai? Jei gerai supratau, prieš trisdešimt metų jis atėjo į minoritų vienuolyną Toskanoje ir ten užsivilko pranciškonų abitą, bet nepriėmė įšventinimų. Ten pat, manau, pramoko ir lotynų, kurią supindavo su tarmėmis visų tų vietų, kuriose jam, vargšui be tėvynės, tekę lankytis, ir su kalbomis savo klajonių draugų, pradedant samdomais kareiviais iš mano krašto ir baigiant Dalmatijos bogomilais. Ten, jo žodžiais tariant, savo gyvenimą jis paskyrė atgailai (*penitenziagite*, tarė, o jo akys spindėjo, ir taip aš dar kartą išgirdau

žodį, sudominusį Viljamą), bet ir minoritų, su kuriais jis buvo, galvose, atrodo, siautusi maišatis, nes, užsirūstinę ant gretimos bažnyčios kanauninko, kaltinamo grobstymu ir kitomis nedorybėmis, vieną dieną jie įsibrovė į jo namus ir nustūmė nuo laiptų, ir nusidėjėlis miręs. Po to jie apiplėšė bažnyčią. Vyskupas pasiuntė ten karius, broliai išbėgiojo kas sau, Salvatorė ilgai klajojo po šiaurės Italiją su gauja broliukų ar, tiksliau, elgetaujančių minoritų jau be jokios regulos ir tvarkos.

Iš ten jis atsidūrė Tulūzos apylinkėse, kur išgirdo pasakojimą apie didelį kryžiaus žygį ir juo susižavėjo, taip patirdamas keistą istoriją. Kartą susirinko didžiulis būrys piemenų ir pažemintųjų, pasiryžusių perplaukti jūrą ir kovoti su tikėjimo priešais. Vadino juos piemenėliais. O iš tikro jie norėjo pabėgti iš savo prakeiktosios žemės. Buvo ten du vadai, kimšę jiems į galvas netikrus mokslus, vienas – kunigas, išmestas iš bažnyčios už nedorą elgesį, kitas – nuo Šv. Benedikto ordino atsimetęs vienuolis. Šiedu taip sumaišę protą tiems bedaliams, kad tie voromis traukė pas juos, net šešiolikmečiai, prieš tėvų valią, pasiėmę su savim tik lazdą ir kapšą, be pinigų, pametę laukus sekė paskui tarsi banda, ir jų radosi didžiulė minia. Jie nesivadovavo nei protu, nei teisingumu, o tik valia ir jėga. Susirinkę visi kartu, pagaliau laisvi, jie buvo lyg apgirtę nuo miglotos vilties pasiekti pažadėtąją žemę. Ėjo per miestus ir kaimus, plėšdami viską pakeliui, o jei kurį iš jų suimdavo, užpuldavo kalėjimą ir išlaisvindavo jį. Atėję į Paryžiaus tvirtovę ir norėdami išgelbėti kelis savo draugus, kuriuos ponai buvo įsakę suimti, kai Paryžiaus teisėjas bandė priešintis, jie šį sučiupę, nuridenę tvirtovės laiptais ir išlaužę kalėjimo duris. Po to išsirikiavę mūšiui Sen Žermeno laukuose. Tačiau niekas neišdrįso su jais kautis, ir jie iškeliavę iš Paryžiaus Akvitanijos link. O pakeliui žudę visus sutiktus žydus ir pasiimdavę jų turtą...

– Bet kodėl žydus? – paklausiau Salvatorę.

– O kodėl ne? – atsakė jis.

Ir paaiškino visą gyvenimą iš pamokslininkų girdėjęs, kad žydai esą krikščionybės priešai ir kaupią turtus, jiems, vargšams, neprieinamus. Paklausiau jo, o ar ponai ir vyskupai nekaupė turtų, imdami dešimtines, ir todėl piemenėliai kovėsi ne su tikraisiais savo priešais. Jis atsa-

kė, kad tikrieji priešai buvo pernelyg stiprūs, todėl teko pasirinkti silpnesnius. Pamaniau, kad dėl to, matyt, prasčiokai taip ir vadinami. Tik galingieji visada aiškiai žino, kas yra tikrieji jų priešai. Ponai nenorėjo, kad piemenėliai grobtų jų turtus, ir, jų laimė, piemenėlių vadai garsino mintį, jog didžioji turtų dalis priklauso žydams.

Paklausiau, kas sukurstė minias pulti žydus. Salvatorė neprisiminė. Manau, kad jei kokie nors pažadai suburia tokius pulkus, ir šie pradeda reikalauti greito bent dalies jų išpildymo, niekada nežinia, kas juos veda. Manau, kad jų vadai, mokyti vienuolynuose ir vyskupų mokyklose, kalbėjo ponų kalba, tegu ir piemenėliams suprantamais žodžiais. O piemenėliai nežinojo, kur yra popiežius, užtat puikiai žinojo, kur rasti žydus. Trumpai tariant, jie apgulė aukštą ir tvirtą Prancūzijos karaliaus bokštą, kur buvo subėgę slėptis būriai išsigandusių žydų. Žydai, išėję prie bokšto sienų, gynėsi narsiai ir negailestingai, mėtydami rąstus bei akmenis. Tačiau piemenėliai padegę bokšto vartus ir kankinę užsidariusius žydus dūmais bei ugnimi. Žydai, negalėdami išsigelbėti, nusprendė verčiau nusižudyti, nei mirti nuo neapipjaustytųjų rankų, tad paprašė iš savo būrio vieno, kuris atrodė drąsiausias, pribaigti juos kardu. Tas sutiko ir nukirsdino jų beveik penkis šimtus. Po to išėjo iš bokšto su žydų vaikais ir paprašė piemenėlių jį pakrikštyti. Bet šie atsakė: tu išskerdei savo žmones, o dabar nori išvengti mirties? Ir suplėšė jį į gabalus, bet nelietė vaikų, tik pakrikštijo juos. Paskui patraukė Karkasonės link, pakeliui plėšdami ir žudydami. Tuomet Prancūzijos karalius taręs, kad jie peržengė visas ribas, ir įsakęs kautis su jais kiekviename mieste, per kurį eitų, ir ginti žydus, lyg šie būtų karaliaus žmonės...

Kodėl karalius taip susirūpino žydais? Gal todėl, kad pabūgo piemenėlių skaičiaus ir jų galios spartaus augimo. Tuomet pradėjo rūpintis net žydais, juolab kad šie buvę naudingi karalystės prekybai, o gal norėdamas sunaikinti piemenėlius ir kiekvienam doram krikščioniui duoti progą apverkti jų nusikaltimus. Tačiau daugelis krikščionių nepakluso karaliui manydami, jog neteisinga ginti žydus, visada buvusius krikščioniško tikėjimo priešais. Ir daugelyje miestų vargšai, turėję mokėti žydams palūkanas, buvo laimingi, kad piemenėliai nubaudė juos

už jų turtus. Tada karalius mirties bausme prigrasino visiems, kas padės piemenėliams. Jis surinko daug kariaunos ir užpuolė juos, ir daugelis krito, o kiti išsigelbėjo bėgdami į miškus, kur žuvo nuo nepriteklių. Netrukus visi jie buvo sunaikinti. Karaliaus įgaliotinis gaudė juos ir korė po dvidešimt ar trisdešimt iš karto ant didžiausių medžių, kad jų lavonai visus atgrasytų amžiams ir niekas neišdrįstų drumsti karalystės ramybės.

Nepaprasta buvo tai, kad Salvatorė pasakojo šią istoriją lyg kalbėdamas apie doriausią dalyką. Jis tikrai tikėjo, jog piemenėlių minia siekusi užkariauti Kristaus kapą ir išplėšti jį iš bedievių nagų, bet man nepavyko jo įtikinti, kad šis gražus žygis jau buvo padarytas Petro Atsiskyrėlio ir švento Bernardo dar valdant Prancūzijos karaliui Liudvikui Šventajam. Šiaip ar taip, Salvatorė nepatraukė prieš bedievius, nes turėjo skubiai bėgti iš prancūzų žemių. Jis pasakė atėjęs į Novaros provinciją, bet apie savo gyvenimą ten kalbėjo labai miglotai. Kol pagaliau pasiekė Kazalę, kur buvo priimtas į minoritų vienuolyną (ir kur, manau, sutiko Remigijų) kaip tik tuo metu, kai daugelis jų, popiežiaus persekiojami, keitė savo abitus, ieškodami prieglobsčio kitų ordinų vienuolynuose, idant jiems netektų degti ant laužo. Tą mums pasakojo ir Hubertinas. Turėdamas įvairių darbų patirtį (kuriuos jam teko dirbti ir kai klajojęs kaip laisvas valkata, ir kai klajojo iš meilės Kristui), Salvatorė kaipmat tapo raktininko padėjėju. Štai kodėl jau daug metų jis gyvena čia, mažai tesirūpindamas ordino šlove, daugiau vyno rūsiais ir maisto sandėliais, gali valgyti nevogdamas ir garbinti Viešpatį nebijodamas būti sudegintas.

Štai kokią istoriją jis man papasakojo, tarp vieno kąsnio ir kito, ir svarstau, ką joje bus išgalvojęs, o ką – nutylėjęs.

Žiūrėjau į jį smalsaudamas, ne dėl keistų jo išgyvenimų, o todėl, kad viskas, kas jam nutiko, man atrodė puiki santrauka daugybės to meto įvykių ir judėjimų, pavertusių Italiją tokia kerima ir tokia nesuprantama.

Kas aiškėjo iš jo žodžių? Žmogus, gyvenęs audringą gyvenimą, galėjęs nužudyti savo artimą nė nesuvokdamas, jog tai nusikaltimas. Ir nors tuomet visi nusižengimai Dievo įstatymams man atrodė panašūs vieni į kitus, pradėjau suprasti kai kuriuos reiškinius, apie kuriuos gir-

dėjau kalbant, ir suvokiau, kad viena yra žudynės, kurias gali įvykdyti minia, kone pagauta ekstazės, supainiojusi šėtono ir Dievo įstatymus, o visai kas kita – nusikaltimas, įvykdytas šaltakraujiškai, tyliai ir klastingai. Ir man neatrodė, kad Salvatorė būtų galėjęs susitepti tokios rūšies nuodėme.

Kita vertus, norėjau sužinoti ką daugiau apie abato užuominas, ir mane buvo apsėdusi mintis apie brolį Dolčiną, apie kurį veik nieko nežinojau, nors jo šmėkla, atrodė, sklandė virš daugelio kalbų, kurias man per tas dienas teko išgirsti.

Todėl netikėtai paklausiau:

– Ar savo klajonėse niekuomet nesutikai brolio Dolčino?

Salvatorės atsakas pats keisčiausias. Jis išsprogino akis, jei tik buvo įmanoma jas dar labiau išsproginti, puolė žegnotis ir murmėti kažkokius žodžius, šį kartą man visai nesuprantama kalba. Jie atrodė tarsi būtų neigimas. Iki tol žvelgęs į mane prielankiai ir patikliai, tą akimirką dėbtelėjo beveik su neapykanta. Ir paskubėjo pasišalinti, sugalvojęs kažkokią priežastį.

To buvo jau per daug. Kas tas vienuolis, keliantis siaubą kiekvienam, kuris išgirsdavo jo vardą? Nusprendžiau ilgiau nė minutės nesikankinti nežinioje. Galvoje šmystelėjo mintis. Hubertinas! Jis juk paminėjo šį vardą tą pirmą vakarą mums susitikus, jis žinojo viską apie gerus ir blogus brolių, broliukų ir kitų pastarųjų metų grupių darbus. Kur šiuo metu galėčiau jį rasti? Aišku, bažnyčioje, užsimiršusį maldoje. Ten aš ir pasukau, pasinaudojęs turėta laisva valandėle.

Tuomet nesuradau jo ir neradau iki vakaro. Taip man nepavyko patenkinti savo smalsumo, o tuo laiku įvyko tai, ką turiu nedelsdamas apsakyti.

Trečia diena

DEVINTOJI

Viljamas kalba Adsui apie patvinusią erezijos upę, apie paprastų žmonių vaidmenį Bažnyčios gyvenime, apie savo abejones dėl bendrųjų dėsnių pažinimo ir lyg tarp kitko pasako išsiaiškinęs Venancijaus paliktus nekromantinius ženklus

Viljamą radau kalvėje kartu su Mikalojum. Abu dirbo be galo susikaupę. Ant suolo išsidėliojo mažyčius stiklo skrituliukus, matyt, skirtus vitražams, kai kurie iš jų jau buvo nugludinti iki reikiamo storio. Viljamas tikrino kiekvieną jų, pakeldamas prie akių. Mikalojus nurodinėjo kalviams, kaip nukaldinti dvišakį, į kurį paskui bus įstatyti tinkami lęšiukai.

Viljamas nepatenkintas bambėjo, nes tinkamiausias lęšis buvo smaragdo spalvos, o jis sakė nenorįs, kad rankraščiai jam atrodytų it žaliuojančios pievos. Mikalojus išėjo prižiūrėti kalvių darbo. Taip Viljamui žaidžiant su stikliukais, aš trumpai atpasakojau savo pokalbį su Salvatore.

– Tas žmogus daug patyrė, – tarė Viljamas, – gal jis tikrai buvo su dolčiniečiais. Šis vienuolynas – tarsi koks mikropasaulis, o kai čia atvyks popiežiaus Jono legatai bei brolis Mykolas, jame nieko netrūks.

– Mokytojau, – išlemenau, – aš nieko nebesuprantu.

– Ko būtent, Adsai?

– Pirma, skirtumo tarp įvairių eretikų grupių. Bet apie jas vėliau. Dabar mane kankina pati skirtumo problema. Man atrodė, kad kalbė-

damas su Hubertinu jūs siekėte įrodyti, jog visi, ir šventieji, ir eretikai, yra lygūs. Bet kalbėdamas su abatu jūs, atvirkščiai, bandėte išaiškinti jam skirtumą tarp vieno eretiko ir kito, tarp eretiko ir ortodokso. Kitaip tariant, jūs priekaištavote Hubertinui, kad išskiria tuos, kurie iš esmės yra vienodi, ir abatui, kad sulygina tuos, kurie iš esmės yra skirtingi.

Viljamas akimirką padėjo lęšius ant stalo.

– Mano gerasis Adsai, – tarė, – pabandykime nustatyti skirtumus, vadovaudamiesi Paryžiaus mokyklų terminais. Ten sakoma, kad visi žmonės yra tos pačios materijos, tiesa?

– Taip, – atsakiau, didžiuodamasis savo išmintimi, – jie yra gyvuliai, bet protaujantys, o jų savitumas yra sugebėjimas juoktis.

– Puiku. Bet vis dėlto Tomas skiriasi nuo Bonaventūro: Tomas yra storas, o Bonaventūras – liesas, o gali atsitikti taip, kad Hugas bus blogas, o Pranciškus – geras, Aldemaras – flegmatikas, o Adžilulfas – cholerikas. Ar ne?

– Be jokios abejonės.

– Todėl galime sakyti, kad įvairūs žmonės vienodi savo materija ir skirtingi savo ypatumais arba išore.

– Visai teisingai.

– Tad kai aš sakau Hubertinui, jog ta pati žmogaus prigimtis savo veiksmų visuma veda ir prie meilės gėriui, ir prie meilės blogiui, bandau jį įtikinti žmogaus prigimties tapatumu. O vėliau, sakydamas abatui, jog yra skirtumas tarp kataro ir valdenso, aš pabrėžiu jų ypatumų skirtumus. O pabrėžiu juos todėl, kad kartais sudeginamas valdensas, priskiriant jam kataro ypatumus, ir atvirkščiai. Tačiau sudeginant žmogų, sudeginama jo individuali esmė ir nieku paverčiama tai, kas buvo konkretus būties aktas, arba geras dalykas, bent jau Dievo akyse, jei jis tą būtį palaikė. Ar tai tau neatrodo pakankamai svarbi priežastis stengtis pabrėžti skirtumus?

– Taip, mokytojau, – karštai sutikau. – Dabar suprantu, kodėl jūs taip kalbėjote, ir vertinu jūsų gerą filosofiją.

– Ji ne mano, – atsakė Viljamas, – ir net nežinau, ar jau gera. Bet svarbiausia, kad supratai. Dabar galime griebtis tavo antrojo klausimo.

– Blogiausia, – tariau, – jog manau esąs niekam tikęs. Nebepastebiu ypatybių skirtumų tarp valdensų, katarų, Liono beturčių, humiliatų, beginų, flagelantų, lombardų, joakimitų, patariečių, netikrųjų apaštalų, Lombardijos beturčių, arnaldistų, vilhelmitų, Laisvosios Dvasios brolių ir Liuciferio išpažintojų. Ką turėčiau daryti?

– O, vargšas Adsai, – nusijuokė Viljamas, draugiškai kumšteldamas man į nugarą, – tu neklysti! Matai, mūsų pasaulyje jau du dešimtmečius, o gal ilgiau siaučia nepakantumo, vilties ir nevilties audros, visos kartu... Arba ne, tai netinkamas palyginimas. Įsivaizduok upę, plačią ir didingą, mylių mylias tekančią tarp tvirtų krantų, ir tu žinai, kur upė, kur – krantai, o kur – žemė. Bet štai ateina laikas, kai upė, tekėjusi iš taip toli ir taip ilgai, pasiekia jūrą, savyje sunaikinančią visas upes, ir pavargusi nebežino, kas esanti. Ji tampa savo delta. Gali išlikti pagrindinė jos vaga, tačiau nuo jos visomis kryptimis išsilieja daug mažų atšakų, kai kurios iš jų paskui vėl susijungia, ir nebegali pasakyti, kas iš ko išteka, nebežinai, kas dar yra upė, o kas – jau jūra...

– Jei teisingai supratau jūsų alegoriją, upė – tai Dievo miestas, arba teisiųjų karalystė, kurios tūkstantmetis artėja, ir toje nežinioje ji praranda savo galią, gimsta netikri ir tikri pranašai, ir visa susilieja didelėje lygumoje, kur įvyks Armagedonas...

– Ne tai turėjau galvoje. Tačiau tiesa, jog tarp mūsų, pranciškonų, gyva trečiojo amžiaus ir ateisiančios Šventosios Dvasios karalystės idėja. Mėginau tau išaiškinti, kad Bažnyčios organizmas, per amžius virtęs ir visos visuomenės, Dievo žmonių organizmu, tapo pernelyg prisotintas ir klampus, sutraukiantis atliekas iš visų kraštų, per kuriuos teka, todėl praradęs savo tyrumą. Deltos atšakos yra upės pastangos kuo greičiau įtekėti į jūrą, taigi apsivalyti. Mano alegorija nebuvo tobula, norėjau tik, kad tu suprastum, kaip plinta ir susipina erezijos ir atsinaujinimo judėjimų atšakos, kai upė jau nebetelpa savo vagoje. Gali prie šios netikusios alegorijos pridurti ir įvaizdį žmogaus, bergždžiai bandančio šiurkščia jėga atkurti upės vagą. Kai kurie atsišakojimai užpilami, kitų vanduo iškastais kanalais grąžinamas į pagrindinį srautą, dar kiti paliekami tekėti kaip tinkami, nes neįmanoma visko

aprėpti, todėl gerai, jei upė praranda dalį savo vandens, bet išlaiko aiškų pagrindinį srautą.

– Suprantu kaskart vis mažiau.

– Taip pat ir aš. Nemoku kalbėti alegorijomis. Pamiršk tą istoriją apie upę. Pabandyk verčiau suprasti, jog daugelis iš tavo išvardytų judėjimų radosi prieš du šimtmečius ir yra jau apmirę, o kiti atsirado visai neseniai...

– Bet kalbant apie eretikus jie minimi visi kartu.

– Teisybė, ir tai yra vienas iš būdų, kuriuo erezija plinta ir kuriuo ji yra naikinama.

– Aš ir vėl nieko nesuprantu.

– Viešpatie, kaip sunku. Na, gerai. Įsivaizduok, kad esi papročių reformuotojas ir surinkęs kelis bendraminčius apsigyveni skurde kalno viršūnėje. Po kurio laiko daugelis ateina pas tave, net iš tolimų žemių, vadina pranašu ar naujuoju apaštalu ir seka tavimi. Jie ten atvyksta dėl tavęs ar dėl to, ką skelbi?

– Nežinau, tikiuosi. Dėl ko gi kito?

– Mat iš savo tėvų jie girdėjo pasakojimus apie kitus reformuotojus ir legendas apie daugiau ar mažiau tobulas bendruomenes ir galvoja, kad tavoji yra ta ar kita.

– Taip kiekvienas naujas judėjimas paveldi kitų judėjimų vaikus.

– Visai teisingai, nes didžioji dalis jų dalyvių – paprasti žmonės, neišmanantys doktrinos ypatybių. Tačiau papročius reformuojantys judėjimai kyla įvairiose vietose, įvairiais būdais ir remiasi įvairiais mokymais. Tarkim, dažnai painiojami katarai ir valdensai. O tarp jų – didžiulis skirtumas. Valdensai skelbia papročių reformą Bažnyčios viduje, o šit katarai skelbia visai kitą Bažnyčią, kitą požiūrį į Dievą ir į moralę. Katarai galvojo, kad pasaulis yra padalytas tarp dviejų priešingų jėgų – gėrio ir blogio, todėl sukūrė Bažnyčią, kurioje skiriami tobuli ir paprasti tikintieji: jie turi savo sakramentus ir savo apeigas; jie įvedė labai griežtą hierarchiją, beveik tokią pat kaip mūsų motinos Bažnyčios, ir nė nemanė naikinti kokių nors valdžios formų. O tai paaiškina, kodėl prie jų šliejosi daug tų, kurie troško valdžios, turtingųjų, žemvaldžių. Jie nenorėjo reformuoti pasaulio, nes, jų manymu, prieš-

taravimas tarp gėrio ir blogio – amžinas. Valdensai (o su jais ir arnaldistai, arba Lombardijos beturčiai) norėjo sukurti kitokį pasaulį, pagrįstą neturto idealu, todėl jie kvietė prie savęs beturčius ir gyveno bendrai iš savo rankų darbo. Katarai atmeta Bažnyčios sakramentus, valdensai – ne, jie atmeta tik išpažintį.

– Tai kodėl juos painioja ir kalba apie tą pačią piktžolę?

– Jau sakiau, tai, kas duoda jiems gyvenimą, yra tas pats, kas juos sunaikina. Jie plinta per prastuomenę, anksčiau išjudintą kitų judėjimų ir manančią, jog tai vienas ir tas pats maišto bei vilties protrūkis; juos naikina inkvizitoriai, priskiriantys vieniems kitų klaidas, ir jei kurio nors judėjimo narys įvykdo nusikaltimą, jis bus priskirtas kiekvienam kiekvieno judėjimo nariui. Inkvizitoriai klysta, suplakdami į viena priešiškas doktrinas; tačiau jie yra teisūs dėl kitų paklydimų, nes, atsiradus mieste kokiam judėjimui, tarkim, arnaldistų, į jį įsitraukia tie, kurie kur kitur būtų buvę ar buvo katarai ar valdensai. Brolio Dolčino apaštalai skelbė fizinį dvasininkų ir ponų sunaikinimą ir padarė daug nusikaltimų; valdensai yra prieš smurtą, taip pat ir broliukai. Bet esu tikras, kad brolio Dolčino laikais į jo gaują atėjo daug tokių, kurie prieš tai klausėsi broliukų ar valdensų pamokslų. Paprasti žmonės, Adsai, negali pasirinkti erezijos, jie šliejasi prie to, kas pamokslauja jų krašte, kas eina per jų kaimą ar aikštę. Tuo ir naudojasi jų priešai. Parodyti prastuomenei tik vieną ereziją, kartu teigiančią ir kūniškosios meilės malonumų atsižadėjimą, ir kūnų santykiavimą – štai didysis pamokslavimo menas: jis vaizduoja eretikus kaip vieną velniškų prieštaravimų kratinį, pykinantį sveiką protą.

– Tai tarp jų nėra jokio ryšio, tik velnio gudrybių suklaidintas paprastas žmogus, kuris būtų norėjęs tapti joakimitu ar spiritualu, papuola į katarų nagus, ir atvirkščiai?

– Visai ne. Adsai, pabandykim iš pradžių, bet patikėk, bandau tau išaiškinti tai, ko nė aš pats tikrai nežinau. Manau, neteisinga tarti, kad pirma atsiranda erezija, o po to ją išpažįstanti prastuomenė (tuo užtraukianti sau prakeikimą). Pirma randasi prastuomenės sąlyga, tik paskui – erezija.

– Kaip suprasti?

– Tu juk gerai įsivaizduoji Dievo tautą. Tai didelė dorų ir nedorų avelių banda, kurią tvarko aviganiai šunys, arba kariai, ar, kitaip tariant, pasaulietiška valdžia – imperatorius ir ponai, kuriems vadovauja ganytojai, dvasininkai, Dievo žodžio aiškintojai. Vaizdas aiškiausias.

– Bet klaidingas. Ganytojai kovoja su šunimis, nes tiek vieni, tiek kiti nori pasiglemžti kitų teises.

– Taip yra, ir dėl to banda pakrinka. Juk užimtiems tarpusavio rietenomis šunims ir piemenims ji neberūpi. Dalis jos nutolsta.

– Kaip nutolsta?

– Už ribų. Valstiečiai jau ne valstiečiai, nes neturi žemės, o jei ir turi, negali iš jos pramisti. Miestiečiai ne miestiečiai, nes nepriklauso jokiam amatų cechui ar korporacijai, jie menki žmonės, kiekvieno grobis. Ar teko kada kaimuose matyti raupsuotųjų būrius?

– Taip, kartą mačiau jų gal šimtą. Sudarkyti, pūvančiais balzganais kūnais, išpampusiais vokais, krauju srūvančiom akim jie klibinkščiavo ant savo kriukių, nerėkė ir nekalbėjo, tik cypė it žiurkės.

– Krikščionims jie yra tie kiti, likę už bandos ribų. Banda jų nekenčia, jie nekenčia bandos. Jie trokšta matyti mus mirusius, tapusius tokiais pat raupsuotaisiais kaip ir patys.

– Taip, atmenu pasakojimą apie karalių Marką, turėjusį nubausti gražiąją Izoldą ir pasmerkti ją laužui, bet atėję raupsuotieji ir tarę karaliui, jog laužas tėra menka bausmė, o jie žiną daug baisesnę. Ir šaukę jam: atiduok Izoldą, tepriklauso ji mums visiems, mūsų liga kaitina mūsų geismus, atiduok ją savo raupsuotiesiems, žiūrėk, mūsų skudurai priskretę prie mūsų varvančių žaizdų, ir ji, kuri prie tavo šono puikavosi brangiais rūbais, pamuštais voverių kailiukais, nusagstytais brangakmeniais, ji, pamačiusi raupsuotųjų stovyklą, įžengusi į mūsų urvus, atsigulusi su mumis, tuomet ji tikrai supras savo nuodėmę ir apraudos šio dailaus akstinuočių laužo liepsnas!

– Matau, jog būdamas šventojo Benedikto novicijumi skaitei gana keistas knygas, – įgėlė Viljamas, o aš išraudau, gerai žinodamas, kad novicijui nedera skaityti meilės romanų, tačiau Melko vienuolyne jie keliavo per mūsų, jaunuolių, rankas, ir skaitydavome juos naktimis, žvakių šviesoje.

– Bet tai visai nesvarbu, – tęsė Viljamas, – supratau, ką tu norėjai pasakyti. Išstumti iš bandos raupsuotieji norėtų visus įmurkdyti į savąjį liūną. Ir tuo labiau jie siunta, kuo labiau tu juos atstumi, kuo labiau vaizduojies juos it kokį spiečių lemūrų, trokštančių tavo žūties, tuo labiau jie yra atstumti. Šventasis Pranciškus tai suprato ir jo pirmasis sprendimas buvo eiti ir gyventi tarp raupsuotųjų. Negalima pakeisti Dievo tautos, jei jai nebus grąžinti atstumtieji.

– Bet jūs kalbėjote apie kitus atstumtuosius, juk eretikų judėjimuose ne raupsuotieji!

– Banda – tarsi koncentrinių apskritimų visuma, nuo tolimiausio, didžiausio, iki artimiausio, mažiausio. Raupsuotieji – visų atstumtųjų ženklas. Šventasis Pranciškus tai suprato. Jis nenorėjo vien padėti raupsuotiesiems, nes tada jo poelgis tebūtų menkas ir bejėgis gailiaširdystės pasireiškimas. Jis norėjęs pabrėžti visai ką kita. Ar girdėjai apie jo pamokslą paukščiams?

– O, taip, esu girdėjęs šią gražią istoriją ir žavėjęsis šventuoju, besidžiaugiančiu tų gležnų Dievo padarų draugija, – karštai atsakiau.

– Taigi, tau papasakojo klaidingą istoriją, ar, tiksliau, tą istoriją, kurią šiandien skelbia mūsų ordinas. Pranciškus, kalbėdamas miestiečiams ir miesto galvoms, pamatė, kad šie jo nesupranta, tad pasuko į kapines ir pradėjo sakyti pamokslą krankliams ir šarkoms, vanagams ir maitvanagiams, kurie minta lavonais.

– Kaip kraupu, – sušukau, – tai nebuvo gerieji paukščiai!

– Tai buvo plėšrieji paukščiai, atstumti, kaip ir raupsuotieji. Pranciškus, matyt, galvojo apie tas Apokalipsės eilutes, kurios skelbia: Aš regėjau angelą, stovintį saulėje. Jis garsiai šaukė, kviesdamas visus dangum praskrendančius paukščius: „Skriskite šen, į didįjį Dievo pokylį, ir leskite kūnus karalių, karo vadų, galiūnų, žirgų, raitelių, visų laisvųjų ir vergų, didelių ir mažų!"

– Tai Pranciškus norėjo sukurstyti atstumtuosius maištui?

– Ne, to norėjo nebent brolis Dolčinas ir jo sekėjai, jei išvis kas nors to norėjo. Pranciškus troško pasiruošusius maištauti atstumtuosius pakviesti tapti Dievo tautos dalimi. Kad vėl sujungtų bandą, reikėjo į ją atvaryti atstumtuosius. Pranciškui tai nepavyko, ir aš tai sakau su

begaliniu sielvartu. Kad grąžintų atstumtuosius, jis turėjo veikti Bažnyčios viduje, norėdamas veikti Bažnyčios viduje, turėjo gauti pripažinimą savo regulos, pagal kurią būtų sukurtas ordinas, o šis, sukurtas, būtų pakartojęs įvaizdį apskritimo, už kurio ribų atsiduria atstumtieji. Dabar, manau, supranti, kaip atsirado broliukų ir joakimitų gaujos, apie kurias ir vėl buriasi atstumtieji.

– Bet mes kalbame ne apie Pranciškų, o apie tai, kaip erezija tampa paprastų žmonių ir atstumtųjų kūriniu.

– Tikrai. Kalbame apie išstumtuosius iš avelių bandos. Ištisus amžius, kol imperatorius ir popiežius draskė kits kitą kovose dėl valdžios, jie gyveno už ribų, jie, tikrieji raupsuotieji, prieš kuriuos raupsuotieji tėra Dievo siųsta figūra, kad mes suprastume tą stebuklingą parabolę ir, sakydami „raupsuotieji", galvotume: „atstumtieji", beturčiai, prasčiokai, bedaliai, išrauti iš savo laukų, nužeminti miestuose. Bet mes to nesupratome, ir raupsų paslaptis liko, kad persekiotų mus, nes nepažinome ženklo prigimties. Išstumti iš bandos, visi jie pasiruošę išklausyti ar pasakyti kiekvieną pamokslą, kuris, paremtas Kristaus žodžiu, būtų kaltinimu šunims ir piemenims dėl jų veiksmų ir pažadu, jog vieną dieną išmuš jų atpildo valanda. Galingieji tai suprato, ir puikiai. Atstumtųjų grįžimas bandon atims dalį jų privilegijų, todėl atstumtieji, suvokiantys savo padėtį, apšaukiami eretikais nepriklausomai nuo skelbiamos doktrinos. O šiems, apakintiems savo atstumties, iš tiesų nerūpi jokia doktrina. Štai erezijos iliuzija. Kiekvienas yra eretikas, kiekvienas yra ortodoksas, nesvarbu tikėjimas, siūlomas to ar kito judėjimo, svarbu viltis, kurią jis teikia. Visos erezijos yra atstumties realybės vėliava. Prakrapštyk ereziją, rasi raupsuotąjį. Kiekviena kova su erezija siekia tik vieno – kad raupsuotasis ir liktų raupsuotuoju. Ko gali tikėtis iš raupsuotųjų? Kad skirtų, kiek Trejybės dogmoje ar Eucharistijos apibrėžime yra tiesos, o kiek paklydimo? Bet, Adsai, juk tai mūsų, mokslo vyrų, žaidimai. Paprastų žmonių kiti rūpesčiai. Ir, įsidėmėk, iš visų jų jie išbrenda klaidingais keliais. Todėl ir tampa eretikais.

– Bet kodėl kažkas juos remia?

– Todėl, kad jie pravartūs jų žaidimuose, kurie retai būna susiję su tikėjimu, o daug dažniau – su kova dėl valdžios.

– Ar dėl to Romos Bažnyčia kaltina erezija visus savo priešus?

– Taip, ir todėl pripažįsta teisinga kiekvieną ereziją, kurią gali valdyti arba kuri tampa pernelyg galinga, taigi, su kuria neverta pyktis. Bet nėra bendros taisyklės, viskas priklauso nuo žmonių, nuo aplinkybių. Tas pat ir su pasaulietiškais ponais. Prieš penkiasdešimt metų Paduvos savivaldybė išleido įsaką, skelbiantį, kad už dvasininko nužudymą imama vieno denaro bauda...

– Negali būti!

– Kaip tik taip, ir šitaip norėta sukurstyti žmonių neapykantą dvasininkams, nes miestas tada kovojo su vyskupu. Dabar supranti, kodėl anksčiau Kremonoje imperijos tikintieji rėmė katarus – ne dėl tikėjimo, bet kad sutrikdytų Romos Bažnyčią. Miestų valdžia kartais skatindavo eretikus versti Evangeliją į liaudies kalbą: liaudies kalba dabar yra miestų kalba, o lotynų – Romos ir vienuolynų kalba. Arba remdavo valdensus, skelbiančius, jog kiekvienas, vyras ar moteris, mažas ar senas, gali mokyti ir sakyti pamokslus, ir darbininkas, tik prieš dešimt dienų tapęs mokiniu, jau ieško mokinio, kurio mokytoju galėtų tapti...

– Ir taip pašalina skirtumus, dėl kurių dvasininkai galvoja esą nepakeičiami! Bet kodėl ta pati miestų valdžia kartais stoja prieš eretikus ir padeda Bažnyčiai juos deginti?

– Mat suvokia, kad, jiems plintant, žlugs ir liaudiškai kalbančių pasauliečių privilegijos. Laterano susirinkime, įvykusiame 1179 metais (matai, ta istorija tęsiasi jau kone du šimtus metų), Valteris Mapas perspėjo dėl pasitikėjimo tais kvailais ir beraščiais žmonėmis, kokie yra valdensai, pasekmių. Jei gerai atmenu, jis sakė, kad jie neturi nuolatinio būsto, vaikšto basi neturėdami nieko asmeniškai, tik viską bendrai, ir nuogi seka nuogą Kristų; dabar jie nuolankūs, nes yra atstumti, bet jei jiems būtų duota erdvės, jie išguitų visus. Dėl to miestai vėliau globojo elgetaujančius ordinus, o ypač mus, pranciškonus: mes padėjome sukurti harmoningą ryšį tarp atgailos poreikio ir miestų gyvenimo, tarp Bažnyčios ir miestiečių, kuriems rūpėjo tik jų prekyvietės...

– Taip buvo pasiekta harmonija tarp meilės Dievui ir meilės prekybai?

– Ne, taip buvo užkirstas kelias dvasinio atsinaujinimo judėjimams, o jie nukreipti į popiežiaus pripažintą ordiną. Bet tai, kas kunkuliavo po

jais, nebuvo niekur nukreipta. Ir išsiliejo į niekam bloga nedarančių flagelantų judėjimus, į ginkluotas gaujas, kaip brolio Dolčino, į raganavimus, kaip Montefalko brolių, apie kuriuos kalbėjo Hubertinas...

– Bet kas buvo teisus, kas yra teisus, o kas klysta? – paklausiau visai suglumęs.

– Kiekvienas buvo savaip teisus, ir visi klydo.

– Bet jūs, – sušukau pagautas maišto dvasios, – koks jūsų požiūris, kodėl nesakote man, kur slypi tiesa?

Viljamas kiek patylėjo, įdėmiai apžiūrinėdamas prieš šviesą lęšį, prie kurio dabar darbavosi. Paskui priartino jį prie ant stalo gulėjusios pasagos ir tarė:

– Pažiūrėk, ką matai?

– Pasagą, kiek didesnę.

– Neskubėk, pažvelk įdėmiau.

– Bet tai vis ta pati pasaga!

– Ir Venancijaus rankraštis bus vis tas pats, kai galėsiu perskaityti jį su šiuo lęšiu. Nors, perskaitęs jį, gal pažinsiu dalį tiesos. O gal net galėsiu pagerinti vienuolyno gyvenimą.

– Juk to negana!

– Adsai, aš sakau tau daugiau, nei atrodo. Jau ne pirmą kartą miniu Rodžerį Bekoną. Gal jis ir nebuvo išmintingiausias visų laikų žmogus, bet mane traukė ta viltis, kuri įkvėpė meilę mokslui. Bekonas tikėjo paprastų žmonių galia, poreikiais, dvasios išradingumu. Jis būtų buvęs blogas pranciškonas, jei nebūtų galvojęs, kad vargšai, skurdžiai, kvailiai ir beraščiai dažnai kalba mūsų Viešpaties lūpomis. Jei būtų galėjęs pažinti juos iš arčiau, jis būtų buvęs dėmesingesnis broliukams negu ordino provinciolams. Paprasti žmonės jaučia daugiau už daktarus, kurie dažnai sutrinka ieškodami pačių bendriausių dėsnių. Jie turi atskiro pojūtį. Bet šio pojūčio paties vieno dar negana. Prasčiokai suvokia savo tiesą, kuri gal yra daug tiesesnė už Bažnyčios daktarų tiesą, paskui sunaikina ją neapgalvotais veiksmais. Ką reikėtų daryti? Mokyti prastuomenę? Tai per lengva, o kartu per sunku. Ir ko mokyti? Atskleisti jiems mokslo paslaptis? Bet kokio mokslo? To, kuris slypi Abonės bibliotekoje? Pranciškonų mokytojai jau svarstė šį klausimą.

Didysis Bonaventūras yra pasakęs, jog išminčiai turėtų suteikti konceptualaus aiškumo tiesai, slypinčiai paprastų žmonių veiksmuose...

– Kaip Perudžios kapitula ir mokytos Hubertino atmintinės, teologiniais sprendimais pavertusios paprastųjų kvietimą gyventi neturte, – tariau.

– Taip, bet, kaip matai, tai įvyksta pavėluotai, o kai įvyksta, prasčiokų tiesa jau yra tapusi galingųjų tiesa, tinkamesne imperatoriui Liudvikui nekaip beturčių gyvenimo broliui. Kaip nenutolti nuo prastuomenės, palaikant jų vadinamąją veikliąją dorą, jų gebėjimą keisti ir gerinti savo pasaulį? Tokia štai problema iškilo Bekonui. „Quod enim laicali ruditate turgescit non habet effectum nisi fortuito“[1], – sakė jis. Prastuomenės patirtis veda prie laukinių ir nevaldomų padarinių. „Sed opera sapientiae certa lege vallantur et in finem debitum efficaciter diriguntur.“[2] Tai reiškia, kad net praktiniuose dalykuose, ar tai būtų mechanika, ar žemės ūkis, ar miesto valdymas, reikalinga tam tikra teologija. Jis manė, kad naujas gamtos mokslas turėtų tapti nauju dideliu mokslo vyrų žygiu, kuris koordinuotų, remdamasis skirtingais gamtos procesų pažinimo aspektais, elementariuosius poreikius, o jie apimtų ir visumą padrikų, bet savaip teisingų ir tikrų prastuomenės lūkesčių. Naujas mokslas, nauja gamtos magija. Tik Bekonui atrodė, kad šiam žygiui turėtų vadovauti Bažnyčia, ir jis turbūt taip manė dėl to, kad jo laikais dvasininkų bendruomenė buvo tapati mokslininkų bendruomenei. Šiandien viskas kitaip, mokslininkai gimsta ir ne vienuolynuose, ne katedrose ir net ne universitetuose. Pažvelk kad ir į šią šalį, didžiausias mūsų amžiaus filosofas nebuvo vienuolis, jis buvo vaistininkas. Kalbu apie tą florentietį, kurio poemą minint girdėjau, nesu jos skaitęs, nes nesuprantu jo liaudiškos kalbos, be to, kiek žinau, ji man visai nepatiktų, nes ten kalbama apie reikalus, tolimus mūsų patirčiai. Bet jis aprašė, manau, išmintingesnius dalykus, nei mums duota suprasti – ele-

[1] „Quod enim...“ – Mat iš to, kas kyla iš paprastų žmonių, nėra pasekmių, nebent atsitiktinai.

[2] „Sed opera sapientiae...“ – Bet išminties kūriniai apsaugoti tam tik tikro įstatymo ir pagaliau sėkmingai atlieka savo priedermę.

mentų ir viso kosmoso prigimtį ir valstybių valdymą. Todėl galvoju, kadangi aš ir mano draugai šiandien pripažįstame teisingu, kad žmogiškųjų dalykų valdymas priklausytų ne Bažnyčiai, bet įstatymus kuriančiam liaudies susirinkimui, o ateityje mokslininkų bendruomenei turėtų priklausyti naujausios ir humaniškiausios teologijos, kuri yra gamtos filosofija ir empirinė magija, kūrimas.

– Nuostabus žygis, – tariau, – bet ar įmanomas?

– Bekonas tuo tikėjo.

– O jūs?

– Ir aš tuo tikėjau. Bet kad tikėtum tuo, reikia būti tikram, jog prastuomenė neklysta, nes turi atskiro nuojautą, ir ji yra vienintelė teisinga. Tačiau, jei atskiro nuojauta yra vienintelė teisinga, kaip gali mokslas sukurti bendruosius dėsnius, per kuriuos ir per kurių aiškinimą geroji magija tampa veiksminga?

– Taigi, – paklausiau, – kaip?

– Nebežinau. Daug apie tai kalbėjau Oksforde su savo draugu Viljamu Okamu, kuris dabar Avinjone. Jis pasėjo mano sielon abejonę. Mat jei teisinga yra tik atskiro nuojauta, sunku įrodyti teiginį, kad tos pačios rūšies priežastys duos tos pačios rūšies pasekmes. Tas pats kūnas gali būti šaltas ar karštas, saldus ar kartus, drėgnas ar sausas vienoje vietoje, bet ne kitoje vietoje. Kaip galiu rasti universalų rikiuojantį dalykus ryšį, jei negaliu nė piršto pajudinti nesukurdamas begalės naujų būčių, nes šis veiksmas pakeičia visus tarpusavio ryšius tarp mano piršto ir kitų daiktų? Ryšiai – tai būdai, kuriais mano protas suvokia santykį tarp atskirų būčių, bet kur garantija, kad šis būdas yra visuotinis ir nekintamas?

– Tačiau jūs žinote, jog tam tikras stiklo storis atitinka tam tikrą regos galią, ir kaip tik dėl to, kad tai žinote, dabar galite pasidaryti akinius, tokius pat kaip tie, kuriuos praradote, antraip jūs negalėtumėt to padaryti?

– Vykusiai pastebėta, Adsai. Tikrai, aš sukūriau teiginį, kad toks pat stiklo storis turi tikti tokiai pat regos galiai. Sukūriau jį, nes ir kitais kartais esu turėjęs tos pat rūšies atskiro nuojautų. Tie, kas tiria gydomąsias vaistažolių savybes, tikrai žino, kad vienodai vartojamos tokios pat žolės turi ligoniui tokį pat poveikį, todėl galimas teiginys, jog kiek-

viena tos rūšies žolė padeda sergant karštlige ar kiekvienas tos rūšies lęšis vienodai pataiso akies regą. Mokslas, apie kurį kalbėjo Bekonas, neabejotinai grindžiamas tokiais teiginiais. Atkreipk dėmesį, kad kalbu apie daiktų teiginius, ne apie pačius daiktus. Mokslas susijęs su teiginiais ir jų terminais, o terminai nurodo atskirus daiktus. Adsai, suprask, aš turiu tikėti, kad mano teiginys teisingas, nes įsitikinau juo per patirtį, bet, kad tikėčiau juo, turiu tarti, jog egzistuoja bendrieji dėsniai, tačiau negaliu apie juos kalbėti, nes pati mintis, kad egzistuoja bendrieji dėsniai ir nustatyta daiktų tvarka, reikštų, kad Dievas yra jų kalinys, o iš tiesų Dievas yra toks laisvas, kad vieno tik jo valios mosto užtektų pakeisti pasaulį.

– Tuomet, jei gerai supratau, jūs kažką darote ir žinote, kodėl tai darote, bet nežinote, kodėl žinote, kad žinote tai, ką darote?

Galiu pasididžiuoti, jog Viljamas pažvelgė į mane su nuostaba:

– Gal ir taip. Kad ir kaip ten būtų, tai paaiškina, kodėl taip abejoju savo tiesa, nors ir tikiu ja.

– Jūs – didesnis mistikas už Hubertiną! – įgėliau.

– Galbūt. Bet, kaip matai, tiriu gamtos dalykus. Tas pats ir dėl mūsų paieškų, man visai nesvarbu, kas yra geras, o kas – blogas, bet noriu žinoti, kas vakar vakare buvo skriptoriume, kas paėmė akinius, kas paliko sniege pėdsakus kūno, velkančio kitą kūną, ir kur yra Berengarijus. Tokie yra faktai, vėliau pabandysiu juos susieti, jei tik tai įmanoma, nes sunku pažinti, kuri pasekmė yra sukelta kurios priežasties; kad viskas pasikeistų, užtektų angelo įsikišimo, todėl nereikia stebėtis, jei negalima įrodyti, kad vienas dalykas yra kito dalyko priežastis. Tačiau reikia nuolat bandyti tai daryti, tą aš dabar ir darau.

– Sunkus jūsų gyvenimas, – tariau.

– Bet aš atradau Brunelį! – šūktelėjo Viljamas, primindamas atsitikusį prieš dvi dienas nuotykį su žirgu.

– Tada pasaulyje yra tvarka! – pergalingai sušukau aš.

– Tada šitoje mano vargšėje galvoje yra šiokia tokia tvarka, – atsakė Viljamas.

Tuo metu grįžo Mikalojus, nešinas beveik baigtu rėmu ir išdidžiai rodydamas mums.

– O šiam dvišakiui nutūpus ant mano vargšės nosies, – pasakė Viljamas, – mano galva gal taps dar tvarkingesnė.

Atėjo novicijus su žinia, kad abatas norėtų matyti Viljamą ir laukia jo sode.

Mano mokytojui teko atidėti savo bandymus vėlesniam laikui, ir mes skubiai patraukėme į susitikimo vietą. Einant Viljamas staiga pliaukštelėjo sau per kaktą, lyg netikėtai kažką prisiminęs.

– Beje, – tarė, – perskaičiau kabalistinius Venancijaus ženklus.

– Visus?! Kada?!

– Kai tu miegojai. O ar visus, priklauso nuo to, ką turi omeny. Perskaičiau ženklus, atsiradusius liepsnos kaitroje, tuos, kur tu perrašei. Graikiški užrašai turės palaukti, kol įgysiu naujus akinius.

– Na ir kaip? Ar ten kalbama apie *finis Africae* paslaptį?

– Taip, raktas pakankamai lengvas. Venancijus turėjo dvylika zodiako ženklų ir aštuonis ženklus penkioms planetoms, dviem šviesuliams ir Žemei. Iš viso dvidešimt ženklų. Gana, kad susietum juos su lotynišku raidynu, nes ta pačia raide galima užrašyti garsą dviejų pirmųjų raidžių žodžiuose „*unum*" ir „*velut*". Raidžių tvarka mums žinoma. Kokia galėtų būti ženklų tvarka? Pagalvojau apie planetų seką, zodiako kvadratą prigretindamas prie tolimiausių ribų, taigi Žemė, Mėnulis, Merkurijus, Venera, Saulė ir taip toliau, po to – zodiako ženklai savo įprasta seka, kaip juos klasifikuoja ir Izidorius iš Sevilijos, pradedant Avinu ir pavasario solsticija, o baigiant Žuvimis. Dabar, pabandžius pritaikyti šį raktą, Venancijaus raštas įgavo prasmę.

Ir jis parodė man pergamentą, kuriame didelėm lotyniškom raidėm buvo perrašęs Venancijaus užrašą: „Secretum finis Africae manus supra idolum age primum et septimum de quatuor".

– Ar aišku? – paklausė.

– Ranka virš stabo veikia pirmą ir septintą iš keturių... – pakartojau purtydamas galvą. – Ne, niekas neaišku!

– Žinau. Pirmiausia reikėtų žinoti, ką Venancijus turėjo galvoje, rašydamas *idolum*. Atvaizdą, šešėlį, figūrą? Ir kas tie keturi, turintys pirmą ir septintą? Ką su jais reikia daryti? Kelti, stumti, traukti?

– Tai ir toliau nieko nežinome, liekame pradžios taške, – pratariau didžiai nusivylęs. Viljamas stabtelėjo ir piktai nužvelgė mane.

– Mano berniuk, – tarė jis, – štai prieš tave vargšas pranciškonas, kuris su savo kukliomis žiniomis ir tuo trupučiu sumanumo, už kurį yra dėkingas begalinei Viešpaties galybei, per kelias valandas perskaitė slaptą raštą, kurio autorius buvo tikras, jog jis prieinamas tik jam vienam... o tu, pasigailėtinas berašti nevidone, drįsti sakyti, kad liekam pradžios taške?

Atsiprašinėjau be galo nerangiai. Gal to ir nenorėdamas įžeidžiau savo mokytojo tuštybę, nors žinojau, kaip jis didžiavosi savo mokėjimu greit ir tiksliai dedukuoti. Viljamo darbas išties stebino ir žavėjo, ir ne jo kaltė, kad gudrusis Venancijus ne tik pridengė, ką atradęs, nesuprantamo zodiako raidyno skraiste, bet sugalvojo ir neįmenamą mįslę.

– Nesvarbu, neatsiprašinėk, – pertraukė mane Viljamas. – Iš esmės tai tavo tiesa, žinome dar pernelyg mažai. Eime.

Trečia diena

MIŠPARAI

Vėl kalbama su abatu. Viljamui kyla keisčiausių minčių, kaip įminti labirinto mįslę, bet tai jam pavyksta padaryti daug išmintingesniu būdu. Paskui valgomas keptas sūris

Abatas pasitiko mus paniuręs ir sunerimęs. Rankoje laikė kažkokį lapą.

– Ką tik gavau Konko abato laišką, – tarė, – su vardu to, kuriam Jonas patikėjo vadovavimą prancūzų kareiviams ir rūpinimąsi legatų saugumu. Jis nėra karo vyras, nepriklauso rūmams ir tuo pat metu bus misijos narys.

– Retas tiekos dorybių junginys, – tarė susirūpinęs Viljamas. – Kas jis?

– Bernardas Gi, arba Bernardas Gvidonis, kaip jums labiau patinka.

Iš Viljamo lūpų išsprūdo žodis, pasakytas jo gimtąja kalba, kurio nesupratome nei aš, nei abatas, ir gal taip buvo geriau, nes tas šnypštimas neatrodė itin padorus.

– Man tai visai nepatinka, – skubiai pridūrė jis. – Bernardas ilgus metus buvo Tulūzos apylinkių eretikų kirvis ir yra parašęs knygą *Practica officii inquisitionis heretice pravitatis*, skirtą visiems, kurie turi persekioti ir naikinti valdensus, beginus, bigotus, broliukus ir dolčiniečius.

– Žinau. Skaičiau tą knygą, puiki, jei kalbėtume apie doktriną.

– Jei kalbėtume apie doktriną, – sutiko Viljamas. – Jis ištikimas Jonui, pastaraisiais metais jam patikėjusiam ne vieną misiją Flandrijo-

je ir čia, Italijos šiaurėje. Net paskirtas Galicijos vyskupu, jis taip ir nepasirodė savo diecezijoje, o tęsė inkvizitoriaus darbą. Maniau, dabar jis jau pasitraukė į Lodevo vyskupiją, bet Jonas, atrodo, numatė jam darbo kaip tik čia, Italijoje. Kodėl būtent Bernardas ir kodėl jis vadovauja kariams?..

– Atsakymas aiškus, – tarė abatas, – ir jis patvirtina visus mano vakarykščius nuogąstavimus. Juk žinote, net jei nenorite man to prisipažinti, jog požiūris į Kristaus neturtą ir į Bažnyčią, kurį palaikė Perudžios kapitula, nors ir pagrįstas teologiniais argumentais, yra toks pat, kokį, kad ir ne taip apdairiai ir mažiau ortodoksiškai, palaiko daugelis eretikų judėjimų. Nesunkiai galima įrodyti, kad Mykolo Čezeniečio požiūris, tapęs ir imperatoriaus požiūriu, yra toks pat kaip Hubertino ir Angelo Klareno. Dėl šito abi legacijos galės sutarti. Tačiau Gvidonis norės išpešti ir daugiau, o tam turi visas galimybes: jis bandys teigti, jog Perudžios tezės yra tokios pat kaip broliukų arba netikrųjų apaštalų. Sutinkate?

– Jūs sakote, kad taip yra, ar kad Bernardas Gi tvirtins, jog taip yra?

– Tarkim, aš sakau, kad jis tai tvirtins, – apdairiai atsakė abatas.

– Tą patį manau ir aš. Bet tai numatyta. Turiu galvoje, jog buvo žinoma, kad pokalbis suks ta linkme, net jei Bernardas jame nedalyvautų. Visa, ką jis gali – kalbėti aršiau už daugelį tų nevykėlių iš kurijos, todėl diskutuoti su juo teks labai atsargiai.

– Taip, – sutiko abatas, – bet čia mes ir vėl susiduriame su vakar iškilusiu klausimu. Jei iki rytojaus nerasime kalto dėl dviejų, o gal trijų nusikaltimų, turėsiu perduoti Bernardui vienuolyno reikalų tvarkymą. Negaliu nuslėpti nuo žmogaus, turinčio tokius įgaliojimus, kokius turės Bernardas (ir, atminkim, ne be mūsų sutikimo), to, kad čia, vienuolyne, vyko ir tebevyksta nepaaiškinami dalykai. Antraip kai jis pats tai atskleis, jei (neduok Dieve) vėl kas įvyktų paslaptingo, turės visišką teisę šaukti apie išdavystę...

– Teisybė, – sumurmėjo Viljamas susirūpinęs. – Nelieka nieko kito. Reikia būti atidiems ir stebėti Bernardą, jam ieškant paslaptingojo žudiko. Gal taip bus net geriau, nes Bernardas, užimtas žudiko paieškomis, turės mažiau laiko kištis į diskusiją.

– Bet atminkite, jog Bernardas, užimtas žudiko paieškomis, bus tarsi krislas mano autoriteto akyje. Ta miglota istorija verčia mane pirmą kartą šiuose mūruose dalytis valdžia, ir yra tai dalykas, negirdėtas ne tik šio vienuolyno, bet ir viso kliuniečių ordino istorijoje. Padaryčiau viską, kad to išvengčiau. O pirmiausia reikėtų atsakyti viešnagę legacijoms.

– Karštai maldauju jūsų kilnybę gerai apgalvoti šį svarbų sprendimą, – prabilo Viljamas. – Jūsų rankose – imperatoriaus laiškas, kuriame jis nuoširdžiai prašo jus...

– Žinau, ką esu įsipareigojęs imperatoriui, – šiurkščiai pertraukė abatas, – tai žinote ir jūs. Todėl taip pat žinote, kad, deja, negaliu trauktis. Bet tai nežada nieko gero. Kur Berengarijus, kas jam nutiko, ką veikiate jūs?

– Esu tik vienuolis, prieš daugelį metų Dievo valia sėkmingai dirbęs inkvizitoriaus darbą. Puikiai žinote, jog per dvi dienas tiesos negalima atskleisti. O ir kokią jūs man suteikėte galią? Ar aš galiu įeiti į biblioteką? Ar galiu klausinėti ką tinkamas, visada tikėdamasis jūsų pritarimo ir paramos?

– Nematau sąryšio tarp nusikaltimų ir bibliotekos, – piktai atšovė abatas.

– Adelmas buvo iliuminatorius, Venancijus – vertėjas, Berengarijus – bibliotekininko padėjėjas... – kantriai paaiškino Viljamas.

– Tada kiekvienas iš šešiasdešimties vienuolių vienaip ar kitaip susijęs su biblioteka, lygiai kaip su Bažnyčia. Kodėl jums nepaieškojus bažnyčioje? Broli Viljamai, tiriate šiuos įvykius su mano palaiminimu ir neperžengdamas tų ribų, kurių aš prašiau laikytis. Dėl viso kito, tai tarp šių sienų aš esu vienintelis šeimininkas po Dievo, ir su Jo palaiminimu. Tai liečia ir Bernardą. Kita vertus, – pridūrė švelnesniu balsu, – niekur nepasakyta, kad Bernardas čia atvyksta susitikimo proga. Konko abatas rašo, jog jis kerta Italijos sieną, kad keliautų toliau, į pietus. Jis dar rašo, kad popiežius prašęs kardinolą Bertraną iš Podžeto atvykti čionai iš Bolonijos ir imtis vadovauti popiežiaus legacijai. Gali būti, jog Bernardas atvyksta į vienuolyną, norėdamas susitikti su kardinolu.

– Įsigilinus, tai būtų dar blogiau. Bertranas yra vidurio Italijos ere-

tikų rykštė. Šis dviejų kovotojų su eretikais susitikimas gali reikšti plataus puolimo, kuris paliestų ir pranciškonų judėjimą, visame krašte pradžią...

– Apie tai nedelsdami pranešime imperatoriui, – atsakė abatas, – bet pavojus neateis akimirksniu. Būsime atidūs. Sudiev.

Abatui tolstant, Viljamas tylėjo. Paskui tarė man:

– Adsai, pirmiausia nieko negalima daryti skubomis. Negalima greit išnarplioti dalykų, apie kuriuos reikia sukaupti tiek daug mažų atskirų patirčių. Aš einu atgal į kalvę, nes be akinių ne tik negalėsiu perskaityti rankraščio, be jų neverta grįžti šiąnakt į biblioteką. O tu sužinok, ar yra naujienų apie Berengarijų.

Tuo metu prie mūsų atskubėjo Mikalojus iš Morimondo su blogiausiomis naujienomis. Jam dailinant tinkamiausią lęšį, tą, į kurį Viljamas dėjo daugiausia vilčių, šis suskilo. O kitas, kuris gal būtų galėjęs aną pakeisti, įtrūko bandant įsprausti jį į rėmą. Mikalojus beviltiškai mostelėjo į dangų. Artinosi Mišparai, ir sutemos jau gaubė vienuolyną. Šiandien dirbti ilgiau nebegalima. Dar viena prarasta diena, karčiai sutiko Viljamas, tramdydamas (kaip vėliau man prisipažino) pagundą pasmaugti nelemtąjį stiklių, nors šis ir taip buvo jau ganėtinai pažemintas.

Palikę jį graužtis, patraukėme sužinoti ką nors naujo apie Berengarijų. Jo dar niekur nerado.

Pasijutome lyg aklavietėje. Kiek pasisukiojome po klostrą, nežinodami, ką veikti. Po akimirkos pastebėjau, kad Viljamas jau paskendęs mintyse ir žiūri prieš save nieko nematydamas. Jis jau spėjo išsitraukti iš abito šakelę tų žolių, kurias mačiau renkant prieš kelias savaites, ir kramtė ją, lyg čiulpdamas romaus jaudulio syvus. Atrodė, kad jo protą apleido visos mintys, bet kartkartėmis akys staiga nušvisdavo, tarsi ten, ištuštėjusioje galvoje, netikėtai įsižiebdavo, tačiau greit ir vėl užgesdavo kokia mintis, ir jis vėl panirdavo į tą keistą ir visa apimančią apatiją. Staiga tarė:

– Tikrai, galėtume...

– Ką? – paklausiau.

– Galvoju, kaip galėtume orientuotis labirinte. Nelengva tai padaryti, bet turėtų būti veiksminga... Žodžiu, išėjimas yra rytiniame bokšte, ir tai mes žinome. Dabar įsivaizduok, kad turime mašiną, kuri parodytų mums, kur yra šiaurė. Kas tuomet nutiktų?

– Mums tereikėtų pasukti dešinėn, ir jau eitume į rytus. Arba pakaktų eiti priešinga kryptim, ir pasiektume pietinį bokštą. Bet net tarus, kad egzistuoja panaši magija, labirintas lieka labirintu, ir vos tik patrauksime į rytus, atsimušime į sieną, kuri užtvers mums tiesų kelią, ir vėl pasiklysime... – pasakiau aš.

– Taip, bet mašina, apie kurią kalbu, visada rodytų šiaurės kryptį, net jei eitume kitu keliu, ir kiekvienoje vietoje patartų mums, kur reikia sukti.

– Tai būtų nuostabu. Bet reikėtų turėti tokią mašiną, ir ji turėtų atpažinti šiaurę naktį uždaroje patalpoje, kur nematyti nei saulės, nei žvaigždžių... Netikiu, kad net jūsų Bekonas turėtų panašią mašiną! – nusijuokiau.

– Čia tu klysti, – atsakė Viljamas, – nes tokia mašina jau padaryta, ir kai kurie jūreiviai ją naudoja. Jai nereikia nei žvaigždžių, nei saulės, nes ji naudojasi galia stebuklingo akmens, lygiai tokio pat, kokį matėme Severino ligoninėje, to paties, kuris traukia geležį. Jį yra ištyręs Bekonas, o vienas Pikardijos žynys, Petras Marikūras, aprašęs daugialypę jo naudą.

– Jūs mokėtumėt ją padaryti?

– Tai nebūtų sunku. Akmuo gali padėti sukurti daug stebuklų, tarp jų ir mašiną, visą laiką judančią be jokios išorinės jėgos poveikio, tačiau paprastesnį atradimą yra aprašęs arabas, vardu Bailek al Kabajakis. Paimk indą su vandeniu ir paplukdyk jame kamštį su įsmeigta geležine adata. Paskui pavedžiok magnetinį akmenį ratu vandens paviršiumi, kol adata įgaus tokias pačias savybes kaip ir jis. Tuomet adata, o tai padarytų ir akmuo, jei tik galėtų suktis apie savo ašį, pasisuks galu į šiaurę, ir tau einant su tuo indu rankose, ji visąlaik suksis Šiaurinės kryptimi. Manau, nereikia nė sakyti, jog pagal Šiaurinę ant indo kraštų pažymėjęs taip pat ir Pietus, Rytus ir Vakarus, visada žinosi, kokia kryptim bibliotekoje turi eiti, kad patektum į rytinį bokštą.

– Nuostabus dalykas! – sušukau. – Bet kodėl adata sukasi į Šiaurę? Akmuo traukia geležį, mačiau ir įsivaizduoju, jog koks nors didžiulis kiekis geležies galėtų traukti akmenį. Tuomet... tuomet Šiaurinės kryptimi, pačiame Žemės rutulio viršuje, yra milžiniški geležies klodai!

– Kažkas yra spėjęs, kad taip turėtų būti. Tik adata nerodo tiesiai į jūreivių žvaigždę, bet į dangaus dienovidinių susikirtimo vietą. Tai ženklas, kad, kaip pasakyta, „hic lapis gerit in se similitudinem coeli“[1], ir magneto ašigaliai gauna savo palinkimą ne iš žemės, o iš dangaus ašigalių. Tai yra puikus judėjimo, sukelto per nuotolį, o ne tiesioginio materialaus priežastingumo pavyzdys. Šiuo klausimu domisi mano draugas Jonas iš Janduno, jei tik imperatoriaus paliepimu jam netenka gramzdinti Avinjono į žemės gelmes...

– Tai eikime Severino akmens, indo, vandens, kamščio... – pabėriau susijaudinęs.

– Palauk, palauk, – numaldė Viljamas. – Nežinau kodėl, bet dar niekada neteko matyti mašinos, kuri, būdama tobula filosofų aprašymuose, veiktų taip pat tobulai. O štai valstiečio pjautuvas, nors nėra jo aprašęs nė vienas filosofas, veikia taip, kaip ir turėtų veikti... Bijau, kad vaikščioti po labirintą, laikant vienoje rankoje žiburį, o kitoje pilną vandens indą... Palauk, man šovė dar viena mintis. Mašina rodytų šiaurę ir mums nesant labirinte, juk taip?

– Taip, bet čia ji mums nereikalinga, turime saulę ir žvaigždes... – atsakiau.

– Žinau, žinau. Bet jei mašina veikia ir lauke, ir viduje, kodėl taip neturėtų veikti mūsų galvos?

– Mūsų galvos? Tikrai, juk jos veikia taip pat ir lauke, ir būdami čia puikiai galime pasakyti, kaip orientuota Buveinė. Bet vos atsiduriame viduje, nieko nebegalime suprasti!

– Taip. Dabar užmiršk mašiną. Mintis apie ją sužadino man mintis apie gamtos dėsnius ir apie mūsų mąstymo dėsnius. Taigi turime rasti būdą, kaip iš lauko aprašyti Buveinę, kokia ji yra viduje...

– Bet kaip?

[1] „hic lapis...“ – tame akmenyje yra dangaus atvaizdas

– Leisk pagalvoti, tai neturėtų būti sunku...

– O tas būdas, apie kurį kalbėjote vakar? Ar nebenorite vaikščioti po labirintą, žymėdamas kelią nuodėguliu?

– Ne, – atsakė. – Kuo daugiau apie jį galvoju, tuo mažiau patikimas jis man atrodo. Gal nebeprisimenu taisyklės, o gal vaikštant po labirintą reikia turėti gerąją Ariadnę, laukiančią prie durų su siūlo galu. Bet nėra tokių ilgų siūlų. O jei ir būtų, tai reikštų (pasakos dažnai pasako tiesą), kad iš labirinto tegalima išeiti, kai yra padėjėjas už jo ribų. Kur išorės dėsniai tapatūs vidaus dėsniams. Taigi, Adsai, pasitelksim matematiką. Tik matematikoje, kaip yra pasakęs Averojus, mums žinomi dalykai sutampa su tais, kurie žinomi absoliučiai.

– Tai jūs vis dėlto pripažįstate universalias tiesas.

– Matematinės tiesos yra teiginiai, kuriuos mūsų protas sukūrė taip, kad jie visada būtų teisingi, arba todėl, kad yra įgimti, arba todėl, kad matematika buvo sukurta prieš kitus mokslus. Biblioteką pastatė matematiškai mąstantis žmogaus protas, nes be matematikos nėra labirintų. Todėl tereikia sugretinti mūsų matematinius teiginius su statytojo teiginiais, o iš šio sugretinimo gali rastis mokslas, nes yra terminų apie terminus mokslas. Ir liaukis vėlęs mane į metafizinius svarstymus. Verčiau tu, kuris turi geras akis, paimk lentelę, pergamentą ar ką nors, ant ko galėtum rašyti, taip pat rašiklį... viską turi? Šaunuolis, Adsai, puiku. Dabar, kol šviesu, apsukim ratą apie Buveinę.

Ir mes ilgokai apie ją sukiojomės, ar, tiksliau, iš tolo apžiūrėjome rytų, pietų ir vakarų bokštus bei juos jungiančias sienas, nes visa kita kabojo virš kriaušio, bet, išlaikant simetriją, neturėjo daug skirtis nuo to, ką įstengėme pamatyti.

Štai ką pamatėme: kiekvienoje sienoje buvo po du langus, o kiekviename bokšte – po penkis, ir viską kuo tiksliausiai pažymėjau lentelėje.

– Dabar pagalvok, – tarė mano mokytojas, – kiekviename mūsų aplankytame kambaryje matėme po vieną langą...

– Išskyrus tuos septynsienius, – tariau.

– Ir tai natūralu, nes jie yra kiekvieno bokšto viduryje.

– Išskyrus tuos, kurie buvo be langų, bet ir ne septynkampiai.

– Užmiršk juos. Pirmiau raskime taisyklę, vėliau pabandysim pagrįsti išimtis. Taigi ties išore turime po penkis kambarius kiekvienam bokštui ir po du kambarius kiekvienai sienai, kiekvienas iš jų turi po vieną langą. Bet iš kambario su langu einant į Buveinės gilumą, irgi patenkama į kambarį su langu. Tai rodo, kad yra ir vidiniai langai. Dabar sakyk, kokios formos vidinis šulinys žvelgiant iš virtuvės ir skriptoriumo?

– Aštuonkampis, – atsakiau.

– Puiku. Kiekvienoje aštuonkampio sienoje lengvai gali tilpti po du langus. Vadinasi, ties kiekviena aštuonkampio siena gali būti po du vidinius kambarius. Taip?

– Taip, bet kambariai be langų?

– Jų yra aštuoni. Vidurinė, septynkampė kiekvieno bokšto salė turi penkias sienas, kurios kartu yra ir penkių kiekvieno bokšto išorinių kambarių sienos. Su kuo bendros kitos dvi sienos? Ne su kambariais ties išorine siena, nes tuomet ten būtų langas, ir ne su kambariu, kuris šliejasi prie aštuonkampio, dėl tos pačios priežasties ir dar todėl, kad tada tie kambariai būtų per daug ilgi. Pabandyk nubraižyti, kaip galėtų atrodyti biblioteka žvelgiant iš viršaus. Žiūrėk, kad kiekviename bokšte būtų du kambariai, kurie ribotųsi su septynkampiu kambariu ir kurie jungtųsi su dviem kitais kambariais, savo ruožtu besiribojančiais su vidiniu aštuonkampiu šuliniu.

Pabandžiau nubraižyti tai, ką pasakė mano mokytojas, ir pergalingai sušukau:

– Dabar mes žinome viską! Tuojau suskaičiuosiu... Bibliotekoje yra penkiasdešimt šeši kambariai, iš jų keturi – septynkampiai ir penkiasdešimt du – daugiau ar mažiau kvadratiniai, o iš šitų aštuoni yra be langų, dvidešimt išeina į išorę, o šešiolika – į vidinį šulinį.

– O kiekviename iš keturių bokštų yra po penkis ketursienius kambarius ir po vieną septynsienį... Biblioteka pastatyta pagal dangaus harmoniją, kuriai priskirti galima daug ir nuostabių reikšmių...

– Nepaprastas atradimas, – tariau, – bet kodėl taip sunku joje orientuotis?

– Nes ten yra ir tai, kas nepaklūsta jokiems matematikos dėsniams – angų išdėstymas. Iš vienų kambarių gali patekti į kelis kitus, iš kitų –

tik į vieną, o yra ir tokių, iš kurių niekur negali patekti. Turint tai omeny, taip pat šviesos stygių ir kokių nors galimybių gaudytis pagal saulės padėtį stoką (o kur dar regėjimai ir veidrodžiai), nesunku suprasti, kad labirintas gali suklaidinti kiekvieną, kuris juo vaikšto, jau ir taip sutrikdytas kaltės jausmo. Kita vertus, prisimink, kokia mus vakar apėmė neviltis, kai pametėme kelią. Didžiausios painiavos ir didžiausios tvarkos dermė – štai, manau, nuostabus apskaičiavimas. Bibliotekos statytojai buvo didūs meistrai.

– Kaipgi mes joje susigaudysime?

– Dabar tai nesunku. Pagal tavo apmatus, kurie daugiau ar mažiau atitinka bibliotekos planą, vos tik atėję į pirmąją septynkampę salę, judėsime taip, kad iškart atsirastume viename iš dviejų aklinų kambarių. Po to, visąlaik sukdami dešinėn, perėję du ar tris kambarius, turėtume vėl atsidurti bokšte, kuris negalės būti joks kitas, kaip tik šiaurinis, kol vėl prieisime kitą akliną kambarį, kuris kairėje ribosis su septynkampiu kambariu ir iš kurio sukant į dešinę turėtų kartotis kelias, panašus į mano ką tik apsakytąjį, kuriuo eidami pasiektume vakarinį bokštą.

– Taip, jei tik iš kiekvieno kambario galima patekti į visus kitus...

– Taip. Čia mums pravers tavo brėžinys, kuriame žymėsime aklinas sienas, kad žinotume, kiek nuklydę. Tai bus nesunku.

– Bet ar galime būti tikri, jog pavyks? – paklausiau sumišęs, nes viskas man atrodė pernelyg paprasta.

– Pavyks, – atsakė Viljamas. – Omnes enim causae effectuum naturalium dantur per lineas, angulos et figuras. Aliter enim impossibile est scire propter quid in illis[1], – pacitavo. – Tai vieno iš garsiųjų Oksfordo meistrų žodžiai. Bet dar ne viską žinome. Išmokome nepasiklysti. Dabar reikia sužinoti, ar egzistuoja taisyklė, pagal kurią kambariuose išdėstytos knygos. Eilutės iš Apokalipsės maža tepasako, juolab kad skirtinguose kambariuose jos kartojasi...

– O juk apaštalų knygoje be vargo galima rasti daugiau nei penkiasdešimt šešias eilutes!

[1] Omnes enim... – Visos priežastys turi natūralias pasekmes per linijas, kampus ir figūras. Kitaip negalėtume sužinoti apie tas priežastis.

– Jokios abejonės. Taigi tinkamos yra tik kai kurios eilutės. Tarsi jie būtų turėję jų mažiau kaip penkiasdešimt, trisdešimt, dvidešimt... O, prisiekiu Merlino barzda!

– Kieno?

– Nesvarbu, tai žynys iš mano krašto... Jie pavartojo tiek eilučių, kiek abėcėlėje yra raidžių! Tikrai! Eilučių turinys nesvarbus, svarbi pirmoji raidė. Kiekvienas kambarys paženklintas raide iš abėcėlės, o visos jos sudaro kažkokį tekstą, kurį privalome atskleisti!

– Tarsi figūrinis eilėraštis, kryžiaus ar žuvies pavidalo!

– Maždaug, o tais laikais, kai statyta biblioteka, tokie eilėraščiai, matyt, buvo labai paplitę.

– Tačiau kur yra teksto pradžia?

– Didžiausiame kartuše, septynkampėje įėjimo salėje, o gal... Na, aišku, raudonai parašytose eilutėse!

– Bet jų tiek daug!

– Tuomet turi būti daug tekstų ar daug žodžių. Dabar nubraižyk savo planą tvarkingiau ir kiek padidinęs, o kai lankysimės bibliotekoje, rašikliu žymėsi jame ne tik mūsų pereitus kambarius, angų ir sienų padėtis (taip pat ir langus), bet rašysi ir pirmąją eilutės raidę, raudonąsias, kaip geras iliuminatorius, padidindamas.

– Bet kaip atsitiko, – tariau sužavėtas, – kad jūs įminėte bibliotekos mįslę dabar, žvelgdamas į ją iš lauko, o negalėjote jos įminti būdamas ten, viduje?

– Taip ir Dievas pažįsta pasaulį, nes, prieš pradėdamas kurti, pirma tarsi iš lauko apžvelgė jį savo galvoje, o mes nežinome jo taisyklės, nes gyvename čia, viduje, ir matome tik jau sukurtas jo dalis.

– Tai daiktus tegalima pažinti žvelgiant į juos iš lauko!

– Tuos, kurie yra sukurti, nes galime mintimis atsekti visą kūrėjo nueitą kelią. Bet ne gamtos dalykus, nes jie ne mūsų proto kūriniai.

– Ar to užteks bibliotekai?

– Tikrai užteks, – atsakė Viljamas. – Bet tik bibliotekai. Dabar eime ilsėtis. Aš negaliu nieko daryti iki rytojaus ryto, kada, viliuosi, turėsiu akinius. Todėl verčiau eiti miegoti ir rytoj anksčiau atsikelti. Reikės kiek pagalvoti.

– O vakarienė?

– A, taip, vakarienė. Jos metas jau praėjo. Vienuoliai dabar Naktinėje. Bet virtuvė gal dar atvira. Eik ir ką nors atnešk.

– Pavogti?

– Paprašyti. Salvatorės, kuris dabar yra tavo draugas.

– Bet tuomet pavogs jis!

– Gal tu esi savo brolio sargas? – paklausė Viljamas Kaino žodžiais.

Supratau, kad jis juokauja, tikėdamas Dievą esant didį ir gailestingą. Nudrožiau ieškoti Salvatorės ir radau jį prie arklidžių.

– Gražus, – tariau mostelėdamas į Brunelį, taip bandydamas užmegzti kalbą. – Norėčiau juo pajodinėti.

– *No se puede. Abbonis est.*[1] Bet smagiam jojimui nebūtinas dailus žirgas... – Jis mostelėjo į tvirtą, tačiau neišvaizdų žirgą. – Gana ir tokio... *Vide illuc, tertius equi...*[2]

Tuo jis norėjo nurodyti man trečią žirgą. Nusijuokiau iš jo darkytos lotynų kalbos.

– Ką su juo darytum? – paklausiau.

Čia jis papasakojo keisčiausią istoriją. Pasakė, jog kiekvienas žirgas, net pats seniausias ir geibiausias, gali tapti toks pat greitas kaip Brunelis. Tereikia į jo avižas įmaišyti žolės, vadinamos satirionu, gerai sugrūstos, o paskui patepti jo šlaunis elnio taukais. Užsėdus, prieš paspaudžiant pentinais, reikia pasukti jo snukį į rytus ir tris kartus sukuždėti į ausį: „Kasparas, Melchioras, Melchizardas“. Tada žirgas leisis šuoliais ir per valandą sukars kelią, kurį Brunelis šuoliuotų aštuonias. O jei jam ant kaklo užkabintum vilko, kurį jis pats bėgdamas būtų sutrypęs, dantis, jis net nepailstų.

Paklausiau, ar yra tai kada išbandęs. Jis prisikišo prie pat manęs ir sušnopavo į ausį, jog padaryti tai labai sunku, nes satirioną dabar augina tik vyskupai ir jų draugai riteriai, kurie vartoja jį savo galiai stip-

[1] No se puede. Abbonis est. – Negalima, jis Abonės.

[2] Vide illuc, tertius equi... – Matai ten, trečias arklio...

rinti. Čia pertraukiau jį sakydamas, kad šį vakarą mano mokytojas norėtų savo celėje paskaityti keletą knygų, todėl pageidauja ten ir pavalgyti.

– Ruošiu, – tarė jis, – jau ruošiu keptą sūrį.

– O kaip tai daroma?

– *Facilis.*[1] Paimk sūrį, ne per seną ir ne per sūrų, ir supjaustyk jį juostomis, kvadratais ar stačiakampiais, kaip tau patinka. *Et postea*[2] padėsi kiek *butierro*[3] ar stiklinę *structo fresco*[4] kaisti *sobre*[5] žarijos. O į ten *vamos*[6] padėk du gabalus sūrio, ir kai tau atrodys minkštas, *zucharum et cannella supra positurum du bis*[7]. Ir tuoj duoti į stalą, nes valgyti reikia karštą.

– Tebūnie keptas sūris, – sutikau aš, ir jis nuskubėjo virtuvėn, liepęs man kiek palūkėti. Po pusvalandžio grįžo nešinas lėkšte, pridengta skiaute drobės. Kvepėjo skaniai.

– Še, – tarė, taip pat paduodamas ir didelį žibintą, pilną aliejaus.

– O tas kam? – paklausiau.

– *Sais pas, moi*[8], – atsakė nutaisęs gudrų veidą. – *Fileisch*[9] tavo mokytojas nori eiti į tamsią vietą *esta noche*[10].

Salvatorė neabejotinai žinojo daugiau, nei įtariau. Bet, nieko daugiau neklausęs, nunešiau valgį Viljamui. Pasisotinome, ir išėjau į savo celę. Bent jau dėjausi ten einąs. Norėjau dar kartą susitikti Hubertiną, todėl vogčiomis įsmukau bažnyčion.

[1] Facilis. – Lengvas.

[2] postea – paskui

[3] butierro – sviestas

[4] structo fresco – švieži taukai

[5] sobre – ant

[6] vamos – paskui

[7] zucharum et... – cukraus ir cinamono viršum kiek užberti

[8] sais pas, moi – nežinau, aš

[9] fileisch – galbūt

[10] esta noche – šiąnakt

Trečia diena

PO NAKTINĖS

Hubertinas pasakoja Adsui brolio Dolčino istoriją, vėliau Adsas prisimena ar perskaito bibliotekoje kitas istorijas, o paskui jis susitinka mergaitę, gražią ir bauginančią lyg kovai pasirengusi kariuomenė

Kaip ir tikėjausi, Hubertiną radau ties Švenčiausios Mergelės skulptūra. Tyliai prie jo prisigretinęs, valandėlę (prisipažįstu) dėjausi besimeldžiąs. Tik po to išdrįsau į jį kreiptis.

– Šventasis tėve, – pratariau, – ar galiu prašyti jus šviesos ir patarimo?

Hubertinas pažvelgė į mane, paėmė už rankos, atsistojo ir pavedėjęs prie vieno iš suolų pasodino greta savęs. Jis stipriai mane apkabino, taip, kad prie savo veido pajutau jo karštą alsavimą.

– Brangusis mano sūnau, – tarė, – visa, ką šis vargšas senas nusidėjėlis galės padaryti tavo sielos labui, bus padaryta su didžiausiu džiaugsmu. Kas jaudina tave? Aistros, tiesa? – paklausė kone pats pagautas aistros. – Kūno aistros?

– Ne, – atsakiau rausdamas, – proto aistros, proto, kuris geidžia pažinti pernelyg daug dalykų...

– Tai blogai. Viešpats pažįsta visus dalykus, o mums skirta tik šlovinti jo išmintį.

– Bet mums lemta ir atskirti gėrį nuo blogio, ir suprasti žmonių kančias. Nors esu tik novicijus, bet būsiu vienuolis ir Dievo tarnas, todėl turiu žinoti, kur slypi blogis ir kaip jis atrodo, kad vieną dieną galėčiau mokyti kitus jį pažinti.

– Tai teisinga, berniuk. Ką norėtum pažinti?

– Erezijos piktžolę, tėve, – tariau tvirtai, o paskui išpyliau vienu atsikvėpimu: – Girdėjau kalbant apie vieną piktą žmogų, suvedžiojusį daug kitų, brolį Dolčiną.

Hubertinas, kiek patylėjęs, prabilo:

– Taip, aną vakarą girdėjai mus su broliu Viljamu jį minint. Bet tai labai bjauri istorija, ir man skaudu ją pasakoti, nes ji moko (ir šia prasme tu privalai ją žinoti, kadangi tai gera pamoka), nes ji moko, kad iš meilės atgailai ir troškimo apvalyti pasaulį gali gimti kraujas ir žudynės.

Jis atsisėdo patogiau, kiek atleisdamas savo glėbį, bet nenuimdamas rankos nuo mano pečių, tarsi ir tokiu būdu norėtų perduoti man savo žinias, o gal savo kaitrą.

– Ta istorija prasidėjo iki brolio Dolčino, – pradėjo jis, – daugiau kaip prieš šešiasdešimt metų, kai dar buvau vaikas. Tai atsitiko Parmoje. Ten pamokslavo toks Gerardas Segalelis, kvietęs visus gyventi atgailoje ir vaikščiojęs gatvėmis šaukdamas *penitenziagite!*, taip savo, nemokyto žmogaus, kalba išreikšdamas „Penitentiam agite, appropinquabit enim regnum coelorum“[1]. Jis kvietė savo mokinius būti panašius į apaštalus ir norėjo, kad jo sekta būtų vadinama apaštalų ordinu, kurio žmonės eitų per pasaulį elgetaudami ir gyventų vien iš išmaldos...

– Kaip ir broliukai, – tariau. – Ar nebuvo tai mūsų Viešpaties ir jūsų Pranciškaus priesakas?

– Taip, – sutiko Hubertinas atsidusdamas, o jo balse galėjai girdėti dvejonę, – bet Gerardas, matyt, perlenkė lazdą. Jis ir jo sekėjai buvo apkaltinti, kad nepripažįsta dvasininkų autoriteto, mišių celebracijos ir išpažinties, ir apšaukti dykaduoniais valkatomis...

– Betgi šiuo kaltinami ir pranciškonai spiritualai. O ar minoritai šiandien nesako, kad nereikia pripažinti popiežiaus autoriteto?

– Taip, bet ne dvasininkų. Mes juk patys esame dvasininkai. Berniuk, nelengva gaudytis šiuose dalykuose. Riba, skirianti gėrį ir blogį, tokia menka... Gerardas kažkur suklydo ir susitepė erezija... Jis pra-

[1] „Penitentiam agite...“ – „Atgailaukite, nes ateis dangaus karalystė.“

šėsi priimamas į minoritų ordiną, bet mūsų broliai jį atstūmė. Jis leido dienas mūsų brolių bažnyčioje ir matė ten paveikslus apaštalų, apsiavusių sandalais ir apsisiautusių skraistėmis, tuomet ir pats užsiaugino plaukus ir barzdą, apsiavė sandalais, susijuosė mažųjų brolių virve, nes kiekvienas, norėdamas įkurti naują broliją, visada ką nors paima iš palaimintojo Pranciškaus ordino.

– Tai jis ėjo teisingu keliu...

– Tačiau kažkur jame suklydo... Apsisiautęs balta skraiste virš baltos tunikos, ilgais plaukais, prastuomenės jis laikytas šventuoju. Pardavęs savo namelį ir gavęs pinigų, jis atsistojo ant akmens, nuo kurio anais senais laikais kalbėdavo miesto galva, laikydamas rankose kapšą su pinigais, bet neiššvaistė jų ir neatidavė vargšams, o pasišaukęs netoliese lošusius plėšikus, metė jiems tardamas: „Teima juos tas, kas nori“, ir tie plėšikai paėmė pinigus ir nuėjo pralošti jų kauliukais, piktžodžiaudami prieš gyvąjį Dievą, o tas, kuris davė pinigus, tai girdėjo, bet nė nenuraudo.

– Juk ir Pranciškus atsisakė viso savo turto, o šiandien Viljamas man papasakojo, kad jis sakęs pamokslą krankliams ir vanagams, ir raupsuotiesiems, taigi padugnėms, nors tie, kurie vadino save doraisiais, buvo juos atstūmę...

– Taip, bet Gerardas kažkur suklydo, Pranciškus niekuomet nesipyko su šventąja Bažnyčia, o Evangelijoje pasakyta, jog reikia duoti vargšams, o ne plėšikams. Gerardas davė negaudamas nieko mainais, nes davė blogiems žmonėms, jis blogai pradėjo, blogai tęsė ir blogai baigė, nes jo broliją pasmerkė popiežius Grigalius X.

– Gal tai buvo popiežius, mažiau įžvalgus už tą, kuris pripažino Pranciškaus įstatus... – tariau.

– Taip, bet Gerardas kažkur suklydo, o Pranciškus gerai žinojo, ką daro. Pagaliau tie kiaulių ir karvių piemenys, staiga tapę netikraisiais apaštalais, norėjo palaimingai ir be vargo gyventi iš išmaldų tų, kurių mokymui mažieji broliai padėjo tiek darbo ir parodė tiek pasiaukojamų neturto pavyzdžių! Tačiau svarbiausia ne tai, – tuoj pridūrė, – svarbiausia, kad, siekdamas supanašėti su apaštalais, kurie buvo žydai, Gerardas Segalelis liepė save apipjaustyti, kas prieštarauja Pauliaus

žodžiams, pasakytiems galatams, – o tu žinai, jog daugelis šventųjų skelbia, kad Antikristas ateis iš apipjaustytųjų tautos... Bet Gerardas padarė dar blogiau, jis kvietė prie savęs paprastus žmones ir sakė jiems: „Eikite su manim į vynuogyną", ir tie, kurie jo nepažinojo, ėjo su juo į svetimą vynuogyną manydami, kad šis priklauso jam, ir valgė svetimas uogas...

– Tik jau ne minoritai yra svetimo turto gynėjai, – tariau įžūliai.

Hubertinas atšiauriai pažvelgė į mane:

– Minoritai trokšta, kad jiems būtų leista gyventi skurde, bet jie niekuomet nėra lenkę kitų gyventi skurde. Negali nebaudžiamas kėsintis į dorų krikščionių turtą, nes būsi apšauktas plėšiku. Taip atsitiko ir Gerardui, apie kurį dar kalbama (atmink, nežinau, ar tai tiesa, tik pasitikiu tuos žmones pažinojusio brolio žodžiais), jog, norėdamas išbandyti savo valią ir santūrumą, jis miegodavęs su moterimis, neturėdamas jokių kūniškų santykių, tačiau kai jo mokiniai bandydavo juo sekti, padariniai būdavę visai priešingi... Ak, bet nėra tai dalykai, kuriuos turi žinoti berniukas, moteris – velnio indas... Gerardas ir toliau šaukė *„penitenziagite!"*, bet vienas jo mokinys, toksai Gvidas Putadžis, pageidavo tapti grupės vadu, keliavo prabangoje, apsuptas daugybės raitelių, švaistė pinigus ir rengė puotas kaip Romos Bažnyčios kardinolai. Vėliau jie susikivirčijo dėl to, kas turėtų vadovauti sektai, ir dėjosi nedori dalykai. Daug žmonių atėjo pas Gerardą, ne tik valstiečių, bet ir miestiečių, cechų amatininkų, o Gerardas vertė juos apsinuoginti, kad nuogi sektų nuogą Kristų, ir siuntė juos į pasaulį pamokslauti, o sau pasisiūdino baltą berankovį rūbą iš tvirto audinio, ir taip apsitaisęs labiau panėšėjo į juokdarį nekaip į vienuolį! Gyveno jie po atviru dangum, bet kartais įsibraudavo į bažnyčių sakyklas, pertraukdami dievobaimingųjų susirinkimus ir išmesdami iš jų pamokslininkus, o kartą Ravenos Ursiano bažnyčioje pasodino vaiką į vyskupo sostą. Ir sakėsi esą Joakimo Fioriškio doktrinos paveldėtojai...

– Tą patį sakė ir pranciškonai, – tariau, – ir Gerardas iš Borgo San Donino, taip pat ir jūs! – sušukau.

– Nurimk, mano berniuk. Joakimas Fioriškis buvo didis pranašas, ir jis pirmasis suprato, jog Pranciškui lemta tapti pirmąja Bažnyčios atsi-

naujinimo kregždė. Bet netikrieji apaštalai naudojosi jo doktrina, kad pateisintų savo kvailystes, Segalelis vedžiojosi su savim apaštalę, kažkokią Tripiją ar Ripiją, kuri tvirtino turinti pranašavimo dovaną. Moterį, supranti?

– Bet, tėve, – bandžiau prieštarauti, – aną vakarą jūs pats kalbėjote apie Klaros iš Montefalko ir Angelės iš Folinjo šventumą...

– Jos buvo šventos! Jos gyveno nuolankiai, pripažindamos Bažnyčios galią, ir niekuomet nesisavino pranašavimo dovanos! O netikrieji apaštalai tikino, jog ir moterys gali eiti iš miesto į miestą pamokslaudamos, kaip skelbė ir daugelis eretikų. Jie neskyrė viengungių nuo vedusių ir jokio įžado nelaikė amžinu. Trumpai tariant, nevargindamas tavęs liūdnomis istorijomis, kurių vingių tu vis vien gerai nesuprasi, pasakysiu, kad Parmos vyskupas Obicas pagaliau nusprendė Gerardą įkalinti. Bet čia nutiko keisčiausias dalykas, liudijantis, kokia silpna žmogaus prigimtis ir kokia klastinga erezijos piktžolė. Vyskupas galų gale paleido Gerardą, sodino greta savęs už stalo, juokėsi iš jo paikysčių ir laikė jį savo juokdariu.

– Kodėl?

– Nežinau, o gal bijau tai sužinoti. Vyskupas buvo kilmingas, ir jam nepatiko miesto pirkliai bei amatininkai. Gal jam buvo nemiela, kad Gerardas, savo pamokslais kviesdamas į neturtą, kalbėjo prieš juos ir nuo elgetavimo perėjo prie plėšikavimo. Pagaliau įsikišo popiežius, ir vyskupas atgavo jam deramą griežtumą, o Gerardas buvo sudegintas ant laužo kaip užkietėjęs eretikas. Tai įvyko šio amžiaus pradžioje.

– O kaip tai susiję su broliu Dolčinu?

– Neatsiejamai, ir tai padės tau suprasti, kaip erezija pergyvena pačius eretikus. Tas Dolčinas buvo Novaros diecezijoje, šioje Italijos dalyje, kiek šiauriau nuo čia gyvenusio dvasininko benkartas. Kiti sako, kad gimė jis kitur, Osolos slėnyje ar Romanijoje. Nors tai visai nesvarbu. Jis buvo labai sumanus ir mokytas jaunuolis, bet, apvogęs jį globojusį dvasininką, pabėgo į rytus, į Trento miestą. Ten tęsė Gerardo pamokslavimą, tik su dar didesne erezija, tikindamas esąs vienintelis tikras Dievo apaštalas, teigdamas, kad meilėje visi dalykai turi būti bendri ir leista miegoti su visomis moterimis be išimties, bet niekas dėl

to negali būti apkaltintas nesantuokiniais ryšiais, net jei gulėtų ir su žmona, ir su dukra...

– Ar jis tikrai skelbė tuos dalykus, ar tik buvo tuo kaltinamas? Esu girdėjęs, kad ir spiritualai buvo kaltinami nusikaltimais, panašiais į Montefalko vienuolių...

– *De hoc satis*[1], – šiurkščiai pertraukė mane Hubertinas. – Jie jau nebuvo vienuoliai. Jie buvo eretikai. Suteršti to paties Dolčino. Kita vertus, paklausyk, gana to, ką Dolčinas padarė vėliau, kad suprastum jį buvus piktadarį. Nežinau, kaip jis susipažino su netikrųjų apaštalų doktrina. Gal jaunystėje lankėsi Parmoje ir girdėjo Gerardą pamokslaujant. Tik žinoma, kad jau po Segalelio mirties jis bendravo su tais eretikais Bolonijos apylinkėse. Ir tikrai žinoma, kad pamokslauti pradėjo Trente. Čia sugundė labai gražią mergaitę iš kilmingos šeimos, vardu Margarita, o gal ji sugundė jį, kaip Eloiza sugundė Abelarą, nes, atmink, per moterį velnias skverbiasi į vyro širdį! Tada Trento vyskupas išvijo jį iš savo diecezijos, tačiau Dolčinas jau buvo surinkęs daugiau kaip tūkstantį sekėjų ir iš ten pradėjo ilgą žygį, atvedusį jį į gimtąsias vietas. Pakeliui prie jo dėjosi kiti apgautieji, suvedžioti jo žodžių, matyt, prie jo prisišliejo ir daugelis eretikų valdensų, gyvenusių tuose kalnuose, per kuriuos jis žygiavo, o gal jis norėjęs prisidėti prie į šiaurę nuo šių vietų gyvenusių valdensų. Pasiekęs Novaros apylinkes, Dolčinas ten rado savo maištui palankias aplinkybes, nes Gatinaros kraštą Verčelio vyskupo vardu valdę vasalai žmonių buvo išvyti, o Dolčino plėšikai sutikti kaip geriausi sąjungininkai.

– Kuo nusikalto vyskupo vasalai?

– Nežinau, ir ne man teisti. Bet, kaip matai, daugeliu atvejų erezija jungiasi su maištu prieš ponus ir todėl eretikas, pradėjęs skelbti neturtą, vėliau pats tampa visų valdžios, karų ir prievartos pagundų grobiu. Verčelyje vyko šeimų karas, ir netikrieji apaštalai tuo pasinaudojo, o tos šeimos pasinaudojo netikrųjų apaštalų sukelta netvarka. Ponai žemvaldžiai samdė svieto perėjūnus, kad šie plėštų miestiečius, miestiečiai prašė Novaros vyskupą juos ginti.

[1] De hoc satis. – Apie tai užteks.

– Paini istorija. Kieno pusėje buvo Dolčinas?

– Nežinau, jis buvo pats sau, vėlėsi į visus kivirčus ir nepraleisdavo progos, kad neturto vardu pakviestų į kovą su svetimu turtu. Dolčinas su savo žmonėmis, kurių dabar buvo jau daugiau nei trys tūkstančiai, apsistojo kalne netoli Novaros, kuris tuomet vadintas Plikuoju, ten įsitvirtino ir susirentė namus, ir vadovavo visai tai vyrų ir moterų miniai, gyvenusiai bendrai be jokios gėdos. Iš ten jis savo išpažinėjams siuntė laiškus, kuriuose dėstė savo eretišką doktriną. Kalbėjo ir rašė, kad jų idealas yra neturtas, jie nesusieti jokiais išoriniais paklusnumo saitais, o jis, Dolčinas, yra Dievo siųstas atskleisti pranašysčių paslaptis ir išaiškinti Senojo ir Naujojo Testamentų raštus. Pasaulietiškus dvasininkus, pamokslininkus ir minoritus jis vadino velnio tarnais ir visus atleido nuo priedermės jiems paklusti. Skyrė keturis Dievo žmonių gyvenimo amžius: pirmasis – Senojo Testamento, patriarchų ir pranašų laikas prieš Kristaus atėjimą, kai santuoka buvo gėris, nes žmonės turėjo daugintis; antrasis – Kristaus ir apaštalų laikas, šventumo ir skaistybės metas. Po jo ėjo trečiasis, kai popiežiai, norėdami valdyti žmones, pirma turėjo užvaldyti žemės turtus, bet žmonėms pradėjus tolti nuo meilės Dievui, atėjęs Benediktas, kuris kalbėjęs prieš žemišką nuosavybę. Kai vėliau ir Benedikto vienuoliai pradėjo krauti turtus, atėjo šventojo Pranciškaus ir šventojo Dominyko broliai, dar griežčiau už Benediktą savo pamoksluose kalbėję prieš žemiškąją valdžią ir žemiškuosius turtus. Ir pagaliau dabar, kai tiekos prelatų gyvenimas prieštarauja tiems geriems priesakams, baigiasi trečiasis amžius ir reikia grįžti prie apaštalų mokymo.

– Tai Dolčinas skelbė tą patį, ką ir pranciškonai, spiritualai ir jūs pats, tėve!

– O, taip, bet iš to jis išvedė klastingą silogizmą! Jis skelbė, jog norint baigti šį trečiąjį supuvimo amžių reikia, kad visi dvasininkai, vienuoliai ir broliai mirtų žiauria mirtim, jis skelbė, jog visi Bažnyčios prelatai, dvasininkai, vienuolės, tikintieji ir tikinčiosios ir visi tie, kurie priklauso pamokslaujantiems ir minoritų ordinams, ir atsiskyrėliams, ir net pats popiežius Bonifacas turi žūti nuo išrinkto imperatoriaus rankos, o tas imperatorius turėjęs būti Sicilijos Frydrichas.

– Bet ar ne tas pats Frydrichas maloniai Sicilijoje priglobė iš Umbrijos išguitus spiritualus, ir ar ne minoritai geidė, kad imperatorius, nors dabar juo yra Liudvikas, sunaikintų žemiškąją popiežiaus ir kardinolų valdžią?

– Erezijai arba pamišimui būdinga apversti doriausias mintis ir pasukti jas prieš Dievo ir žmonių įstatymus. Minoritai niekada neprašė imperatoriaus žudyti kitų dvasininkų.

Jis klydo, dabar aš tai žinau. Mat kai po keleto mėnesių Bavaras Romoje įvedė savo tvarką, Marsilijus ir kiti minoritai pasielgė su popiežiui ištikimais dvasininkais taip, kaip to norėjo Dolčinas. Nenoriu tuo pasakyti, kad Dolčinas buvo teisus, priešingai, kad Marsilijus lygiai toks pat neteisus. Bet svarsčiau, ypač po šio vakaro pokalbio su Viljamu, ar galėjo prastuomenė, sekusi paskui Dolčiną, atskirti tai, ką žadėjo spiritualai, nuo to, ką įgyvendindavo Dolčinas. Gal ne jis buvo kaltas dėl to, kad norėjo įgyvendinti tai, ką pripažinti ortodoksai skelbė tik mistikos sumetimais? O gal čia slypi skirtumas, gal šventumas ir yra laukimas, kad Dievas duotų mums tai, ką yra pažadėję Jo šventieji, nebandant to gauti žemiškomis priemonėmis. Dabar žinau, kad taip yra, ir žinau, kodėl klydo Dolčinas: nedera sukeisti dalykų eiliškumo, nors reikia karštai to pasikeitimo tikėtis. Tačiau tą vakarą mane užvaldė prieštaringos mintys.

– Ir pagaliau, – kalbėjo Hubertinas, – erezija visada atpažįstama iš puikybės. Antrajame savo laiške, rašytame 1303 metais, Dolčinas pasiskelbė aukščiausiuoju apaštalinės kongregacijos vadu, savo vietininkais skirdamas klastingąją Margaritą (moterį!) ir Lionginą Bergamietį, Frederiką Novariškį, Albertą Karentiną ir Valderiką iš Brešos. Ir ėmė klejoti apie būsimuosius popiežius, du gerus, pirmą ir paskutinį, ir du blogus, antrą ir trečią. Pirmasis yra Celestinas, antrasis – Bonifacas VIII, apie kurį pranašai skelbia: „tavo širdies puikybė atnešė tau nešlovę, o tu, kuris gyveni uolų plyšiuose“. Trečias popiežius neįvardytas, bet apie jį pasakytų Jeremijas: „štai jis, kaipo liūtas“. Ir Dolčinas – kokia gėda, tą liūtą atpažino Sicilijos Frydriche. Ketvirtasis popiežius Dolčinui dar buvo nežinomas, bet turėjęs jis būti šventasis, angeliškasis popiežius, apie kurį kalbėjo abatas Joakimas. Jis turėjęs

būti išrinktas Dievo, o tada Dolčinas ir visi jo žmonės (tuo metu jų buvo jau keturi tūkstančiai) visi kartu turėję gauti Šventosios Dvasios palaiminimą, ir Bažnyčia būtų atnaujinta iki pasaulio pabaigos. Bet per trejus metus iki jo atėjimo turėtų būti sunaikintas visas blogis. Ketvirtasis popiežius, kas rodo, kaip šėtonas tyčiojosi iš savo sukubų, buvo Klemensas V, paskelbęs prieš Dolčiną kryžiaus žygį. Ir tai buvo teisinga, nes dabar Dolčinas savo laiškuose skelbė teorijas, nesuderinamas su tikruoju tikėjimu. Jis tvirtino, kad Romos Bažnyčia yra šliundra, kad nereikia paklusti dvasininkams, kad visa dvasinė valdžia dabar priklauso apaštalams, kad tik apaštalai kuria naująją Bažnyčią, kad apaštalai gali paskelbti santuoką negaliojančia, kad niekas nebus išgelbėtas, jei netaps sektos nariu, kad joks popiežius negali atleisti nuodėmių, kad nereikia mokėti dešimtinių, kad tobuliausias yra gyvenimas be įžadų, kad pašventinta bažnyčia maldai tinka tiek pat kiek ir tvartas, kad Kristų lygiai galima šlovinti ir miškuose.

– Jis tikrai visa tai skelbė?

– Taip, jis tai yra užrašęs. Bet jis padarė dar blogiau. Įsikūręs ant Plikojo kalno, ėmė plėšti slėnio kaimus, kad apsirūpintų maistu, žodžiu, paskelbė tikrą karą visai apylinkei.

– Visi buvo prieš jį?

– Nežinau. Galbūt kai kas jį rėmė, jau sakiau, jis buvo įsivėlęs į neišnarpliojamą vietos nesantarvių kamuolį. Paskui atėjo 1305 metų žiema, viena iš atšiauriausių per paskutinius dešimtmečius, ir aplink stojo didelis badas. Dolčinas nusiuntė trečiąjį laišką savo sekėjams, ir dar daugiau atėjo pas jį, bet gyvenimas ten, kalne, tapo nebepakeliamas, siautė toks badas, kad jie valgė arklieną ir virtą šieną. Daugelis jų mirė.

– Su kuo jie kovojo dabar?

– Verčelio vyskupas kreipėsi į Klemensą V, buvo sušauktas kryžiaus žygis prieš eretikus, paskelbtas visų nuodėmių atleidimas visiems, kurie jame dalyvausią, ir buvo pakviesti Liudvikas Savojietis, Lombardijos inkvizitoriai ir Milano arkivyskupas. Daug žmonių paėmė kryžius, skubėdami į pagalbą verčeliečiams ir novariečiams, net iš Savojos, Provanso, Prancūzijos, o žygiui vadovavo Verčelio vyskupas. Tarp

abiejų kariuomenių avangardų nuolat vyko susidūrimai, bet Dolčino įtvirtinimai buvo neįveikiami, o bedieviai kažkokiais būdais gaudavo paramą.

– Iš ko gi?

– Manau, kitų bedievių, kuriems patiko visa ta maišatis. Bet 1305 metų pabaigoje ereziarchas buvo priverstas palikti Plikąjį kalną, o kartu ir sužeistuosius bei pasiligojusius, ir patraukė į Trivero apylinkes, kur įsitvirtino kalne, anuomet vadintame Zubelio, bet vėliau jis pavadintas Rubelio ar Rebelio kalnu, nes tapo sukilėlių prieš Bažnyčią buveine. Žodžiu, negaliu tau apsakyti viso to, kas nutiko, tik tiek, kad buvo baisios skerdynės. Bet maištininkai pagaliau priversti pasiduoti, Dolčinas su savo žmonėmis sučiuptas ir pelnytai baigė gyvenimą ant laužo.

– Taip pat ir gražioji Margarita?

Hubertinas pažvelgė į mane:

– Tai tu atsimeni, kad ji buvo graži? Taip, sako, ji buvusi labai graži, ir daug vietos ponų geidė ją vesti, kad išgelbėtų nuo laužo. Tačiau ji nepanoro ir mirė nuodėmėje kartu su tuo savo nuodėminguoju meilužiu. Tebus tau tai pamoka, saugokis Babilono ištvirkėlės, net kai ji apsireiškia pačiu tauriausiu pavidalu.

– Tėve, girdėjau, kad vienuolyno raktininkas, o gal ir Salvatorė buvo sutikę Dolčiną ir net buvę kartu su juo...

– Tylėk ir neteisk skubotai. Su raktininku susipažinau minoritų vienuolyne. Tiesa, jau po Dolčino istorijos. Bet tais laikais daugelis spiritualų, prieš ryždamiesi ieškoti prieglobsčio Švento Benedikto ordine, gyveno labai neramiai ir turėjo palikti savo vienuolynus. Nežinau, kur buvo Remigijus iki mums susitinkant. Tik žinau, kad jis visada buvo geras vienuolis, bent tikėjimo tiesų požiūriu. O dėl viso kito... kūnas, deja, yra silpnas...

– Ką turite galvoje?

– Tie dalykai ne tau. Na, bet jei pradėjome kalbėtis ir kad atskirtum gėrį nuo blogio... – dar kiek padvejojo, – pasakysiu, jog čia, vienuolyne, girdėjau kuždantis, kad raktininkas negali atsispirti tam tikroms pagundoms... Bet tai tik paskalos. Turi išmokti apie tuos dalykus nė negalvoti. – Jis vėl prisitraukė mane, apglėbė stipriau ir parodė į Mer-

gelės skulptūrą: – Privalai išmokti tyros meilės. Štai Ta, kurioje išaukštinta moterystė. Todėl gali apie ją sakyti, kad yra graži, kaip mylimoji iš „Giesmių giesmės“. Jos kūno grožis, – kalbėjo palaimingai švytinčiu veidu, kaip vakar abatas, pasakodamas apie savo aukso indus ir brangakmenius, – jos kūno grožis yra dangiškų grožybių ženklas, todėl meistras išraižė ją su visais moteriškais apžavais. – Jis parodė į grakščią iškilią Mergelės krūtinę, kurią laikė apgulusi liemenėlė, viduryje suvarstyta raišteliais, o jų galais žaidė mažos Kūdikėlio rankos. – Matai? Pulchra enim sunt ubera quae paululum supereminent et tumen modice, fluitantia licenter, sed leniter restricta, repressa sed non depressa...[1] Ką jauti žvelgdamas į tą saldžiausiąjį iš reginių?

Skaisčiai nuraudau, tarsi užlietas vidinės liepsnos. Hubertinas, matyt, tai pajuto, o gal pastebėjo mano degančius skruostus, nes tuoj pridūrė:

– Privalai išmokti skirti antgamtiškos meilės liepsnas nuo geismų siautulio. Tai sunku net šventiesiems.

– Bet kaip atpažinti gerąją meilę? – paklausiau visas virpėdamas.

– Kas yra meilė? Nėra nieko pasaulyje, nei žmogaus, nei velnio, nei kito dalyko, kuris man atrodytų toks įtartinas, kaip meilė, nes ji įšliaužia į sielą giliau nei kas kitas, ir nėra nieko, kas taip pripildytų ir supančiotų širdį, kaip meilė. Todėl per meilę siela nugarma į giliausius pragarus, nebent turi ginklų, kuriais gali jai atsispirti. Manau, kad be Margaritos gundymų Dolčinas nebūtų savęs pražudęs, o be triukšmingo ir palaido gyvenimo Plikajame kalne mažiau žmonių jo maištas būtų pakerėjęs. Įsidėmėk, kalbu ne vien apie blogąją meilę, kurios visi privalo šalintis kaip velnio išmonės, tai sakau su begaline baime ir apie gerąją meilę, kuri randasi tarp Dievo ir žmogaus, tarp žmogaus ir jo artimųjų. Dažnai nutinka, kad du ar trys, vyrai ar moterys, myli vienas kitą kuo nuoširdžiausiai ir jaučia kits kitam begalinį švelnumą, trokšdami niekada nesiskirti, o ko vienas geidžia, kitas taip pat. Prisipažinsiu, panašų jausmą patyriau su doriausiomis iš moterų, Angele ir Kla-

[1] Pulchra enim sunt... – Juk gražios yra krūtys, kiek atsikišusios ir saikingai pilnos, ir ne laisvai liulančios, o lengvai prilaikomos, suveržtos, bet ne suspaustos.

ra. Bet ir tai ganėtinai smerktina, nors vyksta tik dvasiškai ir Dievo garbei... Meilė, kuri užvaldo sielą, ne pažabota, o karštai puoselėjama vėliau nupuola arba atveda į sumaištį. Juk meilė turi daug savybių, pirma ji sušvelnina sielą, paskui ją susargdina... O dar vėliau siela pajunta tikrąją dieviškosios meilės kaitrą ir šaukia, dejuoja, tampa į žaizdrą įmestu akmeniu, kad ten jis virstų kalkėmis, spragsi laižoma liepsnos liežuvių...

– Ar tai yra geroji meilė?

Hubertinas paglostė man galvą, o aš, pažvelgęs į jį, pamačiau, kad jo akys plūsta ašaromis:

– Taip, tai pagaliau yra geroji meilė. – Jis nuėmė ranką nuo mano pečių. – Bet kaip sunku, – pridūrė, – kaip sunku atskirti ją nuo kitos. Kartais, demonams gundant sielą, jautiesi tarsi pakartas, supančiotomis už nugaros rankomis ir užrištomis akimis, kabantis ant skersinio, besisukantis tuštumoje dar gyvas, tačiau be jokios pagalbos, jokios paspirties, jokios išeities...

Jo veidas dabar buvo šlapias ne tik nuo ašarų, bet ir išpylusio prakaito.

– Eik, – tarė skubiai, – pasakiau tau, ką norėjai išgirsti. Vienoje pusėje – angelų choras, kitoje – pragaro gelmė. Eik, ir tebūnie pagarbintas Viešpats.

Jis vėl suklupo prieš Mergelę, išgirdau jį tyliai kūkčiojant. Jis meldėsi.

Neišėjau iš bažnyčios. Pokalbis su Hubertinu mano sieloje ir kūne įžiebė keistą ugnį ir nenusakomą nerimą. Gal todėl nutariau nepaklusti draudimams ir vienas pats aplankyti biblioteką. Net nežinojau, ką ten tikiuosi rasti. Troškau patyrinėti tą paslaptingą vietą, pakerėtas minties, kad galėsiu ten orientuotis nepadedamas savo mokytojo. Kopiau į ją tarsi Dolčinas į Rubelio kalną.

Turėjau su savim žibintą (kodėl jį paėmiau? gal manyje jau seniai tūnojo tas slaptas kėslas?) ir osarijų perbėgau kone užsimerkęs. Netrukus buvau skriptoriume.

Tikiu, jog tai buvo lemtingas vakaras, nes, besmalsaudamas tarp stalų, ant vieno iš jų pastebėjau atverstą rankraštį, kurį perrašinėjo ten

sėdintis vienuolis. Mane sudomino pavadinimas: „Historia fratris Dulcini Heresiarche". Manau, tas stalas buvo Petro iš Sant Albano, nes buvau girdėjęs jį rašant monumentalią erezijos istoriją (po to, kas įvyko vienuolyne, jis jos tikrai neberašo, bet neužbėkime įvykiams už akių). Todėl visai nebuvo keista matyti čia šį tekstą, o kartu ir kitus, panašius, apie patariečius ir flagelantus. Bet man tai pasirodė antgamtiškos jėgos ženklas, nežinau, dangiškos ar pragariškos, ir godžiai palinkau prie to, kas parašyta. Tekstas buvo neilgas, o jo pradžia bylojo tai, ką man pasakojo Hubertinas, tik smulkiau, bet tų smulkmenų dabar jau neatsimenu. Ten buvo aprašyta ir daugelis nusikaltimų, kuriuos padarė Dolčino sekėjai per karą ir apgultį. Taip pat ir lemiamas mūšis, be galo žiaurus. Bet radau ten ir tai, ko Hubertinas man nepasakė, o tai surašė, matyt, tų įvykių liudytojas, kurio vaizduotę jie vis dar audrino.

Taip sužinojau, kad 1307 metų kovą, per Didįjį šeštadienį, Dolčinas, Margarita ir Longinas pagaliau buvo suimti ir nuvesti į Bielos miestą, kur atiduoti vyskupui, laukusiam popiežiaus sprendimo. Popiežius, vos sužinojęs šią naujieną, taip rašė Prancūzijos karaliui Pilypui: „Mus pasiekė geidžiamiausios naujienos, kupinos džiaugsmo ir linksmybės, kad tas velnias, pikto skleidėjas, Šėtono vaikas ir baisusis ereziarchas Dolčinas po daugelio pavojų, vargų, žudynių ir kautynių pagaliau su savo šalininkais įkalintas mūsų rūsiuose, padedant garbiajam broliui Ranieriui, Verčelio vyskupui. Jis sučiuptas Šventosios Viešpaties Vakarienės dieną, o daug žmonių, kurie buvo su juo, paliestų užkrato, tą pačią dieną buvo nužudyta". Popiežius buvo negailestingas belaisviams ir paliepė vyskupui nuteisti juos myriop. Taigi tų pačių metų liepą, pirmą mėnesio dieną, eretikai perduoti pasaulietinei valdžiai. Pašėlusiai skambant miesto varpams, jie buvo suvaryti į vežimą, apsupti budelių, o paskui vežimą sekė kariai, ir taip apvežti aplink miestą, o kiekvienoje kryžkelėje nedorėlių kūnai buvo draskomi įkaitintomis žnyplėmis. Margaritą sudegino pirmą, Dolčino akyse, bet jo veide nesuvirpėjo nė vienas raumuo, kaip ir tuomet, kai įkaitintos žnyplės žnaibė jo galūnes. Paskui vežimas tęsė kelionę, o budeliai kaitino įnagius induose su degančiais deglais. Dolčinas patyrė ir kitų kankinimų, tačiau tylėjo, ir tik

kai pjovė jam nosį, trūktelėjo pečiais, o kai rovė jo vyriškumą, išsiveržė duslus atodūsis, lyg kauksmas. Paskutiniai jo žodžiai buvo, kad nejaučia atgailos, ir perspėjo, jog trečią dieną prisikels iš numirusių. Jį sudegino, o pelenus išbarstė pavėjui.

Užverčiau rankraštį drebančiomis rankomis. Dolčinas, kaip man sakė, padarė daug pikto, tačiau buvo baisiai sudegintas. O ant laužo jis elgėsi... tvirtai lyg kankinys ar įžūliai lyg prakeiktasis? Lipdamas laiptais aukštyn, į biblioteką, staiga supratau, kodėl esu toks sukrėstas. Prisiminiau prieš keletą mėnesių, kai tik atvykau į Toskaną, matytą vaizdą. Stebėjausi, kad neprisiminiau jo anksčiau, tarsi mano ligota siela būtų norėjusi ištrinti iš atminties tai, kas slėgė ją it koks inkubas. Tiesą sakant, niekada nebuvau jo užmiršęs, nes kaskart girdėdamas kalbant apie broliukus, mačiau to atsitikimo vaizdus, bet tuoj nustumdavau juos į tolimiausius sielos kampus, tarytum būtų nuodėmė liudyti tokį siaubą.

Pirmąkart išgirdau kalbant apie broliukus, kai Florencijoje pamačiau vieną iš jų degant ant laužo. Tai atsitiko prieš man Pizoje susipažįstant su broliu Viljamu. Jis kiek vėlavo atvykti, ir tėvas leido man aplankyti Florenciją, apie kurios bažnyčių grožį buvome girdėję. Pakeliavau po Toskaną, kad geriau pramokčiau liaudišką italų šneką, paskui savaitei apsistojau Florencijoje, apie kurią buvau daug girdėjęs ir kurią norėjau pažinti.

Taip atsitiko, kad vos atvykęs išgirdau apie visą miestą sukrėtusį įvykį. Kaip tik tomis dienomis buvo rūsčiai tardomas vienas eretikas broliukas, apkaltintas nuodėmėmis prieš tikėjimą ir atiduotas vyskupo bei kitų dvasininkų teismui. Nuėjau į teismo vietą paskui tuos, iš kurių buvau tai išgirdęs, ir girdėjau žmones kalbant, kad tas broliukas, vardu Mykolas, buvęs labai dievobaimingas žmogus, skelbęs atgailą ir neturtą, kartodamas šventojo Pranciškaus žodžius, o stojęs prieš teismą per vylių tų moterų, kurios, apsimesdamos norinčios eiti pas jį išpažinties, vėliau jam primetė eretiškus kėslus; vyskupo žmonės suėmę jį tų moterų namuose, tai mane nustebino, nes Bažnyčios tarnas neturėtų teikti sakramentų taip menkai tam tinkančiose vietose, bet, atrodo, tokia buvo broliukų silpnybė, jie nepaisė visuotinai pripažintų elgesio

normų, ir gal žodžiuose žmonių, prikišusių jiems ne vien ereziją, bet ir abejotinus papročius, buvo dalis tiesos (ir apie katarus būdavo sakoma, kad jie bulgarai ir sodomitai).

Atvykau prie Šv. Salvatorės bažnyčios, kurioje vyko teismas, bet negalėjau patekti vidun, nes duris laikė užgulusi didžiulė minia. Kai kurie buvo užsiropštę ant palangių ir pakibę ant langų pinučių galėjo matyti ir girdėti viską, kas vyko viduje, ir pasakojo stovintiems apačioje. Mykolui kaip tik skaitė jo vakarykštį prisipažinimą, kuriame jis sakęs, jog Kristus ir Jo apaštalai „neturėję kaip nuosavybės jokio daikto nei visi kartu, nei kiekvienas atskirai", o Mykolas prieštaravo, nes raštininkas ten pridūrė „daug melagingų išvadų", ir šaukė (girdėjau tai net lauke): „Dėl to turėsite atsakyti teismo dieną!" Bet inkvizitoriai perskaitė prisipažinimą taip, kaip buvo surašę, ir baigę paklausė, ar nenorįs nuolankiai pripažinti Bažnyčios ir visų miesto gyventojų nuomonės. Girdėjau Mykolą garsiai šaukiant, kad jis pripažįsta tik tai, kuo tiki, o tiki, kad „Kristus nukryžiuotas neturte ir popiežius Jonas XXII yra eretikas, nes teigia priešingai". Paskui vyko ilga diskusija, kurios metu inkvizitoriai, daugelis iš jų pranciškonai, norėjo priversti jį suprasti, jog Raštuose nėra parašyta to, ką jis sako, o jis kaltino juos neigiant savo pačių ordino regulą, tie vėl užsipuolė jį klausdami, ar tik jis nemano suprantantis Šventuosius Raštus geriau už juos, tą dalyką išmanančius. Brolis Mykolas, tikrai labai užsispyręs, tai neigė ir ginčijosi, tuomet jie pabandė jį pergudrauti sakydami: „Dabar norime, kad tikėtum Kristų turėjus nuosavybę, o popiežių Joną esant kataliku ir šventuoju", bet Mykolas nė nedvejodamas atsakydavo: „Ne, eretiku". Ir anie kalbėjo dar niekada nematę kito taip užkietėjusio savo nuodėmėje. Bet minioje aplink bažnyčią daugelį girdėjau kalbant, kad yra jis tarytum Kristus tarp fariziejų, ir supratau, jog daug žmonių tikėjo brolio Mykolo šventumu.

Pagaliau vyskupo žmonės nuvedė jį, sukaustytą grandinėmis, atgal į kalėjimą. Vakare man sakė, kad daug vienuolių, vyskupo draugų, buvo nuėję ten jo įskaudinti ir priversti atsižadėti savo tikėjimo, tačiau jis jiems atsakinėjęs kaip žmogus, tvirtai įsitikinęs savo teisumu. Jis kiekvienam kartojo, kad Kristus buvęs beturtis, kad taip sa-

kę ir šventasis Pranciškus, ir šventasis Dominykas, o jei jis už šios tiesos skelbimą turės degti ant laužo, tuo geriau, nes netrukus galės pamatyti tai, kas Raštuose parašyta, ir dvidešimt keturis Apokalipsės Vyresniuosius, ir Jėzų Kristų, ir šventąjį Pranciškų, ir šlovinguosius kankinius. Man pasakojo, kad jis pasakęs: „Jei taip karštai skaitome šventų abatų doktrinas, tai ar neturėtume dar karščiau trokšti ir džiaugtis galėdami atsidurti tarp jų?" Girdėdami tai, inkvizitoriai ėjo iš rūsio pajuodusiais veidais, pagiežingai šaukdami: „Jis apsėstas velnio!"

Kitą dieną sužinojau, kad nuosprendis paskelbtas, o nuėjęs į vyskupiją galėjau pamatyti jį surašytą ir dalį jo persirašiau į savo lentelę.

Jis prasidėjo „In nomine Domini amen. Hec est quedam condemnatio corporalis et sententia condemnationis corparalis lata, data et in hiis scriptis sententialiter pronumptiata et promulgata...[1] ir taip toliau, po to ėjo rūstus Mykolo nuodėmių ir kalčių aprašymas, kurį čia trumpai atpasakosiu, idant skaitytojas galėtų pats apie jas spręsti ir teisti:

„Johannem vocatum fratrem Micchaelem Iacobi, de comitatu Sancti Frediani, hominem male condictionis, et pessime conversationis, vite et fame, hereticum et heretica labe pollutum et contra fidem cactolicam credentem et affirmantem... Deum pre oculis non habendo sed potius humani generis inimicum, scienter, studiose, appensate, nequiter et animo et intentione exercendi hereticam pravitatem stetit et conversatus fuit sum Fraticellis, vocatis Fraticellis beturčių gyvenimo hereticis et scismaticis et eorum pravam sectam et heresim secutus fuit et sequitur contra fidem cactolicam... et accessit ad dictam civitatem Florentie et in locis publicis dicte civitatis in dicta inquisitione contentis, credidit, tenuit et pertinaciter affirmavit ore et corde... quod Christus redentor noster non habuit rem aliquam in proprio vel comuni sed

[1] „In nomine Domini..." – Vardan Dievo Tėvo, amen. Toks yra pasmerkimas kūno bausmei ir paskelbtas nuosprendis kūno bausmei, pateiktas ir šiuose raštuose galutinai išdėstytas bei pagarsintas...

habuit a quibuscumque rebus quas sacra scriptura eum habuisse testatur, tantum simplicem facti usum.“[1]

Bet ne vien tuo jis buvo kaltinamas, o vienas iš nusikaltimų man atrodė ypač baisus, nors negaliu tvirtinti (žinodamas, kaip vyko teismas), jog jis tikrai tai prisipažino. Sakoma, minėtasis minoritas tvirtinęs, jog šventasis Tomas Akvinietis nebuvo nei šventasis, nei nusipelnęs amžinojo išganymo, bet, atvirkščiai, buvo prakeiktas ir puolė pragaištin! Nuosprendis baigėsi bausmės aprašymu, nes kaltinamasis atsisakęs pasitaisyti.

„*Costat nobis etiam ex predictis et ex dicta sententia lata per dictum dominum episcopum florentinum, dictum Johannem fore hereticum, nolle se tantis herroribus et heresi corrigere et emendare, et se ad rectam viam fidei dirigere, habentes dictum Johannem pro irreducibili, pertinace et hostinato in dictis suis perversis herroribus, ne ipse Johannes de dictis suis sceleribus et herroribus perversis valeat gloriari, et ut eius pena aliis transeat in exemplum; idcirco, dictum Johannem vocatum fratrem Micchaelem hereticum et scismaticum quod ducatur ad locum iustitie consuetum, et ibidem igne et flammis igneis accensis consremetur et comburatur, ita quod penatus moriatur et anima a corpore separetur.*“[2]

[1] „Johannem vocatum...“ – Jono, vadinamo broliu Mykolu, sūnaus Jokūbo, iš šv. Frediano bendruomenės, žmogaus blogo elgesio ir blogiausių kalbų, gyvenimo ir šlovės, eretiko ir susitepusio erezijos purvu, tikinčio ir tvirtinančio prieš katalikiškąjį tikėjimą... kuriam prieš akis ne Dievas, o žmonių giminės priešas, ir kuris sąmoningai, tvirtai ir apgalvotai mintyse ir darbuose laikėsi eretiško melo ir bendravo su broliukais, vadinamais beturčių gyvenimo broliais, eretikais ir schizmatikais, ir sekė paskui jų nedorą sektą ir ereziją, ir ėjo prieš katalikiškąjį tikėjimą... ir atvyko į minėtą miestą Florenciją, ir minėto miesto viešose vietose, šiame rašte suminėtose, tikėjo, skelbė ir užsispyręs tvirtino lūpomis ir širdimi... jog Kristus, mūsų Išganytojas, neturėjęs jokio daikto savo ar kaip bendros nuosavybės, bet visada kai kuriems daiktams, kurie pagal Šventą Raštą jam priklausę, teturėjęs tik paprastą vartojimo galią.

[2] „Costat nobis...“ – Mums taip pat žinoma iš išvardytų dalykų ir iš minėtų pono Florencijos vyskupo paskelbto nuosprendžio, kad minėtasis Jonas bus eretikas, neno-

Nuosprendį paskelbus viešai, į kalėjimą atėjo dar daugiau Bažnyčios tarnų, kurie buvo perspėję Mykolą apie tai, kas įvyks, ir girdėjau kalbant: „Broli Mykolai, jau paruoštos mitros ir apsiaustai ir išpiešti ant jų broliukai velnių palydoje". Šitaip jie norėjo jį išgąsdinti ir pagaliau priversti atsižadėti. Bet brolis Mykolas atsiklaupė ir tarė: „Tikiu, kad prie laužo bus mūsų tėvas šventasis Pranciškus, maža to, tikiu, kad ten bus Jėzus su savo apaštalais ir šlovingieji kankiniai Baltramiejus ir Antanas". Taip jis paskutinį kartą atmetė inkvizitorių siūlymus.

Kitą rytą ir aš stovėjau ant vyskupijos tilto, ten buvo susirinkę inkvizitoriai, o prieš juos atvesdintas brolis Mykolas, sukaustytas grandinėmis. Vienas iš tikinčiųjų suklupo prieš jį, kad gautų palaiminimą, ir tuoj kariai jį sučiupo ir nutempė į kalėjimą. Paskui inkvizitoriai perskaitė nuosprendį nuteistajam ir vėl klausė, ar šis nenori atgailauti. Kiekvieną kartą skelbiant, kad jis yra eretikas, Mykolas atsakydavo: „ne eretikas, taip, nuodėmingasis, bet katalikas", o minint „garbingąjį ir švenčiausiąjį popiežių Joną XXII", Mykolas sakydavo: „ne, jis yra eretikas". Vyskupui paliepus prieš jį atsiklaupti, Mykolas atkirto, jog prieš eretikus nesiklaupiama. Jie paklupdė jį jėga, o jis pratarė: „Dievas man atleis". Kadangi buvo ten atvestas vilkėdamas visus bažnytinius rūbus, juos vieną po kito nutraukė, kol jis liko tik su ilgais baltiniais, Florencijoje vadinamais „cioppa". Kaip įprasta elgtis su dvasininku, kuriam atimami šventinimai, jam įkaitinta geležim nudegino pirštų pagalvėles ir nuskuto plaukus. Tada jį perdavė kapitonui ir jo vyrams, šie su juo elgėsi labai atšiauriai ir sukaustytą grandinėmis nuvedė atgal į rūsį, o jis kalbėjo miniai: „per Dominum moriemur"[1]. Kaip sužinojau, jį

rintis tų didelių klaidų ir erezijos atsisakyti ir pasitaisyti ir grįžti į teisingo tikėjimo kelią; laikydami minėtąjį Joną nepataisomu, atkakliu ir užsispyrusiu minėtuose nedoruose paklydimuose, idant pats Jonas negalėtų girtis minėtais nusikaltimais ir klaidomis ir kad jo bausmė taptų pavyzdžiu kitiems, pasmerkiame minėtą Joną, vadinamą broliu Mykolu, eretiką ir schizmatiką, nuvesti į įprastą teisingumo vykdymo vietą ir ten ugnyje bei ugnies liepsnose sudeginti ir sunaikinti, kad siela nuo kūno atsiskirtų.

[1] per Dominum moriemur – už Viešpatį mirštame

turėjo sudeginti tik kitą dieną. O tą dieną jie ir vėl ėjo pas jį ir klausė, ar nenorėtų prieiti išpažinties ir priimti komuniją. Jis atsisakė nusidėti priimdamas šventus sakramentus iš tų, kurie gyveno nuodėmėje. Manau, jis klydo, nes pasirodė esąs sugadintas patariečių erezijos.

Pagaliau, išaušus bausmės dienos rytui, jo išvesti atėjo gonfalonieras, kuris, kaip man pasirodė, buvo nusiteikęs draugiškai, nes paklausė, kas jis toks ir kodėl taip užsispyrusiai tvirtina savo, kai tereikėjo pasakyti tai, ką sako visi, ir sutikti su šventosios motinos Bažnyčios nuomone. Tačiau Mykolas atžagariai atkirto: „Tikiu Kristų nukryžiuotą neturte". Ir gonfalonieras išėjo skėstelėjęs rankomis. Tuomet atėjo kapitonas su savo žmonėmis ir išvedė Mykolą į kiemą, kur vyskupo vikaras dar kartą perskaitė jam prisipažinimą ir nuosprendį. Mykolas ir vėl nutraukdavo jį, kad paneigtų primetamas klaidingas pažiūras, o tie dalykai buvo tokie subtilūs, kad dabar jų jau neprisimenu, o tada gerai nė nesupratau. Bet kaip tik jie nulėmė Mykolo mirtį ir broliukų persekiojimą. Nors negalėjau suprasti, kodėl Bažnyčios žmonės ir pasaulietinė valdžia taip puola tuos, kurie nori gyventi neturte ir teigia, jog Kristus neturėjęs žemiškų turtų. Mano galva, jei jiems reikėtų ko nors baimintis, tai pirmiausia tų, kurie trokšta gyventi visko pertekę ir grobti kitų pinigus, stumti Bažnyčią į nuodėmę ir įvesti joje simoniją. Nebegalėdamas ilgiau tylėti, pasakiau šias mintis greta stovėjusiam vyrui, o tas šyptelėjo ir atsakė, kad neturte gyvenantis vienuolis yra blogas pavyzdys, nes žmonės nebenori pripažinti tų vienuolių, kurie negyvena neturte. Be to, pridūrė, tas neturto skelbimas gali žmonėse sukelti blogas mintis, ir žmonės gali pradėti didžiuotis savo neturtu, o tas didžiavimasis gali paskatinti juos veiksmams, kupiniems puikybės. Ir turėčiau žinoti, kad iš jam pačiam nesuprantamo silogizmo išplaukia, jog skelbiantys neturtą vienuoliai atsiduria imperatoriaus pusėje, o tai nepatinka popiežiui. Puikios priežastys, pamaniau, nors išsakytos menkai mokslo ragavusio žmogaus. Tada aš dar nesupratau, kodėl brolis Mykolas pasmerkia save tokioms kančioms: norėdamas įtikti imperatoriui ar sutaikyti religinius ordinus. Kažkas iš susirinkusiųjų pasakė: „Jis ne šventasis, o siųstas Liudviko, kad keltų vaidus tarp miestiečių, ir nors broliukai yra toskaniečiai, už jų slypi imperijos pasiuntiniai". Kiti

kalbėjo: „Jis pamišėlis, velnio apsėstasis, pilnas puikybės ir didžiuojasi kankinio dalia iš prakeikto pasipūtimo, per daug tie vienuoliai skaito šventųjų gyvenimus, verčiau susirastų žmonas!“ Dar kiti sakė: „Ne, reikia, kad visi krikščionys būtų tokie kaip tie, pasiryžę ginti savo tikėjimą kaip pagonybės laikais!“ Girdėdamas tokias šnekas ir nežinodamas, ką manyti, žvelgiau tiesiai į pasmerktojo veidą, kurį man kartais užstodavo vilnijanti minia. Tai buvo veidas žmogaus, stebinčio šiai žemei nepriklausančius dalykus, jis man priminė šventųjų veidus, regėjimų pakerėtų, kokius kartais matydavau bažnyčių skulptūrose. Supratau, ar būtų jis beprotis, ar pranašas, jis kuo nuoširdžiausiai troško mirti, nes mirdamas manė nugalėsiąs savo priešą, nesvarbu, kas jis. Supratau, kad jo pavyzdys dar daug atves prie mirties slenksčio. Mane pribloškė tokia jų tvirtybė, nes ir šiandien nežinau, ar tie žmonės labiau mylėjo tiesą, kuria tikėjo, vedančią į mirtį, ar troško mirti, tuo paliudydami savo tiesą, kad ir kokia ji būtų. Ir mane persmelkia nuostaba ir baimė.

Bet grįžkime prie Mykolo, nes visi jau patraukė ton vieton, kur turėjo būti įvykdyta mirties bausmė.

Kapitonas su savo žmonėmis ištempė jį pro vartus, vilkintį tuo lengvu, pusiau prasagstytu rūbu, jis ėjo plačiu žingsniu, nuleidęs galvą, kartodamas savo maldą, kuri priminė vieną iš kankinių maldų. Aplink bangavo neįtikimai gausi minia, ir daugelis šaukė: „Nemirk!“ Jis atsakydavo: „Noriu mirti už Kristų“, jam sakė: „Tu miršti ne už Kristų“, o jis į tai: „Bet už tiesą“. Pasiekus vietą, vadinamą Prokonsulo kampu, kažkas sušuko, kad melstų Viešpatį už juos visus, ir jis palaimino minią. Ties Šventąja Liperata vienas žmogus jam tarė: „Beproti, patikėk popiežium“, o jis atsakė: „Tą savo popiežių jūs pavertėte dievu“ ir pridūrė: „Tie jūsų popiežiai gerai jus apdirbo“ (tai, kaip man paaiškino, buvo Toskanos dialekto žodžių žaismas, arba sąmojis, kai popiežiai sulyginami su gyvuliais), ir visi apstulbo, kad eidamas mirti jis dar juokauja.

Ties Šventuoju Jonu jam šaukė: „Gelbėk savo gyvybę!“, o jis atsakė: „Jūs gelbėkitės nuo nuodėmių!“; ties Senąja turgaviete jam šaukė: „Gelbėkis, gelbėkis!“, o jis atsakė: „Gelbėkitės nuo pragaro“; ties Naująja turgaviete jam kaukė: „Atgailauk, atgailauk!“, o jis kalbėjo: „Atgailaukite už savo turtus“. Pasiekus Šventojo Kryžiaus bažnyčią, jis

pamatė ant laiptų savo ordino brolius ir prikišo jiems, kad nesilaiko šventojo Pranciškaus priesakų. Kai kurie iš jų tik patraukė pečiais, o kiti iš gėdos žemai nuleido gobtuvus, kad paslėptų savo veidus.

Einant Teisingumo vartų link, daugelis sakė: „Atsižadėk, atsižadėk, nenorėk mirti", o jis į tai: „Kristus mirė už mus". Tuomet jie atšovė: „Tu ne Kristus, tau nereikia mirti už mus!", o jis jiems: „Noriu mirti už jį!" Priėjus Teisingumo arką, kažkas paklausė, kodėl negalėtų padaryti taip kaip vienas brolis, jo vyresnysis, kuris atsižadėjo. Mykolas atsakė, jog jis neatsižadėjęs, ir mačiau daugelį minioje pritariant jam ir raginant nenusileisti: taip aš ir kiti supratome, jog tai jo sekėjai, ir atsitraukėme nuo jų.

Pagaliau išėjome pro vartus, o mums prieš akis iškilo laužas, arba, kaip čia jį vadino, trobelė, nes medis buvo sukrautas kaip trobos stogas. Aplink stovėjo ginkluoti raiteliai ir nieko artyn neprileido. Ant jo brolį Mykolą pririšo prie stulpo. Išgirdau dar vieną šaukiant: „Kas gi yra tai, už ką tu nori mirti?", o jis atsakė: „Tai yra tiesa, gyvenanti manyje, kurios negalima paliudyti kitaip, tik mirtimi". Uždegė ugnį. Brolis Mykolas, baigęs giedoti „Credo", dabar pradėjo „Te Deum". Jis sugiedojo gal aštuonis posmus, paskui perlinko, lyg čiaudėdamas, ir susmuko ant žemės, nudegus jį laikiusiems raiščiams. Jis buvo negyvas, nes mirštama pirmiau, nei sudega visas kūnas, dėl nepakeliamo karščio sprogus širdžiai ir dūmams pripildžius visą krūtinę.

Paskui lyg deglas supleškėjo ir trobelė, nušvisdama akinama pašvaiste, ir jei ne vargšas apanglėjęs Mykolo kūnas, kurį dar galėjai matyti tarp žaižaruojančių medžių, sakytum, kad stovi prieš liepsnojantį krūmą. Buvau taip arti regėjimo (prisiminiau tai kopdamas laiptais aukštyn į biblioteką), kad mano lūpos pačios ėmė šnibždėti ekstazės žodžius, skaitytus šventosios Hildegardos knygose: „Liepsną sudaro nuostabus vaiskumas, įgimta galia ir ugninė kaitra, bet nuostabus vaiskumas yra tam, kad šviestų, o ugninė kaitra – tam, kad degintų".

Prisiminiau Hubertino žodžius apie meilę. Ant laužo liepsnojančio Mykolo paveikslas susipynė su Dolčino paveikslu, o šis – su gražiosios Margaritos atvaizdu. Vėl pajutau tą keistą nerimą, apėmusį mane bažnyčioje.

Stengdamasis apie tai negalvoti, ryžtingai pasukau labirinto link. Pirmą kartą atsidūriau čia vienas, nuo žibinto šviesos ant grindų nutįsę ilgi šešėliai baugino lygiai taip pat kaip ir praėjusios nakties regėjimai. Kiekvieną akimirką bijojau stoti prieš kokį veidrodį, nes tokie veidrodžių kerai: nors ir žinai, jog tai – tik veidrodžiai, vis tiek jie tau kelia nerimą.

Kita vertus, nė nesistengiau orientuotis ar išvengti kambario su vizijas sukeliančiais smilkalais. Ėjau lyg apimtas karštinės, nė nežinodamas, kur noriu patekti. Nors netoli tenuėjau, nes greit vėl atsidūriau septynkampėje salėje, per kurią buvau čia patekęs. Ant stalo pamačiau knygas, kurių, kaip man atrodė, praeitą vakarą ten nebuvo. Spėjau, jog tai knygos, kurias Malachijas bus paėmęs iš skriptoriumo, bet dar nespėjęs grąžinti į vietą. Nežinojau, ar toli esu nuo kambario su smilkalais, bet jaučiausi apdujęs – gal kokia oro srovė iki čia atnešė jų svaiginančią galią, o gal dėl tų dalykų, apie kuriuos iki šiol galvojau. Atverčiau vieną gausiai iliustruotą knygą, atkeliavusią čia, kaip rodė stilius, iš tolimosios Tulės vienuolynų.

Lape, kur prasidėjo šventoji Evangelija pagal Morkų, mane pribloškė liūto paveikslas. Tai tikrai buvo liūtas, nors gyvo jo niekada nebuvau regėjęs, ir iliuminatorius tiksliai pakartojo jo bruožus, matyt, įkvėptas Hibernijoje, toje siaubingų padarų žemėje, matytų liūtų, ir įsitikinau, jog šitame žvėryne, kaip parašyta ir „Fiziologe", kartu gyvi pačių baisiausių ir pačių didingiausių dalykų bruožai. Tas paveikslas man atrodė kartu ir priešo, ir mūsų Viešpaties Kristaus atvaizdas, nežinojau, pagal kokį simbolių raktą turiu jį suprasti, todėl visas drebėjau iš baimės ir dėl pro plyšius sienose pūtusio vėjo.

Liūto, į kurį žvelgiau, išsiepti nasrai buvo pilni aštrių dantų, o galva šarvuota tarsi gyvatės, milžinišką kūną rėmė keturios letenos su smailiais plėšriais nagais, o jo kailis priminė vieną tų kilimų, kuriuos vėliau mačiau vežamus iš Rytų: tarp žalių ir raudonų žvynų ryškėjo geltoni it maras, baisūs, tvirti griaučiai. Geltona buvo ir iki pat galvos nusivijusi uodega, paskutinis jos užraitas buvo apaugęs baltų ir juodų plaukų kuokštais.

Jau gana sukrėstas liūto (vis atsigręždamas, tarytum laukčiau, kad panašus žvėris tuoj išnirs man už nugaros), nusprendžiau perversti kitus lapus ir Evangelijos pagal Matą pradžioje pamačiau vyro atvaiz-

dą, nežinia kodėl įbauginusį mane dar labiau nei liūtas: jo veidas buvo žmogaus, bet visas kūnas nuo kaklo ligi žemės įvilktas tarsi į kokį kietą arnotą, ir tas arnotas, arba šarvai, inkrustuotas raudonais ir geltonais brangakmeniais. Galva, mįslingai styranti virš tos rubinų ir topazų tvirtovės, man pasirodė (kokiu nepraustaburniu pavertė mane baimė!) kaip paslaptingojo žudiko, kurio nematomais pėdsakais sekėme. Vėliau supratau, kodėl taip artimai siejau žvėrį ir šarvuotą vyrą su labirintu: abu jie, kaip ir kitos toje knygoje pavaizduotos būtybės, niro iš painaus labirintų rašto, kurio onikso ir smaragdo linijos, chrizoprazo gijos, berilo juostos man priminė kambarių ir angų raizginį, kuriame dabar buvau. Mano žvilgsnis klaidžiojo akinamai įstabiais puslapio takais, kaip mano kojos klaidžiojo painiais bibliotekos vingiais, ir šiame pergamente pamačius savo klajonių atspindį, širdį užliejo nerimo banga, ir atrodė, jog kiekviena iš knygų man pasakoja šios akimirkos istoriją, paslaptingai kikendama. „De te fabula narratur“[1], – tariau sau svarstydamas, ar tuose puslapiuose nėra ir mano ateities atspindžių.

Atverčiau kitą knygą, ji man pasirodė ispaniškos mokyklos. Spalvos joje buvo labai ryškios, raudonis švietė lyg kraujas ar ugnis. Tai buvo apaštalo apreiškimo knyga, ir, kaip ir vakar vakare, atverčiau ją toje vietoje, kur buvo pavaizduota *mulier amicta sole*. Tačiau tai buvo ne ta pati knyga, su kitokia miniatiūra, jos autorius labiau išryškino moters bruožus. Palyginau veidą, krūtinę, klubų linkį su Mergelės skulptūra, tyrinėta kartu su Hubertinu. Bruožai skyrėsi, bet ir ši *mulier* man pasirodė labai graži. Norėdamas nuvyti tas mintis, perverčiau dar kelis lapus. Tačiau ir ten radau moters atvaizdą, tik šį kartą tai buvo Babilono ištvirkėlė. Mane pribloškė ne tiek jos bruožai kiek mintis, kad ir ji yra tokia pat moteris kaip ir ta kita, betgi ši buvo indas visų ydų, o toji – visų dorybių indas. Jų abiejų bruožai buvo moteriški, ir staiga nebesupratau, kas jas skiria. Vėl pajutau vidinį jaudulį, Mergelės bažnyčioje atvaizdas susiliejo su gražiosios Margaritos paveikslu. „Esu prakeiktas! – tariau sau. – Arba pamišęs.“ Ir nusprendžiau nelikti bibliotekoje nė minutės ilgiau.

[1] De te fabula narratur... – Apie tave kalba...

Laimė, laiptai buvo čia pat. Puoliau žemyn, nepaisydamas pavojaus suklupti ar užpūsti žibintą. Mirksniu atsidūręs po erdviais skriptoriumo skliautais, nestabtelėjau, tik šokau žemyn laiptais, vedusiais į refektorių.

Ten pagaliau sustojau, sunkiai alsuodamas. Pro langus švietė mėnulis, tą naktį itin ryškus, ir žibintas, būtinas bibliotekos salėse ir galerijose, čia buvo veik nereikalingas. Bet jo neužpūčiau, lyg ieškodamas paramos. Vis dar negalėjau atsitokėti, panorau išgerti vandens, kad atslūgtų įtampa. Virtuvė buvo čia pat, ir, perkirtęs refektorių, atsargiai pravėriau duris, vedusias į Buveinės pirmo aukšto antrąją pusę.

Bet čia mano baimė nė kiek nesumenko, tik dar labiau išaugo. Nes tuoj pamačiau, kad virtuvėje prie duonkepės krosnies kažkas yra. Tiksliau, pastebėjau tame kampe degant žibintą ir nusigandęs iškart užpūčiau savąjį. Mano išgąstis, matyt, persidavė ir anam (ar aniems), nes tuoj užgeso ir tas žibintas. Veltui, nes naktis buvo ganėtinai šviesi, kad pamatyčiau vieną ar kelis susipynusius šešėlius, nutįsusius ant grindų.

Pastėręs nedrįsau pajudėti nei atgal, nei pirmyn. Išgirdau kažkokį trūkčiojantį garsą, kaip man pasirodė, prislopintą moters balsą. Po to nuo beformės grupės, tamsuojančios prie krosnies, atsiskyrė juodas kresnas šešėlis ir pasileido bėgti prie lauko durų, kurios, matyt, nebuvo užsklęstos, o tik privertos, uždarydamas jas paskui save.

Likome dviese: aš – refektoriaus ir virtuvės tarpduryje, o tas neapibrėžtas padaras – prie krosnies. Neapibrėžtas ir, kaip čia pasakius, inkščiantis padaras. Iš tiesų, nuo šešėlio pusės sklido lyg stenėjimas, prislopintas verksmas, ritmiškas baimės sukeltas kūkčiojimas.

Bijančiam niekas nesuteikia tiek drąsos kiek kito baimė; bet ne narsa pastūmėjo mane prie šešėlio. Matyt, tai buvo svaigulys, panašus į tą, kuris apėmė mane, kai mačiau regėjimus. Virtuvėje tvyrojo kvapas, panašus į tą naktį bibliotekoje užuostų smilkalų kvapą. Gal tai žolės buvo kitos, tačiau mano įaudrintai juslei jų poveikis buvo visai toks pat. Pajutau aitrų traganto, alūno ir vynui aromatizuoti vartojamo vynakmenio kvapą. O gal, kaip vėliau sužinojau, tai buvo tomis dienomis verdamo alaus kvapas (šiaurinėje pusiasalio dalyje

labai vertinamo), kurį čia gamino, kaip ir mano krašte, su viržiais, pelynais, balų mirta ir miškų rozmarinu. Visi tie kvapai kuteno šnerves ir svaigino galvą.

Ir proto balsui šaukiant man „vade retro!" ir traukiant tolyn nuo to rypuojančio daikto, piktosios dvasios siųsto sukubo, kažkokia geismo jėga stūmė mane pirmyn, tarsi skubėčiau dalyvauti neregėtame stebukle.

Taip ėjau artyn prie šešėlio, kol pro langus krintančioje mėnulio šviesoje išryškėjo moteris, visa drebanti iš baimės ir spaudžianti prie krūtinės ranką su ryšuliu, atatupsta besitraukianti prie krosnies angos.

Tepadeda man Dievas, Švenčiausioji Mergelė ir visi rojaus šventieji apsakyti jums tai, kas paskui įvyko. Drovumas, mano garbinga padėtis (nūnai esu senas vienuolis šiame gražiame Melko vienuolyne, taikos ir ramios meditacijos vietoje) pataria man būti dievobaimingai atsargiam. Tereikėtų pasakyti, kad nutiko kažkas bloga, ką kartoti būtų nedora, ir tuomet nedrumsčiau nei savo, nei brangaus mano skaitytojo ramybės.

Bet buvau pasižadėjęs apie tuos tolimus įvykius sakyti visą tiesą, nes ji yra nedaloma, švyti sava šviesa ir nepriklauso nei nuo mūsų poreikių, nei nuo mūsų gėdos. Sunkiausia nupasakoti tai, kas nutiko, ne taip, kaip regiu dabar (net jei ir šiandien viską atmenu kankinamai gyvai, ir nežinau, ar atgaila, taip įrėžusi mano atmintin anuos vaizdus ir mintis, ar tai tos atgailos stoka vis dar drasko mane, žadindama sielvarto kupinoje širdyje visas patirtos gėdos smulkmenas), bet kaip jaučiau tai ir regėjau tuomet. Galiu tai padaryti tiksliai kaip metraštininkas, nes net užmerktomis akimis ne tik galiu pakartoti viską, ką anuomet dariau, bet ir viską, ką galvojau, tarsi perrašinėčiau tąkart surašytą pergamentą. Todėl privalau tęsti kaip pradėjęs, ir tesaugo mane Mykolas Arkangelas, o kad pamokyčiau būsimuosius skaitytojus ir nuplakčiau save už nuodėmę, noriu dabar papasakoti, kaip jaunuolis gali pakliūti į šėtono pinkles, kad taptų jos žinomos ir matomos ir kad tas, kuris ir vėl jas sutiks, galėtų be vargo jas pažinti ir sunaikinti.

Taigi, tai buvo moteris. Ką aš sakau, mergaitė. Iki tol (ačiū Dievui, ir paskui) mažai teturėjęs artimų ryšių su šios lyties būtybėmis, nega-

lėjau nusakyti jos metų. Žinau, kad buvo ji jauna, kone paauglė, gal šešiolikos ar aštuoniolikos pavasarių, o gal dvidešimties, ir pribloškė mane ta žmogiška šiluma, kuria alsavo jos kūnas. Ji nebuvo regėjimas, ir man atrodė *valde bona*[1]. Gal dėl to, kad visa virpėjo it paukštelis žiemą, verkė ir be galo manęs bijojo.

Tad manydamas, jog kiekvieno doro krikščionio pareiga yra padėti artimam savo, priėjau prie jos kupinas švelnumo ir taisyklinga lotynų kalba tariau, jog nereikia bijoti, nes esu draugas, šiaip ar taip, tikrai ne priešas, tuo labiau ne tas priešas, kurio ji galbūt taip pabūgusi.

Matyt, mano šiltas žvilgsnis nuramino tą būtybę, ir ji prisiartino prie manęs. Supratau, kad ji nesupranta lotyniškai, ir instinktyviai prabilau gimtąja vokiečių kalba, o tai ją labai nugąsdino, – nežinau, ar dėl šiurkščių aspiruotų garsų, tokių neįprastų šio krašto žmonėms, ar todėl, kad tie garsai priminė kokią nors kitą patirtį su mano žemių kariais. Tuomet nusišypsojau prisiminęs, jog mostų ir veido kalba lengviau suprantama nei žodžiai, ir ji nusiramino. Nusišypsojo man ir kažką pasakė.

Prastai mokėjau jos liaudies kalbą, o jos tarmė skyrėsi nuo to, ką buvau pramokęs Pizoje, tačiau iš balso skambesio supratau, kad sako ji kažką švelnaus, gal „Esi jaunas, gražus..." Novicijui, kurio vaikystė prabėgo vienuolyne, retai tenka girdėti žodžius apie savo grožį; atvirkščiai, jam nuolat kartojama, kad kūno grožis – laikinas ir menkavertis; bet nelabojo spąstai yra begaliniai, ir, prisipažinsiu, užuomina apie mano grožį, kad ir kokia melaginga, maloniai glostė ausis ir kėlė nesuvaldomą jaudulį. Juo labiau kad mergaitė, tardama tuos žodžius, ištiesė ranką ir pirštų galiukais palytėjo man skruostą, tuomet dar visai bebarzdį. Pajutau mano kūną užliejantį svaigulį, o širdį užgulė nuodėmės šešėlis. Tokia milžiniška šėtono galia, kai jis nori mus išbandyti ir mūsų sieloje ištrinti palaimos ženklus.

Ką patyriau? Ką mačiau? Žinau tik, jog pirmą akimirką negalėjau išreikšti savo jausmų, nes mano liežuvis ir protas nebuvo mokyti apsakyti šios rūšies pojūčius. Paskui prisiminiau kitus širdies žodžius, girdėtus kitu laiku ir kitur, pasakytus kitu tikslu, bet nuostabiai derančius

[1] valde bona – labai gera

su mano džiugesiu tą akimirką, tarsi būtų jie gimę jam išreikšti. Žodžiai, slypėję mano atminties urvuose, nutūpė ant mano (nebylių) lūpų, ir užmiršau, kad Raštuose ir šventųjų knygose jie buvo skirti reikšti skaistesnę tikrovę. Bet ar tikrai yra skirtumas tarp palaimos, apie kurią kalbėjo šventieji, ir to, ką tą akimirką jautė mano sujaudrinta siela? Tą minutę praradau budrų skirtumo jausmą. Manau, tai ir yra kritimo prarajon ženklas.

Mergaitė staiga pasirodė man tarsi mergelė, juoda, bet graži, apie kurią parašyta „Giesmių Giesmėje". Ji vilkėjo palaike šiurkštaus audinio suknele, ties krūtine begėdiškai atlapota, o jos kaklą dabino spalvotų akmenėlių vėrinys, manau, labai pigus. Bet jos galva išdidžiai kilo ant balto lyg dramblio kaulo bokštas kaklo, akys buvo skaidrios lyg Hesebono tvenkiniai, nosis tarsi Libano bokštas, plaukai lyg purpuras. Taip, jos plaukai man atrodė tarsi ožkų banda, dantys – avių kaimenė, grįžtanti iš maudyklės, jos visos vedėsi po dvynius ir neradai tarp jų bergždžios. „Kokia tu graži, mylimoji, kokia tu graži, – sumurmėjau, – tavo plaukai – ožkų banda, kuri leidžias nuo Gileado, raudonas kaspinas tavo lūpos, perskeltas granatas tavo skruostai, Dovydo bokštas tavo ištiestas kaklas, tūkstantis skydų ten pakabinta." Ir klausiau savęs išsigandęs ir pakerėtas. Kas buvo toji, kuri patekėjo prieš mane kaip aušrinė, skaisti tarsi mėnuo, šviesi tartum saulė, *terribilis ut castrorum acies ordinata*[1]?

Ta būtybė priėjo dar arčiau, numetė šalin tamsų ryšulį, iki tol glaustą prie krūtinės, vėl pakėlė ranką ir palytėjo man skruostą, kartodama tuos pačius žodžius. Nebesuvokiau, bėgti tolyn ar glaustis, o galvoje gaudė tarytum Jerichono sienas griaunantys Jozuės trimitai, tuo pat metu troškau ir bijojau ją paliesti, o ji džiugiai nusišypsojo, slopiai atsiduso tarsi susigraudinusi ožkelė, atrišo kaspinus, kuriais ties krūtine buvo suvarstyta suknelė, išniro iš jos ir stojo prieš mane kaip kad Ieva stojo prieš Adomą Edeno soduose. „Pulchra sunt ubera quae paululum supereminent et tument modice", – sumurmėjau kartodamas iš Hubertino išgirstą frazę, nes krūtys jos atrodė man lyg

[1] terribilis ut... – baisi kaip pulkai, išrikiuoti kovai

gazelės dvyniai, besiganantys tarp lelijų, bamba apvali lyg taurė, kurioje niekad netrūksta svaiginančio vyno, pilvas – varpų pėdas, apkaišytas lelijom.

– O sidus clarum puellarum, – sušukau, – o porta clausa, fons hortorum, cella custos unguentorum, cella pigmentaria![1] – ir to visai nenorėdamas prigludau prie jos kūno, pajutau jo šilumą, užuodžiau iki tol nepažintą aitrų balzamo kvapą. Prisiminiau: „Sūnau, atėjus meilės beprotybei, žmogus yra bejėgis!" ir supratau: kad ir kas būtų tai, ką jutau dabar, nelabojo pinklės ar dangaus dovana, esu bejėgis prieš tą mane užvaldžiusią trauką, ir sušukau: „Oh, langueo!"[2] ir „Causam languoris video nec caveo!"[3], nes lūpos jos dvelkė rožėmis, ir gražios buvo jos pėdos, apautos sandalais, jos kojos buvo tarytum dvi kolonos, ir kaip nagingai nukaltas žiedas buvo jos šlaunų išlenkimai. O, meile, malonumų dukra, tavo plaukų sruogos surišo karalių, murmėjau sau, ir jau prapuoliau jos glėbyje, mes susmukome ant plikų virtuvės grindų, nežinau, savo valia ar jos padedamas išsilaisvinau iš novicijaus abito ir nesidrovėjome mūsų kūnų, ir *cuncta erant bona*[4].

Ir ji bučiavo mane savo lūpomis, jos glamonės svaigino labiau už saldžiausią vyną, ir nepaprastas buvo jos kvapas, gražus buvo jos kaklas tarp perlų, o skruostai tarp auskarų, kokia tu graži, mylimoji, kokia tu graži, tavo akys – balandės po garbanom (kalbėjau), atskleisk man savo veidą, leisk išgirsti tavo balsą, nes tavo balsas darnus, o veido negali apdainuoti, aš pamišau iš meilės, o sese, aš pamišau nuo vieno tavo žvilgsnio, nuo vieno tavo vėrinio perliuko, varvantis korys yra tavo lūpos, medus ir pienas po tavo liežuviu, tavo alsavimas kaip obuoliai, tavo krūtys kaip kekės, tavo krūtys kaip vynuogių kekės, tavo burna kaip saldžiausias vynas, jis trykšta tiesiai į mano meilę ir teka per lūpas ir dantis... Sodo šaltinis, nardas ir šafranas, ajeras ir cina-

[1] O sidus clarum... – O skaistusis mergaičių žvaigždyne, vartai užverti, sodų šaltini, kvapniųjų aliejų saugykla, spalvų saugykla!

[2] Oh, langueo! – O, silpstu!

[3] Causam languoris... – Silpimo priežasties nematau ir ja nesirūpinu!

[4] cuncta erant bona – viskas buvo gerai

monas, mira ir alavijas, aš valgiau korį ir medų, gėriau vyną ir pieną, kas buvo, kas buvo ta, kuri patekėjo kaip aušrinė, skaisti tarsi mėnuo, šviesi tartum saulė, rūsti lyg priešakinis pulkas?

O, Viešpatie, kai siela pakerėta, didžiausia dorybė yra mylėti tai, ką matai (tiesa?), didžiausia laimė – turėti tai, ką turi, tada gyvenimo palaimą geriame iš šaltinio (kur tai skaičiau?), pajuntame skonį tikro gyvenimo, skirto mums amžinybėje, kartu su angelais... Taip galvojau, ir man atrodė, kad pranašystės pagaliau išsipildė, o mergaitė pripildė mane nenusakomos saldybės, ir atrodė, kad mano kūnas – tai viena didelė akis, ir iš priekio, ir iš nugaros, ir staiga pamačiau viską, kas mane supo. Supratau, kad iš to, kas yra meilė, kadaise gimė vienybė ir gėris, švelnumas, bučinys ir glamonė, jau buvau tai girdėjęs manydamas, jog kalbama apie ką kita. Tik akimirką, kai mano džiaugsmas kone siekė viršūnę, pamaniau, kad gal dabar, naktį, patiriu valią dienovidžio demono, pasmerkto pagaliau visa savo demoniška prigimtimi pasirodyti sielai, ekstazėje klausiančiai „kas esi?“, mokančio užburti sielą ir suvedžioti kūną. Bet tuoj įtikėjau, jog tikrai velniškos buvo mano dvejonės, nes negalėjo būti nieko geresnio, teisingesnio, šventesnio už tai, ką jutau dabar, sulig kiekviena akimirka vis saldžiau ir saldžiau. Kaip lašelis vandens, patekęs į vyno ąsotį, ištirpsta jame, įgaudamas vyno spalvą ir skonį, kaip įkaitinta geležis tampa panaši į ugnį, prarasdama pirmykštę savo formą, kaip oras, užlietas saulės spindulių, tampa be galo vaiskus ir tyras, kad neatrodo tik nušviestas oras, o pati šviesa, taip ir aš pajutau, kad mirštu tirpdamas švelnioj nebūty, ir turėjau jėgų tik sušnibždėti psalmės žodžius: „Mano krūtinė lyg sandariai užkimštas jaunas vynas, kuris sudrasko naujus vynmaišius“, ir pamačiau akinamą šviesą, o joje safyro spalvos pavidalą, kuris visas degė saldžia ir spindulinga liepsna, ir toji nuostabi šviesa pasklido po visą spindulingą liepsną, o spindulingoji liepsna pasklido po visą švytintį pavidalą, o toji akinama šviesa ir toji spindulinga liepsna – po visą pavidalą.

Kai, kone nualpęs, nukritau ant kūno, su kuriuo buvau susijungęs, paskutiniam gyvybės atodūsyje supratau, kad liepsną sudaro nuostabus vaiskumas, įgimta galia ir ugninė kaitra, bet nuostabusis vaisku-

mas yra tam, kad šviestų, o ugninė kaitra – tam, kad degintų. Tada suvokiau prarają, o toliau kitas su ja susijusias prarajas.

Dabar, kai drebančia ranka (nežinau, ar bjaurėdamasis nuodėme, apie kurią pasakoju, ar nuodėmingai ilgėdamasis to, ką patyriau) rašau šias eilutes, pastebiu, jog tais pat žodžiais aprašiau ir nedoriausią tos akimirkos ekstazę, ir ugnį, kuri degino iškankintą broliuko Mykolo kūną. Neatsitiktinai mano ranka, klusni sielos tarnaitė, tais pačiais žodžiais užrašė šias dvi tokias skirtingas patirtis, nes, matyt, vienodai išgyvenau jas tada, kai patyriau, ir dabar, kai šitame pergamente bandžiau jas abi atgaivinti.

Yra tokia paslaptinga išmintis, kuri skirtingus reiškinius pavadina tais pačiais žodžiais, tokia išmintis, kuri dangiškus dalykus apsako žemiškais vardais, o Dievą pavadina liūtu ar leopardu, mirtį – žaizda, džiaugsmą – liepsna, liepsną – mirtim, mirtį – praraja, prarają – pražūtim, pražūtį – alpuliu, o alpulį – aistra.

Kodėl aš, dar berniukas, vadinau sukrėtusią mane kankinio Mykolo mirties ekstazę žodžiais, kuriais šventoji įvardijo gyvenimo (dangiškojo) ekstazę, ir tais pat žodžiais įvardijau žemiškojo malonumo ekstazę (nuodėmingą ir trumpalaikę), iškart po to atsivėrusią mirties ir išnykimo jausmu? Svarstau, ką pajutau, nors tuodu dalykus, kartu ir kerinčius, ir skausmingus, skyrė keletas mėnesių, galvojau, kaip tą naktį vienuolyne per keletą valandų prisiminiau vieną iš jų, o patyriau – kitą, kaip dabar, rašydamas šias eilutes, išgyvenau juos abu, vienu metu, ir kaip tris kartus atpasakojau juos žodžiais kito jausmo, kurį patyrė šventoji siela, sunaikinanti save dieviškame regėjime. Ar aš nepiktažodžiavau (tada, dabar)? Kas siejo Mykolo mirties geismą, susižavėjimą, apėmusį mane pamačius jo kūną laižančią liepsną, kūniško susijungimo, patirto su šia mergaite, geismą, mistišką drovumą, su kuriuo alegoriškai jį atpasakojau, ir tą džiugaus išnykimo geismą, pastūmėjusį šventąją mirti iš meilės, kad gyventų ilgai, per amžius? Ar įmanoma tokius daugiareikšmius dalykus apsakyti tokiais vienareikšmiais žodžiais? Tai, matyt, yra kaip tik tas mokymas, kurį mums paliko garsiausias iš daktarų: omnis ergo figura tanto evidentius veritatem demonstrat quanto apertius per dissimilem similitudinem figuram se es-

se et non veritatem probat[1]. Bet jei meilė liepsnai ir prarajai yra meilės Dievui figūros, ar gali jos būti ir meilės mirčiai ir nuodėmei figūromis? Taip lygiai kaip liūtas ir žaltys vienu metu yra ir Kristaus, ir demono figūros. Teisingą interpretaciją gali duoti tik Bažnyčios tėvų autoritetas, bet šiuo skaudžiu atveju neturiu *auctoritas*, į kurį galėtų kreiptis mano klusnus protas, ir degu abejone (štai ir vėl iškyla ugnies figūra, kad apibrėžtų mane graužiančią tiesos tuštumą ir klaidos pilnatvę!). Viešpatie, kas gi vyksta mano sieloje dabar, kai mane įsuko prisiminimų sūkurys, o kartu įžiebiau skirtingus laikus, tarsi kėsinčiaus suardyti žvaigždžių tvarką ir jų judėjimo danguje seką? Tai pranoksta mano nuodėmingos ir ligotos išminties galimybes. Verčiau grįžkim prie užduoties, kurią pats sau nuolankiai paskyriau. Pasakojau apie tą dieną ir mane užplūdusių jausmų sumaištį. Pasakiau viską, ką prisimenu, ir čia tesustoja trapi ištikimo ir teisingo metraštininko plunksna.

Nežinau, ar ilgai gulėjau, o mergaitė prie šono. Jos ranka vis dar švelniai lytėjo mano kūną, dabar šlapią nuo prakaito. Jaučiau vidinį džiaugsmą, bet tai nebuvo ramybė, o lyg paskutiniai po pelenais dar rusenančios ugnies plyksniai, nors pati liepsna jau seniai užgeso. Nedvejodamas pavadinčiau palaimintu tą, kuriam šitame gyvenime nors retsykiais skirta (šnibždėjau tarsi sapne) patirti ką panašaus (tikrai, tai patyriau tik tą vieną kartą), kad ir kaip trumpai, tik vieną mirksnį. Tarsi žmogus daugiau nebegyvuotų, nebejaustų, ar gyvena, būtų sumenkintas, kone sunaikintas, ir jei kas iš mirtingųjų (kalbėjau sau) galėtų tik vieną akimirką, ir labai greitai, patirti tai, ką man teko patirti, jis kaipmat šnairai pažvelgtų į šį sugedusį pasaulį, pajustų kasdienio gyvenimo nuodus ir begalinę savo mirtingojo kūno naštą... Bet argi ne to mane mokė? Tas mano sielos troškimas užsimiršti palaimoje tikrai buvo (dabar suprantu) amžinosios saulės švytėjimas, o jos sukeltas džiaugsmas atveria, išplečia, užaugina žmogų, ir jame atsivėrusios bedugnės lengvai nebeužversi, nes ji – meilės kirčio žaizda, ir nėra šioje žemėje nieko saldesnio ar baisesnio. Tačiau tokia saulės teisė, ji varsto sužeistąjį savo spinduliais, ir visos žaizdos atsiveria, žmogus atsive-

[1] omnis ergo... – taigi, kiekvienas atvaizdas tuo aiškiau rodo tikrovę, kuo atviriau per nepanašų panašumą tvirtina save esant atvaizdu, o ne tikrove

ria ir išplinta, jo gyslos tampa atviros, o jo jėgos per menkos, kad galėtų vykdyti gautus paliepimus, ir jas valdo vien geismas, o siela liepsnoja smegdama į prarają to, ką šiuo metu liečia, matydama savo geismą ir tiesą nugalėtus tikrovės, kurioje gyveno ir gyvena. Ir jis apstulbęs stebi savo nuopuolį.

Panirau į tokį neapsakomą vidinį džiugesį, kad užsnūdau.

Kai po kurio laiko pravėriau akis, mėnulis, gal dėl užplaukusių debesų, švietė silpniau. Ištiesiau ranką, bet neužčiuopiau mergaitės kūno. Pasukau galvą: jos nebuvo.

Dingus tai, kuri sužadino mano geismą ir numalšino troškulį, iškart pajutau to geismo tuštybę ir troškulio nedorą. *Omne animal triste post coitum.*[1] Supratau nusidėjęs. Dabar, po tiekos metų, nors vis dar karčiai apraudu savo paklydimą, negaliu užmiršti, jog tą vakarą patyriau begalinį džiaugsmą, ir meluočiau Aukščiausiajam, pripildžiusiam visus dalykus gėrio ir grožio, nepripažindamas, jog ir tame dviejų nusidėjėlių bendravime slypėjo kažkas, kas savaime, *naturaliter*, buvo ir gražu, ir gera. O gal tai tik mano senatvė, nuodėmingai verčianti matyti grožį ir gėrį viskame, ką patyriau jaunystėje. Dabar turėčiau visas mintis nukreipti į artėjančią mirtį. Anuomet, jaunas, negalvojau apie mirtį, bet karštai ir nuoširdžiai apraudojau savo nuodėmę.

Pakilau visas tirtėdamas dar ir todėl, kad taip ilgai gulėjau ant šaltų virtuvės grindų ir mano kūnas sustiro. Karštligiškai apsirengiau. Tada kampe pastebėjau ryšulį, kurį išbėgdama pamiršo mergaitė. Pasilenkiau, kad geriau tą daiktą apžiūrėčiau: tai buvo, kaip man pasirodė, virtuvei priklausiusio audeklo ryšulys. Išvyniojau jį ir ne iškart supratau, kas ten, viduje, gal todėl, kad buvo tamsu, o gal todėl, kad tai, į ką žiūrėjau, neturėjo jokio pavidalo. Tik staiga suvokiau: tarp kraujo sankrėkų ir blyškesnės mėsos gabalų prieš mane gulėjo mirusi, bet dar plastanti stingstančių vidurių gyvenimu, išvagota mėlynų gyslų, nepaprastai didelė širdis.

Tamsus šydas užkrito man akis, burna pritvino rūgščių seilių. Suklykiau ne savo balsu ir kritau, kaip krinta negyvas kūnas.

[1] Omne animal... – Kiekvienas gyvulys liūdnas po sukergimo.

T r e č i a d i e n a

NAKTIS

Adsas sukrėstas, jis išpažįsta Viljamui savo nuodėmę, mąsto apie moters vietą Pasaulio sukūrimo plane, o paskui atranda vyro lavoną

Atsipeikėjęs pajutau, kaip kažkas vandeniu šlaksto man veidą. Pravėriau akis ir pamačiau brolį Viljamą su žibintu rankoje, jau spėjusį padėti kažką man po galva.

– Adsai, kas nutiko, – paklausė jis, – kodėl bastaisi naktimis vogdamas iš virtuvės skerdienos atliekas?

Trumpai tariant, Viljamas pabudo, atėjo pas mane, nebeprisimenu, ko norėdamas, o neradęs įtarė, kad būsiu patraukęs į biblioteką. Artėdamas prie Buveinės iš virtuvės pusės, pastebėjo šešėlį, išslenkantį pro duris daržų link (tai buvo mergaitė, kuri pabėgo, matyt, išgirdusi kažką artinantis). Viljamas bandė suprasti, kas tai galėtų būti, ir ją pasekti, bet ji (ar, tiksliau, kas jam tebuvo šešėlis), priėjusi vienuolyną juosusį mūrą, netikėtai išnyko. Tada Viljamas, apieškojęs tą vietą, įėjo į virtuvę ir rado mane nualpusį.

Kai vis dar apimtas siaubo mostelėjau į ryšulį su širdim, murmėdamas apie naują nusikaltimą, jis prapliupo juoktis.

– Adsai, kokio žmogaus galėtų būti tokia didelė širdis? Ji yra šiandien nudurtos karvės arba jaučio! Verčiau pasakyk, kaip ji atsidūrė tavo rankose?

Tada aš, kankinamas sąžinės priekaištų ir dar nepraėjusios baimės, pasikūkčiodamas pravirkau ir paprašiau suteikti man išpažin-

ties sakramentą. Jis tai padarė, ir aš papasakojau viską, nieko nenuslėpdamas.

Brolis Viljamas klausėsi labai įdėmiai, bet atlaidžiai. Kai baigiau, jo veidas surimtėjo, ir jis tarė:

– Adsai, tiesa, tu nusidėjai ir savo įžadui negulėti su moterim, ir novicijaus pareigoms. Bet tave pateisina tai, kad patekai į tokią padėtį, kurioje save būtų prakeikęs ir šventasis dykumoje. Apie moterį kaip pagundos šaltinį Raštuose daug parašyta. Ekleziastas apie moterį sako, kad jos kalba – tarsi kaitrioji ugnis, o Patarlėse rašoma, kad ji užvaldo vyro sielą ir sunaikina net stipriausius. Ekleziastas dar skelbia: supratau, jog kartesnė už mirtį yra moteris, kuri lyg medžioklių žabangai, jos širdis – tarytum tinklas, o rankos – kilpinės. Kiti ją vadino velnio indu. Ir nors žinau tai, negaliu patikėti, kad Dievas būtų norėjęs sukurti tokią niekingą būtybę, neskirdamas jai dorybių. Negaliu neprisiminti, kad Jis ją gausiai apdovanojęs ir suteikęs ne vieną vertybę, iš kurių trys yra didžiausios. Paklausyk. Šiame niekingame pasaulyje jis sukūrė vyrą iš molio, o ją sukūrė vėliau, rojuje, iš taurios žmogiškos materijos. Antra, Viešpats, kuris yra visagalis, galėjo kokiu nors stebuklingu būdu įsikūnyti vyre, bet jis pasirinko moters įsčias, o tai ženklas, kad ji ne tokia jau nedora. Prisikėlęs jis pirmiausia pasirodė moteriai. Ir pagaliau dangaus aukštybėse nė vienas vyras nebus karalius, bet karalienė bus niekada nenusidėjusi moteris. Todėl jei Viešpats buvo toks dėmesingas Ievai ir jos dukroms, argi nuostabu, kad ir mus traukia tos lyties grožis ir taurumas? Todėl noriu tau, Adsai, pasakyti, kad daugiau to nedarytum, bet ir nežvelgtum su tokiu siaubu į tai, kad susigundei šitai padaryti. Kita vertus, kiekvienas vienuolis nors kartą gyvenime turėtų pajusti kūnišką aistrą, kad vėliau geriau suprastų nusidėjėlius ir būtų jiems atlaidesnis, nes jis bus jų patarėjas ir guodėjas... taigi, brangusis Adsai, to dalyko nereikia kviesti, kol jis pats neateina, bet ir nereikia pernelyg savęs koneveikti jam jau atėjus. Todėl eik su Dievu, ir daugiau apie tai nekalbėsim. Užuot svarstę, ką reikėtų pamiršti, jei tik tau pavyks, – man pasirodė, kad jo balsas nuslopo lyg pakąstas vidinio jaudulio, – verčiau pagalvokime, ką reiškia šios nakties įvykiai. Kas buvo ta mergaitė ir su kuo ji susitiko?

– To nežinau, nemačiau su ja buvus vyro, – tariau.

– Gerai, bet galime tai išaiškinti dedukcijos būdu, remdamiesi daugybe tikrų nuorodų. Pirma, tai vyras bjaurus ir senas, mergaitė su juo sueina nenoriai, ypač jei, kaip sakei, yra graži, nors, man atrodo, brangus vilkiūkšti, kad buvai pasiruošęs gardžiuotis kiekvienu patiekalu.

– Kodėl senas ir bjaurus?

– Mergaitė ėjo pas jį ne iš meilės, o dėl šių atliekų ryšulio. Matyt, ji yra iš kaimo ir gal ne pirmą kartą genama bado atsiduoda kokiam gašliam vienuoliui. Už tai gaudama maisto sau ir savo šeimai.

– Kekšė! – šūktelėjau pasibjaurėjęs.

– Tik vargšė kaimietė. Gal su pulku jaunesnių broliukų, kuriuos turi maitinti. Jei tik galėtų, atsiduotų iš meilės, o ne už užmokestį. Kaip padarė šiąnakt. Juk sakei, kad vadino tave jaunu ir gražiu, ir davė iš meilės tai, ką kitiems būtų davusi už jaučio širdį ar gabalą plaučių. Ji pasijuto tokia laiminga, pati kažką padovanojusi, kad pabėgo nepaimdama nieko mainais. Štai kodėl manau, jog tas, su kuriuo ji tave sulygino, nebuvo nei jaunas, nei gražus.

Prisipažinsiu, nors ir karšta buvo mano atgaila, šis paaiškinimas užliejo širdį saldžia puikybe, bet tylėjau leisdamas mokytojui kalbėti toliau.

– Tas bjaurus senis turi galimybę nusileisti į kaimą ir bendrauti su kaimiečiais, ir tai kažkaip susiję su jo pareigomis. Jis žino, kaip įvesti ir išvesti žmones per vienuolyną supančią sieną, ir kad virtuvėje yra atliekų (rytoj, ko gero, bus pasakyta, kad jas suėdė pro praviras duris įsmukęs šuo). Pagaliau jis yra taupus ir jam rūpi, kad iš virtuvės nedingtų vertingesnis maistas, priešingu atveju būtų davęs jai nugarinės ar kokį gardesnį gabalą. Dabar ir pats matai, kad mūsų nepažįstamojo paveikslas gana ryškus ir visos šios savybės puikiai susilieja į vieną visumą, kurios aš nebijau pavadinti mūsų raktininko Remigijaus Varaginiečio vardu. Arba, jei klysčiau, vardu mūsų paslaptingojo Salvatorės, kuris, be kita ko, būdamas iš šių kraštų, nesunkiai susikalba su vietos žmonėmis ir gali įtikinti mergaitę padaryti tai, ko iš jos laukė, jei tik tu nebūtum sutrukdęs.

– Tikrai taip yra, – tvirtai tariau, – bet kas iš to, kad mes tai žinome?

– Nieko. Arba viskas, – atsakė Viljamas. – Ši istorija gali turėti arba neturėti ryšio su mūsų tiriamais nusikaltimais. Kita vertus, jei raktininkas buvęs dolčinietis, tai paaiškina šį įvykį, ir atvirkščiai. Pagaliau sužinojome, jog naktimis šiame vienuolyne vyksta daug keistų dalykų. Ir kažin ar tik mūsų raktininkas arba Salvatorė, nevaržomai klajojantys patamsiais, nežino daugiau, nei prisipažįsta.

– Bet ar jie mums pasakys?

– Na, jei būsime jiems gailestingi ir nepaisysime jų nuodėmių. Bet jei mums tikrai reikės ką nors sužinoti, turėsime būdų priversti juos kalbėti. Kitaip tariant, prireikus ir raktininkas, ir Salvatorė bus mūsų valioje, o Dievas atleis mums šį piktnaudžiavimą, nes jis atleidžia daug kitų dalykų, – tarė ir gudriai pažvelgė į mane, bet aš nedrįsau ką užsiminti apie jo žodžių teisingumą.

– O dabar eime miegoti, nes už valandos kels Aušrinei. Bet matau, mano vargšas Adsai, kad tave vis dar kankina nerimas, dar graužies dėl savo nuodėmės... Sielai nuraminti nėra nieko geriau už maldą bažnyčioje. Aš tau daviau išrišimą, bet niekada negali būti tikras. Eik ir melsk Viešpatį, kad jį patvirtintų.

Ir jis stiprokai tapštelėjo man per galvą, gal išreikšdamas savo vyrišką ir tėvišką meilę, o gal bausdamas. Arba (kaip tą akimirką nuodėmingai pagalvojau) jausdamas man gerą pavydą, nes buvo jis naujų ir audringų išgyvenimų ištroškęs žmogus.

Pasukome į bažnyčią mums įprastu keliu, kurį aš nubėgau užsimerkęs, nes tą naktį kaulai per daug aiškiai bylojo, kad aš esu tik dulkė, ir beprotiška puikuotis savo kūnu.

Pasiekę navą, pamatėme ties didžiuoju altoriumi klūpantį šešėlį. Pamaniau, jog tai Hubertinas, bet tai buvo Alinardas, ne iškart mus pažinęs. Pasakė negalintis užmigti ir nutaręs praleisti naktį maldoje už tą pradingusį jauną vienuolį (net neprisiminė jo vardo). Meldėsi už jo sielą, jei būtų jau miręs, ir už jo kūną, jei gulėtų kur vienišas ir pasiligojęs.

– Per daug mirčių, – kalbėjo jis, – tikrai per daug... Bet taip parašyta apaštalo knygoje. Su pirmuoju trimitu ims kristi kruša, su antruoju trečia žemės dalis virs krauju, ir vienas jau rastas sniege, o antras – kraujyje. Trečias trimitas skelbia, kad nupuls iš dangaus didelė žvaigž-

dė ir nukris ant trečdalio upių ir ant vandens šaltinių. Sakau jums, trečiasis mūsų brolis prapuolė. Ir drebėkite dėl ketvirtojo, nes bus užgautas trečdalis saulės, trečdalis mėnulio ir trečdalis žvaigždžių, ir stos veik neperregima tamsa...

Mums einant iš transepto, Viljamas svarstė, ar senio žodžiuose nėra tiesos.

– Tai reikštų, – pasakiau, – kad kažkoks velniškas ar ligotas protas pagal Apokalipsę paruošė tris mirtis, jei ir Berengarijus jau būtų negyvas... Bet žinome, kad Adelmas mirė savo valia...

– Taip, – sutiko Viljamas, – bet Adelmo mirtis tą patį velnišką arba ligotą protą galėjo įkvėpti simboliškai paruošti kitas dvi mirtis. O jei taip, Berengarijaus reikia ieškoti upėje arba šaltinyje. Tik vienuolyne nėra nei upių, nei šaltinių, bent tokių, kur kas nors galėtų paskęsti ar būti paskandintas...

– Yra tiktai maudykla, – mečiau beveik nepagalvojęs.

– Adsai! – sušuko Viljamas. – Juk tai mintis! Maudykla!

– Ji tikriausiai jau apžiūrėta...

– Mačiau, kaip šiandien ieškojo tarnai, jie tik pravėrė duris ir žvilgtelėjo vidun, tikėdamiesi rasti lavoną gulintį kaip teatre, kaip kubile Venancijų... Eime pažiūrėti, dar tamsu, o mūsų žibintas, atrodo, šviečia visai neblogai.

Taip mes ir padarėme. Be vargo atidarėme greta ligoninės buvusios maudyklos duris.

Ten stovėjo vonios, atskirtos viena nuo kitos plačiomis užuolaidomis, neprisimenu, kiek. Vienuoliai prausdavosi jose reguloje numatytą dieną, o Severinas naudojo jas gydymui, nes niekas taip negaivina kūno ir proto, kaip gera vonia. Židinyje, kampe, lengvai galėjai susišildyti vandenį. Jame radome pelenų, o priešais gulėjo ant šono nuvirtęs katilas. Vandenį galėjai semti iš kitame kampe tryškusio šaltinio.

Apžiūrėjome pirmąsias vonias, jos buvo tuščios. Tik paskutinė, su užtraukta užuolaida, buvo sklidina, o šalia gulėjo drabužių krūvelė. Iš pirmo žvilgsnio vandens paviršius žibinto šviesoje pasirodė lygus, bet šviesai prasiskverbus giliau vonios dugne pastebėjome gulint bedvasį nuogą vyro kūną. Pamažu jį ištraukėme. Tai buvo Berengarijus. O jo

veidas, tarė Viljamas, tikrai atrodė kaip skenduolio, visas išpurtęs. Kūnas, baltas, šlapias, be plaukų, būtų atrodęs kaip moters, jei ne begėdiška suglebusi *pudenda*. Išraudau, ir mane nukrėtė šiurpas. Persižegnojau, o Viljamas tuo metu palaimino palaikus.

KETVIRTA DIENA

Ketvirta diena

RYTMETINĖ

Viljamas ir Severinas ištiria Berengarijaus lavoną ir atranda jo juodą liežuvį, o tai skenduoliui neįprasta. Paskui kalbasi apie skausmingus nuodus ir seniai įvykusią vagystę

Negaišiu laiko pasakodamas, kaip apie savo atradimą pranešėme abatui, kaip visas vienuolynas pakilo dar prieš įprastą valandą, apie siaubo šūksnius ir kiekvieno veide atsispindėjusį išgąstį ir skausmą, apie tai, kaip žinia pasklido po visą plokštikalnę, o tarnai tik žegnojosi ir kalbėjo užkeikimus. Nežinau, ar tą rytą įvyko pirmosios reguloje numatytos pamaldos ir kas jose dalyvavo. Sekiojau paskui Viljamą ir Severiną, įsakiusius susukti Berengarijaus kūną į drobulę ir paguldyti ligoninėje ant stalo.

Išėjus abatui ir kitiems vienuoliams, žolininkas su mano mokytoju ėmė tirti lavoną su daktarams būdingu šaltakraujiškumu.

– Jis paskendo, – tarė Severinas, – jokios abejonės. Veidas išpurtęs, pilvas įtemptas.

– Bet nepaskandintas, – patikslino Viljamas, – antraip būtų priešinęsis tam smurtui ir aplink vonią būtų pritaškyta vandens. Betgi viskas atrodė tvarkinga ir švaru, tarsi Berengarijus pats būtų pasišildęs vandens, pripildęs vonią ir pasinėręs į ją laisva valia.

– Manęs tai nestebina, – tarė Severinas, – Berengarijų kankino traukuliai, ir aš pats ne kartą jam sakiau, kad šiltos vonios padeda numaldyti įaudrintą kūną ir sielą. Jis dažnai prašydavo leidimo pasinaudoti maudykla. Tai galėjo padaryti ir šią naktį...

– Praeitą naktį, – vėl patikslino Viljamas, – nes kūnas, pats matai, išbuvo vandenyje mažiausiai parą...

– Gali būti, kad praeitą naktį, – sutiko Severinas.

Viljamas jam trumpai papasakojo tos nakties įvykius. Neprasitarė, kad buvome įsibrovę į skriptoriumą, bet, nutylėdamas įvairias aplinkybes, apsakė, kaip sekėme paslaptingą būtybę, pavogusią iš mūsų knygą. Severinas suprato, kad Viljamas jam atskleidė tik dalį tiesos, bet nieko neklausinėjo. Jis sutiko, jog Berengarijaus susijaudinimas, jei jis buvo tas paslaptingasis vagis, galėjo pastūmėti jį ieškoti nusiraminimo šiltoje vonioje. Berengarijus, pasakė jis, buvo labai jautrios prigimties ir kokia neganda ar susijaudinimas kartais sukeldavo jam drebulį, jį išmušdavo šaltas prakaitas, ir užvertęs akis jis krisdavo ant žemės spjaudydamas baltomis putomis.

– Šiaip ar taip, – tarė Viljamas, – prieš ateidamas į maudyklą, jis dar kažkur lankėsi, nes maudykloje nemačiau pavogtosios knygos.

– Taip, – pridūriau aš didžiuodamasis, – kilstelėjau prie vonios gulėjusius drabužius ir neradau jos nė pėdsako.

– Šaunuolis, – nusišypsojo man Viljamas. – Taigi jis lankėsi kažkur kitur, o paskui, norėdamas nusiraminti, o gal pasislėpti nuo mūsų, atėjo čia ir paniro į vandenį. Severinai, ar manai, kad jį kamavusi negalia buvo pakankamai rimta, kad prarastų sąmonę ir paskęstų?

– Taip galėjo atsitikti, – dvejodamas atsakė Severinas. – Kita vertus, jei tai įvyko prieš dvi naktis, aplink vonią galėjo būti pritaškyta vandens, kuris vėliau išdžiūvo. Todėl negalime atmesti galimybės, kad jis buvo paskandintas jėga.

– Ne, – paprieštaravo Viljamas. – Ar teko kada matyti skenduolį, kuris prieš paskandinamas nusirengtų?

Severinas tik pakraipė galvą, tarsi toks argumentas jam atrodytų bevertis. Jis tyrinėjo lavono delnus.

– Įdomus dalykas... – prabilo.

– Koks?

– Anądien, kai nuo Venancijaus kūno buvo nuplautas kraujas, apžiūrėjau jo delnus ir pastebėjau dalyką, kuriam tuomet neteikiau jokios reikšmės. Dešiniosios rankos dviejų pirštų pagalvėlės buvo pajuodusios, ta-

rytum suteptos kažkuo tamsiu. Taip pat kaip dabar dviejų Berengarijaus pirštų pagalvėlės. Čia matomas pėdsakas ir ant trečiojo piršto. Tada pamaniau, kad Venancijus skriptoriume susitepė rašalu...

– Labai įdomu, – tarė Viljamas susimąstęs, palinkdamas prie Berengarijaus pirštų. Diena tik aušo, šviesos viduje buvo mažai, ir mano mokytojas kankinosi be savo stiklų.

– Labai įdomu, – pakartojo. – Smiliaus ir nykščio pajuodusios pagalvėlės, o didžiojo piršto – tik šonas, labai nežymiai. O ant kairiosios rankos pirštų taip pat matomi pėdsakai, tik silpnesni, ant smiliaus ir nykščio.

– Jei tai būtų tik dešinė ranka, galėtume sakyti, jog tais pirštais laikyta kažkas mažas arba ilgas ir plonas...

– Kaip rašiklis. Arba maistas. Arba vabzdys. Arba gyvatė. Arba monstrancija. Arba pagaliukas. Per daug dalykų. Bet pėdsakų yra ir ant kairiosios rankos pirštų, tai galėtų būti ir taurė, kurią dešinė laiko tvirtai, o kairė tik prilaiko...

Severinas lengvai trynė mirusiojo pirštus, bet tamsi spalva nenyko. Pastebėjau jį užsimovus pirštines, kurias, matyt, naudojo dirbdamas su nuodingomis medžiagomis. Pauostė, bet nieko neužuodė.

– Galiu išvardyti daug augalinių (ir mineralinių) medžiagų, kurios paliktų tokius pėdsakus. Vienos jų nuodingos, kitos – ne. Iliuminatorių pirštai dažnai sutepti aukso dulkėmis...

– Adelmas buvo iliuminatorius, – tarė Viljamas, – bet manau, pamačius jo sudaužytą kūną tau neatėjo į galvą apžiūrinėti pirštus. Šiedu galėjo paliesti kažką, kas priklausė Adelmui.

– Nė nežinau ką galvoti, – atsakė Severinas. – Du lavonai, abu pajuodusiais pirštais. Kokia tavo išvada?

– Jokia: *nihil sequitur geminis ex particularibus unquam*[1]. Abu atvejus reikėtų apibendrinti viena taisykle. Pavyzdžiui, egzistuoja tokia medžiaga, kuri juodina ją liečiančius pirštus...

Aš pergalingai baigiau silogizmą:

– Ir Venancijaus, ir Berengarijaus pirštai pajuodę, vadinasi, jie tą medžiagą lietė!

[1] nihil sequitur... – nieko niekada neišplaukia iš dviejų atskirų atvejų.

– Šaunuolis, Adsai, – tarė Viljamas, – tik gaila, kad tavo silogizmas negalioja, nes *aut semel aut iterum medium generaliter esto*[1], o šiame silogizme vidurinysis terminas niekuomet netaps bendras. Taigi blogai parinkome didžiąją premisą. Negalėjau sakyti: visų, liečiančių tam tikrą medžiagą, pirštai yra pajuodę, nes gali būti žmonių pajuodusiais pirštais, bet tos medžiagos nelietusių. Turėjau pasakyti: visi tie ir tik tie, kurių pirštai yra pajuodę, tikrai lietė minimą medžiagą. Venancijus, Berengarijus ir taip toliau. Ir čia turime Darii, puikiausią trečią pirmos figūros silogizmą.

– Taigi žinome atsakymą! – ištariau labai patenkintas.

– Deja, Adsai, tu pernelyg pasitiki silogizmais! Turime tik naują klausimą. Sukūrėme hipotezę, kad Venancijus ir Berengarijus lietė vieną ir tą patį dalyką, ir ta hipotezė, be kita ko, pamatuota. Bet vos įsivaizduojame egzistuojant medžiagą, kuri vienintelė iš visų palieka tokius pėdsakus (ir kurią dar reikia nustatyti), nežinome, kokia ji, kur aniedu ją rado ir kodėl ją lietė. Įsidėmėk, net nežinome, ar ta medžiaga, kurią jie lietė, yra ta pati, dėl kurios jie mirė. Įsivaizduok beprotį, pasišovusį nužudyti visus, lietusius aukso dulkes. Argi sakysim, kad aukso dulkės yra mirtinos?

Sutrikau. Tikėjau logiką esant universaliu ginklu, o dabar pamačiau, kaip glaudžiai jos vertė susijusi su vartojimo būdu. Kita vertus, bendraudamas su savo mokytoju, supratau, o ateinančiomis dienomis dar labiau įsitikinau, kad logika gali daug padėti, jei naudojamės ja su saiku.

Severinas, kuris akivaizdžiai nepasižymėjo gera logika, tuo metu svarstė iš savo patirties:

– Nuodų įvairovė yra tokia pat kaip ir gamtos paslapčių įvairovė, – kalbėjo jis. Ir mostelėjo į indus ir stiklainius, kuriais mes jau turėjom progą žavėtis, gražiai išrikiuotus lentynose prie sienos kartu su knygomis. – Kaip tau jau sakiau, iš daugelio šių žolių, tinkamai jas apdorojus ir dozavus, galima gauti mirtinus gėrimus bei tepalus. Štai ten, žemai, – durnaropė, šunvyšnė, nuodingoji nuokana; jos gali sukelti snaudulį, su-

[1] aut semel... – arba pirmą, arba antrą kartą vidurinis terminas tegu bus bendras

jaudinti arba padaryti ir viena, ir kita; atsargiai vartojant yra puikūs vaistai, dideliais kiekiais – neša mirtį...

– Bet nė viena iš tų medžiagų nepaliktų pėdsakų ant pirštų?

– Manau, nė viena. Be to, yra medžiagų, kurios pavojingos tik prarijus, kitos, atvirkščiai, veikia per odą. Baltasis čeras gali sukelti pykinimą, vos tik kas nors pasilenkia jį išrauti. Žydėdama *Pictamus alba* kaip vynas svaigina ją liečiančius sodininkus. Juodasis čeras vos paliestas sukelia viduriavimą. Vieni augalai sukelia širdies plakimą, kiti – dūžius galvoje, treti gali atimti balsą. O gyvatės nuodai, patepus jais odą, jei nepatenka į kraują, sukelia tik lengvą paraudimą... Kartą regėjau mišinį, kuriuo patepus šuns tarpušlaunį prie genitalijų jis krito tampomas siaubingų traukulių, pamažu stingstančiomis galūnėmis...

– Daug žinai apie nuodus, – įsiterpė Viljamas susižavėjęs.

Severinas pažvelgė į jį ir kurį laiką žiūrėjo tiesiai į akis:

– Žinau tiek, kiek turi žinoti daktaras, žolininkas, mokslo apie žmogaus sveikatą puoselėtojas.

Viljamas susimąstė. Paskui paprašė Severiną pražiodinti lavono burną ir apžiūrėti liežuvį. Severinas, smalsumo apimtas tai padarė pasinaudodamas plona mentele, vienu iš savo daktarystės mokslo įrankių. Ir apstulbęs sušuko:

– Liežuvis juodas!

– Taip, taip, – sumurmėjo Viljamas. – Jis kažką paėmė pirštais, o paskui prarijo... Taigi atpuola nuodai, veikiantys per odą. Bet tai mūsų užduoties nė kiek nepalengvina. Ir jis, ir Venancijus, matyt, taip elgėsi laisva valia, savanoriškai, ne atsitiktinai, ne dėl išsiblaškymo ar neatsargumo. Jie kažką paėmė ir įsidėjo į burną, žinodami, ką daro...

– Maisto? Gėrimo?

– Galbūt. O gal... kas žino, gal muzikos instrumentą, pavyzdžiui, fleitą.

– Absurdas, – tarė Severinas.

– Aišku, absurdas. Bet negalime atmesti nė vienos hipotezės, kad ir kokia keista ji atrodytų. Dabar pabandykime grįžti prie nuodingosios medžiagos. Ar kas nors, išmanantis apie nuodus taip kaip tu, būtų galėjęs įeiti čia ir iš šitų tavo žolių pasidaryti mirtiną tepalą, galintį palikti

tokius pėdsakus ant pirštų ir ant liežuvio? Tepalą, kurio galima įdėti į maistą ar gėrimą, ištepti juo šaukštelį ar kažką, kas dedama į burną?

– Taip, – atsakė Severinas, – bet kas? Be to, net ir sutikus su tokia hipoteze, kyla klausimas, kaip jis tuos nuodus įkišo šiems mūsų vargšams broliams?

Atvirai sakant, ir aš negalėjau įsivaizduoti Venancijaus ar Berengarijaus bendraujant su kažkuo, kas rodytų jiems paslaptingą mišinį ir įkalbinėtų jį suvalgyti ar išgerti. Bet ši keista aplinkybė Viljamo, atrodo, nė kiek nesuglumino.

– Apie tai pagalvosim vėliau, – tarė, – nes dabar norėčiau, kad pabandytum prisiminti kokį nors atvejį, anksčiau neatėjusį tau į galvą, nežinau, gal žmogų, klausinėjusį apie tavo žoles, galintį lengvai patekti į ligoninę...

– Palauk, – pratarė Severinas, – prieš daug metų vienoje iš šių lentynų saugojau labai pavojingą stiprų nuodą, kurį man paliko vienas brolis, keliavęs po tolimus kraštus. Jis negalėjo pasakyti jo sudėties, aišku, buvo tai žolės, ne visos žinomos. Pažiūrėti ta medžiaga atrodė lipni ir gelsva, bet man patarė jos nečiupinėti, nes jei tik ji paliestų lūpas, tuoj numirtum. Tas brolis man sakė, jog, prarijus jos net mažiausią kiekį, nepraeina nė pusvalandis ir kyla didelis nuovargis, paskui lėtas visų galūnių paralyžius ir galop mirtis. Jis nenorėjo nešiotis jos su savim, todėl padovanojo man. Ilgai ją saugojau, ketindamas kokiu nors būdu patyrinėti. Vėliau plokštikalnėje kilo galinga vėtra. Vienas iš mano padėjėjų paliko atviras ligoninės duris, ir įsisukęs vėjas nusiaubė visą kambarį, kuriame dabar esame. Stiklainiai sudužo, skysčiai, žolės ir milteliai pasklido po grindis. Dirbau visą dieną, kol susitvarkiau, o padėjėjams leidau išmesti lauk tik šukes ir žoles, kurių nebegalima buvo atrinkti. Galiausiai pasigedau kaip tik to stiklainio, apie kurį tau kalbėjau. Iš pradžių susirūpinau, paskui pamaniau, kad bus sudužęs ir susimaišęs su kitomis išmestomis liekanomis. Paliepiau gerai išplauti grindis ir numazgoti lentynas...

– O ar matei tą buteliuką prieš kylant vėtrai?

– Taip... Tiksliau, ne, kai dabar apie tai pagalvoju. Jis stovėjo už indų eilės, gerai paslėptas, ir netikrindavau jo kiekvieną dieną.

– Tai jis galėjo būti paimtas ir anksčiau, iki audros, o tu galėjai nieko apie tai nežinoti?

– Kai dabar apie tai pagalvoju, be jokios abejonės.

– Ar tas tavo novicijus galėjo jį paimti, o paskui tyčia palikti atviras duris, kad vėtra viską sujauktų ir jai galėtų suversti kaltę?

Severinas atrodė labai susijaudinęs:

– Be abejo. Ne vien tai, dabar prisimenu, kad nustebau, jog vėjas, nors ir koks stiprus būtų buvęs, padarė tiek žalos. Galiu drąsiai tarti kažką pasinaudojus audra, idant nusiaubtų kambarį ir pridarytų daugiau nuostolių, nei vėjas būtų galėjęs padaryti!

– Kas buvo tas novicijus?

– Vardu Augustinas. Jis mirė pernai, nukritęs nuo pastolių, kartu su kitais vienuoliais ir tarnais valydamas bažnyčios fasado skulptūras. Be to, prisimenu, jis dievagojosi prieš vėtrą nepalikęs atvirų durų. Tai aš įsiutęs suverčiau jam visą kaltę. Gal tikrai buvo niekuo dėtas.

– Tada turime dar trečią asmenį, ko gero, daug labiau prityrusį už novicijų, žinojusį apie tavo nuodus. Su kuo apie juos kalbėjais?

– Gerai neatmenu. Su abatu, – tikrai, prašiau jo leidimo laikyti tokią pavojingą medžiagą. Ir dar su kažkuo, gal bibliotekoje, ieškojau knygų, kurios padėtų išsiaiškinti.

– Bet ar nesakei, kad savo mokslui reikalingiausias knygas laikai čia?

– Taip, ir ne vieną, – atsakė Severinas, mostelėdamas į pilnas knygų lentynas kampe. – Ten ieškojau knygų, kurių negaliu čia laikyti ir kurių Malachijas net nenorėjo man rodyti, turėjau prašyti abato leidimo. – Jis pritildė balsą, lyg nenorėtų, kad išgirsčiau. – Žinai, tolimiausiame bibliotekos kampe saugomi nekromantijos, juodosios magijos darbai, taip pat velniškų filtrų receptai. Galėjau kai kuriuos iš tų veikalų patyrinėti, kad įgyčiau žinių, ir juose tikėjausi rasti tų nuodų bei jų poveikio aprašymą. Veltui.

– Taigi kalbėjai su Malachiju.

– Tikrai, su juo, o gal ir su jam talkinusiu Berengarijum. Bet nedaryk skubotų išvadų: nežinau, gal man kalbantis buvo ten ir kitų vienuolių, juk žinai, skriptoriume kartais būna tiršta...

– Nieko neįtarinėju. Tik noriu suprasti, kas galėjo įvykti. Šiaip ar taip, sakai, jog tai nutiko prieš daugelį metų, todėl įdomu, kodėl kažkas pasirūpino pavogti nuodus iš anksto, panaudodamas juos tik dabar, prabėgus tiekai laiko. Tai būtų ženklas piktos valios, ilgai brandinusios slaptą kėslą žudyti.

Severinas persižegnojo siaubo iškreiptu veidu.

– Tesaugo mus Dievas! – išlemeno.

Daugiau neturėjome ką kalbėti. Užklojome Berengarijaus kūną, kurį reikėjo paruošti egzekvijoms.

Ketvirta diena

PIRMOJI

Viljamas priverčia pirma Salvatorę, o paskui raktininką atskleisti savo praeitį, Severinas randa pavogtus akinius, Mikalojus atneša naujus, ir Viljamas su trim porom akių gali skaityti Venancijaus rankraštį

Eidami lauk, susidūrėme su vidun įeinančiu Malachiju. Jis atrodė nepatenkintas, kad mes čia, ir jau norėjo trauktis, bet Severinas, jį pastebėjęs, paklausė:

– Ieškojai manęs! Tai dėl... – ir nutraukė žiūrėdamas į jį.

Malachijas nežymiai mostelėjo, lyg norėdamas pasakyti: „Pakalbėsim apie tai vėliau..." Mes ėjome lauk, jis ėjo į vidų, ir taip visi trys sustojome tarpduryje. Malachijas manieringai pasakė:

– Ieškojau brolio žolininko... Man... man skauda galvą.

– Turbūt tai nuo priplėkusio bibliotekos oro, – tarė jam Viljamas susirūpinęs. – Matyt, būsi įkvėpęs ką negero.

Malachijas sukrutino lūpas, tarsi norėtų dar kažką pridurti, bet apsigalvojo, tik nuleido galvą ir įėjo, o mes leidomės tolyn.

– Ko jam reikia iš Severino? – paklausiau.

– Adsai, – irzliai burbtelėjo mokytojas, – išmok protauti savo galva. – Ir pakeitė pokalbio temą. – Dabar reikėtų kai ką paklausinėti. Bent, – tarė, o jo žvilgsnis klaidžiojo plokštikalne, – kol jie dar gyvi. Beje, nuo šiol reikia apdairiau valgyti ir gerti. Imk savo maistą tik iš bendros lėkštės, o gerk tik iš ąsočio, iš kurio jau bus gėrę kiti. Mirus Berengarijui mes žinome daugiausia. Aišku, išskyrus žudiką.

– Ką dabar norite patardyti?

– Adsai, – tarė Viljamas, – juk pastebėjai, kad įdomiausi dalykai čia vyksta naktimis. Naktimis mirštama, naktimis vaikštoma po skriptoriumą, naktimis į vienuolyną atvedamos moterys. Turime du vienuolynus – dienos ir nakties, ir tas nakties, atrodo, yra daug įdomesnis už dienos. Todėl mus domina kiekvienas, kas bastosi naktimis, tarkim, ir tas žmogus, kurį vakar naktį užtikai su mergaite. Gal ta istorija su mergaite ir nesusijusi su nuodų istorija, o gal susijusi. Šiaip ar taip, esu sumanęs tą žmogų šio to paklausinėti, nes jis žino daugiau, nei pasako apie šios šventos vietos naktinį gyvenimą. Vilką mini, vilkas čia, štai ir jis.

Ir mostelėjo į Salvatorę, taip pat mus pastebėjusį. Pastebėjau, kad sulėtino žingsnį, tarsi norėdamas išvengti susitikimo, ir jau ruošėsi sukti atgal. Tai truko tik akimirką. Matyt, supratęs, kad nepavyks išsisukti, jis ir vėl žengė pirmyn. Pasisukęs į mus, plačiai nusišypsojo ir lipšniai ištarė *benedicite*. Mano mokytojas, vos sulaukęs pasisveikinimo pabaigos, griežtai kreipėsi į jį:

– Ar žinai, kad rytoj čia atvyksta inkvizicija? – tarė.

Salvatorė neatrodė nudžiugęs. Jis vos girdimai paklausė:

– O aš?

– O tu pasielgsi teisingai, pasakydamas tiesą man, kuris esu tavo draugas ir brolis minoritas, koks ir tu buvai, užuot rytoj pasakęs ją tiems, kuriuos gerai pažįsti.

Taip netikėtai užkluptas, Salvatorė, atrodo, visai palūžo. Jis nuolankiai pažvelgė į Viljamą, lyg sakydamas esąs pasiruošęs atsakyti į visus klausimus.

– Šią naktį virtuvėje buvo moteris. Kas buvo su ja?

– A, *femena*, kuri parsiduoda kaip prekė, negali būti gera nei maloni, – išpylė Salvatorė.

– Nenoriu žinoti, ar buvo tai dora mergaitė. Noriu žinoti, kas buvo su ja!

– *Deu*, kokios yra *femene* gudrios, piktos suvedžiotojos! Galvoja dieną naktį, kaip apipinti vyrus...

Viljamas staiga čiupo jį už krūtinės:

– Kas buvo su ja – tu ar raktininkas?

Salvatorė suprato ilgiau negalįs meluoti. Ir pradėjo pasakoti keistą istoriją, iš kurios sunkiai, bet supratome, kad jis, norėdamas įsiteikti raktininkui, parūpina jam iš kaimo mergaičių, įvesdamas jas pro vienuolyno mūrą keliu, kurio nurodyti nenorėjo. Tik dievagojosi darąs tai iš geros širdies, juokingai skųsdamasis negalįs iš to turėti malonumo, nes nežinąs, kaip padaryti, kad mergaitė, patenkinusi raktininką, duotų ir jam ką. Visa tai jis kalbėjo šlykščiai šypsodamasis ir mirkčiodamas, tarytum norėdamas pabrėžti, jog kalba su tikrais vyrais, kuriems tos rūšies dalykai yra artimi. Ir iš padilbų žvelgė į mane, o aš negalėjau, kaip kad būčiau to norėjęs, žvilgsniu jo paniekinti, nes jaučiausi susietas su juo bendra paslaptim, jaučiausi jo bendrininkas ir draugas nuodėmėje.

Tačiau Viljamas nusprendė viską laimėti vienu smūgiu ir netikėtai paklausė:

– Pažinai Remigijų prieš ar po to, kai buvai su broliu Dolčinu?

Salvatorė suklupo prieš jį, ašarodamas ir maldaudamas jo nepražudyti ir išgelbėti nuo inkvizicijos. Viljamas iškilmingai jam pažadėjo niekam neišduoti to, ką išgirs, ir Salvatorė nedvejodamas atidavė raktininką mūsų malonei. Jie susipažinę Plikajame kalne, Dolčino gaujoj, kartu su raktininku jis pabėgęs ir pasislėpęs Kazalės vienuolyne, o paskui perėjęs pas kliuniečius. Jis vapėjo maldaudamas atleidimo, ir buvo aišku, kad nieko daugiau iš jo neišpešim. Viljamas nusprendė, kad verta iš netyčių užklupti Remigijų, ir paleido Salvatorę, o šis nubėgo ieškoti prieglobsčio bažnyčioje.

Raktininką radome priešingoje vienuolyno pusėje, prie klėčių, kur kalbėjosi su keliais kaimiečiais iš slėnio. Jis nerimastingai pažvelgė į mus ir dėjosi be galo užimtas, tačiau Viljamas primygtinai norėjo pasikalbėti. Iki tol su šiuo žmogum mažai teturėjau reikalų; mūsų bendravimas buvo tik paprastas mandagumas. Bet tą rytą Viljamas kreipėsi į jį kaip į savo ordino brolį. Raktininkas atrodė sunerimęs dėl tokio artumo ir iš pradžių atsakinėjo labai atsargiai.

– Atrodo, tavo pareigos verčia tave vaikščioti po vienuolyną ir tuomet, kai visi miega, – prabilo Viljamas.

– Žiūrint, kada, – atsakė Remigijus, – kartais tenka skubiai sutvarkyti kokį menką reikalą ir paaukoti vieną kitą miego valandą.

– Ar tais kartais nepastebėdavai nieko, kas galėtų rodyti kažką, neturintį tavo įgaliojimų, sukiojantis tarp virtuvės ir bibliotekos?

– Jei būčiau ką pastebėjęs, nedelsdamas praneščiau abatui.

– Taip, – sutiko Viljamas ir netikėtai pakeitė pokalbio temą. – Slėnio kaimas neturtingas, tiesa?

– Ir taip, ir ne, – atsakė Remigijus, – ten gyvena nuo vienuolyno priklausantys dvasininkai, ir su jais dalijamės savo turtais pertekliaus metais. Tarkim, per Šventą Joną gavo jie dvylika modijų salyklo, arklį, septynis jaučius, keturias karves, penkis veršiukus, dvidešimt avių, penkiolika kiaulių, penkiasdešimt vištų ir septyniolika avilių. Ir dar dvidešimt rūkytų kiaulių, dvidešimt septynis indus taukų, pusę saiko medaus, tris saikus muilo, tinklą...

– Suprantu, – pertraukė Viljamas, – bet sutik, iš to negaliu sužinoti, kokia padėtis kaime, kiek jo gyventojų priklauso nuo vienuolyno ir kiek žemės turi tie, kurie nuo vienuolyno nepriklauso...

– A, šitai, – tarė Remigijus, – paprasta šeima ten, žemai, turi iki penkiolikos tabulų žemės.

– O kiek yra tabula?

– Aišku, keturi kvadratiniai trabukai.

– Kvadratiniai trabukai? Kiekgi tai būtų?

– Vienas kvadratinis trabukas yra trisdešimt šešios kvadratinės pėdos. Arba, jei nori, aštuoni šimtai tiesinių trabukų yra viena Pjemonto mylia. Ir galima apskaičiuoti, jog viena šeima žemėse į šiaurę nuo čia gali išauginti alyvuogių mažiausiai pusmaišiui aliejaus.

– Pusmaišiui?

– Taip, maišas yra penkios heminos, o viena hemina yra penkios taurės.

– Supratau, – liūdnai ištarė mokytojas, – kiekviename krašte – savi matai. Ar vyną jūs matuojate bokalais?

– Arba rubijomis. Penkios rubijos yra viena brenta, o aštuonios brentos – statinaitė. Jei nori, viena rubija yra šešios pintos po du bokalus.

– Atrodo, man paaiškėjo, – tarė Viljamas, visai prislėgtas.

– Ką dar norėtum sužinoti? – paklausė Remigijus, kaip man pasirodė, įžūliai.

– Klausinėjau, kaip gyvenama ten, slėnyje, nes šiandien bibliotekoje galvojau apie pamokslus moterims, kuriuos parašė Humbertas Romanietis, o ypač apie dalį „Ad mulieres pauperes in villulis“[1]. Ten parašyta, kad dėl savo neturto jos labiau už kitas linkusios į kūno nuodėmes, ir išmintingai pasakoma, kad jos *peccant enim mortaliter, sum peccant cum quocumque laico, mortalius vero quando cum Clerico in sacris ordinibus constituto, maxime vero quando cum Religioso mundo mortuo*[2]. Geriau už mane žinai, kad ir tokiose šventose vietose kaip vienuolynai netrūksta dienovidžio demono gundymų. Svarsčiau, gal, turėdamas ryšių su kaimu, kartais žinai, ar kurie nors vienuoliai, tesaugo juos nuo to Viešpats, nestumia mergaičių į ištvirkavimus.

Nors mano mokytojas pasakė tai abejingu balsu, mielas skaitytojas, manau, suprato, kaip tie žodžiai sujaudino raktininką. Negaliu pasakyti, ar jis išblyško, bet to tikėjausi ir kone pamačiau jį blykštant.

– Klausi manęs dalykų, kuriuos, jei tik žinočiau, jau būčiau pasakęs abatui, – atsakė nuolankiai. – Šiaip ar taip, jei, kaip manau, šios naujienos padės tavo paieškoms, neslėpsiu nuo tavęs nieko, kad ir ką sužinočiau. Tikrai, dabar, geriau pagalvojęs apie tavo pirmąjį klausimą... Tą naktį, kai mirė vargšas Adelmas, aš vaikščiojau po kiemą... žinai, vištos... mane pasiekė gandai, kad naktimis kalvis ateina vogti vištų... Taigi tą naktį pastebėjau – iš toli, negalėčiau dievagotis – Berengarijų grįžtant į dortuarą pro choro sieną, tarsi eitų jis nuo Buveinės pusės... Tai manęs nenustebino, nes vienuoliai jau kuris laikas šnibždėjo apie Berengarijų, gal teko girdėti...

– Ne, pasakyk man.

– Na, kaip čia pasakius... Berengarijus buvo įtariamas vienuoliui nederamų aistrų puoselėjimu...

[1] „Ad mulieres pauperes in villulis“ – „Neturtingoms moterims kaimuose“

[2] peccant enim... – mirtinai nusideda nusidėdamos su pasauliečiu, dvigubai mirtinai – su priėmusiu šventinimus dvasininku, bet labiausiai – su nuo šio pasaulio atsiskyrusiu vienuoliu

– Ar nori tuo pasakyti, kad jis palaikė ryšius, apie kuriuos klausiau, su mergaitėmis iš kaimo?

Raktininkas sumišęs kostelėjo ir švelniai nusišypsojo:

– Ak, ne... tos aistros dar nedoresnės...

– Ar tai reiškia, kad vienuolio, besimėgaujančio kūniškais malonumais su mergaite iš kaimo, aistros tam tikra prasme yra doros?

– To nesakiau, pats pakišai man mintį, kad ir sugedimas, ir dora turi savo pakopas. Kūnas gali būti gundomas pagal gamtos dėsnius ir... prieš juos.

– Nori pasakyti, kad Berengarijus jautė kūnišką potraukį savo lyties žmonėms?

– Aš sakiau, kad taip apie jį šnibždėta... Pasakoju tuos dalykus norėdamas įrodyti savo nuoširdumą ir gerą valią...

– Ir esu tau už tai dėkingas. Sutinku, kad sodomijos nuodėmė daug blogesnė už kitas gašlumo rūšis, tiesą sakant, visai nesirengiau tirti...

– Niekniekiai, vieni niekniekiai, net jei ir pasitvirtintų, – filosofiškai pratarė raktininkas.

– Niekniekiai, Remigijau. Visi mes nusidėjėliai. Niekuomet neieškau šapo savo brolio aky, nes bijau savojoje nepamatyti rąsto. Bet būsiu tau dėkingas už visus rąstus, kuriuos ateity norėtum man parodyti. Todėl apsistosime prie storų tvirtų rąstų, palikdami šapus skrieti pavėjui. Kiekgi, sakei, yra vienas trabukas?

– Trisdešimt šešios kvadratinės pėdos. Bet nesivargink. Kai norėsi ką tiksliau sužinoti, ateik pas mane. Žinok, kad rasi ištikimą draugą.

– Tokiu tave ir laikau, – šiltai tarė Viljamas. – Hubertinas sakė, kad anksčiau priklausei mano ordinui. Niekuomet neišduosiu savo buvusio brolio, o ypač šiomis dienomis, kai čia atvyksta popiežiaus legacija, vadovaujama garsaus inkvizitoriaus, sudeginusio daug dolčiniečių. Tai sakei, kad vienas trabukas yra trisdešimt šešios kvadratinės pėdos?

Raktininkas nebuvo kvailys. Nutarė, jog neverta ilgiau žaisti katę ir pelę, juolab supratęs esąs pelė.

– Broli Viljamai, – tarė jis, – matau, žinai daugiau, nei galvojau. Neišduok manęs, ir aš neišduosiu tavęs. Teisybė, esu tik vargšas žmogus ir pasiduodu kūno įgeidžiams. Salvatorė man sakė, kad tu ar tavo

novicijus vakar vakare užklupote jį virtuvėje. Tu daug keliavai, Viljamai, taigi žinai, kad net Avinjono kardinolai nėra dorybės įsikūnijimas. Suprantu, klausinėji ne dėl tų menkų ir niekingų nuodėmių. Matyt, būsi kažką sužinojęs apie mano praeitį. Mano gyvenimas buvo keistas, kaip ir daugelio iš minoritų. Prieš daug metų įtikėjau neturto idealu ir palikau bendruomenę, kad galėčiau keliauti per pasaulį. Tikėjau Dolčino pamokslavimu, kaip ir daugelis kitų, panašių į mane. Nesu mokytas žmogus, buvau įšventintas, bet vos galiu paskaityti mišias. Mažai suprantu teologiją. Matyt, nesugebu žavėtis net idėjomis. Kadaise bandžiau maištauti prieš ponus, o dabar jiems tarnauju, ir šių žemių pono vardu įsakinėju tokiems pat, koks buvau aš. Arba maištauti, arba išduoti, nėra kito pasirinkimo mums, paprastiems žmonėms.

– Kartais paprasti žmonės viską supranta geriau už mokytus, – tarė Viljamas.

– Galbūt, – atsakė raktininkas, gūžtelėjęs pečiais. – Net nežinau, kodėl anuomet dariau tai, ką dariau. Matai, Salvatorė – kas kita, jis kilęs iš žemės vergų, atėjęs iš nepriteklių ir ligų kupinos vaikystės... Dolčinas skelbė maištą ir visų ponų sunaikinimą. O aš esu iš miestiečių šeimos, nepatyriau bado. Tai buvo... kaip čia pasakius... bepročių puota, gražus karnavalas... Ten, kalne, greta Dolčino, kol nebuvom priversti valgyti mūšiuose kritusių bendražygių kūnus, tiek daug mirė išsekę, kad visų nė negalėjai suvalgyti, ir mesdavome juos ant Rebelio šlaitų paukščiams ir laukiniams žvėrims... o gal net tomis akimirkomis... kvėpavome... laisve? Anksčiau nežinojau, kas yra laisvė, pamokslininkai sakydavo: „Tiesa jus išlaisvins“. Jautėmės laisvi ir todėl manėme, kad tiesa mūsų pusėje. Manėme, kad tai, ką darėme, yra teisinga...

– Ir ten pradėjote... laisvai santykiauti su moterimis? – paklausiau, nė nežinau kodėl, bet mane persekiojo praėjusią naktį iš Hubertino išgirsti žodžiai, tai, ką perskaičiau skriptoriume, tai, ką pats patyriau. Viljamas smalsiai pažvelgė į mane, matyt, nesitikėjo, kad būsiu toks drąsus ir begėdiškas. Raktininkas įsistebeilijo į mane, tarsi būčiau koks neregėtas padaras.

– Rebelio kalne, – atsakė jis, – buvo žmonės, kurie visą vaikystę miegojo po dešimt ir daugiau keliose trobos pėdose, broliai su seseri-

mis, tėvai su dukromis. Kaip manai, ką jiems reiškė šios naujos aplinkybės? Dabar jie laisva valia darė tai, ką anksčiau buvo priversti daryti. Be to, naktimis, kai bijai priešų antpuolio ir gulėdamas ant plikos žemės spaudies prie savo bendro, kad nejaustum šalčio... Erezija... Jūs, vienuoliai, kurie gimstate pilyse ir mirštate vienuolynuose, manote, kad tai šėtono įkvėptas tikėjimas. Betgi tai yra gyvenimas ir tai yra... tai buvo... nauja patirtis... nebebuvo ponų, o Dievas kalbėjo mums, buvo su mumis. Nesakau, kad buvome teisūs, Viljamai, ir todėl matai mane čia, nes greit iš ten pasitraukiau. Tik niekada nesupratau tų jūsų mokytų disputų apie Kristaus neturtą, praktiką, faktą, teisę... Sakiau, tai buvo didelis karnavalas, o karnavale viskas atvirkščiai. Paskui žmogus sensti, netampi protingesnis, bet rajesnis. Čia esu rajūnas... Gali pasmerkti eretiką, bet ar pasmerksi rajūną?

– Remigijau, gana, – tarė Viljamas. – Klausiu ne to, kas įvyko anuomet, o kas vyksta dabar. Padėk man, ir tikrai nesieksiu tavo pražūties. Negaliu ir nenoriu tavęs teisti. Bet turi man pasakyti, ką žinai apie vienuolyną. Daug vaikštinėji po jį ir dieną, ir naktį, todėl negali nieko nežinoti. Kas nužudė Venancijų?

– Nežinau, prisiekiu, žinau tik, kada jis mirė ir kur.

– Kada? Kur?

– Leisk papasakoti. Tą naktį, praėjus valandai po Naktinės, įėjau virtuvėn...

– Pro kur įėjai ir ko ten ieškojai?

– Pro duris iš daržų pusės. Turiu raktą, kurį kadaise liepiau kalviams man nukaldinti. Virtuvės durys yra vienintelės neužsklęstos iš vidaus. O ko ten ieškojau... nesvarbu, pats sakei, kad nesiruoši kaltinti manęs dėl mano kūno silpnumo... – Jis sumišęs nusišypsojo. – Bet nenoriu, kad manytum, esą leidžiu dienas ištvirkaudamas... Tą dieną ieškojau maisto, kurį galėčiau padovanoti tai Salvatorės atvestai mergaitei...

– Pro kur ją atvedė?

– Vienuolyno siena, be vartų, turi ir kitų įėjimų. Juos žino abatas, žinau ir aš... Bet tą vakarą mergaitės nebuvo: liepiau jai neateiti kaip tik dėl to, ką ten pamačiau ir apie ką tau dabar pasakoju. Štai kodėl vakar vakare bandžiau ją susigrąžinti. Jei būtumėt atėję kiek vėliau,

vietoj Salvatorės būtumėt radę mane, jis mane perspėjo, kad Buveinėje yra žmonių, ir aš grįžau atgal į celę...

– Bet grįžkim prie sekmadienio nakties.

– Taigi įėjau į virtuvę ir pamačiau ant grindų tysantį negyvą Venancijų.

– Virtuvėje?

– Taip, prie kubilo su vandeniu. Matyt, jis buvo ką tik nusileidęs iš skriptoriumo.

– Ir jokių kovos ženklų?

– Jokių. Tiksliau, prie kūno gulėjo sudužusi taurė ir truputis vandens ant grindų.

– Kodėl sakai, kad buvo tai vanduo?

– Nežinau, pamaniau, kad vanduo. Kas dar galėjo būti?

Kaip vėliau pasakė Viljamas, taurė galėjo reikšti du dalykus. Arba ten, virtuvėje, kažkas davė Venancijui išgerti užnuodyto skysčio, arba jis jau buvo prarijęs nuodus (bet kur ir kada?) ir atėjo atsigerti, nes kankino jį troškulys, traukuliai, iki skausmo degino vidurius ar liežuvį (kuris tikrai turėjo būti toks pat juodas kaip Berengarijaus).

Šiaip ar taip, nieko daugiau negalėjome sužinoti. Pamatęs lavoną, išsigandęs Remigijus svarstė, ką čia padarius, ir nusprendė nieko nedaryti. Jei būtų pakvietęs pagalbą, turėtų prisipažinti, kad vaikšto naktimis po vienuolyną, o iš to dabar jau mirusiam broliui nebūtų jokios naudos. Todėl nutarė palikti viską kaip radęs, tikėdamasis, jog kitą rytą atidarius duris kas nors užtiks kūną. Jis nubėgo įspėti Salvatorę, kuris vedė mergaitę į vienuolyną, paskui jie nuėjo miegoti, jei taip galima pavadinti tą nerimastingą būdravimą, trukusį iki ryto. Ryte, per Aušrinę, kiauliaganiams atėjus perspėti abato, Remigijus tikėjosi, kad lavonas rastas ten, kur jis jį ir palikęs, ir nustėro pamatęs jį kubile. Kas išnešė lavoną iš virtuvės? Apie tai Remigijus neturėjo nė menkiausio supratimo.

– Vienintelis galintis laisvai vaikštinėti po Buveinę yra Malachijas, – tarė Viljamas.

Raktininkas karštai atsakė:

– Ne, Malachijas negalėjo. Teisingiau, nenoriu tuo patikėti... Šiaip ar taip, prieš Malachiją nieko tau nesakiau...

– Nurimk, kad ir kokia būtų tavo skola Malachijui. Jis apie tave ką nors žino?

– Taip, – nuraudo raktininkas, – ir pasirodė mokantis saugoti paslaptis. Verčiau pasekčiau Bencijų. Keisti saitai siejo jį su Berengarijum ir Venancijum... Bet, prisiekiu, nieko daugiau nemačiau. Jei tik ką sužinosiu, nedelsdamas tau pranešiu.

– Šįkart gana. Prireikus kreipsiuos.

Raktininkas nusiraminęs grįžo prie savo darbų, užsipuldamas kaimiečius, kurie tuo metu kilnojo kažin kokius maišus su sėkla.

Čia prie mūsų priėjo Severinas. Rankoje nešė Viljamo akinius, tuos, kuriuos prieš dvi naktis kažkas pavogė.

– Radau Berengarijaus abite, – tarė jis. – Tuomet, skriptoriume, mačiau juos ant tavo nosies, juk jie yra tavo?

– Tebūnie pagarbintas Viešpats, – džiaugsmingai sušuko Viljamas. – Taip išsisprendė dvi problemos! Pagaliau atgavau savo akinius ir tikrai žinau, kad būtent Berengarijus pavogė juos iš manęs tą naktį skriptoriume!

Vos baigėme kalbėti, prie mūsų pribėgo Mikalojus iš Marimondo, švytėdamas labiau už Viljamą. Rankose laikė rėmelin įspraustų nugludintų lęšiukų porą.

– Viljamai, – šaukė iš tolo, – aš pats juos padariau, užbaigiau juos, tikiuosi, tiks!

Bet, pamatęs Viljamui ant nosies kitus akinius, suakmenėjo. Nenorėdamas jo įskaudinti, Viljamas nusiėmė senuosius ir užsikorė naujus akinius.

– Geresni už anuos, – tarė. – Taigi senuosius laikysiu atsargai, o nešiosiu tavuosius. – Ir pasisuko į mane. – Adsai, dabar einu į celę skaityti tų lapų, apie kuriuos žinai. Pagaliau! Lauk manęs. Ačiū, ačiū jums, mano brangiausieji broliai!

Suskambino Trečiajai, ir aš su visais pasukau į chorą, kur kartu giedojome himną, psalmes, posmelius ir *Kyrie*. Kiti meldėsi už Berengarijaus sielą. Aš dėkojau Viešpačiui, kad dabar turime ne vienus, o dvejus taip reikalingus akinius.

Stojo tokia ramybė, kad užmiršęs visas matytas ir girdėtas blogy-

bes užsnūdau, o atsibudau baigiantis pamaldoms. Prisiminiau šią naktį nemiegojęs ir sunerimau pagalvojęs, jog išeikvojau tiek daug jėgų. Tada, jau išėjus iš bažnyčios, mano mintis užvaldė mergaitės prisiminimas.

Norėdamas prasiblaškyti ėmiau greitu žingsniu vaikščioti po plokštikalnę. Pajutau kiek svaigstant galvą. Daužiau sustirusias rankas vieną į kitą. Įnirtingai trypčiojau. Jaučiausi lyg snausčiau, nors buvau pabudęs ir kupinas jėgų. Negalėjau suprasti, kas man atsitiko.

Ketvirta diena

TREČIOJI

Adsas kenčia meilės kančias, paskui ateina Viljamas su Venancijaus tekstu, kuris, nors ir perskaitytas, lieka toks pat paslaptingas

Tiesą sakant, kiti siaubingi dalykai, įvykę po mano nuodėmingiausio susitikimo su mergaite, padėjo man tą nutikimą kone užmiršti, be to, jau išpažinus broliui Viljamui savo kaltes, mano siela kaipmat nusikratė graužaties, kurią jutau tik atsibudęs po nuodėmės, tarsi kartu su žodžiais, kurie buvo kaltės balsas, perkėliau ant brolio pečių ir pačią kaltės naštą. Tikrai, kam daugiau reikalinga palaiminga išpažinties versmė, jei ne mūsų nuodėmių naštos ir jų sukeltos graužaties perkėlimui ant Viešpaties pečių, idant kartu su išrišimu atgautume sielos lengvumą ir užmirštume paklydimo gėdos iškankintą kūną? Bet mano laisvė, pasirodo, dar buvo nepilnakraujė. Dabar, vaikštinėjant tą šaltą blyškios saulės nušviestą dienos rytą, kai aplink virė gyvenimas, nakties įvykiai iškilo mano atminty visai kitoj šviesoj. Tarsi iš viso to, kas nutiko, liko ne graužatis ir raminami išpažinties versmės žodžiai, o kūnų ir jų dalių vaizdai. Mano įaudrintam protui pasivaideno Berengarijaus vaiduoklis, visas išpampęs nuo vandens, ir suvirpėjau iš pasidygėjimo ir gailesčio. Paskui, tarsi norėdamas nuvyti šį lemūrą, protas ėmė piešti kitus vaizdus, kurių prisiminimas užplūdo lyg gaivus prieglobstis, ir negalėjau išvengti akivaizdaus mano akims (sielos akims, bet, atrodė, ne mažiau ir kūno akims) paveikslo mergaitės, gražios, o kartu baisios tarsi mūšiui išsirikiavusi kariuomenė.

Žadėjau (aš, dabar tik senas anksčiau neparašyto, bet daug dešimtmečių puoselėto galvoje teksto perrašinėtojas) būti ištikimas metraštininkas ne vien iš meilės tiesai ir ne trokšdamas (kas yra dõra) pamokyti savo būsimuosius skaitytojus, bet ir todėl, kad išlaisvinčiau savo atmintį, sunykusią ir išvargusią nuo regėjimų, kamavusių ją visą gyvenimą. Todėl turiu apsakyti viską, neprarasdamas padorumo, bet ir be gėdos. Dabar turiu labai aiškiai pasakyti tai, ką galvojau ir bandžiau net nuo savęs nuslėpti anuomet, vaikštinėdamas po plokštikalnę, kartais pabėgėdamas, kad dėl greitesnio širdies plakimo galėčiau kaltinti kūno judesius, sustodamas pažiūrėti kaimiečių darbo ir tikėdamasis taip išblaškyti savo mintis, giliai įkvėpdamas šalto žiemos oro, kaip tas, kuris geria vyną, vildamasis užmiršti baimę ir skausmą.

Veltui. Galvojau apie mergaitę. Mano kūnas užmiršo deginantį, nuodėmingą ir laikiną malonumą (dalyką žemą), kurį jutau susijungęs su ja; bet mano siela neužmiršo jos veido ir nemokėjo vertinti šio prisiminimo kaip nedoro, atvirkščiai, virpėjo, tarsi tame veide spindėtų visa pasaulio saldybė.

Jutau, sumaištingai ir kone atsižadėdamas savo jausmų, jog ta vargšė, purvina, begėdiška būtybė, parsidavinėjusi (kas žino, kaip dažnai) kitiems nusidėjėliams, ta Ievos dukra, kuri, silpna kaip ir visos jos seserys, tiek kartų pardavusi savo kūną, vis dėlto buvo kažkas įstabaus ir stebuklingo. Mano protas suprato ją esant nuodėmės šaltiniu, o mano širdis juto ją esant palaimos buveine. Sunku apsakyti, ką jaučiau. Galėčiau parašyti, jog, vis dar susipainiojęs nuodėmės tinkluose, kiekvieną akimirką troškau – nedorai – vėl ją matyti ir sekiau dirbančiuosius, siekdamas įžvelgti, ar iš už namo kampo, iš tvarto tamsos neišnyra ta, kuri mane suvedžiojo. Bet tai nebuvo netiesa, o tik bandymas apgobti tiesą šydu, troškimas sušvelninti jos jėgą ir akivaizdumą, nes tiesa yra ta, kad aš „mačiau" mergaitę, mačiau ją tarp belapių medžio šakų, suvirpančių sustirusiam žvirbliui ieškant jose prieglobsčio, mačiau ją iš tvarto einančių karvių akyse ir girdėjau ją prieš mane prabėgančių ėriukų bliovime. Atrodė, visa aplinkui kalbėjo man apie ją, ir troškau, taip, troškau ją pamatyti, bet kartu buvau pasiryžęs susitaikyti su mintim, kad niekuomet daugiau jos nebematysiu ir niekada dau-

giau su ja nesusijungsiu, kad tik galėčiau mėgautis ta palaima, aplankiusia mane šį rytą, ir visada jausti ją šalia, net jei ji būtų nutolusi amžinai. Dabar suprantu, tai buvo tarsi pasaulis, kuris yra kaip Dievo pirštu parašyta knyga, o kiekvienas jos lapas bylotų apie begalinį Kūrėjo gerumą, ir kiekvienas to pasaulio kūrinys būtų tarsi gyvenimo ir mirties raštas ir veidrodis, ir net menkiausia rožė būtų mūsų žemiškojo kelio glosa. Visa kartu kalbėjo man tik apie viena: veidą tos, kurią sutikau kvapniose virtuvės sutemose. Buvau atlaidus šiam vaizduotės žaismui, nes, kalbėjau sau (ar, tiksliau, nieko nekalbėjau, nes tą akimirką mano mintys nevirto žodžiais), jei visas pasaulis tik tam ir skirtas, kad bylotų apie Kūrėjo galią, gėrį ir išmintį, ir jei tą rytą visas pasaulis tik ir kalbėjo man apie mergaitę, kuri (nors nuodėminga) buvo didžiosios Kūrėjo knygos eilutė, didžiosios kosmoso psalmės posmelis – sakiau sau (sakau dabar), kad jei tai įvyko, negalėjo nebūti darnaus tarytum citra didžiojo teofanijos plano, stebuklingo skambėjimo ir harmonijos, valdančios visą pasaulį, dalis. Kone apsvaigęs dabar jutau ją visuose dalykuose, kuriuos regėjau, ir juose geidžiau jos, ir juose tą geismą tenkinau. Bet jutau ir kažką panašaus į skausmą, nes tuo pat metu kentėjau dėl jos nebuvimo, o kartu buvau laimingas dėl tokios daugybės jos buvimo vizijų. Nelengva paaiškinti tą paslaptingą prieštaravimą, reiškiantį, kad žmogaus siela yra trapi ir neina takais dieviškojo proto, sukūrusio pasaulį kaip tobulą silogizmą, bet iš šio silogizmo suvokia tik atskirus ir dažnai nesusijusius teiginius, todėl linkstame tapti lengvu šėtono klastų grobiu. Bet ar buvo šėtono klasta toji, kuri taip sujaudino mane šį rytą? Šiandien galvoju, kad taip, nes buvau novicijus, o kartu galvoju, kad mane užvaldęs žmogiškas jausmas pats savaime nebuvo blogas, blogas jis buvo tik man. Juk tas jausmas traukė vyrą prie moters, kad juos sujungtų, kaip to nori giminės apaštalas, ir taptų jie kūnu iš dviejų kūnų, ir kartu kurtų naujas žmogiškas būtybes ir remtų vienas kitą nuo jaunų dienų iki senatvės. Bet apaštalas tai kalbėjo tiems, kurie ieškojo vaistų nuo goslumo, ir tiems, kurie nenorėjo degti, primindamas, kad daug vertesnė yra skaistybė, kuriai aš, vienuolis, save paskyriau. Todėl tą rytą patyriau tai, kas buvo blogis man, bet kitiems gal buvo gėris, saldžiausias gėris, ir suvokiau dabar, kad

mano nerimą sukėlė ne minčių, savaime dorų ir saldžių, neteisėtumas, jį sukėlė neteisėtas ryšys tarp tų minčių ir įžadų, kuriuos buvau davęs. Todėl elgiausi blogai mėgaudamasis, viena vertus, geru dalyku, kita vertus, blogu, ir suklydau bandydamas natūralius poreikius sutaikyti su proto priesakais. Dabar žinau, jog kentėjau dėl prieštaravimo tarp uždrausto proto geismo, kur būtų turėjusi pasireikšti valios galia, ir uždrausto jausmų geismo, valdomo žmogiškųjų aistrų. Išties, *actus appetitus sensitivi in quantum habent transmutationem corporalem annexam, passiones dicuntur, non autem actus voluntatis*[1]. Veiksmą, į kurį mane pastūmėjo geismas, tikrai lydėjo fizinis poreikis šaukti ir blaškytis. Angeliškasis daktaras sako, jog aistra nėra blogis, jei tik seikėja valia, valdoma proto. Betgi tą rytą mano protą buvo užliūliavęs nuovargis, pažabojęs ūmųjį geismą, linkstantį į gėrį ir blogį kaip užkariavimo ribas, bet ne gašlųjį geismą, linkstantį į žinomą gėrį ir blogį. O kad pateisinčiau savo ano meto vėjavaikiškumą, pasakysiu šiandien angeliškojo daktaro žodžius, jog mane neabejotinai buvo apėmusi meilė, kuri yra aistra ir kosminis dėsnis, nes kūnų trauka irgi yra gamtinė meilė. Ta aistra lengvai mane suvedžiojo, nes joje supratau, kodėl *appetitus tendit in appetibile realiter consequendum ut sit ibi finis motus*[2]. Dėl ko, aišku, *amor facit quod ipsae res quae amantur, amanti aliquo modo uniantur et amor est magis cognitivus quam cognitio*[3]. Ir aš tikrai regėjau mergaitę geriau nei tą vakarą, ir supratau ją *intus et in cute*[4], nes joje supratau save, o savyje – ją pačią. Dabar klausiu savęs, ar tai, ką jutau, buvo meilė iš draugystės, kai toks pat myli tokį patį ir tetrokšta tam kitam gero, ar meilė iš goslumo, kai trokštama gero tik sau, ir kęsdamas jo stoką trokšta tą spragą užpildyti. Manau, kad goslioji meilė buvo ta, naktinė, kai gei-

[1] actus appetitus... – proto geismas, kuris jungiasi su kūno geismu, vadinamas aistra, o ne valia

[2] appetitus tendit... – geismas siekia užvaldyti geidžiamą dalyką, kad galiausiai liautųsi

[3] amor facit... – meilės dėka mylimi dalykai tam tikru būdu jungiasi su mylinčiuoju, ir meilė siekia daugiau nei pažinimas

[4] intus et in cute – viduje ir išorėje

džiau iš mergaitės to, ko niekada anksčiau nebuvau turėjęs, tačiau tą rytą iš mergaitės jau nieko netroškau, o tenorėjau jai gero ir geidžiau, kad galėtų ji išvengti tos žiaurios būtinybės parsidavinėti už kąsnį ir būtų laiminga, nieko nenorėjau prašyti, o tik galvoti apie ją ir matyti ją avelėse, jaučiuose, medžiuose, ramioje šviesoje, džiugiai apgaubusioje vienuolyno mūrus.

Dabar žinau, jog meilės priežastis yra gėris, o tai, kas yra gėris, nusakoma pažinimu, ir negalima mylėti to, kas nėra gėris, ir mergaitę supratau kaip ūmiojo geismo gėrį, bet valios blogį. Tačiau tuomet buvau apimtas daugybės prieštaringų sielos polėkių, kad tai, ką jutau, rodėsi daug šventesnė, daktarų aprašyta meilė: ji sukėlė man ekstazę, kurioje mylintis ir mylimas trokšta to paties (ir iš kažkokio stebuklingo apšvietimo tą akimirką žinojau, kad mergaitė, nors ir kur ji būtų, troško to paties, ko troškau ir aš), ir pavydėjau jos, bet ne tuo bloguoju pavydu, pasmerktu Pauliaus jo pirmajame laiške korintiečiams, kuris yra *principium contentionis*[1], bet nepripažįsta mylimajame draugo, tik tuo pavydu, apie kurį kalba Dionizijus savo „Dieviškuose varduose", dėl kurio net ir Dievas vadinamas pavydžiu *propter multum amorem quem habet ad existentia*[2] (o aš mylėjau mergaitę kaip tik todėl, kad ji egzistavo, ir buvau laimingas, ne pavydus, kad ji egzistuoja). Aš pavydėjau pavydu, kuris angeliškajam daktarui buvo *motus in amatum*[3], draugystės pavydu, skatinančiu sukilti prieš viską, kas mylimajam trukdo (o nesvajojau tuomet apie nieką kitą, kaip tik išlaisvinti mergaitę iš nagų to, kuris ją pirko ir teršė pragaištingomis aistromis).

Dabar žinau, kad meilė gali žeisti mylimą, jei ji per daug karšta. Manoji tokia ir buvo. Bandžiau išaiškinti, ką tuomet jaučiau, nemėgindamas to pateisinti. Kalbu apie nuodėmingus savo jaunystės geidulius. Jie buvo blogis, bet vardan teisybės turiu pasakyti, kad anuomet žvelgiau į juos kaip į nepaprastą gėrį. Ir tebūna tai pamoka visiems,

[1] pricipium contentionis – nesantaikos šaltinis

[2] propter multum amorem... – dėl didelės meilės, kurią jaučia būčiai

[3] motus in amatum – poreikis mylėti

kurie, kaip ir aš, paklius į pagundos žabangus. Šiandien, kai jau esu senas, žinau tūkstančius būdų tiems gundymams išvengti (ir svarstau, ar turėčiau didžiuotis pagaliau išsilaisvinęs iš dienovidžio demono vilionių, bet supančiotas kitų pagundų; todėl svarstau, ar tai, ką dabar darau, nėra nuodėmingas nuolaidžiavimas žemiškajai prisiminimų aistrai, tam kvailam mėginimui pabėgti nuo laiko tėkmės ir nuo mirties).

Tada mane išgelbėjo tik stebuklingas instinktas. Mačiau mergaitę gamtos ir žmogaus rankų kūriniuose. Tad vadovaudamasis palaiminta sielos nuojauta pasinėriau į nenutrūkstamą tų dalykų apmąstymą. Stebėjau dirbant piemenis, vedusius iš tvarto jaučius, kiauliaganius, šėrusius kiaules, aviganius, siundžiusius šunis, kad suvarytų avis į būrį, kaimiečius, nešusius į malūną miežius bei soras ir išeinančius iš jų su maišais gerų miltų. Pasinėriau į gamtos apmąstymus, bandydamas nuvyti šalin savo mintis, matyti dalykus taip, kaip jie mums pasirodo, ir džiugiai tame regėjime užsimiršti.

Kokia graži yra gamta, nepaliesta dar dažnai, deja, iškreiptos žmogaus išminties!

Pamačiau ėriuką, kuriam šis vardas duotas dėl jo tyrumo ir gėrio. Juk vardas *agnus* kilęs iš to, kad šis gyvulys *agnoscit*, pažįsta savo motiną ir išskiria jos balsą iš visos bandos, o motina tarp daugybės vienodos formos ir vienodo bliovimo ėriukų atpažįsta savąjį ir jį pažindo. Pamačiau ožką, kuri *ovis* vadinama *ab oblatione*, nes nuo amžių pradžios skirta aukojimo apeigoms; avį, kuri, kaip kad jai įprasta, žiemos pradžioje godžiai ieško žolės ir prisikemša jos, kol laukų dar nesukaustė ledas. Bandas saugojo šunys, taip vadinami nuo *canor*, dėl savo skalijimo. Tie tobuliausi gyvūnai, apdovanoti didžiu sumanumu, jie pažįsta savo šeimininką ir mokomi medžioti plėšrius žvėris miškuose, saugoti bandas nuo vilkų, saugoti šeimininko namus ir jo vaikus, o kartais, gindami juos, žūva. Karalių Garamantą, kurį priešai paėmė į nelaisvę, į tėvynę grąžino dviejų šimtų šunų ruja, prasiskynusi kelią per priešų pulkus; Jasono Licinijaus šuo šeimininkui mirus liovėsi ėsti ir mirė badu; karaliaus Lizimako šuo puolė į savo šeimininko laužą, kad sudegtų kartu su juo. Šuo gali užgydyti žaizdas, laižydamas jas, o jo šuniukų liežuviai gydo sužalotas žarnas. Šuo iš prigimties įpratęs

suėsti savo išvemtą maistą. Tas santūrumas yra tobulos sielos ženklas, o gydomoji liežuvio galia yra per išpažintį ir atgailą gauto nuodėmių apsivalymo ženklas. Bet šuns grįžimas prie to, ką išvėmęs, yra ir ženklas, jog po išpažinties grįžtama prie tų pačių nuodėmių, ir tokia moralė man buvo labai naudinga, kaip įspėjimas širdžiai tą rytą, kai žavėjausi gamtos grožybėmis.

Mano žingsniai artėjo prie tvartų jaučiams, kurie dabar pulkais ėjo iš jų, vedami piemenų. Jie man atrodė tokie, kokie buvo ir yra, draugystės ir gėrio simboliai, nes kiekvienas jautis ardamas sukasi ieškoti savo poros, jei ji tuo metu atsitiktinai būtų kur kitur, ir šaukia aną ilgesingai mykdamas. Jaučiai išmoksta paklusniai vieni sugrįžti į tvartus, kai lyja, o jau palindę po stogu, vis tiesia kaklus laukan, žiūrėdami, ar dar nesibaigė dargana, nes trokšta grįžti prie darbo. O kartu su jaučiais iš tvarto ėjo veršeliai, kurių vardas kilęs nuo žodžio *viriditas*, taip pat *virgo*, nes tokio amžiaus jie dar yra gaivūs, jauni ir skaistūs, todėl blogai dariau ir darau, tariau sau, įžvelgdamas jų judesiuose atvaizdą mergaitės, kuri nebuvo dora. Apie tokius dalykus galvojau susitaikydamas su pasauliu ir savim pačiu, stebėdamas tą džiugų ryto valandos darbą. Daugiau nebegalvojau apie mergaitę, ar, tiksliau, stengiausi paversti jai juntamą aistrą vidiniu džiaugsmu ir pamaldžia ramybe.

Kalbėjau sau, kad pasaulis yra geras ir žavus, kad Dievo gerumas, kaip sako Honorijus Augustodunensis, pasireiškia net per pačius baisiausius žvėris. Teisybė, yra žalčių, tokių didelių, kad ryja jie elnius ir plauko vandenynais, yra žvėris *cenocroca*, kurio kūnas kaip asilo, ragai kaip ožiaragio, o krūtinė ir nasrai kaip liūto, kojos kaip arklio, bet kanopos kaip jaučio, o burna nuo ausies iki ausies, balsas beveik kaip žmogaus, o dantų vietoje vienas ištisas kaulas. Ir yra žvėris mantikoras, su žmogaus veidu, trimis eilėmis dantų, liūto kūnu, skorpiono uodega, melsvai žaliomis akimis, kraujo spalva ir balsu panašus į žaltį, ryjantis žmogieną. Ir yra pabaisų su aštuoniais pirštais pėdose, vilko snukiais, kreivais nagais, avių kailiais ir lojančių it šunys, kurios į senatvę ne žilsta, bet juosta, ir gyvena daug ilgiau už mus. Ir yra padarų su akimis ant pečių, su dviem skylėmis krūtinėje šnervių vietoje, nes jie yra begalviai, ir dar kitokių, prie Gango upės, kurie gyvi vien tokio obuolio kvapu, o nuo jo

nutolę miršta. Bet visi tie siaubingi žvėrys, visa jų įvairovė gieda šlovę Kūrėjui ir jo išminčiai, lygiai kaip šuo, jautis, ožka, ėriukas ir lūšis. Kokia didi, pagalvojau, net pati kukliausia šio pasaulio grožybė ir kaip malonu proto akimis akylai stebėti ne tik dalykų būdą, skaičių ir pasaulyje nustatytą jų tvarką, bet ir laikų kaitą, nenutrūkstamai vingiuojančią per sekas ir nuopuolius, pažymėtą mirtimi to, kas užgimė. Prisipažįstu, nors esu tik nusidėjėlis, o siela mano vis dar yra kūno belaisvė, sielos sparnais skridau prie Kūrėjo ir prie šio pasaulio dėsnių ir su džiugia pagarba žavėjausi visko, kas sukurta, didybe ir tvirtumu.

Tokio gero ūpo rado mane mano mokytojas, kai pats to nė nepajutęs, apsukau kone aplink visą vienuolyną ir vėl atsidūriau toje vietoje, kur mes prieš porą valandų išsiskyrėme. Sutikus Viljamą ir išgirdus jo žodžius, mano mintys vėl nukrypo prie tamsių vienuolyno paslapčių.

Viljamas atrodė labai patenkintas. Rankoje laikė Venancijaus parašytą lapą, kurį pagaliau perskaitė. Nuėjome į jo celę, tolyn nuo smalsių akių, ir jis išvertė man, ką išskaitęs. Po sakinio, užrašyto zodiako ženklais (*secretum finis Africae manus supra idolum age primum et septimum de quatuor*), graikiškasis tekstas skelbė štai ką:

Siaubingi nuodai, teikiantys apsivalymą...
Geriausias ginklas priešui sunaikinti...
Pasinaudok nuolankiais žmonėmis, piktais ir bjauriais, mėgaukis jų trūkumais... Jie neturi mirti... Ne namuose kilmingųjų ir galingųjų, bet kaimuose, po sotaus valgio ir linksmybių... Kūnai kresni, veidai iškreipti...
Prievartauja nekaltas mergaites ir smaginasi su paleistuvėmis, nepikti, be baimės.
Skirtinga tiesa, kitas tiesos atvaizdas...
Godotini figmedžiai.
Gėdą praradęs akmuo ritasi per lygumą... Akyse.
Reikia apgaudinėti ir užklupti iš pasalų, sakyti dalykus, priešingus tiems, kuriais tiki, sakyti viena, o galvoti kita.
Tiems iš po žemių užgros cikados.

Ir viskas. Man pasirodė, pernelyg mažai, beveik nieko. Priminė pamišėlio vapaliojimus, tą Viljamui ir pasakiau.

– Galbūt. O dar beprotiškiau atrodo, nei iš tiesų yra, dėl mano vertimo. Silpnai graikiškai temoku. Tačiau net tarus, kad Venancijus buvo beprotis arba beprotis buvo knygos autorius, nepaaiškės, kodėl tiek žmonių, o ne visi iš jų pamišę, taip stengėsi iš pradžių tą knygą paslėpti, o paskui ją atrasti...

– Bet ar tai, kas čia parašyta, yra iš tos paslaptingos knygos?

– Neabejotinai, nes šiuos dalykus užrašė Venancijus. Pats matai, rankraštis nėra senas. Tai turėtų būti pastabos, padarytos skaitant knygą, antraip Venancijus nebūtų rašęs graikiškai. Nėra abejonės, jis sutrumpindamas perrašė, ką rado iš *finis Africae* paimtoje knygoje. Atsinešė ją į skriptoriumą ir pradėjo skaityti žymėdamas tai, kas jam atrodė verta. Paskui kažkas įvyko. Arba jis pasijuto blogai, arba išgirdo ką nors kopiant laiptais. Tada padėjo knygą kartu su užrašais po stalu, matyt, tikėdamasis grįžti prie jos kitą vakarą. Šiaip ar taip, tik iš šio lapo galime nuspėti tos paslaptingos knygos prigimtį, ir tik tos knygos prigimtis padės mums atskleisti žudiko prigimtį. Nes kiekvienos žmogžudystės, įvykdytos siekiant įgyti kokį daiktą, atveju geidžiamo daikto prigimtis turėtų atskleisti, kad ir kaip neryškiai, žudiko prigimtį. Jei žudoma dėl saujos aukso, žudikas yra godus asmuo, jei dėl knygos, žudikas siekia tik sau išsaugoti tos knygos paslaptis. Tad pravartu būtų žinoti, kas parašyta toje knygoje, kurios mes neturime.

– Ir jūs tik iš šių kelių eilučių galėsite nuspręsti, apie ką toji knyga?

– Brangusis Adsai, panašu, kad šios eilutės paimtos iš kažkokio švento rašto, kurio prasmė pranoksta žodžių prasmę. Skaitydamas jas šįryt po mūsų pokalbio su raktininku, nustebau pamatęs, jog ir čia apie prastuomenę ir kaimiečius kalbama kaip apie kitokios tiesos nei ta, kurią skleidžia išminčiai, skelbėjus. Raktininkas mums leido suprasti, jog kažkoks keistas ryšys sieja jį su Malachiju. Gal Malachijas paslėpė kokį pavojingą erezijos tekstą, Remigijaus jam patikėtą? Tada Venancijus būtų perskaitęs ir užsirašęs paslaptingas nuorodas apie bendruomenę netašytų ir piktų žmonių, maištaujančių prieš visus ir viską. Bet...

– Bet?

– Bet du faktai griauna šią mano hipotezę. Vienas tas, jog Venancijaus tokie klausimai, atrodo, nedomino: jis buvo graikiškų tekstų vertėjas, o ne erezijos šauklys... Antra – tai, kad ši pirmoji hipotezė nepaaiškina... tokių sakinių kaip apie figmedžius, akmenį ir cikadas...

– Gal tos mįslės turi kitas prasmes, – pakišau mintį. – O ar turite antrą hipotezę?

– Turiu, bet ji dar pakrikusi. Kai skaitau šį lapą, atrodo, jog kai kuriuos jo žodžius kažkur jau esu skaitęs, ir man prieš akis iškyla matyti kitur sakiniai. Net atrodo, kad tas lapas kalba apie kažką, apie ką praėjusiomis dienomis jau buvo kalbėta... Bet negaliu prisiminti ką. Turiu apie tai pagalvoti. Gal reikės paskaityti kitas knygas.

– Nesuprantu. Norėdamas sužinoti, kas rašoma vienoje knygoje, rengiatės skaityti kitas?

– Kartais taip galima daryti. Vienos knygos dažnai kalba apie kitas. Neretai nekalta knyga yra tarsi sėkla, pražystanti pavojingoje knygoje, arba atvirkščiai, karčios šaknys duoda saldų vaisių. Argi, skaitydamas Albertą, negali sužinoti, ką būtų pasakęs Tomas? Arba, skaitydamas Tomą, žinoti, ką pasakė Averojus?

– Teisybė, – tariau sužavėtas.

Iki tol maniau, kad kiekviena knyga byloja apie dalykus, dieviškus ar žmogiškus, esančius šalia tos knygos pasaulio. Dabar supratau, jog knygos dažnai kalba apie knygas, ir atrodo, tarsi kalbėtų tarpusavy. Dabar biblioteka man pasirodė dar baugesnė. Tuomet ji yra ilgų, amžius trunkančių šnibždesių vieta, joje vyksta nematomas vieno pergamento pokalbis su kitu, ji yra gyvas organizmas, jėgų, kurių nesuvaldo žmogaus protas, prieglobstis, lobynas paslapčių, atsklidusių iš daugybės protų ir gyvenančių po mirties tų, kurie jas pagimdė ar buvo jų laidininkais.

– Bet, – tariau, – kam slėpti knygas, jei per leistinas knygas galima pasiekti slaptąsias?

– Amžių požiūriu tai beprasmiška. Metų ir dienų požiūriu prasminga. Juk matai, kokie mes sutrikę.

– Tai biblioteka yra ne tiesos skleidimo, o jos atskleidimo uždelsimo įrankis? – paklausiau apstulbęs.

– Ne visada ir nebūtinai. Šiuo atveju – taip.

Ketvirta diena

ŠEŠTOJI

Adsas eina ieškoti triufelių ir pamato atvykstant minoritus, šie ilgai kalbasi su Viljamu ir Hubertinu ir sužinoma daug liūdnų dalykų apie Joną XXII

Šitaip pasvarstęs, mano mokytojas nutarė nieko daugiau nedaryti. Kaip jau sakiau, kartais jį ištikdavo sąstingio akimirkos, tarsi būtų sustojęs nenutrūkstamas dangaus kūnų judėjimo ciklas, o jis kartu su juo ir su jais. Taip atsitiko ir tą rytą. Jis išsitiesė ant čiužinio, įsmeigė akis į nežinomus tolius, sukryžiavo ant krūtinės rankas ir taip gulėjo vos krutindamas lūpas, tarsi kalbėtų maldą, tik padrikai ir visai nepamaldžiai.

Pamatęs jį panirusį į apmąstymus, iš pagarbos nutariau netrukdyti ir išėjau į kiemą, kur pastebėjau saulę kiek aptemus. Graži ir skaidri ryte, dabar, dienai persiritus į antrąją pusę, ji tapo drėgna ir apniukusi. Iš šiaurės atplaukę dideli debesys, sustoję virš plokštikalnės, uždengė ją lengva migla. Atrodė kaip rūkas, o gal žemė tikrai garavo, nes tokiame aukštyje sunku atskirti ūkanas, kylančias iš apačios, nuo tų, kurios leidžiasi iš viršaus. Sunkiai skyriau atokiau stovinčių namų kontūrus.

Pamačiau Severiną smagiai kviečiant į krūvą kiauliaganius su kiaulėmis. Jis man pasakė, kad jie susiruošę kalno šlaituose ir slėnyje ieškoti triufelių. Dar nežinojau šio puikaus miškų augalo, ypač paplitusio benediktinų valdose, Nursijoje – juodojo, čia – šviesesnio ir kvapnesnio. Severinas man paaiškino, kas tai ir kokie jie skanūs paruošti įvairiais būdais. Ir pridūrė, kad juos labai sunku rasti, nes jie slepiasi že-

mėje dar giliau nei grybai, ir vieninteliai padarai, gebantys atrasti juos pagal kvapą, yra kiaulės. Tačiau suradusios, skuba juos suėsti, todėl reikia skubiai nuvyti jas šalin ir išsikasti. Vėliau sužinojau, kad ir daugelis kilmingųjų neniekina tokios medžioklės ir seka paskui kiaules, lyg būtų šios puikiausi skalikai, o paskui eina tarnai su kapliais. Atsimenu, kartą vienas mano krašto ponas, žinodamas, kad pažįstu Italiją, paklausė, kodėl ten ponai eina ganyti kiaulių, o aš saldžiai juokiausi, suprasdamas, kad jie ėjo ieškoti triufelių. Kai pasakiau jam, kad jie po žemėmis ieško „tar-tufo“, o paskui jį suvalgo, jis suprato juos ieškojus „der Teufel“, arba velnio, ir dievobaimingai persižegnojo, apstulbusiomis akimis žiūrėdamas į mane. Nesusipratimui išaiškėjus, mudu gardžiai iš to pasijuokėm. Tokios stebuklingos žmonių kalbos, kad vienodi garsai dažnai reiškia skirtingus dalykus.

Susidomėjęs Severino pasirengimais, nutariau eiti kartu dar ir todėl, kad supratau jį surengus tas paieškas siekiant užmiršti liūdnus, visus prislėgusius įvykius. Pamaniau, jog padėdamas jam užsimiršti gal sugebėsiu užmiršti ir savo mintis ar bent jas pažaboti. Neslėpsiu, nes daviau žodį visur ir visada rašyti tiesą ir tik tiesą, kad vyliausi nusileidęs į slėnį sutikti tą, kurios nė neminėsiu. Bet pats sau kone balsu tariau, kad šiandien laukiamos abi legacijos ir gal pavyks kurią iš jų pamatyti.

Leidžiantis žemyn, oras pamažėle skaidrėjo; saulės nesimatė, nes dangų buvo užtraukę debesys, bet daiktai ryškėjo, nes rūkas liko virš mūsų galvų. O beveik visai nusileidus, kai atsisukęs pažvelgiau į kalno viršūnę, nieko ten nepamačiau: nuo pusės kalno į viršų viskas skendėjo debesyse: ir plokštikalnė, ir vienuolynas, ir Buveinė.

Tą rytą, kai čia atvykome, kopdami į kalnus kartais matydavome jūrą, mėlynavusią už kokių dešimties mylių, o gal arčiau. Mūsų kelionė buvo kupina netikėtumų, čia atsidurdavome tarsi kokioje kalnų terasoje, kurios šlaitai stačiai leidosi į nuostabius slėnius, čia vėl panirdavome į gilius tarpeklius, kur už vienų kalnų stiebėsi kiti, užgoždami tolimos pakrantės vaizdą, ir saulės spinduliai sunkiai pasiekdavo žemę. Niekur taip, kaip šioje Italijos dalyje, nemačiau šitaip susipynusių jūros ir kalnų, pakrantės ir alpinio kraštovaizdžio, o tarpeklio vėjyje

jutau kovojant jūros balzamus ir ledynų alsavimą, kur nugalėdavo tai viena, tai kita.

Tą rytą, atvirkščiai, viskas atrodė pilka, tarsi užlieta pienu, ir nesimatė horizonto, net tarpekliams atsiveriant tolimų pakrančių pusėn. Bet, mano kantrusis skaitytojau, gaištu laiką, pasakodamas dalykus, menkai susijusius su tuo, kas mus domina. Todėl nepasakosiu apie „derteufel" ieškojimus, verčiau pasakysiu, jog pirmas pastebėjau atvykstant minoritų legaciją ir tuoj nukūriau į vienuolyną pranešti Viljamui šią žinią.

Mano mokytojas palaukė, kol atvykusieji įeis ir abatas pasveikins juos pagal visas taisykles. Po to žengė jų pasitikti, ir šį susitikimą lydėjo broliškas apsikabinimas bei sveikinimai.

Pietų valanda jau buvo praėjusi, tačiau abatas paliepė padengti svečiams stalą ir labai mandagiai paliko juos vienus su Viljamu, idant jie galėtų, nepaisydami regulos reikalavimų, laisvai sotintis ir tuo pat metu dalytis įspūdžiais, ir tai buvo panašu, teatleidžia man Viešpats už tokį nedorą palyginimą, į karo tarybą, kurios pasitarimas turi įvykti kaip galima greičiau, iki atvykstant priešo pulkams, kitaip tariant, avinjoniečių legacijai.

Nereikia nė sakyti, kad visi atvykę tuoj susitiko su Hubertinu, sveikino jį nustebę, nudžiugę, pagarbiai, kaip dera po tokio ilgo nesimatymo, nuogąstavimų, lydėjusių jo dingimą, ir dėl to narsaus kario, jau dešimtmečius kovojančio jų pusėje, nuopelnų.

Apie tos grupės brolius papasakosiu vėliau, kalbėdamas apie rytojaus dieną įvykusį susitikimą. Be to, mažai su jais tekalbėjau, susidomėjęs netrukus prasidėjusia diskusija tarp Viljamo, Hubertino ir Mykolo Čezeniečio.

Mykolas buvo keistas žmogus: karštas ir aistringas pranciškonas (kartais mostais ir balsu jis primindavo Hubertiną, pasinėrusį mistiškoje ekstazėje), žmogiškas ir smagus savo žemiškąja prigimtimi, tikras romanietis, mokantis vertinti gardų valgį ir linksmintis draugų būry; subtilus ir vingrus, sugebantis staiga tapti atsargus ir apsukrus kaip lapė, slapukiškas kaip kurmis kalbai pakrypus ryšių tarp galingųjų pusėn; galintis pratrūkti nuoširdžiu juoku, išgyventi karštos įtampos ar

iškalbingo tylėjimo akimirkas, staiga suvirpėti iš įtampos ar nukreipti žvilgsnį nuo pašnekovo, jei, vengdamas atsakyti į šio klausimą, norėdavo apsimesti išsiblaškęs.

Jau rašiau apie jį anksčiau, bet iš kitų girdėtais žodžiais, kurie gal ir jiems buvo papasakoti. Dabar geriau suprantu jo gausių ir prieštaringų požiūrių bei politinių tikslų kaitą, anuomet stulbinusią jo draugus ir šalininkus. Būdamas mažųjų brolių ordino generolu, jis buvo tarsi šventojo Pranciškaus įpėdinis, o iš tiesų – jo aiškintojų įpėdinis: šventumu ir išmintim turėjo lygiuotis į tokius savo pirmtakus kaip Bonaventūras iš Banjoredžio, privalėjo garantuoti regulos laikymąsi, o kartu ir tokio galingo, gausaus ordino sėkmę, turėjo girdėti, kas vyksta rūmuose ir miestų savivaldybėse, nes iš ten ordinui plaukė jo gerovė bei turtai, ar būtų tai išmaldos, dovanos ar palikimai, ir tuo pat metu sekti, kad atgailos poreikis neišvestų iš ordino karščiausių spiritualų, nes tokiu atveju ta puiki bendruomenė, kurios galva jis buvo, suskiltų į daug eretikų gaujų. Jis turėjo patikti popiežiui, imperatoriui, beturčių gyvenimo broliams, šventajam Pranciškui, neabejotinai stebinčiam jį iš dangaus, ir krikščionims, stebintiems jį žemėje. Kai Jonas pasmerkė visus spiritualus kaip eretikus, Mykolas nedvejodamas išdavė jam penkis veikliausius Provanso brolius, leisdamas popiežiui juos sudeginti. Bet matydamas (matyt, Hubertino padedamas), jog daugelis ordine simpatizuoja evangeliškojo paprastumo šalininkams, veikė taip, kad po ketverių metų Perudžios kapitula pripažintų tų sudegintųjų siekius. Aišku, bandydamas įpinti tą poreikį, kuris galėjo būti eretiškas, į ordino papročius ir institucijas, ir trokšdamas, kad tai, ko dabar norėjo ordinas, norėtų taip pat ir popiežius. Bet, nors ir siekdamas įtikinti popiežių, be kurio palaiminimo nenorėjo toliau veikti, nesibodėjo taip pat ir imperatoriaus bei imperijos teologų palankumo. Prieš dvejus metus nuo tos dienos, kai jį pamačiau, visuotinėje Liono kapituloje jis vertė savo brolius kalbėti apie popiežių su saiku ir pagarba (tepraėjus keletui mėnesių po to, kai popiežius, kalbėdamas apie minoritus, pasisakė prieš „jų skalijimą, paklydimą ir pamišimą“). O štai dabar draugiškai šnekučiavosi prie vieno stalo su tais, kurie kalbėjo apie popiežių be jokios pagarbos.

Kitką jau minėjau. Jonas kvietė jį į Avinjoną, jis ir norėjo, ir nenorėjo ten vykti, o kitą dieną įvyksiantis susitikimas turėjo nulemti tokios kelionės sąlygas ir garantijas, ji neturėjo atrodyti nei kaip nuolankumas, nei kaip iššūkis. Nemanau, kad Mykolas būtų kada nors anksčiau asmeniškai sutikęs Joną, bent jam tapus popiežium, šiaip ar taip, nematė jo labai ilgai, todėl draugai paskubėjo apsakyti tą simonietį kuo niūriausiomis spalvomis.

– Įsidėmėk viena, – kalbėjo Viljamas, – netikėk jo priesaikomis, kurių raidės jis visuomet laikosi, bet laužo jų dvasią.

– Visi žino, – kalbėjo Hubertinas, – kas įvyko jį renkant...

– Pavadinčiau tai ne rinkimais, o savęs paskyrimu! – įsikišo vienas iš sėdėjusių prie stalo, kurį vėliau girdėjau vadinant Hugu iš Novokastro, tariantis žodžius panašiai kaip mano mokytojas. – Juk ir Klemenso V mirtis ne tokia jau aiški. Karalius niekada jam neatleido, jog, pažadėjęs teisti velionį Bonifacą VIII, vėliau darė viską, kad nepasmerktų savo pirmtako. Niekas nežino jo mirties Karpentre aplinkybių. Tikra tik, kad, kardinolams susirinkus Karpentre į konklavą, naujasis popiežius nebuvo išrinktas, nes disputas (ir teisingai) pakrypo pasirinkimo tarp Avinjono ir Romos linkme. Tikrai nežinau, kas tomis dienomis įvyko, girdėjau, skerdynės: mirusiojo popiežiaus sūnėnas grasino kardinolams, jų tarnai buvo žvėriškai išžudyti, rūmai padegti, kardinolai kreipėsi į karalių, o šis pasakė niekada nenorėjęs, kad popiežius paliktų Romą, ir patarė turėti kantrybės ir rinkti teisingai. Paskui Pilypas Gražusis mirė, vienas Dievas težino kaip...

– Arba tai žino velnias, – tarė žegnodamasis Hubertinas, o juo pasekė ir kiti.

– Arba tai žino velnias, – sutiko Hugas su kreiva šypsena. – Žodžiu, į sostą sėdo naujas karalius, pagyveno aštuoniolika mėnesių ir numirė; po kelių dienų mirė ir jo palikuonis, vos gimęs, ir į sostą įžengė jo brolis regentas...

– O tai buvo kaip tik Pilypas V, kuris, dar būdamas Puatjė kunigaikščiu, surinko iš Karpentro bėgančius kardinolus, – tarė Mykolas.

– Tikrai, – tęsė Hugas, – jis uždarė juos į konklavą Lione, dominikonų vienuolyne, prisiekęs juos ginti ir nelaikyti savo kaliniais. Bet vos

šie atsidavę jo malonei, jis juos ne tik užrakino (kas pagaliau teisinga), bet ir kasdien, iki šie apsispręs, duodavo jiems vis mažiau maisto. Ir kiekvienam žadėjo paramą siekiant sosto. O kai įžengė į karaliaus sostą, kardinolai, pavargę nuo dvejų metų kalėjimo, bijodami likti kaliniais visą gyvenimą, prastai maitinami, sutiko su viskuo ir įkėlė į popiežiaus sostą tą septyniasdešimtmetį neūžaugą... Rajūnai...

– Neūžaugą, teisingai, – nusijuokė Hubertinas, – ir iš pažiūros panašų į džiovininką, tačiau tvirtesnį ir vikresnį, nei galima tikėtis!

– Batsiuvio vaikas! – sumurmėjo kažkuris iš legatų.

– Kristus buvo staliaus sūnus! – prikišo šiam Hubertinas. – Ne tai svarbiausia. Jis išsilavinęs, studijavo teisę Monpeljė ir mediciną Paryžiuje, mokėjo taip regzti savo draugysčių tinklą, kad pageidaujamu laiku gautų vyskupo sostą ir kardinolo kepurę, o Neapolyje, tapęs Roberto Išmintingojo patarėju, daugelį stebino savo sumanumu. Kaip Avinjono vyskupas duodavo teisingus patarimus (teisingus, sakau, tik tam niekingam dalykui), padėjusius Pilypui Gražiajam sunaikinti tamplierius. O po rinkimų sugebėjo išvengti siekusių jį nužudyti kardinolų sąmokslo... Bet ne tai norėjau pasakyti, kalbėjau apie jo mokėjimą laužyti priesaikas taip, kad negalėtų būti apkaltintas melagingai prisiekęs. Kai buvo išrinktas ir kad būtų išrinktas, kardinolui Orsiniui pažadėjo grąžinti popiežiaus sostą į Romą ir pašventinta ostija prisiekė, kad sulaužęs šį savo pažadą niekada nebeužsės ant arklio ar mulo. Ir žinote, ką padarė tas lapinas? Liepė save karūnuoti Lione (prieš valią karaliaus, norėjusio, kad ceremonija įvyktų Avinjone), o iš Liono į Avinjoną plaukė laivu!

Broliai nusijuokė. Popiežiaus priesaikos buvo melagingos, bet negalėjai nepripažinti jo išradingumo.

– Tai begėdis, – pratarė Viljamas. – Hugas dar nepasakė, kad jis nė nebando slėpti savo piktos valios. Ar ne tu, Hubertinai, pasakojai, ką jis atvykęs į Avinjoną pasakė kardinolui Orsiniui?

– Tikrai, – tarė Hubertinas, – jis pasakė, kad Prancūzijos dangus yra toks gražus, jog nesupranta, kodėl turėtų vykti į Romą, miestą, pilną griuvėsių. O kadangi popiežius, kaip ir Petras, turi galią surišti ir atrišti, jis šia galia dabar naudojasi, todėl liks ten, kur esąs ir kur jam

gerai. Orsiniui mėginant priminti jam pareigą gyventi ant Vatikano kalvos, jis sausai liepė šiam paklusti ir nutraukė pokalbį. Bet tuo priesaikos istorija nesibaigė. Išlipęs iš laivo, jis turėjo sėsti ant balto žirgo, su kardinolų ant juodų žirgų palyda, kaip to reikalauja tradicija. Bet į vyskupo rūmus jis nukeliavo pėsčias. Ir neatmenu, ar tikrai paskui niekada neužsėdo ant arklio. Ir iš tokio žmogaus, Mykolai, tikiesi tvirtų garantijų?

Mykolas ilgai tylėjo. Paskui tarė:

– Galiu suprasti popiežiaus troškimą likti Avinjone ir to neginčiju. Tačiau ir jis negali ginčyti neturto troškimo ir mūsų Kristaus pavyzdžio interpretavimo.

– Mykolai, nebūk naivus, – įsiterpė Viljamas, – jūsų – mūsų – troškimas nušviečia jo troškimą nepalankia šviesa. Turėk omeny, dar niekada į popiežiaus sostą nebuvo įžengęs toks godus žmogus. Babilono ištvirkėlės, prieš kurias kadaise griaudėjo mūsų Hubertinas, sugedę popiežiai, apie kuriuos rašė tavo krašto poetai, pavyzdžiui, tas Aligjeris, palyginti su Jonu, buvo švelnūs ir nuosaikūs ėriukai. Tai – šarka vagilė, žydas palūkininkas, Avinjone prekiaujama smagiau negu Florencijoje! Sužinojau apie niekšingą jo sandėrį su Klemenso sūnėnu Bertranu de Gotu, tuo pačiu, kuris susijęs su Karpentro skerdynėmis (be kita ko, per jas kardinolai neteko viso savo brangenybių svorio): šis pasigrobė nemenką dėdės turtą, o Jonas žinojo kiekvieną jo paimtą daiktą (savo „Cum venerabiles" jis tiksliai išvardija monetas, aukso ir sidabro indus, knygas, kilimus, brangakmenius, papuošalus...). Bet Jonas apsimetė nežinantis, kad į Bertrano rankas Karpentro apiplėšimo metu pateko daugiau kaip pusantro milijono florinų, ir derėjosi tik dėl tų trisdešimties tūkstančių florinų, kuriuos Bertranas prisipažino gavęs iš dėdės „dievobaimingam tikslui", tai yra kryžiaus žygiui. Jie susitarė, kad Bertranas pasiliks pusę tos sumos kryžiaus žygiui, o kita pusė atiteks popiežiaus sostui. Tačiau Bertranas taip niekada ir nesurengė kryžiaus žygio, bent iki šiol, o popiežius nepamatė nė vieno jo florino...

– Tai jis ne toks ir sumanus, – tarė Mykolas.

– Tai – vienintelis kartas, kai kažkas jį apgavo su pinigais susijusiuose dalykuose, – tarė Hubertinas. – Todėl žinok, su kokios rūšies

pirkliu tau teks bendrauti. Visais kitais atvejais jo geba skaičiuoti pinigus tiesiog velniška. Jis lyg karalius Midas: visa, prie ko prisiliečia, virsta auksu, plaukiančiu į Avinjono lobynus. Kaskart įėjęs į jo kambarius rasdavau ten bankininkus, pinigų keitėjus, stalus, nukrautus auksu, ir klierikus, skaičiuojančius florinus ir kraunančius juos į krūveles... Pamatysi, kokius rūmus jis sau pasistatydino, pilnus turtų, kokie anksčiau priklausė tik Bizantijos imperatoriui ar totorių Didžiajam Chanui. Dabar supranti, kodėl jis išleido tas bules prieš neturtą. Bet ar žinai, kad jis paakino dominikonus, kurie nekenčia mūsų ordino, iškalti Kristų su karaliaus karūna, auksu žvilgančia purpurine tunika ir prabangiu apavu? Avinjone pastatyti krucifiksai, kur Kristaus teprikalta viena ranka, o kita laiko prie diržo kabantį kapšą, tarsi rodytų laiminantis pinigų kaupimą Bažnyčios labui...

– O, nešvankėlis! – sušuko Mykolas. – Juk tai tikras piktžodžiavimas!

– Popiežiaus tiarai jis pridėjo trečią karūną, – tęsė Viljamas, – tiesa, Hubertinai?

– Teisybė. Tūkstantmečio pradžioje popiežius Hildebrandas tepriėmė vieną, su užrašu „Corona regni de manu Dei“[1], nedorėlis Bonifacas pridūrė prie jos antrą, užrašydamas „Diadema imperii de manu Petri“[2], o Jonas tą simbolį papildė: trys karūnos – dvasinė, pasaulietinė ir ekleziastinė galia. Persų karalių simbolis, pagonių simbolis...

Su jais buvo ir vienas brolis, iki tol nekalbėjęs, tik kimšęs puikius valgius, abato prisakytus patiekti į stalą. Jis išsiblaškęs klausėsi tai vienų, tai kitų kalbų, kartkarčiais pašaipiai sukikendamas dėl popiežiaus elgesio arba burbtelėjimu pritardamas pasipiktinimo šūksniams, kurių negailėjo sėdintys prie stalo. Bet jam, atrodė, labiau rūpėjo valytis nuo smakro padažus ir gabalėlius mėsos, tykštančius ir krintančius iš bedantės rajos burnos, ir vienintelį kartą jis kreipėsi į savo kaimyną, tačiau tik tam, kad pagirtų skanų kąsnelį. Vėliau sužinojau, jog tai buvo meseras Jeronimas, tas pats Kafos vyskupas, apie kurį anądien

[1] „Corona regni...“ – Karalystės karūna iš Dievo rankų

[2] „Diadema imperii...“ – Imperijos diadema iš Petro rankų

Hubertinas kalbėjo kaip apie jau palikusį šią ašarų pakalnę (turiu pasakyti, gandas, kad jis miręs prieš dvejus metus, ilgą laiką klajojo po krikščioniškąjį pasaulį, nes girdėjau jį ir vėliau; tikrai, jis mirė praėjus tik keletui mėnesių po mūsų susitikimo, manau, nuo didžiulio pykčio, apėmusio jį kitą dieną įvykusiame susitikime, jog net maniau jį sprogsiant vietoje, toks atrodė silpnas ir tiek jame buvo susikaupę tulžies).

Čia jis įsiterpė į pokalbį, kalbėdamas pilna burna:

– Turbūt žinote, kad tas nedorėlis sukūrė konstituciją dėl *taxae sacrae poenitentiariae*[1], kur spekuliuoja dvasininkų nuodėmėmis, idant ištrauktų iš jų daugiau pinigų. Jei dvasininkas kūniškai nusideda su vienuole, giminaite ar šiaip kokia moterim (pasitaiko!), jis gali gauti išrišimą tik užmokėjęs šešiasdešimt septynias aukso liras ir dvylika solidų. O jeigu padarytų kokią sodomiją, turėtų mokėti jau daugiau nei du šimtus lirų, bet jei tai būtų tik su berniukais ar gyvuliais, o ne su moterimis, bauda sumažinama šimtu lirų. Vienuolė, atsidavusi daugeliui vyrų vienu metu ar atskirai, vienuolyne ar už jo ribų, o vėliau norinti tapti abate, turi užmokėti šimtą trisdešimt vieną lirą auksu ir dar penkiolika solidų...

– Na jau na, meserai Jeronimai, – paprieštaravo Hubertinas, – jūs žinote, kaip mažai myliu aš popiežių, tačiau dabar noriu jį ginti! Tai tik Avinjone pasklidęs šmeižtas, neteko matyti tokios konstitucijos!

– Bet ji yra, – tvirtino Jeronimas, – nors ir man neteko jos matyti, ji yra.

Hubertinas tik papurtė galvą, kiti tylėjo. Supratau, jog jie buvo pratę rimtai nežiūrėti į meserą Jeronimą, kurį aną dieną Viljamas pavadino kvailiu. Viljamas pabandė tęsti nutrauktą pokalbį:

– Šiaip ar taip, tiesa ar melas, tai byloja apie moralinę padėtį Avinjone, kur visi, išnaudotojai ir išnaudojamieji, žino, jog jiems tenka gyventi turguje, o ne Viešpaties vietininko rūmuose. Kai Jonas įžengė į sostą, kalbėta apie septyniasdešimties tūkstančių aukso florinų lobį, dabar sakoma, kad jis sukaupė per dešimt milijonų.

[1] taxae sacrae poenitentiariae – šventa atgaila

– Teisybė, – tarė Hubertinas. – Mykolai, Mykolai, neįsivaizduoji, kokias nešvankybes turėjau regėti Avinjone!

– Būkime sąžiningi, – prakalbo Mykolas. – Juk žinome, kad ir mūsiškiai kartais peržengia ribas. Teko girdėti apie pranciškonus, kurie ginkluoti puolė dominikonų vienuolynus ir plėšė tuos nedorėlius brolius, kad primestų jiems neturtą... Kaip tik todėl nedrįsau pasipriešinti Jonui per įvykius Provanse... Noriu su juo susitarti, neniekinsiu jo didybės; tik prašysiu, kad jis neniekintų mūsų nuolankumo. Nekalbėsiu su juo apie pinigus, tik prašysiu sutikti su teisingu Raštų interpretavimu. Toks rytoj mūsų darbas su jo legatais. Galų gale jie yra teologai ir ne visi tokie plėšrūs kaip Jonas. O protingiems žmonėms aptarus Raštų interpretavimą, jis negalės...

– Jis? – pertraukė Hubertinas. – Bet tu dar nežinai jo kvailysčių teologijoje. Jis siekia viską surišti savo rankomis tiek žemėje, tiek ir danguje. Apie jo darbus žemėje jau girdėjome. O dėl dangaus... Jis dar nepareiškė tų minčių, apie kurias aš kalbu, bent nepaskelbė jų viešai, bet tikrai žinau, kad šnibždėjosi su savo patikėtiniais. Jis kuria beprotiškus, sakytum iškrypėliškus pasiūlymus, kurie pakeistų pačią doktrinos esmę ir atimtų galią iš mūsų skelbiamų tiesų!

– Kokius gi? – paklausė daugelis.

– Klauskit Berengarijaus, jis žino, jis man pasakė.

Hubertinas pasisuko į Berengarijų Talonį, kuris pastaraisiais metais buvo pats didžiausias popiežiaus priešininkas jo paties rūmuose. Išvykęs iš Avinjono, prieš dvi dienas prisijungė prie grupės pranciškonų, kad su jais atvyktų į vienuolyną.

– Istorija tamsi ir beveik neįtikėtina, – tarė Berengarijus. – Atrodo, Jonui šovė į galvą tvirtinti, kad teisieji galės mėgautis palaiminguoju regėjimu tik po Teismo dienos. Jis jau kuris laikas svarsto devintąją šešto Apokalipsės skyriaus eilutę, kur kalbama apie penktojo antspaudo atplėšimą: tą vietą, kur nužudytųjų už Dievo žodžio liudijimą sielos pasirodo po aukuru ir meldžia teisingumo. Kiekvienam iš jų duotas baltas drabužis ir liepiama dar palūkėti... Tai ženklas, teigia Jonas, kad jie negalės stoti Dievo akivaizdoje, kol nesibaigs Paskutinis teismas.

– Kam jis tai pasakė? – paklausė prislėgtas Mykolas.

– Kol kas tik keliems artimiesiems, bet sklinda garsas, kad jis rengiasi atviram puolimui, ne tuoj pat, gal po metų kitų, tariasi su savo teologais...

– Cha cha! – išsiviepė kramtydamas Jeronimas.

– Ne vien tai, atrodo, jis nori žengti dar toliau, tvirtindamas, kad iki tos dienos nebus atvertas ir pragaras... Net velniams.

– Viešpatie Jėzau, padėk mums! – sušuko Jeronimas. – Ką turėsim sakyti nusidėjėliams negalėdami jų gąsdinti pragaru, kuris lauktų iškart po mirties?

– Mes bepročio rankose, – tarė Hubertinas. – Tik nesuprantu, ko jis siekia tai teigdamas...

– Tarytum dūmas išnyks visa indulgencijų doktrina, – dejavo Jeronimas, – ir jis pats nebegalės jų parduoti. Joks kunigas, padaręs sodomijos nuodėmę, nemokės aukso, kad išvengtų tokios tolimos bausmės!

– Ne tokios tolimos, – tvirtai atsakė Hubertinas, – tas laikas jau arti!

– Tu tai žinai, brangusis broli, bet prastuomenė to nežino. Štai kokie reikalai! – sušuko Jeronimas, o jo veide jau nešvietė pasitenkinimas valgiais. – Kokia pragaištinga mintis, jam ją įkišo tie pamokslaujantys broliai... Ak! – Ir jis papurtė galvą.

– Bet kodėl? – pakartojo Mykolas Čezenietis.

– Nemanau, kad būtų čia kokia priežastis, – prabilo Viljamas. – Tiesiog noras įrodyti savo didybę. Jis tikrai nori būti tas, kuris sprendžia ir žemėje, ir danguje. Žinojau apie tuos gandus, man rašė Viljamas Okamas. Pažiūrėsim, kas nugalės: popiežius ar teologai, Bažnyčios balsas, Dievo tautos troškimai, vyskupai...

– Doktrinos klausimais jis gali palenkti ir teologus... – liūdnai tarė Mykolas.

– Dar nežinia, – atsakė Viljamas. – Mūsų laikais išmanantys dieviškuosius dalykus nebijo paskelbti popiežių esant eretiką. Jie savo ruožtu yra tikinčiųjų balsas. Prieš jį net ir popiežius negalės eiti.

– Blogai, dar blogiau, – sumurmėjo Mykolas išgąstingai. – Viena vertus – pamišęs popiežius, kita vertus – Dievo tauta, kuri, tegul tik savo teologų lūpomis, netrukus manys galinti laisvai interpretuoti Raštus...

– Ar jūs Perudžioje darėte ką kita? – paklausė Viljamas.

Mykolas sudrebėjo, tarsi užkliudžius atvirą žaizdą.

– Todėl ir noriu susitikti su popiežium. Negalime nieko daryti, negavę jo sutikimo.

– Pažiūrėsim, pažiūrėsim, – tarė Viljamas paslaptingai.

Mano mokytojas buvo tikrai įžvalgus. Kaip galėjo jis numatyti, jog pats Mykolas vėliau nuspręs remtis imperijos teologais ir tikinčiaisiais, idant pasmerktų popiežių? Kaip galėjo jis numatyti, kad po ketverių metų, Jonui pirmą kartą paskelbus savo doktriną, dalis krikščionių sukils prieš jį? Jei palaimingoji vizija tokia tolima, kaip gali mirusieji užtarti gyvuosius? Ir kas bus su šventųjų garbinimu? Būtent minoritai pirmieji pradės priešiškus veiksmus, pasmerkdami popiežių, o Viljamas Okamas bus pirmose gretose, su griežtais argumentais, nepermaldaujamas. Kova truks trejus metus, kol Jonas, jau prie mirties, truputį nusileis. Praėjus daugeliui metų girdėjau pasakojant, kaip jis 1334 metų gruodį pasirodė konsistorijoje dar labiau sumenkęs, amžiaus išsekintas, devyniasdešimtmetis, merdėjantis, išblyškęs (lapinas, mokantis žaisti žodžiais ne tik tam, kad laužytų savo priesaikas, bet ir norėdamas paneigti tai, ką užsispyrusiai tvirtino), ir pasakė: „Mes pripažįstame ir tikime, kad sielos, atsiskyrusios nuo kūnų ir visiškai apvalytos, yra danguje kartu su angelais ir su Jėzum Kristum ir mato Aukščiausiąjį aiškiai ir iš labai arti..." O po pauzės, nežinia, ar dėl dusulio, ar tam, kad pabrėžtų, tas nedorėlis pridūrė: „Tiek, kiek leidžia atskirtosios sielos padėtis ir būklė". Kitą rytą, tai buvo sekmadienis, liepė paguldyti ant pailgo krėslo su nulenkta atkalte, pakišo kardinolams pabučiuoti ranką ir mirė.

Bet aš ir vėl nukrypau į šalį ir pasakoju ne tai, ką turėčiau pasakoti, dar ir todėl, kad likusioji pokalbio prie stalo dalis nedaug tepapildo aiškinimą tų įvykių, apie kuriuos pasakoju. Minoritai sutarė, kaip laikytis rytojaus dieną. Vieną po kito įvertino savo priešininkus. Sunerimę svarstė Viljamo pasakytą naujieną apie Bernardo Gi atvykimą. O dar labiau tą žinią, kad Avinjono legacijai vadovaus kardinolas Bertranas iš Podžeto. Dviejų inkvizitorių buvo kiek per daug: tai reiškė, jog prieš minoritus bus norima panaudoti erezijos argumentus.

– Tuo blogiau, – tarė Viljamas, – mes irgi traktuosime juos kaip eretikus.

– Ne, ne, – pasakė Mykolas, – mes elgsimės apdairiai, negalime užkirsti kelio susitarimui.

– Nors aš stengiausi gerai parengti šį susitikimą, – atsakė Viljamas, – ir tu, Mykolai, tai žinai, nemanau, kad avinjoniečiai vyktų čionai siekdami susitarti. Jonas nori matyti tave Avinjone vieną ir be jokių garantijų. Tačiau susitikimas turės bent tą prasmę, kad padės tau tai suprasti. Būtų dar blogiau, jei vyktum ten neturėdamas tokios patirties.

– Tai tu daug mėnesių vargai, kad parengtum dalyką, kurį manai esant bergždžią, – karčiai pratarė Mykolas.

– To manęs prašėte abu – ir tu, ir imperatorius, – atsakė Viljamas. – Pagaliau ne taip jau bergždžia geriau pažinti savo priešą.

Čia atėjo mus perspėti, kad pro vienuolyno vartus jau žengia antroji legacija. Minoritai pakilo ir išėjo pasitikti popiežiaus žmonių.

Ketvirta diena

DEVINTOJI

Atvyksta kardinolas iš Podžeto, Bernardas Gi ir kiti avinjoniečiai. Paskui kiekvienas daro tai, kas kam patinka

Žmonės, jau pažįstantys vienas kitą, ir tie, kurie buvo dar nepažįstami, bet girdėjo vienų kalbas apie kitus, sveikinosi kieme apsimestinai nuoširdžiai. Greta abato kardinolas Bertranas iš Podžeto elgėsi kaip žmogus, pratęs valdyti, tarsi jis būtų antrasis popiežius, ir visiems, ypač minoritams, nuoširdžiai šypsojosi, reikšdamas viltį, jog kitą dieną bus sutarta dėl daugelio gerų dalykų, ir perdavė Jono XXII taikos ir gėrio linkėjimus (jis tyčia pavartojo šį brangų pranciškonams posakį).

– Puiku, puiku, – tarė man, Viljamui maloniai pristačius mane kaip savo raštininką ir mokinį.

Paskui paklausė, ar pažįstu Boloniją, ir gyrė man jos grožį, skanų valgį ir puikų universitetą, kviesdamas ten apsilankyti, o ne grįžti pas tuos savo vokiečius, – taip jis pasakė, – suteikusius tiek kančių mūsų viešpačiui popiežiui. Ir jau sukdamas savo šypsantį veidą į kažką kitą, pakišo man pabučiuoti žiedą.

O mano dėmesį patraukė asmuo, apie kurį tomis dienomis girdėjau kalbant: Bernardas Gi, kaip vadino jį prancūzai, arba Bernardas Gvidonis, ar Bernardas Gvidas, kaip vadino jį kitur.

Buvo tai kokių septyniasdešimties metų dominikonas, liesas, bet nesukumpęs. Pribloškė jo akys – pilkos, šaltos, žvelgiančios be jokios išraiškos, bet kartais, o mačiau tai ne sykį, mokančios svaidyti dau-

giaprasmius žaibus, gebančios arba paslėpti mintis ir jausmus, arba, prireikus, aiškiai juos reikšti.

Bendrame pasisveikinimų šurmulyje nebuvo jis, kaip kiti, jausmingas ir nuoširdus, tik šaltai mandagus. Pamatęs Hubertiną, kurį pažinojo, elgėsi su juo labai mandagiai, bet pažvelgė taip, kad mano kūnu perbėgo nerimo pagaugai. Sveikindamasis su Mykolu Čezeniečiu, šypsojosi sunkiai nusakoma šypsena, tardamas: „Ten tavęs seniai laukia", ir tame sakinyje nepajutau nei susirūpinimo šešėlio, nei ironijos gaidos, nei paliepimo, nei susidomėjimo. Susitikęs su Viljamu ir sužinojęs, kas jis, pažvelgė mandagiai, bet priešiškai: ne todėl, kad jo veidas būtų išdavęs slaptuosius jausmus, o, buvau tuo tikras (nors nebuvau tikras, jog jis gali ką nors jausti) dėl to, kad akivaizdžiai norėjo priversti Viljamą pajusti jo priešiškumą. Viljamas atsakė perdėtai nuoširdžiai šypsodamasis, tardamas: „Jau seniai troškau susipažinti su žmogum, kurio šlovė buvo man pamoka ir patarimas darant svarbius sprendimus, kurių gyvenime netrūko". Sakinys neabejotinai pagiriamasis ir net meilikaujantis, jei nežinotume (Bernardas tai puikiai žinojo), kad vienu iš svarbiausių sprendimų Viljamo gyvenime tapo apsisprendimas mesti inkvizitoriaus darbą. Pamaniau, kad jei Viljamas mielai matytų Bernardą įkalintą kokiuose slaptuose imperatoriaus rūmuose, tai Bernardas tikrai džiūgautų Viljamui netikėtai mirus; o kadangi tomis dienomis Bernardas vadovavo ginkluotam pulkui, būgštavau dėl savo gerojo mokytojo gyvybės.

Abatas, matyt, jau buvo pranešęs Bernardui apie vienuolyne įvykusius nusikaltimus. Tikrai, apsimesdamas nepastebėjęs Viljamo žodžiuose slypinčios rakšties, tarė jam:

– Atrodo, kad šiomis dienomis, abato prašymu ir siekdamas įvykdyti užduotį, patikėtą man mus čia suvedusio susitarimo sąlygomis, turėsiu užsiimti labai liūdnais dalykais, kuriuose justi šlykštus velnio dvokas. Sakau jums tai, nes žinau, kad tais tolimais laikais, kai buvote arčiau manęs, taip pat ir jūs kartu su manim – ir su tokiais pat kaip aš – kovėtės šiame lauke, kur mūšyje susidūrė blogio ir gėrio pulkai.

– Tikrai, – ramiai atsakė Viljamas, – bet paskui perėjau į tą kitą pusę.

Bernardas narsiai priėmė smūgį.

– Ar galite pasakyti ką nors naudingo?

– Laimė, ne, – mandagiai atsakė Viljamas, – nusikalstamuose dalykuose neturiu jūsų patirties.

Tuo metu visi pasklido po vienuolyną. Viljamas, dar pakalbėjęs su Mykolu ir Hubertinu, nuėjo į skriptoriumą. Paprašė Malachijo keleto knygų, kurių pavadinimų nenugirdau. Malachijas keistai pažvelgė į jį, bet negalėjo jų atsakyti. Įdomiausia, kad jam nereikėjo ieškoti bibliotekoje. Visos jos jau gulėjo ant Venancijaus stalo. Mano mokytojas pasinėrė į knygas, o aš nusprendžiau jo netrukdyti.

Nulipau į virtuvę. Ten pamačiau Bernardą Gi. Matyt, jis norėjo išsiaiškinti vienuolyno sandarą ir sukiojosi visur. Girdėjau laužyta vietos kalba kamantinėjant virėjus ir kitus tarnus (prisiminiau jį buvus inkvizitorium Šiaurės Italijoje). Man pasirodė, kad jis klausinėjo apie derlių, apie darbo pasidalijimą vienuolyne. Bet ir užduodamas kuo nekalčiausius klausimus, žvelgė į savo pašnekovą tiriančiomis akimis, paskui staiga mesdavo naują klausimą, nuo kurio jo auka išblykšdavo ir imdavo kažką mikčioti. Supratau, kad, nors ir savotiškai, jis tardo juos naudodamasis baisiu ginklu, kurį puikiai valdo kiekvienas inkvizitorius, – baime. Mat tardomasis, bijodamas būti kuo įtartas, sako inkvizitoriui tai, kas įtarimą nukreiptų į ką nors kitą.

Likusią popietės dalį vaikščiodamas po vienuolyną mačiau, kaip Bernardas darbavosi čia prie malūnų, čia klostre. Nekalbindamas vienuolių, o tik pasaulietinius brolius ir kaimiečius. Visai priešingai, nei iki šiol elgėsi Viljamas.

Ketvirta diena

MIŠPARAI

Alinardas suteikia vertingų žinių, o Viljamas atskleidžia savo būdą, kaip pasiekti tiesą per keletą neabejotinų klaidų

Kiek vėliau Viljamas nusileido iš skriptoriumo puikiai nusiteikęs. Laukdami vakarienės, klostre sutikome Alinardą. Prisiminęs jo prašymą iš virtuvės buvau paėmęs žirnelių, ir juos jam atidaviau. Padėkojo susimesdamas juos į burną, bedantę ir seilėtą.

– Matai, berniuk, – tarė, – ir tas lavonas gulėjo, kur parašyta knygoje... Dabar lauk ketvirtojo trimito!

Paklausiau, kodėl manąs, jog nusikaltimų sekos raktas yra Apreiškimo knyga. Jis pažvelgė nustebęs:

– Jono knyga yra visa ko raktas! – Ir pridūrė pagiežingai išsiviepdamas: – Aš tai žinojau, jau seniai kalbėjau... Žinai, pasiūliau abatui... tam ankstesniajam, surinkti kuo daugiau Apokalipsės aiškinimų. Aš turėjau tapti bibliotekininku... Bet kitas buvo išsiųstas į Silą, kur rado gražiausius rankraščius ir iš kur grįžo su puikiu laimikiu... O, jis žinojo, kur ieškoti, ir kalbėjo bedievių kalba... Taip jis tapo bibliotekos saugotoju, ne aš. Bet Dievas nubaudė jį ir be laiko įstūmė šešėlių karalystėn. Ha, ha... – senis nusijuokė piktai, nors iki šiol, paniręs savo senatvės romybėje, labiau panėšėjo į nekaltą kūdikį.

– Kas buvo tas, apie kurį kalbate? – paklausė Viljamas.

Jis pažvelgė nustebęs.

– Apie ką kalbu? Neatsimenu... tai buvo taip seniai. Bet Dievas baudžia, Dievas ištrina, Dievas užtemdo net prisiminimus. Daug didy-

bės pritvinkusių darbų padaryta bibliotekoje. O ypač dabar, kai ji atiduota į svetimšalių rankas. Dievas ir vėl baudžia...

Nieko daugiau iš jo nebeišgavome ir palikome su jo tyliu pagiežingu klejojimu. Viljamas, labai susidomėjęs šiuo pokalbiu, tarė:

– Alinardas – žmogus, kurio reikia klausytis, jis kiekvieną kartą pasako daug įdomaus.

– O ką pasakė šį kartą?

– Adsai, – tarė Viljamas, – išnarplioti paslaptį nėra tas pat, kaip dedukuoti iš pirminių prielaidų. Ir net ne tas pat, kaip surinkti daug atskirų duomenų, o paskui iš jų išvesti bendrą dėsnį. Tai panašiau į susidūrimą su vienu, dviem ar trim atskirais faktais, iš pažiūros tarpusavy visai nesusijusiais, bandant įsivaizduoti, ar jie galėtų būti atskiri atvejai vieno bendro dėsnio, dar nežinomo ir galbūt niekada nepaskelbto. Tikrai, jei žinai, kad, kaip sako filosofas, žmogus, arklys ir mulas nėra tulžingi ir ilgai gyvena, gali bandyti skelbti, kad netulžingi padarai ilgai gyvena. Bet įsivaizduok raguotus padarus. Kodėl jie raguoti? Netikėtai prisimeni, kad visi raguočiai neturi dantų viršutiniame žandikaulyje. Būtų puikus atradimas, jei nežinotum, kad, deja, yra padarų be dantų viršutiniame žandikaulyje, tačiau ir be ragų, pavyzdžiui, kupranugaris. Pagaliau tu suvoki, jog visi padarai be dantų viršutiniame žandikaulyje turi du skrandžius. Gerai, įsivaizduoji, jog tie, kurie neturi pakankamai dantų kramtyti, turi turėti du skrandžius, kad geriau suvirškintų maistą. O ragai? Bandai įsivaizduoti materialią priežastį atsirasti ragams, tarkim, dėl dantų trūkumo gyvulys turi per daug kaulinės medžiagos, kuri išlenda kitur. Bet ar tokio paaiškinimo pakanka? Ne, nes kupranugaris neturi viršutinių dantų, turi du skrandžius, bet neturi ragų. Todėl turi įsivaizduoti ir tikslo priežastį. Kaulinė medžiaga išlenda ragais tik tiems padarams, kurie neturi kitų gynybos būdų. O kupranugaris turi labai tvirtą odą, todėl ragai jam nereikalingi. Taigi dėsnis galėtų būti...

– Bet kuo čia dėti ragai? – paklausiau nekantraudamas. – Kodėl jums parūpo raguoti padarai?

– Man jie nerūpi, bet Linkolno vyskupas daug jais domėjosi, remdamasis Aristotelio idėja. Tiesą sakant, nė nežinau, ar jo išvados tei-

singos, niekada netikrinau, kur kupranugaris turi dantis ir kiek jis turi skrandžių; tenorėjau parodyti, kad be galo sunku gamtoje ieškoti dėsnių. Susidūręs su kai kuriais nepaaiškinamais faktais, privalai bandyti įsivaizduoti daug bendrųjų dėsnių, nors nematai jokio ryšio tarp jų ir tau rūpinčių faktų; tik staiga netikėtas ryšys tarp rezultato, atskiro atvejo ir bendrojo dėsnio parodo kelią, tą akimirką labiau tikėtiną už kitus. Mėgini jį pritaikyti visiems panašiems atvejams bei spėjimams ir pamatai, kad pataikei. Tačiau iki pat galo nežinai, kurias prielaidas priimti, o kurias atmesti. Taip aš dabar ir elgiuosi. Išrikiuoju daug nesusijusių elementų ir kuriu hipotezes. Bet privalau sukurti jų daug, ir daugelis iš jų atrodo tokios absurdiškos, kad net gėda tau pasakyti. Matai, išvydęs pėdsakus, žirgui Bruneliui sukūriau daug viena kitą papildančių ir paneigiančių hipotezių: tai galėjo būti pabėgęs žirgas; arba abatas, kuris ant savo puikaus žirgo leidosi šlaitu žemyn; galėjo būti, kad vienas žirgas, Brunelis, paliko pėdsakus sniege, o antrasis, Favelis, dieną anksčiau paliko šerių ant spyglių, o šakeles nulaužė žmonės. Nežinojau, kuri hipotezė teisinga, kol nepamačiau sunerimusio raktininko ir tarnų. Tada supratau, kad Brunelio hipotezė tėra vienintelė teisinga, ir pabandžiau patikrinti jos teisingumą, kreipdamasis į vienuolius taip, kaip kreipiausi. Aš laimėjau, bet galėjau ir pralaimėti. Kiti mano mane esant išmintingą, nes laimėjau, bet jie nežino daugelio atvejų, kai buvau laikomas kvailiu, nes pralaimėjau, ir nežino, kad likus kelioms sekundėms iki laimėjimo nebuvau tikras, jog nepralaimėsiu. Dabar turiu daug gražių hipotezių apie vienuolyno reikalus, bet nėra nė vieno aiškaus fakto, kuris padėtų man pasakyti, kuri gi iš jų geriausia. Todėl, kad vėliau nepasirodyčiau kvailiu, atsisakau atrodyti gudrus dabar. Leisk man dar pagalvoti, bent iki rytojaus.

Supratau savo mokytojo mąstymo būdą, ir jis man pasirodė gan skirtingas nuo to, kuriuo filosofas protauja apie pirminius principus, vesdamas savo mintį veik tais pačiais takais kaip dieviškasis protas. Supratau, kad, neturėdamas vieno atsakymo, Viljamas rasdavo daug ir labai skirtingų atsakymų. Sutrikau.

– Tai jūs dar toli nuo sprendimo... – išdrįsau pakomentuoti.

– Kuo arčiausiai, – atsakė Viljamas, – tik nežinau kurio.

– Turite ne vieną atsakymą į savo klausimus?

– Adsai, jei turėčiau tik vieną, Paryžiuje mokyčiau teologijos.

– Paryžiuje visada žino teisingą atsakymą?

– Niekada, – atsakė Viljamas, – bet jie labai pasitiki savo klaidomis.

– O jūs, – paklausiau su vaikišku įžūlumu, – niekada nedarote klaidų?

– Dažnai, – atsakė jis. – Bet vietoj vienos darau daug ir todėl netampu nė vienos iš jų vergu.

Man atrodė, kad Viljamui nerūpi tiesa, kuri yra ne kas kita, kaip atitikimas tarp daikto ir proto. Jis linksminosi įsivaizduodamas tiek galimybių kiek įmanoma.

Tą akimirką, prisipažįstu, suabejojau savo mokytoju ir pagavau save galvojant: „Gerai, kad atvyksta inkvizicija". Jaučiau tokį pat tiesos troškulį, koks kaitino Bernardą Gi.

Taip nuodėmingai nusiteikęs, dar labiau sutrikusia siela nei Judas Didžiojo ketvirtadienio naktį, kartu su Viljamu patraukiau į refektorių vakarieniauti.

Ketvirta diena

NAKTINĖ

Salvatorė kalba apie stebuklingąją magiją

Legacijoms patiekta nuostabi vakarienė. Abatas, matyt, gerai žinojo ir žmonių silpnybes, ir popiežiaus rūmų papročius (manyčiau, tai patiko ir brolio Mykolo minoritams). Neseniai nudūrė kiaules, ir turėjo būti pagaminti vėdarai taip, kaip daromi jie Montekasine. Bet nelaimingojo Venancijaus galas privertė išpilti visą kiaulių kraują, ir teko laukti, kol nudurs kitas. Bet manau, tomis dienomis visi bjaurėjosi žudyti Viešpaties padarus. Tačiau paruošė vyne mirkytų balandžių, keptą triušį su grybais ir šventos Klaros bandelių, ryžių su migdolais, arba vadinamųjų Kūčių drebučių, agurklės skrebučių, kimštų slyvų, kepinto sūrio, avienos aštriame pipirų padaže, baltųjų pupelių ir rinktinių saldumynų – švento Bernardo pyragų, švento Mykolo pyragėlių, šventos Liucijos akučių, dar atnešta į stalą vyno ir užpiltinių, įkvėpusių gerą nuotaiką net ir atšiauriajam Bernardui Gi: melisos užpiltinės, riešutinės, vyno nuo podagros ir gencijono vyno. Tai būtų panašu į rajūnų sueigą, jei kiekvieno kąsnio ir kiekvieno gurkšnio nebūtų lydėję Šventojo Rašto žodžiai.

Pavalgę visi pakilo nuo stalo labai linksmi, o kai kurie susigalvojo menkų negalavimų, idant galėtų neiti į Naktinę. Bet abatas dėl to nepyko. Ne visų privilegijos ir pareigos yra tokios pat, kokias gauname mes kartu su įšventinimais į mūsų ordiną.

Vienuoliams einant lauk, užtrukau virtuvėje, sudomintas pasiruošimų prieš uždarant ją nakčiai. Pastebėjau, kaip Salvatorė su ryšuliu po

pažastim išslenka pro duris daržų link. Smalsumo pagautas pasekiau jį ir šūktelėjau. Iš pradžių jis bandė slėpti, paskui klausinėjamas atsakė, kad ryšulyje (jis judėjo, tarsi ten būtų gyvas daiktas) turįs basiliską.

– *Cave basilischium! Est lo reys*[1] žalčių, toks pilnas nuodų, iš toli matyti! Ką sakau, nuodai, smarvė jam eina lauk ir užmuša tave! Nuodija tave... Ir turi baltų dėmių ant keteros, galvą kaip gaidys, pusė eina tiesi virš žemės, o pusė šliaužia per žemę kaip kitų žalčių. Ir jį užmuša *bellula*...

– *Bellula*?

– Ak! Bestija mažiausia yra, gal kiek ilgesnė už žiurkę, ir žiurkė jos nekenčia labiausiai. Irgi žaltys ir rupūžė. Ir kai jie ją kanda, *bellula* bėga prie krapo ar pienės ir ją kramto, *et redet ad bellum*[2]. Sako, ji gimdo per akis, bet daugiau sako, kad tie sako blogai.

Paklaustas, ką ruošiasi su tuo basilisku daryti, atšovė, kad tai jo reikalas. Tada, vis labiau graužiamas smalsumo, pasakiau, kad tomis dienomis, kai tiek mirčių, negali būti slaptų reikalų ir pranešiu apie tai Viljamui. Salvatorė ėmė karštai prašyti jo neišduoti, praskleidė ryšulį ir parodė juodą katiną. Prisitraukė mane arčiau ir šlykščiai šypsodamas tarė nenoris, kad raktininkas arba aš, todėl, kad vienas – galingas, o kitas – jaunas ir gražus, galėtume vien sau turėti kaimo mergaičių meilę, o jam neliktų nieko, nes yra bjaurus ir neturtingas. Ir žino stebuklingą magiją, kaip sužadinti kiekvienos moters meilę. Tereikia užmušti juodą katiną, išlupti jam akis, sudėti jas į du juodos vištos kiaušinius, vieną į vieną, o kitą į kitą (ir parodė man du kiaušinius, kaip tikino, tinkamos vištos). Po to reikia tuos kiaušinius supūdyti arklio mėšlo krūvoj (o tokią jis jau paruošė daržo kampe, kur niekas nevaikšto), ir ten iš kiekvieno kiaušinio rasis velniukas, kuris tarnaus ir rūpinsis, kad jis gautų visus pasaulio malonumus. Tik, deja, kad magija pavyktų, reikia, idant moteris, kurios meilės trokštama, prieš sukišant kiaušinius į mėšlą, juos apspjautų, ir tai jam kelia nerimą, nes šią naktį turi rasti tokią moterį ir priversti ją tai padaryti taip, kad ji nežinotų, kam to reikia.

[1] Est lo reys – yra karalius

[2] et redet ad bellum – ir grįžta į kovą

Mano veidą ir visą kūną užliejo karštis, ir silpnu balsu paklausiau, ar šią naktį jis rengiasi atvesti į vienuolyną tą praeitos nakties mergaitę. Jis pašaipiai sukikeno, tardamas, kad mane, ko gero, bus užvaldęs didelis geismas (atsakiau, jog klausiu tik iš smalsumo) ir kad kaime netrūksta moterų, ir jis atves čia kitą, dar gražesnę už tą, kuri man patiko. Jaučiau, kad meluoja norėdamas manim atsikratyti. Kita vertus, ką galėjau padaryti? Sekti jį visą naktį, kai Viljamas laukė manęs visai kitiems darbams? Ir vėl pamatyti tą, prie kurios traukė jausmai, nors protas stūmė šalin tą, kurios nederėtų niekada daugiau matyti, kad ir kaip to geidžiau? Tikrai ne. Todėl įtikinau save, kad apie moteris Salvatorė nemeluoja. Bet meluoja visa kita, o magija tėra jo naivaus ir prietaringo proto vaisius ir jam vis tiek niekas nepavyks.

Supykau ir griežtai patariau šiąnakt eiti miegoti, nes lankininkai sukiojasi po visą vienuolyną. Bet jis atšovė pažįstąs vienuolyną geriau už lankininkus, o esant tokiam rūkui, niekas nieko nepamatys. Todėl dabar, tarė, dingstu, ir nė tu manęs daugiau nepamatysi, net jei už poros žingsnių smaginčiaus su mergaite, kurios geidi. Jis tai pasakė kitais žodžiais, dar niekingesniais, tačiau tokia buvo jo mintis. Nuėjau įtūžęs, nes nevertėjo man, iš kilmingos giminės ir novicijui, leistis į kalbas su tokiu nedorėliu.

Susiradau Viljamą, ir abu padarėme tai, ką reikėjo padaryti. Kitaip tariant, įsikūrę navos šešėlyje, pasiruošėme klausyti Naktinės, kad, pasibaigus pamaldoms, galėtume pradėti mūsų antrą (o mano jau trečią) kelionę į labirinto gelmes.

Ketvirta diena

PO NAKTINĖS

Vėl aplankomas labirintas, prieinamas finis Africae *slenkstis, bet nepavyksta įeiti, nes nežinoma, kas yra ketvirto pirmas ir septintas, o Adsui grįžta meilės liga*

Bibliotekoje užtrukome ilgai. Žodžiais patikrinti atrodė lengva, bet slinkti pirmyn žibinto šviesoje, skaityti užrašus, žymėti plane angas bei aklinas sienas, rašyti pirmąsias raides, sekti kelią ir aklinų sienų raštą nebuvo nei greitas, nei įdomus dalykas.

Mus kamavo šaltis. Naktis nebuvo vėjuota, ir negirdėjome to lengvo šniokštimo, įbauginusio pirmąjį vakarą, bet pro plyšius skverbėsi drėgnas ir stingdantis oras. Apsimovėme vilnones pirštines, kad liečiant knygas nešaltų delnai, tokias, kurios skirtos rašyti žiemą, atvirais pirštais, todėl kartkartėmis reikėdavo rankas prikišti prie liepsnos, glausti jas prie krūtinės ar daužyti vieną į kitą, kad nors kiek sušiltų, o kartu ir šokinėti.

Todėl mūsų darbas buvo nenuoseklus. Sustodavome pasmalsauti spintose, o dabar, kai Viljamas – pasibalnojęs nosį naujaisiais akiniais – galėjo skaityti knygas, kiekvieną perskaitytą pavadinimą lydėjo džiaugsmo šūksniai: arba dėl to, kad jis tą knygą žinojo, arba dėl to, kad jau kuris laikas jos ieškojo, pagaliau dėl to, kad niekada apie ją nebuvo girdėjęs, ir tai jį jaudino bei žadino smalsumą. Žodžiu, kiekviena knyga jam buvo kaip pasakiškas nežinomoje žemėje sutiktas gyvūnas. O kol jis sklaidydavo vieną rankraštį, aš turėdavau ieškoti kitų.

– Pažiūrėk, kas toje spintoje!

Skaičiau traukdamas knygas vieną po kitos:

– Bedos „Historia anglorum“... Ir vėl Bedos „De aeddificatione templi“, „De tabernaculo“, „De temporibus et computo et chronica et circuli Dionysi“, „Ortographia“, „De ratione metrorum“, „Vita Sancti Cuthberti“, „Ars metrica“...

– Aišku, visi Godotinojo darbai... Pažiūrėk ten! „De rhetorica congnatione“, „Locorum rhetoricorum, distinctio“, o čia štai visi gramatikai: Priscianas, Honoratas, Donatas, Maksimas, Viktorinas, Eustichas, Fokas, Asperas... Keista, pirma maniau, kad čia sudėti autoriai iš Anglijos... Pažiūrėkim žemiau...

– *Hisperica... famina*. Kas tai?

– Hibernijos poema. Paklausyk:

Hoc spumans mundanas obvallat Pelagus oras
terrestres amniosis fluctibus cudit margines.
Saxeas undosis molibus irruit avionias.
Infima bomboso vertice miscet glareas
asprifero spergit spumas sulco,
sonoreis frequenter quatitur flabris...[1]

Nesupratau prasmės, bet Viljamas taip tarė žodžius, jog man atrodė, kad girdžiu jūros bangų mūšą.

– O čia? Adelmas Malmesburietis, paklausykit: *Primitus pantorum procerum poematorum pio potissimum paternoque presertim privilegio panegiricum poemataque passim prosatori sub polo promulgatas*... Visi žodžiai prasideda ta pačia raide!

– Žmonės iš mano salų šiek tiek pamišę, – atsakė Viljamas didžiuodamasis. – Pažiūrėkim kitoje spintoje.

[1] Hoc spumans... – Ši putojanti jūra apjuosia pasaulio kraštus
Ir vandenų mūša daužo žemės krantus.
Tylius uolų tarpeklius užlieja aukštos bangos.
Ūžiantys verpetai kelia dugno smėlį
ir keteros apsipila putom,
sudrebina kaukiantys gūsiai...

– Virgilijus.

– Kas? Koks darbas? *Georgikos*?

– Ne. *Epitomos*. Neteko girdėti.

– Tai čia ne Maronas! Tai Virgilijus iš Tulūzos, rektorius, septintas amžius po mūsų Viešpaties gimimo. Garsėjo kaip didis išminčius...

– Čia sakoma, jog menai yra poema, retorika, grama, leporija, dialektika, geometrija... Kokia kalba jis kalba?

– Lotynų, savo išgalvota lotynų kalba, kuri jam atrodė gražesnė. Žiūrėk: jis sako, kad astronomija studijuoja zodiako ženklus, kurie yra *mon, man, tonte, piron, dameth, perfellea, belgalic, margaleth, lutamiron, taminon* ir *raphalut.*

– Jis buvo beprotis?

– Nežinau, nebuvo kilęs iš mano salų. Paklausyk dar, jis sako, kad yra dvylika būdų ugniai pavadinti: *ignis, coquihabin* (*quia incocta coquendi habet dictionem*), *ardo, calax ex calore, fragon ex fragore flammae, rusin de rubore, fumaton, ustrax de urendo, vitius quia pene mortua membra suo vivificat, siluleus, quod de silice siliat, unde et silex non recte dicitur, nisi ex qua scintilla silit. E aeneon, de Aenea deo, qui in eo habitat, sive e quo elementis flatus fertur*[1].

– Juk taip niekas nekalba!

– Ir Dievo laimė. Tai buvo laikai, kai gramatikai, norėdami užmiršti pasaulio blogį, mėgavosi įmantriais dalykais. Man sakė, jog tuo metu penkiolika dienų ir penkiolika naktų retoriai Gabundas ir Terencijus diskutavo apie *ego* šauksmininką ir galop griebėsi ginklų.

– Štai čia, paklausykit... – čiupau knygą, dailiai išpuoštą augmenijos miniatiūromis, su iš šakelių kyšančiais beždžionėmis ir žalčiais. – Paklausykit, kokie žodžiai: *cantamen, collamen, gongelamen, stemiamen, plasmamen, sonerus, alboreus, gaudifluus, glaucicomus...*

[1] ignis, coquihabin... – ugnis, virtuvė (nes nevirta virimo turi vardą), karštis, liepsnė iš liepsnos, spragsė iš liepsnos spragėjimo, rauda iš raudonio, dūmė, degė iš degimo, gyvė, nes veik mirusius sąnarius savim atgaivina, titnagė, nes iš titnago išskyla, iš čia ir titnagą neteisingai vadina, nebent iš kurio kibirkštis skyla. Ir enėja, pagal dievaitį Enėją, kuris ten gyvena, arba iš kur vėjo gaivalas gimsta.

– Mano salos, – vėl švelnesniu balsu prabilo mano mokytojas. – Nebūk per griežtas tiems tolimos Hibernijos vienuoliams, gal tai, kad egzistuoja šis vienuolynas ir dar kalbame apie šventąją Romos Imperiją, yra jų nuopelnas. Tuo metu kita Europos dalis tebuvo griuvėsių krūva, paskelbtas negaliojančiu kai kurių Galijos kunigų suteiktas krikštas, nes buvo ten krikštijama *in nomine patris et filiae*[1], ir ne todėl, kad būtų jie praktikavę naują ereziją ir laikę Jėzų moterim, o todėl, kad nebemokėjo lotynų.

– Kaip Salvatorė?

– Maždaug. Barbarai iš tolimos šiaurės atplaukdavo upėmis plėšti Romos. Pagonių šventyklos virto griuvėsiais, o krikščionių dar nebuvo. Ir tik Hibernijos vienuoliai savo vienuolynuose rašė ir skaitė, skaitė ir rašė, ir piešė miniatiūras, o paskui sėsdavo į laivelius iš gyvulių odos ir plaukdavo į šituos kraštus skelbti Evangelijos, lyg jūs būtumėt bedieviai, supranti? Buvai Bobijuje, jį įkūrė šventas Kolumbanas, vienas iš jų. Todėl nepriekabiauk prie jų naujos lotynų kalbos, nes Europa jau buvo užmiršusi senąją. Buvo jie didūs vyrai. Šventasis Brendanas atvyko iki Laimingojo salyno ir plaukė išilgai pragaro pakrantės, kur matė Judą, grandinėmis prikaustytą prie uolos, o vieną dieną priplaukė prie kažkokios salos ir išsilaipino joje, bet ta sala pasirodė esanti jūrų pabaisa. Aišku, jie buvo pamišę, – pakartojo patenkintas.

– Jų paveikslai tokie... netikiu savo akimis! Kiek spalvų! – tariau mėgaudamasis.

– Ir tai iš kraštų, kur spalvų mažai – šiek tiek žydros ir daug žalios. Bet esame čia ne tam, kad kalbėtume apie Hibernijos vienuolius. Norėčiau žinoti, kodėl jie čia, kartu su anglais ir kitų šalių gramatikais. Pažiūrėk į savo planą, kur esame?

– Vakariniame bokšte. Perrašiau ir kartušus. Išėjus iš kambario su viena anga, be langų, patenkama į septynkampę salę, o iš ten galima patekti tik į vieną bokšto kambarį, pažymėtą raudona H raide. Paskui sukame aplink bokštą iš kambario į kambarį ir grįžtame į kambarį su viena anga, be langų. Raidžių seka: HIBERNI! Jūsų tiesa!

[1] in nomine patris et filiae – vardan Tėvo ir dukters

– HIBERNIA, jei iš galinio kambario grįžtume į septynkampę salę, kuri, kaip ir kitos trys, turi raidę A nuo *Apocalypsis*. Todėl čia sudėti darbai autorių tolimosios Tulės, taip pat gramatikai ir retoriai, nes bibliotekos tvarkytojai manė gramatiką turint būti prie gramatikų, net jei jis iš Tulūzos. Tai kriterijus. Matai, pradedam kažką suprasti!

– Bet rytinio bokšto, iš kurio įėjome, kambariuose skaitėme FONS... Ką tai reiškia?

– Įdėmiai žiūrėk į savo planą, skaityk raides taip, kaip jos išdėstytos nuo pat įėjimo.

– FONS ADAEU...

– Ne, *Fons Adae*, U priklauso antrajam galiniam rytinio bokšto kambariui, prisimenu, gal jis iš kitos sekos. Ką gi mes radome *Fons Adae*, tai yra žemės rojuje (prisimink, ten yra kambarys su altoriumi, pasuktu tekančios saulės kryptimi)?

– Buvo ten daug Biblijų ir jų aiškinimų, vien tik Šventųjų Raštų knygos.

– Matai, Dievo žodis susijęs su žemės rojumi, kuris, kaip visi sako, yra rytuose. O vakaruose yra Hibernija.

– Bibliotekos planas atkuria pasaulio žemėlapį?

– Galbūt. O knygos išdėstytos pagal šalis, iš kurių atkeliavusios arba kur gimę jų autoriai, arba, kaip šiuo atveju, kur jie būtų turėję gimti. Bibliotekininkai nusprendė, kad Virgilijus, gramatikas, Tulūzoje gimė per klaidą, o turėjo gimti vakaruose esančiose salose. Jie ištaisė gamtos klaidas.

Ėjome toliau. Perėjome keletą kambarių, su gražiausiomis Apokalipsėmis, o vienas iš jų buvo tas, kuriame regėjau vizijas. Jau iš tolo pamatėme švytėjimą, ir Viljamas, užsiėmęs nosį, nubėgo jo užgesinti, nusispjovė ant pelenų. Apdairumo dėlei perėjome kambarį skubėdami, nors spėjau prisiminti čia matęs gražią spalvotą Apokalipsę su *mulier amicta sole* ir slibinu. Atkūrėme kambarių seką pradėdami tuo, į kurį įėjome paskiausiai ir kuris buvo pažymėtas raudona Y. Raidės, skaitant atbulai, susidėjo į žodį YSPANIA, bet paskutinė A buvo ta pati, kuria baigėsi HIBERNIA. „Tai reiškia, – tarė Viljamas, – kad lieka dar kambariai, kuriuose laikomos įvairios kitos knygos.“

Šiaip ar taip, dalyje, pavadintoje YSPANIA, radome daugybę Apokalipsės kodeksų, nuostabiai gražių. Viljamas atpažino ispanišką mokyklą. Bibliotekoje, atrodo, buvo pats gausiausias krikščioniškajame pasaulyje apaštalo Jono knygos kopijų rinkinys ir begalės šio teksto aiškinimų. Storiausios knygos priklausė Palaimintojo iš Liébana Apokalipsės aiškinimams, tekstas jose buvo beveik vienodas, bet radome stebėtiną gausybę piešinių variantų, ir Viljamas atpažino ranką tų, kuriuos jis laikė vienais iš garsiausių Asturijos karalystės iliuminatorių: Magijaus, Fakundijaus ir kitų.

Su tokiais ir kitokiais pastebėjimais pasiekėme pietinį bokštą, prie kurio aną vakarą jau buvom priartėję. Kambarys S iš YSPANIA – be lango – vedė į kambarį E, ir taip apsukę penkis bokšto kambarius įėjome į paskutinį, kuriame nebuvo kitų angų, pažymėtą raudona I. Skaitydami nuo galo, perskaitėme LEONES.

– Liūtai, Pietūs, pagal mūsų žemėlapį esame Afrikoje, *hic sunt leones*[1]. O tai paaiškina, kodėl radome tiek bedievių autorių darbų.

– Yra ir daugiau, – tariau šmirinėdamas po spintas. – Avicenos „Canone“, o štai labai gražus kodeksas, kurio rašmenų aš nepažįstu...

– Sprendžiant iš iliustracijų, turėtų būti Koranas, bet, deja, nemoku arabų kalbos.

– Koranas, kitatikių Biblija, iškreipta knyga...

– Knyga, kurioje išmintis kitokia nei mūsų. Bet supranti, kodėl ji padėta čia, kur liūtai ir pabaisos. Štai kodėl – matėm ten – buvo knyga apie pabaisas, ta, kurioje radai ir gražųjį vienaragį. Šioje LEONES dalyje sudėta tai, kas bibliotekos kūrėjams atrodė melo knygos. O kas ten, žemai?

– Lotyniškai, bet versta iš arabų. Aiubas al Ruhavis, traktatas apie šunų hidrofobiją. Čia lobių knyga. O ta – Alhazeno „De aspectibus“...

– Matai, prie pabaisų ir melo jie pastatė ir mokslo knygas, iš kurių krikščionis gali daug ko pasimokyti. Taip galvota tuomet, kai buvo kuriama biblioteka...

– Kodėl prie melo jie padėjo ir knygą su vienaragiu? – paklausiau.

[1] hic sunt leones – čia yra liūtai

– Matyt, bibliotekos kūrėjams šaudavo keistų minčių. Jie manė, kad knyga, kalbanti apie stebėtinus gyvūnus, gyvenančius tolimose šalyse, yra dalis bedievių skleidžiamo melo...

– Bet argi vienaragis – melas? Tai labai mielas ir didžiai simboliškas gyvūnas. Kristaus ir skaistybės figūra, jis tegali būti pagautas į mišką nuvedus nekaltą mergaitę, kurios tyriausią kvapą jausdamas ateina pats, kad padėtų galvą jai ant kelių, ir taip papuola į medžioklių žabangas.

– Taip, Adsai, taip sako. Bet daugelis linkę tikėti, jog tai tik pagonių pramanas.

– Kaip gaila, – tariau. – Norėčiau, eidamas mišku, sutikti tokį vienaragį. Kitaip koks malonumas būtų eiti mišku?

– Nesakau, kad jo nėra. Gal tik jis kitoks, nei piešiamas knygose. Vienas Venecijos keliautojas buvo nuvykęs į labai tolimus kraštus, beveik prie *fons paradisi*[1], apie kuriuos byloja žemėlapiai, ir matė vienaragius. Bet jie buvo grubūs ir nedailūs, bjaurūs, juodi. Manau, jog matė jis tikrus žvėris su vienu ragu kaktoje. Gal jie buvo tie patys, kuriuos pirmą kartą aprašė senosios išminties meistrai, iš Dievo gavę dovaną matyti tai, ko mes negalime pamatyti. Vėliau tas aprašymas, keliaudamas iš vieno autoriaus pas kitą, pakito pakylėtas ant vaizduotės sparnų, ir vienaragiai tapo grakščiais, baltais ir švelniais gyvūnais. Todėl žinodamas, kad miške gyvena vienaragis, neik ten su mergaite, nes jis gali pasirodyti panašesnis į tą, kurį aprašė Venecijos keliautojas, nei į nupieštą šioje knygoje.

– Kodėl Dievas senosios išminties meistrams atskleidė tikrąją vienaragio prigimtį?

– Tai buvo ne atskleidimas, o patirtis. Jie turėjo laimės gimti kraštuose, kur galėjo gyventi vienaragiai, ir tuo laiku, kai vienaragiai ten gyveno.

– Bet kaip galime tikėti senąja išmintim, kurios pėdsakų nuolat ieškote, jei mus ji pasiekia iš melo knygų, ją taip laisvai traktuojančių?

– Knygos yra ne tam, kad jomis tikėtume, o tam, kad jas tyrinėtu-

[1] fons paradisi – rojaus šaltinių

me. Skaitydami knygą, turime tikėti ne tuo, kas joje parašyta, o tuo, kas norėta joje parašyti, ir šitą mintį gerai suprato senieji šventųjų knygų aiškintojai. Toks vienaragis, koks aprašytas šiose knygose, slepia moralinę arba alegorinę, arba anagoginę tiesą, kuri išlieka teisinga tiesa, kaip teisinga yra mintis, jog skaistybė – kilni dorybė. O dėl pažodinės tiesos, kuri yra anų trijų pamatas, reikia patikrinti, iš kokio pirminės patirties šaltinio tas žodis atsirado. Žodį reikia svarstyti, net jei paslėptoji prasmė yra teisinga. Vienoje knygoje parašyta, kad deimantą galima perpjauti tik ožkos krauju. Mano mokytojas, didysis Rodžeris Bekonas sako, jog tai netiesa, nes jis bandė tai padaryti ir jam nepavyko. Bet jei ryšys tarp deimanto ir ožkos kraujo turėtų kokią aukštesnę prasmę, ji liktų nepakitusi.

– Taigi, galima skelbti aukštesnes prasmes meluojant pažodine prasme, – tariau. – Vis dėlto gaila, kad vienaragis toks, koks yra, neegzistuoja ir neegzistavo, ir negalės egzistuoti.

– Nedera riboti visa apimančios dieviškos galios, o jei Dievas norės, atsiras ir vienaragiai. Ir nurimk, jie yra šiose knygose, kur, jei nekalbama apie tikras būtybes, kalbama apie tas, kurios galėtų būti.

– Tai reikia skaityti knygas be tikėjimo, kuris yra teologinė dorybė?

– Lieka dar dvi teologinės dorybės. Viltis, jog tai, kas galima, bus. Ir meilė tam, kuris gėrio vardan šventai tikėjo, jog tai, kas galima, buvo.

– Kam jums vienaragis, jei jūsų protas juo netiki?

– Jis reikalingas man tiek pat, kiek buvo reikalingi Venancijaus kūno pėdsakai sniege, kai jį vilko prie kubilo su kiaulių krauju. Knygų vienaragis yra tarsi pėdsakas. Jei yra pėdsakas, turi būti ir tai, kas tą pėdsaką paliko.

– Bet tai, kaip sakėte, skiriasi nuo pėdsako.

– Teisingai. Ne visada pėdsako forma yra tokia pat kaip ir jį palikusio kūno, ir ne visada jis atsiranda prisispaudus kūnui. Kartais jis atspindi įspūdį, kurį tas kūnas paliko mūsų atminty, ir tai minties pėdsakas. Mintis yra daikto ženklas, o vaizdas yra minties ženklas, ženklo ženklas. Bet iš atvaizdo atkuriu jei ne patį kūną, tai bent kito mintį apie jį.

– Ir to jums gana?

– Ne, nes tikras mokslas neturi tenkintis vien mintimis, kurios yra ne kas kita kaip ženklai, bet turi rasti daiktus su jų savita tiesa. Todėl norėčiau nuo šio pėdsako ateiti prie atskiro vienaragio pėdsako, paties pirmo. Lygiai, kaip norėčiau pereiti nuo miglotų ženklų, kuriuos paliko Venancijaus žudikas (ženklų, galinčių priklausyti daugeliui), prie to vienintelio individo, būtent paties žudiko. Bet ne visada tai galima padaryti per trumpą laiką ir neturint kitų ženklų.

– Taigi visada galiu tik kalbėti apie kažką, kas byloja man apie kažką kita, ir taip toliau, bet niekada nėra to kažko galutinio?

– Galbūt yra, tikrai yra vienaragis. Nesijaudink, ateis diena, ir tu jį sutiksi, kad ir koks juodas ir bjaurus jis būtų.

– Vienaragiai, liūtai, arabų autoriai ir šiaip juodaodžiai, – tariau tuomet, – nėra abejonės, jog tai Afrika, apie kurią kalbėjo vienuoliai.

– Be abejo, tai čia. O jei ji čia, turime rasti Afrikos poetus, kuriuos minėjo Pacifikas iš Tivolio.

Tikrai, tuo pačiu keliu grįžę atgal į kambarį L, vienoje iš jo spintų radome Floro, Frontonio, Apulėjaus, Marciano Kapelos ir Fulgencijaus knygų rinkinį.

– Čia, kaip sakė Berengarijus, turėtų glūdėti kažkokios paslapties paaiškinimas, – tariau.

– Beveik čia. Jis kalbėjo apie *finis Africae*, ir išgirdęs tuos žodžius Malachijas taip įsiuto. *Finis* galėtų būti šis paskutinis kambarys arba... – Čia netikėtai šūktelėjo: – Prisiekiu septyniomis Klonmaknua bažnyčiomis! Ar nieko nepastebėjai?

– Ko gi?

– Grįžkim atgal, į kambarį S, iš kurio išėjome.

Grįžome į pirmąjį kambarį be langų, kurio eilutė skelbė: *Super thronos viginti quatuor*. Iš jo buvo keturi išėjimai. Vienas vedė į kambarį Y, su langu į aštuonkampį. Kitas vedė į kambarį P, palei išorinę sieną, ir buvo sekos YSPANIA tęsinys. Tas iš bokšto pusės vedė į kambarį N, kurį ką tik perėjome. Paskui ėjo siena be lango ir pagaliau ketvirta anga, vedanti į kitą kambarį be lango, su raide U. Kambarys S buvo tas su veidrodžiu, kuris, laimė, kabojo ant sienos iškart man iš dešinės, antraip ir vėl būčiau išsigandęs.

Gerai patyrinėjęs planą, supratau išskirtinę šio kambario padėtį. Kaip iš kambarių be lango kituose trijuose bokštuose, iš jo turėjo būti išėjimas į vidurinę septynkampę salę. Arba įėjimas į septynkampę salę turėjo būti gretimame kambaryje be lango, su raide U. Bet šiame tebuvo durys į kambarį T su langu į aštuonkampį šulinį viduryje ir į kambarį S, o kitos trys jo sienos buvo užstatytos knygų spintomis. Apsižvalgę pastebėjome tai, kas aiškėjo ir iš plano: pagal logiką ir dėl simetrijos šiame bokšte turėjo būti septynkampis kambarys, bet jo čia nebuvo.

– Jo nėra, – tariau.

– Negalimas dalykas, kad jo nebūtų. Jei jo nėra, kiti kambariai turėtų būti daug didesni, o dabar beveik tokie pat kaip ir kitur. Jis yra, bet į jį negalima patekti.

– Užmūrytas?

– Galbūt. Štai ir turime *finis Africae*, vietą, apie kurią sukosi visų mirusiųjų dėmesys. Jis užmūrytas, bet tai nereiškia, kad ten negalima patekti. Priešingai, tikrai galima, ir Venancijus tą kelią rado arba jį jam apsakė Adelmas, išgirdęs tai iš Berengarijaus. Dar kartą pažvelkime į jo užrašus.

Jis išsitraukė iš abito Venancijaus lapą ir perskaitė:

– Ranka virš stabo veikia ketvirto pirmą ir septintą. – Apsižvalgė. – Tikrai! *Idolum* – tai atvaizdas veidrodyje! Venancijus mąstė graikiškai, o ta kalba, dar labiau nei mūsų, *eidolon* yra tiek atvaizdas, tiek vaiduoklis, ir veidrodis grąžina mums deformuotą atvaizdą, kurį mes patys aną naktį palaikėme vaiduokliu! Bet kas yra keturi *supra speculum?* Kažkas ant atspindinčio paviršiaus? Tuomet mums reikėtų atsistoti taip, kad pastebėtume, kas atsispindi veidrodyje ir atitinka Venancijaus pateiktą aprašymą...

Judėjome visomis įmanomomis kryptimis, bet veltui. Be mūsų atspindžių, veidrodyje matėsi tik neryškus menkai teapšviesto žibinto liepsnos kambario vaizdas.

– Tada, – svarstė Viljamas, – *supra speculum* galėtų reikšti kažką už veidrodžio... Turime prie jo prieiti, nes, be jokios abejonės, veidrodis – tai durys...

Veidrodis buvo aukštesnis už normalų žmogų, pritvirtintas prie sienos tvirtu ąžuoliniu rėmu. Apčiupinėjome jį iš visų šonų, bandydami įkišti pirštus tarp sienos ir rėmo, bet veidrodis nė nesukrutėjo, lyg būtų sienos dalis, suaugęs su ja.

– O jei tai ne už veidrodžio, galėtų būti *super speculum*, – murmėjo Viljamas, vis pasistiebdamas ir iškelta ranka braukdamas per rėmo viršų, tačiau ir ten nerado nieko, tik dulkes.

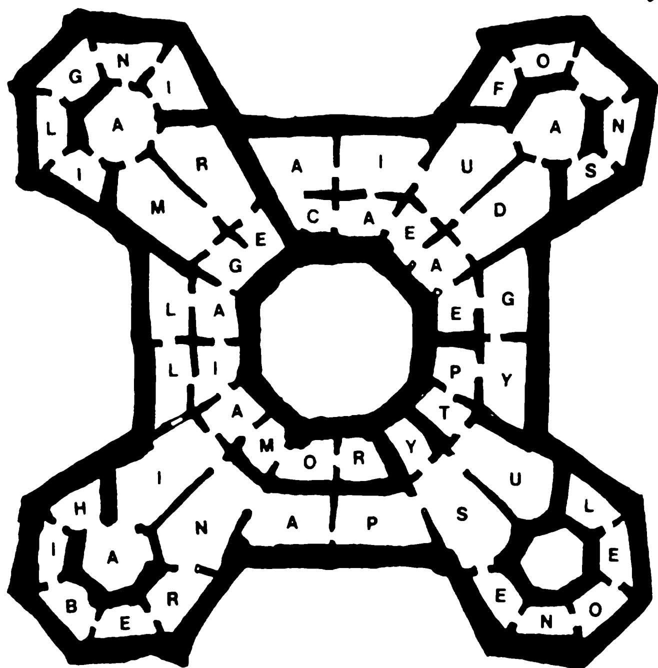
– Kita vertus, – melancholiškai kalbėjo Viljamas, – jei už sienos ir yra kambarys, tos knygos, kurios mes ieškome ir kurios ieško kiti, jame jau nebėra, nes ją iš ten išnešė pirma Venancijus, o vėliau – ir galas žino kur – Berengarijus.

– Gal Berengarijus grąžino ją į vietą.

– Ne, tą vakarą mes buvom bibliotekoje, o viskas rodo, jog jis mirė netrukus po vagystės, tą pačią naktį, maudykloje. Priešingu atveju kitą rytą būtume jį pamatę. Bet nesvarbu... Dabar mums aišku, kur yra *finis Africae*, ir turime beveik visus reikalingus elementus savo planui patobulinti. Sutiki, kad didžiąją dalį labirinto paslapčių mes jau atskleidėm. Sakyčiau, visas, išskyrus vieną. Manau, daugiau pelnysiu įdėmiai dar kartą perskaitęs Venancijaus užrašus, nei toliau čia vaikštinėdamas. Juk matei: labirinto mįslę mes geriau įminėme iš lauko nei iš vidaus. Šį vakarą, stovėdami prieš savo iškreiptus atvaizdus, neatsakysime į rūpimą klausimą. Be to, žiburys silpsta. Eime, užrašysim likusias nuorodas, kurios padės mums geriau nubraižyti planą.

Perėjome kitus kambarius, mano plane žymėdami viską, ką pastebėję. Radome kambarius, skirtus vien tik matematikos ir astronomijos mokslams, ir kitus, su knygomis aramėjų rašmenimis, kurių nė vienas iš mūsų nemokėjo, ir dar kitus, kuriuose knygos buvo surašytos dar mažiau žinomais rašmenimis, gal tie tekstai atkeliavo iš Indijos. Ėjome per dvi tarpusavy susipynusias sekas, pavadintas IUDAEA ir AEGYPTUS. Žodžiu, nenorėdamas vargint mielo skaitytojo mūsų atradimų kronika, pasakysiu tik, jog vėliau, kai galutinai nubraižėme savo planą, įsitikinome, kad biblioteka tikrai pastatyta ir įrengta pagal Žemės rutulio atvaizdą. Šiaurėje radome ANGLIA ir GERMANIA, kurios išilgai vakarinės sienos jungėsi su GALLIA, kad pačiuose tolimiausiuose

n e

N O
G
I F
L A A N
I R A I U S
M D
C A E
E
G A
G
L A E
L I P Y
A T
M Y
O R
I U
H S L
N A P
I A
E
E
B R
O
E N

w s

vakaruose pereitų į HIBERNIA, o pietinės sienos link – ROMA (lotynų klasikų rojų!) ir YSPANIA. Po to pietuose ėjo LEONES ir AEGYPTUS, kurios rytų pusėje tapo IUDAEA ir FONS ADAE. Tarp rytų ir šiaurės išilgai sienos buvo ACAIA, gera sinekdocha, kaip pasakė Viljamas, Graikijai pažymėti, ir tikrai tuose keturiuose kambariuose radome daug pagoniškosios senovės poetų ir filosofų.

Skaityti reikėjo be sistemos, kartais nuo pradžios, kartais atbulai, kartais ratu, dažnai, kaip jau sakiau, viena raidė būdavo skirta dviem skirtingiems žodžiams (tais atvejais kambaryje stovėjo spinta, skirta ir vienos, ir kitos temos knygoms). Tačiau nederėjo šiame išdėstyme ieškoti auksinės taisyklės. Tai buvo grynai mnemoninė priemonė, padedanti bibliotekininkui rasti reikalingą knygą. Pasakyti apie knygą, kad yra ji *quatro Acaiae*, reiškė, kad jos reikia ieškoti ketvirtame kambaryje, skaičiuojant nuo to, kuris pažymėtas pradine A, o kad patektų į jį, bibliotekininkas turėjo mintinai žinoti kelią, kuriuo reikia eiti, ar tiesiai, ar ratu. Pavyzdžiui, ACAIA buvo suskirstyta į keturis kambarius, išdėstytus kvadratu, kas reiškė, jog pirmoji A buvo kartu ir paskutinė, tai ir mes labai greit supratome. Taip pat, kaip greit supratome ir kelią užkertančių sienų išdėstymą. Tarkim, einant iš rytų nė vienas iš ACAIA kambarių neveda į kitus kambarius: labirintas čia baigiasi, ir norint patekti į šiaurinį bokštą, reikia pereiti per tris kitus. Tačiau bibliotekininkai, aišku, žinojo, kad, sakykim, norėdami patekti į ANGLIA, turi pereiti AEGYPTUS, YSPANIA, GALLIA ir GERMANI.

Tuo ir kitais gražiais atradimais baigsiu mūsų vaisingos kelionės į biblioteką aprašymą. Bet, prieš pasakydamas, jog patenkinti patraukėme prie išėjimo (idant įtrauktų mus kiti įvykiai, apie kuriuos netrukus papasakosiu), turiu savo brangiam skaitytojui kai ką prisipažinti. Jau sakiau, kad, nors atėjome čia norėdami rasti paslaptingą šios vietos raktą, pakeliui iš vieno kambario į kitą, kurių padėtį ir paskirtį aiškinomės, sklaidėme įvairiausias knygas, tirdami nežinomą kontinentą ar *terra incognita*. Tai darėme kartu, abu sustodami prie tų pačių knygų: aš – rodydamas jam įdomesnes, jis – aiškindamas man daugelį dalykų, kurių nesupratau.

Bet kartą, kai sukiojomės po pietinį bokštą, pavadintą LEONES, atsitiko taip, kad mano mokytojas stabtelėjo viename kambaryje, susidomėjęs arabų veikalais, pilnais keistų piešinių iš optikos srities; o kadangi tą vakarą turėjome ne vieną, bet du žibintus, apimtas smalsumo įėjau į gretimą kambarį ir ten pastebėjau, jog bibliotekos kūrėjai, vedami išminties ir atsargumo, išilgai vienos iš jo sienų sustatė knygas, kurios tikrai negalėjo būti niekam duotos skaityti, nes įvairiais būdais pasakojo apie kūno bei dvasios ligas, ir tai buvo beveik vien bedievių išminčių darbai. Mano akys užkliuvo už nedidelės knygos, išpuoštos labai nuo temos nutolusiomis (laimė!) gėlių, augalų, gyvūnų porų, kažkokių vaistažolių miniatiūromis, ji vadinosi *Speculum amoris*, ją parašė brolis Masimas Bolonietis, ir gausu joje buvo citatų iš daugelio kitų darbų, skirtų meilės ligai. Kaip mano skaitytojas jau suprato, mano liguistam smalsumui pažadinti nieko kito ir nereikėjo. Taip, pakako to pavadinimo, ir mano protas, taip sunkiai ryte numaldytas, suliepsnojo, o prieš akis vėl iškilo mergaitės paveikslas.

Visą dieną vijęs šalin ryto mintis, tvirtindamas, kad jos nedera sveikam ir valingam novicijui, vėliau nuo jų atitrauktas kitų įdomių ir svarbių dienos įvykių ir taip užliūliavęs savo aistras, įtikėjau išsilaisvinęs iš to, kas negalėjo būti niekas kitas, kaip tik laikinas nerimas. Bet pakako pamatyti šią knygą, kad tarčiau „de te fabula narratur“ ir pasijusčiau dar labiau sergantis meile, nei maniau. Vėliau įsitikinau, jog, skaitydami medicinos knygas, įsikalbame sau visas ligas, kurios tik ten aprašytos. Todėl ir toji knyga, karštligiškai verčiant lapus, baiminantis, kad tuoj įeis Viljamas ir paklaus, ką čia taip rimtai studijuoju, įtikino mane, jog sergu liga, kurios simptomai taip puikiai joje aprašyti, todėl, jei nerimavau dėl savo būklės, antra vertus, džiūgavau matydamas taip gyvai ją pavaizduotą; tikinau save, kad, nors esu ligonis, ta liga, sakykim, yra normalus dalykas, jei tiek kitų persirgo ja tuo pat būdu, o cituojami autoriai, atrodė, susitarė kaip tik mane paimti savo aprašymų modeliu.

Mane sujaudino Ibn Hazmo žodžiai, apsakantys meilę kaip maištingą ligą, nuo kurios vaistai yra joje pačioje, ir tas, kuris ja serga, nenori išgyti, o tas, kuris susirgo, nenori iš jos išsivaduoti (Dievas mato, tai

buvo tiesa!). Supratau, kodėl ryte mane taip audrino viskas, ką mačiau, nes atrodo, kad meilė, kaip sako Bazilijus iš Ančiros, ateina per akis – simptomas, kurio negalima supainioti, – ir tas, kurį ji užpuola, yra pernelyg linksmas, nors tuo pat metu trokšta nuo visų būti nuošalėje, jam brangi vienatvė (kaip ir man šįryt), ir apima nesutramdomas nerimas ir atimantis žadą apkvaišimas... Išsigandau skaitydamas, jog nuoširdus įsimylėjėlis, tas, iš kurio atimtas meilės objektas, išsenka, dažnai atgula į patalą, o kartais liga kankina protą, ateina pamišimas ir prasideda klejonės (matyt, tos būklės aš dar nebuvau pasiekęs, nes visai neblogai padirbėjau tyrinėdamas biblioteką). Išsigandęs skaičiau, jog liga sunkėja ir gali ištikti mirtis, ir klausiau savęs, ar džiaugsmas, kurį patiriu galvodamas apie mergaitę, vertas šios didžiausios kūno aukos, ką ir kalbėti apie sielos gerovę.

Mat radau dar ir kitą Bazilijaus citatą, skelbiančią, jog „qui animam corpori per vitia conturbationesque commiscent, utrinque quod habet utile ad vitam necessarium demoliuntur, animamque lucidam ac nitidam carnalium voluptatum limo perturbant, et corporis munditiam atque nitorem hac ratione miscentes, inutile hoc ad vitae officia ostendunt“[1]. O toks apverktinas tikrai netroškau pasijusti.

Iš šventosios Hildegardos žodžių sužinojau, jog ta melancholiška nuotaika, kuri buvo apėmusi dieną ir kurią priskyriau saldžiam skausmo jausmui netekus mergaitės, pavojingai primena jausmą, patiriamą to, kuris nusisuka nuo darnaus ir tobulo rojaus patyrimo, ir kad šitą „nigra et amara“ melancholiją sukelia žalčių šnypštimas ir velnio pagundos. Su ta mintim sutiko ir bedieviai, nes mano akys užkliuvo už eilučių, priskirtų Abu Bakr-Muhamedui Ibn Zaka-rija ar-Raziui, kuris knygoje *Liber continens* sulygina meilės melancholiją su likantropija, verčiančia savo auką elgtis kaip vilką. Jos aprašymas sutraukė man burną: pirmiausia pakinta įsimylėjėlių išvaizda, nusilpsta jų regėjimas, akys įdumba ir nebeturi ašarų, liežuvis pamažu išdžiūsta ir išvirsta

[1] „qui animam...“ – tie, kurie sielą su kūnu per ydas ir nerimus jungia, kartu naikina, kas gyvenimui reikalinga ir būtina: sielą skaisčią ir švarią kūniškų geismų purvu drumsčia, ir šitaip kūną švarų ir taurų tepa, paversdami jį netinkamu gyvenimo pareigoms atlikti

spuogais, visas kūnas sausėja, ir kenčia jie nenumaldomą troškulį; tuomet leidžia jie dienas tysodami veidu žemyn, ant skruostų ir ant blauzdikaulių pasirodo lyg šuns įkandimai, paskui naktimis klajoja jie po kapines it vilkai.

O perskaitęs didžiojo Avicenos citatą, nebeturėjau jokių abejonių dėl savo padėties rimtumo, nes meilė joje buvo apibūdinta kaip atkakli melancholiškos prigimties mintis, gimstanti nuolat galvojant apie priešingos lyties asmens bruožus, mostus ir elgesį (kaip tikroviškai ir gyvai pavaizdavo Avicena mano atvejį): negimsta ji kaip liga, bet liga tampa, o nepatenkinta virsta įkyria mintim (bet kodėl ji persekiojo mane, jei aš, teatleidžia man Viešpats, buvau visai patenkintas? O gal tai, kas įvyko praeitą naktį, nebuvo meilės pasitenkinimas? Kaipgi tenkinama ši liga?), paskui pradedama nuolat mirksėti, netolygiai kvėpuoti, juoktis, verkti, širdis ima daužytis (manoji tikrai daužėsi, o skaitant šias eilutes, užimdavo kvapą). Avicena siūlė tikrą būdą, rekomenduotą dar Galeno, kaip atrasti tą, kurį kitas yra pamilęs: užčiuopti kenčiančiojo pulsą ir tarti vardus priešingos lyties asmenų, kol pajusi, kurį vardą tariant pulsas pagreitėja, ir aš bijojau, kad tuoj įeis mano mokytojas, suims man riešą, ir iš kraujo tvinksnių atskleis paslaptį, o tai mane be galo sugėdintų... Deja, Avicena siūlė kaip vaistą dviem įsimylėjėliams susijungti santuokoje, ir liga esą praeis. Todėl jis neabejotinai buvo bedievis, nors ir įžvalgus, nes nerūpėjo jam benediktinų novicijus, pasmerktas niekuomet nepagyti – ar, tiksliau, dėl savo pasirinkimo ar apdairių tėvų valia sutikęs niekada nepagyti. Laimė, Avicena, nors ir negalvodamas apie kliuniečių ordiną, svarstė ir negalinčių susijungti mylimųjų atvejį ir kaip radikalų gydymą siūlė karštas vonias (kuriomis Berengarijus norėjo išsigydyti iš savo nedoros meilės Adelmui ligos? Bet ar galima sirgti meile tos pačios lyties asmeniui, ar tai nėra tik gyvuliškas gašlumas? O ar aš praėjusią naktį nepasielgiau gosliai kaip gyvulys? Ne, tikrai ne, tariau sau, tas goslumas buvo saldus; bet tuoj po to: klysti, Adsai, tai velnio apgaulė, jis buvo pats gyvuliškiausias, ir, jei nusidėjai tapdamas gyvuliu, nusidedi dar labiau dabar, nenorėdamas to pripažinti!). Paskui perskaičiau, kad, pasak to paties Avicenos, yra ir kitų priemonių: pavyzdžiui, leisti laiką draugėje senų ir patyrusių moterų, nuolat šmeižiančių numylėtąją, – o senos moterys šiam

reikalui, atrodo, labiau tinka už vyrus. Gal tai buvo išeitis, bet vienuolyne senų moterų rasti negalėjau (tiesą sakant, jaunų taip pat), tad reikėjo prašyti, kad kuris nors vienuolis blogai kalbėtų apie mergaitę, tačiau kurio? Be to, ar galėjo vienuolis pažinoti moteris taip pat gerai, kaip pažinojo jas moteris, sena ir liežuvautoja? Paskutinė saraceno pasiūlyta išeitis buvo tiesiog begėdiška, nes patarė nelaimingajam įsimylėjėliui susijungti su daugeliu vergių, o vienuoliui tai buvo visai netinkama. Tai kaip pagaliau jaunam vienuoliui išgyti nuo meilės ligos, tariau sau, argi nėra jam išsigelbėjimo? Gal padės Severinas su savo žolelėmis? Bet radau Arnoldo Vilanovos knygos ištrauką, o šį autorių kartą man labai pagarbiai citavo Viljamas. Jis teigė meilės ligą kylant iš kūno syvų ir oro pertekliaus, kai žmogaus organizmas gauna per daug drėgmės ir šilumos, nes kraujas (gaminantis sėklą), pernelyg sustiprėjęs, duoda sėklos perteklių, „complexio venerea", ir sukelia troškimą susijungti vyrui su moterim. Tokia yra blaivaus proto galia, esanti užpakalinėje vidurinio skilvelio encefalo dalyje (kas tai galėtų būti, svarsčiau), kurios tikslas – pastebėti nematomas *intentiones*, esančias matomuose objektuose, pažįstamas jausmais, o kai jausmais suvokiamo objekto geismas tampa per daug galingas, blaivaus proto galia lieka sukrėsta ir tegyvena vien numylėto asmens šmėkla; tuomet patiriamas sielos ir kūno uždegimas, liūdesį keičia džiaugsmas, o šį vėl liūdesys, nes karštis (kuris nevilties minutėmis pasitraukia į kūno gilumą, kai kūno paviršius pašiurpsta iš šalčio) džiaugsmo minutėmis išsilieja į paviršių ir uždega skruostus. Arnoldo siūlomas gydymas buvo prarasti tikėjimą ir viltį susijungti su savo meilės objektu ir taip atitolinti nuo jo mintis.

Jau pasveikau arba sveikstu, tariau sau, nes turiu maža ar jokios vilties pamatyti savo meilės objektą, o jei ir pamatyčiau, su juo susitikti, o jei ir susitikčiau, tai vėl jį turėti, o jei ir įgyčiau, išlaikyti prie savęs, ir dėl savo vienuoliškos padėties, ir dėl pareigų, kurias man primeta mano šeimos padėtis... Esu išgelbėtas, tariau, užverčiau knygą ir atsipeikėjau dar prieš Viljamui įeinant į kambarį. Kartu tęsėme kelionę po jau atpažintą labirintą (ką prieš tai ir papasakojau) ir tąkart užmiršau savo apsėdimo objektą.

Kaip paaiškės, ji netrukus vėl užvaldys mano mintis, betgi (deja!) kokiomis skirtingomis aplinkybėmis.

Ketvirta diena

NAKTIS

Salvatorė patenka į Bernardo Gi nagus, o Adso numylėtoji mergaitė suimama kaip ragana, ir visi eina miegoti daug nelaimingesni ir labiau susikrimtę

Taigi jau leidomės į refektorių, kai nuo virtuvės pusės išgirdome šūksnius ir pamatėme šmėkščiojant žiburius. Viljamas tuoj užpūtė mūsų žibintą. Glaustydamiesi prie sienos, prisiartinome prie durų į virtuvę ir išgirdome, kad šauksmai sklinda iš lauko, pro atviras laukujes virtuvės duris. Paskui balsai ir šviesos nutolo, ir nežinia kas užtrenkė duris. Toji sumaištis reiškė, jog įvyko kažkas nemalonaus. Skubiai perėjome osarijų, išnirome tuščioje bažnyčioje, pro pietines duris išėjome į lauką ir klostre pamatėme deglus.

Nuskubėjome ten, o sąmyšyje atrodė, kad ir mes atbėgome kartu su kitais, ten susirinkusiais, atėjusiais iš dortuaro ar iš piligrimų namo. Pamatėme lankininkus, laikančius Salvatorę, baltą kaip jo akių baltymas, ir raudančią moterį. Nusmelkė širdį: tai buvo mano svajonių mergaitė. Išvydusi mane, pažino ir metė maldaujamą, nevilties kupiną žvilgsnį. Jau norėjau šokti prie jos, bet Viljamas mane sulaikė, sušnibždėjęs griežtą įspėjimą. Vienuoliai ir vienuolyno svečiai dabar bėgo iš visų pusių.

Atėjo abatas ir Bernardas Gi, kuriam lankininkų kapitonas trumpai papasakojo, kas įvykę.

Inkvizitoriaus įsakymu šiąnakt jie budėjo visoje plokštikalnėje, o ypač akylai sekė alėją, vedusią nuo vartų iki bažnyčios, daržus ir Buveinės

fasadą (kodėl, pagalvojau, ir supratau: matyt, todėl, kad Bernardas, iš tarnų ar virėjų surinkęs gandus apie naktinius ryšius tarp kaimo ir virtuvės, ko gero, nė nenujautė, kas į juos įveltas, nors, kas žino, ar paikasis Salvatorė, atskleidęs man savo ketinimus, nebus kam nors kalbėjęs apie juos ir virtuvėje ar arklidėse, ir tas, įbaugintas popietinės apklausos, išplepėjęs viską Bernardui). Budriai stebėdami, nors buvo tamsu ir ūkanota, lankininkai užtiko Salvatorę kartu su moterim, bruzdančius prie virtuvės durų.

– Moteris šventoje vietoje! Dar su vienuoliu! – griežtai tarė Bernardas, kreipdamasis į abatą. – Maloningasai pone, – tęsė, – jei būtų kalbama vien apie skaistybės įžado sulaužymą, šio žmogaus bausmė priklausytų jūsų jurisdikcijai. Bet nežinia, ar šių nedorėlių veiksmai nėra pavojingi visų svečių gerovei, todėl tai pirmiausia ir turime atskleisti. Nagi, nedorasai, – tarė atplėšdamas nuo Salvatorės krūtinės ryšulį, kurį vargšelis bandė paslėpti, – kas ten viduje?

Aš jau žinojau, kas: peilis, juodas katinas, kuris pabėgo piktai miaukdamas vos išvyniojus ryšulį, ir du sutraiškyti glitūs kiaušiniai, visiems pasirodę lyg kraujas, tulžis ar dar kokia siaubinga substancija. Salvatorė kaip tik ėjo į virtuvę, kad užmuštų katiną, išluptų jam akis, ir kas žino, kokiais pažadais suviliojo mergaitę eiti su juo. Kokiais pažadais, netrukus sužinojau. Lankininkai apieškojo mergaitę, šaipydamiesi ir persimesdami gašliais žodžiais, ir rado dar nenupešiotą gaidžiuką. Nelaimė, naktį, kai visos katės juodos, gaidys pasirodė juodas, kaip ir katė. Pamaniau, kad nieko daugiau ir nereikėjo, kad priviliotų tą vargšę išalkusią mergaitę, kuri jau praeitą naktį paliko (iš meilės man!) brangiąją jaučio širdį...

– Ak, ak, – sušuko Bernardas didžiai susirūpinusiu balsu, – juodas katinas ir juodas gaidys... Puikiai pažįstu tas parafernalijas... – Tarp susirinkusiųjų jis pastebėjo Viljamą. – Broli Viljamai, jūs taip pat jas pažįstate? Ar ne jūs buvote inkvizitorium prieš trejus metus Kilkenyje, kur mergaitė bendravo su velniu, pasirodančiu jai juodo katino pavidalu?

Man pasirodė, kad mokytojas tyli iš bailumo. Čiupau jį už rankovės, patampiau ir beviltiškai sušnabždėjau:

– Pasakykit, kad buvo jis skirtas suvalgyti...

Viljamas išsilaisvino ir labai mandagiai kreipėsi į Bernardą.

– Nemanau, kad mano sena patirtis jums reikalinga daryti savas išvadas, – tarė.

– Ak, ne, yra ir svaresnių liudytojų, – nusišypsojo Bernardas. – Steponas Burbonas savo traktate pasakoja apie septynias Šventosios Dvasios dovanas: kaip šventasis Dominykas, pasakęs Fanžo mieste pamokslą prieš eretikus, moterims paskelbė, jog pamatysiančios, kam iki šiol tarnavusios. Ir netikėtai metė į jų būrį išsigandusį katiną, dydžio kaip geras šuva, su plačiomis liepsnojančiomis akimis, bambą siekiančiu kraujuotu liežuviu, trumpa ir stačiai viršun pakelta uodega, todėl, kur tik pasisukdavęs, visiems rodė savo nedorą užpakalį, smirdantį kaip joks kitas, kas ir dera tai angai, kurią gausybė šėtono garbintojų, tarp kurių buvo riteriai ir tamplieriai, bučiuodavo savo susitikimų metu. Valandėlę pasisukiojęs tarp moterų, katinas šoko ant varpo virvės ir užlipo ja palikęs paskui save dvokiančias išmatas. Argi ne katinas yra katarų numylėtas padaras, o savo vardą jie paėmę, pasak Alano Saliečio, kaip tik nuo *catus*, nes bučiuoja šio gyvūno užpakalį, laikydami jį Liuciferio įsikūnijimu? O ar šios šlykščios praktikos nepatvirtina ir Viljamas iš Lavernos savo *De legibus?* Ar Albertas Didysis nesako, jog katinas iš prigimties yra velnias? Ar nepasakojo mano garbingasai brolis Žakas Furnjė, kad ant inkvizitoriaus Gaufreno iš Karkasonės mirties patalo pasirodę du juodi katinai buvę ne kas kita kaip demonai, geidžiantys iš tų palaikų pasišaipyti?

Per susirinkusiuosius nuvilnijo pasibaisėjimo šnabždesys, daugelis vienuolių žegnojosi.

– Maloningasai abate, – toliau tęsė Bernardas, nutaisęs dorybingą veidą, – gal jūs ir nežinote, kam šiuos įnagius naudoja nusidėjėliai! Bet aš gerai tai žinau, tepadeda man Dievas! Mačiau niekingiausias moteris, kurios tamsiausiomis nakties valandomis, kartu su kitomis iš to paties molio, naudojo juodus katinus kerams ir negalėjo jų išsiginti: raitos ant tų padarų naktimis nušuoliuodavo neregėtus nuotolius, tempdamos paskui savo vergus, paverstus gašliausiais inkubais... O pats velnias pasirodydavo joms – bent jos tvirtai tuo tikėjo – juodo gaidžio

ar kito juodžiausio padaro pavidalu, ir su juo jos smagindavosi, neklausinėkit, kaip. Ir tikrai žinau, jog, pasitelkus tokią nekromantiją, neseniai pačiame Avinjone, siekiant pasikėsinti į mūsų viešpaties popiežiaus gyvybę, paruošti filtrai ir tepalai, ir jo maistas buvo užnuodytas. Popiežius išsigelbėjo ir rado nuodus tik dėka stebuklingų gyvatės liežuvio formos papuošalų, su nuostabiais smaragdais ir rubinais, Dievo valia padedančių išaiškinti nuodus maiste! Vienuolika jam padovanojo Prancūzijos karalius, vienuolika tų brangiausių liežuvių, garbė dangui, ir tik jie mūsų viešpačiui popiežiui padeda išvengti mirties! Taip, popiežiaus priešai padarė dar daugiau, visi žino, kas išaiškėjo apie eretiką Bernardą Malonųjį, suimtą prieš dešimt metų: jo namuose rastos niekingiausiuose puslapiuose pažymėtos juodosios magijos knygos su patarimais, kaip iš vaško figūras paruošti, kad pakenktum savo priešams. Nepatikėsit, ten rastos ir figūros, tikrai labai nagingai padarytos, vaizduojančios patį popiežių su raudonais taškais gyvybingose kūno vietose; o visi žino, kad tokios figūros, parištos už virvutės, kabinamos prieš veidrodį ir badomos į gyvybingas vietas adatomis, ir... Ak, bet kodėl gaištu aš laiką tokiems nedoriems dalykams? Pats popiežius yra apie juos kalbėjęs, juos aprašęs ir pasmerkęs savo konstitucijoje *Super illius specula!* Tikiuosi, savo turtingoje bibliotekoje turite kopiją, idant galėtute deramai ją apmąstyti...

– Turime, be abejo, turime, – karštai patvirtino sunerimęs abatas.

– Na, gerai, – baigė Bernardas. – Dalykas man atrodo aiškus. Sugundytas vienuolis, ragana ir kažkokios apeigos, laimė, nespėtos įvykdyti. Koks jų tikslas? Tai sužinosime, ir tam aš skirsiu keletą miego valandų. Ar jūsų malonybė nenurodytų vietos, kur būtų galima įkalinti šį žmogų...

– Po kalve, – tarė abatas, – yra celės, kuriomis, laimė, retai tesinaudojame, ir jos tuščios jau daugelį metų...

– Laimė arba nelaimė, – ištarė Bernardas.

Ir prisakė lankininkams, kad, kieno nors palydėti, nuvestų į dvi atskiras celes tuodu suimtuosius ir pasirūpintų pritvirtinti tą vyrą prie žiedo sienoje taip, kad jis, netrukus ten atėjęs, galėtų jį apklausti žiūrėdamas tiesiai į akis. O dėl mergaitės, pridūrė, viskas aišku, ir

neverta jos šiąnakt tardyti. Rasis ir kitų įrodymų, kad sudegintume ją kaip raganą. O jei ji ragana, nelengva bus priversti ją prabilti. Vienuolis dar gali atgailauti (žvelgė į tirtantį Salvatorę, lyg sakydamas, jog duoda jam paskutinę viltį) ir papasakoti tiesą išduodamas, pridūrė, savo bendrus.

Juodu išvedė: vieną tylų, suvargusį, karščiuojantį, kitą raudančią, besispardančią, kriokiančią kaip skersti vedamas gyvulys. Bet nei Bernardas, nei lankininkai, nei aš nesupratome, ką ji kalba savo kaimiška šneka. Kad ir kalbėjo, buvo kaip nebylė. Yra žodžių, suteikiančių galios, ir tokių, kurie tik pagilina vienatvę, ir tokie yra liaudies kalbų žodžiai, kuriais kalba prastuomenė, Viešpaties neišmokyta reikšti minčių visiems bendra mokslo bei galingųjų kalba.

Dar kartą pabandžiau pulti paskui ją, o Viljamas paniurusiu veidu vėl mane sulaikė.

– Stovėk ramiai, kvaily, – tarė, – mergaitė jau prarasta, ji tik sudegęs kūnas.

Kai taip stovėjau apimtas siaubo, galvoje siaučiant prieštaringoms mintims, spoksodamas į mergaitę, pajutau, kaip kažkas palietė mano pečius. Nežinau kodėl, bet dar prieš atsisukdamas iš prisilietimo pažinau Hubertiną.

– Žiūri į raganą, taip? – paklausė jis.

Supratau, kad jis negali žinoti apie mano nutikimą, o kalba taip tik dėl to, kad, turėdamas nepaprastą įžvalgą, pagavo mano kupiną nevilties, įtemptą žvilgsnį.

– Ne... – išsigyniau, – nežiūriu į ją... tai yra gal žiūriu į ją, bet nežiūriu kaip į raganą... juk nežinia, gal ji nekalta...

– Tu žiūri į ją, nes yra graži. Ji graži, tiesa? – paklausė nepaprastai šiltai, suspausdamas man ranką. – Jei žiūri į ją, nes yra graži, ir tai tave jaudina (žinau, kad jaudina, o dėl nuodėmės, kuria ją įtaria, ji tau atrodo patrauklesnė), jei žiūri į ją ir jos geidi, vadinasi, ji yra ragana. Būk atsargus, mano sūnau... Kūno grožis baigiasi odos paviršiumi. Jei žmonės matytų tai, kas yra po oda, kaip tai atsitinka su Beotijos lūšimi, pamatę moterį jie pašiurptų. Visas grožis tėra gleivės ir kraujas, syvai ir tulžis. Jei galvosi apie tai, kas slypi šnervėse, gerklėje ir pilve, nerasi

ten nieko, vien purvą. O jei tau bjauru liesti pirštu gleives ar mėšlą, kaip gali geisti apglėbti tą pilną mėšlo maišą?

Mane pradėjo pykinti. Nebenorėjau klausytis jo žodžių. Padėjo mokytojas, irgi juos girdėjęs. Jis prisiartino prie Hubertino, čiupo jį už rankos ir patraukė nuo manęs.

– Užteks, Hubertinai, – tarė. – Ši mergaitė greit bus kankinama, o paskui sudeginta. Ji taps tik tuo, apie ką kalbėjai: gleivėmis, krauju, syvais ir tulžimi. Bet tokie kaip mes trauks jai iš po odos tai, kas Viešpaties valia tos odos buvo paslėpta ir pagražinta. O pirminės materijos požiūriu tu esi ne geresnis už ją. Palik berniuką ramybėje.

Hubertinas sutriko.

– Matyt, aš nusidėjau, – sumurmėjo jis, – aš tikrai nusidėjau. Ką dar gali daryti nusidėjėlis?

Visi jau traukė atgal aptardami tai, kas nutiko. Viljamas kiek užtruko su Mykolu ir kitais minoritais, klaususiais jo nuomonės.

– Bernardo rankose dabar yra argumentas, nors ir labai daugiareikšmis. Po vienuolyną sukiojasi nekromantai, darantys tai, kas bandyta daryti popiežiui Avinjone. Bet tai nėra įrodymas, ir negalės būti panaudota sutrukdyti rytdienos susitikimą. Šiąnakt jis pabandys išpešti iš to nelaimingojo kokių nors nuorodų, kurių, esu tikras, nepanaudos rytoj ryte. Pasilaikys jas atsargai ir panaudos vėliau, kad sutrukdytų diskusiją, jei ši pakryptų jam nepalankia linkme.

– Ar gali jis priversti tą nelaimėlį prisipažinti kažką, ką vėliau panaudotų prieš mus? – paklausė Mykolas Čezenietis.

Viljamas abejojo.

– Tikėkimės, ne, – atsakė.

Supratau, kad jei Salvatorė papasakos Bernardui tai, ką yra papasakojęs mums apie savo ir raktininko praeitį, ir jei paaiškės jų ryšiai su Hubertinu, kad ir kokie menki jie būtų, padėtis taps visai nepalanki.

– Šiaip ar taip, lieka tik laukti, – ramiu balsu tarė Viljamas. – Kita vertus, Mykolai, viskas jau iš anksto nuspręsta. Bet tu nori pats tai patirti.

– Noriu, – atsakė Mykolas, – ir Viešpats man padės. Teužtaria mus šventasis Pranciškus.

– Amen, – atsakė visi.

– Bet tai gali būti neįmanoma, – neiškentė nepridūręs Viljamas, ne itin pagarbiai. – Šventasis Pranciškus gal dar tebelaukia Teismo dienos ir nemato Viešpaties veido.

– Tebūnie prakeiktas eretikas Jonas! – girdėjau burbant meserą Jeronimą, kai visi ėjome į savo celes. – Jei atims ir šventųjų užtarimą, kur mes dėsimės, vargšai nusidėjėliai?

PENKTA DIENA

Penkta diena

PIRMOJI

Brolių diskusija apie Kristaus neturtą

Penktosios dienos rytą širdyje kirbėjo tos nakties įvykių sukeltas nerimas, pakilau jau skambinant Pirmajai, Viljamo stipriai purtomas, ir išgirdau jo žodžius, jog tuoj prasidės abiejų legacijų susitikimas. Pažvelgiau pro langą ir nieko nepamačiau. Praėjusios dienos rūkas virto pieno baltumo drobule, visiškai užklojusia plokštikalnę.

Vos išėjus laukan, vienuolynas stojo man prieš akis toks, kokio dar nebuvau matęs: galėjai įžvelgti iš toliau tik didžiausius statinius – bažnyčią, Buveinę, kapitulos salę, stūksančius kaip šešėliai tarp šešėlių, kiti pastatai matėsi vos per kelis žingsnius. Atrodė, kad daiktų ir gyvulių formos atsiranda staiga ir iš niekur; žmonės išnirdavo iš ūkanų pilki tarsi vaiduokliai ir tik pamažu aiškėdavo, nors vargiai galėjai juos atpažinti.

Man, gimusiam šiauriniame krašte, šis reiškinys nebuvo svetimas ir kitomis aplinkybėmis būtų priminęs gimtąsias lygumas ir gimtąją pilį. Tačiau tą rytą orai atrodė skaudžiai gimininigi sielos būsenai, ir liūdesys, su kuriuo širdy pakilau, augo tuo labiau, kuo labiau artėjau prie kapitulos salės.

Už kelių žingsnių nuo pastato pamačiau Bernardą Gi, atsisveikinantį su kažkuo, ko iš pirmo žvilgsnio neatpažinau. Jam einant pro mane, supratau, jog tai Malachijas. Jis žvalgėsi, tarsi bijodamas būti sučiuptas nusikaltimo vietoje; bet, kaip sakiau, šio žmogaus išraiška iš prigimties buvo tokia, tarsi slėptų jis ar bandytų nuslėpti bjaurią paslaptį.

Nutolo manęs nepažinęs. O aš, smalsumo genamas, pasekiau Bernardą ir pamačiau jį sklaidant kažkokius lapus, kuriuos galbūt gavo iš Malachijo. Jau ant kapitulos salės slenksčio mostu pasišaukė netoliese buvusį lankininkų vadą ir kažką šiam pašnibždėjo. Po to įėjo vidun. Aš – jam iš paskos.

Pirmą kartą įžengiau į tą pastatą, kuris iš lauko atrodė kuklių matmenų ir santūrių bruožų; pastebėjau, jog pastatytas jis neseniai, ant pirmosios vienuolyno bažnyčios, gal sunaikintos gaisro, griuvėsių.

Įžengus iš lauko, pirma reikėjo praeiti pro naujovišką portalą – su smailia arka, be dekoracijų ir su rozete viršuje. Toliau buvo prieangis, pastatytas ant senojo nartekso liekanų. Priešais kilo dar vienas portalas, jau senoviškas – su nuostabiai išraižytu pusmėnulio timpanu. Tai buvo, matyt, sunykusios bažnyčios portalas.

Timpano raižiniai buvo tokie pat gražūs kaip ir dabartinėje bažnyčioje, tik keliantys mažiau nerimo. Ir šiame timpane dominavo soste sėdintis Kristus; bet aplink jį įvairiomis pozomis ir su įvairiais daiktais rankose buvo dvylika apaštalų, jo pasiųstų eiti į pasaulį ir skelbti žmonėms Gerąją Naujieną. Virš Kristaus galvos į dvylika dalių padalytoje arkoje ir po Kristaus kojomis nenutrūkstama procesija ėjo pasaulio tautos, kurioms buvo skirta pažinti Evangeliją. Iš jų apdarų atpažinau hebrajus, kapadokiečius, arabus, indus, frygus, bizantiečius, armėnus, skitus, romėnus. O tarp jų, trisdešimtyje ovalų, išrėžtų lanke virš dvylikos dalių arkos, matėsi nežinomų pasaulių gyventojai, aprašyti *Fiziologe* ar nepatikimuose keliautojų pasakojimuose. Daugelio iš jų nežinojau, o kitus pažinau: pusiau žvėris su šešiais rankų pirštais; faunus, gimstančius iš kirmėlių, gyvenančių tarp medžio žievės ir kamieno; sirenas žvynuotomis uodegomis, gundančias jūreivius; juodakūnius etiopus, besislepiančius nuo saulės kaitros požeminiuose urvuose; onokentaurus, kurie buvo žmonės iki bambos, o žemiau asilai; kiklopus tik su viena skudo didumo akim; Scilę su mergaitės galva ir krūtine, vilkės pilvu ir delfino uodega; plaukuotus žmones iš Indijos, gyvenančius pelkėse ir prie Epigmaridės upės; šuniasnukius, kurie negali nė žodžio ištarti nelodami; plokščiapėdžius, greit lakstančius ant savo vienintelės kojos, kurie, norėdami apsiginti nuo saulės, išsitiesia ir iškelia pėdą

kaip skėtį; astomatus iš Graikijos, neturinčius burnų, kvėpuojančius šnervėmis ir gyvenančius tik oru; barzdotas moteris iš Armėnijos; pigmėjus; epistigus, kai kurių vadinamus taip pat blemais, gimstančius be galvų, su burnomis ant pilvų ir akimis ant pečių; pabaisiškas Raudonosios jūros pakrančių moteris, dvylikos pėdų ūgio, su plaukais iki žemės, jaučio uodega nugaros vidury ir kupranugario kanopomis; ir tokius, su persuktomis pėdomis, todėl sekantys paskui visada ateina ten, iš kur jie išėjo, o ne kur nuėjo; ir dar trigalvius žmones su akimis, šviečiančiomis lyg žibintai; ir Kirkės salos pabaisas su žmonių kūnais ir įvairiausių gyvūnų galvomis...

Tokie ir dar kitokie stebuklai puošė portalą. Bet nė vienas iš jų nekėlė nerimo, nes nebuvo jie skirti bauginti šios žemės blogiu ar pragaro kančiomis, o tik liudijo, kad Geroji Naujiena pasiekė visus žinomus kraštus ir dabar smelkiasi į dar nežinomus, todėl portalas buvo džiugios santarvės, vienybės, pasiektos Kristaus žodyje, nuostabios ekumenos pažadas.

Gera pranašystė už šio slenksčio įvyksiančiam susitikimui, tariau sau, kur žmonės, tapę priešais dėl skirtingo Evangelijos aiškinimo, gal šiandien baigs savo kivirčus. Ir papriekaištavau sau esąs tik varganas nusidėjėlis, kuris apverkia asmenines nelaimes, kai vyksta krikščionybės istorijai tokie svarbūs dalykai. Sulyginau savo kančių menkumą su taikos ir ramybės pažado, išraižyto timpano akmenyje, didybe. Meldžiau Dievą atleisti mano silpnumą ir jau giedriau nusiteikęs peržengiau salės slenkstį.

Vos įėjęs pamačiau abiejų legacijų narius, susėdusius priešais viens kitą ant puslankiu sustatytų suolų, o juos skyrė stalas, už kurio sėdėjo abatas ir kardinolas Bertranas.

Viljamas, prie kurio priėjau, pasiruošęs užrašinėti, pasodino mane minoritų pusėje, kur buvo Mykolas su savaisiais ir kiti pranciškonai iš Avinjono; mat susitikimas turėjo atrodyti ne kaip dvikova tarp italų ir prancūzų, o kaip disputas tarp pranciškonų regulos šalininkų ir jų kritikų, nors juos siejo sveika ir katalikiška ištikimybė popiežiaus rūmams.

Su Mykolu Čezeniečiu buvo brolis Arnoldas iš Akvitanijos, brolis

Hugas iš Novokastro ir brolis Viljamas Alnvikas, dalyvavę Perudžios kapituloje, be to, Kafos vyskupas ir Berengarijus Talonis, Bonagracijus Bergamietis ir kiti Avinjono rūmų minoritai. Priešingoje pusėje sėdėjo Laurynas Dekoalkonė, bakalauras iš Avinjono, Paduvos vyskupas ir Jonas d'Ano, teologijos daktaras Paryžiuje. Greta Bernardo Gi, tylaus ir susimąsčiusio, pamačiau dominikoną Joną de Boną, Italijoje vadinamą Džovaniu Dalbena. Jis, kaip pašnibždėjo man Viljamas, anksčiau buvo inkvizitorius Narbonoje, kur teisė beginus ir bigotus; bet kai apkaltino erezija ir teiginį apie Kristaus neturtą, prieš jį sukilo Berengarijus Talonis, to miesto vienuolyno lektorius, kuris kreipėsi į popiežių. Anuomet dar ir pats Jonas šiuo klausimu nebuvo tikras, todėl pasišaukė juos abu į rūmus diskutuoti, tačiau jokių išvadų nepadaryta. Netrukus pranciškonai Perudžios kapituloje užėmė tą poziciją, apie kurią jau esu sakęs. Avinjoniečių pusėje sėdėjo ir kitų, tarp jų Alborėjos vyskupas.

Susitikimą pradėjo Abonė, trumpai atpasakodamas pastarųjų metų įvykius. Jis priminė, kad 1322 Viešpaties metais generalinė mažųjų brolių kapitula, susirinkusi Perudžioje ir vadovaujama Mykolo Čezeniečio, po brandaus ir kruopštaus svarstymo nutarė, jog Kristus, siekdamas duoti tobulo gyvenimo pavyzdį, ir jo apaštalai, kad išpažintų jo mokymą, niekuomet nėra turėję jokios nuosavybės ir jos nevaldė, ir ši tiesa yra sveiko ir katalikiško tikėjimo materija, nes kyla iš įvairių kanoninių knygų. Todėl esą pagirtina ir šventa atsisakyti visų daiktų kaip nuosavybės, ir šių šventumo įstatų laikėsi pirmieji kovojančios Bažnyčios įkūrėjai. Šios tiesos laikėsi ir 1312 metais Vijenos susirinkimas, o pats popiežius Jonas 1317 metais Konstitucijoje dėl mažesniųjų brolių padėties, kuri prasideda „Quorundam exigit", kalbėjo apie šio susirinkimo nutarimus kaip šventus, įžvalgius, tvirtus ir brandžius. Todėl Perudžios kapitula, pripažindama tai, ką Apaštališkasis Sostas visuomet pripažino sveika doktrina ir ką amžiais reikės laikyti priimtu ir jokiais būdais nuo to nebus galima nusigręžti, nepadariusi nieko kito, kaip tik naujai sutvirtinusi susirinkimo sprendimus parašais tokių šventosios teologijos meistrų kaip brolis Viljamas iš Anglijos, brolis Henrikas iš Vokietijos, brolis Arnoldas iš Akvitanijos, kurie yra provinciolai ir mi-

nistrai, taip pat antspaudais brolio Mikalojaus, Prancūzijos ministro, brolio Viljamo Bloko, bakalauro, generalinio ministro, ir keturių provincijų ministrų: brolio Tomo iš Bolonijos, brolio Petro iš šventojo Pranciškaus provincijos, brolio Fernando iš Kastelo ir brolio Simono iš Turenos. Tačiau, pridūrė Abonė, jau kitais metais popiežius išleido dekretaliją „Ad conditorem canonum", prieš kurią pasisakė brolis Bonagracijus Bergamietis, laikydamas ją priešiška savo ordino tikslams. Tada popiežius nukabino dekretaliją nuo Avinjono Katedros durų, kur ji buvusi iškabinta, ir daugelyje vietų ją pataisė. Bet po to ji tapo dar atšiauresnė, tai patvirtina faktas, jog brolis Bonagracijus nedelsiant buvo suimtas ir metus kalintas. Nekelia abejonių popiežiaus griežtumas, nes jau tais pat metais pasirodė dabar plačiai žinoma „Cum inter nonnulos", kurioje galutinai pasmerktos Perudžios kapitulos tezės.

Čia, mandagiai nutraukęs Abonę, prabilo kardinolas Bertranas, tardamas, jog derėtų prisiminti, kaip, siekdamas supainioti reikalus ir įpykinti popiežių, 1324 metais įsikišo Liudvikas Bavaras, paskelbęs Sašenhauzeno deklaraciją, kurioje be jokių akivaizdžių priežasčių pripažįstamos Perudžios tezės (ir sunku suprasti, ištarė Bertranas suktai šypsodamasis, kodėl imperatorius taip karštai liaupsino skurdą, kurio pats niekada nepraktikavo), stodamas prieš meserą popiežių, apšaukdamas jį *inimicus pacis*[1] ir kaltindamas siekimu kurstyti vaidus ir nesantaiką, pagaliau tardamas jį esant eretiku ir ereziarchu.

– Ne visai taip, – pabandė sušvelninti Abonė.

– Iš esmės taip, – sausai atkirto Bertranas.

Ir pridūrė, jog būtent siekdamas pasipriešinti nederamam imperatoriaus įsikišimui, meseras popiežius buvo priverstas išleisti dekretaliją „Quia quorundam" ir pagaliau griežtai pakviesti Mykolą Čezenietį atvykti į jo rūmus. Mykolas atsiuntęs laišką su atsiprašymu, sakydamas, kad serga, kuo niekas nesuabejojo, ir vietoj savęs atsiuntė brolį Joną Fidencietį ir brolį Modestą Kustodijų iš Perudžios. Bet, kalbėjo kardinolas, Perudžios gvelfai pranešę popiežiui, jog brolis Mykolas ne tik sveikas, bet ir palaiko ryšius su Liudviku Bavaru. Šiaip ar taip, kas

[1] inimicus pacis – taikos priešu

buvo, tas buvo, dabar brolis Mykolas atrodo gražiai ir sveikai, todėl laukiamas Avinjone. Bet būtų gerai, kalbėjo kardinolas, pirma nutarti kartu su išmintingais vyrais iš abiejų pusių, ką Mykolas sakys popiežiui, turint omeny, jog visų tikslas yra ne kurstyti, o broliškai numaldyti vaidus, kurių neturėtų būti tarp mylinčio tėvo ir jo ištikimų sūnų ir kurie kilo tik įsikišus pasauliečiams, tebus jie imperatoriai ar jų vietininkai, neturintys nieko bendra su šventos motinos bažnyčios gyvenimu.

Čia įsiterpė Abonė ir tarė, nors esąs bažnyčios tarnas ir ordino, kuriam bažnyčia yra dėkinga, atstovas (pagarbos ir pripažinimo šnabždesys nuvilnijo per abi pusračio puses), jis nemanąs, jog imperatorius turėtų likti nuošaly šių klausimų, o taip yra dėl daugelio priežasčių, kurias išvardys brolis Viljamas iš Baskervilio. Bet, tęsė Abonė, teisinga, kad pirmoji debatų dalis vyksta tarp popiežiaus pasiuntinių ir tų šventojo Pranciškaus sūnų, kurie, jau vien atvykdami į šį susitikimą, pasirodė esantys ir ištikimi popiežiaus vaikai. Todėl kviečia brolį Mykolą ar kurį nors už jį pasakyti, ką jis numato teigti Avinjone.

Mykolas prabilo tardamas, jog, didžiam savo džiaugsmui ir susijaudinimui, šįryt šiame vienuolyne sutiko Hubertiną Kazalietį, kurio pats popiežius 1322 metais prašęs iš pagrindų atskleisti neturto klausimą. Ir todėl būtent Hubertinas galėtų įžvalgiai, mokytai ir su karštu tikėjimu, kurį visi žino, reziumuoti pagrindinius skyrius to, kas dabar jau negrįžtamai tapo pranciškonų ordino idėjomis.

Atsistojo Hubertinas, ir vos jam pradėjus kalbėti, supratau, kodėl jis žavėjo ir kaip pamokslininkas, ir kaip rūmų žmogus. Aistringais mostais, įtaigiu balsu, žavia šypsena, aiškiu ir nuosekliu minčių dėstymu jis prikaustė klausytojų dėmesį. Pradėjo, labai mokytai išnagrinėdamas argumentus, parėmusius Perudžios tezes. Tarė, jog pirmiausia reikia pripažinti, kad Kristaus ir jo apaštalų padėtis tuomet buvusi dviprasmė, nes jie buvę Naujojo Testamento Bažnyčios prelatai ir turėję nuosavybės tiek, kiek buvo įgalioti dalyti ir skirstyti vargšams ir Bažnyčios tarnams, kaip parašyta ketvirtajame Apaštalų darbų skyriuje ir dėl ko niekas neprieštarauja. Kita vertus, Kristus ir jo apaštalai buvę ir išskirtiniai asmenys, tobulo tikėjimo pagrindas, ir tobuli pasaulio niekintojai. Žinomi du nuosavybės būdai, kurių vienas yra pasaulietinis ir

žemiškas, imperijos įstatymų nusakomas žodžiais *in bonis nostris*[1], nes savomis laikome tas gėrybes, kurias giname ir kurias atėmus turime teisę jų atgal reikalauti. Todėl viena yra pasaulietinis ir žemiškas savo nuosavybės gynimas nuo to, kuris norėtų ją pasisavinti kreipdamasis į imperijos teisėją (teigti, jog Kristus su savo apaštalais būtų tokios nuosavybės turėję, yra erezija, nes, kaip sako Matas 5 skyriuje, jei kas nori su tavim bylinėtis ir paimti savo palaidinę, atiduok jam ir apsiaustą, ir ne kitaip sako Lukas 6 skyriuje, kur Kristus atstumia nuo savęs kiekvieną viešpatavimą bei valdžią ir tą patį liepia daryti savo apaštalams, o pažvelkime taip pat į Evangelijos pagal Matą 24 skyrių, kur Petras sako Viešpačiui, jog, palikę viską, kad eitų paskui jį. Tačiau galima turėti ir žemiškų turtų nuosavybę vardan broliškos meilės, ir šiuo atžvilgiu Kristus su savaisiais turėję gėrybių pagal prigimtinę teisę, kurią kai kas vadina *jus poli*, kitaip tariant, dangaus teise, kad palaikytų prigimtį, kas yra dora ir be žmonių įsikišimo, o *jus fori* priklauso nuo žmonių susitarimo). Iš pradžių, iki pirmojo daiktų padalijimo, valdymo požiūriu jie buvę tokie, kokie dabar yra niekam nepriklausantys daiktai, priklausantys tiems, kas jais naudojasi, ir tam tikra prasme jie buvę bendri visiems žmonėms, ir tik po nuodėmės mūsų protėviai pradėję dalytis daiktus kaip nuosavybę, ir tada prasidėjęs žemiškasis valdymas, kokį žinome šiandien. Bet Kristus ir jo apaštalai turėję nuosavybės pirmąja prasme, taigi turėję rūbų, duonos, žuvų, kaip sako Paulius Pirmajame laiške Timotiejui, „turime maisto ir kuo prisidengti ir esame patenkinti". Bet Kristus su savaisiais tai turėję ne kaip nuosavybę, o naudojimui, ir jų neturtas buvo nepaliestas. Tą pripažino popiežius Mykolas II dekretalijoje „Exiit qui seminat".

Bet priešingoje pusėje pakilo Jonas d'Ano tardamas, kad Hubertino pažiūros jam atrodo prieštaraujančios ir teisingam protavimui, ir teisingai raštų interpretacijai. Mat kalbant apie gėrybes, nykstančias vartojant, tokias kaip duona ir žuvis, negalima kalbėti apie paprastą naudojimosi teisę, nes tai nėra naudojimasis, o suvartojimas; visa, ką bendrai turėjo pirmykštės bažnyčios tikintieji, jie turėję taip kaip ir

[1] in bonis nostris – mūsų labui

prieš atsivertimą; apaštalai po Šventosios Dvasios nusileidimo turėję ūkius Judėjoje; įžadas gyventi be nuosavybės neaprėpia to, kas būtina žmogui, kad gyventų, ir Petras, sakydamas, jog jie palikę viską, nenorėjęs pasakyti, jog jie išsižadėję nuosavybės; Adomas turėjęs valdžią ir daiktų nuosavybę; tarnas, gaunantis iš pono pinigus, tikrai jų nei naudoja, nei vartoja; žodžiai iš „Exiit qui seminat", kuriais minoritai nuolat remiasi ir kurie sako, jog mažieji broliai tik naudojasi tuo, kas jiems reikalinga, neturėdami tam valdžios ar nuosavybės, turėtų būti skirti tik gėrybėms, kurios naudojant nesieikvoja, ir tikrai, jei „Exiit" būtų turėta omeny nykstančios gėrybės, ji tvirtintų neįmanomą dalyką; faktiško naudojimo negalima atskirti nuo teisinio valdymo; žmonių teisė, kuria valdomos materialinės gėrybės, įtraukta į karaliaus įstatymus; Kristus, kaip mirtingasis, nuo pat savo pradėjimo buvo visų žemiškų gėrybių savininkas, o kaip Dievas viskam turėjęs iš tėvo gautą visuotinę valdžią; jis turėjęs rūbų, maisto, pinigų, gautų ir tikinčiųjų paaukotų, o jei buvęs beturtis, tai ne todėl, kad neturėjęs nuosavybės, bet dėl to, kad neskynęs jos vaisių, nes paprastas teisinis valdymas, atskirtas nuo naudos siekimo, nepraturtina to, kuris valdo; pagaliau, net jei „Exiit" būtų tvirtinta priešingai, Romos popiežius, kiek tai susiję su tikėjimu ir moralės klausimais, gali atšaukti savo pirmtakų nuostatas ir tvirtinti priešingai.

Čia pašoko brolis Jeronimas, Kafos vyskupas, o jo barzda tirtėjo iš pykčio, nors stengėsi kalbėti ramiai. Jo argumentavimas man pasirodė gan padrikas.

– Tai, ką norėsiu pasakyti šventajam Tėvui, ir pats jam tai pasakysiu, jau dabar pateikiu jo teismui, nes tikrai tikiu Joną esant Kristaus vikaru, o dėl šio pripažinimo mane buvo sučiupę saracėnai. Pradėsiu cituodamas didžio Bažnyčios daktaro užrašytą faktą apie disputą, įvykusį tarp vienuolių dėl to, kas buvęs Melchizedeko tėvas. Tuomet abatas Kopė paklaustas papurtė galvą ir tarė: vargas tau, Kope, jei sieki dalykų, kurių Dievas siekti tavęs neįpareigojo, ir apleidi tuos, kuriuos atlikti esi įpareigotas. Tai štai, tai aiškiai rodo mano pavyzdys, akivaizdu, jog ir Kristus, ir Švenčiausioji Mergelė, ir apaštalai neturėję nieko nei atskirai, nei kartu, ir daug sunkiau pripažinti Jėzų buvus tuo pat

metu žmogum ir Dievu, todėl man atrodo tikra, kad tas, kuris neigia pirmąją tiesą, turės paskui paneigti ir antrąją!

Taip pergalingai baigė jis savo kalbą, ir pamačiau Viljamą pakeliant akis į dangų. Įtariau, kad laikė Jeronimo silogizmą jis klaidingu, ir negalėjau su tuo nesutikti, tačiau dar klaidingesnis man pasirodė prieštaraujančio Džovanio Dalbenos argumentas, tarusio, jog tas, kas teigia Kristaus neturtą, teigia tai, kas akivaizdu, o jo žmogiškumui ir dieviškumui nustatyti reikalingas tikėjimas, dėl to šių dviejų teiginių negalima sulyginti. Atsakydamas Jeronimas pasirodė esąs sumanesnis už savo priešininką:

– O ne, brangusis broli, – tarė, – man atrodo priešingai, nes visose Evangelijose skelbiama Kristų buvus žmogum, gėrus ir valgius, o savo neabejotinais stebuklais jis pasirodė esąs ir Dievas, ir visa tai galėjai pamatyti!

– Magai ir raganiai taip pat daro stebuklus, – atšovė Dalbena pasitikėdamas savim.

– Taip, – atkirto Jeronimas, – tačiau jie naudojasi magija. Gal nori prilyginti Kristaus stebuklus magijos menui?

Susirinkusieji pasipiktinę sumurmėjo, kad jis to nenorėjęs.

– Ir pagaliau, – tęsė Jeronimas, pajutęs pergalę, – ar meseras Podžeto kardinolas pasiryžęs laikyti eretišku tikėjimą Kristaus neturtu, kai šiuo teiginiu pagrįsta pranciškonų ordino regula, o juk nėra pasauly vietos nuo Maroko iki Indijos, kur nebūtų nukakę jo sūnūs, pamokslaudami ir liedami savo kraują?

– Šventoji Petro Ispano siela, apsaugok mus, – sumurmėjo Viljamas.

– Brangiausias broli, – sušuko Dalbena, žengdamas pirmyn, – kalbėk apie savo brolių kraują, bet neužmiršk, kad šią kainą mokėjo ir kitų ordinų broliai...

– Su visa pagarba maloningajam kardinolui, – šaukė Jeronimas, – pasakysiu, kad nė vienas dominikonas nėra žuvęs tarp bedievių, o vien mano laikais buvo nukankinti devyni mažieji broliai!

Čia pakilo išraudęs vyskupas Alborėja, dominikonas:

– Aš galiu įrodyti, kad dar prieš pirmajam minoritui atsirandant Totorijoje, popiežius Inocentas pasiuntęs ten tris dominikonus!

– Taip? – išsiviepė Jeronimas. – Žinau, kad minoritai jau aštuoniasdešimt metų ten gyvena ir visoje šalyje turi keturiasdešimt bažnyčių, o dominikonai teturi penkias pakrantėje ir gal penkiolika vienuolių! Tai viską paaiškina!

– Nieko tai nepaaiškina, – šaukė Alborėja, – nes minoritai, veisiantys bigotus kaip kalės šunyčius, viską priskiria sau, giriasi kankiniais, bet statosi gražias bažnyčias, vilki prabangius rūbus, perka ir parduoda kaip ir kiti vienuoliai!

– Ne, mano mesere, ne, – pertraukė Jeronimas, – jie patys nei neperka, nei neparduoda, o tik per apaštališkojo sosto įgaliotinius, ir tie įgaliotiniai yra savininkai, o minoritai tik naudotojai!

– Tikrai? – sukikeno Alborėja. – Kiek kartų pats esi prekiavęs be įgaliotinių? Žinau apie kai kuriuos ūkius, kurie...

– Jei taip elgiausi, klydau, – skubiai nutraukė jį Jeronimas, – ir neversk ordinui to, kas buvo tik mano vieno silpnybė!

– Bet, gerbiami broliai, – įsikišo Abonė, – svarstome ne tai, ar minoritai yra beturčiai, bet ar beturtis buvo mūsų Viešpats...

– Na gerai, – vėl prabilo Jeronimas, – šiuo klausimu turiu argumentą, kertantį kaip kalavijas...

– Šventasis Pranciškau, saugok savo vaikus... – pratarė Viljamas, tačiau be didelio tikėjimo.

– O argumentas toks, – tęsė Jeronimas, – kad rytiečiai ir graikai, geriau už mus susipažinę su šventųjų tėvų doktrina, Kristaus neturtą laiko tikru dalyku. Ir jei net tie eretikai bei schizmatikai taip tvirtai remia šią akivaizdžią tiesą, ar norime mes būti didesni eretikai ir schizmatikai už juos ją neigdami? Rytiečiai, išgirdę kurį iš mūsų kalbant prieš ją, užmėtytų akmenimis!

– Nejau, – įgėlė Alborėja, – kodėl gi neužmėto dominikonų, skelbiančių priešingai?

– Dominikonų? Niekada jų ten nemačiau!

Alborėja, dabar paraudęs kaip bijūnas, pabrėžė, kad brolis Jeronimas buvęs Graikijoje gal penkiolika metų, o jis pats ten gyveno nuo vaikystės. Jeronimas atkirto, kad jis, dominikonas Alborėja, gal ir gyvenęs Graikijoje, bet tik tam, kad maloniai leistų laiką gražiuose

vyskupo rūmuose, kai jis pats, pranciškonas, buvęs ten ne penkiolika, o dvidešimt dvejus metus ir sakęs pamokslą Konstantinopolyje, imperatoriaus akivaizdoje. Tuomet Alborėja, pritrūkęs argumentų, pabandė įveikti tarpą, skyrusį jį nuo minoritų, garsiai ir tokiais žodžiais, kurių nedrįstu čia pakartoti, skelbdamas savo tvirtą pasiryžimą nupešti barzdą Kafos vyskupui, kurio vyriškumu jis abejoja ir kurį pagal logiką „akis už akį" pasirengęs nubausti išperdamas jo paties barzda per vieną vietą.

Kiti minoritai paskubėjo užtverti kelią, avinjoniečiai, nutarę padėti dominikonui, prisidėjo prie jo (Viešpatie, būk gailestingas geriausiems savo sūnums!), ir kilo kivirčas, kurį abatas su kardinolu veltui bandė numaldyti. Bendroj sumaišty minoritai ir dominikonai vieni kitiems pasakė daug skaudžių žodžių, tarsi kiekvienas iš jų jaustųsi lyg su saracėnais kovojantis krikščionis. Vieninteliai likę savo vietose buvo Viljamas vienoje pusėje ir Bernardas Gi – kitoje. Viljamas atrodė liūdnas, Bernardas – linksmas, jei tik linksmybe galima pavadinti tą blyškią šypseną, iškreipusią inkvizitoriaus lūpas.

– Argi nėra geresnių argumentų, – paklausiau savo mokytoją, kai Alborėja kibo Kafos vyskupui į barzdą, – įrodyti ar paneigti Kristaus neturtą?

– Gali teigti ir viena, ir kita, mano gerasis Adsai, – atsakė Viljamas, – bet remdamasis Evangelija niekuomet negalėsi įrodyti, ar Kristus laikė savo nuosavybe tuniką, kuria vilkėjo ir kurią išmesdavo jai sudriskus. Be to, tarkim, Tomo Akviniečio doktrina apie nuosavybę dar griežtesnė už mūsų, minoritų. Mes sakome: nieko neturime, viskuo tik naudojamės. Jis sako: galit laikyti save savininkais, o jei kam trūksta to, ką turite jūs, duodate jam tuo naudotis, ir tai yra jūsų pareiga, o ne artimo meilė. Bet keliamas klausimas yra ne ar Kristus buvęs beturtis, o ar turėtų būti beturtė Bažnyčia. Būti beturtei jai nereiškia turėti ar neturėti rūmus, betgi turėti ar neturėti teisę valdyti žemiškuosius dalykus.

– Štai kodėl, – tariau, – imperatorius taip rūpinasi minoritų kalbomis apie neturtą.

– Taip. Minoritai remia imperatorių jo kovoje su popiežium. Tačiau Marsilijui ir man ta kova yra dviguba, ir norėtume, kad imperatoriaus kova taptų ir mūsų kova ir padėtų mūsų žemiškosios valdžios idėjoms.

– Ar tai pasakysite atėjus jūsų eilei kalbėti?

– Jei tai pasakyčiau, įvykdyčiau savo užduotį, kuri yra paskelbti imperijos teologų pažiūras. Bet jei tai pasakysiu, sužlugdysiu savo misiją, nes turiu surengti ir antrąjį susitikimą Avinjone, o nemanau, kad Jonas norėtų tai išgirsti iš mano lūpų.

– Taigi?

– Taigi esu pakliuvęs tarp dviejų priešiškų jėgų, lyg tas asilas, nežinantis, iš kurios iš dviejų kupetų ėsti. Laikas dar neatėjo. Marsilijus paisto apie kol kas neįmanomus pertvarkymus, o Liudvikas nėra geresnis už savo pirmtakus, nors ir tėra vienintelė atspirtis prieš tokį nedorėlį kaip Jonas. Matyt, teks prabilti, nebent visi jie pirma pribaigs vienas kitą. Šiaip ar taip, rašyk, Adsai, kad liktų nors pėdsakas to, kas šiandien įvyko.

– O Mykolas?

– Bijau, kad jis tik gaišta laiką. Kardinolas žino, jog popiežiui nereikia tarpininkų. Bernardas Gi žino turįs sužlugdyti susitikimą; o Mykolas žino, kad vis viena vyks į Avinjoną, nes nenori, jog ordinas nutrauktų su popiežium visus ryšius. Ir jo gyvybė atsidurs pavojuje.

Mums taip kalbantis – tikrai nesuprantu, kaip mes dar galėjome girdėti vienas kitą – disputas pasiekė kulminaciją. Bernardui Gi mostelėjus, įsikišo lankininkai, idant sutrukdytų abiem grupėms rimtai įsikibti vienai į kitą. Ir dabar tarytum apgulėjai ir apgultieji iš abiejų tvirtovės sienos pusių jos kriokė priešininkams įžeidimus ir nešvankybes, kurias čia pateiksiu padrikai, nebežinodamas, kam ką priskirti, pažymėdamas tik, kad tie sakiniai buvo sakomi ne paeiliui, kaip įprasta per disputus mano krašte, o taip, kaip įprasta Viduržemio jūros pakrantėse, tarytum viena per kitą ristųsi įsisiautėjusios jūros bangos.

– Evangelijoje parašyta Kristų turėjus kapšą!

– Tylėk su tuo savo kapšu, kurį piešiat net ant krucifiksų! O ką pasakysi apie tai, kad mūsų Viešpats, būdamas Jeruzalėje, kas vakaras grįždavo Betanijon?

– Jei mūsų Viešpats pageidavo nakvoti Betanijoje, kas esi tu, kad kištum nosį į jo sprendimus?

– Ne, senas ožy, mūsų Viešpats grįždavęs Betanijon, nes neturėjęs pinigų apsimokėti už nakvynę Jeruzalėje!

– Tai tu senas ožys, Bonagracijau! Ką gi mūsų Viešpats Jeruzalėje valgė?

– Tai gal pasakysi, kad arklys, gaunantis iš šeimininko avižų, idant nepadvėstų, turi jas kaip nuosavybę?

– Tik pamanykit, lyginti Kristų su arkliu...

– Ne, tai tu lygini Kristų su savo rūmų simonijos apsėstu prelatu, mėšlo krūva!

– Taip? O kiek kartų Šventasis Sostas turėjo dalyvauti teismuose, gindamas jūsų turtus?

– Bažnyčios turtus, ne mūsų! Mes jais tik naudojamės!

– Naudojatės, kad juos rytumėt, kad statytumėtės gražias bažnyčias su aukso statulomis, veidmainiai, nedoros indai, sudūlėję karstai, ydų židiniai! Puikiai žinote, jog artimo meilė, ne skurdas yra tobulo gyvenimo pagrindas!

– Tai pasakė tas jūsų rajūnas Tomas!

– Vargas tau, bedievi! Tas, kurį vadini rajūnu, yra šventosios Romos Bažnyčios šventasis!

– Mano puspadžių šventasis, kanonizuotas Jono, pranciškonų pykčiui! Jūsų popiežius negali skelbti šventųjų, nes jis eretikas! Maža to, ereziarchas!

– Šį nuostabų teiginį jau girdėjome! Tai to baidyklės Bavaro pareiškimas Sašenhauzene, parengtas jūsų Hubertino!

– Žiūrėk, ką kalbi, gyvuly, Babilono kekšės ir dar kitų šliundrų vaike! Puikiai žinai, kad tais metais Hubertinas buvo ne su imperatorium, o Avinjone, pas kardinolą Orsinį, ir popiežius siuntė jį su misija į Aragoną!

– Žinau, žinau, jog neturto įžadus davė jis prie kardinolo stalo, kaip dabar duoda juos turtingiausiame pusiasalio vienuolyne! Hubertinai, jei tai buvai ne tu, kas pasiūlė Liudvikui pasinaudoti tavo raštais?

– Ar mano kaltė, kad Liudvikas skaito mano raštus? Jis negali skaityti tavųjų, nes esi beraštis!

– Aš beraštis? O ar buvo raštingas tas jūsų Pranciškus, kalbėjęs su žąsimis?

– Tu piktžodžiauji!

– Tai tu piktžodžiauji, palaido gyvenimo broliuk!

– Niekuomet palaidai negyvenau, ir tu tai žinai!

– Žinia, kad tai darei kartu su savo broliukais, guldamas į Klaros iš Montefalko lovą!

– Tetrenkia tave Dievas! Tada aš buvau inkvizitorius, o Klara jau mirusi, tyra!

– Klara buvo tyra, o tu, giedodamas aušrinę vienuolėms, anaiptol!

– Kalbėk, kalbėk, Viešpaties pyktis pasieks tave, kaip pasieks ir tavo šeimininką, suteikusį viešnagę eretikams, tokiems kaip ostgotas Ekhartas ir tas anglų nekromantas, kurį vadinate Brensertonu!

– Godotini broliai, godotini broliai! – šaukė kardinolas Bertranas ir abatas.

Penkta diena

TREČIOJI

Severinas Viljamui kalba apie keistą knygą, o Viljamas dėsto legatams apie keistas žemiškosios valdžios privilegijas

Kivirčas buvo pačiame įkarštyje, kai vienas iš novicijų, saugojusių prie durų, įėjo vidun ir, perbėgęs sumaištį lyg krušos čaižomą lauką, priėjęs pašnibždėjo Viljamui, kad Severinas nori nedelsiant su juo pasikalbėti. Išėjom į narteksą, pilną smalsaujančių vienuolių, per šauksmus ir triukšmą bandančių suvokti, kas vyksta ten, viduje. Pirmose gretose pamatėme Aimarą Aleksandrietį, kuris pasisveikino su įprasta kreiva gailesčio viso pasaulio kvailybei šypsena.

– Atsiradus elgetaujantiems ordinams krikščionybė tapo daug doresnė, – tarė.

Viljamas piktai nustūmė jį į šalį, pasukdamas prie kampe laukusio Severino. Jis atrodė susirūpinęs ir norėjo pasikalbėti akis į akį, bet tokioje maišaty rasti ramią vietelę buvo tiesiog neįmanoma. Jau norėjome eiti laukan, kai ant kapitulos salės slenksčio pasirodė Mykolas Čezenietis ir pamojo Viljamui grįžti, nes, kaip sakė, kivirčas atlėgo, ir bus galima sakyti kalbas.

Viljamas, ir vėl tarp dviejų šieno kupetų, paragino Severiną kalbėti, o šis kaip įmanydamas stengėsi, kad jo neišgirstų aplinkiniai.

– Prieš eidamas į maudyklą, Berengarijus tikrai lankėsi ligoninėje, – tarė.

– Iš kur žinai?

Keli vienuoliai, susidomėję mūsų pašnekesiu, priėjo arčiau. Severinas, apsidairęs, prakalbo dar tyliau.

– Sakei, kad tas žmogus... kažką su savim turėjo... Tai va, kažką radau savo laboratorijoj, įkištą tarp kitų knygų... ne savo knygą, keistą knygą...

– Turėtų būti ta, – pergalingai tarė Viljamas, – tuoj pat man ją atnešk.

– Negaliu, – atsakė Severinas, – paaiškinsiu vėliau, radau... manau radęs kažką įdomaus... Turi ateiti, noriu parodyti tau knygą... labai atsargiai... – Jis nutilo. Pastebėjome Chorchę, kaip visada tyliai ir netikėtai išdygusį greta. Jis laikė ištiesęs prieš save rankas, tarsi, nepratęs judėti šioje vietoje, bandytų suvokti, kur eina. Normalus žmogus nebūtų galėjęs nugirsti Severino šnabždesių, bet seniai žinojom, kad Chorchės klausa, kaip ir visų neregių, buvo ypač jautri.

Tačiau senis, atrodė, nieko nenugirdo. Jis pasitraukė tolyn nuo mūsų, palietė vieną iš vienuolių ir kažko paklausė. Tas švelniai paėmė jį už rankos ir išvedė lauk. Čia vėl pasirodė Mykolas, kviesdamas Viljamą, ir mano mokytojas apsisprendė.

– Maldauju, – tarė jis Severinui, – tuoj pat grįžk iš kur atėjęs. Užsidaryk ir lauk manęs. Tu, – tarė man, – pasek Chorchę. Net jei jis ir bus ką nugirdęs, nemanau, kad eitų į ligoninę. Šiaip ar taip, praneši man, kur jis nuėjo.

Jau eidamas į salę, jis pastebėjo (kaip pastebėjau ir aš) Aimarą, kuris skynėsi kelią per susirinkusiųjų minią, susiruošęs paskui išeinantį Chorchę. Čia Viljamas pasielgė labai neatsargiai, nes garsiai, per visą narteksą, šūktelėjo Severinui, buvusiam jau ant lauko portalo slenksčio:

– Paklausyk patarimo. Niekuo nepasitikėk... neleisk, kad tie lapai... grįžtų, iš kur atsiradę!

Aš, jau pasiruošęs sekti paskui Chorchę, tą akimirką pastebėjau į lauko durų staktą atsirėmusį raktininką, kuris, išgirdęs Viljamo žodžius, žvelgė pakaitomis tai į mano mokytoją, tai į žolininką, o veidą jo iškreipė baimė. Pamatęs išeinantį Severiną, patraukė paskui. Aš, jau ant slenksčio, bijojau praganyti nykstantį rūke Chorchę, bet ir aniedu, einantys priešinga kryptim, jau skendėjo ūkanose. Greitai sumečiau, ką daryti. Man liepta sekti neregį, nes baimintasi, kad jis eis į ligoninę.

Bet jis su savo palydovu pasuko priešinga kryptim, per klostrą patraukdamas bažnyčios, o gal Buveinės link. Raktininkas tikrai sekė žolininką, ir Viljamui rūpėjo tai, kas galėjo nutikti laboratorijoje. Todėl puoliau paskui tuodu, svarstydamas, kur patraukė Aimaras, nebent būtų išėjęs visai kitu reikalu.

Laikydamasis deramo atstumo, neišleidau raktininko iš akių, ir šis, pajutęs, kad seku paskui, sulėtino žingsnį. Jis negalėjo suprasti, kad jam ant kulnų lipantis šešėlis esu aš, kaip ir aš negalėjau suprasti, kad šešėlis, ant kurio kulnų lipau, yra jis, bet kaip aš neabejojau dėl jo, taip ir jis neabejojo dėl manęs.

Versdamas jį saugotis manęs, trukdžiau pernelyg priartėti prie Severino. Kai iš miglos išniro ligoninės durys, jos jau buvo užšautos. Severinas, laimė, buvo jau viduje. Raktininkas dar kartą pasisuko į mane, dabar jau stovintį it sodo medis, paskui apsisprendė ir pasuko virtuvės link. Pamaniau savo misiją atlikęs. Severinas buvo žmogus protingas, dabar jis ir pats galėjo pasisaugoti, nieko neįsileisdamas. Tad nebeturėjau čia ką daugiau veikti, juolab kad degiau smalsumu sužinoti, kas vyksta kapitulos salėje. Todėl nusprendžiau grįžti ir pranešti Viljamui, ką mačiau. Atrodo, tai buvo blogas sprendimas, galėjau dar kiek pastovėti ir būtume išvengę daugybės vėlesnių nelaimių. Žinau tai dabar, anuomet to nežinojau.

Grįždamas kone susidūriau su Bencijum, nusišypsojusiu lyg bendrininkui:

– Severinas aptiko kažką, ką paliko Berengarijus, tiesa?

– Kas tau darbo? – atšoviau šiurkščiai, elgdamasis su juo kaip su bendraamžiu iš dalies todėl, kad buvau įpykęs, o iš dalies dėl jo jauno veido, tą minutę vaikiškai piktdžiugiško.

– Aš ne kvailys, – atsakė Bencijus, – Severinas atbėgo kažką pranešti Viljamui, o tu stebi, kad niekas jo nesektų...

– O tu pernelyg stebi ir mus, ir Severiną, – atkirtau įniršęs.

– Aš? Tiesa, kad stebiu jus. Jau nuo vakar nenuleidžiu akių nei nuo maudyklos, nei nuo ligoninės. Jei tik būtų pavykę, būčiau ten įėjęs. Duočiau nukirsti ranką, kad tik sužinočiau, ką Berengarijus rado bibliotekoje.

– Per daug smalsauji neturėdamas tam jokios teisės!

– Esu tyrinėtojas ir turiu teisę žinoti, nes atvykau čia iš pasaulio krašto, kad pažinčiau biblioteką, o ji man neprieinama, tarsi saugotų blogus dalykus, ir aš...

– Turiu eiti, – pertraukiau atšiauriai.

– Eik, juolab kad jau pasakei man tai, ką norėjau išgirsti.

– Aš?

– Ir tyla iškalbinga.

– Patariu neiti į ligoninę, – tariau.

– Neisiu, neisiu, nesijaudink. Bet niekas man neuždraus stebėti iš lauko.

Nebesiklausiau jo ir įėjau į vidų. Tas smalsuolis, kaip man atrodė, buvo nepavojingas. Prisėdau prie Viljamo ir trumpai jam viską papasakojau. Jis pritariamai palinksėjo ir davė ženklą tylėti. Sumaištis pamažu rimo. Abiejų šalių legatai dabar glėbesčiavosi taikos vardan. Alborėja šlovino minoritų tikėjimą, Jeronimas garbstė pamokslininkų meilę savo artimui, visi giedojo himnus naujai Bažnyčiai, nedraskomai vidaus kovų. Vieni gyrė kitų jėgą, kiti liaupsino tų pirmųjų santūrumą, visi šaukėsi teisingumo ir kvietė būti apdairius. Niekada nemačiau tokios gausos taip nuoširdžiai susirūpinusių didžiųjų dorybių pergale žmonių.

Bertranas iš Podžeto pakvietė Viljamą išdėstyti imperijos teologų tezes. Viljamas pakilo labai nenorom: pirma, suprato, jog susitikimas visai nenaudingas, antra, norėjo kuo greičiau iš ten išeiti, nes paslaptingoji knyga dabar jam rūpėjo labiau nei susitikimo likimas. Bet buvo aišku, kad išvengti pareigos nepavyks.

Tad pradėjo kalbą nuo „eh“ ir „oh“, kurių buvo daugiau nei paprastai ir daugiau nei reikėtų, tarsi norėdamas pabrėžti nesantis tikras dėl tų dalykų, apie kuriuos ruošiasi šnekėti, ir pirmiausia užtikrino puikiai suprantąs požiūrį kalbėjusių prieš jį, o tai, ką kiti vadina imperijos teologų doktrina, tėra keletas padrikų pastebėjimų, kurių jis nesiruošia paskelbti tikėjimo tiesomis.

Toliau pasakė, jog, turint omeny tą begalinį gerumą, kurį parodė Dievas, sukurdamas savo vaikų tautą ir mylėdamas visus be išimties,

jau nuo tų Pradžios knygos eilučių, kur nekalbama apie dvasininkus ir karalius, turint omeny taip pat ir tai, kad Viešpats skyrė Adomui ir jo ainiams valdžią šios žemės reikalams, jei tik jie paklūsta dieviškiesiems įstatymams, galima įtarti tam pačiam Viešpačiui nebuvus svetimą mintį, jog žemiškuose reikaluose tauta yra įstatymų leidėja ir reali pirmoji įstatymų priežastis. Tauta, tarė, galėtume laikyti visus gyventojus, bet kadangi tarp gyventojų yra ir vaikų, ir kvailių, ir piktadarių, ir moterų, gal būtų protinga susitarti dėl tautos kaip geriausios gyventojų dalies apibrėžimo, nors jis pats čia nelaiko derama vardyti, kas tai daliai priklausytų.

Jis atsikrenkštė atsiprašydamas susirinkusiųjų ir pakišdamas mintį, jog šiandien oras be galo drėgnas, ir tarė, kad būdas, kuriuo tauta išreikštų savo valią, galėtų būti visuotinis išrinktų narių susirinkimas. Pridurdamas, jog jam atrodo protinga, kad toks susirinkimas aiškintų, keistų ar naikintų įstatymus, nes, jei įstatymą kurs tik vienas asmuo, jis gali padaryti tai blogai dėl nežinojimo ar piktavališkai, ir, tarė, neverta susirinkusiems priminti, kiek tokių atvejų pastaruoju metu yra buvę. Pastebėjau, kad susirinkusieji, sutrikę dėl jo ankstesnių žodžių, pastariesiems tegalėjo pritarti, nes kiekvienas aiškiai galvojo apie kitą asmenį ir kiekvienas laikė tą asmenį, apie kurį galvojo, pačiu blogiausiu.

Taigi, tęsė Viljamas, jei vienas žmogus gali sukurti blogus įstatymus, ar ne geriau, kad juos kurtų daug žmonių? Aišku, pabrėžė, kalbama apie žemiškuosius įstatymus, susijusius su pasaulietinių dalykų tvarka. Dievas buvo prisakęs Adomui nevalgyti nuo gėrio ir blogio pažinimo medžio, ir tai buvo dieviškasis įstatymas, o paskui įgaliojo jį, ką sakau, paskatino, kad suteiktų jis daiktams vardus ir tam paliko savo žemiškajam pavaldiniui visišką laisvę. Tikrai, nors kai kas mūsų laikais sako, jog *nomina sunt consequentia rerum*[1], bet Pradžios knygoje šiuo klausimu labai aiškiai parašyta: Dievas atvedė pas žmogų visus padarus, kad išgirstų, kaip šis juos pavadins, ir kokiu vardu žmogus pavadino kiekvieną gyvą būtybę, toks ir turėjo likti jos vardas. Ir nors pirmasis žmogus galėjęs savo rojaus kalba įvardyti kiekvieną

[1] nomina sunt... – vardai yra daiktų pasekmė

daiktą ir gyvulį pagal šio prigimtį, tai nereiškia, kad jis galėjęs nepriklausomai sukurti vardą, tai prigimčiai tinkamiausią. Juk žinoma, kad skirtingi yra vardai, kuriais žmonės nusako idėjas, o visiems vienodos yra tik idėjos, daiktų ženklai. Todėl žodis *nomen*, be abejonės, kilęs iš *nomos*, arba įstatymo, nes kaip tik *nomina* skiriami žmonių *ad placitum*, tai yra laisvu ir bendru susitarimu.

Tokių mokytų įrodymų susirinkusieji nedrįso paneigti. Todėl, baigė Viljamas, matyti, jog įstatymų kūrimas žemiškiesiems dalykams, taigi miestų ir karalysčių reikalams, nesusijęs su Dievo žodžio saugojimu ir tvarkymu, kas yra nepaneigiama bažnytinės hierarchijos privilegija. Nelaimingi yra bedieviai, kalbėjo Viljamas, neturintys panašaus autoriteto, galinčio išaiškinti jiems Dievo žodį (ir visi pagailėjo bedievių). Bet ar galime teigti, kad bedieviai nesiekia kurti įstatymų ir tvarkyti savo reikalų per vyriausybes, karalius, imperatorius, sultonus ar kalifus, kad ir kaip juos pavadintum? Ir ar galima neigti, kad daugelis Romos imperatorių naudoję savo žemiškąją valdžią išmintingai, tarkim, Trajanas? O kas suteikė pagonims ir bedieviams šią prigimtinę teisę kurti įstatymus ir gyventi politinėje bendrijoje? Gal jų netikri dievai, kurie būtinai neegzistuoja (arba nebūtinai egzistuoja, žiūrint, kaip traktuosime šio modalumo neigimą). Aišku, ne. Jiems ją galėjo suteikti tik visų mūsų Dievas, Izraelio Dievas, mūsų Viešpaties Jėzaus Kristaus tėvas... Štai nuostabus įrodymas dieviško gerumo, suteikusio galimybę spręsti politinius dalykus taip pat ir tiems, kurie nepripažįsta Romos popiežiaus autoriteto ir neišpažįsta tų pačių, kaip krikščionių tauta, šventų, saldžių ir siaubingų paslapčių! Ir koks geresnis galėtų būti įrodymas to, kad žemiškoji valdžia ir pasaulietinė jurisdikcija neturi nieko bendra su Bažnyčia ir su Jėzaus Kristaus įstatymu, yra siųsta Dievo nereikalaujant jokio dvasininkų patvirtinimo, ir net anksčiau, nei susikūrė mūsų šventoji religija?

Jis vėl kostelėjo, šį kartą ne jis vienas. Daugelis iš susirinkusiųjų nenustygo vietose ir kosčiojo. Pamačiau kardinolą laižant sukepusias lūpas ir nerimastingu, bet mandagiu mostu kviečiant Viljamą pereiti prie esmės. Taip Viljamas prabilo apie nemalonias visiems, net ir tiems, kurie su jomis nesutiko, šio nenuginčijamo dėstymo išvadas. Taigi,

tarė Viljamas, jo išvados tarsi paremtos pavyzdžiu paties Kristaus, atėjusio į šį pasaulį ne įsakinėti, o pasiduoti toms aplinkybėms, kurias pasaulyje rado, bent jau kiek tai susiję su ciesoriaus įstatymais. Jis nenorėjo, kad apaštalai įsakinėtų ir turėtų valdžią, todėl atrodo išmintinga, kad ir apaštalų sekėjai būtų laisvi nuo kiekvienos žemiškos ir prievartinės valdžios. Jei popiežius, vyskupai ir kunigai nepaklustų žemiškajai ir prievartinei kunigaikščio valdžiai, iškiltų grėsmė kunigaikščio autoritetui, o kartu visai tvarkai, kuri, kaip jau įrodyta aukščiau, paties Dievo nustatyta. Aišku, reikia turėti omeny ir atskirus atvejus, tarė Viljamas, tarkim, eretikus, apie kurių ereziją tegali pasisakyti tik Bažnyčia, kuri yra tiesos saugotoja, bet veikti gali tik pasaulietinė valdžia. Bažnyčia, išaiškinusi eretikus, privalo apie tai pranešti kunigaikščiui, kuris privalo žinoti apie savo pavaldinius. Bet ką kunigaikštis turi daryti su eretiku? Pasmerkti jį myriop tos dieviškosios tiesos, kurios jam neskirta saugoti, vardu? Kunigaikštis gali ir privalo pasmerkti eretiką, jei šio veiksmai trukdo bendruomenės gyvenimui, jei tas eretikas patvirtina savo ereziją žudydamas ir kenkdamas tiems, kurie jos neišpažįsta. Tačiau tuo baigiasi kunigaikščio valdžia, nes niekas šioje žemėje negali kankinimais būti priverstas sekti Evangelijos priesakais, kitaip kas būtų su ta laisva valia, pagal kurią kiekvienas bus teisiamas aname pasaulyje? Bažnyčia gali ir privalo perspėti eretiką, kad jis atskiriamas nuo tikinčiųjų bendrijos, bet negali teisti jo šioje žemėje ir įpareigoti jį prieš jo valią. Jei Kristus būtų norėjęs, kad jo tarnai įgytų prievartos teisę, jis būtų davęs aiškius priesakus, kaip tai padarė Mozė Senajame Įstatyme. Tačiau jis jų nedavė. Vadinasi, jis to nenorėjo. Gal kas norėtų paprieštarauti, jog jis jų norėjo, tik per trejus pamokslavimo metus pritrūko laiko ar galimybių jiems išsakyti? Teisinga teigti, kad jis jų nenorėjo, nes, jei būtų norėjęs, popiežius galėtų primesti savo valią karaliui, o krikščionybė būtų ne laisvė, o nepakenčiama vergija.

Tai, linksmai pridūrė Viljamas, nėra popiežiaus galios apribojimas, o jo misijos išaukštinimas, nes Dievo tarnų tarnas yra šioje žemėje idant tarnautų, o ne būtų aptarnaujamas. Ir pagaliau būtų keista, jei popiežius turėtų jurisdikciją imperijos reikalams, bet neturėtų jos kitoms šio pasaulio karalystėms. Kaip žinoma, tai, ką popiežius skelbia apie die-

viškuosius dalykus, skirta tiek Prancūzijos karaliaus, tiek ir Anglijos karaliaus pavaldiniams ir turėtų būti skirta Didžiojo Chano ar sultono pavaldiniams, bedieviams, kurie taip vadinami dėl to, kad netiki šia gražia tiesa. Todėl, jei popiežius imtųsi žemiškosios jurisdikcijos – kaip popiežius – vien tik imperijos reikalams, pagrįstai kiltų įtarimas, jog, sutapatindamas žemiškąją jurisdikciją su dvasiškąja, jis neturės dvasiškos jurisdikcijos ne tik saracėnams ar totoriams, bet ir prancūzams ar anglams – kas būtų nusikalstamas piktžodžiavimas. Štai kodėl, baigė mano mokytojas, atrodo teisinga teigti, kad Avinjono bažnyčia užgautų visą žmoniją, tvirtindama, jog dera jai tvirtinti ar šalinti tą, kuris išrinktas romėnų imperatoriumi. Popiežius neturi imperijai didesnių teisių nei kitoms karalystėms, o jei nepriklauso popiežiui tvirtinti Prancūzijos karaliaus ar turkų sultono, kodėl turėtų jis tvirtinti vokiečių ir italų imperatorių. Tókios priedermės nėra iš dieviškosios teisės, nes Raštuose apie jas neparašyta. Nepatvirtintos jos ir kaip žmonių teisė dėl aukščiau išdėstytų priežasčių. Kai dėl neturto, pagaliau tarė Viljamas, jo kuklios pažiūros, parengtos forma malonių pasiūlymų, kuriuos parengė jis pats ir keletas kitų, pavyzdžiui, Marsilijus Paduvietis ir Jonas Jandunietis, veda prie tokių išvadų: jei pranciškonai nori likti neturtingi, popiežius neturi ir negali priešintis tokiam dorovingam troškimui. Be abejo, jei būtų patvirtinta Kristaus neturto hipotezė, tai ne tik padėtų minoritams, bet ir paremtų mintį, kad Kristus nenorėjęs sau jokios žemiškos jurisdikcijos. Bet šįryt jam teko girdėti čia kai kuriuos labai išmintingus asmenis tvirtinant, jog Kristaus neturto įrodyti negalima. Jam atrodo, jog tinkamiau šį teiginį apversti. Kadangi niekas nėra įrodęs, jog Jėzus reikalavęs sau ir saviesiems žemiškosios jurisdikcijos, šis Jėzaus atsitolinimas nuo žemiškųjų dalykų atrodo pakankamas ženklas, skatinantis nenusidedant teigti, kad Jėzus buvo labiau linkęs į neturtą.

Viljamas kalbėjo taip nuolankiai, reiškė savo įsitikinimus taip neryžtingai, kad niekas iš susirinkusiųjų nedrįso pakilti jų paneigti. Tai nereiškė, kad jo kalba visus įtikino. Ne tik avinjoniečiai sukiojosi piktais veidais ir komentavo, ką išgirdę, bet ir pats abatas atrodė ta kalba labai nepatenkintas, tarsi ne taip būtų įsivaizdavęs ryšius tarp savo

ordino ir imperijos. Minoritų pusėje Mykolas Čezenietis sėdėjo sutrikęs, Jeronimas išsigandęs, Hubertinas susimąstęs.

Tylą nutraukė Podžeto kardinolas, besišypsantis, puikiai besijaučiantis, ir maloniai paklausė Viljamą, ar šis važiuosiąs į Avinjoną tai išsakyti meserui popiežiui. Viljamas paklausė kardinolo nuomonės, ir šis atsakė, jog meseras popiežius savo gyvenime girdėjęs daug ginčytinų pažiūrų ir yra visus savo vaikus mylintis tėvas, tačiau tokie teiginiai jį be galo nuliūdintų.

Prabilo iki tol tylėjęs Bernardas Gi:

– Būčiau laimingas, jei brolis Viljamas, toks sumanus ir iškalbingas, kai dėsto savo mintis, atvyktų pateikti jas popiežiaus teismui...

– Jūs įtikinote mane, ponas Bernardai, – tarė Viljamas. – Aš nevyksiu. – Ir kreipėsi į kardinolą atsiprašydamas: – Suprantate, tas į plaučius įsimetęs negalavimas man neleidžia taip toli keliauti, ir dar šiuo metų laiku...

– Kodėl gi taip ilgai kalbėjote? – paklausė kardinolas.

– Kad paliudyčiau tiesą, – nuolankiai atsakė Viljamas. – Tiesa mus išlaisvins.

– O, ne! – pratrūko neiškentęs Džovanis Dalbena. – Čia jau ne tiesa, kuri mus išlaisvins, bet perdėta laisvė, siekianti tapti tiesa!

– Gali būti, – švelniai sutiko Viljamas.

Nuojautos blyksnis įspėjo mane, kad tuoj kils audra, smarkesnė už ankstesnę. Bet nieko neįvyko. Dar kalbant Dalbenai įėjęs lankininkų kapitonas kažką sušnibždėjo Bernardui į ausį. Šis pašoko ir mostu paprašė tylos.

– Broliai, – tarė jis, – mūsų vaisingą diskusiją, matyt, galėsime pratęsti vėliau, o dabar nepaprastos svarbos įvykis verčia mus, abatui leidus, nutraukti savo darbą. Gal pats to nenorėdamas, įgyvendinau abato troškimą atskleisti daugelio pastarųjų dienų nusikaltimų kaltininką. Tas žmogus dabar mano rankose. Deja, ir šįkart jis sučiuptas per vėlai... Kažkas įvyko... – Jis mostelėjo į lauką, skubiai perėjo salę ir išėjo, o paskui jį kiti, Viljamas – kartu su pirmaisiais, o aš greta jo.

Mokytojas pažvelgė į mane tardamas:

– Bijau, kad kažkas bus nutikę Severinui.

P e n k t a d i e n a

ŠEŠTOJI

Randamas nužudytas Severinas ir prapuola jo rasta knyga

Greitu žingsniu, susirūpinę perėjome aikštelę. Lankininkų kapitonas vedė mus ligoninės link, o priartėję tirštoje pilkumoje įžvelgėme šešėlių sumaištį: ten bėgo ir vienuoliai, ir tarnai, prie durų stovėjo lankininkai ir nieko neleido vidun.

– Šiuos ginkluotus vyrus pasiunčiau ieškoti žmogaus, galinčio atskleisti daugelį paslapčių, – tarė Bernardas.

– Brolis žolininkas? – paklausė apstulbęs abatas.

– Ne, tuoj pamatysit, – atsakė Bernardas, skindamas kelią vidun.

Įėjome į Severino laboratoriją, kur išvydome skaudų reginį. Nelaimingojo žolininko lavonas tysojo kraujo klane, jo galva buvo suknežinta. Lentynos atrodė lyg po audros: visur be tvarkos mėtėsi stiklainiai, indeliai, knygos, užrašai. Greta lavono stovėjo dangaus gaublys, dukart didesnis už žmogaus galvą; buvo jis meistriškai nukaltas iš metalo, su aukso kryžium viršuje, uždėtas ant trumpo puošnaus trikojo. Anksčiau matydavau jį ant stalo, durų kairėje.

Kitame kambario gale du lankininkai tvirtai laikė raktininką, besiveržiantį laisvėn ir tvirtinantį, jog yra nekaltas, tie šauksmai tapo dar garsesni, kai pamatė įeinant abatą.

– Maloningasai, – šaukė jis, – įkalčiai yra prieš mane! Įėjau, kai Severinas buvo jau miręs, ir jie sučiupo mane, be žado stebintį šį siaubą!

Lankininkų vadas priėjo prie Bernardo ir gavęs leidimą išklojo reikalą visų akivaizdoje. Lankininkams buvo įsakyta surasti raktininką ir

jį suimti ir štai daugiau kaip dvi valandas jo ieškojo po visą vienuolyną. Pamaniau, kad tą paliepimą Bernardas bus davęs dar prieš įeidamas į kapitulos salę, ir kareiviai, nepažįstantys vienuolyno, matyt, ieškojo klaidingose vietose, nė neįtardami, kad raktininkas, nenujausdamas savo lemties, kartu su kitais stovėjo nartekse; kita vertus, jų paieškas apsunkino rūkas. Šiaip ar taip, iš kapitono žodžių aiškėjo, kad Remigijus, mums išsiskyrus, pasuko į virtuvę, kažkas jį pamatė ir perspėjo lankininkus, kurie atėjo į Buveinę Remigijui ką tik iš ten išėjus, nes virtuvėje buvęs Chorchė tikino tik ką su juo kalbėjęs. Tada lankininkai apieškojo plokštikalnę daržų pusėje ir ten aptiko išnirusį iš rūkų kaip vaiduoklį senąjį Alinardą, veik pasiklydusį. Alinardas pasakė matęs raktininką įeinant į ligoninę. Pasukę ten, lankininkai rado atviras duris. Įėję pamatė bedvasį Severiną ir raktininką, kuris karštligiškai rausėsi lentynose, mesdamas viską ant grindų, lyg ko ieškotų. Nesunku suprasti, kas įvyko. Remigijus įėjo, užpuolė žolininką, nužudė jį, o paskui ėmė ieškoti to, dėl ko jį nužudęs.

Lankininkas pakėlė nuo žemės dangaus gaublį ir parodė Bernardui. Grakšti vario ir sidabro skritulių architektūra, palaikoma tvirtesnio bronzinių žiedų rėmo, apglėbta trikojo koto, su tokia jėga nusileido ant aukos galvos, kad daugelis laibesnių skritulių vienoje pusėje lūžo ar susilankstė. O kad būtent tuo šonu buvo daužyta Severino galva, rodė kraujo pėdsakai, net plaukų kuokštai bei šiurpūs smegenų tiškalai.

Viljamas pasilenkė prie Severino, kad patvirtintų jo mirtį. Vargšo akys, užlietos iš galvos plūstelėjusiu krauju, buvo išsprogusios, ir svarsčiau, ar tikrai galima, kaip pasakojama, sustingusioje lėliukėje įžvelgti žudiko atvaizdą – paskutinio aukos regėto dalyko pėdsaką. Pamačiau Viljamą paimant mirusiojo plaštakas, kad pažiūrėtų, ar ant pirštų yra juodų dėmių, nors šiuo atveju mirties priežastis buvo kuo akivaizdžiausia, bet Severino rankas dengė tos pačios odinės pirštinės, kurias jis apsimaudavo dirbdamas su nuodingomis žolėmis, driežais, nežinomais vabzdžiais.

Bernardas kreipėsi į raktininką:

– Esi Remigijus Varaginietis, tiesa? Paliepiau lankininkams surasti tave dėl kitų kaltinimų ir kitiems įtarimams patvirtinti. Dabar matau,

jog veikiau teisingai, nors, ir dėl to graužiuos, per daug lėtai. Pone, – tarė jis abatui, – manau esąs atsakingas už šį nusikaltimą, nes nuo šio ryto, vos išklausęs kito nedorėlio, suimto šiąnakt, išpažinimų, žinojau, kad šį žmogų reikia perduoti teisingumui. Bet, pats matėte, ryte mane sutrukdė kitos pareigos, o mano žmonės darė viską, ką pajėgė...

Kalbėjo jis labai garsiai, kad girdėtų visi susirinkusieji (kambarys buvo sausakimšas, žmonės subėgo iš visų kampų ir dabar dairėsi į išmėtytus, sujauktus daiktus, pirštais rodė lavoną ir pusbalsiu komentavo nusikaltimą), tarp kitų pastebėjau ir Malachiją paniurusiu veidu. Jį pamatė ir lauk velkamas raktininkas. Jis ištrūko iš lankininkų ir puolė prie brolio, pagriebė jį už rūbų ir greitai, beviltiškai kažką tarė tiesiai į veidą, kol lankininkai vėl jį sučiupo. Traukiamas lauk, dar atsisuko į Malachiją sušukdamas:

– Prisiek, tai ir aš prisieksiu!

Malachijas atsakė ne iš karto, tarsi ieškodamas tinkamų žodžių. Kai raktininkas jau žengė per slenkstį, atsakė:

– Nepadarysiu nieko prieš tave.

Viljamas ir aš pažvelgėme vienas į kitą svarstydami, ką tai galėtų reikšti. Bernardas irgi tai matė, bet neatrodė nė kiek sunerimęs, net nusišypsojo Malachijui, tarytum pritardamas jo žodžiams ir pasirašydamas su juo nedorą sandėrį. Po to paskelbė, kad tuoj po pietų kapitulos salėje susirinks pirmasis tribunolas, kuris pradės viešą tardymą. Ir išėjo paliepęs nuvesti raktininką į kalvę, neleidžiant pasikalbėti su Salvatore.

Tą akimirką išgirdome už mūsų Bencijaus balsą.

– Atėjau čia iškart po jūsų, – sušnibždėjo jis, – kai kambarys dar buvo pustuštis ir Malachijo jame nebuvo.

– Jis įėjo vėliau, – tarė Viljamas.

– Ne, – nukirto Bencijus, – stovėjau prie durų, mačiau visus įeinančius. Sakau jums, Malachijas buvo viduje... jau prieš tai.

– Prieš ką?

– Prieš tai, kai čia įėjo raktininkas. Negaliu prisiekti, bet, atrodo, jis išlindo iš už užuolaidos, kai kambarys jau buvo pilnas, – ir jis mostelėjo į plačią užuolaidą, atitveriančią lovą, ant kurios Severinas paprastai guldydavo tuos, kuriems duodavo vaistų.

– Nori pasakyti, kad jis nužudė Severiną ir įėjus raktininkui pasislėpė už užuolaidos? – paklausė Viljamas.

– Arba iš už jos sekė viską, kas čia įvyko. Kodėl raktininkas būtų maldavęs jį nekenkti, pažadėdamas mainais nekenkti ir jam?

– Galbūt, – tarė Viljamas. – Šiaip ar taip, čia buvo knyga, ir ji turėtų būti čia, nes ir raktininkas, ir Malachijas išėjo tuščiomis.

Iš mano pasakojimo Viljamas žinojo, jog Bencijus žino, o šiuo metu mums reikėjo pagalbos. Jis prisiartino prie abato, liūdnai žvelgiančio į Severino lavoną, ir paprašė liepti visiems išeiti, nes nori ištirti šią vietą. Abatas sutiko, išėjo ir pats, liūdnai žvilgtelėjęs į Viljamą, tarsi priekaištaudamas už amžiną vėlavimą. Malachijas bandė likti įvairiausiomis dingstimis, bet veltui: Viljamas priminė jam, jog čia ne biblioteka, tad šioje vietoje jo teisės negalioja. Jis buvo mandagus, bet neperkalbamas ir taip atkeršijo už tai, kad Malachijas jam neleido apžiūrėti Venancijaus stalo.

Kai likome trise, Viljamas nušlavė nuo vieno iš stalų ant jo gulėjusias šukes ir lapus ir liepė duoti vieną po kitos Severino knygas. Palyginus su labirinto, nedidelis tai buvo rinkinys – keleto dešimčių įvairaus dydžio knygų, kurios pirma gražiai stovėjo lentynose, o dabar per skubą sujauktos raktininko mėtėsi po grindis kartu su kitais daiktais. Kai kurios net buvo suirusios, tarsi jis būtų ieškojęs ne knygos, o kažko, kas turėjo gulėti tarp jos lapų. Daug sudraskytų, nuplėštais viršeliais. Surinkti jas, paskubomis ištirti jų prigimtį ir krauti į krūvą ant stalo buvo nelengva užduotis, bet viską reikėjo daryti greitai, nes abatas mums davė maža laiko, netrukus čia turėjo ateiti vienuoliai tvarkyti suknežinto Severino kūno ir paruošti jo laidotuvėms. Dar reikėjo ieškoti visuose kampuose, po stalais, už lentynų ir spintose, kad įsitikintume, jog niekas neprasprūdo pro akis po pirminės apžvalgos. Viljamas nenorėjo, kad Bencijus man padėtų, ir leido jam tik saugoti duris. Nepaisydami abato draudimo, daugelis bandė įsibrauti vidun: tarnai, išgąsdinti žinios, vienuoliai, apraudantys savo brolį, novicijai, atėję nešini balčiausiomis drobulėmis ir dubenimis vandens, kad nuplautų ir suvyniotų palaikus...

Todėl reikėjo suktis žvitriai. Aš rankiojau knygas, padavinėjau jas Viljamui, šis tyrė jas ir dėjo ant stalo. Tačiau greit supratome, kad toks darbas truks labai ilgai, todėl griebėmės dviese: abu rinkom knygas, aš jas tvarkiau; jei būdavo išardytos, skaičiau pavadinimus ir dėjau ant stalo. Tačiau dažnai buvo tai tik padriki lapai.

– *De plantis libri tres,* prakeikimas, ne ta, – kalbėjo Viljamas, mesdamas knygą ant stalo.

– *Thesaurus herbarum,* – skaičiau aš, o Viljamas:

– Palik ją, juk ieškome graikiškos knygos!

– Šita? – klausiau aš, rodydamas veikalą, kurio lapai buvo priraizgyti nesuprantamų rašmenų. O Viljamas:

– Ne, kvaily, juk tai arabiškai! Teisus buvo Bekonas, sakydamas, jog pirma mokslo vyro pareiga yra mokytis kalbų!

– Bet nė jūs nemokate arabų! – atkirtau įpykęs, o Viljamas atšovė:

– Aš bent suprantu, jog tai arabų!

Ir aš raudau, nes girdėjau Bencijų kikenant man už nugaros.

Knygų buvo daug, o dar daugiau užrašų, ritinių su dangaus skliauto brėžiniais, keistų augalų katalogų, matyt, mirusiojo rankraščių ant paskirų lapų. Dirbome ilgai, apieškojome kiekvieną laboratorijos kampą, Viljamas net šaltakraujiškai apvertė lavoną, idant įsitikintų, ar nėra ko po juo, ir išnaršė drabužius. Nieko.

– Privalome viską apieškoti, – kalbėjo Viljamas, – Severinas užsirakino čia su knyga, raktininkas jos neturėjo...

– Negalėjo paslėpti jos abite? – paklausiau.

– Ne, knyga, kurią anądien mačiau po Venancijaus stalu, buvo didelė, būtume ją pastebėję...

– Kokiais viršeliais? – paklausiau.

– Nežinau. Ji gulėjo atversta, mačiau ją tik kelis mirksnius, tiek, kad spėčiau suprasti, jog parašyta graikiškai, bet nieko daugiau neprisimenu. Tęskime paieškas, raktininkas jos nepaėmė, nepaėmė nė Malachijas, taip manau.

– Tikrai ne, – patvirtino Bencijus, – kai raktininkas čiupo jį už krūtinės, matėsi, kad po škaplierium nieko nėra.

– Gerai. Tai yra blogai. Jei knygos nėra šiame kambaryje, aišku,

kad kažkas kitas, be Malachijo ir raktininko, bus dar anksčiau čia įėjęs.

– Tai yra dar trečias asmuo, tas, kuris nužudė Severiną?

– Daugoka, – atsakė Viljamas.

– Be to, – tariau, – kas galėjo žinoti, kad knyga čia?

– Sakykim, Chorchė, jei jis mus girdėjo.

– Taip, – sutikau. – Bet Chorchė nebūtų galėjęs smogti tokiam tvirtam vyrui kaip Severinas, ir dar su tokia jėga.

– Aišku, ne. Be to, matei jį einant Buveinės link, o lankininkai kalbėjosi su juo prieš sučiupdami raktininką. Taigi jis nebūtų spėjęs ateiti čia, o paskui vėl grįžti virtuvėn. Pagalvok, nors jis ir be vargo juda, vis vien turi eiti palei sienas ir nebūtų galėjęs perkirsti daržų, o dar bėgte...

– Leiskite man pagalvoti, – užsidegiau pasivaržyti su savo mokytoju. – Negalėjo tai būti Chorchė. Alinardas sukiojosi aplink, bet jis vos laikosi ant kojų ir nebūtų įveikęs Severino. Raktininkas buvo čia, tačiau laikas tarp jo išėjimo iš virtuvės ir lankininkų atvykimo buvo toks trumpas, jog, man atrodo, neįtikėtina, kad būtų jis spėjęs įkalbėti Severiną atidaryti, prisiartinti prie jo, nužudyti ir dar šitaip viską sujaukti. Malachijas galėjo aplenkti visus: Chorchė nartekse išgirdo mus kalbant ir nuėjęs į skriptoriumą pranešė Malachijui, kad knygą iš bibliotekos paėmęs Severinas. Malachijas atėjo čia, įkalbėjo Severiną atidaryti ir jį nužudė. Vienas Dievas težino kodėl. Bet jei jis ieškojo knygos, turėjo ją iškart pažinti, nedarydamas tokios netvarkos, nes juk yra bibliotekininkas. Kas tuomet lieka?

– Bencijus, – tarė Viljamas.

Bencijus paprieštaravo įnirtingai purtydamas galvą:

– Ne, broli Viljamai, jūs žinote, kad mane degina smalsumas, tad jei būčiau įėjęs čionai ir galėjęs išeiti su knyga, nestypsočiau dabar su jumis, o kur nuošalėje tyrinėčiau savo lobį...

– Veik įtikėtinas įrodymas, – šyptelėjo Viljamas, – bet nė tu nežinai, kaip atrodo knyga. Galėjai nužudyti, o dabar esi čia, kad ją rastum.

Bencijus tirštai nuraudo.

– Aš ne žmogžudys! – pasipiktino jis.

– Niekas nėra žmogžudys, kol nepadaro pirmo nusikaltimo, – filosofiškai atsakė Viljamas. – Šiaip ar taip, knygos čia nėra, o tai pakankamas įrodymas, kad jos čia nepalikai. Be to, manau, jei būtum ją paėmęs, per maišatį būtum iš čia išsmukęs.

Ir pasisuko į lavoną. Atrodė, tik dabar suvokė jis savo draugo mirtį.

– Vargšas Severinas, – tarė, – įtarinėjau ir tave, ir tavo nuodus. Ir tu tikėjaisi nuodų klastos, antraip nebūtum apsimovęs pirštinių. Bijojai pavojaus iš žemės, o jis užklupo tave iš dangaus skliauto... – Ir, paėmęs gaublį, įdėmiai į jį pažiūrėjo. – Kodėl panaudotas kaip tik šis ginklas...

– Buvo po ranka.

– Galbūt. Bet po ranka buvo ir kiti daiktai, sodininko įnagiai... Tai puikus auksakalystės meno ir astronomijos mokslo sintezės pavyzdys. Jis sunaikintas ir... Dangau švenčiausias! – sušuko.

– Kas atsitiko?

– Ir buvo užgauta trečdalis saulės, trečdalis mėnulio ir trečdalis žvaigždžių... – pacitavo.

Net per daug gerai žinojau apaštalo Jono tekstą.

– Ketvirtasis trimitas! – sušukau.

– Būtent. Pirma kruša, paskui kraujas, po jo vanduo, dabar žvaigždės. Bet ar įmanoma įsivaizduoti tokį piktavališką protą, kuris žudo tik tada, kai gali tai padaryti laikydamasis Apokalipsės?

– O penktasis trimitas? – paklausiau pagautas siaubo. Pabandžiau prisiminti. – Ir išvydau žvaigždę, nukritusią iš dangaus žemėn, ir jai buvo duotas raktas nuo bedugnės šulinio... Kas nors nuskęs šuliny?

– Penktas trimitas žada dar daug kitų dalykų, – tarė Viljamas. – Iš šulinio išsiverš dūmai, tarytum iš milžiniškos krosnies, po to pasipils skėriai, kuriems bus duota galia, kokią turi žemės skorpionai. O skėrių išvaizda bus panaši į žirgų, parengtų kautynėms, ant jų galvų bus tarytum aukso vainikai, o dantys jų lyg liūtų... Mūsų žmogus turi nemažą pasirinkimą, jei norėtų įgyvendinti knygos žodžius... Bet užteks svaičioti. Verčiau pabandykim prisiminti, ką pasakė mums Severinas, pranešdamas, kad rado knygą...

– Jūs liepėte ją atnešti, o jis atsakė negalįs...

– Tikrai, po to mus nutraukė. Kodėl jis negalėjo? Juk knygą galima nešioti. O kodėl apsimovė pirštines? Gal knygos viršelyje buvo kažkas susiję su nuodais, kas užmušė Berengarijų ir Venancijų? Slaptos pinklės, užnuodyta adata...

– Gyvatė! – tariau.

– Kodėl ne banginis? Ne, ir vėl svaičiojam. Nuodai, kaip matėm, turi patekti į burną. Be to, Severinas nepasakė negalįs atnešti knygos. Jis sakė linkęs man ją parodyti čia. Ir apsimovė pirštines... Tad kol kas žinome tiek, jog tą knygą reikia liesti su pirštinėmis. Klausykis, Bencijau, jei rastum ją, kaip tikiesi. O kad esi toks paslaugus, padėk man. Eik į skriptoriumą ir nenuleisk akių nuo Malachijo.

– Bus padaryta! – atsakė Bencijus ir išėjo, kaip atrodė, patenkintas savo misija.

Nebegalėjome ilgiau sulaikyti vienuolių, kambarį užplūdo žmonės. Pietų valanda buvo praėjusi, ir Bernardas, matyt, jau rinko savo tribunolą kapitulos salėje.

– Čia nebėra kas veikti, – tarė Viljamas.

Man švystelėjo mintis.

– Gal žudikas, – tariau, – išmetė knygą pro langą, o paskui tikėjosi nueiti ir ją paimti?

Viljamas skeptiškai pažvelgė į laboratorijos langus, kurie atrodė aklinai uždaryti.

– Galime patikrinti, – tarė.

Išėjome ir ištyrėme ligoninės užnugarį, veik priglaustą prie mūro, palikus tik siaurutį perėjimą. Viljamas ėjo labai atsargiai, nes tomis dienomis iškritęs sniegas čia buvo nepaliestas. Mūsų pėdos sušalusiame, bet trapiame luobe įspaudė ryškius pėdsakus, todėl, jei kas ir būtų praėjęs čia pirma, sniege matytume ženklus. Bet nieko nepamatėme. Todėl palikome ir ligoninę, ir mano varganą hipotezę. Einant per daržus, paklausiau Viljamą, ar tikrai jis pasitiki Bencijum.

– Nė trupučio, – atsakė Viljamas, – bet, šiaip ar taip, nepasakėme jam nieko, ko jis jau nebūtų žinojęs, ir įbauginome dėl knygos. Pagaliau, jam sekant Malachiją, Malachijui teks sekti jį, o ir jis neabejotinai ieško knygos.

– Ko norėjo raktininkas?

– Greit sužinosim. Jis tikrai kažko norėjo, ir skubiai, siekdamas išvengti kėlusio baimę pavojaus. Tas kažkas turi būti žinoma Malachijui, kitaip negalima paaiškinti tos beviltiškos maldos, su kuria Remigijus į jį kreipėsi...

– Šiaip ar taip, knyga prapuolė...

– Tai yra pats neįtikimiausias dalykas, – tarė Viljamas, mums artėjant prie kapitulos salės. – Jei ji ten buvo, o Severinas mums pasakė, jog ji buvo ten, tai arba ji išnešta, arba ji vis dar ten.

– O kadangi jos ten nėra, ją kažkas bus išnešęs, – baigiau.

– Nežinia, ar išvados nereikėtų daryti iš kitos mažosios premisos. Juk visa rodo, jog niekas negalėjo jos išnešti...

– Tuomet ji turėtų vis dar būti ten. Bet jos ten nėra.

– Palauk. Sakome, kad jos ten nėra, nes jos neradom. Bet gal jos neradome todėl, kad nematėme jos ten, kur ji buvo.

– Apžiūrėjome visus kampus!

– Žiūrėjome, bet nematėme. Arba matėme, bet nepažinome... Adsai, kaip Severinas apsakė tą knygą, kokiais žodžiais?

– Jis sakė radęs knygą, kuri nėra jo, parašyta graikiškai...

– Ne, prisiminsiu, jis pasakė „keistą" knygą. Severinas buvo mokslo vyras, o mokslo vyrui graikiška knyga nėra keista, nes jis pažįsta bent jos raidyną. Mokslo vyras nepavadintų keista nė arabiškos knygos, net jei nemokėtų arabiškai... – Jis stabtelėjo. – Kodėl Severino laboratorijoje arabiška knyga?

– Bet kodėl jis būtų pavadinęs keista arabišką knygą?

– Tai klausimas. Jei jis pasakė „keista", tai todėl, kad jam ji pasirodė neįprasta, jam, kuris yra žolininkas, o ne bibliotekininkas... Bibliotekoje juk neretai atsitinka, kad kai kurie seni rankraščiai surišami kartu, sudedant į vieną tomą skirtingus, neįprastus tekstus: vieną graikišką, kitą armėnišką...

– ...o trečią – arabišką! – sušukau apstulbintas šio atradimo.

Viljamas vilkte išvilko mane iš nartekso ir liepė kuo greičiau skuosti ligoninėn:

– Teutoniškas žvėrie, žemės rope, nemokša, žiūrėjai tik į pirmus lapus, bet ne toliau!

– Mokytojau, – dusau, – tai jūs žiūrėjote mano rodomus lapus ir pasakėt, kad tai arabiškai, ne graikiškai!

– Teisybė, Adsai, teisybė, tai aš žvėris, bėk greičiau!

Grįžome į laboratoriją ir vos įsispraudėme vidun, nes novicijai kaip tik nešė lavoną lauk. Po kambarį sukiojosi smalsuoliai. Viljamas šoko prie stalo, kilnojo knygas, ieškodamas tos lemtingosios, metė jas po vieną ant žemės, stebimas sunerimusių žvilgsnių, vėl kiekvieną atskleisdamas. Deja, arabiškojo rankraščio ten nebebuvo. Miglotai prisiminiau jo senus viršelius, ne itin tvirtus, gana sunykusius, su plonomis metalo juostomis.

– Kas įėjo čia po to, kai aš išėjau? – paklausė Viljamas kažkurio vienuolio.

Šis tik patraukė pečiais, ir buvo aišku, kad įėjo kartu visi ir niekas. Pabandėm apsvarstyti galimybes. Malachijas? Gali būti, jis žinojo, ko ieškoti, gal stebėjo mus, pamatė išeinant tuščiomis ir grįžo tikras savo sėkme. Bencijus? Prisiminiau jį juokiantis įvykus kivirčui dėl teksto. Tuomet maniau, kad juokėsi jis iš mano neišmanymo, bet gal juokėsi iš Viljamo naivumo, puikiai žinodamas, kaip kartais atrodo senas rankraštis, gal permanė tai, ką mes ne iš karto suvokėme, bet ką privalėjome suvokti: jog Severinas nemokėjo arabiškai, ir todėl turėjo atrodyti keista, kad laiko savo laboratorijoje knygą, kurios negali perskaityti. O gal buvo kas trečias?

Viljamas jautėsi paniekintas. Bandžiau jį raminti. Jau tris dienas, kalbėjau, jis ieško graikiško teksto, tad natūralu, kad ieškodamas atmetė visas knygas, kurios neparašytos graikiškai. O jis atšovė, jog klysti, aišku, žmogiška, betgi yra žmonių, klystančių dažniau už kitus, ir jie vadinami kvailiais, o jis yra vienas iš jų, todėl, klausė savęs, ar verta studijuoti Paryžiuje ir Oksforde, kad nežinotum, jog rankraščiai rišami ir grupėmis, jei tai žino net novicijai, išskyrus tokius kvailius kaip aš, tad pora tokių kvailių kaip mes turėtume milžinišką pasisekimą mugėse ir mūsų vieta ten, o ne čia, bandant narplioti mįsles, ypač kai tenka susidurti su žmonėmis, daug už mus sumanesniais.

– Bet nereikia verkšlenti, – baigė jis. – Jeigu ją paėmė Malachijas, jau grąžino ją į biblioteką. Rasime ją, kai tik sužinosim, kaip patekti į

finis Africae. Jei ją paėmė Bencijus, jis turėtų įtarti, jog anksčiau ar vėliau man iškils tokia abejonė, kuri ir iškilo, ir aš grįšiu į laboratoriją, antraip nebūtų taip skubėjęs. Todėl jis dabar pasislėpė, o vienintelė vieta, kurioje jo tikrai nėra, – ta, į kurią mes pultume jo ieškoti, kitaip tariant, jo celė. Todėl grįžkime į kapitulos salę ir pažiūrėkim, ar tardomas raktininkas nepasakys ko vertingo. Nes man neaiškus planas Bernardo, ieškojusio savo žmogaus dar prieš Severino mirtį, nors dėl visai kitų priežasčių.

Grįžome į salę. Verčiau būtume prieš tai užsukę į Bencijaus celę, nes, kaip vėliau sužinojome, mūsų jaunasis draugas nelabai tikėjo Viljamo įžvalgumu ir nepagalvojo, kad šis taip greitai sugrįš į laboratoriją: todėl, įsitikinęs, jog ten nebus ieškomas, nuėjo slėpti knygos tiesiai į savo celę.

Bet apie tai vėliau. Nes tuo metu vyko tokie dramatiški ir šiurpūs dalykai, kad užmiršome paslaptingąją knygą. O jei ir neužmiršome, mus įsuko kiti reikalai, susiję su Viljamo misija, vis dar slėgusia jo pečius.

Penkta diena

DEVINTOJI

Įvykdomas teisingumas ir tvyro keista nuojauta, jog visi suklydo

Kapitulos salėje, prie ilgo riešutmedžio stalo, viduryje, sėdėjo Bernardas Gi. Greta jo kaip raštininkas sėdėjo vienas iš dominikonų, o abiejose pusėse sėdintys du popiežiaus legatai buvo teisėjai. Raktininkas, saugomas lankininkų, stovėjo priešais stalą.

Abatas pašnibždom kreipėsi į Viljamą:

– Nežinau, ar ši procedūra teisėta. Laterano susirinkimas 1215 metais savo XXXVII kanone patvirtino, kad negalima atiduoti asmens teisėjams, kurie veikia toliau nei per dviejų dienų kelią nuo savo namų. Čia padėtis gal kitokia, teisėjas atvykęs iš labai toli, bet...

– Inkvizitorius nepavaldus jokiai bendrai jurisdikcijai, – tarė Viljamas, – ir neprivalo laikytis bendrosios teisės normų. Jis naudojasi ypatingomis privilegijomis ir net neprivalo išklausyti gynėjų.

Pažvelgiau į raktininką. Remigijus atrodė apgailėtinai. Dairėsi lyg įbaugintas žvėris, tarsi atpažintų baisios liturgijos veiksmus ir mostus. Dabar žinau, jis bijojo dėl dviejų priežasčių, abiejų siaubingų: pirma, kad buvo sučiuptas su įkalčiais nusikaltimo vietoje, antra, kad nuo vakar dienos, Bernardui pradėjus savo tyrimą nuo paskalų ir šmeižto rinkimo, baiminosi, kad išaiškės jo praeitis; dar labiau jis susijaudino pamatęs suimant Salvatorę.

Nelaimingasis Remigijus jautė beprotišką siaubą, o Bernardas Gi puikiai mokėjo tą siaubą paversti panika. Jis tylėjo. Visiems laukiant

apklausos pradžios, jis laikė savo rankas ant priešais atskleistų lapų, apsimesdamas juos tvarkantis. Bet jo žvilgsnis buvo nukreiptas į kaltinamąjį, o jame mišo apsimestas atlaidumas (tarsi sakytų: „Nebijok, esi tarp brolių, tetrokštančių tau gero“), šalta pašaipa (tarsi sakytų: „Dar nežinai, kas tau yra gerai, bet tuoj aš tau tai pasakysiu“), negailestingas atšiaurumas (tarsi sakytų: „O šiaip ar taip, aš esu čia vienintelis tavo teisėjas, ir tu esi mano“). Raktininkas tai jau žinojo, bet teisėjo tyla ir delsimas turėjo padėti jam dar daugiau prisiminti, kad dar labiau nusižemintų, o jo nerimas virstų neviltim, ir jis visas priklausytų teisėjui lyg minkštas vaškas jo rankose.

Pagaliau Bernardas prabilo. Pasakęs kelias įprastas formules, pranešė teisėjams pradedąs apklausą asmens, kaltinamo dviem vienodai baisiais nusikaltimais, iš kurių vienas visiems akivaizdus, bet mažiau niekingas už antrąjį, nes kaltinamasis buvo sučiuptas žmogžudystės vietoje, jau paieškomas už nusikaltimą erezija.

Taip tarė. Raktininkas užsidengė veidą delnais, nors sunkiai galėjo judinti grandinėmis sukaustytas rankas. Bernardas pradėjo tardymą.

– Kas tu? – paklausė.

– Remigijus Varaginietis. Gimęs prieš penkiasdešimt dvejus metus ir dar berniukas įstojęs į Varaginės minoritų vienuolyną.

– Kodėl šiandien esi Švento Benedikto ordine?

– Prieš daug metų, popiežiui išleidus bulę „Santa Romana“, bijodamas užsikrėsti broliukų erezija... nors niekuomet nesutikau su jų teiginiais... pamaniau, kad mano nuodėmingajai sielai bus naudingiau palikti pilną pagundų vietą, ir gavau leidimą tapti vienuoliu šiame vienuolyne, kur daugiau kaip aštuoneri metai tarnauju raktininku.

– Tu bėgai nuo erezijos pagundos, – pasišaipė Bernardas, – kitaip tariant, vengei apklausos tų, kuriems skirta ereziją atskleisti ir išrauti ją kaip piktžolę, o gerieji kliuniečiai tikėjo, kad elgiasi mielaširdingai priimdami tave ir panašius į tave. Bet, kad apsaugotum sielą nuo eretiško ištvirkimo bjaurasties, negana pakeisti abitą, todėl mes susirinkome čia ištirti, ką slepi nuošaliuose savo neatgailaujančios sielos kampučiuose ir ką veikei prieš ateidamas į šitą šventą vietą?

– Mano siela yra nekalta, ir nežinau, ką turite omeny kalbėdamas apie eretišką ištvirkimą, – atsargiai pratarė raktininkas.

– Matot? – sušuko Bernardas, pasisukdamas į kitus teisėjus. – Visi jie tokie! Suimti stoja prieš teismą, tarytum jų sąžinė būtų rami ir be graužaties. Ir nežino, jog tai yra pats aiškiausias jų kaltės įrodymas, nes teisingasis teisiamas visuomet kupinas nerimo! Paklauskite, ar žino, kodėl liepiau jį suimti. Ar žinai priežastį, Remigijau?

– Pone, – atsakė raktininkas, – būčiau laimingas išgirdęs ją iš jūsų lūpų.

Nustebau, nes man atrodė, kad raktininkas atsakinėjo į ritualinius klausimus tokiais pat ritualiniais žodžiais, tarsi gerai žinotų tardymo taisykles ir pinkles ir seniai mokėtų elgtis panašiomis aplinkybėmis.

– Štai, – sušuko Bernardas, – neatgailaujančiam eretikui būdingas atsakymas! Jie šluoja pėdsakus kaip lapės, ir labai sunku pagauti juos klystant, nes jų bendruomenė pripažįsta jiems teisę meluoti, kad išvengtų pelnytos bausmės. Jie atsakinėja išsisukinėdami, siekdami įvilioti į spąstus inkvizitorių, jau ir taip kenčiantį greta tokių niekingų žmonių. Taigi, broli Remigijau, ar tau niekuomet neteko susidurti su vadinamaisiais broliukais arba beturčių gyvenimo broliais, arba beginais?

– Mano likimas buvo kaip ir kitų minoritų vykstant ilgai diskusijai dėl neturto, bet niekada nepriklausiau beginų sektai.

– Matote? – tarė Bernardas. – Jis neigia buvęs beginas, nes beginai, nors išpažįsta tą pačią kaip ir broliukai ereziją, laiko anuos nudžiūvusia pranciškonų ordino šaka, o save švaresniais ir tobulesniais už juos. Bet daugelis vienų poelgių yra lygūs kitų poelgiams. Ar gali paneigti, Remigijau, kad tave matė susigūžusį bažnyčioje, veidu į sieną, ar kniūbsčią, su gobtuvu ant galvos, užuot klūpantį ir kaip visi sudėjusį rankas?

– Ir Švento Benedikto ordine tam tikromis akimirkomis puolama kniūbsčiomis...

– Neklausiu tavęs, ką darei tam tikromis akimirkomis, tik klausiu, ką darei tomis netinkamomis! Taigi neneigi, kad tavo poza buvo būdinga beginams! Bet tu, sakei, ne beginas... Tuomet sakyk: kuo tiki?

– Pone, tikiu tuo, kuo tiki kiekvienas doras krikščionis!

– Koks šventas atsakas! O kuo gi tiki doras krikščionis?

– Tuo, ko moko šventoji Bažnyčia!

– Kokia šventoji Bažnyčia? Ta, kurią šventąja vadina laikantys save tobulais netikrieji apaštalai, eretikai broliukai, ar ta Bažnyčia, kurią jie lygina su Babilono kekše, bet kuria visi mes tvirtai tikime?

– Pone, – tarė sutrikęs raktininkas, – pasakykite man, kurią tikite esant tikrąja Bažnyčia...

– Aš tikiu, jog yra tai Romos Bažnyčia, viena, šventa ir apaštalinė, valdoma popiežiaus su savo vyskupais.

– Ir aš tikiu, – tarė raktininkas.

– Koks stebėtinas sumanumas! – sušuko inkvizitorius. – Stebėtinas gudrumas *de dicto*! Girdėjote: jis sako tikįs, kad aš tikiu ta Bažnyčia, ir vengia sakyti, kuo tiki pats! Puikiai pažįstamas kiaunės menas! Bet prie esmės. Ar tiki, kad sakramentus sukūrė mūsų Viešpats, kad tikrai atgailai reikia Dievo tarnams išpažinti savo nuodėmes, kad Romos Bažnyčia turi galią surišti ir atrišti šioje žemėje tai, kas bus surišta ir atrišta danguje?

– Aš neturėčiau tuo tikėti?

– Neklausiu, kuo tu turėtum tikėti, klausiu, kuo tiki?

– Tikiu visu tuo, kuo jūs ir kiti gerieji daktarai liepiate man tikėti, – išgąstingai atsakė raktininkas.

– A! Bet ar kartais gerieji daktarai, apie kuriuos kalbi, nėra tie, kurie vadovauja tavo sektai? Ir ką turėjai omeny sakydamas „gerieji daktarai“? Ar tik ne tais nedorais melagiais, laikančiais save vieninteliais apaštalų sekėjais, remiesi pripažindamas savo tikėjimo tiesas? Gal perši mintį, kad, jei aš tikiu tuo, kuo tiki jie, tuomet tikėsi manim, kitaip tariant, tikėsi tik jais!

– Aš nesakiau to, pone, – sulemeno raktininkas, – jūs mane privertėte taip sakyti. Tikiu jumis, jei jūs mokote mane to, kas yra gera.

– Koks įžūlumas! – šaukė Bernardas, trankydamas kumščiu stalą. – Bukai užsispyręs kartoji tą formulę, kurią išmokai savo sektoje. Tu sakai, jog tikėsi manim, tik jei aš skelbsiu tai, ką tavo sekta laiko geru. Kaip tik taip atsakinėja netikrieji apaštalai, taip dabar atsakinėji ir tu,

nes tavo lūpos kartoja žodžius, kurių kadaise buvai išmokytas, kad klaidintum inkvizitorius. Ir šitaip pats kaltini save savo žodžiais, o aš pakliūčiau į tavo žabangas, jei neturėčiau ilgos inkvizitoriaus patirties... Bet eikime prie svarbiausio klausimo, nedorasai. Ar esi kada girdėjęs apie Gerardą Segalelį iš Parmos?

– Esu girdėjęs, – atsakė raktininkas blykšdamas, jei tas iškreiptas veidas galėjo dar labiau išblykšti.

– Esi kada girdėjęs apie brolį Dolčiną iš Novaros?

– Esu girdėjęs.

– Niekada nesi jo sutikęs, kalbėjęs su juo?

Raktininkas kiek patylėjo, lyg svarstydamas, kokią dalį tiesos atskleisti jam būtų naudinga. Paskui apsisprendė ir vos girdimai tarė:

– Esu sutikęs ir esu kalbėjęs.

– Garsiau! – sušuko Bernardas, – kad pagaliau išgirstume vienintelį teisingą tavo ištartą žodį! Kada su juo kalbėjaisi?

– Pone, – tarė raktininkas, – buvau vieno iš Novaros apylinkių vienuolyno vienuolis, kai Dolčino žmonės rinkosi tuose kraštuose, o kelias jų ėjo ir pro mano vienuolyną, o iš pradžių gerai nežinojome, kas jie ...

– Meluoji! Kaip galėjo pranciškonas iš Varaginės būti Novaros vienuolyno vienuoliu? Tu buvai ne vienuolyne, tu buvai vienoje iš gaujų tų broliukų, einančių per tuos kraštus, prašančių išmaldos, tu susidėjai su dolčiniečiais!

– Pone, kaip galite tai sakyti? – paklausė visas tirtėdamas raktininkas.

– Tuojau pamatysi, kaip galiu ir net privalau tai patvirtinti, – tarė Bernardas ir paliepė įvesti Salvatorę.

Nelaimėlio, kuris akivaizdžiai praleido naktį neviešame ir daug atšiauresniame tardyme, išvaizda sukėlė mano gailestį. Kaip sakiau, Salvatorės veidas ir šiaip nebuvo pats maloniausias. O tą rytą jis dar labiau panėšėjo į gyvulio snukį. Prievartos žymių nesimatė, nors iš to, kaip judėjo grandinėmis sukaustytas kūnas išnarstytais sąnariais, vos bepasivelkantis, lankininkų tempiamas tarytum beždžionė už virvutės, per daug aiškiai matėsi, kaip vyko ta klaiki apklausa.

– Bernardas jį kankino... – sušnabždėjau Viljamui.

– Jokiu būdu, – atsakė Viljamas. – Inkvizitorius niekada nekankina. Kaltinamojo kūnas visada patikimas pasaulietinės valdžios atstovams.

– Bet juk tai tas pat! – tariau.

– Jokiu būdu. Nei inkvizitoriui, kurio rankos nesuteptos, nei tardomajam, kuris, įėjus inkvizitoriui, ieško jame paramos bei savo skausmų palengvinimo ir atveria savo širdį.

Pažvelgiau į savo mokytoją.

– Jūs juokaujate, – tariau pasibaisėjęs.

– Tau tai atrodo juokui tinkamas dalykas? – atsakė Viljamas.

Bernardas jau tardė Salvatorę, ir mano plunksna nesugeba pakartoti tų iškraipytų, jei tik tai įmanoma, dar labiau babeliškų žodžių, kuriais tas vyras, ir taip nuskriaustas likimo, o dabar paverstas babuinu, atsakinėjo, sunkiai suprantamas susirinkusiųjų, padedamas Bernardo, formulavusio klausimus taip, kad jam telikdavo atsakyti tik „ne“ arba „taip“, ir jis negalėjo ištarti jokio melo. O tai, ką pasakė Salvatorė, mano mielas skaitytojas nesunkiai gali įsivaizduoti. Jis papasakojo – ar, tiksliau, prisipažino papasakojęs naktį – dalį tos istorijos, kurią jau esu atkūręs: apie savo klajones su broliukais, piemenėliais ir netikraisiais apaštalais; kaip brolio Dolčino laikais tarp dolčiniečių sutikęs Remigijų ir kartu su juo išsigelbėjęs po mūšio Rebelio kalne, o po daugelio nuotykių atsidūręs Kazalės vienuolyne. Pridurdamas, jog ereziarchas Dolčinas, artėjant pralaimėjimo ir sučiupties valandai, patikėjo Remigijui kelis laiškus, kuriuos šis turėjęs nunešti. Salvatorė nežino nei kur, nei kam. Remigijus visuomet laikė juos prie savęs, nedrįsdamas įteikti, o atvykęs į vienuolyną, bijodamas ilgiau nešiotis juos su savim, bet nenorėdamas sunaikinti, patikėjo bibliotekininkui, taip, būtent Malachijui, idant šis juos paslėptų Buveinės užkaboriuose.

Salvatorei kalbant, raktininkas žiūrėjo į jį su neapykanta ir nebegalėjo ilgiau kentėti nesušukęs:

– Žalty, gosli beždžione, buvau tau tėvas, draugas, skydas, šitaip tu man atsilygini!

Salvatorė pažvelgė į savo globėją, dabar patį reikalingą globos, ir sunkiai atsakė:

– Ponas Remigijau, buvo taip, kad buvau tavo. Ir buvai man maloningiausias. Betgi pažįsti sargybos vado giminę, pažįsti kalėjimą. *Qui non habet caballum vadat cum pede*[1]...

– Beproti! – vėl šaukė jam Remigijus. – Tikiesi išsigelbėti? Ar nežinai, kad ir tu mirsi kaip eretikas? Prisipažink, kad kalbėjai kankinamas, pasakyk, kad viską išgalvojai!

– Nežinau, pone, kokie vardai visų tų erezijų... Patariečiai, gacėziai, leonistai, arnaldistai, speronistai, apipjaustytieji... Aš nesu *homo literatus*, nusidedu be pikto, ir ponas Bernardas šlovingasis žino tai ir tikiuosi jo atleidimo *in nomine patre et filio et spiritis sanctis*[2]...

– Būsim atlaidūs kiek leis mums mūsų pareigos, – tarė inkvizitorius, – ir tėviškai palankiai įvertinsime gerą valią, su kuria mums atvėrei savo sielą. Eik, grįžk į savo celę melstis ir tikėtis Viešpaties gailestingumo. Dabar turime aptarti kitą svarbų klausimą. Taigi, Remigijau, tu atsinešei su savim Dolčino laiškus ir patikėjai juos broliui, kuris rūpinasi biblioteka...

– Netiesa, netiesa! – šaukė raktininkas, tarsi šis gynimasis turėtų dar kokios reikšmės. Ir Bernardas teisingai pertraukė jį:

– Ne tavo, tik Malachijo iš Hildeshaimo patvirtinimas reikalingas mums.

Ir liepė pašaukti bibliotekininką, nes jo nebuvo tarp susirinkusiųjų. Aš žinojau jį esant skriptoriume arba prie ligoninės, beieškantį Bencijaus ir knygos. Nuėjo jo atvesti, ir, kai jis pasirodė, sutrikęs, vengdamas visų žvilgsnių, Viljamas nusivylęs sumurmėjo: „Dabar Bencijus galės daryti ką tinkamas“. Tačiau jis klydo, nes pamačiau iš už vienuolių, susispietusių ties salės durimis, stebinčių apklausą, kyšant Bencijaus veidą. Parodžiau jį Viljamui. Pamaniau tuomet, kad šis įvykis, ko gero, traukė jį dar labiau už knygą. Tik vėliau sužinojau, jog tuo metu jis buvo jau baigęs savo nedorą sandėrį.

Taigi Malachijas stojo prieš teisėjus, o akys jo vengė susitikti su raktininko akimis.

[1] Qui non habet... – Kas neturi arklio, eina pėsčias.

[2] in nomine patre... – vardan Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios...

– Malachijau, – kreipėsi Bernardas, – šį rytą, po naktinio Salvatorės prisipažinimo, klausiau jūsų, ar esate gavęs iš šio štai kaltinamojo laiškus...

– Malachijau! – sukriokė raktininkas. – Tu ką tik prisiekei, kad niekuomet man nepakenksi!

Malachijas vos pasisuko į kaltinamąjį, į kurį stovėjo nugara, ir tyliai, kad vos išgirdau, tarė:

– Neprisiekiau kreivai. Jei ir galėjau tau kuo pakenkti, jau buvau tai padaręs. Laiškai buvo atiduoti ponui Bernardui dar šįryt, prieš tau nužudant Severiną...

– Bet tu žinai, turi žinoti, kad ne aš nužudžiau Severiną! Tu tai žinai, nes ten jau buvai!

– Aš? – paklausė Malachijas. – Aš įėjau, kai tave sučiupo.

– Jei taip ir būtų, – įsiterpė Bernardas, – ko ieškojai pas Severiną, Remigijau?

Raktininkas pasisuko pažiūrėti į Viljamą, jo žvilgsnis buvo sutrikęs, paskui pažvelgė į Malachiją, paskui vėl į Bernardą:

– Aš... aš išgirdau brolį Viljamą, kuris čia sėdi, paliepiant Severinui saugoti kažkokius lapus... o jau nuo vakar nakties, kai sučiupo Salvatorę, bijojau, kad jis išplepės apie tuos laiškus...

– Tai tu žinojai apie laiškus! – pergalingai sušuko Bernardas.

Raktininkas pakliuvo į spąstus. Jį draskė dvi būtinybės: apsiginti nuo kaltinimo erezija ir atitolinti įtarimą dėl žmogžudystės. Matyt, jis nusprendė atsispirti antrajam instinktyviai, nes dabar jau veikė be jokių taisyklių ir be jokio atsargumo.

– Pasakysiu apie laiškus vėliau... pateisinsiu... papasakosiu, kaip įgijau juos... Bet leiskite paaiškinti, kas įvyko šįryt. Pamatęs Salvatorę pakliuvus į pono Bernardo rankas, pamaniau, jog bus kalbama apie laiškus, jau daugelį metų jų prisiminimas graužia man širdį... Taigi, išgirdęs Viljamą ir Severiną kalbantis apie kažkokius lapus... nežinau, išsigandęs, pamaniau, kad Malachijas nusikratė jais, atiduodamas Severinui... norėjau juos sunaikinti, todėl nuėjau pas Severiną... durys buvo atviros, o Severinas – miręs, tad ėmiau naršyti po jo daiktus, ieškodamas laiškų... aš tik bijojau...

Viljamas sušnabždėjo man į ausį:

– Vargšas kvailys, išsigandęs vieno pavojaus, stačia galva puola į kitą...

– Tarkim, sakai beveik – pabrėžiu, beveik – tiesą, – pertraukė Bernardas. – Tu manei, kad laiškus turi Severinas, ir jų pas jį ieškojai. Bet kodėl galvojai, kad jis juos turi? Ir kodėl prieš tai nužudei kitus brolius? Gal manei, kad tie laiškai kuris laikas eina iš rankų į rankas? Gal šiame vienuolyne įprasta medžioti sudegintų eretikų relikvijas?

Mačiau, kaip sutirtėjo abatas. Nebuvo bjauresnio įžeidimo už kaltinimą eretikų relikvijų rinkimu, o Bernardas labai meistriškai supynė nusikaltimus su erezija, o viską kartu su vienuolyno gyvenimu. Mano apmąstymus nutraukė raktininkas, šaukdamas, kad su kitais nusikaltimais jis neturįs nieko bendra. Bernardas atlaidžiai jį nuramino: ne šį klausimą dabar svarstome, jis kaltinamas erezija ir tenebando (čia jo balsas tapo griežtas) atitraukti dėmesio nuo savo eretiškos veiklos kalbomis apie Severiną ar bandymais mesti įtarimo šešėlį Malachijui. Tad grįžkim prie laiškų.

– Malachijau iš Hildeshaimo, – tarė kreipdamasis į liudytoją, – jūs esate čia ne kaip kaltinamasis. Šįryt atsakėte į mano klausimus ir į mano prašymą nebandydamas nieko nuslėpti. Dabar pakartokit tai, ką man sakėt ryte, ir nieko nebijokit.

– Pakartosiu, ką pasakiau šįryt, – tarė Malachijas. – Atvykęs čionai, Remigijus netrukus užsiėmė virtuve, ir mums dažnai tekdavo susieiti darbo reikalais... aš, kaip bibliotekininkas, privalau nakčiai užrakinti Buveinę, taigi taip pat ir virtuvę... ir neslėpsiu, broliškai susibičiuliavome, o neturėjau jokios priežasties jį kuo nors įtarti. Jis man pasakė turįs kažkokius slaptus dokumentus, patikėtus jam per išpažintį, kurie negali patekti į nedoras rankas, ir nedrįstantis jų prie savęs laikyti. Kadangi aš rūpinuosi vienintele vienuolyno vieta, į kurią kitiems uždrausta įeiti, jis paprašė manęs pasaugoti tuos lapus kur toliau nuo smalsių akių, ir aš sutikau nenumanydamas juos esant eretiškos prigimties, nė neskaitydamas, padėjau juos... padėjau juos į sunkiausiai pasiekiamą bibliotekos vietą ir užmiršau iki pat šio ryto, kai ponas inkvizitorius man apie juos priminė, tuomet nuėjau, radau juos ir jam įteikiau...

Čia prabilo įpykęs abatas:

– Kodėl nepranešei man apie šį savo sandėrį su raktininku? Biblioteka nėra vienuolių asmeninių daiktų saugykla! – Abatas aiškiai davė suprasti, jog vienuolynas su šiuo nutikimu neturi nieko bendra.

– Pone, – atsakė suglumęs Malachijas, – man tai atrodė toks menkas dalykas. Nusidėjau ne iš piktos valios.

– Teisybė, teisybė, – pritarė Bernardas, – visi tikime bibliotekininką veikus dorai, o nuoširdumas, su kuriuo jis padėjo šiam tribunolui, puikiai tai įrodo. Broliškai prašau jūsų kilnybę nekaltinti jo šiuo senu neapdairumu. Mes tikime Malachiju. Ir tik prašysime jį prisiekti, kad šie lapai, kuriuos dabar rodau, yra tie patys, kuriuos man atidavė šį rytą, ir tie patys, kuriuos Remigijus Varaginietis patikėjo jam prieš daugelį metų, atvykęs į šį vienuolyną. – Ištraukęs iš ant stalo paskleistų lapų krūvos, jis parodė du pergamentus. Malachijas pažvelgė į juos ir tarė tvirtu balsu:

– Prisiekiu visagaliu Dievu Tėvu, Švenčiausiąja Mergele ir visais šventaisiais, kad taip buvo.

– Man gana, – tarė Bernardas. – Galite eiti, Malachijau iš Hildeshaimo.

Malachijui einant nuleista galva, jau prie durų, iš būrio susispietusių salės gilumoje smalsuolių pasigirdo balsas:

– Tu paslėpei jo laiškus, o jis tau virtuvėje leido džiaugtis novicijų užpakaliais!

Kažkas sukikeno, Malachijas, stumdydamas kitus, paskubėjo išeiti ir galėjau prisiekti, kad tas balsas buvo Aimaro, tik sakinys sušuktas falcetu. Abatas net pamėlynavęs sukriokė reikalaudamas tylos ir, grasindamas baisiausiomis bausmėmis, įsakė vienuoliams palikti salę. Bernardas kreivai šypsojosi, kardinolas Bertranas, sėdintis kitame salės gale, pasilenkė prie Jono d'Ano ausies ir kažką šiam pasakė, tas sureagavo prisidengdamas burną delnu ir linkčiodamas galva, tarsi kosėtų. Viljamas tarė:

– Raktininkas ne tik pats kūniškai nusidėdavo, bet buvo ir sąvadautojas. Tai Bernardui rūpi tik tiek, kiek trikdo Abonę, imperijos tarpininką...

Jį pertraukė Bernardas, dabar kreipdamasis tiesiai į jį:

– Norėčiau iš jūsų, broli Viljamai, išgirsti apie kokius lapus kalbėjotės šį rytą su Severinu, kai raktininkas jus nugirdo ir klaidingai suprato.

Viljamas atlaikė jo žvilgsnį:

– Būtent, jis klaidingai suprato. Mes kalbėjomės apie kopiją Ajubo al Ruhavio traktato apie šunų hidrofobiją, nuostabią knygą, kiek tai susiję su doktrina. Jūs apie ją tikrai turėjote girdėti ir ji jums didžiai praverstų... Kaip rašo Ajubas, hidrofobija atpažįstama iš dvidešimt penkių akivaizdžių ženklų...

Bernardas, priklausęs *domini canes* ordinui, palaikė netinkama pradėti naują mūšį.

– Tad kalbama buvo apie dalykus, nesusijusius su čia svarstomu klausimu, – skubiai tarė. Ir tęsė procesą.

– Grįžkime prie tavęs, broli Remigijau minorite, kurs esi daug pavojingesnis už pasiutusį šunį. Jei brolis Viljamas šiomis dienomis būtų labiau domėjęsis eretikų, o ne šunų seilėmis, gal ir jis būtų aptikęs vienuolyne susisukusį gyvačių lizdą. Grįžkim prie laiškų. Dabar jau tikrai žinome juos buvus tavo rankose ir tai, kad pasirūpinai paslėpti juos it kokius nuodus, taip pat nužudei... – Jis mostu sustabdė bandymą paneigti. – Bet apie nužudymą pakalbėsim vėliau... Sakiau „nužudei“, kad aš niekada jų negaučiau. Ar dabar pripažįsti šiuos lapus savo nuosavybe?

Raktininkas tylėjo, bet jo tyla buvo pakankamai iškalbinga. O Bernardas spaudė toliau.

– Kokie yra šie lapai? Du puslapiai, prirašyti ereziarcho Dolčino ranka, kelios dienos prieš jį sučiumpant, puslapiai, kuriuos jis patikėjo savo mokiniui, kad tas nuneštų juos kitiems jo sekėjams, pasklidusiems po visą Italiją. Galėčiau perskaityti jums viską, kas čia parašyta, kaip Dolčinas, bijodamas neišvengiamo galo, patiki vilties žinią – taip sako jis savo broliams – velniui! Jis juos guodžia pranešdamas, jog, nors datos, kurias skelbia dabar, nesutampa su skelbtomis ankstesniuose laiškuose, kur jis 1305 metais imperatoriaus Frydricho padedamas žadėjęs sunaikinti visus kunigus, toks sunaikinimas jau netoli. Ereziarchas ir vėl melavo, nes nuo tos dienos prabėgo jau dvidešimt

ir daugiau metų ir neišsipildė nė viena iš jo nuodėmingų pranašysčių. Bet ne apie juokingus tų pranašysčių spėjimus turime čia kalbėti, o apie tai, kad Remigijui patikėta jas įteikti. Ar vis dar neigsi, neatgailaujantis broli eretike, kad buvai sudaręs sandėrį ir susidėjęs su netikrųjų apaštalų sekta?

Dabar jau raktininkas negalėjo neigti.

– Pone, – tarė, – mano jaunystė kupina pragaištingiausių klaidų. Kai išgirdau Dolčino pamokslus, jau sugundytas beturčių gyvenimo brolių klaidų, patikėjau jo žodžiais ir prisidėjau prie gaujos. Taip, tiesa, buvau su jais Brešos ir Bergamo apylinkėse, buvau su jais Kome ir Valsezijoj, su jais slėpiausi Plikajame Kalne ir Rįsos slėnyje, kol pagaliau atsidūriau Rebelio kalne. Bet nedalyvavau jokiame piktame darbe, ir, kai jie plėšikavo ar smurtaudavo, manyje tvirtai gyveno šventojo Pranciškaus vaikams būdingas romumas, Rebelio kalne pasakiau Dolčinui, kad nenoriu ilgiau kovoti kartu su jais, ir jis leido man eiti, sakydamas nenorįs prie savęs laikyti bailių, tik paprašęs nunešti tuos laiškus į Boloniją...

– Kam? – paklausė kardinolas Bertranas.

– Kai kuriems iš jo sektos, jų vardus aš miglotai prisimenu, bet vos prisiminęs tuojau jums pasakysiu, pone, – paskubėjo užtikrinti Remigijus. Ir paminėjo vardus kelių, kuriuos kardinolas Bertranas, atrodo, žinojo, nes patenkintas nusišypsojo ir pritariamai linktelėjo Bernardui.

– Puiku, – tarė Bernardas, užsirašydamas. Paskui paklausė Remigijaus:

– Kodėl dabar išduodat mums savo draugus?

– Pone, jie man ne draugai, o įrodymas, kad niekuomet neįteikiau jiems laiškų. Priešingai, padariau dar daugiau ir dabar pasakysiu, ką tiek metų bandžiau užmiršti: kad galėčiau palikti tą vietą ir nebūčiau sučiuptas Verčelio vyskupo kariaunos, laukusios mūsų slėnyje, suėjau su kai kuriais iš jo žmonių ir mainais už leidimą praeiti nurodžiau gerus kelius pulti Dolčino įtvirtinimus, todėl ir aš jaučiuosi prisidėjęs prie Bažnyčios jėgų pergalės...

– Labai įdomu. Tai rodo, jog esi ne tik eretikas, bet ir niekšas bei išdavikas. Tai nekeičia tavo padėties. Kaip šiandien, norėdamas išsi-

gelbėti, bandei apkaltinti Malachiją, kuris pasitarnavo tau, taip anuomet, norėdamas išsigelbėti, atidavei savo nuodėmės draugus į teisingumo rankas. Bet išdavei tik jų kūnus, likdamas ištikimas jų mokymui, ir išsaugojai tuos laiškus, tikėdamasis kurią dieną sukaupti drąsą ir, pasitaikius progai, kai nebegrės pavojai, įteikti juos, idant vėl įgytum gerą vardą tarp netikrųjų apaštalų.

– Ne, pone, ne, – kalbėjo raktininkas, išpiltas prakaito, drebančiomis rankomis. – Ne, prisiekiu, kad...

– Priesaika! – tarė Bernardas. – Štai dar vienas tavo nedoros įrodymas! Nori prisiekti, nes žinai, kad aš žinau, jog eretikai valdensai pasiryžę kiekvienai gudrybei, net mirčiai, kad tik neprisiektų! O jei apimti baimės dedasi prisiekiantys, tai murma kreivas priesaikas! Bet aš gerai žinau, tu ne iš Liono beturčių sektos, niekingas lapine, ir bandai mane įtikinti, kad nesi tas, kas nesi, idant aš nepasakyčiau, kad esi tas, kas esi! Taigi prisieki? Prisiek, tikėdamasis nuodėmių atleidimo, bet žinok, vienos priesaikos man neužtenka! Galiu pareikalauti vienos, dviejų, trijų, šimto, kiek panorėsiu! Puikiai žinau, kad jūs, netikrieji apaštalai, suteikiate atleidimą tiems, kurie kreivai prisiekia nenorėdami išduoti sektos. Todėl kiekviena priesaika bus naujas tavo kaltės įrodymas!

– Ką turėčiau daryti? – sukriokė raktininkas, puldamas ant kelių.

– Nepulk kryžium kaip koks beginas! Nieko. Dabar tik aš vienas žinau, ką reikia daryti, – tarė Bernardas, bauginamai šypsodamasis. – Tau tereikia išpažinti. Ir būsi prakeiktas ir nuteistas, jei išpažinsi, ir būsi prakeiktas ir nuteistas, jei neišpažinsi, nes nubaustas būsi kaip melagingai prisiekęs! Tad išpažink, nors tam, kad sutrumpintum šią skaudžią apklausą, kamuojančią mūsų sąmonę ir mūsų atlaidumą bei pagailą!

– Bet ką turiu išpažinti?

– Dvi nuodėmių grupes. Kad buvai Dolčino sektoje, kurios eretiškus teiginius, papročius ir išpuolius prieš vyskupą bei miesto valdžią pripažinai, ir kad be jokios atgailos ir toliau išpažįsti jų melus ir apgaules, net ir mirus ereziarchui ir išsisklaidžius jo sektai, nors nebuvo ji visai nugalėta bei sunaikinta. Ir kad esi iki sielos gelmių pagadintas tų praktikų, kurių išmokai bjauriojoje sektoje, esi kaltas dėl šiame vie-

nuolyne įvykdytų nusikaltimų prieš Dievą ir žmones, nors jų priežastys man kol kas neaiškios, bet jų aiškumas man nė nerūpi, nes akivaizdžiai įrodyta (ką dabar ir darome), jog erezija tų, kurie skelbė ir skelbia neturtą, prieštaraudami popiežiaus ir jo bulių mokymui, gali atvesti tik prie nusikalstamų darbų. Tai tikintieji turi žinoti, ir to man užteks. Išpažink.

Bernardo siekiai buvo aiškūs. Nesidomėdamas tuo, kas nužudė kitus vienuolius, jis tetroško parodyti, jog Remigijus pritaria imperatoriaus teologų skelbiamoms idėjoms. O įrodęs ryšį tarp tų idėjų, kurios skelbtos ir Perudžios kapitulos, bei broliukų ir dolčiniečių teiginių ir parodęs, jog vienas žmogus šiame vienuolyne išpažįsta visas erezijas ir yra daugelio nusikaltimų autorius, smogtų išties mirtiną smūgį savo priešininkams. Pažvelgiau į Viljamą ir supratau, kad ir jis suprato, bet yra bejėgis, nors buvo tai numatęs. Pažvelgiau į abatą apniukusiu veidu: jis taip pat suprato, nors per vėlai, taip pat pakliuvęs į spąstus ir tai, kad jo, tarpininko, valdžia išnyks vos paaiškėjus, jog jis vadovauja tokiai vietai, į kurią suėjo visos amžiaus nedorybės. Raktininkas nebežinojo, kokio kaltinimo dar galėtų gintis. Nors galbūt jis jau nė nevaliojo ką nors galvoti, o riksmas, išsiveržęs iš jo gerklės, buvo jo sielos riksmas, ir su juo jis išsilaisvino nuo ilgus metus kankinusios slaptos graužaties. Sakytum po gyvenimo, kupino dvejonių, džiaugsmų ir nusivylimų, niekšybių ir išdavysčių, stojęs neišvengiamos pražūties akivaizdon, nutarė paskelbti savo jaunystės tikėjimą, nebesvarstydamas, teisingas jis ar klaidingas, tarytum norėdamas sau pačiam parodyti, kad ir jis gali turėti kokį nors tikėjimą.

– Tai tiesa, – šaukė jis, – buvau su Dolčinu ir dalyvavau jo nusikaltimuose ir palaidystėje, gal jis buvo pamišęs ir painiojo meilę mūsų Viešpačiui Jėzui Kristui su laisvės poreikiu bei neapykanta vyskupams, teisybė, nusidėjau, bet esu nekaltas dėl to, kas nutiko vienuolyne, prisiekiu!

– Tam kartui šį tą pasiekėme, – tarė Bernardas. – Prisipažinai praktikavęs Dolčino, raganos Margaritos ir kitų tokių kaip jie ereziją. Sutinki, jog buvai su jais, kai Trivero apylinkėse jie pakorė daug ištikimų Kristui, o tarp jų ir nekaltą dešimties metų vaiką? Ir pakorė vyrus

jų žmonų ir tėvų akyse, nes šie nenorėję paklusti tų šunų valiai? O jūs, apakinti savo įsiūčio ir puikybės, kalbėjot, kad nė vienas negalės būti išganytas, jei nepriklausys jūsų sektai? Sakyk!

– Taip, tuo tikėjau ir tai dariau!

– Dalyvavai sučiumpant kelis vyskupams ištikimus vyrus ir numarinant juos badu rūsiuose, o vienai nėščiai moteriai nupjaunant ranką ir plaštaką, o paskui leidžiant jai pagimdyti kūdikį, kuris tuoj mirė nekrikštytas? Buvai su jais, kai jie sulygino su žeme ir sudegino Moso, Trivero, Kosilos ir Flekijos kaimus ir dar daug kitų Krepakorijo apylinkės vietovių, ir daug namų Mortiliane ir Kvorine, ir padegė Trivero bažnyčią, pirma išniekinę šventus paveikslus, išlupę iš altorių akmenis, nulaužę ranką Mergelei, pagrobę šventus indus ir knygas, sugriovę varpines, sudaužę varpus, pasisavinę visus brolijos indus ir dvasininko turtus?

– Taip, taip, buvau ten, ir niekas jau nebesuprato, kas vyksta, norėjome atitolinti bausmės valandą, buvome dangaus siųsto imperatoriaus ir šventojo popiežiaus priešakinis būrys, turėjome pagreitinti Filadelfijos angelo nusileidimo valandą ir tuomet visi būtų pelnę Šventosios Dvasios malonę, o Bažnyčia būtų atnaujinta ir sunaikinus visus nedoruosius, tik tobulieji būtų likę karaliauti!

Raktininkas atrodė tarsi apsėstasis ir įšventintasis, tylos ir apsimetimo uždanga krito, atrodė, jo praeitis grįžo ne vien žodžiais, bet ir vaizdais, jis vėl patyrė jausmus, kadaise jį kaitinusius.

– Taigi, – neatlyžo Bernardas, – tu prisipažįsti, kad kaip kankinį garbinote Gerardą Segalelį, neigėte Romos Bažnyčios valdžią, tvirtinote, jog nei popiežius, nei jokia valdžia negali skirti jums gyvenimo būdo, kitokio nei jūsų, kad niekas neturi teisės jūsų ekskomunikuoti, kad nuo šventojo Silvestro laikų visi Bažnyčios prelatai buvę nedorėliai ir suvedžiotojai, išskyrus Petrą Moroną, kad pasauliečiai neprivalo mokėti dešimtinių dvasininkams, nepraktikuojantiems visiškos tobulybės ir neturto, kaip praktikavo juos pirmieji apaštalai, dešimtinės turi būti mokamos tik jums, vieninteliams Kristaus apaštalams ir beturčiams, kad maldai pašventinta bažnyčia tinka tiek pat kiek arklidės, kad ėjote per kaimus ir gundėte žmones, šaukdami *penitenziagite*,

kad giedojote *Salve Regina*, idant klastingai suviliotumėt minias, ir dėjotės atgailautojais, žmonių akyse gyvendami tobulą gyvenimą, o paskui atsiduodavote palaidumui ir gašlumui, nes netikėjote santuokos sakramentu nei kokiu kitu sakramentu ir laikydami save švaresniais už kitus galėjote visais būdais tepti ir niekinti savo bei kitų kūnus? Kalbėk!

– Taip, taip, išpažįstu tikrąjį tikėjimą, taip anuomet visa siela tikėjau, išpažįstu, kad nusivilkome savo rūbus atsižadėjimo ženklan, kad atsisakėme visų savo gėrybių, kai jūs, šunų rasė, niekuomet jų neatsisakėte, kad nuo to laiko jau iš nieko nepriimdavom pinigų ir neturėjom jų, gyvenome iš išmaldos ir nieko nepasilikdavom rytojui, o kai mus priimdavo ir padengdavo mums stalą, pavalgydavom ir išeidavom palikę ant jo visus likučius...

– Ir deginote, grobėte norėdami pasisavinti dorų krikščionių turtus!

– Ir deginome, grobėme, nes skelbėme visuotinį neturtą, todėl turėjome teisę užvaldyti kitų neteisėtus turtus, norėjome smogti tiesiai į širdį tam godumo tinklui, kuris ėjo iš parapijos į parapiją, bet niekuomet neplėšėme, kad turėtume, nei žudėme, kad apiplėštume, o žudėme, kad nubaustume, kad susitepusiems duotume išrišimą per kraują, gal mus buvo apėmęs pernelyg karštas teisingumo troškimas, juk nusidedama ir dėl per karštos meilės Dievui, dėl tobulumo perteklaus; mes buvome tikra dvasinė brolija, siųsta Viešpaties ir skirta naujausių laikų šlovei, ieškojome sau atpildo danguje, pagreitindami jūsų išnaikinimo valandą, tik mes vieni buvom Kristaus apaštalai, visi kiti išdavė jį, o Gerardas Segalelis buvo dieviškasis augalas, *planta Dei pullulans in radice fidei*[1], mūsų įstatai ėjo tiesiai iš Dievo, ne iš jūsų, prakeikti šunes, melagingi pamokslautojai, skleidžiantys apie save ne smilkalų, o sieros kvapą, piktadariai, supuvę maitos, krankliai, Avinjono mergšės tarnai, pasmerkti pragaiščiai! Tuomet aš tikėjau, ir mūsų kūnai buvo išganyti, buvome Viešpaties kalavijas, reikėjo žudyti ir nekaltus, kad pajėgtume kuo greičiau sunaikinti jus visus. Mes troškome geresnio pasaulio, taikaus ir švelnaus, troškome

[1] planta Dei... – Dievo augalas, išaugantis iš tikėjimo šaknų

laimės visiems, norėjome užgniaužti karą, kurį kurstėte per savo godumą, kodėl prikišate, kad vardan teisingumo ir laimės turėjome pralieti tiek kraujo... nes... nes reikėjo ne tik daug, bet ir greitai, ir buvo verta nudažyti raudonai Karnasko vandenis tą dieną Stavelyje, ten buvo ir mūsų kraujo, negailėjome savęs, mūsų kraujas ir jūsų kraujas, daug daug, greitai greitai, Dolčino pranašysčių metas buvo čia pat, reikėjo paskubinti įvykių tėkmę...

Jis visas drebėjo, o rankomis braukė abitą, tarsi norėdamas nuvalyti nuo jo kraują, apie kurį kalbėjo.

– Rajūnas apsišvarino, – tarė Viljamas.

– Bet ar tai yra tyrumas? – paklausiau pasibaisėjęs.

– Matyt, būna ir toks, – atsakė Viljamas. – Kad ir koks jis būtų, visuomet mane baugina.

– O kas tyrume jus baugina labiausiai? – paklausiau.

– Skuba, – atsakė Viljamas.

– Pakaks, pakaks, – kalbėjo dabar Bernardas, – prašėme tave išpažinti tiesą, bet ne kviesti skerdynėms. Gerai, ne tik buvai eretikas, vis dar toks esi. Ne tik buvai žudikas, bet ir vėl nužudei. Todėl pasakyk, kaip nužudei savo brolius šiame vienuolyne ir kodėl.

Raktininkas liovėsi drebėti ir pažvelgė aplink, lyg pabudęs iš kokio sapno.

– Ne, – atsakė, – su nusikaltimais vienuolyne aš nesusijęs. Išpažinau viską, ką padaręs, neverskite manęs išpažinti tai, ko nesu padaręs...

– Kas lieka, ko negalėtum būti padaręs? Dabar dediesi nekaltas? O avinėli, romumo įsikūnijime! Girdėjote, kadaise jo rankos mirko kraujyje, dabar sako esąs nekaltas! Gal mes suklydome, gal Remigijus Varaginietis yra dorybės pavyzdys, ištikimas Bažnyčios sūnus, Kristaus priešų priešas, visuomet gerbęs tvarką, kurią Bažnyčios ranka nustatė miestams ir kaimams, taikią prekybą, amatininkų dirbtuves, bažnyčios turtus. Jis nekaltas, jis nieko nepadarė, pulk man į glėbį, broleli Remigijau, kad galėčiau aš tave paguosti po visų tų kaltinimų, kuriuos piktadariai metė tau! – Ir Remigijui žvelgiant į jį sutrikusiu žvilgsniu, tarytum būtų patikėjęs netikėtu nuodėmių atleidimu, Bernardas atsimainė ir įsakmiu balsu kreipėsi į lankininkų vadą:

– Bodžiuosi būdais, kuriuos Bažnyčia visuomet smerkė, kai praktikavo juos pasauliečių valdžia. Bet yra įstatymas, valdantis mano asmeninius jausmus. Paklausk abato, kur galima paruošti kankinimo įnagius. Tik nesiimk kankinimų iš karto. Tris dienas laikyk jį celėje, rankas ir kojas sukaustęs grandinėmis. Po to parodyk jam įnagius. Tik parodyk. O ketvirtąją dieną imkis darbo. Teisingumas nevykdomas skubotai, kaip tikėjo netikrieji apaštalai, o Dievas savo teisingumui turi ilgus amžius. Veik lėtai, nuosekliai. Svarbiausia, prisiminkite, kas nuolat kartojama: venk luošinimo ir mirties pavojaus. Viena iš daugelio naudų, kurias toks veikimo būdas teikia bedieviui, yra mirties ragavimas ir laukimas, bet ji ateis ne anksčiau, nei išgirsime pilnas išpažintis, savanoriškas ir apvalančias.

Lankininkai pasilenkė, kad pakeltų raktininką, šis įsispyrė kojomis ir priešinosi rodydamas, kad nori kalbėti. Gavęs leidimą, prabilo, nors žodžiai sunkiai ritosi jam iš burnos, o kalba buvo lyg girto vapaliojimas, ir jutai joje kažką nešvankaus. Tik pamažu jam grįžo ta laukinė energija, ką tik įkvėpusi prisipažinimą.

– Ne, pone. Tik ne kankinimai. Esu bailus žmogus. Tuomet išdaviau, o ir šitame vienuolyne vienuolika metų neigiau savo ankstesnį tikėjimą, plėšiau dešimtines iš vynuogininkų ir kaimiečių, prižiūrėjau tvartus ir arklides, kad turtėtų abatas, noriai bendradarbiavau valdant šią Antikristo dirbtuvę. Ir man buvo gera, užmiršau maišto dienas ir nardžiau pilvo bei dar kituose malonumuose. Esu bailys. Pardaviau šiandien savo senus draugus iš Bolonijos, anuomet pardaviau Dolčiną. Ir bailiai, persirengęs kaip vienas iš kryžiaus žygio dalyvių, stebėjau Dolčino ir Margaritos suėmimą, kai Didįjį šeštadienį vedė juos į Budželio pilį. Sukiojausi aplink Verčelį tris mėnesius, kol atėjo popiežiaus Klemenso laiškas su paliepimu pasmerkti juos myriop. Mačiau, kaip Margaritą sukapojo Dolčino akyse, ir girdėjau ją rėkiant, kai ketvirčiavo tą vargšą kūną, kurį vieną naktį ir aš buvau palietęs... O degant jos sudarkytam lavonui, griebėsi Dolčino ir nurovė jam nosį ir vyriškumą įkaitintom replėm, netiesa, kas kalbėta vėliau, jog neišgirdo iš jo nė aimanos. Dolčinas buvo aukštas ir tvirtas, su vešlia barzda ir raudonais plaukais, bangomis krintančiais ant pečių, jis buvo gražus ir galingas, kai vedė mus, užsidėjęs

plačiakraštę skrybėlę su plunksna, o kardas puikavosi ant ilgą rūbą rišusios juostos; Dolčinas vyrams kėlė baimę, moterys klykė iš džiaugsmo... Tačiau kankinamas jis kriokė iš skausmo kaip moteris, kaip veršelis, kraujas plūdo iš visų žaizdų, kai vežiojo jį nuo vieno kampo prie kito, o jie žeidė jį po truputį, kad parodytų, kaip ilgai gali tverti velnio pasiuntinys, ir jis troško mirti, maldavo, kad jį pribaigtų, bet numirė jis vėliau, kai jau stovėjo ant laužo ir tebuvo krūva kraujuojančios mėsos. Aš stebėjau jį ir sveikinau save išvengus tokio išbandymo, didžiavausi savo sumanymu, o tas nenaudėlis driskius Salvatorė stovėjo greta ir kalbėjo: kaip gerai padarėm, broleli Remigijau, kad pasielgėm kaip apdairūs žmonės, nėra nieko blogesnio už kankinimus! Tą dieną būčiau išsižadėjęs tūkstančio tikėjimų. Daug metų, daug metų kalbėjau sau, koks esu bailus ir koks esu laimingas, kad esu bailus, bet, nepaisant to, visada vyliausi galėsiąs vieną dieną sau pačiam parodyti, jog nesu toks bailus. Šiandien tu davei man tą galią, pone Bernardai, buvai man tuo, kuo pagonių imperatoriai buvo bailiausiems iš kankinių. Suteikei man drąsos išpažinti tai, kuo tikėjau visa savo siela, bet nuo ko bėgo kūnas. Bet neprimesk man daugiau drąsos, nei gali pakelti šis mano mirtingasis apvalkalas. Nereikia kankinimų. Pasakysiu viską, ko nori, verčiau jau iš karto laužas: žmogus uždūsta pirmiau, nei sudega. Nereikia kankinti kaip Dolčiną. Tau reikia lavono, ir tam, kad jį gautum, nori, kad prisiimčiau sau kaltę dėl kitų lavonų. Lavonas greit būsiu, bet kokiu atveju. Todėl duosiu tau, ko reikalauji. Nužudžiau Adelmą Otrantietį iš neapykantos jo jaunystei ir meistriškumui žaidžiant su panašiais į mane – seną, storą, žemą, nemokšą – siaubūnais. Nužudžiau Venancijų Salvemekietį, nes buvo per daug mokytas ir skaitė knygas, kurių aš nesupratau. Nužudžiau Berengarijų Arundelietį iš neapykantos jo bibliotekai, aš, kuris mokiausi teologijos talžydamas nutukusius klebonus. Nužudžiau Severiną iš Santemerano... kodėl? Nes rinko žoles, o aš, buvęs Rebelio kalne, valgiau žoles nesidomėdamas jų savybėmis. Tiesą sakant, galėjau nužudyti ir kitus, ir mūsų abatą kartu su popiežium ar su imperatorium, jis visuomet bus vienas mano priešų, visada jo nekenčiau, net kai maitindavo mane, nes aš jį maitindavau. Pakaks? A, ne, nori žinoti, kaip nužudžiau visus tuos vyrus... Nužudžiau juos... pasitelkęs pragaro

jėgas, padedamas tūkstančio legionų, atvykusių man pašaukus, taip, kaip mane išmokė Salvatorė. Kad ką nors nužudytum, nebūtina mušti; velnias padaro tai už tave, jei tik moki jam įsakyti.

Jis žvelgė į susirinkusius tarytum bendrininkus, juokdamasis. Dabar tai buvo pamišėlio juokas, nors, kaip vėliau man pasakė Viljamas, tas pamišėlis buvo gana sumanus, kad su savim į pražūtį patrauktų ir Salvatorę, atsikeršydamas už išdavystę.

– O kaip tu galėjai įsakinėti velniui? – prisispyręs klausinėjo Bernardas, palaikęs tą svaičiojimą tikru prisipažinimu.

– Ir tu tai žinai, negalima tiek metų bendrauti su apsėstaisiais neįlendant į jų kailį! Ir tu tai žinai, apaštalų skerdike! Paimi juodą katiną, tokį, kuris neturi nė vieno balto plaukelio (tu tai žinai), suriši jo letenas, paskui pusiaunaktį neši jį į kryžkelę ir garsiai šauki: o didysis Liuciferi, pragaro imperatoriau, imu tave ir dedu į savo priešo kūną, kaip dabar laikau surišęs šį katiną, ir, jei numarinsi mano priešą, kitą pusiaunaktį šioje pat vietoje paaukosiu tau šitą katiną, o tu padarysi, ką tau įsakau, nes tokia magijos pagal slaptąją šventojo Kiprijono knygą galia, ir aš dabar ją vykdau visų pragaro legionų vadų vardu, Adrameleko, Alastoro ir Azazelo, kuriems dabar meldžiuosi, kaip ir visiems jų broliams... – Jo lūpos drebėjo, atrodė, akys tuoj iškris iš akiduobių, ir jis pradėjo maldą, tiksliau, atrodė, kad meldžiasi, betgi kreipė savo maldavimus į visus pragaro legionų baronus... – *Abigor, pecca pro nobis... Amon, miserere nobis... Samael, libera nos a bono... Belial eleyson... Focalor, in corruptionem meam intende... Haborym, damnamus dominum... Zaebos, anum meum aperies... Leonardo, asperge me spermate tuo et inquinabor*[1]...

– Gana, gana! – šaukė susirinkusieji žegnodamiesi. – O Viešpatie, atleisk mums!

[1] Abigor, pecca pro nobis... – Abigorai, nusidėk už mus... Amonai, pasigailėk mūsų... Samaeli, gelbėk mus nuo gero... Belialai, susimilk... Fokalorai, į sugedimą mano atsižvelk... Haborimai, pasmerkime Viešpatį... Zaebai, lįsk man į užpakalį... Leonardai, apšlakstyk mane savo sėkla ir būsiu suteptas...

Raktininkas dabar tylėjo. Ištaręs visus tuos velnių vardus, jis krito kniūbsčias, o iš perkreiptos burnos, pro iššieptus kietai sukąstus dantis, tekėjo baltos seilės. Jo rankos, nors nutirpusios nuo veržusių grandinių, konvulsiškai traukėsi, o kojos netolygiais tarpais spardė orą. Pastebėjęs, kad drebu iš siaubo, Viljamas uždėjo ranką man ant galvos, čiupo už sprando ir stipriai suspaudė, taip grąžindamas man ramybę, tardamas:

– Įsidėmėk, kankinamas arba grasinamas kankinti žmogus pasako ne vien tai, ką padarė, bet ir tai, ką būtų norėjęs padaryti, net jei pats to nesuvokia. Dabar Remigijus trokšta mirties visa savo siela.

Lankininkai išvedė raktininką, tampomą traukulių. Bernardas surinko savo popierius. Po to įsistebeilijo į sustingusius ir giliai sukrėstus susirinkusiuosius.

– Apklausa baigta. Kaltinamasis, prisipažinęs kaltas, bus nugabentas į Avinjoną, kur įvyks galutinis teismas, kruopščiai laikantis tiesos ir teisingumo, ir tik po teisėto proceso bus sudegintas. Abone, jis jau jums nepriklauso, nepriklauso nė man, kuris tebuvau kuklus tiesos įnagis. Teisingumo įnagiai yra kitur, ganytojai atliko savo pareigą, atėjo metas šunų, kurie atskirs paklydusią avį nuo bandos ir apvalys ją ugnyje. Baigėsi niekingas laikas, regėjęs šį vyrą nusidedant tokia daugybe žiaurių nusikaltimų. Nuo šiol vienuolynas gyvens taikoje. Bet pasaulis... – čia jis prabilo garsiau, kreipdamasis į legatų būrį, – pasaulyje dar nėra taikos, pasaulį drasko erezija, randanti prieglobstį net imperatoriškųjų rūmų salėse! Teįsidėmi mano broliai: *un cingulum diaboli*[1] riša iškrypusius Dolčino sektantus su gerbiamais Perudžios kapitulos meistrais. Neužmirškime, jog Dievo akyse klejonės šio nelaimingojo, ką tik stojusio teisingumo akivaizdon, nesiskiria nuo tų, kurias paisto už ekskomunikuoto vokiečio iš Bavarijos stalo susėdę meistrai. Eretikų bjaurasties šaltinis trykšta iš lūpų daugelio garbinamų pamokslautojų, dar nesulaukusių deramo atpildo. Sunki kančia ir nuolanki kalvarija tam, kuris, kaip mano nuodėmingoji siela, yra pašauktas Dievo išaiškinti erezijos angį, kad ir kur ji būtų susivijus lizdą. Bet

[1] un cingulum diaboli – velniškas saitas

vykdant šią šventą pareigą, sužinoma, jog eretikas nėra tik tas, kuris atvirai praktikuoja ereziją. Erezijos šalininkus galima atskirti pagal penkis tikrus ženklus. Pirma, tie, kurie paslapčia lanko eretikus, kai šie yra kalinami; antra, tie, kurie verkia juos sučiupus ir yra buvę jų artimi draugai (nes sunku patikėti, kad apie eretiko veiklą nežinotų ilgai su juo bendravęs); trečia, tie, kurie mano, jog eretikai pasmerkti neteisingai, net kai šių kaltė aiškiai įrodyta; ketvirta, tie, kurie nepalankiai žiūri ir kritikuoja tuos, kurie persekioja eretikus ir sėkmingai prieš juos pamokslauja, o juos galima pažinti iš akių, nosies, veido išraiškos, bandomos nuslėpti, rodančios, kad nekenčia jie tų, kurie kelia jų pyktį, ir myli tuos, dėl kurių nelaimės taip sielojasi. Penktasis ženklas yra tas, jog susirenka jie apanglėjusius sudegintų eretikų kaulus ir garbina juos... Tačiau kaip svarbiausią išskiriu šeštąjį ženklą ir tvirtai laikau eretikų draugais tuos, kurių knygose (net jei atvirai neįžeidžiamas tikrasis tikėjimas) eretikai randa prielaidas savo supuvusiems nedoriems silogizmams.

Kalbėjo jis, žiūrėdamas į Hubertiną. Visa pranciškonų legacija puikiai suprato, kam taikoma Bernardo užuomina. Susitikimas buvo sužlugdytas, niekas nedrįso vėl pradėti rytinės diskusijos, visi žinojo, kad kiekvienas žodis bus išklausytas galvojant apie pastaruosius nelemtus įvykius. Jei Bernardas tikrai buvo siųstas popiežiaus, kad sutrukdytų abiejų grupių susitarimą, jam tai pavyko.

Penkta diena

MIŠPARAI

Hubertinas bėga, Bencijus laikosi tvarkos, o Viljamas samprotauja apie goslumo tipus, su kuriais tądien susidūrė

Susirinkusiesiems skirstantis iš kapitulos salės, prie Viljamo priėjo Mykolas, o prie jų prisijungė Hubertinas. Visi kartu išėjome laukan ir klostre, apgaubti miglos, kuri nė nemanė sklaidytis, atvirkščiai, sutemus tapo dar tirštesnė, pradėjome pokalbį.

– Nemanau, jog dera aptarinėti tai, kas įvyko, – prabilo Viljamas. – Bernardas mus nugalėjo. Neklauskite manęs, ar tas mulkis dolčinietis tikrai kaltas dėl visų žmogžudysčių. Iš to, ką girdėjau, aišku, kad ne. Bet mes nepajudėjome iš pradžios taško. Jonas Avinjone laukia vieno tavęs, o šis susitikimas nesuteikė tau garantijų, kokių siekėme. Tačiau parodė, kaip ten gali būti iškreiptas kiekvienas tavo žodis. Kas, man rodos, akivaizdžiai patvirtina, kad neturėtum ten vykti.

Mykolas papurtė galvą.

– Aš vyksiu. Nenoriu schizmos. Tu, Viljamai, šiandien aiškiai kalbėjai ir pasakei, ko norėtum. Betgi aš noriu ne to, ir, man atrodo, kad imperijos teologai Perudžios kapitulos sprendimus panaudojo ne mūsų siekiams. Aš noriu, kad pranciškonų ordinas su jo neturto idealais būtų pripažintas popiežiaus. O popiežius privalo suprasti, kad tik tuomet, jei ordinas priims neturto idealą, bus galima sujungti į vieną kūną visas jo eretiškas atšakas. Aš negalvoju apie liaudies susirinkimą ar žmonių teises. Turiu sutrukdyti ordinui tapti broliukų sambūriu. Vyksiu

į Avinjoną ir, jei reikės, pasiduosiu Jonui. Nusileisiu dėl visko, išskyrus neturto principą.

Įsiterpė Hubertinas:

– Ar žinai, kad tavo gyvybei grės pavojus?

– Tebūnie taip, – atsakė Mykolas, – tai geriau, nei pavojus grėstų mano sielai.

Jis rimtai rizikavo savo gyvybe, o jei Jonas buvo teisus (nors vis dar tuo netikiu), praganė jis ir savo sielą. Kaip dabar žinoma, Mykolas išvyko pas popiežių praėjus savaitei po čia aprašomų įvykių. Jis priešinosi popiežiui keturis mėnesius, kol pagaliau kitų metų balandį Jonas sukvietė konsistoriją, kurioje apšaukė Mykolą pamišėliu nutrūktgalviu, užsispyrėliu, tironu, erezijos rėmėju, angim, išaugusia ant Bažnyčios krūtinės. Atrodytų, tuomet, žvelgiant Jono akimis, popiežius buvo teisus, nes per tuos keturis mėnesius Mykolas susidraugavo su mano mokytojo draugu, taip pat Viljamu, tik iš Okamo, ir sutiko su šio mintimis, nedaug kuo tesiskiriančiomis nuo mano mokytojo ir Marsilijaus minčių, tik dar griežtesnėmis. Toliau šiems atskalūnams gyventi Avinjone tapo pavojinga, ir gegužės pabaigoje Mykolas, Viljamas Okamas, Bonagracijus Bergamietis, Pranciškus Askolietis ir Henrikas iš Talhaimo, popiežiaus žmonių persekiojami, pabėgo į Nicą, Tuloną, Marselį ir Egiu Mortą, kur prie jų prisijungė kardinolas Petras de Arablė, veltui bandęs juos įkalbėti grįžti, nenugalėjęs jų pasipriešinimo, neapykantos popiežiui ir jų baimės. Birželį jie atvyko į Pizą, kur imperatoriaus žmonės iškilmingai juos priėmė ir ateinančiais mėnesiais Mykolas turėjęs viešai parodyti tikrąjį popiežiaus veidą. Bet buvo jau per vėlu. Imperatoriaus žvaigždė krito, Jonas Avinjone rezgė pinkles, kad minoritams būtų skirtas naujas generolas, ir galų gale jam tai pavyko. Jau verčiau tą dieną Mykolas būtų nutaręs nevykti pas popiežių: būtų galėjęs tvirčiau vadovauti minoritų pasipriešinimui, neprarasdamas daugelio mėnesių savo priešo naudai ir tuo susilpnindamas savo padėtį... Bet gal taip buvo numačiusi dieviškoji visa apimanti galia – ir šiandien nežinau, kuris iš jų buvo teisus, nes po ilgų metų atvėsta ir aistros kaitra, o kartu išblėsta tai, kas tikėta buvus tiesos žiburiu. Kas galėtų pasakyti, kurio buvo tiesa, Hektoro ar Achilo, Agamemnono ar Pria-

mo, kai kovojo jie dėl grožio moters, iš kurios dabar liko tik pelenų pelenai?

Bet ir vėl nuklydau į nelinksmus ir tolimus apmąstymus. O turėčiau apsakyti šio liūdno pokalbio baigtį. Mykolas apsisprendė, ir nieku gyvu negalėjai jo perkalbėti. Iškilo dar vienas klausimas, Viljamas jį išsakė be užuolankų: Hubertinui grėsė pavojus. Bernardo kalba, popiežiaus neapykanta jam, ta aplinkybė, kad Mykolas vis dar atstovavo jėgai, su kuria reikėjo tartis, o Hubertinas liko vienui vienas...

– Jonas trokšta matyti Mykolą savo rūmuose, o Hubertiną – pragare. Jei gerai pažįstu Bernardą, prisidengus rūku, iki rytojaus Hubertinas bus nužudytas. O jei kas paklaus, kieno tai darbas, bus atsakyta, jog velnių, kuriuos su savo juodais katinais iššaukė Remigijus, ar kokio tarp šių sienų besisukiojančio dolčiniečio, o vienuolynas kaip nors pakels dar vieną nusikaltimą...

Hubertinas susirūpino.

– Ir ką daryti? – paklausė.

– Eik, pakalbėk su abatu, – atsakė Viljamas. – Paprašyk, kad duotų tau arklį, maisto, laišką į kokį nuošalų vienuolyną anapus Alpių. Išvyk tuoj pat, kol dar migla ir tamsu.

– Ar lankininkai nebesaugo vartų?

– Vienuolynas turi ir kitų išėjimų, abatas juos žino. Užteks, jei ties kuriuo nors žemesniu vingiu tavęs lauks tarnas su arkliu, o tau išėjus pro vieną iš landų tereikės paėjėti mišku. Paskubėk, kol Bernardas dar nespėjo atsikvošėti po savo pergalės. Aš dabar imsiuos kitko, turėjau dvi misijas, viena žlugo, nenorėčiau sužlugdyti ir antrosios. Privalau rasti vieną knygą ir vieną žmogų. Jei viskas gerai klosis, kai man ir vėl tavęs prireiks, tu būsi jau toli. Todėl sudiev. – Jis ištiesė rankas. Susijaudinęs Hubertinas tvirtai jį apglėbė.

– Sudiev, Viljamai, esi pamišęs ir įžūlus anglas, bet tavo didi širdis. Pasimatysim?

– Pasimatysim, – nuramino jį Viljamas, – tokia bus Dievo valia.

Dievo valia, deja, buvo kitokia. Kaip sakiau, Hubertinas mirė po dvejų metų, nužudytas paslaptingomis aplinkybėmis. Sunkus ir kupinas nuotykių buvo šio kovingo ir karšto senio gyvenimas. Gal jis buvo

ne šventasis, bet Dievas, tikiuosi, atlygino jam už tą nepalaužiamą tikėjimą, kad jis toks būtų. Kuo labiau senstu, tuo labiau atsiduodu Dievo valiai ir tuo mažiau vertinu protą, trokštantį žinoti, ir valią, geidžiančią veikti, ir kaip vienintelį išsigelbėjimo būdą pripažįstu tikėjimą, mokantį kantriai laukti per daug neklausinėjant. O Hubertinas tikrai karštai tikėjo mūsų Viešpaties nukryžiuotojo krauju ir kančia.

Galbūt galvojau apie tai jau anuomet, ir senasis mistikas tai suprato, o gal nujautė, kad vieną dieną apie tai pagalvosiu. Jis švelniai man nusišypsojo ir apkabino, nors be to karščio, kuriuo nudegindavo praėjusiomis dienomis. Apkabino mane, kaip senelis apkabina vaikaitį, ir aš jam atsakiau tuo pačiu. Paskui kartu su Mykolu jis nuėjo ieškoti abato.

– Kas dabar? – paklausiau Viljamą.

– Dabar grįžkime prie mūsų nusikaltimų.

– Mokytojau, – tariau, – šiandien įvyko daug krikščionybei liūdnų dalykų ir žlugo jūsų misija. Bet jus, atrodo, labiau domina šitos paslapties atskleidimas nei popiežiaus ir imperatoriaus nesantarvė.

– Kvailiai ir vaikai visuomet sako tiesą, Adsai. Todėl mano draugas Marsilijus yra geresnis imperatoriaus patarėjas, bet aš esu geresnis inkvizitorius. Geresnis net už Bernardą Gi, teatleidžia man Viešpats. Nes Bernardui rūpi ne rasti kaltus, o sudeginti apkaltintus. Mane, atvirkščiai, nusikaltimas labiausiai traukia galimybe išpainioti dailiai susiraizgiusį kamuolį. Taip yra dar ir todėl, kad, nors kaip filosofas abejoju pasaulio tvarka, man džiugu atskleisti jei ne tvarką, tai bent ryšių seką smulkiuose pasaulio reikaluose. Pagaliau čia yra, matyt, ir kita priežastis: šiame žaidime įpinti dalykai, ko gero, svarbesni nei kova tarp Jono ir Liudviko...

– Juk tėra tai nedorų vienuolių vagystės ir keršto istorija! – sušukau abejodamas.

– Tačiau ji sukasi apie uždraustą knygą, apie uždraustą knygą, Adsai, – atsakė Viljamas.

Vienuoliai dabar ėjo vakarienės. Valgymas buvo jau įpusėjęs, kai prie mūsų prisėdęs Mykolas Čezenietis pranešė, jog Hubertinas išvyko. Viljamas lengviau atsiduso.

Po vakarienės išvengėme abato, kalbėjusio su Bernardu, ir pasigavome Bencijų, pasveikinusį mus pusės lūpų šypsena ir bandantį išsmukti pro duris. Viljamas prisigretino prie jo ir privertė sekti paskui į nuošalų virtuvės kampą.

– Bencijau, – paklausė Viljamas, – kur knyga?

– Kokia knyga?

– Bencijau, nė vienas iš mūsų nėra kvailys. Kalbu apie knygą, kurios šiandien ieškojome pas Severiną ir kurios aš neatpažinau, o tu pažinai ir grįžai paimti...

– Kas verčia jus manyti, kad ją paėmiau aš?

– Aš taip manau, tą žinai ir tu. Kur ji?

– Negaliu pasakyt.

– Bencijau, jei nepasakysi, turėsiu pasikalbėti su abatu.

– Negaliu pasakyti kaip tik todėl, kad toks yra abato įsakymas, – atsakė Bencijus, nutaisęs dorą veidą. – Šiandien mums išsiskyrus nutiko tai, ką privalote žinoti. Berengarijui mirus, pritrūko bibliotekininko padėjėjo. Šiandien popiet Malachijas pasiūlė man stoti jo vieton. Kaip tik prieš pusvalandį abatas su tuo sutiko, ir rytoj rytą, tikiuosi, būsiu supažindintas su bibliotekos paslaptimis. Teisybė, šįryt paėmiau knygą ir paslėpiau ją savo čiužinyje nė nepažvelgęs, nes žinojau, kad Malachijas mane seka. Paskui Malachijas pasiūlė man tai, ką jau sakiau. Tada padariau tai, ką ir privalo padaryti bibliotekininko padėjėjas: atidaviau jam knygą.

Neiškenčiau piktai neįsikišęs.

– Bencijau, vakar ir užvakar tu... jūs sakėte, kad jus degina pažinimo geismas, kad nenorite, jog biblioteka liktų paslapčių skrynia, kad tyrinėtojas privalo žinoti...

Bencijus išraudęs tylėjo, o Viljamas sutramdė mane.

– Adsai, jau kelios valandos, kai Bencijus yra kitoje pusėje. Dabar jis saugos tas paslaptis, kurias pažinti troško, o saugodamas turės pakankamai laiko jas pažinti.

– O kiti? – paklausiau. – Bencijus kalbėjo visų mokslo vyrų vardu!

– Anksčiau, – atsakė Viljamas. Ir nusivedė mane šalin, palikdamas Bencijų visai suglumusį.

– Bencijus, – vėliau paaiškino man Viljamas, – tapo didžio goslumo auka, ir tai nėra nei Berengarijaus, nei raktininko goslumas. Kaip ir daugelį mokslo vyrų, jį valdo pažinimo goslumas. Pažinimas vardan pažinimo. Buvęs atstumtas nuo dalies to pažinimo, jis norėjo jį visą užvaldyti. Dabar jam tai pavyko. Malachijas žinojo savo žmogų ir rado geriausią būdą atgauti knygą ir surakinti Bencijaus lūpas. Paklausi, kam valdyti tokią žinių gausybę, jei sutinki neleisti kitiems prie jos prisiliesti. Bet kaip tik dėl to ir kalbėjau apie goslumą. Rodžerio Bekono žinių troškulys nebuvo goslumas, nes norėjo jis panaudoti mokslą, idant suteiktų daugiau laimės Dievo tautai, taigi nesiekė pažinimo vien dėl jo paties. Bencijaus troškulys yra nenumaldomas smalsumas, proto puikybė, vienuoliui toks pat geras būdas, kaip kiekvienas kitas, kad pakeistų ir numaldytų strėnų maudulį, kaip širdies liepsna, paverčianti vienus tikėjimo, kitus – erezijos kariais. Egzistuoja ne vien kūno goslumas. Yra ir Bernardo Gi goslumas, iškreiptas teisingumo goslumas, sutapatintas su jėgos goslumu. Yra turto goslumas, kaip mūsų švento, bet jau ne Romos, popiežiaus. Jaunystėje raktininką valdė goslumas liudyti, pertvarkyti, atgailauti, o dabar – mirti. Bencijus patiria goslumą knygoms. Kaip ir visi goslumai, kaip goslumas Onano, šlakstančio savo sėkla žemę, yra tai sterilus goslumas, nesusijęs su kūniška meile...

– Žinau, – sumurmėjau prieš savo valią. Viljamas apsimetė neišgirdęs. Ir tarsi tęsdamas mūsų pokalbį tarė:

– Tikra meilė trokšta gero mylimajam.

– Bet ar Bencijus netrokšta gero knygoms (kurios dabar priklauso jam) manydamas, kad dėl jų gerovės reikia saugoti jas nuo plėšrių rankų? – paklausiau.

– Knygoms gerai, kai jas skaito. Knyga sudaryta iš ženklų, kalbančių apie kitus ženklus, kurie savo ruožtu kalba apie daiktus. Jei nėra ją skaitančios akies, knyga slepia ženklus, nesukuriančius sąvokų, taigi yra nebyli. Gal ši biblioteka atsirado tam, kad išsaugotų joje sukauptas knygas, bet dabar gyvena ji tam, kad jas palaidotų. Todėl ir tapo pikto šaltiniu. Raktininkas prisipažino išdavęs. Tą patį padarė ir Bencijus. Jis išdavė. O, gerasis mano Adsai, kokia bjauri diena! Pritvinkusi kraujo ir griuvėsių. Šiandien man gana. Eime į Naktinę, paskui – miegoti.

Eidami iš virtuvės, sutikome Aimarą. Jis paklausė, ar tiesa tos paskalos, kad Malachijas išrinkęs Bencijų savo padėjėju. Mes galėjome tik patvirtinti.

– Tas Malachijas šiandien padarė daug gerų dalykų, – tarė Aimaras su jam būdingu kreivu paniekos ir atlaidumo šypsniu. – Jei yra teisingumas, velnias turėtų šiąnakt jo ateiti.

Penkta diena

NAKTINĖ

Klausomasi pamokslo apie ateisiantį Antikristą, o Adsas atskleidžia tikrinių vardų galią

Mišparai buvo laikomi padrikai, nes dar vyko raktininko tardymas, o smalsesni novicijai pabėgo nuo savo mokytojo, kad pro langus bei plyšius galėtų sekti, kas vyksta kapitulos salėje. Visa bendrija meldėsi už gerojo Severino sielą. Tikėtasi, jog abatas prabils į visus, ir spėliota, ką gi jis pasakys. Po apeiginės švento Jurgio homilijos, responsorijaus ir trijų nustatytų psalmių abatas išties užlipo į sakyklą, bet tik tam, kad pasakytų, jog šiandien jis tylėsiąs. Pernelyg daug nelaimių užgriuvo vienuolyną, tarė, kad pats bendrijos tėvas galėtų prabilti kaip tas, kuris priekaištauja ir moko. Reikia visiems, be jokios išimties, griežtai suvesti sąskaitas su savo sąžine. O kad kažkas privalo prabilti, jis siūlo, kad įspėjimą ištartų tas, kuris, būdamas seniausias ir jau prie mirties slenksčio, yra mažiausiai pavaldus žemiškoms aistroms, atnešusioms tiek pikto. Pagal metus žodį turėtų tarti Alinardas iš Grotaferatos, tačiau visi žino, kokia menka godotinojo brolio sveikata. Tuoj po Alinardo nepermaldaujamos laiko tėkmės nustatyta tvarka eina Chorchė. Ir jam abatas dabar suteikia žodį.

Iš tos klauptų pusės, kur sėdėdavo Aimaras ir kiti italai, pasigirdo murmėjimas. Įtariau abatą suteikus Chorchei žodį neatsiklausus Alinardo. Mano mokytojas pusbalsiu pasakė, jog atsisakymas kalbėti rodo abato apdairumą: kiekvienas jo žodis būtų pasvertas Bernardo ir kitų dalyvaujančių avinjoniečių. O senasis Chorchė apsiribos keliomis

sau įprastomis mistiškomis pranašystėmis, ir avinjoniečiai neteiks joms didelės svarbos. „Bet aš teiksiu, – pridūrė Viljamas, – nes nemanau, kad Chorchė būtų sutikęs kalbėti, o gal net prašęs suteikti jam žodį neturėdamas apibrėžto tikslo."

Chorchė prilaikomas pakilo į sakyklą. Jo veidą nušvietė trikojo liepsna, vienintelė sklaidžiusi navos tamsą. Ji išryškino jo akių sutemas, dabar jos atrodė kaip dvi juodos skylės.

– Mylimieji broliai, – pradėjo, – ir jūs, brangieji mūsų svečiai, sutikę išklausyti vargšą senį... Keturių mirčių, sielvartu apgaubusių mūsų vienuolyną, – ką jau kalbėti apie tolimas ir dabartines niekingiausių tarp gyvųjų nuodėmes, – nesu linkęs priskirti atšiauriajai gamtai, kuri nepermaldaujamu ritmu valdo mūsų žemiškąją dieną nuo lopšio iki grabo lentos. Gal jūs visi manote, jog šie liūdni įvykiai, nors ir skausmingai jus pribloškę, neliečia jūsų sielų, nes visi, išskyrus vieną, esate nekalti, ir, nubaudus tą vieną, jums liks tik apverkti tuos, kurių netekom, bet nereikės teisinti jums mestų kaltinimų Dievo teisme. Jūs taip manote. Bepročiai! – suriko jis baisiu balsu. – Jūs esate pašėlę bepročiai! Tas, kuris nužudė, stos prieš Dievą su savo kalčių našta, bet tik todėl, jog sutiko tapti Dievo įsakų laidininku. Taip pat kaip reikėjo, kad kažkas išduotų Jėzų ir taip išsipildytų išganymo paslaptis. Bet Viešpats vis tiek skyrė prakeiksmą ir panieką tam išdavusiajam. Taip kažkas ir šiomis dienomis nusidėjo sėdamas mirtį ir pražūtį, bet, sakau jums, jog pražūtis ta buvo, jei ir nenorėta, tai bent jau leista Dievo, kad nužemintume savo puikybę!

Jis nutilo nukreipdamas aklą žvilgsnį į niūrų susirinkimą, tarsi norėdamas įžvelgti kokius nors jausmus, tačiau jo ausyse tespengė slogi tyla.

– Šioje bendrijoje, – tęsė, – jau kuris laikas rangosi puikybės gyvatė. Tačiau kokios puikybės? Valdžios puikybės šiame nuo pasaulio atskirtame vienuolyne? Broliai, dar iki visą žinomą pasaulį sudrebino ilgi ginčai apie turtą ir nuosavybę, nuo pat mūsų įkūrėjo laikų mes net ir turėdami viską neturėjom nieko, o mūsų vienintelis tikras turtas buvo paklusnumas įstatymams, malda ir darbas. Bet mūsų darbo, mūsų ordino darbo, o ypač šio vienuolyno darbo dalis, jo esmė yra studijuoti ir saugoti sukauptas žinias. Sakau, saugoti, o ne ieškoti, nes mokslui,

dieviškam dalykui, nuo pat pradžios būdinga save tobulai išreiškiančio žodžio pilnatvė ir apibrėžtumas. Sakau, saugojimas, ne ieškojimas, nes mokslui, žmogiškam dalykui, būdingas apibrėžtumas ir užbaigtumas, susiklostęs bėgant amžiams, pradedant pranašų knygomis ir baigiant bažnyčios tėvų aiškinimais. Nėra mokslo istorijoje pažangos, nėra amžių kaitos, o daugių daugiausia – pastovus ir didingas pakartojimas. Žmonijos istorija nesulaikomai juda pirmyn nuo pat sutvėrimo per išganymą ir iki sugrįžimo pergalingojo Kristaus, kuris ateis visoje savo didybėje gyvųjų ir mirusiųjų teisti, bet dieviškasis ir žmogiškasis mokslas neina tuo keliu; tvirtas kaip neįveikiama tvirtovė Jis leidžia mums, kai esame nusižeminę ir klausome Jo balso, sekti, nusakyti tą kelią, bet Jo yra nepaliestas. Aš esu tas, kuris yra, sako žydų Dievas. Aš esu kelias, tiesa ir gyvenimas, sako mūsų Viešpats. Taigi mokslas tėra šių dviejų tiesų komentaras. Visa, kas daugiau pasakyta, pasakyta pranašų, evangelistų, tėvų ir daktarų, idant aiškesni taptų šie sakiniai. Kartais tinkamas komentaras išgirstamas ir iš pagonių, nors jie nežino šių tiesų, bet jų žodžiai įtraukiami į krikščioniškąją tradiciją. Ir nėra ką daugiau kalbėti. Tereikia medituoti, komentuoti, saugoti. Tokia buvo ir tokia turėtų būti šio vienuolyno su puikia biblioteka priedermė – ir ne kita. Pasakojama apie vieną Rytų kalifą, kartą padegusį garsaus, didingo ir puikaus miesto biblioteką ir liepsnojant tūkstančiams tomų pasakiusį, kad jie gali ir privalo išnykti: nes arba kartoja tai, kas jau parašyta Korane, todėl yra nereikalingi, arba prieštarauja šiai šventai bedievių knygai, todėl yra žalingi. Bažnyčios daktarai, o ir mes kartu su jais, galvoja kitaip. Visa, kas yra Raštų komentaras ir aiškinimas, turi būti išsaugota, nes garsina tų Raštų šlovę, visa, kas jiems prieštarauja, neturi būti sunaikinta, nes tik išsaugojus tai tas, kuris pajėgia ir turi tokią teisę, galės savo ruožtu šitai paneigti taip ir tada, kai to norės Viešpats. Iš čia išplaukia amžius trunkanti mūsų ordino atsakomybė ir šiandieninė mūsų vienuolyno našta: didžiuodamiesi skelbiama tiesa, nuolankiai ir apdairiai saugome tiesai priešiškus žodžius nesusitepdami jais. Taigi, mano broliai, kokia puikybės nuodėmė gali gundyti mokytą vienuolį? Siekis ne saugoti, o ieškoti žinios, kurios žmonės dar nėra gavę, tarytum paskutinioji žinia nebūtų nuskambėjusi žodžiuose

paskutiniojo angelo, kalbančio paskutinėje Raštų knygoje: „Aš pareiškiu kiekvienam, kuris klauso šios knygos pranašystės žodžių: „Jei kas prie jų ką pridės – Dievas jam pridės aprašytų šioje knygoje negandų. Ir jei kas atims ką nors nuo šios pranašystės knygos žodžių – Dievas atims jo dalį nuo gyvybės medžio ir šventojo miesto, kurie aprašyti šioje knygoje“. Tai štai... ar neatrodo jums, mano nelaimingieji broliai, kad šiuose žodžiuose slypi ne kas kita, o tik tai, kas pastaruoju metu įvyko tarp šių mūrų. Tai, kas įvyko tarp šių mūrų, neslepia nieko kito, kaip tik istoriją amžiaus, kuriame gyvename, siekiančio žodžiais ir darbais miestuose ir kaimuose, išdidžiuose universitetuose ir bažnyčių katedrose karštligiškai ieškoti naujų šių tiesos žodžių prierašų, iškreipiant prasmę tos pačios tiesos, kur ir taip gausu įvairiausių scholijų, ir reikia tik atkaklios gynybos, bet ne buko dauginimo? Tokia yra puikybė, šliaužiojusi ir tebešliaužiojanti šiomis sienomis. O tam, kuris vargo ir vargsta laužydamas ne jam skirtų knygų antspaudus, pasakysiu, kad kaip tik už tą puikybę Viešpats norėjęs nubausti ir toliau baus, jei jis nepasiduos ir nenusižemins, nes Viešpačiui nesunku rasti keršto įrankių mums, silpniems.

– Girdėjai, Adsai? – sušnibždėjo man Viljamas. – Senis žino daugiau, nei pasako. Ar jis prikišęs ar ne nagus prie šios istorijos, bet žino ir perspėja, kad, kol smalsūs vienuoliai ir toliau brausis į biblioteką, vienuolyne nestos taika.

Chorchė po ilgos atvangos vėl prabilo:

– Kas pagaliau yra šios puikybės simbolis, kieno figūros ir šaukliai, bendrai ir vėliavnešiai yra išpuikėliai? Kas iš tiesų veikė, o gal ir toliau veikia čia, tarp šių sienų, įspėdamas mus, jog laikas jau arti – o kartu ir paguosdamas: jei laikas jau arti, kančios bus nepakeliamos, tačiau ne begalinės, nes šio pasaulio ciklas greit užsivers? O, jūs žinote ir bijote ištarti jo vardą, nes yra jis taip pat ir jūsų vardas, bet jei bijote jūs, aš nebijau, ir šį vardą ištarsiu kuo garsiausiai, kad jūsų viduriai susisuktų iš baimės, o dantys kalentų nukąsdami liežuvius, ir šaltis, kuris sustingdys jūsų kraują, užtrauktų tamsų šydą ant jūsų akių... Tai jis, bjaurus žvėris, Antikristas!

Ir vėl ilgam nutilo. Susirinkusieji apmirė. Vienintelis judantis daiktas

visoje bažnyčioje buvo liepsna ant trikojo, tačiau net jos mesti šešėliai atrodė sustingę. Vienintelis slogus garsas buvo Chorchės šnopavimas. Nuo kaktos jis nubraukė prakaitą. Ir tęsė:

– Gal norite man pasakyti: ne, jis dar nesiartina, kur jo atėjimo ženklai? Paikas tas, kas taip sako! Jie prieš mūsų akis, diena iš dienos, didžiajame pasaulio teatre ir vienuolyne, sumažintame jo atvaizde, įvykusiose nelaimėse... Pasakyta, kad, artėjant valandai, vakaruose stos svetimas karalius, grasaus melo valdovas, bedievis, žmogžudys, sukčius, ištroškęs aukso, gabus klastūnas, piktadarys, tikinčiųjų priešas ir jų persekiotojas, ir jo laikais sidabras bus bevertis, o vertas tik auksas! Gerai žinau: jūs, kurie klausot manęs, skubate skaičiuoti, idant nuspręstumėt, ar tas, apie kurį kalbu, primena popiežių, ar imperatorių, ar Prancūzijos karalių, ar dar ką kitą, kad galėtumėt pasakyti – štai priešas, o aš esu teisiojoje pusėje! Bet nesu toks naivus, kad nurodyčiau jums vieną žmogų, nes ateidamas Antikristas ateina visuose ir visiems, ir kiekvienas yra jo dalis. Bus jis plėšikų gaujose, siaubiančiose miestus ir kraštus, bus nenumatytuose dangaus ženkluose, kai nelauktai pasirodys vaivorykštės, ragai ir ugnys, o kartu pasigirs mauruojantys balsai ir užvirs jūra. Pasakyta, kad žmonės ir žvėrys gimdys slibinus, o tuo noriu pasakyti, kad širdyse jų stos neapykanta ir nesantarvė; nesidairykite, tikėdamiesi išvysti miniatiūrų žvėris, kuriais grožitės pergamentuose! Pasakyta, kad vos susituokusios mergaitės gimdys vaikus, jau galinčius gerai kalbėti, kurie pripažins, kad laikas atėjo, ir prašysis nužudomi. Bet neieškokite jų slėnio kaimuose, išmanūs vaikai jau nužudyti tarp šių štai sienų! Ir, kaip pranašauta, buvo jie jau pražilę, ir, kaip pranašauta, buvo jie keturkojai, šmėklos ir embrionai, turintys pamokslauti motinų įsčiose tardami magiškus užkeikimus. Visa tai jau parašyta! Parašyta, kad kils sąmyšis luomuose, tautose, bažnyčiose; rasis klastingi ganytojai, nešvankūs, menki, godūs, trokštantys malonumų, mylintys pelną, besimėgaujantys tuščiomis kalbomis, pagyrūnai, puikuoliai, rajūnai; įžūlūs, paskendę geismuose, siekiantys tuščios šlovės, Evangelijos priešai, pasiruošę atsižadėti siaurų vartų, paniekinti tiesos žodį, ir nekęs jie kiekvieno pamaldaus tako, neatgailaus dėl savo nuodėmių, todėl pasės tarp tautų netikėjimą, ne-

apykantą tarp brolių, piktadarybę, atšiaurumą, pavydą, abejonę, vagystes, girtavimą, nesantūrumą, gašlumą, kūno malonumus, paleistuvystę ir visas kitas ydas. Išnyks sielvartas, nuolankumas, taikos meilė, neturtas, užuojauta, verksmo geba... Na, ar neatpažįstate savęs, visi čia susirinkusieji, vienuolyno vienuoliai ir galingieji, atvykę iš toli?

Stojusioje tyloje pasigirdo šnarėjimas. Tai kardinolas Bertranas sukiojosi savo klaupte. Šiaip ar taip, pamaniau, Chorchė elgiasi kaip didis pamokslininkas, kuris plakdamas savo brolius negaili nė svečių. Ir nežinia ką būčiau atidavęs, kad tik sužinočiau, kas tuo metu dėjosi Bernardo ar įmitusių avinjoniečių galvose.

– Kaip tik tada išmuš valanda, – griaudėjo Chorchė, – kurią apsireikš Antikristas, piktžodžiaujanti beždžionė, norinti būti mūsų Viešpačiu. Tuo laiku (kuris jau atėjo) bus nušluotos visos karalystės, stos nepritekliai ir skurdas, ir nederlius, ir stebėtinai šaltos žiemos. Ir to laiko (kuris jau atėjo) vaikai neturės nieko, kas valdytų jų turtus ir išlaikytų maistą jų sandėliuose, ir bus kamuojami turguose, kur perkama ir parduodama. Palaiminti tada bus tie, kurie jau negyvens ar kurie gyvendami išgyvens! Ateis tuomet pragaišties sūnus, priešas, kurs šlovinasi ir pučiasi rodydamas daug dorybių, idant suklaidintų visą žemę ir stotų virš teisiųjų. Sirija kris ir apraudos savo sūnus. Kilikija pakels galvą, kol pasirodys tas, kuriam skirta ją teisti. Babilonijos dukra pakils nuo savo spindulingo sosto, kad išgertų kartėlio taurę. Kapadokija, Likija ir Likaonija lenks nugaras, nes sunaikintos bus minios, skendinčios savo piktadarysčių puvėsiuose. Barbarų stovyklos ir karo vežimai pasirodys visur, kad užimtų visą žemę. Armėnijoje, Ponte ir Bitinijoje paaugliai žus nuo kardų, mergaitės bus įkalintos, sūnūs ir dukros suguls kartu, šlovingoji Pisidija bus nužeminta, Finikijos liemenį perkirs kalavijas, Judėja apsivilks gedulingai ir pasiruoš žūties dienai, nes yra netyra. Iš visų pusių sukils neapykanta ir niokojimas, Antikristas nugalės vakarus ir sugriaus prekybos kelius, jo rankose bus kalavijas ir kaitrioji ugnis, ir degins jos pamišusios liepsnos, jo jėga bus piktžodžiavime, apgaulė bus jo ranka, dešinė griaus, o kairė skleis sutemas. Štai skiriamieji jo bruožai: galva bus iš deginančios liepsnos, dešinioji akis pasruvusi krauju, kairioji akis žalia kaip katės, su dviem

vyzdžiais, vokai bus balti, apatinė lūpa stora, ir bus jis silpnų šlaunikaulių, milžiniškų pėdų, o nykštys suplotas ir ilgas!

– Panašu į jį patį, – akimirksniu pašiepė Viljamas.

Tai buvo labai bedieviški žodžiai, bet buvau už juos dėkingas, nes man ant galvos jau šiaušėsi plaukai. Vos sulaikiau juoko pliūpsnį išpūsdamas skruostus ir lėtai pro suvertas lūpas išleisdamas orą. Tačiau šis garsas po pastarųjų senio žodžių stojusioje tyloje suskambo tarsi sprogimas, laimė, visi pamanė, jog kažkas sukosėjo ar pravirko, ir sudrebėjo, turėdami tam pagrindą.

– Tai bus valanda, – kalbėjo Chorchė, – kai viską apims savivalė, vaikai pakels rankas prieš tėvus, žmona regs pinkles prieš vyrą, vyras atiduos žmoną teismui, šeimininkai bus negailestingi tarnams, o tarnai neklausys šeimininkų, nebebus pagarbos vyresniems, paaugliai reikalaus valdžios, darbas visiems atrodys beprasmis vargas, iš visų pusių sklis šlovės giesmės savivalei, nedorai, ištvirkėliškam papročių laisvumui. Po šios bangos eis prievartavimai, svetimavimai, melagingos priesaikos, nuodėmės gamtai, ligos, kerėjimai, apžavai, o danguje pasirodys skraidantys kūnai, tarp dorų krikščionių rasis netikri pranašai, netikri apaštalai, suvedžiotojai, veidmainiai, kerėtojai, prievartautojai, šykštuoliai, melagingai prisiekiantys ir klastotojai, ganytojai virs vilkais, dvasininkai meluos, vienuoliai įsigeis pasaulietiškų dalykų, vargšai nebepadės valdovams, galingieji praras gailestingumą, teisieji taps neteisybės liudytojais. Miestus supurtys žemės drebėjimai, maras įsisiautės visuose kraštuose, vėjų audros pakels žemę, laukai bus užkrėsti, jūra išskirs juosvą skystį, nauji nežinomi stebuklai rasis mėnulyje, žvaigždės iškryps iš įprasto sau kelio, o kitos – nežinomos – išvagos dangų, snigs vasarą ir kepins žiemą. Ateis pabaigos laikas ir laiko pabaiga... Pirmosios dienos trečią valandą dangaus skliautu nuaidės balsas didis ir galingas, atslinks iš šiaurės purpurinė migla ir seks ją griaustiniai su žaibais, ir pasipils ant žemės kraujo lietus. Antrąją dieną žemė bus išrauta iš savo vietos ir didelio laužo dūmai išsiverš iš dangaus vartų. Trečią dieną žemės gelmės sugaus iš visų keturių pasaulio kampų. Skliauto viršūnės atsivers, orą pripildys dūmų stulpai ir sieros kvapas tvyros iki pat dešimtos valandos. Ketvirtosios dienos rytą praraja pritvinks vandens,

sproginės ir grius pastatai. Penktosios dienos šeštą valandą išnyks žiburių ir Saulės galia, pasaulyje įsigalės sutemos, o žvaigždės ir mėnulis užges. Šeštosios dienos ketvirtą valandą dangaus skliautas perplyš nuo rytų iki vakarų ir pro plyšį iš dangaus į žemę galės pažvelgti angelai, o visi tie, kas bus ant žemės, galės matyti angelus, žvelgiančius iš dangaus. Tada visi žmonės pasislėps kalnuose, kad išvengtų teisingųjų angelų žvilgsnio. Septintąją dieną ateis Kristus savo Tėvo švytėjime. Ir stos dorųjų teismas, įžengs jie į dangų, į amžiną kūnų ir sielų palaimą. Bet ne apie tai mąstysite šį vakarą jūs, puikybės kupini broliai! Ne nusidėjėliams skirta išvysti aštuntosios dienos aušrą, kai pačiame dangaus viduryje iš rytų pasigirs švelnus ir saldus balsas ir apsireikš angelas, kuris turi valdžią visiems kitiems angelams, ir visi angelai bus su juo, sėdės kartu debesų karietoje džiaugsmingai lėkdami oru, kad išlaisvintų išrinktuosius, kurie tikėjo, ir visi kartu linksminsis, nes šis pasaulis bus sunaikintas! Tačiau ne tuo privalome mėgautis šį vakarą! Verčiau galvokime apie žodžius, kuriais Viešpats atstums nuo savęs nevertus išganymo: eikite nuo manęs, prakeiktieji, eikite į amžinąją ugnį, paruoštą jums velnio ir jo ministrų! Jūs patys sau tai pelnėte, dabar džiaukitės! Eikit šalin nuo manęs, eikit į supančią tamsą ir neblėstančią ugnį! Aš suteikiau jums pavidalą, o jūs nuėjote paskui kitą! Jūs tapote kito viešpaties tarnais, eikite gyventi su juo tamsybėje, su tuo, kuris yra nepailstantis žaltys, ten, kur dantų griežimas! Daviau jums ausis klausytis Raštų, o jūs klausėtės pagonių kalbų! Sudėjau jums lūpas, kad šlovintumėt Dievą, o jūs naudojote jas poetų melui ir juokdarių mįslėms! Daviau jums akis, kad matytumėt mano priesakų šviesą, o jūs žvelgėte į tamsą. Aš esu žmogiškas, bet teisingas teisėjas. Kiekvienam skiriu tai, ko nusipelnė. Norėčiau būti jums gailestingas, bet nerandu aliejaus jūsų induose. Galėčiau pasigailėti, bet jūsų žibintai aprūkę. Pasitraukit nuo manęs... Taip kalbės Viešpats. Ir jie... o gal ir mes prasmegsim į amžinas kančias. Vardan Dievo Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios.

– Amen! – atsakė visi vienu balsu.

Vorele, nesišnabždėdami patraukė vienuoliai į savo guolius. Nesikalbėdami pasišalino minoritai ir popiežiaus žmonės, geisdami tik vienatvės ir poilsio. Mano širdį slėgė tarytum akmuo.

– Miegoti, Adsai, – tarė man Viljamas, kopiant mums piligrimų prieglaudos laiptais. – Netinkamas vakaras sukiotis po vienuolyną. Bernardui Gi gali šauti galvon pagreitinti pasaulio pabaigą ir pradėti tą darbą nuo mūsų kūnų. Rytoj pasistengsime dalyvauti Aušrinėje, nes tuoj po jos išvyksta Mykolas ir kiti minoritai.

– Išvyksta ir Bernardas su belaisviais? – paklausiau tyliu balsu.

– Jis tikrai neturi čia daugiau ką veikti. Be to, nori nuvykti į Avinjoną pirma Mykolo ir taip, kad pastarojo atvykimas sutaptų su raktininko – minorito, eretiko ir žudiko – teismu. Raktininko laužas kaip atpirkimo deglas nušvies pirmąjį Mykolo susitikimą su popiežium.

– O kas ištiks Salvatorę ir... mergaitę?

– Salvatorė vyks su raktininku, nes turės liudyti jo teisme. Galbūt už tą paslaugą Bernardas dovanos jam gyvenimą. Arba leis pabėgti, kad paskui nužudytų. O gal leis jam pasišalinti, nes tokie žmonės kaip Salvatorė nedomina tokių kaip Bernardas. Kas žino, gal jis baigs gyvenimą plėšikaudamas kokiame Lingvadokos miške...

– O mergaitė?

– Jau sakiau, ji – apanglėjęs kūnas. Sudegs pirma, kur nors pakeliui, kokio katarų kaimelio pakraštyje, pamokyti kitiems. Girdėjau Bernardą susitiksiant su savo kolega Žaku Furnjė (prisimink šį vardą, dabar jis tik degina albigiečius, bet taiko aukščiau) ir graži ragana ant laužo suteiks abiem daugiau pagarbos ir šlovės...

– Bet argi nėra būdų juos išgelbėti? – sušukau. – Ar negalėtų įsikišti abatas?

– Dėl kurio iš jų? Dėl raktininko, kuris prisipažino? Dėl nelaimėlio Salvatorės? Ar galvoji apie mergaitę?

– Kad ir taip? – išdrįsau. – Juk iš visų trijų ji vienintelė tikrai nekalta, jūs žinote, kad ji jokia ragana...

– Manai, kad abatas po viso to, kas nutiko, norės rizikuoti tuo trupučiu jam dar likusios garbės dėl kažkokios raganos?

– Bet juk jis padėjo pabėgti Hubertinui!

– Hubertinas buvo jo vienuolis ir niekuo neapkaltintas. Kokius niekus paistai, Hubertinas yra svarbus asmuo, Bernardas jam būtų galėjęs smogti tik iš pasalų.

– Tada raktininkas buvo teisus, paprasti žmonės visuomet atlygina už visus, net už tuos, kurie kalba jų naudai, net už tokius kaip Hubertinas, kurie savo kvietimu atgailauti pastūmėja juos į maištą! – netekau vilties, nepagalvojęs, kad mergaitė nebuvo Hubertino mistikos suviliotas broliukas. Tačiau ji buvo kaimietė ir mokėjo už istoriją, kurios visai nežinojo.

– Taip yra, – liūdnai atsakė Viljamas. – Ir jei tikrai dairaisi teisingumo spindulėlio, pasakysiu tau, jog vieną dieną didieji šunys, kaip popiežius ir imperatorius, idant susitaikytų, perlips per mažesniųjų šunų, kovojusių dėl jų, lavonus. O Mykolą su Hubertinu ištiks tai, kas šiandien ištiko tavo mergaitę.

Dabar žinau, jog Viljamas pranašavo ar, tiksliau, remdamasis natūraliosios filosofijos principais kūrė silogizmus. Tačiau tą akimirką jo pranašystės ir silogizmai nė trupučio manęs neguodė. Vienintelis tikras dalykas tebuvo, kad mergaitė bus sudeginta. Jaučiausi dėl to kaltas, nes man atrodė, jog ant laužo ji turės atgailauti ir už mūsų bendrą nuodėmę.

Nesigėdydamas prapliupau ašaromis ir pabėgau į savo celę, kur visą naktį graužiau čiužinį ir bejėgiškai aimanavau, negalėdamas – apie ką kartu su savo draugais Melko vienuolyne skaičiau riterių romanuose – raudoti balsu, šaukdamas mylimosios vardą.

Mano vienintelės žemiškosios meilės vardas amžiams man liko paslaptis.

ŠEŠTA DIENA

Šešta diena

AUŠRINĖ

Valdovai sederunt, *o Malachijas šlepteli žemėn*

Patraukėme į Aušrinę. Toji paskutinė nakties, o pirma naujos dienos valanda dar buvo ūkanota. Einant per klostrą drėgmė smelkėsi iki pat kaulų smegenų, kūną gėlė po neramaus miego. Nors bažnyčioje buvo šalta, su palengvėjimo atodūsiu suklupau po jos skliautais, apsaugotas nuo gaivalų, paguostas iš kitų kūnų sklindančios šilumos ir maldos.

Jau pradėtos giedoti psalmės, kai Viljamas parodė klauptuose tuščią vietą, tarp Chorchės ir Pacifiko Tivoliečio. Ta vieta buvo Malachijo, visuomet sėdėjusio prie neregio šono. Ne mes vieni pastebėjom jo stoką. Vienoje pusėje pagavau neramų žvilgsnį abato, gerai žinojusio tokius dingimus esant blogų žinių pranašais. Kitoje pusėje pastebėjau keistą senojo Chorchės jaudulį. Tris ketvirčius jo veido, paprastai tokio neperprantamo dėl baltų užgesusių akių, dengė šešėlis, bet nervingai judėjo rankos. Jis keletą kartų pagraibė gretimą vietą, lyg žiūrėdamas, ar ji užimta. Kartojo tai tolygiais tarpais, tarytum tikėdamasis, kad nesantysis gali kiekvieną akimirką atsirasti, ir bijodamas tą atsiradimą pražiopsoti.

– Kur galėtų būti bibliotekininkas? – sušnibždėjau Viljamui.

– Malachijas, – atsakė Viljamas, – dabar vienintelis, kurio rankose knyga. Jei ne jis šių mirčių kaltininkas, tai gali nežinoti joje slypinčių pavojų...

Daugiau nebuvo ką sakyti. Liko tik laukti. Taip ir laukėme: mes,

abatas, įsistebeilijęs į tuščią klauptą, ir Chorchė, grabinėjantis rankomis tamsą.

Pamaldoms pasibaigus, abatas priminė vienuoliams ir novicijams, jog derėtų pasiruošti didžiosioms Kalėdų mišioms, todėl, kaip įprasta, laiką iki Rytmetinės reikėtų išnaudoti patikrinant bendrijos balsų derėjimą kai kuriose tai progai skirtose giesmėse. Tas Dievui pasišventusių žmonių pulkas buvo tarsi vienas kūnas ir vienas balsas, ir giesmėje galėjai justi per ilgus metus susikūrusią vienybę, tarsi giedotų viena siela.

Abatas pakvietė pradėti „Sederunt“:

Sederunt principes
et adversus me
loquebantur, iniqui.
Persecuti sunt me.
Adjuva me, Domine, Deus meus salvum me
fac propter magnam misericordiam tuam.[1]

Pamaniau, ar nebus abatas tyčia parinkęs to graduało šios nakties giedojimui, kai pamaldose dar dalyvauja kunigaikščių pasiuntiniai, idant primintų jiems, jog per amžius mūsų ordinas buvo pasiruošęs atsispirti žemės galingųjų gujimui dėl savo išskirtinio ryšio su Viešpačiu, pulkų Dievu. Giesmės pradžia išties liudijo didžią galybę.

Ties pirmuoju skiemeniu *se* lėtai ir iškilmingai sugaudė dešimčių balsų choras, o žemas jo garsas užpildė navas ir pakilo virš mūsų

[1] Sederunt principes... –
Susėdo valdovai
ir prieš mane
prakalbo, nevertieji.
Persekiojo mane.
Padėk man, Viešpatie,
Mano Dieve, išgelbėk mane
dėl savo didžio gailestingumo.

galvų, atsklidęs, rodos, stačiai iš žemės gelmių. Ir jau nenutrūko, kitiems balsams ant šios tvirtos ištisinės gijos pradėjus austi vokalizių ir melizmų raštus, jis – telūrinis – dominavo ir netilo visą tą laiką, kuris reikalingas ritmiškai ir lėtai dvylika kartų ištarti *Ave Maria*. Ir tarsi išsivadavę iš tų baimių, įkvėpti tikėjimo, kurį tas raiškus skiemuo, amžinybės alegorija, teikė besimeldžiantiems, kiti balsai (daugiausia novicijų) iš takių, taškais pažymėtų neumų ant šio tvirto kaip uola pamato rentė smailes, kolonas, pinaklius. Ir širdžiai apsvaigus nuo *climacus* ir *porrectus*, *torculus* ir *salicus* virpėjimo, tie balsai, rodės, kalbėjo man, kad siela (giedančiųjų ir mano, kuris jų klausėsi), nebegalėdama pakelti jausmo pertekliaus, skilo, idant saldaus skambėjimo protrūkyje reikštų džiaugsmą ir skausmą, šlovę ir meilę. Chtoniškų balsų atkaklus ryžtas netilo, tarytum grėsmingas priešų, galingųjų, persekiojančių Viešpaties tautą, egzistavimas vis dar nebūtų nulemtas. Kol pagaliau tą neptūnišką vienos natos gausmą, atrodė, nugalėjo ar bent jau įtikino ir pakerėjo džiaugsmingas aleliuja tų, kurie jam priešinosi, ir jis ištirpo didingoje, tobuloje dermėje ir slopstančiose neumose.

Dusliai, galingai ištarus *sederunt*, didžioje serafiniškoje ramybėje į orą pakilo *principes*. Jau nesvarsčiau, kas buvo tie valdovai, kurie kalbėjo prieš mane (prieš mus), išsisklaidė grėsmingos sėdinčios šmėklos šešėlis.

Kartu ištirpo ir kitos šmėklos, nes vėl pažvelgęs į Malachijo vietą klauptuose, užmirštą giesmės didybėje, tarp kitų besimeldžiančių pamačiau ir bibliotekininką, tarsi jo niekada ir nebuvo ten trūkę. Žvilgtelėjęs į Viljamą, jo akyse išvydau palengvėjimo šešėlį, beveik tokį pat, kokį iš toli pastebėjau ir abato akyse. Chorchė, vėl ištiesęs rankas ir užčiuopęs šalia savęs kūną, skubiai jas atitraukė. Bet negalėjau pasakyti, kokius jausmus jam sukėlė šis atradimas.

Choras dabar jau džiaugsmingai užvedė *adjuva me*, kurio skaidrus *a* pasklido linksmai po bažnyčią, ir *u* neatrodė toks niūrus kaip tas, kuris skambėjo *sederunt*, bet buvo kupinas šventos galios. Vienuoliai ir novicijai giedojo, kaip to reikalauja giedojimo regula, išsitiesę, atpalaidavę gerkles, pakeltais veidais, laikydami giesmynus pečių aukštyje, idant galėtų skaityti nenuleisdami galvų ir netrukdytų garsui veržtis

iš krūtinės visa jėga. Tačiau dar buvo nakties metas, ir miego migla dar gaubė daugelį giedotojų, kurie, nors susikaupę giedojo pratisą natą, pasitikėdami galinga giesmės banga, kartais, miego nugalėti, nusvirindavo galvas. Todėl budėtojai net ir tokiomis aplinkybėmis pasišviesdami stebėjo jų veidus, kad laiku pažadintų jų kūnus ir sielas.

Tad vienas iš budėtojų pirmas pastebėjo Malachiją keistai svyruojant, tarytum jis staiga panirtų į tamsias miego ūkanas, kurių tą naktį jam, matyt, neteko patirti. Prisiartinęs su žiburiu, apšvietė jo veidą, tuo atkreipdamas ir mano dėmesį. Bibliotekininkas nekrustelėjo. Budėtojas krestelėjo jį, ir jis sunkiai krito pirmyn. Budėtojas vos spėjo jį sugriebti, kad jis nežnektelėtų ant žemės visu savo svoriu.

Giesmė lėtai tilo, kol visai užgeso, stojo trumpas šurmulys. Viljamas kaip įgeltas pašoko iš savo vietos ir puolė ten, kur Pacifikas Tivolietis kartu su budėtoju guldė ant žemės bedvasį Malachiją.

Mes atsidūrėme ten veik vienu metu su abatu ir žibinto šviesoje pamatėme nelaimingojo veidą. Jau esu aprašęs Malachijo išvaizdą, bet tą naktį ir toje šviesoje jis atrodė kaip mirties paveikslas. Nosis ištįsusi, akys įkritusios, smilkiniai įdubę, ausys baltos ir raukšlėtos, su išorėn išsuktais speneliais, veido oda sustingusi, įtempta ir sausa, skruostai pageltę ir apgaubti tamsaus šešėlio. Akys dar buvo atviros ir pro suskilinėjusias lūpas skverbėsi sunkus kvėpavimas. Jis išsižiojo, ir aš, pažvelgęs per ties juo palinkusio Viljamo petį, pastebėjau už dantų pajuodusį liežuvį. Viljamas, apglėbęs per pečius, kilstelėjo jį ir delnu nuvalė kaktą išpylusį prakaitą. Malachijas pajuto prisilietimą, kažkieno artumą ir įdėmiai pažvelgė prieš save, nematydamas ir nepažindamas stovėjusio priešais. Pakėlė drebančią ranką, sugriebė Viljamą už krūtinės, prisitraukė šio veidą tiek, kad tas kone palietė jojo veidą, ir silpnu, kimiu balsu pratarė:

– Man sakė, tai... tikrai... jame tūkstančio skorpionų galybė...

– Kas sakė? – paklausė Viljamas. – Kas?

Malachijas dar bandė kalbėti. Bet jį supurtė baisus drebulys ir galva nusviro atgal. Veide išnyko visos spalvos, visos gyvybės žymės. Jis mirė.

Viljamas pakilo. Pastebėjo greta savęs abatą, bet nieko jam nepasakė. Už abato pamatė Bernardą Gi.

– Godotinas Bernardai, – tarė Viljamas, – kas jį nužudė, jei jūs taip sėkmingai išaiškinot ir gerai saugojat žudikus?

– Manęs neklauskit, – atsakė Bernardas. – Niekada nesakiau, kad atidaviau į teisingumo rankas visus po šį vienuolyną slankiojančius piktadarius. Mielai būčiau tai padaręs, jeigu tik būčiau galėjęs, – ir įbedė žvilgsnį į Viljamą. – Dabar palieku juos pono abato rūstybei... ar perdėtam atlaidumui, – pridūrė, o abatas tylėdamas išblyško.

Tuo metu išgirdome lyg dejonę, lyg slopų kūkčiojimą. Buvo tai Chorchė, palinkęs savo klaupte, prilaikomas vienuolio, apsakiusio jam, kas įvyko.

– Tai niekuomet nesibaigs... – kalbėjo jis palūžusiu balsu, – O, Viešpatie, atleisk mums!

Viljamas dar trumpam palinko ties lavonu. Apglėbęs jo riešą, atsuko plaštakas delnais į šviesą. Pirmų trijų pirštų pagalvėlės buvo tamsios.

Šešta diena

RYTMETINĖ

Paskiriamas naujas raktininkas, bet ne naujas bibliotekininkas

Ar buvo jau Rytmetinės metas? Gal anksčiau, o gal vėliau? Nuo tos akimirkos praradau laiko pojūtį. Praslinko gal valanda, gal mažiau, kai Malachijo kūną paguldė bažnyčioje ant katafalko, ir broliai pusračiu jį apsupo. Abatas davė nurodymus būsimoms laidotuvėms. Išgirdau jį pasišaukiant prie savęs Bencijų ir Mikalojų Marimondietį. Trumpiau nei per dieną, prabilo abatas, vienuolynas neteko bibliotekininko ir raktininko. „Tu, – tarė jis Mikalojui, – perimsi Remigijaus pareigas. Žinai vienuolyno darbus. Išrink ką nors savo vieton prie kalvių, pasirūpink viskuo, kas būtina šiandienai virtuvėje, refektoriuje. Esi atleidžiamas nuo pamaldų. Eik." O Bencijui: „Tik vakar vakare buvai paskirtas Malachijo padėjėju. Pasirūpink atidaryti skriptoriumą ir žiūrėk, kad niekas neįeitų į biblioteką". Bencijus nedrąsiai pasakė, jog dar nesupažindintas su tos vietos paslaptimis. Abatas rūsčiai dėbtelėjo į jį: „Niekas ir nežadėjo, kad būsi supažindintas. Tu stebėk, kad nenutrūktų darbas ir būtų jis tarsi malda už mirusius brolius... ir už tuos, kurie dar mirs. Kiekvienas dirbs prie tų knygų, kurias jau turi, kas norės, galės paskaityti katalogą. Nieko daugiau. Atleidžiu tave nuo Mišparų, nes tada turėsi viską užrakinti".

– Kaip aš išeisiu? – paklausė Bencijus.

– Teisybė. Aš pats po vakarienės užrakinsiu duris apačioje. Eik.

Ir Bencijus išėjo kartu su kitais vengdamas Viljamo, bandžiusio jį

prašnekinti. Chore liko tik nedidelis būrelis: Alinardas, Pacifikas Tivolietis, Aimaras Aleksandrietis ir Petras iš Sant Albano. Aimaras kreivai šypsojo.

– Dėkokime Viešpačiui, – tarė, – mirus vokiečiui, kilo pavojus turėti dar barbariškesnį bibliotekininką.

– Kaip manote, kas bus paskirtas jo vieton? – paklausė Viljamas.

Petras iš Sant Albano mįslingai nusišypsojo:

– Po to, kas šiomis dienomis čia įvyko, svarbu ne bibliotekininkas, o abatas...

– Nutilk, – sudraudė jį Pacifikas.

Alinardas, žvelgdamas vis tuo pačiu mąsliu žvilgsniu, tarė:

– Jie vėl pasielgs neteisingai... kaip mano laikais. Reikia jiems sutrukdyti.

– Kam? – paklausė Viljamas. Pacifikas draugiškai paėmė jį už rankos ir pavedėjo durų link, toliau nuo senio.

– Alinardas... tu žinai, mes jį labai mylime, jis yra mums senosios tradicijos ir geriausių vienuolyno laikų įsikūnijimas... Bet kartais jis kalba nesuprasdamas, ką sako. Mes visi susirūpinę dėl naujojo bibliotekininko. Jis turėtų būti vertas, subrendęs, išmintingas... Tik tiek.

– Ar privalo jis mokėti graikų kalbą? – paklausė Viljamas.

– Ir dar arabų, nes to reikalauja tradicija, to reikalauja jo pareigos. Bet tarp mūsų yra daug apdovanotų šiais gabumais. Aš, nuolankus jūsų tarnas, Petras, Aimaras...

– Bencijus moka graikiškai.

– Bencijus per jaunas. Nežinau, kodėl vakar Malachijas pasirinko jį savo padėjėju, bet...

– Adelmas mokėjo graikiškai?

– Manau, ne. Taip, tikrai ne.

– Bet mokėjo Venancijus. Ir Berengarijus. Gerai, dėkoju tau.

Išėję pasukome virtuvėn ko nors užkąsti.

– Kodėl jūs teiravotės, kas moka graikiškai? – paklausiau.

– Visi mirę su pajuodusiais pirštais mokėjo graikų kalbą. Tad ir kito lavono galima tikėtis iš būrio tų, kurie moka graikiškai. Įskaitant ir mane. Tu esi saugus.

– O ką manote apie paskutiniuosius Malachijo žodžius?

– Tu juos girdėjai. Skorpionai. Penktasis trimitas, be kita ko, skelbia ir skėrių, kankinančių žmones dygliu, panašiu į skorpionų, pasirodymą, juk žinai. O Malachijas mums pasakė, kad kažkas jam tai išpranašavo.

– Šeštasis trimitas, – tariau, – skelbia apie žirgus su liūtų galvomis, iš kurių nasrų veržiasi dūmai, ugnis ir siera, o jų raiteliai su ugniaspalviais, violetiniais ir geltonais krūtinšarviais.

– Per daug dalykų. Tačiau kitas nusikaltimas gali įvykti prie arklidžių. Reikėtų nenuleisti nuo jų akių. Ir pasiruoškim paskutiniajam trimitui. Taigi dar du žmonės. Kas labiausiai tikėtini kandidatai? Jei tikslas yra *finis Africae*, – tie, kurie jį žino. Kol kas tegaliu pasakyti, kad tai – abatas. Jei tik žabangai neslypi kitur. Girdėjai, rezgamas sąmokslas abatui nuversti, tačiau Alinardas kalbėjo daugiskaita...

– Reikėtų įspėti abatą, – tariau.

– Apie ką? Kad jį ruošiasi nužudyti? Neturiu įtikinamų įrodymų. Elgiuosi taip, tarsi žudikas galvotų taip pat kaip aš. O jei jis vadovaujasi kitu planu? Ar, tarkim, yra ne *vienas* žudikas?

– Ką turite omeny?

– Tikrai nežinau. Bet, kaip jau sakiau tau, reikia įsivaizduoti visas įmanomas tvarkas ir netvarkas.

Šešta diena

PIRMOJI

Aplankomas lobynas ir Mikalojus daug papasakoja

Mikalojus Marimondietis, perėmęs raktininko pareigas, vadovavo virėjams, o šie supažindino jį su virtuvės papročiais, Viljamas norėjo su juo pasikalbėti, bet jis paprašė palaukti. Paskui, tarė, turėsiąs leistis lobynan prižiūrėti, kaip šveičiami relikvijoriai, nes ir šitai dabar yra jo pareiga, ir ten būsią daugiau laiko kalboms.

Ir tikrai, netrukus pakvietęs mus sekti paskui, jis įėjo į bažnyčią, praėjo pro didįjį altorių (vienuoliai tuo metu rengė navoje katafalką ruošdamiesi Malachijo palaikų apraudojimui), nusileido laipteliais ir atsidūrėme salėje žemu skliautu, kurį laikė storų netašytų akmenų pilioriai. Buvome kriptoje, kur saugomi vienuolyno lobiai, vietoje, kurios abatas ypač pavydėjo ir kuri atsiverdavo tik išskirtinėmis progomis ir tik labai garbingiems svečiams.

Aplink stovėjo daug skirtingo dydžio skrynių, kuriose deglų (laikomų dviejų patikimų Mikalojaus padėjėjų) šviesoje žibėjo nepaprasto grožio daiktai. Auksuoti rūbai, brangakmeniais žaižaruojančios aukso karūnos, dėželės iš brangiųjų metalų, puoštos figūromis iš juodinto sidabro ir dramblio kaulo. Sužavėtas Mikalojus parodė mums Evangelijos dėklą, kurio viršų dengė nuostabios emalio plokštelės – įvairiaspalvė vienovė taisyklingų dalių, atskirtų aukso gijomis ir prismeigtų lyg vinimis brangakmeniais. Parodė mums grakščią koplytėlę su dviem kolonomis iš lazurito ir aukso, kurios rėmino Kristaus kapą, subtilų sidabro bareljefą su virš jo kylančiu aukso kryžiumi, papuoš-

tu trylika deimantų, įsegtų į margą oniksą, o mažytis koplytėlės frontonas žibėjo agatais ir rubinais. Pamačiau chrizolito diptiką, padalintą į penkias dalis, kiekvienoje iš jų – paveikslą iš Kristaus gyvenimo, o viduryje stovėjo paslaptingas avinėlis iš auksuoto sidabro korio su stiklo akutėmis – nepakartojamas daugiaspalvis paveikslas vaškinio baltumo fone.

Mikalojaus veidas, mostai, kai rodė jis mums šiuos dalykus, švieste švietė pasididžiavimu. Viljamas pagyrė, ką pamatęs, ir paklausė, kas buvo Malachijas.

– Keistas klausimas, – atsakė Mikalojus, – ir tu jį pažinojai.

– Taip, bet negana. Niekada nesupratau, kokios mintys sukosi jo galvoje... ir... – jis kiek padvejojo prieš reikšdamas savo nuomonę apie tą, kuris tik šiandien paliko šį pasaulį, – ...ir ar jis jų turėjo.

Mikalojus palaižė pirštą, perbraukė juo per netobulai nugludintą krištolo paviršių ir pusiau šypsodamas prabilo, nežiūrėdamas į Viljamą.

– Matai, tau visai nebūtina klausti... Teisybė, daugeliui Malachijas atrodė mąslus, o iš tiesų jis buvo paprastas žmogus. Alinardo nuomone – tiesiog kvailys.

– Alinardas vis dar jaučia pagiežą dėl kažkokio seno atsitikimo, kai buvo jam atsakyta bibliotekininko garbė.

– Ir aš girdėjau kalbant apie tai, bet ši istorija labai sena, nutikusi mažiausiai prieš penkiasdešimt metų. Man čia atvykus, bibliotekininku buvo Robertas iš Bobijaus, ir senieji murmėjo apie neteisybę, padarytą Alinardui. Tuomet nepanorau į ją gilintis iš pagarbos vyresniems ir bodėdamasis gandais. Robertas turėjo padėjėją, vėliau mirusį, ir jo vieton buvo paskirtas Malachijas, tada dar labai jaunas. Daugelis kalbėjo, kad neturi jis tokių nuopelnų, nors tvirtina mokąs graikų ir arabų, bet meluoja, nes tėra tik gera beždžionė, dailiai kopijuojanti rankraščius tomis kalbomis, tačiau nesuprantanti, kas juose parašyta. Kalbėta, jog bibliotekininkas privalėtų būti daug mokytesnis. Alinardas, anuomet dar tvirtas vyras, apie šį paskyrimą pasakojo karčių dalykų. Užsimindavo, kad Malachijas paskirtas į tą vietą, kad vykdytų jo priešo valią, tik nesupratau, ką turėjo omeny. Štai ir viskas. Šnibždėta, jog Malachijas gina biblioteką it sarginis šuo, gerai nesuprasda-

mas, ką saugo. Kita vertus, murmėta ir prieš Berengarijų, kai Malachijas išrinko jį savo padėjėju. Kalbėta, kad jis ne gabesnis už savo mokytoją ir yra tik intrigantas. Taip pat kalbėta... Bet ir tu jau girdėjai tas paskalas... kad jį su Malachiju siejo keistas ryšys... Seni dalykai, be to, žinai, kas šnibždėta apie Berengarijų ir Adelmą, o jaunieji perrašinėtojai kalbėję, jog Malachijas tyliai kentęs pragarišką pavydą... Ir dar sklido gandas apie ryšius tarp Malachijo ir Chorchės, ne, ne tokius, apie kokius galėtum pagalvoti... niekas nėra pasakęs nieko bloga apie Chorchės dorą! Tačiau Malachijas kaip bibliotekininkas iš tradicijos turėjęs išpažinti savo nuodėmes abatui, o visi kiti jas išpažindavo Chorchei (arba Alinardui, tik senis dabar jau beveik be proto)... Tai štai, kalbėta, kad Malachijas per dažnai šnekėjęsis su Chorche, tarytum abatas vadovautų jo sielai, o Chorchė – kūnui, mostams, darbui. Kita vertus, žinai, gal teko matyti: jei kam prireikia nuorodų apie seną, užmirštą knygą, jis klausia ne Malachijo, o Chorchės. Malachijas saugojo katalogą ir kopė aukštyn į biblioteką, o Chorchė žinojo kiekvieno pavadinimo reikšmę...

– Kodėl Chorchė taip gerai pažįsta biblioteką?

– Jis, po Alinardo, yra pats seniausias ir gyveno čia nuo jaunystės. Chorchei jau daugiau kaip aštuoniasdešimt ir kalbama, kad jis daugiau kaip keturiasdešimt metų neregys...

– Bet kaip jis tapo toks išmintingas dar iki prarasdamas regėjimą?

– O, apie jį sklinda legendos. Atrodo, dar vaiką jį aplankė Dievo malonė ir ten, Kastilijoje, būdamas paauglys jau skaitė Bažnyčios daktarų knygas arabiškai ir graikiškai. Bet apako, ir dabar leidžia dienas bibliotekoje, liepdamas garsiai skaityti katalogą, o paskui pasirenka knygas, kurias novicijus jam skaito ištisas valandas. Jis viską atsimena, nėra praradęs atminties kaip Alinardas. Bet kodėl klausi?

– Dabar, kai Malachijas su Berengarijum mirę, kas dar žino bibliotekos paslaptis?

– Abatas, dabar jis turėtų perduoti jas Bencijui... jei tik panorės...

– Kodėl gali nenorėti?

– Bencijus yra jaunas, paskirtas padėjėju Malachijui dar esant

gyvam, bet viena yra būti bibliotekininko padėjėju, o visai kas kita – bibliotekininku. Pagal tradiciją bibliotekininkas vėliau tampa abatu...

– A, šit kaip... Dėl to bibliotekininko vieta tokia geidžiama. Vadinasi, Abonė yra buvęs bibliotekininku?

– Ne, Abonė ne. Jis paskirtas dar prieš man čia atvykstant, dabar jau trisdešimt metų. Anksčiau abatas buvo Paulius iš Riminio, įdomus žmogus, apie jį pasakojami stebėtini dalykai: atrodo, jis ryte rijo knygas, mintinai žinojo visas, saugomas bibliotekoje, bet turėjo keistą silpnybę – negalėjo rašyti, – dėl to vadindavo jį *Abbas agraphicus*... Abatu jis tapo labai jaunas, kalbėta, kad rėmė jį Algirdas Kliunietis, *Doctor Quadratus*... Bet tai tik seni vienuolių tauškalai. Žodžiu, Paulius tapo abatu, Robertas iš Bobijaus bibliotekininku, tik jį kamavo liga, ir žinota, jog jis niekada negalės valdyti vienuolyno, ir kai Paulius iš Riminio pasitraukė...

– Mirė?

– Ne, pasitraukė, nežinau kaip, išvyko į kelionę ir negrįžo, gal jį pakeliui nužudė plėšikai... Taigi, kai Paulius pasitraukė, Robertas negalėjo stoti jo vieton ir užvirė keista kova. Abonė – kalbėta – buvo šių kraštų pono sūnus, užaugęs Fosanovos vienuolyne, sakoma, jog dar būdamas jaunuolis asistavo šventajam Tomui, ten mirusiam, ir vadovavo šio didingo kūno nešimui žemyn bokšto laiptais, kur sunkiai sekėsi su juo paeiti... kaip šnibždėjo pikti liežuviai, tai buvo jo šlovės viršūnė... Bet jį išrinko abatu, nors jis nebuvo bibliotekininkas, o bibliotekos paslaptis vėliau jam atskleidė, matyt, Robertas.

– Kodėl bibliotekininku išrinko Robertą?

– Nežinau. Visada stengiausi tais dalykais per daug nesidomėti: mūsų vienuolynai yra šventos vietos, bet apie abatus kartais pinamos baisiausios intrigos. Aš domėjausi savo stiklais ir relikvijoriais ir nenorėjau į tas istorijas veltis. Dabar supranti, kodėl nesu tikras, ar norės abatas mokyti Bencijų, tai būtų lyg paskirti savo įpėdinį, o jis tėra lengvabūdiškas jaunuolis, barbaras gramatikas, iš tolimos šiaurės, ką jis gali žinoti apie šį kraštą, apie vienuolyną ir jo ryšius su vietos ponais...

– Bet nei Malachijas, nei Berengarijus nebuvo italai, o paskirti į biblioteką.

– Miglotas reikalas. Vienuoliai murmėjo, kad jau pusė amžiaus, kaip vienuolynas nebesilaiko tradicijos... Todėl prieš penkiasdešimt, o gal daugiau metų Alinardas ir siekė bibliotekininko vietos. Bibliotekininku visuomet buvo italas, šioje žemėje netrūksta didžių protų. Be to, žinai... – čia Mikalojus sudvejojo, sakyti ar nesakyti tai, ką ruošėsi sakyti. – ...žinai, gal Malachijas ir Berengarijus mirė kaip tik dėl to, kad netaptų abatais.

Jis suvirpėjo, mostelėjo ranka sau prieš akis lyg vydamas šalin nedoras mintis ir persižegnojo.

– Bet ką kalbu? Supranti, šioje šalyje jau daugelį metų vyksta gėdingi dalykai ir vienuolynuose, ir popiežiaus rūmuose, ir bažnyčiose... Kova dėl valdžios, kaltinimai erezija siekiant išplėšti svetimus turtus... Bjauru, pradedu nebetikėti žmonija, visur matau vien rūmų sąmokslus. Panašiai turėjo nutikti ir šitame vienuolyne, gyvačių lizde, slaptosios magijos dėka iškilusiame ten, kur buvo šventų palaikų relikvijorius. Pažvelk, štai vienuolyno praeitis!

Jis mostelėjo į paskleistus lobius ir, praleisdamas kryžius bei kitus mažmožius, nuvedė tiesiai prie relikvijorių, šios vietos pasididžiavimo.

– Žiūrėkite, – kalbėjo, – štai antgalis ieties, pradūrusios Išganytojo šoną!

Tai buvo aukso dėžutė su krištoliniu dangčiu, kurios viduje ant purpurinės pagalvėlės gulėjo trikampis geležies gabalėlis, jau suėstas rūdžių, kuriam aliejais ir vaškais bei kruopščiu darbu pasistengta grąžinti nors dalį buvusio spindesio. Tai tebuvo niekniekis. Nes kitoje sidabro dėžutėje, nusagstytoje ametistais, su krištoliniu šonu, pamačiau gabalėlį šventojo kryžiaus, atnešto į šį vienuolyną pačios karalienės Elenos, imperatoriaus Konstantino motinos, kai ji kaip piligrimė keliavo į šventas vietas, kur paliepė iškasti Golgotos kalną ir šventąjį kapą ir pastatyti toje vietoje katedrą.

Paskui Mikalojus parodė mums dar kitus dalykus, bet nemokėčiau visų apsakyti. Akvamarino relikvijorijuje gulėjo vinis iš kryžiaus. Buteliuke ant džiovintų rožių pakloto mačiau dalį erškėčių vainiko, o kitoje dėžutėje, taip pat ant sausų gėlių pakloto – gabalėlį pageltusios staltiesės, dengusios paskutinės vakarienės stalą. Ten buvo šventojo Ma-

to kapšas iš sidabro grandelių, o cilindre, antspauduotame auksu ir perrištame nuo laiko pablukusiu violetiniu kaspinu, – šventosios Onos rankos kaulas. Mačiau stebuklų stebuklą – po stiklo gaubtu ant raudonos pagalvėlės, išsiuvinėtos perlais, gabalėlį lopšio iš Betliejaus ir Jono Evangelisto purpurinės tunikos atraižą, dvi grandis iš grandinių, Romoje kaususčiusių apaštalo Petro kulkšnis, šventojo Adalberto kaukolę, šventojo Stepono kardą, šventosios Margaritos blauzdikaulį, šventojo Vito pirštą, šventosios Sofijos šonkaulį, šventojo Eobano smakrą, šventojo Chrizostomo mentikaulio viršutinę dalį, šventojo Juozapo sužadėtuvių žiedą, Jono Krikštytojo dantį, Mozės rykštę, sunykusį ploniausio mezginio iš Mergelės Marijos vestuvinės suknios gabalėlį.

Ir dar kitus dalykus, kurie nebuvo relikvijos, bet amžini tolimų žemių stebuklų ir stebuklingų dalykų liudytojai, atnešti į vienuolyną vienuolių, nukakusių iki tolimiausių pasaulio kraštų: basilisko ir hidros iškamšas, vienaragio ragą, kiaušinį, vieno atsiskyrėlio rastą kitame kiaušinyje, grūdelį manos, maitinusios žydus dykumoje, banginio dantį, kokoso riešutą, kažkokios prieštvaninės bestijos petikaulį, dramblio iltį, delfino šonkaulį. Ir dar kitas relikvijas, kurių nepažinau ir už kurias gal brangesni buvo relikvijoriai, kurių daugelis (sprendžiant iš darbo ir patamsėjusio sidabro) buvo labai seni, gausybę kaulų, medžio, metalo, stiklo nuolaužų. Ir buteliukus su tamsiais milteliais, viename iš jų, kaip sužinojau, buvo sudegusio Sodomos miesto likučiai, o kitame – kalkės iš Jerichono sienų. Ir už kiekvieną iš šių dalykų, nors ir patį menkiausią, imperatorius būtų davęs daugiau nei vienerias valdas, nes jie ne tik teikė begalinį autoritetą, o buvo tikras juos priglaudusio vienuolyno turtas.

Sukiojausi po lobyną apstulbęs, jau neklausydamas Mikalojaus pasakojimo apie paskirus dalykus, juolab kad visi jie buvo aprašyti atskirose kortelėse, ir galėjau raustis šioje neįkainojamų stebuklų sankaupoje, žavėdamasis jais čia ryškioje šviesoje, čia – prietemoje, kai Mikalojaus padėjėjai su savo deglais likdavo kitame salės gale. Mane žavėjo tos pageltusios nuolaužos, kartu mistiškos ir atstumiančios, aiškios ir paslaptingos, tos neatmenamų laikų rūbų atraižos, išblukusios,

atspurusios, susisukusios buteliukuose it kokie išbalinti rankraščiai, tos sudūlėjusios medžiagos, susiliejančios su audiniu – jų paklotu. Šventos liekanos buvusio gyvuliško (ir racionalaus) gyvenimo, dabar įkalintos krištolo ar metalo statiniuose tarytum mažose akmeninėse katedrose su bokštais ir bokšteliais, atrodė lyg pačios būtų virtusios mineraline substancija. Taip palaidoti šventųjų kūnai laukia prisikėlimo iš numirusiųjų. O iš tų nuolaužų vėl atgims organizmai, kurie, dieviškosios vizijos spindesy atgavę visą savo įgimtą juslumą, galės justi, kaip rašė Pipernas, net *differentias odorum*[1].

Iš tų apmąstymų mane išplėšė Viljamas, palietęs petį.

– Aš einu, – tarė. – Užkopsiu į skriptoriumą, reikia dar kai ką pamatyti...

– Bet juk knygos neišduodamos, – tariau. – Bencijui liepta...

– Tenoriu patyrinėti tas, kurias skaičiau anądien, visos jos dar skriptoriume, ant Venancijaus stalo. Jei nori, gali likti čia. Ši kripta yra gera debatų dėl neturto, kuriuose šiomis dienomis teko tau dalyvauti, epitoma. Dabar žinai, kodėl tavo broliai kapoja vienas kitą siekdami abato vietos.

– Jūs tikite tuo, ką pasakė Mikalojus? Tuomet nusikaltimai siejasi su kova dėl investitūros?

– Jau sakiau, kol kas nenoriu garsiai skelbti savo hipotezių. Mikalojus daug kalbėjo. Ir kai kas iš jo kalbos mane sudomino. Dabar einu pasekti dar vienu pėdsaku. O gal ir tuo pačiu, tik iš kito galo. Per daug nesižavėk šiais relikvijoriais. Kryžiaus nuolaužų ne vieną mačiau kitose bažnyčiose. Jei jos visos būtų tikros, mūsų Viešpats būtų prikaltas ne ant dviejų sukryžiuotų medžių, o viso miško.

– Mokytojau! – sušukau pasibaisėjęs.

– Adsai, tokia yra tiesa. Yra ir dar turtingesnių lobynų. Kadaise Kelno katedroje mačiau dvylikamečio Jono Krikštytojo kaukolę.

– Tikrai? – sušukau sužavėtas. Paskui sudvejojau. – Bet Krikštytojas nužudytas sulaukęs daug vyresnio amžiaus!

[1] diferentias odorum – mažiausius kvapų skirtumus

– Ta kaukolė turėtų būti kuriame nors kitame lobyne, – rimtai atsakė Viljamas.

Sunkiai suprasdavau, kada jis juokauja. Kai mano kraštuose pasakomas juokas, puolama garsiai juoktis, kad visi galėtų toje linksmybėje dalyvauti, o Viljamas juokėsi tik kalbėdamas rimtus dalykus ir būdavo kuo rimčiausias, kai galėjai spėti, kad juokauja.

Šešta diena

TREČIOJI

Klausydamasis Dies irae, *Adsas patiria sapną, arba regėjimą, – kaip kam geriau patinka*

Viljamas atsisveikino su Mikalojum ir patraukė į skriptoriumą. Aš jau gana prisižiūrėjau lobyno, todėl nutariau eiti į bažnyčią melstis už Malachijo sielą. Nemėgau to žmogaus, kėlusio man baimę, ir, neslėpsiu, ilgai maniau jį esant visų mirčių kaltininku. Dabar sužinojau, jog buvo jis tik vargšas, kamuojamas nepatenkintų aistrų, molinis ąsotis tarp geležinių indų, paniuręs, nes sutrikęs, tylus, nes neturėjo ką pasakyti. Todėl mano sąžinė negalėjo nurimti ir tariau, kad malda už jo likimą aname pasaulyje galėtų numaldyti tą širdyje slypėjusį kaltės jausmą.

Bažnyčioje dabar tvyrojo silpna melsva šviesa, ant aukštos pakylos gulėjo nelaimingojo palaikai, gaudė monotoniškas maldas už mirusiuosius skaitančių vienuolių murmėjimas.

Melko vienuolyne ne kartą teko būti kurio nors brolio mirties liudytoju. Nesakysiu, kad tai buvo linksmas įvykis, bet man jis atrodė giedras, užvaldytas ramybės ir gilaus teisingumo jausmo. Visi paeiliui budėjome mirštančiojo celėje, guodėme jį maloniais žodžiais ir kiekvienas širdyje galvojo, koks laimingas yra mirštantysis, nes baigia savo dorą gyvenimą ir netrukus amžiname džiaugsme susijungs su angelų choru. Dalis tos giedros nuotaikos, to švento pavydo aromatas persmelkdavo mirštantįjį ir jis ramus pasitraukdavo iš gyvenimo. Kokios skirtingos buvo pastarųjų dienų mirtys! Iš arti regėjau mirštant *finis Africae* velniškųjų skorpionų auką, neabejotinai taip pat mirė ir Ve-

nancijus, ir Berengarijus, ieškojęs nusiraminimo vandenyje, tokiais pat sukritusiais veidais kaip Malachijo...

Atsisėdęs bažnyčios gilumoje susigūžiau, kad nugalėčiau kiaurai smelkiantį šaltį. Kiek apšilęs pradėjau judinti lūpas prisijungdamas prie besimeldžiančių brolių choro. Svyrančia galva ir limpančiais vokais kartojau kartu su jais žodžius beveik nesuprasdamas, ką taria lūpos. Laikas slinko lėtai, manau, mažiausiai tris ar keturis kartus buvau užsnūdęs ir vėl pabudęs. Choras užvedė *Dies irae*... Psalmės giedojimas paveikė mane lyg narkotikas. Užsnūdau. Gal tai nebuvo miegas, o tik sąstingis, į kurį panirau išsekęs, dvilinkas kaip kūdikis motinos įsčiose. Apgaubtas tokios sielos miglos atsidūriau tarytum kito pasaulio kraštuose, kur patyriau regėjimą, arba sapną, nė nežinau, kaip tai pavadinti.

Leisdamasis siaurais laiptais patekau į žemą siaurą koridorių, tarytum eičiau į lobyno kriptą, bet nesustojau, o leidausi toliau, kol atsidūriau erdvesnėje kriptoje, kuri pasirodė esanti Buveinės virtuvė. Tai neabejotinai buvo virtuvė, nors regėjau joje ne tik krosnis ir puodus, bet dumples ir kūjus, lyg dirbtų čia ir Mikalojaus kalviai. Raudoniu žaižaravo katilai ir krosnys, ir kunkuliuojantys puodai, iš kurių kilo garai, o į skysčių paviršių triukšmingai kilo dideli burbulai, dusliai ir be perstojo sproginėdami. Virėjai ore suko iešmus, o susirinkę novicijai šokinėjo siekdami pagauti ant tų įkaitusių virbų pamautus viščiukus ir kitus paukščius. Greta kalviai kalė taip stipriai, kad visas oras virpėjo, o žiežirbų debesys kilo nuo priekalų maišydamiesi su tomis, kuriomis spjaudėsi dvi krosnys.

Negalėjau suprasti, atsidūriau pragare ar rojuje, kaip jį įsivaizdavo Salvatorė, – varvančiame padažais ir pilname rūkytų dešrų. Bet neturėjau laiko svarstyti, kur esąs, nes mane pagavo įbėgusių žmogiūkščių srautas – nykštukų didelėmis puodų pavidalo galvomis – ir nusinešęs prie refektoriaus slenksčio įstūmė vidun.

Salė buvo šventiškai išpuošta. Ant sienų kabojo dideli gobelenai ir vėliavos, tačiau paveikslai juose buvo ne tie, kurie skatina tikinčiųjų pamaldumą ar garsina karalių šlovę. Jie atrodė įkvėpti Adelmo marginalijų, pasirenkant iš jų mažiausiai bauginančius ir labiausiai ko-

miškus atvaizdus: kiškius, šokančius aplink gausybės medį, upes, pilnas žuvų, šokančių tiesiai ant keptuvės, laikomos beždžionių, apsirengusių vyskupais virėjais, storapilves pabaisas, šokančias aplink garuojančius katilus.

Stalo viduryje sėdėjo abatas, šventiškai pasidabinęs dideliu purpuriniu siuvinėtu drabužiu, lyg skeptrą sugniaužęs rankoje savo šakutę. Greta jo Chorchė gėrė iš didelio vyno ąsočio, o raktininkas, apsirengęs kaip Bernardas Gi, iš skorpiono formos knygos pamaldžiai skaitė šventųjų gyvenimus ir ištraukas iš Evangelijos, tačiau tai buvo pasakojimai apie Jėzų, kuris juokavo su apaštalu, primindamas jam, kad yra jis akmuo ir kad ant to begėdiško per lygumą besiritančio akmens jis, Jėzus, pastatys savo Bažnyčią, arba pasakojimas apie šventąjį Jeronimą, kuris aiškino Bibliją sakydamas, jog Dievas norėjęs apnuoginti Jeruzalės užpakalį. Sulig kiekvienu raktininko sakiniu Chorchė juokėsi daužydamas kumščiu per stalą ir kalbėdamas: „Tu būsi kitas abatas, prisiekiu Dievo pilvu!“ Taip jis kalbėjo, teatleidžia man Dievas.

Abatui džiugiai mostelėjus, įėjo mergelių virtinė. Tai buvo spindulinga prabangiai apsirengusių moterų vora, o jų viduryje, kaip man iš pirmo žvilgsnio pasirodė, pamačiau savo motiną, bet tuoj supratau suklydęs, nes tai buvo mergaitė, baisi kaip mūšiui pasiruošusi kariuomenė. Ant jos galvos žibėjo vainikas iš dviejų eilių perlų, ir du perlų kriokliai krito abiejose veido pusėse susiliedami su kitomis dviem perlų eilėm ant krūtinės, o prie kiekvieno perlo kabojo po slyvos dydžio deimantą. Iš abiejų ausų jai sruvo žydrų perlų vėriniai, ties kaklu, baltu ir tiesiu kaip Libano bokštas, susiliejantys į perlų antkaklį. Jos apsiaustas buvo purpurinis, o rankoje ji laikė aukso taurę, nusagstytą deimantais, kurioje supratau esant, nė pats nežinau kodėl, mirtinus nuodus, kadaise pavogtus iš Severino. Paskui šią moterį, gražią kaip aušra, ėjo kitos, viena iš jų buvo su baltu siuvinėtu apsiaustu virš tamsios suknios su dviguba aukso stula, papuošta laukų gėlėmis; kita vilkėjo geltoną Damasko šilko apsiaustą ant blyškiai rožinės suknios, nubertos žaliais lapais, su dviem prisiūtais dideliais rudais susipynusiais kvadratais; trečioji vilkėjo raudoną apsiaustą ir smaragdinę suknią su išaustais mažais raudonais žvėreliais, o rankose laikė baltą siuvinėtą stulą; dar

kitų rūbų netyrinėjau, stengdamasis suprasti, kas buvo tos, lydėjusios mergaitę, kuri dabar priminė Mergelę Mariją; o kiekviena laikė rankoje kartušą ar toks jai kyšojo iš burnos, todėl žinojau, jog tai Ruta, Zuzana ir kitos Šventojo Rašto moterys.

Čia abatas suriko: „Šen, kekšės vaikai!“, ir refektoriun įplaukė kitas būrys šventų asmenų, paprastai, bet didingai apsitaisiusių, ir visus juos pažinau, o viduryje buvo Sėdintysis soste, mūsų Viešpats ir kartu Adomas purpuriniu apsiaustu, kurį ties pečiais laikė raudonai balta nuo rubinų ir perlų diadema, ir vainiku virš galvos, panašiu į tą, kurį dėvėjo mergaitė, rankoje jis laikė didesnę taurę, sklidiną meitėlių kraujo. Kiti švenčiausi asmenys, visi man gerai pažįstami, supo jį ratu, ten buvo pulkas Prancūzijos karaliaus lankininkų, apsirengusių žaliai ir raudonai, su smaragdiniais skydais, kuriuose švytėjo Kristaus monograma. Šio būrio vadas žengė prie abato, pasveikino jį ir ištiesė taurę tardamas: „Žinau kat šios žemės iki jųjų ribų trisdešimt metų faldo *sancti Benedicti*“. Į tai abatas atsakė: „Age primum et septimum de quatuor“, o visi užtraukė: „In finibus Africae, amen“. Tuomet visi *sederunt*.

Taip susimaišius dviem priešingiems būriams, abatui paliepus, Saliamonas pradėjo dengti vaišių stalą, Jokūbas ir Andrius atnešė glėbį šieno, Adomas įsitaisė viduryje, Ieva atsigulė ant lapo, Kainas įėjo tempdamas paskui arklą, Abelis įnešė milžtuvę, kad pamelžtų Brunelį, Nojus pergalingai įplaukė su arka, Abraomas atsisėdo po medžiu, Izaokas atsigulė ant auksinio bažnyčios altoriaus, Mozė pritūpė ant akmens, Danielius pasirodė ant paaukštinimo karstui greta Malachijo, Tobijas išsitiesė ant lovos, Juozapas griuvo ant modijaus, Benjaminas išsitiesė ant maišo, paskui – čia vaizdas jau tapo ne toks ryškus, – Dovydas stojo ant kalvos, Jonas ant žemės, Faraonas ant smėlio (teisingai, tariau sau, bet kodėl), Lozorius ant stalo, Jėzus ant šulinio krašto, Zachiejas ant medžio šakos, Matas ant suoliuko, Raabas ant pakulų, Ruta ant šiaudų, Teklė ant palangės (o už lango matėsi blyškus Adelmo veidas, perspėjantis, kad galima nukristi ten, žemyn, į prarają), Zuzana darželyje, Judas tarp kapų, Petras ant katedros, Jokūbas ant tinklo, Elijas balne, Rachelė ant ryšulio. O apaštalas Paulius, pa-

dėjęs šalin kalaviją, klausėsi bambančio Ezavo, o Jobas inkštė ant mėšlo krūvos ir jam padėti atbėgo Rebeka su suknia, Judita su apklotu, Hagara su laidotuvių drobule, keli novicijai įnešė didžiulį garuojantį katilą, iš kurio iššoko Venancijus Salvemekietis visas raudonas ir dalijo susirinkusiems kraujinius vėdarus.

Į refektorių rinkosi vis daugiau žmonių ir visi kimšo kiek kas įmanydamas, Jona nešė į stalą moliūgus, Izaijas daržoves, Ezechielis gervuoges, Zachiejas sikomoro žiedus, Adomas citrinas, Danielius lubinus, Faraonas pipirus, Kainas artišokus, Ieva figas, Rachelė obuolius, Ananijas slyvas, dideles kaip deimantai, Lėja svogūnus, Aaronas alyvas, Juozapas kiaušinius, Nojus vynuoges, Simonas persikų kauliukus, o Jėzus tuomsyk giedojo „*Dies irae*“ ir linksmai šlakstė visus tuos valgius actu, spausdamas jį iš mažos kempinėlės, paimtos iš vieno Prancūzijos karaliaus lankininko.

„Mano vaikai, mano visos avelės, – prabilo tuomet abatas visai apgirtęs, – negalite juk vakarieniauti apsirengę lyg kokie skarmaliai, eikšekit, eikšekit.“ Ir stipriai trenkė pirmam ir septintam iš keturių, kurie tarsi beformės šmėklos tūnojo veidrodžio gilumoje, veidrodis subyrėjo, o po labirinto salių grindis pasklido akmenimis nusagstyti įvairiaspalviai drabužiai, purvini ir sudriskę. Zachiejas paėmė baltą drabužį, Abraomas margą, Lotas sieros spalvos, Jona žydrą, Teklė rausvą, Danielius gelsvą, Jonas trispalvį, Adomas kailinį, Judas su sidabro pinigėliais, Raabas purpurinį, Ieva gėrio ir blogio medžio pažinimo spalvos, vieni ėmė daugiaspalvį, kiti vienspalvį, kas žemės, kas jūros, kas medžių, kas akmens arba rūdžių spalvos, juodą, hiacinto, ugnies ir sieros spalvos, o Jėzus puikavosi baltu rūbu ir šaipydamasis kaltino Judą nemokant juokauti šventoje linksmybėje.

Tuomet Chorchė, nusiėmęs *vitra ad legendum*, uždegė liepsnojantį krūmą, kuriam Sara surado medžių, Jeftė juos surinko, Izaokas iškrovė, Juozapas supjovė, Jokūbas atidarė šulinį, Danielius sėdėjo ežero pakrantėje, tarnai nešė vandenį, Nojus vyną, Hagara odmaišį, Abraomas veršiuką, kurį Raabas pririšo prie kuolelio, o Jėzus laikė virvę, kai Elijas pančiojo veršiukui kojas, po to Absalomas pakabino jį, Petras padavė kalaviją, Kainas užmušė, Erodas nuleido kraują, Se-

mas išvalė vidurius, Jokūbas užpylė aliejaus, Molesadonas užbarstė druskos, Antiochas padėjo ant ugnies, Rebeka iškepė, o Ieva pirma paragavo ir ją ėmė pykinti, bet Adomas liepė apie tai negalvoti ir daužė per pečius Severiną, patariantį pridėti kvapniųjų žolelių. Tada Jėzus perlaužė duoną ir padalijo žuvelių, Jokūbas šaukė, nes Ezavas suvalgė visus jo lęšius, Izaokas rijo ant iešmo keptą ožiuką, Jona virtą banginį, o Jėzus pasninkavo keturiasdešimt dienų ir keturiasdešimt naktų.

Visi įeidavo ir išeidavo, nešini įvairiausių formų ir spalvų laimikiais, iš kurių Benjaminas visuomet imdavo didžiausią, o Marija – geriausią dalį, tik Morta skundėsi turinti plauti visus indus. Po to padalijo veršiuką, kuris per tą laiką labai išaugo, ir Jonui teko galva, Absalomui sprandas, Aaronui liežuvis, Samsonui žandikaulis, Petrui ausis, Holofernui kakta, Lėjai pasturgalis, Sauliui kaklas, Jonai pilvas, Tobijui tulžis, Ievai šonkaulis, Marijai krūtinė, Elžbietai dvišakumas, Mozei uodega, Lotui kojos, o Ezechieliui kaulai. Tuosyk Jėzus rijo asilą, šventasis Pranciškus vilką, Abelis avį, Ieva mureną, Krikštytojas skėrį, Faraonas aštuonkojį (teisingai, tariau sau, bet kodėl?), o Dovydas ėsdamas kantarides puolė mergaitę ir mėtė jas į ją, *nigra sed formosa*, Samsonas kando liūto kumpį, o Teklė rėkdama bėgo nuo juodo plaukuoto voro.

Visi jau buvo gerokai apgirtę, kas paslydo ant išlieto vyno, kas įkrito į puodus, iš kurių telikdavo styroti dvi sukryžiuotos kojos, Jėzaus pirštai buvo pajuodę ir jis tiesė knygos lapus sakydamas: „imkite ir valgykite, štai Simfozijaus mįslės, o tarp jų ta apie žuvį, kuri yra Dievo sūnus ir jūsų išganytojas". Ir visi gėrė vyną, Jėzus vynuogių, Jona Marsikos, Faraonas Sorento (kodėl?), Mozė gadietišką, Izaokas Kretos, Aaronas Adrijos, Zachiejas vaisių, Teklė ugninį, Jonas albanišką, Abelis Kampanijos, Marija Sinjos, Rachelė Florencijos.

Adomas aukštielninkas gargaliavo, o vynas tekėjo jam iš šonkaulių, Nojus per miegus keikė Chamą, Holofernas knarkė nieko neįtardamas, Jona miegojo kaip akmuo, Petras budėjo iki gaidžių giedojimo, o Jėzus staiga pabudo, išgirdęs Bernardą Gi ir Bertraną iš Podžeto tariantis, kaip sudeginti mergaitę, ir sušuko: „tėve, jei tik gali, atitolink nuo manęs šią taurę!" Kas blogai pilstė, kas gerai gėrė, kas mirė juokdamasis, o kas juokėsi mirdamas, kas nešiojo butelius, o kas gėrė

iš kito taurės. Zuzana šaukė niekuomet neatiduosianti savo gražaus balto kūno raktininkui ir Salvatorei už varganą jaučio širdį, Pilotas sukiojosi po refektorių lyg kenčianti siela prašydamas vandens rankoms nusiplauti ir brolis Dolčinas su plunksnuota skrybėle atnešė jam vandens, o paskui kikendamas praskleidė apsiaustą ir parodė krauju paplūdusią *pudenda*. Kainas tyčiojosi iš jo ir glėbesčiavo gražiąją Margaritą iš Trento, Dolčinas pravirko padėjęs galvą Bernardui Gi ant krūtinės, vadino jį angeliškuoju popiežium, Hubertinas guodė Dolčiną gyvenimo medžiu, Mykolas Čezenietis aukso kapšu, Marijos tepė jį kvapniaisiais aliejais, o Adomas įkalbinėjo suvalgyti ką tik nuskintą obuolį.

Tada prasivėrė Buveinės skliautas ir iš dangaus su skraidančia mašina nusileido Rodžeris Bekonas, *unico homine regente*. Paskui Dovydas skambino citra, Salomėja šoko apsisiautusi septyniomis skraistėmis, o nukritus kiekvienai iš jų sugausdavo vienas iš septynių trimitų ir pasirodydavo vienas iš septynių antspaudų, kol liko tik *amicta sole*. Visi kalbėjo dar niekada nematę tokio linksmo vienuolyno, o Berengarijus visiems kilnojo drabužius, ir moterims, ir vyrams, ir bučiavo jų užpakalius. Tada prasidėjo šokis, Jėzus buvo apsirengęs mokytoju, Jonas sargu, Petras gladiatorium su tinklu, Nemrodas medžiokliu, Judas išdaviku, Adomas sodininku, Ieva audėja, Kainas plėšiku, Abelis piemeniu, Jokūbas pasiuntiniu, Zacharijas dvasininku, Dovydas karaliumi, Jubalas muzikantu su citra, Joakimas žveju, Antiochas virėju, Rebeka vandens nešėja, Molesadonas kvailiu, Morta tarnaite, Erodas pamišėliu, Tobijas daktaru, Juozapas dailide, Nojus girtuokliu, Izaokas kaimiečiu, Jobas liūdnu žmogum, Danielius teisėju, Tamara prostitute, Marija šeimininke, liepiančia tarnams atnešti dar vyno, nes tas silpnaprotis jos sūnus nenori vandens paversti vynu.

Tuomet abatas pasišiaušė ir tarė suruošęs tokią puikią šventę, o niekas nieko jam nedovanoja: tada visi vienas per kitą puolė nešti jam dovanas ir turtus: bulių, avį, liūtą, kupranugarį, elnią, veršiuką, mulą, saulės vežimą, šventojo Eobano smakrą, šventosios Morimondos uodegą, šventosios Arundalinos įsčias, dvylikametės šventosios Burgosinos sprandą, išraižytą kaip taurę, ir *Pentagonum Salomonis* kopiją.

Bet abatas ėmė šaukti, jog taip darydami jie stengiasi užliūliuoti jo dėmesį, o iš tiesų plėšia turtus jo lobyno, kuriame visi dabar esame, ir pavogta brangiausia knyga apie skorpionus ir septynis trimitus, todėl pasišaukė Prancūzijos karaliaus lankininkus, idant šie apieškotų visus įtariamus. Visų gėdai pas Hagarą rastas margintas šilkas, pas Rachelę aukso antspaudas, prie Teklės krūtinės sidabro veidrodis, Benjamino užantyje butelis gėrimams, tarp Juditos suknių šilko užtiesalas, Longino rankoje ietis, o Abimelecho glėbyje svetima žmona. Bet blogiausia nutiko prie mergaitės, gražios ir juodos tarytum tos pačios spalvos katinas, radus juodą gaidį, ją vadino ragana bei netikru apaštalu, ir visi puolė, kad ją nubaustų. Krikštytojas nukirto jai galvą, Abelis perskrodė, Adomas numetė, Nabuchodonosaras degančia ranka užrašė jai ant krūtinės zodiako ženklus, Elijas pagrobė ją į ugnies vežimą, Nojus panardino į vandenį, Lotas pavertė druskos stulpu, Zuzana apkaltino gašlumu, Juozapas išdavė su kita, Ananijas įstūmė į krosnį, Samsonas sukaustė grandinėmis, Paulius nuplakė, Petras nukryžiavo galva žemyn, Steponas užmėtė akmenimis, Laurynas iškepė ant grotelių, Baltramiejus nudyrė odą, Judas ją išdavė, raktininkas sudegino, o Petras visko išsižadėjo. Po to visi puolė jos kūną, apmėtė ekskrementais, bezdėjo į veidą, šlapinosi ant galvos, vėmė ant krūtinės, pešė plaukus, mušė per nugarą degančiais deglais. Mergaitės kūnas, kadaise toks gražus ir saldus, dabar nyko, skilo į dalis, pradingstančias kriptos krištolinėse ir auksinėse skryniose bei relikvijoriuose. Tiksliau, ne mergaitės kūnas užpildė kriptą, bet kriptos fragmentai, vartydamiesi ore, tarytum susidėjo į mergaitės kūną, dabar jau mineralinės substancijos, bet vėl suskylantį ir išsisklaidantį lyg iš šventųjų dulkių, sukauptų beprotiškos nedoros. Atrodė, lyg vienas kūnas šimtmečius būtų skilęs į dalis, o paskui susijungė, užpildamas visą kriptą, panašią į mirusių vienuolių osarijų, tik šviesesnę, tarsi materialus žmogaus kūnas, sukūrimo šedevras, būtų suiręs į daugybę kitų nesusijusių atsitiktinių formų, tapdamas savo atvaizdu, jau ne idealia, o žemiška forma iš dulkių ir dvokiančių nuolaužų, gebančių žymėti tik mirtį ir destrukciją...

Nebemačiau puotos dalyvių, nei jų dovanų, tarsi susiėję svečiai dabar būtų kriptoje, kiekvienas tapęs mumija, skaidria savo paties sinek-

docha: Rachelė kaulu, Danielius dantim, Samsonas žandikauliu, Jėzus purpurinio rūbo atraiža. Tarytum puotos pabaiga, šventei virtus mergaitės skerdynėmis, būtų tapusi visuotinėmis skerdynėmis, ir mačiau čia jų galą, jų kūnus (ką sakau? vieną žemišką kūną tų išalkusių ir ištroškusių bendrastalių), virtusius vienu negyvu kūnu, sudraskytu ir nukankintu kaip Dolčino kūnas, po kankinimų paverstu siaubingu ir švytinčiu lobiu, išsitempusiu lyg nudirta ir pakabinta gyvulio oda, bet kartu su oda išlaikiusiu vidurius, visus organus, net veido bruožus. Oda su visomis savo raukšlėmis, klostėmis ir randais, su savo pūkuotomis plokštumomis, plaukų mišku, krūtine ir *pudenda*, virtusiomis prabangiu Damasko šilku, krūtimis, nagais, sudiržusiais padais, blakstienomis, akių skysta materija, lūpų minkštimu, laibu nugarkauliu, kaulų architektūra, o visa virto smiltimis, nors niekas neprarado nei savo pavidalo, nei tarpusavio ryšio, kojos be kaulų, geibios, kaip kojinės, jų mėsa plokščia kaip arnotas su visomis skaisčiai raudonomis gyslų arabeskomis, išraižyta vidurių krūva, skaisčiai raudonas ir gleivėtas širdies rubinas, perlinė virtinė dantų, visų lygių ir išsidėsčiusių vėduokle, o liežuvis lyg raudonai žydras pakabutis, pirštai sustatyti kaip žvakės, bambos antspaudas, vėl surišantis atvertą pilvą... Dabar iš visų kampų kriptoje šiepėsi, šnibždėjo, kvietė mirti tas makrokūnas, išdalytas po skrynias ir relikvijorius, bet, nepaisant to, gyvas savo beribe neracionalia visuma, čia buvo tas pats kūnas, kuris per vakarienę rijo ir bjauriai vartaliojosi, tačiau dabar jis man atrodė sustingęs savo kurčių ir aklų griuvėsių neliečiamybėje. O Hubertinas, pačiupęs mano ranką taip, kad nagai susmigo į mėsą, šnibždėjo: „Matai, tai vis tas pats dalykas, kas pirma triumfavo kaip beprotybė ir mėgavosi savo žaidimu, dabar yra čia, nubausta ir pakylėta, išlaisvinta iš aistrų, sustingdyta amžinybės, atiduota amžinam šalčiui, kuris visa išlaikys ir apvalys, pačios irimo pergalės išgelbėta nuo suirimo, nes niekas nebegali paversti dulkėmis to, kas jau yra dulkės ir mineralinė substancija, *mors est quies viatoris, finis est omnis laboris*..."

Staiga kripton įėjo Salvatorė, liepsningas tarytum velnias, ir sušuko: „Kvaily! Ar nematai, kad tai didysis liotardo žvėris iš Jobo knygos! Ko bijai, šeimininkėli mano? Štai keptas sūris!" Kripta netikėtai nušvi-

to rausvais atšvaitais ir atvirto virtuve, tik labiau nei į virtuvę buvo panaši į didelio gleivėto ir lipnaus pilvo vidų, o jame tūnojo juodas kaip kranklys žvėris, ir su tūkstančiu rankų, prikaustytas prie didžiulių kepimo grotelių, tiesiantis rankas, kad pasiektų stovinčius aplink, ir kaip vynuogininkas, pajutęs troškulį, išsispaudžia sulčių, taip ir jis spaudė ką pagavęs, traiškydamas visus savo rankose, kam kojas, kam galvas, o paskui rijo ir riaugėjo ugnimi, smirdančia labiau už sierą. Bet – paslapties stebuklas – tas vaizdas manęs nebaugino ir nustebau galėdamas draugiškai žvelgti į šį „gerąjį velnią" (taip maniau), kuris, beje, buvo ne kas kitas, o Salvatorė, nes dabar jau žinojau viską apie mirtingąjį žmogaus kūną, apie jo kančias ir irimą, todėl nieko nebijojau. Tuose liepsnų atšvaituose, kurie dabar atrodė švelnūs ir jaukūs, vėl pamačiau visus vakarienės svečius, atgavusius ankstesnius savo pavidalus, giedančius apie visa ko pradžią, o tarp jų ir mergaitę, sveiką ir kuo gražiausią, tariančią man: „Tai niekis, tai niekis, pamatysi, vėliau sugrįšiu dar gražesnė nei pirma, leisk man tik akimirką sudegti ant laužo, o paskui ir vėl čia susitiksim!" Ir ji parodė man, teatleidžia man Dievas, savo dvišakumą, į kurį aš įėjau ir atsidūriau gražiausioje oloje, tarytum žaviame aukso amžiaus slėnyje su čiurlenančiais upeliais, gausybe vaisių ir medžiais, ant kurių augo kepti sūriai. Visi dėkojo abatui už gražią šventę ir rodė jam savo nuoširdumą bei gerą nuotaiką stumdydami jį, spardydami, draskydami jo rūbus, versdami ant žemės, daužydami jo varpą savosiomis, o jis juokėsi ir maldavo liautis kutenti. Tada raiti ant žirgų, iš kurių šnervių vertėsi sieros debesys, įjojo beturčių gyvenimo broliai, prie juostų prisisegę kapšus, pilnus aukso, mainydami vilkus į ėriukus, o ėriukus – į vilkus, ir juos imperatoriais vainikavo pagal valią liaudies susirinkimo, giedančio šlovę amžinai begalinei Dievo galybei. „Ut cachinnis dissolvatur, torqueatur rictibus!"[1] – šaukė Jėzus, mosuodamas erškėčių vainiku. Įėjo popiežius Jonas, keikdamas visą tą sąmyšį ir sakydamas: „Šitaip nežinia kur nueisim!" Bet visi šaipėsi iš jo ir abato vadovaujami patraukė su kiaulėmis į mišką ieškoti triufelių. Aš jau buvau beeinąs paskui, kai kampe pamačiau

[1] „Ut cachinnis..." – Kad juoko susuktas burnos neužvertų.

Viljamą, išeinantį iš labirinto ir rankoje laikantį magnetą, kuris baisiu greičiu traukė jį šiaurės link. „Nepalikit manęs, mokytojau! – sušukau. – Ir aš noriu pamatyti, kas yra tame *finis Africae*!“

„Tu jau matei!“ – atsakė man Viljamas iš labai toli. Atsibudau, o bažnyčioje pasigirdo paskutiniai gedulingo giedojimo žodžiai:

Lacrimosa dies illa
qua resurget ex favilla
iudicandus homo reus:
huic ergo parce deus!
Pie Iesu domine
dona eis requiem.[1]

Tai reiškė, jog mano regėjimas, pralėkęs kaip ir visi regėjimai, truko gal ne vieną *amen*, bet trumpiau nei *Dies irae*.

[1] Lacrimosa dies illa... –
Ašaringa ta diena,
kai prisikels iš pelenų
teismui žmogus kaltasis,
Būk jam gailestingas, Dieve!
Gailestingasai Viešpatie Jėzau,
suteik jam ramybę.

Šešta diena

PO TREČIOSIOS

Viljamas išaiškina Adsui jo sapną

Sutrikęs išėjau iš bažnyčios pro pagrindinį portalą ir atsidūriau priešais būrelį žmonių. Tai buvo išvykstantys pranciškonai, o su jais ir Viljamas, nusileidęs iš skriptoriumo atsisveikinti.

Atsisveikinau ir aš, broliškai apsikabindamas. Paskui paklausiau Viljamą, kada išvyksią kiti, su belaisviais. Jis atsakė, kad jau pusvalandis kaip jie išvyko, tada mes buvome lobyne, o gal, pamaniau, jau skendėjau savo sapne.

Pasijutau sukrėstas, bet susitvardžiau. Taip geriau. Nebūčiau galėjęs regėti pasmerktųjų (kalbu apie vargšą nelaimėlį raktininką, Salvatorę... ir, taip, apie mergaitę), išvelkamų tolyn ir amžiams. Be to, tebebuvau įaudrintas savo sapno ir mano jausmai buvo tarytum sukaustyti ledo.

Minoritų vorai tolstant vienuolyno vartų link, mes su Viljamu vis dar stovėjome prie bažnyčios, abu liūdni, nors dėl skirtingų priežasčių. Tuomet ryžausi papasakoti mokytojui savo sapną. Nors regėjimas buvo daugialypis ir nelogiškas, atsiminiau jį stebėtinai aiškiai, paveikslą po paveikslo, mostą po mosto, žodį po žodžio. Taip papasakojau jį nieko neslėpdamas, nes žinojau sapnus dažnai esant paslaptingais įspėjimais, kuriuose mokyti žmonės gali išskaityti skaidriausias pranašystes.

Viljamas tylomis manęs išklausė ir tarė:

– Ar žinai, ką sapnavai?

– Tai, ką jums ką tik papasakojau... – atsakiau sumišęs.

– Supratau. Bet, ar žinai, kad didelė dalis viso to, ką man papasakojai, jau yra aprašyta? Tu perkėlei asmenis ir įvykius į šias dienas, į aplinką, kurią pažįsti, o sapno turinį esi kažkur skaitęs arba dar vaikystėje jį tau pasakojo, gal mokykloje, gal vienuolyne. Tai – „Coena Cypriani".

Mirksnį dvejojau. Paskui prisiminiau. Tikrai! Buvau pamiršęs pavadinimą, tačiau kuris suaugęs vienuolis ar judrus vienuoliukas nesišypsojo ar nesijuokė iš įvairių šios istorijos paveikslų, aprašytų proza ar surimuotų, priklausančių Velykų apeigoms ir *ioca monachorum*? Nors ją draudžia ar koneveikia griežčiausi novicijų mokytojai, tačiau nėra vienuolyno, kurio vienuoliai pašnibždomis nepasakotų jos vieni kitiems, įvairiai pakeisdami ir pertvarkydami, tik vieni dievobaimingai užrašinėdavo ją sakydami, jog po linksmybės skraiste slypi dorovės pamokymai, kiti skatino jos plitimą sakydami, kad žaidimas padės jaunimui lengviau įsiminti šventosios istorijos epizodus. Popiežiui Jonui VII buvo parašyta eiliuota jos versija su dedikacija: „Ludere me libuit, ludentem, papa Johannes, accipe. Ridere, si placet, ipse potes"[1]. Pasakota, jog pats Karolis Plikasis eiliuotą jos versiją inscenizavo kaip smagią šventąją misteriją, kad vakarienės metu linksmintų savo dignitorius:

Ridens cadit Gaudericus
Zacharias admiratur,
supinus in lectulum
docet Anastasius...[2]

[1] „Ludere me libuit..." – Linksmintis man norisi, besilinksminantį, popiežiau Jonai, priimk. Jei patinka, gali pats juoktis.

[2] Ridens cadit... –
Juokais leipsta Gauderikas,
Zacharijas žavisi,
Lovoj tysodamas
Moko Anastazijus.

Kiek kartų mane barė mokytojai, kai kartu su draugais deklamuodavom jos ištraukas. Prisimenu vieną seną Melko vienuolį, sakiusį, jog toks doras žmogus kaip Kiprijonas negalėjo parašyti tokio nedoro dalyko, tokios šventvagiškos Raštų parodijos, kokios vertas tik bedievis ar juokdarys, o ne šventasis kankinys... Tuos vaikiškus žaidimus jau seniai buvau užmiršęs. Kodėl tą dieną „Coena" taip gyvai grįžo į mano sapną? Visuomet maniau sapnus esant dieviškais pranešimais ar bent jau beprasmiškais miegančios atminties lepetavimais apie tai, kas buvo tą dieną nutikę. Dabar patyriau, kad galima sapnuoti ir apie knygas ir galima sapnuoti apie sapnus.

– Norėčiau būti Artemidoru, kad teisingai išaiškinčiau tavo sapną, – tarė Viljamas. – Bet atrodo man, jog ir be Artemidoro išminties lengva suprasti tai, kas įvyko. Šiomis dienomis, mano vargšas berniuk, tu regėjai dalykus, kurie atrodė nepaklūstantys jokioms taisyklėms. O šįryt tavo miegantis protas atgaivino vaizdus komedijos, kurioje, nors ir kitais sumetimais, pasaulis irgi apverstas aukštyn kojom. Tu papildei jį nesena patirtim, savo nerimu ir baime. Atsispyręs nuo Adelmo marginalijų, patekai į didelį karnavalą, kuriame viskas vyksta atvirkščiai, bet, nepaisant to, kaip ir „Coena", kiekvienas daro tai, ką tikrai darydavo savo gyvenime. Galų gale tu paklausei savęs sapne, kuris pasaulis yra apverstas ir ką reiškia vaikščioti žemyn galva. Tavo sapnas jau neskyrė, kur viršus, o kur apačia, kur mirtis, o kur gyvenimas. Tavo sapnas suabejojo tau duotu mokymu.

– Ne aš, – atsakiau dorybingai, – tik mano sapnas. Tai sapnai yra ne dieviški pranešimai, o velniški svaičiojimai, be jokios tiesos!

– Nežinau, Adsai. Mūsų rankose tiek tiesos, kad jei kurią dieną kas nors sugalvos išplėšti tiesą dar ir iš mūsų sapnų, Antikristo laikas tikrai bus arti. Kuo daugiau galvoju apie tavo sapną, tuo pranašiškesnis jis man atrodo. Gal ne tau, bet man. Atleisk, jei pasisavinsiu jį plėtoti savo hipotezėms, žinau, tai nedoras dalykas, nereikėtų taip daryti... Tačiau manau, jog tavo snaudžianti siela suprato daugiau, nei aš supratau per šešias dienas, nemiegodamas...

– Tikrai?

– Tikrai. O gal ir ne. Tavo sapnas atrodo man pranašiškas, nes dera su viena iš mano hipotezių. Tu man daug padėjai. Ačiū.

– Bet kas mano sapne taip jus sudomino? Jis beprasmiškas kaip ir visi sapnai!

– Jo prasmė kita, kaip ir visų sapnų bei regėjimų. Jį reikia suprasti alegoriškai ar anagogiškai...

– Kaip raštus?

– Sapnas yra raštas, o daugelis raštų yra tik sapnai.

Šešta diena

ŠEŠTOJI

Atkuriama bibliotekininkų istorija ir sužinoma naujų dalykų apie paslaptingą knygą

Kartu su Viljamu vėl grįžom į skriptoriumą, nors jis buvo ką tik iš ten išėjęs. Paprašęs Bencijaus leidimo paskaityti katalogą, pradėjo skubiai jį sklaidyti.

– Turi būti kažkur čia, – kalbėjo, – mačiau ją prieš valandėlę... – Ilgėliau žiūrėjo į vieną lapą. – Štai, perskaityk pavadinimą.

Ties viena vienintele nuoroda (*finis Africae*!) iš eilės buvo surašyti keturi pavadinimai, o tai reiškė vieną tomą su keliais tekstais. Perskaičiau:

I. ar. de dictis cujusdam stulti
II. syr. libellus alchemicus aegypt.
III. Expositio Magistri Alcofribae de cena beati Cypriani Cartaginensis Episcopi
IV. Liber acephalus de stupris virginum et meretricum amoribus[1]

– Kas tai? – paklausiau.

[1] I. ar. de dictis... –

I. ar. apie kažkokių kvailių posakius

II. sir. egiptiečių alchemiko knygelė

III. Alkofribos magistro dėstymas apie palaimintojo Kartagenos vyskupo Kiprijono puotą

IV. Knyga be pradžios apie nekaltų mergaičių prievartavimą ir paleistuvių meiles

– Mūsų knyga, – sušnibždėjo man Viljamas. – Štai kodėl tavo sapnas pakišo man mintį. Dabar esu tikras, jog tai ta... Iš tiesų... – greitai pervertė jis prieš ir po užrašo buvusius lapus, – iš tiesų, štai knygos, apie kurias galvojau, visos kartu. Bet ne tai norėjau patikrinti. Paklausyk. Turi savo lentelę? Gerai, reikėtų paskaičiuoti, todėl pabandyk aiškiai prisiminti, ką mums anądien pasakė Alinardas ir ką šįryt išgirdom iš Mikalojaus. Taigi, Mikalojus sakė atvykęs čia prieš trisdešimt metų, Abonė jau buvo paskirtas abatu. Prieš jį abatas buvo Paulius iš Riminio. Teisingai? Sakykim, tai įvyko apie 1290 metus, metais anksčiau ar vėliau, nesvarbu. Be to, Mikalojus mums pasakė, jog, jam atvykus, Robertas iš Bobijaus jau buvo bibliotekininkas. Taip? Paskui jis mirė ir ta vieta atiteko Malachijui, sakykim, šio amžiaus pradžioje. Rašyk. Tačiau yra dar laikotarpis iki Mikalojaus atvykimo, kai bibliotekininkas buvo Paulius iš Riminio. Nuo kada? To mes nežinome, galėtume pažiūrėti vienuolyno registruose, bet, manau, jie yra pas abatą, o kol kas nenorėčiau jo trukdyti. Tarkim, Paulius paskirtas bibliotekininku prieš šešiasdešimt metų, rašyk. Kodėl Alinardas skundžiasi, kad maždaug prieš penkiasdešimt metų jam turėjusi tekti bibliotekininko vieta, bet ji atiduota kitam? Ar jis galvoja apie Paulių iš Riminio?

– Arba Robertą iš Bobijaus! – tariau.

– Gali būti. Dabar pažvelk į šį katalogą. Žinai, tą jau pirmąją dieną mums pasakė Malachijas, jog pavadinimai jame surašyti pagal knygų patekimo bibliotekon laiką. Kas surašo juos į rejestrą? Bibliotekininkas. Taigi iš rašysenų kataloge kaitos galime nustatyti bibliotekininkų seką. Pažiūrėkim nuo galo, paskutinė rašysena yra Malachijo, kaip matai, labai gotiška. Ja prirašyti tik keli lapai. Per paskutinius trisdešimt metų vienuolynas įgijo mažai naujų knygų. Paskui eina lapai, prirašyti virpančia rašysena, lengvai atpažįstu Roberto iš Bobijaus, ligonio, ranką. Jų taip pat nedaug, Robertas, matyt, neilgai ėjo šias pareigas. O štai toliau: lapai po lapų, prirašyti kita rašysena, paprasta ir tvirta, daug naujų knygų (o tarp jų ir tos, kurias ką tik peržvelgėme), tikrai nuostabių. Pauliui iš Riminio teko pasidarbuoti! Net per daug, juk prisimename Mikalojaus žodžius, jog jis tapo abatu dar būdamas jaunas. Tarkime, kad per tuos keletą metų tas knygų rijikas praturtino

biblioteką daugeliu knygų... Bet juk žinome, kad vadintas jis *Abbas agraphicus* dėl keistos negalios rašyti? Tada kas viską užrašė? Sakyčiau, jo padėjėjas. Ir jei tas padėjėjas vėliau būtų tapęs bibliotekininku, jis būtų tęsęs užrašus, tad nesunkiai suprastume, kodėl tiek daug lapų prirašyta ta pačia ranka. Taigi tarp Pauliaus ir Roberto turėtume dar vieną bibliotekininką, išrinktą maždaug prieš penkiasdešimt metų, kuris ir būtų paslaptingasis konkurentas Alinardo, tikėjusio, kad jam, kaip vyresniam, derėjo po Pauliaus užimti šią vietą. Vėliau jis kažkokiu būdu dingsta ir priešingai Alinardo bei kitų viltims jo vieton išrenkamas Malachijas.

– Kodėl jūs toks tikras, jog šis spėjimas teisingas? Net tarus, kad ši rašysena yra bevardžio bibliotekininko, kodėl ankstesni lapai negali būti parašyti Pauliaus?

– Tarp tų knygų įrašytos visos bulės ir dekretalijos, turinčios tikslią datą. Turiu omeny, jei randi, kaip štai čia Bonifacijaus VII „Firma cautela", datuotą 1296 metais, ji niekaip negalėjo patekti čia anksčiau, ir gali tarti, kad atsidūrė čia neką vėliau. Tai yra tarytum stulpai laiko kelyje ir jei tarčiau, kad Paulius iš Riminio tapo bibliotekininku 1265 metais, o abatu – 1275-aisiais, vėliau pamatyčiau, jog įrašai jo ar kažkieno kito, kuris nėra Robertas iš Bobijaus, rašysena tęsiasi nuo 1265-ųjų iki 1285-ųjų, rasčiau dešimties metų skirtumą.

Mano mokytojas buvo tikrai labai įžvalgus.

– Tačiau kokias išvadas galite padaryti iš šio atradimo? – paklausiau.

– Jokių, – atsakė jis, – tik prielaidas.

Jis pakilo ir nuėjo pasikalbėti su Bencijum. Šis stengėsi laikytis narsiai, nors veidas ir nespindėjo dideliu pasitikėjimu. Sėdėjo už savo senojo stalo nedrįsdamas užimti Malachijo vietos prie katalogo. Viljamas kreipėsi į jį nelabai draugiškai. Jis neužmiršo nemalonaus praeito vakaro nuotykio.

– Godotinas bibliotekininke, net tapęs toks galingas, tikiuosi, atsakysi į vieną klausimą. Tą rytą, kai Adelmas ir kiti diskutavo čia apie šmaikščias mįsles, o Berengarijus pirmas užsiminė apie *finis Africae*, kas nors paminėjo „Coena Cypriani"?

– Taip, – atsakė Bencijus, – ar to nesakiau? Dar prieš prabylant

apie Simfozijaus mįsles kaip tik Venancijus užsiminė apie „Coena“, o Malachijas įtūžo ir tarė, jog tai niekingas veikalas, taip pat priminė, kad abatas visiems uždraudęs jį skaityti...

– Sakai, abatas? – perklausė Viljamas. – Labai įdomu. Ačiū, Bencijau.

– Palaukit, – tarė Bencijus, – noriu su jumis pasikalbėti.

Ir jis davė mums ženklą sekti paskui iš skriptoriumo prie laiptų, vedusių į virtuvę. Jo lūpos virpėjo.

– Viljamai, aš bijau, – tarė. – Jie nužudė ir Malachiją. Dabar aš esu tas, kuris per daug žino. Bet to, esu nekenčiamas italų... Jie nebenori svetimtaučio bibliotekininko... Manau, kiti pašalinti kaip tik dėl to... Niekada nekalbėjau tau apie Alinardo neapykantą Malachijui, apie jo pagiežą...

– Kas prieš daugelį metų užėmė jo vietą?

– Nežinau, jis apie tai visada kalba labai miglotai, tai labai tolima istorija. Turbūt visi jau mirę. Bet aplink Alinardą susibūrę italai dažnai kalba... kalbėdavo apie Malachiją kaip pakištinį vietoj kažko kito, abatui sutikus... Aš, to nesuprasdamas, įlindau tarp dviejų priešiškų grupių... ir suvokiau tai šįryt... Italija – sąmokslų šalis, kur nuodijami popiežiai, ką jau kalbėti apie tokį vargšą jaunuolį kaip aš... Vakar nesupratau to, maniau, viskas sukasi apie tą knygą, o šiandien nesu toks tikras, tai buvo tik pretekstas; matėte, knyga atsirado, o Malachijas vis viena mirė... Aš turiu... noriu... noriu bėgti. Ką man patartumėt?

– Nurimti. Dabar tau reikia patarimo, taip? Vakar vakare atrodei esąs pasaulio valdovas. Kvaily, jei būtum man vakar padėjęs, būtume sutrukdę šį paskutinį nusikaltimą. Tu pats davei Malachijui knygą, atnešusią jam mirtį. Bet pasakyk man nors vieną dalyką. Laikei tą knygą rankose, lietei ją, skaitei? Kodėl esi gyvas?

– Nežinau. Prisiekiu, neliečiau jos, tai yra liečiau paimdamas iš laboratorijos, bet net neatvertęs paslėpiau abite, o paskui pakišau celėje po čiužiniu. Žinojau, kad Malachijas stebi mane, ir nedelsdamas grįžau į skriptoriumą. Vėliau, Malachijui pasiūlius man tapti jo padėjėju, atvedžiau jį į savo celę ir atidaviau knygą. Viskas.

– Nesakyk, kad nebuvai jos atvertęs.

– Taip, buvau atvertęs, prieš paslėpdamas, norėjau įsitikinti, jog tai ta pati, kurios ieškojote ir jūs. Prasidėjo ji arabišku rankraščiu, po jo ėjo, kaip man atrodo, siriškas, toliau – lotyniškas ir pagaliau – graikiškas...

Prisiminiau kataloge skaitytus sutrumpinimus. Pirmi du pavadinimai buvo nurodyti kaip *ar.* ir *syr.* Tai ta k n y g a! Tačiau Viljamas neatlyžo:

– Vadinasi, lietei ją ir esi gyvas. Taigi nemirštama vien ją palietus. O ką gali pasakyti apie graikišką tekstą? Skaitei jį?

– Tik žvilgtelėjau, pastebėjau, kad jis be pavadinimo ir prasideda taip, tarytum trūktų pradžios...

– *Liber acephalus*... – sumurmėjo Viljamas.

– ...bandžiau perskaityti pirmąjį lapą, bet blogai moku graikiškai, būtų prireikę daugiau laiko. Mane sudomino dar viena aplinkybė, kaip tik graikiškoje knygos dalyje. Lapų nepasklaidžiau, nes man tai nepavyko. Jie buvo, kaip čia pasakius, sudrėkę, sunkiai skyrėsi vienas nuo kito. Pergamentas buvo labai keistas... minkštesnis už kitus, o pirmas lapas... keistai sudūlėjęs, tarsi išsisluoksniavęs...

– Keistas. Taip sakė ir Severinas, – pakartojo Viljamas.

– Pergamentas buvo lyg ne pergamentas... lyg audinys, tik labai plonas... – tęsė Bencijus.

– *Charta lintea*, arba lininis pergamentas, – tarė Viljamas. – Niekad neteko jo matyti?

– Esu apie jį girdėjęs, bet matyti neteko. Sakoma, jis labai brangus ir trapus. Todėl retai naudojamas. Jį gamina arabai, tiesa?

– Arabai buvo pirmieji. Bet gaminamas jis ir čia, Italijoj, Fabriane. Taip taip... Tikrai, na, aišku, tikrai taip! – Viljamo akys spindėjo. – Koks gražus ir įdomus apsireiškimas, šaunu, Bencijau, dėkoju tau! Manau, kad čia, bibliotekoje, *charta lintea* yra retenybė, jos nepasiekdavo pastarųjų metų rankraščiai. Be to, daugelis būgštauja, kad ji neištvers taip ilgai kaip pergamentas, gal ir tai tiesa. Įsivaizduokim, kad čia turėtų būti kažkas stipresnio už bronzą... Sakai, lininis pergamentas? Puiku, sudiev. Būk ramus. Tau negresia jokie pavojai.

– Ar tikrai, Viljamai, gali prisiekti?

– Galiu. Jei tik būsi savo vietoje. Jau ir taip privirei košės.

Palikome skriptoriumą ir Bencijų, gal ne giedresnės nuotaikos, tačiau ramesnį.

– Kvailys! – iššvokštė Viljamas pro dantis mums einant lauk. – Jau būtume viską išsprendę, jei jis nebūtų perbėgęs mums kelio...

Abatą radome refektoriuje. Viljamas prisiartino prie jo ir tarė norįs pasikalbėti. Abonė, negalėdamas išsisukti, sutiko netrukus priimti mus savo namuose.

Šešta diena

DEVINTOJI

Abatas atsisako išklausyti Viljamą, pasakoja apie brangakmenių kalbą ir pareiškia pageidavimą, kad būtų nutrauktas tų liūdnų įvykių tyrimas

Abato namai buvo virš kapitulos salės ir pro didelio prabangaus kambario, kuriame jis mus priėmė, langus giedrą vėjuotą dieną galėjai matyti virš vienuolyno bažnyčios stogo iškilusias Buveinės formas.

Abatas, stovėdamas ties vienu iš tų langų, žavėjosi vaizdu, kurį ir mums parodė iškilmingu mostu.

– Nuostabi tvirtovė, – tarė. – Jos proporcijose įkūnyta auksinė taisyklė, kuria remiantis buvo pastatyta arka. Trijų aukštų, nes trys yra Trejybės skaičius, trys buvo angelai, aplankę Abraomą, trys buvo dienos, kurias Jona praleido didžuvės pilve, trys buvo dienos, kurias Jėzus ir Lozorius praleido kapų rūsy! Tris kartus Kristus prašė Tėvo atitolinti nuo jo kartybės taurę, tris kartus jis, atsiskyręs su apaštalais, meldėsi. Tris kartus Petras jo atsižadėjo ir tris kartus jis apsireiškė saviesiems, prisikėlęs iš mirusiųjų. Trys yra teologinės dorybės, trys šventos kalbos, trys yra sielos dalys, trys protingų sutvėrimų grupės: angelai, žmonės ir demonai, trys garso rūšys: *vox*, *flatus* ir *pulsus*, trys žmonijos istorijos laikotarpiai: iki Įstatymo, po jo ir jam galiojant.

– Stebuklinga mistiškų ryšių harmonija, – sutiko Viljamas.

– Kartu ir kvadratas, – tęsė abatas, – kupinas dvasinių pamokymų. Keturios yra pasaulio šalys, keturi metų laikai, keturi gaivalai – karštis, šaltis, drėgmė ir sausra; taip pat gimimas, augimas, branda ir se-

natvė ir keturios gyvūnų rūšys – dangaus, žemės, oro ir vandens, keturios vaivorykštės spalvos ir metų skaičius, reikalingas rastis keliamiesiems metams.

– O, taip, – tarė Viljamas, – o prie keturių pridėję tris gauname septynis, patį mistiškiausią skaičių; tris padauginę iš keturių gauname dvylika, tiek pat kiek yra apaštalų, o dvylika padauginę iš dvylikos, gauname šimtą keturiasdešimt keturis, taigi išrinktųjų skaičių.

Atskleidus šį mistišką skaičių pasaulio pažinimą, abatui neliko ką daugiau tarti ir Viljamas galėjo pereiti prie pokalbio temos.

– Reikėtų pasikalbėti apie pastaruosius įvykius, apie kuriuos ilgai mąsčiau, – tarė.

Abatas nusisuko nuo lango ir atgręžęs į Viljamą rūstų veidą prabilo:

– Gal net per ilgai. Prisipažinsiu jums, broli Viljamai, kad iš jūsų tikėjausi daug daugiau. Atvykote kone prieš šešias dienas ir per tą laiką, be Adelmo, mirė keturi vienuoliai, du suimti inkvizicijos, be abejo, teisingai, bet galėjome šios gėdos išvengti, jei inkvizitorius nebūtų buvęs priverstas domėtis prieš tai įvykusiais nusikaltimais, o ir baigtis susitikimo, kuriame man teko tarpininkauti, kaip tik dėl tų piktadarybių buvo apgailėtina... Sutikit, jog galėjau laukti kitokios tų įvykių baigmės, kai prašiau jus ištirti Adelmo mirties priežastis ir aplinkybes...

Viljamas sutrikęs tylėjo. Abatas, aišku, buvo teisus. Jau savo pasakojimo pradžioje kalbėjau, jog mano mokytojas mėgo stulbinti kitus savo dedukcijų greitumu, ir suprantama, kad jo savimeilę žeidė kaltinimas lėtumu, iš dalies neteisingas.

– Teisybė, jūsų kilnybe, – sutiko jis, – nepateisinau jūsų lūkesčio, bet galiu paaiškinti kodėl. Šie nusikaltimai nėra kivirčų tarp vienuolių ar keršto išdava, jie siejosi su įvykiais, kurių ištakos slypi tolimoje vienuolyno istorijoje...

Abatas sunerimęs pažvelgė į jį:

– Ką turite omeny? Ir aš supratau, jog nusikaltimai slypi ne nelaimingoje raktininko istorijoje, kurią aplinkybės supynė su ta, kita. Tačiau ta kita istorija, kurią aš galbūt žinau, tačiau apie kurią negaliu kalbėti... tikėjausi, kad ji jums išaiškės ir jūs man apie ją papasakosite...

– Jūsų kilnybė galvoja apie kažkokį nutikimą, kurį sužinojo per išpažintį... – Abatas nusuko žvilgsnį, o Viljamas tęsė. – Jei jūsų didenybė nori žinoti, ar aš žinau, neišgirdęs to iš jūsų didenybės lūpų, apie nedorus ryšius tarp Berengarijaus ir Adelmo, Berengarijaus ir Malachijo, galiu pasakyti, kad apie juos žino visas vienuolynas...

Abatas staiga nuraudo.

– Nemanau, jog dera kalbėti apie panašius dalykus girdint novicijui. Ir nemanau, kad, pasibaigus susitikimui, jis jums vis dar reikalingas kaip raštininkas. Išeik, berniuk, – paliepė man.

Nusižeminęs išėjau. Bet įgimtas smalsumas vertė mane priglusti prie durų, kurias tyčia palikau praviras, kad toliau galėčiau girdėti pokalbį.

Viljamas vėl prakalbo:

– Taigi tie nedori ryšiai, jei tikrai yra buvę, menkai tesusiję su šiais liūdnais įvykiais. Raktas kitas ir, manau, jūs jį nujautėte. Viskas susiję su vagyste ir nuosavybe vienos knygos, kuri buvo paslėpta *finis Africae* ir kuri dabar Malachijo dėka grįžo į savo vietą, nors nusikaltimų grandinė, kaip matėt, nenutrūko...

Stojo ilga tyla, po kurios trūkčiojančiu ir netvirtu balsu, kaip žmogus, didžiai nustebintas nelauktų žinių, prabilo abatas:

– Negalimas dalykas... Jūs... Kaip sužinojote jūs apie *finis Africae*? Sulaužėte mano draudimą ir įėjote į biblioteką?

Viljamui derėjo pasakyti tiesą, bet tuomet abato pykčiui nebūtų ribų. Jis nenorėjo ir meluoti. Todėl nutarė į klausimą atsakyti klausimu.

– Ar dar mūsų pirmojo susitikimo metu jūsų didenybė man nepasakė, kad toks žmogus kaip aš, taip tiksliai apsakęs Brunelį, kurio niekad anksčiau nebuvau matęs, nesunkiai gali spręsti apie vietas, kuriose niekuomet nėra buvęs?

– Štai kaip, – tarė abatas. – Bet kodėl jūs galvojate kaip tik taip?

– Ilga kalba. Nusikaltimų seka turėjo sutrukdyti rasti tai, kas neturėjo būti rasta. Dabar visi tie, kurie žino bibliotekos paslaptis pagal savo pareigas ar neteisėtai, mirę. Liko tik vienas asmuo, jūs.

– Norite pasakyti... norite pasakyti... – abatas kalbėjo taip, tarsi jį dusinte dusino išpampusio kaklo gyslos.

– Nesupraskite manęs klaidingai, – tarė Viljamas, nors neabejoti-

nai tai jis ir norėjo pasakyti, – tik sakau, jog yra kažkas, kas žino ir nenori, kad žinotų kiti. Jūs esate paskutinis iš tų, kurie žino, todėl galite tapti paskutine auka. Nebent pasakytumėt man, ką žinote apie tą uždraustą knygą ir, svarbiausia, kas vienuolyne galėtų žinoti apie biblioteką tiek pat kiek jūs, o gal ir daugiau.

– Čia šalta, – tarė abatas. – Eikime lauk.

Kuo skubiausiai atsitolinau nuo durų ir atsistojau prie žemyn vedančių laiptų. Abatas, mane pamatęs, nusišypsojo.

– Kiek neramių dalykų šis vienuoliukas turėjo išgirsti šiomis dienomis! Bet nesijaudink, berniuk. Man atrodo, daugiau žabangų įsivaizduota, nei jų tikrai yra...

Jis pakėlė ranką taip, kad šviesos spinduliai nušviestų nuostabų žiedą ant jo bevardžio piršto, valdžios simbolį. Žiedas sutvisko visu savo brangakmenių spindesiu.

– Pažįsti jį, tiesa? – paklausė manęs. – Mano valdžios, o kartu naštos ženklas. Tai ne papuošalas, o nuostabi santrauka dieviškojo žodžio, kurio sergėtoju man lemta būti. – Jis palietė pirštu akmenį ar, tiksliau, triumfą įvairių akmenų, susidėjusių į stebuklingą žmogaus rankų ir gamtos meno kūrinį. – Štai ametistas, – tarė, – kuris yra nuolankumo veidrodis ir primena mums šventojo Mato paprastumą bei saldybę; štai chalcedonas, mokantis artimo meilės, Juozapo ir šventojo Jokūbo vyresniojo tikėjimo simbolis, štai jaspis, pranašaujantis tikėjimą ir siejamas su šventuoju Petru; štai sardoniksas, kančios ženklas, primenantis mums šventąjį Baltramiejų, safyras – viltis ir kontempliacija, šventojo Andriaus ir šventojo Pauliaus akmuo, berilas, sveika doktrina, mokslas ir pakantumas, šventojo Tomo asmens dorybės... Kokia nuostabi brangakmenių kalba, – tęsė apimtas savo mistiško regėjimo, – kurią besilaikantys tradicijų brangakmenių šlifuotojai išvedė iš Aarono žodžių ir dangiškosios Jeruzalės aprašymo. Kita vertus, Siono sienos buvo nusagstytos tokiais pat akmenimis, kokie puošė ir Mozės brolio antkrūtinį, išskyrus karbunkulą, agatą ir oniksą, kurie, minimi Erode, Apokalipsėje pakeisti chalcedonu, sardoniksu, chrizoprazu ir hiacintu.

Viljamas jau buvo bepraveriąs burną, bet abatas mostu jį nutildė ir tęsė savo kalbą:

– Prisimenu litanijų knygą, kur kiekvienas akmuo buvo aprašytas ir skirtas Mergelės garbei. Ten kalbėta apie jos sužadėtuvių žiedą kaip apie simbolišką poemą, spindinčią aukščiausiomis tiesomis, perteiktomis raiškia jį puošusių akmenų kalba. Jaspis – tikėjimas, chalcedonas – artimo meilė, smaragdas – tyrumas, sardoniksas – mergaitiško gyvenimo romybė, rubinas – Kalvarijoje kraujuojanti širdis, chrizolitas – savo daugialypiu spinduliavimu primenantis stebėtiną Marijos stebuklų įvairovę, hiacintas – gailestingumas, ametistas, kuriame susipynė rožinė ir žydra spalvos – Dievo meilė... Bet apsodas buvo inkrustuotas dar kitomis medžiagomis, ne mažiau iškalbingomis: krištolu, atspindinčiu sielos ir kūno skaistybę, liguriu, primenančiu gintarą, santūrumo simbolį, ir magnetu, traukiančiu geležį, kaip Mergelė savo gerumo stryku liečia atgailaujančių širdžių stygas. Visos medžiagos, kaip matote, puošia, nors menkesniu bei nuolankesniu būdu, ir manąjį papuošalą.

Jis kreipė žiedą akindamas mane jo žiburiavimu, tarytum norėdamas priblokšti.

– Nuostabi kalba, tiesa? Kiti Bažnyčios tėvai skiria akmenims kitas prasmes, tarkim, popiežiui Inocentui III rubinas reiškė romybę ir kantrumą, o granatas – artimo meilę. Pasak švento Brunono, akvamarinas savo skaisčiausių blyksnių dorybėje koncentruoja teologijos mokslą. Turkis reiškia džiaugsmą, sardoniksas primena serafinus, topazas – cherubinus, jaspis – sostą, chrizolitas – viešpatavimą, safyras – dorybes, oniksas – galią, berilas – kunigaikštystes, rubinas – arkangelus, o smaragdas – angelus. Brangakmenių kalba yra įvairialypė, kiekvienas jų reiškia kelias tiesas pagal pasirinktą interpretacijos prasmę ir pagal kontekstą, kuriame jie yra. Kas sprendžia, kaip reikėtų interpretuoti ir koks kontekstas teisingas? Tu tai žinai, berniuk, to tave mokė autoritetas, aiškintojas, visų tikriausias ir apgaubtas didžiausia šlove, taigi ir šventumu. Juk kaip kitaip galėtume suprasti daugiaprasmius ženklus, kuriuos pasaulis atskleidžia mūsų, nusidėjėlių, akims, kaip išvengti dviprasmybių, kuriosna vilioja mus velnias? Įsidėmėk, stebėtina, kokia nekenčiama velniui yra brangakmenių kalba, tą liudija ir šventoji Hildegarda. Bjaurus žvėris toje kalboje mato žinią, nušviestą įvai-

rių pažinimo lygių ar prasmių, ir norėtų tai sunaikinti, nes jis, priešas, pastebi akmenų spindesy atšvaitą tų stebuklų, kurie prieš nuopuolį buvo jo valdžioje, ir supranta, jog tie blyksniai yra sukelti ugnies, jo kančių šaltinio. – Abatas atkišo pabučiuoti žiedą, ir aš atsiklaupiau. Jis paglostė man galvą. – Todėl tu, berniuk, užmiršk tuos neabejotinai klaidingus dalykus, kuriuos šiomis dienomis girdėjai. Tu įstojai į ordiną, didžiausią ir tauriausią iš visų, o aš esu šio ordino abatas, todėl priklausai mano jurisdikcijai. Paklusk mano įsakymui: pamiršk ir tavo lūpas tesuveria amžinas tylėjimo įžadas. Prisiek.

Susijaudinęs, nugalėtas tikrai būčiau prisiekęs. Ir tu, mano gerasis skaitytojau, dabar negalėtum skaityti šios kronikos. Bet čia įsiterpė Viljamas, gal ne norėdamas sutrukdyti mano priesaiką, o instinktyviai, iš pasidygėjimo, norėdamas nutraukti abatą, išsklaidyti jo paskleistus kerus.

– Kuo čia dėtas berniukas? Aš jūsų klausiau, aš perspėjau jus apie galimą pavojų, aš prašiau jus pasakyti man vardą... Ar norite, kad ir aš bučiuočiau žiedą ir prisiekčiau užmiršti viską, ką sužinojau ir įtariau?

– A, jūs... – liūdnai pratarė abatas, – nesitikiu, kad elgetaujantis brolis suprastų mūsų tradicijų grožį, gerbtų apdairumą, paslaptis, artimojo meilės mįslingumą... taip, artimojo meilės ir garbės jausmo, ir tylėjimo įžado, kuriuo pagrįsta mūsų didybė... Jūs papasakojote man keistą istoriją, neįtikimą istoriją. Uždrausta knyga, dėl kurios žudomi vienas paskui kitą visi, žinantys tai, ką vien aš turėčiau žinoti... pasakos, beprasmės išvados. Pasakokit jas, jei jums patinka, niekas jumis nepatikės. O jei kuri jūsų keistų išvedžiojimų dalis būtų teisinga... taigi dabar viskas ir vėl yra mano valdžioje, ir aš esu atsakingas. Aš viską sužiūrėsiu, turiu tam būdų, turiu valdžią. Jau iš pat pradžių pasielgiau blogai, prašydamas svetimą žmogų, kad ir kokį išmintingą, nors ir nusipelniusį pasitikėjimo, gilintis į dalykus, kurie yra vien mano kompetencija. Bet jūs supratote, kaip pats pasakėt, jog maniau tai susijus su skaistybės įžado sulaužymu, todėl norėjau (nors ir buvo tai neatsargu) iš kito lūpų sužinoti tai, ką išgirdau per išpažintį. Dabar jūs man tai pasakėte. Esu jums dėkingas už viską, ką padarėt ir ką bandėt pada-

ryti. Legacijų susitikimas įvyko, jūsų misija čia baigta. Manau, jūsų nekantriai laukia imperatoriaus rūmuose, sunku ilgai išsiversti be tokio žmogaus, koks esate jūs. Leidžiu jums palikti vienuolyną. Šiandien gal jau vėlu, nenorėčiau, kad keliautumėt po saulės laidos, keliuose pavojinga. Išvyksite rytoj, anksti rytą. Ak, nedėkokite, džiaugiausi galėdamas suteikti jums viešnagę ir priimti kaip brolį tarp brolių. Dabar kartu su savo novicijum galite eiti ir pasiruošti kelionei. Rytoj auštant dar kartą su jumis atsisveikinsiu. Iš visos širdies dėkoju. Be abejo, jums nebereikia tęsti savo paieškų. Nebevarginkite vienuolių. Galite eiti.

Nebuvo tai leidimas išvykti, o išvarymas. Viljamas atsisveikino ir mes nusileidome laiptais žemyn.

– Ką tai galėtų reikšti? – paklausiau. Nieko nebesupratau.

– Pabandyk suformuluoti hipotezę. Turėjai išmokti, kaip tai daroma.

– Jei taip, tai išmokau, jog reikia suformuluoti mažiausiai dvi, vieną prieštaraujančią kitai, ir abi neįtikėtinas. Gerai, tuomet... – Nurijau seiles: hipotezių kūrimas man visada buvo kietas riešutas. – Pirma hipotezė. Abatas viską žinojo ir įsivaizdavo, kad jūs nieko neatskleisite. Jis paprašė jūsų ištirti įvykius, pirma, kai buvo miręs tik Adelmas, bet pamažu suprato, jog istorija daug painesnė, liečianti ir jį, todėl nenori, kad jūs tą painiavą atskleistumėt. Antra hipotezė. Abatas niekada nieko neįtarė (ko neįtarė, aš nežinau, nes nežinau, ką jūs dabar galvojate). Bet, šiaip ar taip, manė, kad visa ko priežastis buvo kivirčai tarp... vienuolių sodomitų... Dabar jūs jam atvėrėte akis, jis netikėtai suprato kažką baisaus, galvoje jam šmystelėjo kažkieno vardas, mintis dėl visų mirčių kaltininko. Bet jis linkęs išspręsti klausimą pats, todėl nori jus atitolinti, kad išgelbėtų vienuolyno garbę.

– Neblogai. Pradedi teisingai protauti. Matai, jog abiem atvejais mūsų abatas nerimauja dėl gero vienuolyno vardo. Ar būtų jis žudikas, ar būsima auka, nenori, kad per šiuos kalnus perkoptų žinia, dergianti šitos šventos bendruomenės šlovę. Žudyk jo vienuolius, bet neliesk vienuolyno garbės. Ak, po... – Viljamas vis labiau niršo. – Tas feodalinis benkartas, tas povas, išgarsėjęs kaip Akvitanijos duobkasys, tas išpampęs aukšlys, egzistuojantis vien todėl, kad mūvi žie-

dą, dydžio kaip taurės dugnas! Pasipūtėlių rasė, pasipūtėlių rasė visi jūs, kliuniečiai, blogesni už kunigaikščius, didesni baronai už visus baronus!

– Mokytojau... – tariau priekaištingai, pasijutęs įžeistas.

– Tylėk, nes esi iš to paties molio. Jūs ne paprasti žmonės, nei paprastų žmonių vaikai. Jei ir pasitaiko koks kaimietis, gal jį priimate, bet, kaip pats vakar mačiau, nedvejodami atiduodate pasaulietinei valdžiai. Bet tik ne vieną iš jūsiškių, o ne, jį reikia paslėpti! Atpažinęs nedorėlį, Abonė galėtų nusmeigti jį lobyno kriptoje, o palaikus išskirstyti po relikvijorius, kad tik nebūtų sutepta vienuolyno garbė... Pranciškonas, plebėjiškas minoritas, atradęs, koks sutrūnijęs šis šventas būstas? O ne, Abonė negali to leisti jokia kaina. Dėkoju, broli Viljamai, imperatorius jau pasigedo jūsų, matėt, koks gražus mano žiedas, sudiev. Dabar tai kova ne vien tarp manęs ir abato, bet tarp manęs ir visos tos istorijos, ir aš nepaliksiu šių sienų nesužinojęs. Jis nori, kad išvykčiau ryt rytą? Puiku, jis šių namų šeimininkas, tačiau iki rytojaus aš privalau sužinoti. Privalau.

– Privalote? Bet kas jus verčia, dabar?

– Niekas neverčia mūsų žinoti, Adsai. Reikia, štai ir viskas, net jei būtum neteisingai suprastas.

Vis dar buvau sutrikęs ir pažemintas Viljamo žodžių apie mano ordiną ir jo abatus. Ir pabandžiau iš dalies pateisinti Abonę, suformuluodamas trečią hipotezę, o šį meną, kaip man atrodė, jau buvau kuo puikiausiai įvaldęs.

– Jūs neatsižvelgėte į trečią galimybę, mokytojau, – tariau. – Šiomis dienomis nujautėm, o šįryt, po Mikalojaus prisipažinimo ir bažnyčioje nugirstų gandų, mums tapo aišku, jog čia yra grupė vienuolių italų, kurie nebenori toleruoti vienas kitą keičiančių svetimšalių bibliotekininkų, kaltina abatą tradicijos nepaisymu ir, kaip supratau, tarytum vėliava dangstosi senuoju Alinardu, reikalaudami naujoviško vienuolyno valdymo. Tuos dalykus aš gerai supratau, nes net novicijus savo vienuolyne yra girdėjęs panašias kalbas, užuominas, sąmokslus. Gal abatas būgštauja, kad jūsų atskleisti dalykai gali suteikti paspirtį jo priešams, todėl nori išpainioti visą tą reikalą labai atsargiai...

– Galimas dalykas. Bet vis vien yra jis išpampęs aukšlys ir vieną dieną bus nužudytas.

– O ką manote apie mano prielaidas?

– Pasakysiu vėliau.

Įėjome į klostrą. Vėjas vis labiau šėlo, sutemos tirštėjo, nors vos tebuvo praėjusi Devintoji. Saulė artėjo prie laidos, ir laiko mums liko mažai. Per Mišparus abatas perspės vienuolius, jog Viljamas nebeturi jokios teisės klausinėti ir vaikščioti kur jam patinka.

– Vėlu, – tarė Viljamas. – O kai turi mažai laiko, vargas, jei praranti pusiausvyrą. Reikia veikti taip, tarsi prieš akis dar visa amžinybė. Turiu rasti atsakymą į klausimą, kaip patekti į *finis Africae*, nes ten slypi galutinis atsakas. Paskui reikia išgelbėti vieną žmogų, dar nenusprendžiau kurį. Pagaliau reikia laukti kažką nutinkant arklidžių pusėje, nenuleisk nuo jų akių... Žiūrėk, koks sujudimas...

Ir tikrai, tarp Buveinės ir klostro buvo neįprastai gyva. Ką tik iš abato namų išėjęs novicijus nuskuodė Buveinės link. Dabar iš jų išėjo Mikalojus ir pasuko prie dortuaro. Viename kampe rytinis būrys – Pacifikas, Aimaras ir Petras – karštai kalbėjosi su Alinardu, tarytum bandydami jį kažkuo įtikinti.

Atrodė, jie dėl kažko sutarė. Aimaras, palaikydamas Alinardą, vis dar besispyriojantį, pasuko su juo prie abato namų. Jie kaip tik ėjo vidun, kai iš dortuaro išniro Mikalojus, ta pačia kryptim vedantis Chorchę. Pamatęs anuodu įeinant, jis kažką pašnibždėjo Chorchei į ausį, tas papurtė galvą, bet ir toliau ėjo kapitulos salės link.

– Abatas pradeda daryti tvarką... – skeptiškai sumurmėjo Viljamas. Iš Buveinės ėjo vienuoliai, turėję dirbti skriptoriume, o paskui juos – Bencijus, kuris žengė prie mūsų didžiai sutrikęs.

– Skriptoriume tiesiog verda... – tarė, – niekas nedirba, visi karštai kalbasi tarpusavy... Kas nutiko?

– Tai, kad visi, kurie iki šio ryto atrodė labiausiai įtartini, dabar jau mirę. Iki vakar visi dairėsi į Berengarijų, kvailą, klastingą ir gašlų, po to į raktininką, įtartiną eretiką, pagaliau į Malachiją, visų nekenčiamą... Dabar nebežino, į ką dairytis, ir trokšta kuo skubiau rasti naują priešą arba atpirkimo ožį. O kiekvienas įtaria ką nors kitą, vieni,

kaip tu, bijo, kiti nutarę verčiau gąsdinti kitus. Jūs visi pernelyg sunerimę. Adsai, kartkartėmis žvilgtelėk arklidžių pusėn. Aš einu ilsėtis.

Turėjau apstulbti: eiti ilsėtis, kai teliko vos kelios valandos, neatrodė išmintingiausias sprendimas. Bet dabar jau neblogai pažinojau savo mokytoją. Kuo neveiklesnis buvo jo kūnas, tuo karščiau kunkuliavo protas.

Š e š t a d i e n a

TARP MIŠPARŲ IR NAKTINĖS

Trumpas pasakojimas apie ilgas sutrikimo valandas

Sunku papasakoti tai, kas nutiko vėliau, tarp Mišparų ir Naktinės.

Viljamas nuėjo į savo celę. Aš slankiojau aplink arklides, tačiau nepastebėjau nieko ypatinga. Tik arklininkai varė vidun dėl smarkaus vėjo sunerimusius gyvulius, šiaip viskas buvo ramu.

Įėjau į bažnyčią. Visi jau sėdėjo klauptuose, savo vietose, ir tada abatas pastebėjo, kad trūksta Chorchės. Mostu sustabdė jis pamaldų pradžią. Pašaukė Bencijų, kad eitų jo ieškoti. Bet Bencijaus nebuvo. Kažkas pasakė, jog jis, matyt, ruošiasi uždaryti skriptoriumą. Abatas sausai atkirto, kad Bencijus neturi nieko uždaryti, nes nežino taisyklių. Pakilo iš savo vietos Aimaras Aleksandrietis.

– Jei jūsų maloningasis tėvas sutinka, aš galiu eiti jo paieškoti.

– Niekas tavęs nieko neprašo, – šiurkščiai atkirto abatas, ir Aimaras grįžo savo vieton nepraleidęs progos mesti paslaptingą žvilgsnį Pacifikui Tivoliečiui. Abatas pašaukė Mikalojų, bet jo nebuvo. Abatui priminė, jog Mikalojus rūpinasi vakariene, ir šis nusivylęs mostelėjo, lyg jam būtų nemalonu visiems rodyti savo sudirgimą.

– Noriu, kad Chorchė būtų čia, – sušuko, – ieškokite! Eik, – paliepė novicijų mokytojui.

Kažkas pasakė, kad trūksta ir Alinardo.

– Žinau, – atsakė abatas. – Jis negaluoja.

Stovėjau netoli Petro iš Sant Albano ir išgirdau jį sakant savo kaimynui Guntui iš Nolos vidurio Italijos liaudies šneka, kurią šiek tiek supratau:

– Nesistebiu. Šiandien pokalbiui pasibaigus vargšas senukas buvo tiesiog sukrėstas. Abonė elgiasi kaip Avinjono šliundra!

Novicijai sėdėjo sumišę, savo vaikiška jusle pajutę chore stojusią įtampą, kaip ją pajutau ir aš. Slinko ilgos tylos ir nerimo minutės. Abatas liepė skaityti psalmes ir atsitiktinai nurodė tris, kurių regula nebuvo skyrusi Mišparams. Visi susižvalgė ir pradėjo tyliai melstis. Grįžo novicijų mokytojas, paskui jį – Bencijus ir atsisėdo savo vieton nuleista galva. Chorchės nebuvo nei skriptoriume, nei celėje. Abatas liepė pradėti pamaldas.

Joms pasibaigus, prieš vakarienę, nuėjau pakviesti Viljamo. Jis tysojo ant savo guolio apsirengęs, sustingęs. Pasakė nemanęs, kad jau taip vėlu. Trumpai papasakojau, kas įvyko. Jis papurtė galvą.

Ties refektoriaus durimis pamatėm Mikalojų, prieš kelias valandas lydėjusį Chorchę. Viljamas paklausė, ar senis iškart įėjęs pas abatą. Mikalojus atsakė, jog tekę jam ilgokai laukti už durų, nes kambaryje buvę Alinardas su Aimaru Aleksandriečiu. Chorchė įėjo ir ilgokai užtruko, o jis, Mikalojus, jo laukė. Paskui jis išėjo ir paprašė palydėti į bažnyčią, kuri, likus valandai iki Mišparų, buvusi tuščia.

Abatas pastebėjo mus kalbantis su raktininku.

– Broli Viljamai, – įspėjo, – vis dar tiriate?

Ir davė jam ženklą sėsti, kaip visada, už savo stalo. Benediktinų svetingumas yra šventas dalykas.

Vakarienė buvo tylesnė nei paprastai, taip pat ir liūdnesnė. Abatas, apniktas niūrių minčių, valgė prisiversdamas. Pasibaigus vakarienei, paliepė vienuoliams pasiskubinti į Naktinę.

Alinardo ir Chorchės vis dar nebuvo. Vienuoliai šnibždėdamiesi rodė į tuščias vietas. Apeigų pabaigoje abatas pakvietė visus sukalbėti maldą už Chorchės iš Burgo sveikatą. Bet negalėjai suprasti, turėjo jis galvoje kūno sveikatą ar amžinąją sveikatą. Visi pajuto virš bendruomenės pakibusią naują nelaimę. Paskui liepė visiems greičiau nei paprastai skubėti į savo guolius. Ir įsakė, kad niekas, pabrėždamas žodį „niekas“, neliktų už dortuaro ribų. Išsigandę novicijai išėjo pirmi, žemai nuleidę gobtuvus, panarinę galvas, netardami kits kitam nė žo-

džio, nesikumščiuodami, nesišaipydami, slapta nekaišiodami viens kitam kojų (kaip buvo įpratę, nes novicijus, nors ir vienuoliukas, tebėra vaikas ir nedaug tepaiso pastabų mokytojo, negalinčio sutrukdyti, kad nesielgtų kaip vaikas, nes to reikalauja jo trapus amžius).

Išeinant suaugusiems, nepastebėtas įsimaišiau į būrį tų, kurie mano galvoje jau buvo tapę „italais". Pacifikas murmėjo Aimarui: „Manai, kad Abonė iš tikro nežino, kur yra Chorchė?" O Aimaras atsakė: „Gal ir žino, kaip ir tai, kad iš ten jis jau negrįš. Senis norėjo per daug ir Abonei tapo nebereikalingas..."

Man su Viljamu apsimetus, kad einam piligrimų prieglaudos link, pastebėjom į Buveinę pro dar neuždarytas refektoriaus duris įsmunkant abatą. Viljamas pasiūlė kiek palaukti ir, aikštelei ištuštėjus, pakvietė mane sekti paskui. Skubiai perbėgome atvirą erdvę ir įėjome į bažnyčią.

Šešta diena

PO NAKTINĖS

Viljamas atsitiktinai atskleidžia įėjimo į finis Africae *paslaptį*

Tarytum du žudikai prigludome už kolonos netoli įėjimo, iš kur galėjome stebėti koplyčią su kaukolių altoriumi.

– Abonė nuėjo uždaryti Buveinės durų. Jas užsklendus, jam neliks nieko kito, kaip tik išeiti per osariją.

– O kas toliau?

– Pažiūrėsim, ką jis darys.

Bet nesulaukėm, ką jis būtų daręs. Praslinkus valandai, jis vis dar nesirodė. Jis nuėjo į *finis Africae*, tariau. Gali būti, atsakė Viljamas. Jau išsimiklinęs kurti hipotezes, pridūriau: gal vėl išėjo pro refektoriaus duris ir nuėjo ieškoti Chorchės. O Viljamas: gali būti ir taip. Gal Chorchė jau nebegyvas, svarsčiau toliau. Gal jis yra Buveinėje ir kaip tik žudo abatą. Gal jie abu yra kur kitur, ir kažkas trečias tyko jų pasaloje. Ko norėjo „italai"? Kodėl Bencijus buvo toks išsigandęs? Gal tai buvo tik kaukė, kurią jis užsidėjo, norėdamas mus suklaidinti? Kodėl per Mišparus jis sėdėjo skriptoriume, jei nežinojo, nei kaip užrakinti, nei kaip išeiti? Norėjo aplankyti labirintą?

– Viskas įmanoma, – tarė Viljamas. – Bet įvyks ar įvyko, ar vyksta tik vienas vienintelis dalykas iš visų galimų. Ir dieviškasis gailestingumas pagaliau suteikia mums aiškų tikrumą.

– Kokį? – paklausiau kupinas vilties.

– Kad brolis Viljamas iš Baskervilio, kuris jaučia viską supratęs, nežino, kaip patekti į *finis Africae*. Į arklides, Adsai, į arklides.

– O jei pamatys mus abatas?

– Apsimesime vaiduokliais.

Išeitis man atrodė nepraktiška, bet nutylėjau. Viljamas pradėjo nerimauti. Išėjome pro šiaurinį portalą ir perkirtome kapines, vėjas švilpė kaip pašėlęs, ir meldžiau Viešpatį, kad nesutiktume vaiduoklių, nes tą naktį vienuolynas, atrodo, knibždėte knibždėjo kenčiančių sielų. Pasiekę arklides, išgirdome žirgus vis labiau nerimstant dėl šėlstančių gaivalų. Pagrindiniai statinio vartai žmogaus krūtinės aukštyje turėjo plačias metalo grotas, pro kurias galėjai pažvelgti vidun. Tamsoje įžiūrėjau žirgų kontūrus, atpažinau Brunelį, pirmą iš kairės. Trečias žirgas jam iš dešinės, pajutęs mus, pakėlė galvą ir sužvengė. Nusišypsojau.

– *Tertius equi*, – tariau.

– Ką? – paklausė Viljamas.

– Nieko, prisiminiau vargšą Salvatorę. Su šiuo žirgu jis norėjo daryti nežinia kokius stebuklus ir savąja lotynų kalba pavadino jį *tertius equi*. Tai būtų raidė *u*.

– *U*? – pertraukė Viljamas, kuris išsiblaškęs klausėsi mano svaičiojimų.

– Taip, nes *tertius equi* reikštų ne trečią žirgą, bet trečią žirgo, o trečia raidė tame žodyje yra *u*. Bet tai niekai...

Viljamas pažvelgė į mane, net tamsoje pamačiau jo persimainiusį veidą.

– Telaimina tave Dievas, Adsai! – tarė. – Juk pasakymą *suppositio materialis*[1] reikia priimti *de dicto*[2], o ne *de re*[3]... Koks aš kvailys! – Jis stipriai pliaukštelėjo sau per kaktą, net pasigirdo pokštelėjimas, ir aš pamaniau, ar tik nebus susižeidęs. – Mano berniuk, šiandien jau antrą kartą tavo lūpomis byloja išmintis, pirmiau sapne, o dabar – tikrovėje! Bėk, bėk į savo celę žibinto, abiejų, kuriuos esame paslėpę. Būk atsargus, o aš lauksiu tavęs bažnyčioje! Nieko neklausk, bėk!

Nuskubėjau neklausinėdamas. Žibintai buvo po mano čiužiniu ir

[1] suppositio materialis – materialiojoje supozicijoje

[2] de dicto – kaip žodį

[3] de re – kaip daiktą

pilni aliejaus, nes pasirūpinau juos pripildyti. Skiltuvą turėjau abite. Su dviem brangiais reikmenimis prie krūtinės nuskuodžiau į bažnyčią.

Viljamas stovėjo po trikoju skaitydamas pergamentą su Venancijaus užrašais.

– Adsai, – tarė jis man, – *primum et septimum de quatuor* nereiškia pirmo ir septinto iš keturių, bet ketvirto, ketvirto žodžio!

Vis dar nesupratau, tik staiga man švystelėjo:

– *Super thronos viginti quatuor*! Užrašas! Eilutė! Žodžiai, išrėžti virš veidrodžio!

– Eime! – tarė Viljamas. – Gal dar spėsime išgelbėti gyvybę.

– Kieno? – paklausiau jam krapštantis apie kaukolę ir atveriant įėjimą į osarijų.

– To, kuris to nenusipelnė, – atsakė jis. Ir jau skubėjome požeminiu koridorium į virtuvę vedusių durų link.

Jau sakiau, kad pakako stumtelėti medines duris, ir galėjai patekti į virtuvę, už krosnies, prie sraigtinių laiptų, vedusių į viršų, į skriptoriumą. Kaip tik stumdami duris kairėje išgirdome sklindant duslius garsus. Jie sklido nuo durų sienoje, ties kuria baigėsi nišų su kaukolėmis ir kaulais eilė. Ten, paskutinės nišos vietoje, buvo sienos iš didelių kvadratinių tašyto akmens luitų atkarpa, su sena plokšte viduryje, kurioje dar matėsi jau gerokai nudilusios išraižytos monogramos. Smūgiai, atrodė, sklido iš už tos plokštės, arba virš jos, čia iš anapus sienos, čia beveik virš mūsų galvų.

Jei kas panašaus būtų nutikę pirmąją naktį, kaipmat būčiau pagalvojęs apie mirusius vienuolius. Dabar buvau pasiruošęs laukti gyvųjų piktadarybių.

– Kas tai galėtų būti? – paklausiau.

Viljamas atvėrė duris ir nuėjo už krosnies. Smūgiai girdėjosi ir išilgai sienos prie sraigtinių laiptų, tarytum kas būtų įkalintas sienoje arba toje sienos storymėje (tuščioje), kurią galėjai nujausti esant tarp vidinės virtuvės sienos ir išorinės pietinio bokšto sienos.

– Ten kažkas uždarytas, – tarė Viljamas. – Visąlaik svarsčiau, ar į *finis Africae* nėra kito įėjimo šioje pilnoje slaptų kelių Buveinėje. Aišku, yra: iš osarijaus, prieš patenkant į virtuvę, galima atidaryti gabalą

sienos, užkopti viršun laiptais, paslėptais sienos viduje, lygiagrečiais su šiais, ir išeiti tiesiog į užmūrytąjį kambarį.

– Bet kas dabar ten viduje?

– Antrasis asmuo. Vienas sėdi *finis Africae*, antrasis bandė taip pat ten patekti, bet tas pirmasis, matyt, užblokavo abu įėjimus valdantį mechanizmą. Tad lankytojas liko spąstuose. Ir nerimsta, nes toje žarnoje, manau, nedaug yra oro.

– Bet kas jis? Išgelbėkime jį!

– Kas jis, pamatysime vėliau. O išgelbėti galime tik pasinaudodami mechanizmu viršuje, nes nežinome jo paslapties šioje pusėje. Kuo greičiau eime viršun.

Taip ir padarėme. Užkopėme į skriptoriumą, iš ten – į labirintą ir netrukus jau stovėjome pietiniame bokšte. Skubėdamas bent du kartus turėjau stabtelėti, nes tą vakarą pro plyšius pūtusio vėjo srovės šnypšdamos kaip gyvatės rangėsi labirinto takais, šiurendamos ant stalų paskleistus lapus, ir reikėjo delnu saugoti liepsną.

Greit pasiekėme kambarį su veidrodžiu, pasiruošę mūsų laukiančiam kreivų atspindžių žaidimui. Pakėlę žibintus, apšvietėme virš rėmo išrašytus žodžius: *super thronos viginti quatuor*... Mįslė jau buvo įminta: žodis *quatuor* turi septynias raides, reikia spausti *q* ir *r*. Susijaudinęs norėjau pats tai padaryti: skubiai padėjau žibintą ant kambario vidury stovėjusio stalo, bet taip nevykusiai, jog liepsna pradėjo laižyti ten gulėjusios knygos viršelį.

– Atsargiau, kvaily! – sukriokė Viljamas ir užpūtė žibintą. – Nori padegti biblioteką?

Atsiprašiau ir pabandžiau vėl įžiebti liepsną.

– Nesvarbu, – tarė Viljamas. – Pakaks manojo. Paimk jį ir pašviesk, nes užrašas per daug aukštai, tu jo nepasieksi. Paskubėkim.

– O jei viduje yra kas ginkluotas? – paklausiau, kai Viljamas pasistiebęs apgraibomis ieškojo lemtingųjų raidžių, nors buvo pakankamai aukštas, kad pasiektų eilutę iš Apokalipsės.

– Po velnių, šviesk ir nebijok, Dievas su mumis! – atsakė jis man ne itin logiškai. Jo pirštai jau lietė *q* iš *quatuor*, o aš, stovėdamas kiek atokiau, geriau nei jis mačiau, ką jis daro. Jau sakiau, eilučių raidės

atrodė išrėžtos ar įspaustos sienoje: matyt, tos, kurios sudarė žodį *quatuor*, buvo išlietos iš metalo, o už jų sienoje buvo įtaisytas stebuklingas mechanizmas. Nes paspaudus *q* pasigirdo sausas trakštelėjimas, toks pat, koks pasigirdo ir paspaudus *r*. Visas veidrodžio rėmas tarsi šoktelėjo, ir veidrodinis paviršius pasitraukė atgal. Veidrodis buvo durys, kairėje pusėje pakabintos ant vyrių. Viljamas įkišo ranką į plyšį, atsiradusį tarp dešiniosios pusės ir sienos, ir patraukė į save. Durys girgždėdamos atsivėrė į mūsų pusę. Viljamas įsmuko pro jas, o aš iš paskos, aukštai virš galvos iškėlęs žibintą.

Praėjus dviem valandom po Naktinės, baigiantis šeštajai dienai, pačiame nakties į septintąją dieną viduryje, patekome į *finis Africae*.

SEPTINTA DIENA

Septinta diena

NAKTIS

Glaustai atpasakojus visus įstabius dalykus, apie kuriuos čia kalbama, pavadinimas būtų toks pat ilgas kaip ir skyrelis, o tai prieštarauja įprastiems knygų rašymo dėsniams

Stovėjome ant slenksčio kambario, savo forma panašaus į kitus tris septyniakampius belangius kambarius, uosdami stiprų uždarų patalpų bei drėgmės prisigėrusį knygų kvapą. Aukštai iškelto žibinto liepsna apšvietė pirma skliautą, o kai nuleidau jį žemyn ir pasukiojau, blausi šviesa krito ant tolėliau išilgai sienų stovėjusių spintų. Pagaliau kambario viduryje pamatėme lapais nuklotą stalą, o už jo sėdintį pavidalą, kuris, tamsoje nejudėdamas laukė mūsų, jei tik buvo dar gyvas. Viljamas prakalbo dar liepsnai nenušvietus jo veido.

– Laiminga naktis, godotinas Chorche, – tarė jis. – Laukei mūsų?

Žibinto liepsna dabar, mums paėjus kelis žingsnius artyn, išplėšė iš tamsos veidą senio, žvelgiančio į mus tarytum matytų.

– Tai tu, Viljamai iš Baskervilio? – paklausė. – Laukiu tavęs nuo šios dienos popietės, kai čion atėjau prieš Mišparus. Žinojau, kad ateisi.

– O abatas? – paklausė Viljamas. – Tai jis blaškosi po slaptuosius laiptus?

Chorchė kiek padvejojo.

– Jis vis dar gyvas? – nustebo. – Maniau, jam jau bus pritrūkę oro.

– Prieš pradedant kalbą, – tarė Viljamas, – norėčiau jį išlaisvinti. Atidaryk iš šitos pusės.

– Ne, – sunkiai atsiduso Chorchė, – nebegaliu. Mechanizmas valdomas iš apačios, paspaudus plokštelę, o čia suveikia svertas, atveriantis duris štai, už spintos, – ir jis mostelėjo per petį. – Greta spintos matai ratą su svarsčiais, kuriuo mechanizmas valdomas iš viršaus, iš čia. Bet kai išgirdau ratą sukantis – tai buvo ženklas, kad pro apatines duris įėjo Abonė, – patraukiau už virvės, ant kurios kabo svarsčiai, ir ji nutrūko. Dabar kelias užblokuotas iš abiejų pusių, ir niekas nebesuriš šio mechanizmo gijų. Abatas miręs.

– Kodėl jį nužudei?

– Šiandien, pasikvietęs mane, jis pasakė tavo dėka viską supratęs. Bet nežino, ką saugau, – abatas niekada gerai nežinojo bibliotekos lobių nei tikslų. Ir paprašė, kad atskleisčiau tai, ko jis nežino. Jis norėjo, kad *finis Africae* taptų prieinama. Italų būrys pareikalavęs padaryti galą tam, ką jie vadino mano ir mano pirmtakų puoselėjama paslaptim. Juos kaitina godumas naujiems dalykams...

– Ir tu jam pažadėjai, kad ateisi čia ir nutrauksi savo gyvenimo siūlą, kaip nutraukei kitų, idant būtų išgelbėta vienuolyno garbė ir niekas nieko nesužinotų. Pasakei jam, pro kur jis vėliau galės ateiti ir patikrinti, ar viskas padaryta. O pats, priešingai, laukei jo, kad nužudytum. Nemanei, kad jis gali įeiti pro veidrodį?

– Ne, Abonė žemo ūgio, vienas nebūtų pasiekęs kartušo. Nurodžiau jam tą kelią, kurį tik aš vienas žinojau. Juo vaikščiojau daug metų, nes tamsoje taip buvo lengviau. Tereikėjo įeiti į koplyčią ir sekti mirusiųjų kaulais, iki galo.

– Taigi liepei jam ateiti žinodamas, jog jį nužudysi...

– Nebegalėjau juo pasitikėti. Jis bijojo. Išgarsėjo, nes Fosanovoje padėjo nunešti mirusiojo kūną sraigtiniais laiptais. Neteisėta šlovė. Dabar mirė nepajėgęs jais užkopti.

– Tu vaikščiojai jais keturiasdešimt metų. Supratęs, kad anki ir negalėsi ilgiau saugoti bibliotekos, ėmei veikti labai apdairiai. Pasirūpinai, kad abatu būtų išrinktas žmogus, kuriuo galėjai pasitikėti, o bibliotekininku paskirtas Robertas iš Bobijaus, kurį galėjai mokyti kaip tinkamas, o vėliau – Malachijas, kuriam reikėjo tavo pagalbos ir kuris nežengė žingsnio, nepasitaręs su tavim. Keturiasdešimt metų buvai

šio vienuolyno šeimininkas. Tai suprato italų būrys, tai visą laiką kartojo Alinardas, tik niekas jo neklausė, nes manė, kad jis pamišęs, tiesa? Tačiau tu laukei dar manęs ir negalėjai užblokuoti išėjimo pro veidrodį, nes jo mechanizmas įmūrytas sienoje. Kodėl manęs laukei, kodėl buvai toks tikras, kad ateisiu?

Viljamas klausė, bet iš jo balso jautei, jog jis žino atsaką ir laukia jo kaip atpildo už savo sumanumą.

– Jau pirmą dieną žinojau, kad suprasi. Iš tavo balso, iš to, kaip privertei mane kalbėti apie dalykus, apie kuriuos nenorėjau kalbėti. Buvai geresnis už kitus, galėjai viską išaiškinti. Žinai, jog gana pagalvoti ir atkurti savo galvoje kito mintis. Be to, girdėjau, kaip klausinėjai vienuolių, ir visi tavo klausimai buvo teisingi. Tačiau nėkart nepaklausei apie biblioteką, tarytum žinotum visas jos paslaptis. Vieną naktį pabeldžiau į tavo celės duris, bet tavęs ten nebuvo. Neabejojau, kad buvai čia. Iš virtuvės prapuolė du žibintai, girdėjau tarną skundžiantis. O tą dieną nartekse, Severinui atėjus pranešti tau apie knygą, įsitikinau, kad seki mano pėdomis.

– Bet tau pavyko atimti iš manęs knygą. Nuėjai pas Malachiją, nieko nesupratusį. Apimtas pavydo, tas kvailys tebebuvo apsėstas minties, kad Adelmas pagrobė iš jo numylėtąjį Berengarijų, dabar traukė jaunesni kūnai. Jis nesuprato, kuo čia dėtas Venancijus, o tu dar labiau sujaukei jo mintis. Pasakei, kad Berengarijus turėjęs ryšį su Severinu, o atsilygindamas dovanojęs šiam knygą iš *finis Africae*. Tikrai nežinau, ką jam pasakei. Malachijas nuėjo pas Severiną ir apkvaitintas pavydo jį nužudė. Bet neturėjo laiko ieškoti knygos, kurią jam apsakei, nes atėjo raktininkas. Taip buvo?

– Panašiai.

– Bet nenorėjai, kad Malachijas mirtų. Greičiausiai jis niekada nebuvo pažvelgęs į *finis Africae* knygas, pasitikėdamas tavim ir paklusdamas tavo draudimams. Jo pareiga tebuvo kas vakarą uždegti smilkytuvą, kuris atbaidytų galimus smalsuolius. Žoleles duodavo jam Severinas. Todėl tą dieną Severinas ir įsileido jį ligoninėn, tai buvo kasdieninis apsilankymas paimti šviežių žolelių, kurias žolininkas ruošė abato įsakymu. Atspėjau?

– Atspėjai. Nenorėjau, kad Malachijas mirtų. Liepiau jam rasti knygą ir padėti ją čia neatvertus. Pasakiau, kad joje slypi tūkstančio skorpionų galia. O tas kvailys pirmą kartą pasielgė savaip. Nenorėjau jo mirties, jis buvo ištikimas vykdytojas. Nekartok, ką žinai, žinau, kad žinai. Nenoriu ilgiau kurstyti tavo puikybės, pats tuo pasirūpinsi. Šįryt skriptoriume girdėjau tave klausinėjant Bencijų apie *Coena Cypriani*. Buvai per plauką nuo tiesos. Nežinau, kaip tau pavyko įminti veidrodžio mįslę, bet kai sužinojau iš abato, jog užsiminei apie *finis Africae*, buvau tikras, kad netrukus čia susitiksim. Todėl ir laukiau tavęs. Dabar sakyk, ko nori?

– Noriu pamatyti, – atsakė Viljamas, – paskutinįjį rankraštį iš tomo, kuriame, be jo, dar įrištas arabiškas ir siriškas tekstai bei *Coena Cypriani* interpretacija ar transkripcija. Noriu pamatyti tą graikišką kopiją, padarytą arabo arba ispano, kurią tu radai, kai, būdamas Pauliaus iš Riminio padėjėju, išsirūpinai, kad būtum pasiųstas į savo kraštą surinkti gražiausių Leono iš Kastilijos Apokalipsės rankraščių. Tas laimikis išgarsino tave šiame vienuolyne, tapai gerbiamu žmogum ir gavai bibliotekininko vietą, nors ji pelnytai priklausė Alinardui, dešimt metų už tave vyresniam. Noriu pamatyti tą graikišką kopiją, surašytą ant lininio popieriaus, tuomet buvusio didele retenybe ir gaminamo Sile, netoli Burgo, tavo gimtinės. Noriu pamatyti knygą, kurią perskaitęs atnešei čia, nenorėdamas, kad kiti ją skaitytų, ir paslėpei čia labai gudriai apsaugodamas, nes nenorėjai jos sunaikinti, toks žmogus kaip tu nenaikina knygų, o tik globoja jas ir rūpinasi, kad niekas kitas jų nepaliestų. Noriu pamatyti antrąją Aristotelio „Poetikos“ knygą, tą, kurią visi mano esant prarastą amžiams ar niekada neparašytą ir kurios tu saugai gal vienintelę kopiją.

– Viljamai, koks nuostabus bibliotekininkas galėjai būti, – tarė Chorchė, o jo balse skambėjo apgailestavimas ir susižavėjimas. – Taigi, viską žinai. Prieik, tavo stalo pusėje stovi suoliukas. Sėsk, štai tavo apdovanojimas.

Viljamas atsisėdo, padėjo ant stalo mano paduotą žibintą, nušviesdamas Chorchės veidą iš apačios. Senis paėmė priešais gulėjusį tomą ir pastūmė Viljamui. Atpažinau viršelį: buvo tai tas pats, kurį atverčiau ligoninėje, manydamas, kad tai arabiškas rankraštis.

– Dabar skaityk, sklaidyk lapus, Viljamai, tu nugalėjai, – tarė Chorchė.

Viljamas žiūrėjo į knygą, bet nelietė jos. Iš abito išsitraukė porą pirštinių, ne savo, su nupjautais pirštais, o tų, kurias buvo apsimovęs Severinas, kai radom jį mirusį. Lėtai atvertė sunykusį ir trapų viršelį. Prisiartinau ir pažvelgiau jam per petį. Chorchė savo jautriausia klausa išgirdo mano sukeltą šlamesį ir tarė:

– Tu taip pat čia, berniuk? Leisiu ir tau paskaityti... vėliau.

Viljamas greitai peržvelgė pirmus lapus.

– Pagal katalogą – tai arabiškas rankraštis apie kažkokio kvailio posakius, – tarė. – Kas jame sakoma?

– O, tai paikos bedievių legendos, ten teigiama kvailius mokant sakyti šmaikščias mintis, kurios stebina net bedievius dvasininkus bei žavi jų kalifus...

– Antrasis – siriškas rankraštis, pagal katalogą – egiptiečių knygos apie alchemiją vertimas. Kodėl jis surištas čia, kartu su šiais rankraščiais?

– Tai trečiojo mūsų eros amžiaus egiptiečių veikalas. Siejasi su kitu darbu, tik mažiau pavojingas. Niekas neklausytų Afrikos alchemiko svaičiojimų. Jis priskiria pasaulio sutvėrimą dieviškajam juokui... – Ir jis, pakėlęs galvą, ėmė skaityti iš atminties, stebėtinai aiškiai, kaip tas, kuris štai jau keturiasdešimt metų kartoja sau dalykus, perskaitytus dar tada, kai turėjo regėjimo dovaną. – Vos Dievui nusijuokus, gimė septyni dievai, kurie valdė pasaulį; Jam prapliupus juoku, stojo šviesa, antrą kartą nusijuokus, radosi vanduo, o septintąją dieną juokiantis, radosi dvasia... Kvailystės. Kaip ir po jo įrištas rankraštis, parašytas vieno iš begalės kvailių, pradėjusių komentuoti *Coena*... Bet ne šitie tekstai domina tave.

Viljamas, greitai pervertęs lapus, pasiekė graikišką tekstą. Iškart pamačiau, kad jo lapai buvo iš kitos, minkštesnės, medžiagos, pirmasis kone išplėštas, dalis paraštės iškramtyta, nusėtas blyškiomis dėmėmis, kokias laiko tėkmė ir drėgmė paprastai palieka knygose. Viljamas perskaitė pirmas eilutes, iš pradžių graikiškai, po to išvertė į lotynų kalbą ir tęsė šia kalba, kad ir aš galėčiau suprasti, kaip prasideda ši lemtingoji knyga.

Pirmojoje knygoje kalbėjome apie tragediją ir tai, kaip ji, sukeldama gailestį ir baimę, veda prie jausmų apvalymo. Kaip ir žadėjome, dabar pakalbėsime apie komediją (taip pat satyrą ir farsą) ir tai, kaip sukeldama pasitenkinimą tuo, kas juokinga, ji veda prie šios aistros apvalymo. O kad šią aistrą verta svarstyti, jau sakėme knygoje apie sielą, nes iš visų gyvūnų tik žmogus gali juoktis. Apibrėšime tad, kokios rūšies veiksmus mėgdžioja komedija, paskui išnagrinėsime būdus, kuriais komedija sukelia juoką, o būdai šie yra veiksmai ir kalba. Parodysim, kaip juokingi veiksmai kyla iš sulyginimo geresnio su blogesniu ir, priešingai, iš klastos, iš negalimo dalyko ir iš gamtos dėsnių laužymo, iš netinkamo ir nenuoseklaus, iš veikėjų pažeminimo, iš komiškų ir vulgarių pantomimų, iš disharmonijos, iš mažiau deramų dalykų pasirinkimo. Parodysim, kaip juokinga kalba kyla iš dviprasmybės panašių žodžių, reiškiančių skirtingus dalykus, ir skirtingų – reiškiančių panašius dalykus, iš plepumo ir pasikartojimo, iš žodžių žaismo, iš deminutyvų, iš tarties klaidų ir barbarizmų...

Viljamas vertė sunkiai, ieškodamas reikiamų žodžių, kartkartėmis stabtelėdamas. Versdamas jis šypsojosi, tarsi atpažintų dalykus, kuriuos tikėjosi rasti. Garsiai perskaitė pirmą lapą, o paskui nutilo, lyg toliau jo nedomintų, greit pervertė kitus lapus, bet staiga pajuto pasipriešinimą, nes ties paraštės kraštu ir išilgai viršutinės dalies lapai buvo sulipę vienas su kitu, kaip atsitinka, kai drėkdamas ir irdamas popierius tampa tarytum lipnia koše. Chorchė išgirdo nutilus sklaidomų lapų šlamesį ir paragino Viljamą.

– Skaityk toliau, versk lapus. Ji tavo, tu nusipelnei jos.

Viljamas nusijuokė, atrodė, kad jam be galo smagu.

– Tikėjai, kad esu įžvalgus, Chorche! Netiesa. Tu nematai, bet mano rankos pirštinėtos. Tokiais suvaržytais pirštais negaliu atplėšti lapų vieno nuo kito. Turėčiau tęsti plikomis rankomis, laižydamas pirštus, kaip turėjau daryti šįryt skaitydamas skriptoriume, kai netikėtai man paaiškėjo ir ši paslaptis, ir turėčiau šitaip versti lapus, kol pakankamas kiekis nuodų patektų man į burną. Kalbu apie nuodus, kuriuos tu prieš daug metų pavogei iš Severino laboratorijos, jau tuomet sunerimęs, nes išgirdai kažką skriptoriume domintis *finis Africae*, arba prarastą-

ja Aristotelio knyga, arba ir vienu, ir kitu. Manau, tu ilgai saugojai buteliuką, nutaręs juo pasinaudoti, kai tik pajusi pavojų. Ir pajutai jį prieš kelias dienas, tuomet, kai Venancijus priartėjo prie šios knygos temos ir kai Berengarijus, lengvabūdis, garbėtroška, siekiąs padaryti įspūdį Adelmui, pasirodė mažiau patikimas, nei kad tikėjaisi. Tuomet atėjai ir paspendei savo spąstus. Pačiu laiku, nes po kelių dienų Venancijus atėjo čia, paėmė knygą ir karštligiškai ėmė ją skaityti, jausdamas kone fizinį alkį. Bet netrukus pasijuto blogai ir puolė virtuvėn ieškoti pagalbos, kur mirė. Klystu?

– Ne, tęsk.

– Toliau labai paprasta. Berengarijus aptiko Venancijaus kūną virtuvėje, išsigando galimo tyrimo, nes juk Venancijaus atsiradimas Buveinėje nakties metu buvo jo, Berengarijaus, ankstesnio prisipažinimo Adelmui pasekmė. Nežinodamas, ką daryti, užsimetė kūną ant pečių ir nunešęs įmetė į kubilą su krauju tikėdamasis, jog visi patikės, kad šis nuskendo.

– Iš kur žinai, kaip viskas vyko?

– Žinai tai ir tu, mačiau, kaip elgeisi Berengarijaus celėje radus kraujuoto audinio atraižą. Ta atraiža, įmetęs Venancijų į kraujo kubilą, jis neapdairiai nusišluostė rankas. Tačiau Berengarijus dingo, o dingti jis galėjo tik kartu su knyga, sudominusia taip pat ir jį. Tu laukei, kad jį rastų ne kraujuotą, o nunuodytą. Toliau viskas aišku. Severinas randa knygą, nes Berengarijus skaito ją ligoninėje pasislėpęs nuo smalsių akių. Malachijas, tavo sukurstytas, nužudo Severiną ir miršta, kai grįžęs čionai trokšta sužinoti, kas gi draudžiamo yra knygoje, dėl kurios jis tapo žudiku. Taip aiškėja visos mirtys... Koks kvailys...

– Kas?

– Aš. Vienas Alinardo sakinys įtikino mane, kad nusikaltimų seka atitinka septynių Apokalipsės trimitų seką. Kruša Adelmui, nors tai buvo savižudybė. Kraujas Venancijui, nors tai buvo keista Berengarijaus mintis; vanduo pačiam Berengarijui, nors tai buvo tik atsitiktinumas; trečioji dangaus dalis Severinui, nors Malachijas smogė dangaus sfera tik todėl, kad ji buvo po ranka. Ir pagaliau Malachijo skorpionai... Kodėl pasakei jam, jog knygoje slypi tūkstančio skorpionų galia?

– Dėl tavęs. Alinardas atskleidė man savo mintį, vėliau išgirdau kažką kalbant, jog ir tau ji pasirodė įtikinama... Tuomet patikėjau, kad šias mirtis valdo dieviškasis planas, o aš už jį neatsakau. Todėl ir pasakiau Malachijui, kad, jei smalsaus, nukentės pagal tą patį dieviškąjį planą, kaip iš tiesų ir įvyko.

– Taigi... susikūriau neteisingą planą, aiškinantį kaltojo veiksmus, o kaltasis prie jo prisitaikė. Tačiau kaip tik tas neteisingas planas ir padėjo man aptikti tavo pėdsakus. Mūsų dienomis visi apsėsti Jono knygos, bet tu man pasirodei tas, kuris daugiausia apie ją mąsto, ir ne dėl tavo spekuliacijų apie Antikristą, bet todėl, kad esi kilęs iš krašto, kuriame gimė nuostabiausios Apokalipsės. Vieną dieną man pasakė, jog gražiausius šios knygos rankraščius, esančius bibliotekoje, atnešei tu. Vėliau Alinardas svaičiojo apie kažkokį paslaptingą priešą, nuvykusį ieškoti knygų į Silą (sudomino mane jo pasakymas, kad tas prieš laiką pasitraukė šešėlių karalystėn; tuomet galėjai pamanyti jį turint omeny, jog anas mirė būdamas jaunas, tačiau kalbėjo jis apie tavo aklumą). Silas yra netoli Burgo, šį rytą kataloge radau daug knygų, susijusių su ispaniškomis apokalipsėmis, atsiradusių bibliotekoje tuo laikotarpiu, kai po Pauliaus iš Riminio tu tapai ar turėjai tapti bibliotekininku. Tarp jų buvo ir ši knyga. Bet negalėjau tvirtai tikėti savo spėjimais, kol nesužinojau, kad pavogtoji knyga surašyta ant lininio popieriaus. Tuomet prisiminiau Silą, ir jau buvau tikras. Aišku, pamažu bręstant minčiai apie šią knygą ir jos nuodingąją galią, nyko mintis apie apokaliptinį planą, bet negalėjau suprasti, kodėl ir knyga, ir trimitų seka veda prie tavęs, geriau supratau knygos istoriją, kai eidamas apokaliptinio rezginio pėdsakais buvau priverstas galvoti apie tave ir tavo kalbas apie juoką. Net šį vakarą, jau netikėdamas apokaliptine schema, spyriausi, kad būtų stebimos arklidės, kur manęs laukė šeštasis trimitas, ir kaip tik ten visai atsitiktinai Adsas pakišo man įėjimo į *finis Africae* raktą.

– Nesuprantu tavęs, – tarė Chorchė. – Didžiuojiesi, galėdamas man parodyti, kaip per savo protavimą pasiekei mane, tačiau tuo pat metu parodai, jog pasiekei tikslą sekdamas klaidingu protavimu. Ką nori tuo pasakyti?

– Tau – nieko. Esu sutrikęs, tik tiek. Bet nesvarbu. Esu čia.

– Viešpats užgrojo septyniais trimitais. O tu net savo paklydime išgirdai silpną šio garso aidą.

– Šitai tu jau sakei savo vakarykščiame pamoksle. Bandai įtikinti save, kad visa ta istorija vyko pagal dievišką planą, pats nuo savęs norėdamas nuslėpti, kad esi žudikas.

– Aš nieko nenužudžiau. Kiekvienas krito dėl savo lemties ir dėl savo nuodėmių. Aš tebuvau įnagis.

– Vakar sakei, jog ir Judas tebuvo įnagis. Bet jis buvo prakeiktas.

– Sutinku, ir man gresia prakeiksmas. Viešpats suteiks man nuodėmių atleidimą, nes žino, jog veikiau Jo šlovei. Mano pareiga buvo saugoti biblioteką.

– Dar prieš kelias akimirkas buvai pasiryžęs nužudyti taip pat ir mane, ir šį berniuką...

– Esi įžvalgesnis, bet ne geresnis už kitus.

– O kas nutiks dabar, kai aš atskleidžiau tavo pinkles?

– Pamatysim, – atsakė Chorchė. – Man nereikia tavo mirties. Gal man pavyks tave įtikinti. Verčiau pasakyk, kaip supratai, kad tai susiję su antrąja Aristotelio knyga?

– Taip, nebūtų man pakakę tavo anatemų prieš juoką, nei to trupučio, kurį žinojau apie tavo pokalbį su kitais. Padėjo kai kurios Venancijaus paliktos pastabos. Iš pradžių nesupratau, ką jos reiškia. Bet ten buvo užuominų apie begėdišką akmenį, kuris ritasi per lygumą, apie cikadas, svirpiančias iš po žemių, apie godotinus figmedžius. Kažką panašaus jau buvau skaitęs ir šiomis dienomis pasitikrinau. Tai pavyzdžiai, Aristotelio pateikti pirmojoje „Poetikos" knygoje, taip pat „Retorikoje". Paskui atsiminiau Izidorių iš Sevilijos apibrėžiant komediją kaip kažką, kas pasakoja apie *stupra virginum et amores meretricum*[1]... Pamažėle mano mintyse ryškėjo šios antrosios knygos apmatai, tokios, kokia ji turėtų būti. Galėčiau kone visą ją tau atpasakoti, nė neskaitydamas lapų, skirtų man nunuodyti. Komedija gimsta *komai*, arba valstiečių, kaimuose, kaip žaismingos iškilmės po puotos ar šventės. Ji pasakoja ne apie žymius ir galingus žmones, o niekingas ir juo-

[1] stupra virginum... – nekaltų mergaičių prievartavimą ir paleistuvių meiles

kingas, tačiau nepavojingas būtybes, ir nesibaigia pagrindinių veikėjų mirtimi. Juoką sukelia atskleisdama paprastų žmonių trūkumus bei ydas. Aristotelis polinkį juoktis matė kaip gerą dalyką, gėrio jėgą, galinčią per šmaikščias mįsles ir nelauktas metaforas turėti ir pažintinę vertę, nors skelbiančią dalykus, skirtingus nuo tų, kokie jie yra tarytum meluojant, o iš tiesų įpareigojančią geriau įsižiūrėti ir sakyti: štai kaip iš tikro yra, o aš to nežinojau. Tiesos siekiama vaizduojant žmones ir pasaulį blogesnius, nei jie yra ar tikėjome juos esant, šiaip ar taip, blogesnius, nei vaizdavo juos herojinės poemos, tragedijos, šventųjų gyvenimai. Taip?

– Panašiai. Atkūrei ją skaitydamas kitas knygas?

– Prie daugelio iš jų dirbo Venancijus. Manau, Venancijus jau kuris laikas ieškojo šios knygos. Greičiausiai perskaitė kataloge nuorodas, kurias perskaičiau ir aš, ir įsitikino, jog būtent ta yra jo ieškoma knyga. Bet nežinojo, kaip patekti į *finis Africae*. Kai nugirdo Berengarijų kalbantis apie tai su Adelmu, puolė tarytum šuo kiškio pėdsaku.

– Taip ir buvo, tuojau tai supratau. Ir supratau atėjus laikui ginti biblioteką nagais ir dantimis...

– Sutepei ją nuodais. Turėjo tai būti sunku... tamsoje.

– Mano rankos dabar mato geriau nei tavosios. Iš Severino paėmiau ir teptuką. Ir aš mūvėjau pirštines. Tai buvo puiki mintis, tiesa? Nelengvai ją perpratai...

– Taip. Aš galvojau apie painesnį mechanizmą, apie užnuodytą dantį ar ką nors panašaus. Turiu pasakyti, kad tavo sprendimas tiesiog pavyzdinis, auka nuodijasi pati lygiai tiek, kiek trokšta skaityti...

Tada suvokiau, ir kūnu perbėgo šiurpas, jog šiedu vyrai, susirėmę mirtinoje kovoje, tą akimirką žavėjosi vienas kitu, tarytum kiekvienas būtų veikęs tik tam, kad sulauktų kito pagyrimo. Galvoje švystelėjo mintis, jog bjaurios Berengarijaus suktybės, kad suviliotų Adelmą, ar paprasti ir natūralūs mostai, kuriais mergaitė sužadino mano aistrą ir geismą, tėra niekai, palyginus su klasta ir beprotišku apsukrumu nugalint kitą, palyginus su ta vilione, kurią dabar mačiau ir kuri tęsėsi septynias dienas, kai kiekvienas iš jų tarytum skyrė vienas kitam slap-

tus pasimatymus ir kiekvienas slapta siekė kito pripažinimo, nors jo bijojo ir nekentė.

– Dabar pasakyk man, – kalbėjo Viljamas, – kodėl? Kodėl saugojai tą knygą labiau už kitas? Kodėl slėpei, nors ir ne nusikaltimo kaina, nekromantijos traktatus, lapus, kuriuose galbūt burnota prieš Dievą, bet būtent dėl šių lapų pasmerkei savo brolius ir save patį? Yra tiek daug kitų knygų, kalbančių apie komediją, ir dar daugiau tų, kuriose liaupsinamas juokas. Kodėl kaip tik šita baugino tave?

– Ji parašyta Filosofo. Kiekviena iš šio žmogaus knygų sunaikino dalį išminties, kurią krikščionybė kaupė šimtmečiais. Bažnyčios tėvai pasakė tai, ką derėjo žinoti apie Žodžio galią, bet vos Boecijus pakomentavo Filosofą, dieviškoji Žodžio paslaptis virto žmogiškąja kategorijų ir silogizmo parodija. Pradžios knyga skelbia tai, ką dera žinoti apie pasaulio sandarą, bet tereikėjo atrasti Filosofo fizikos knygas, kad į Visatą būtų pažvelgta per bukos ir lipnios materijos prizmę ir arabas Averojus beveik įtikintų visus pasaulio amžinybe. Žinojome viską apie dieviškuosius vardus, o Abonės palaidotas dominikonas – Filosofo sugundytas – naujai įvardijo juos eidamas puikybės pilnais prigimtinės išminties keliais. Todėl kosmosas, kuris pagal Areopagitą apsireikšdavo tam, kas mokėjo žvelgti į viršų, į pirminės pavyzdinės priežasties švytinčią kaskadą, tapo sankaupa žemiškųjų ženklų, nuo kurių atsispiriama siekiant nusakyti abstrakčią jėgą. Pirma žiūrėjome į dangų, tik kartkartėmis malonėdami mesti rūstų žvilgsnį į materijos purvą, o dabar žiūrime į žemę ir tikime į dangų pagal žemės liudijimą. Kiekvienas Filosofo žodis, kuriuo dabar prisiekia ir šventieji, ir popiežiai, apvertė pasaulio atvaizdą aukštyn kojom. Bet jis neapvertė Dievo atvaizdo. Jei ši knyga taptų... būtų tapusi laisvo aiškinimo objektu, būtų peržengtos visos ribos.

– Kas taip įbaugino tave kalboje apie juoką? Negali sunaikinti juoko, sunaikinęs šią knygą.

– Ne, tikrai negaliu. Juokas yra mūsų kūno silpnybė, sugedimas, tuštybė. Jis yra pramoga kaimiečiui, girtuoklio palaidumas, net ir Bažnyčia išmintingai paskyrė laiką šventėms, karnavalui, mugei – toms nedorybėms, kurios slopina nuotaikas ir sulaiko nuo kitų geismų ir kitų

troškimų... Bet juokas yra niekingas dalykas, gynyba paprastiems žmonėms, praradusi šventumą liaudžiai skirta paslaptis. Taip pat ir apaštalas kalbėjo: verčiau vesti, nei sudegti. Verčiau pasisotinę, ištuštinę ąsočius ir taures juokitės ir mėgaukitės savo sukurtomis dieviškosios tvarkos parodijomis, nei maištaukite prieš Dievo sukurtą tvarką. Rinkite kvailių karalių, pasinerkite asilo ir meitėlio liturgijoje, žaiskite savo saturnalijas aukštyn kojom... Bet čia... čia... – dabar Chorchė daužė pirštu per stalą greta priešais Viljamą gulėjusios knygos, – čia apverčiama juoko funkcija, jis prilyginamas menui, jam atveriamos mokytų žmonių pasaulio durys, jis paverčiamas filosofijos ir išdavikiškos teologijos objektu... Vakar matei, kaip prasčiokai gali suvokti ir įgyvendinti pačias baisiausias erezijas paneigdami ir Dievo, ir gamtos įstatymus. Tačiau bažnyčia gali pakęsti erezijas prasčiokų, pasmerkiančių save, naikinamų savo nežinojimo. Nemokšiškas Dolčino ir jo sekėjų pamišimas niekuomet nesugriaus dieviškosios tvarkos. Jis skelbė smurtą ir nuo smurto mirė nepalikdamas nė pėdsako, viskas baigėsi taip, kaip baigiasi karnavalas, ir nesvarbu, kad šventės metu žemėje trumpai garbinamas apverstas pasaulis. Tereikia, kad veiksmas netaptų ženklu, kad ta liaudies kalba nebūtų išversta į lotynų. Juokas išlaisvina kaimietį iš velnio baimės, nes kvailių šventėje ir velnias yra vargšas ir kvailas, taigi suvaldomas. Bet ši knyga būtų galėjusi mokyti, kaip išsilaisvinti iš velnio baimės. Kai juokiasi, o vynas gargaliuoja jo gerklėj, kaimietis jaučiasi šeimininku, nes apvertė aukštyn kojom nuosavybės ryšius; bet ši knyga būtų galėjusi atskleisti mokytiems žmonėms meistriškas, taigi ir deramas, išmones, kuriomis jie galėtų įteisinti tą apvertimą. Tuomet tas, kas neapgalvotame kaimiečio moste tėra, laimė, tik pilvo veikla, virstų proto veikla. Tai, kad juokas būdingas žmogui, yra mūsų, nusidėjėlių, ribotumo ženklas. Bet kiek pagedusių protų, tokių kaip tavo, iš šios knygos išvestų kraštutinį silogizmą – kad juokas yra žmogaus tikslas! Juokas kurį laiką nuslopina kaimiečio baimę. Bet įstatymai veikia per baimę, kurios tikrasis vardas yra nuolankumas Dievui. O iš šios knygos galėtų rastis liuciferiška žiežirba, kuri visame pasaulyje sukeltų naują gaisrą, ir juokas būtų palaikytas nauju menu, kurio nežinojo net Prometėjas, menu, skirtu

nugalėti baimę. Kaimiečiui, kai jis juokiasi, nerūpi mirtis: tačiau paskui, praėjus palaidumui, liturgija pagal dieviškąjį planą ir vėl įkvepia jam mirties baimės jausmą. O ši knyga būtų galėjusi pagimdyti naują ir pragaištingą troškimą sunaikinti mirtį išsivaduojant iš baimės. Kas būtume mes, nusidėjėliai, be baimės – galbūt pačios įžvalgiausios ir meiliausios iš visų Dievo dovanų? Ištisus amžius daktarai ir tėvai skleidė kvapnias švento pažinimo mokslo esencijas, idant per mintis apie tai, kas yra aukšta, išganytų niekingumą ir pagundą to, kas yra žema. O ši knyga, pateisindama komediją, satyrą ir farsą kaip vaistą, per trūkumų, ydų, silpnybių atskleidimą apvalantį nuo aistrų, paskatintų netikruosius išminčius mėginti išganyti (tikrai velniškas apvertimas!) tai, kas aukšta, priimant tai, kas žema. Iš šios knygos galėtų kilti mintis, jog žmogus žemėje gali norėti (kaip kad siūlo tavo Bekonas kalbėdamas apie natūraliąją magiją) gausybės rago krašto gėrybių. Bet kaip tik to nedera ir negalima turėti. Pažvelk į vienuoliukus, begėdiškai skaitančius bjauriai juokingą „Coena Cypriani" parodiją. Koks velniškas Šventojo Rašto iškreipimas! Betgi jie, tai darydami, žino, kad elgiasi blogai. Tačiau nuo tos dienos, kai Filosofo žodis pateisins nedorus ištvirkusios vaizduotės marginalinius žaidimus, tai, kas buvo pakraščiuose, tikrai sušoks į vidurį, ir iš vidurio neliks nė pėdsako! Dievo tauta virs pabaisų, iššokusių iš *terra incognita* gelmių suėjimu, o žinomo pasaulio pakraščiai taps krikščioniškosios imperijos širdim, arimaspai sės Petro sostan, blemai užplūs vienuolynus, o nykštukai storais pilvais ir milžiniškom galvom ims saugoti biblioteką! Tarnai diktuos įstatymus, mes (taip pat ir tu) turėsime paklusti visiškai įstatymų stokai. Graikų filosofas (kurį tavasis Aristotelis cituoja čia kaip savo bendrą ir niekingą *auctoritas*) sako, kad reikia išsklaidyti priešininkų rimtumą juoku, o priešininkų juoką – rimtumu. Mūsų tėvai apdairiai pasirinko: jei juokas yra liaudies malonumas, jos palaidumą privalu tramdyti, ją privalu žeminti ir įbauginti griežtumu. Liaudis neturi būdų sutaurinti savo juoką taip, kad taptų jis įrankiu prieš ganytojų, turinčių vesti ją į amžinąjį gyvenimą, rimtumą ir saugotų nuo pilvo, *pudenda*, apsirijimo ir bukų geismų pagundų. Bet jei vieną dieną kas nors, mojuodamas Filosofo žodžiais, taigi kalbė-

damas kaip filosofas, pavers juoko meną tauriu ginklu, jei įtikinimo retoriką pakeis išjuokimo retorika, jei kantrų išganymo paveikslų kūrimą pakeis skubotas visų švenčiausių ir labiausiai gerbiamų paveikslų naikinimas ir darkymas – tą dieną taip pat ir tu, ir visa tavo išmintis, Viljamai, būsit sutriuškinti!

– Kodėl? Kovočiau supriešindamas savo įžvalgumą su kito įžvalgumu. Būtų tai geresnis pasaulis už tą, kuriame Bernardo Gi ugnis ir įkaitinta geležis nužemina Dolčino ugnį ir įkaitintą geležį.

– Tuomet tu pats pakliūtum į velnio žabangus. Kovotum priešingoje Armagedono lauko, kur įvyks galutinis mūšis, pusėje. Bet iki tos dienos Bažnyčia privalės ir vėl išmokti primesti kovai savo taisykles. Nebaugina mūsų piktžodžiavimas, nes net ir Dievo prakeiksmuose atpažįstame iškreiptą Jahvės, prakeikiančio sukilusius angelus, pykčio atvaizdą. Nebaugina mūsų smurtas tų, kurie žudo ganytojus kažkokio įsivaizduojamo atsinaujinimo vardan, nes yra tai tas pats smurtas, kuriuo kunigaikščiai bandė sunaikinti Izraelio tautą. Nebaugina mūsų donatisto žiaurumas, bogomilo gašlumas, išpuikęs albigiečio tyrumas, flagelanto kraujo troškimas, Laisvosios dvasios brolio skelbiamas blogio kvaitulys: pažįstame juos visus ir žinome jų nuodėmių šaknis, kurios yra mūsų šventumo šaknys. Jos nebaugina mūsų, ir žinome, kaip jas sunaikinti, maža to, žinome, kaip leisti susinaikinti joms pačioms, įžūliai iškeliančioms į viršūnes tą mirties geismą, kuris gimsta jų nadyro bedugnėse. Jų egzistavimas mums netgi brangus, jis įrašytas Dievo plane, nes jų nuodėmė žadina mūsų dorą, jų piktažodžiavimas skatina mūsų šlovinimo giesmę, jų padrikas atgailavimas tvarko mūsų polinkį aukotis, jų bedieviškumo dėka nušvinta mūsų dievobaimingumas, kaip buvo reikalingas ir požemių kunigaikštis, idant geriau nušvistų šlovė Dievo – visų vilčių pradžios ir pabaigos. Bet jei vieną dieną – ir ne kaip išimtis liaudžiai, o kaip mokslo vyrų teisė, patikėta nesunaikinamam Rašto liudijimui, – taptų priimtinas, atrodytų taurus ir laisvas, ne mechaniškas išjuokimo menas, jei vieną dieną kas nors galėtų tarti (ir būti išklausytas): aš juokiuosi iš įsikūnijimo. Tuomet nebeturėtume ginklų sustabdyti tą piktažodžiavimą, nes jis surinktų visas tamsias kūniškosios materijos jėgas, tas, kurios patvirtinamos bezdant ir riaugėjant,

riaugėjimas ir bezdėjimas pasiglemžtų sau teisę, kurią turi tik siela, – dvelkti kur tinkamiems!

– Likurgas pastatydino juokui paminklą.

– Perskaitei tai Kloricijaus knygoje, kur jis mėgina teisinti mimus, kaltinamus bedievyste, ir pasakoja, kaip vienas medikas išgydė ligonį, padėjęs jam nusijuokti. Tačiau kam reikėjo jį gydyti, jei Dievas jau buvo nubrėžęs jo žemiškosios dienos baigtį?

– Nemanau, kad jis išgydė ligą. Jis išmokė jį juoktis iš ligos.

– Liga neišvaroma. Ji sunaikinama.

– Kartu su ligonio kūnu.

– Jei reikia.

– Tu esi velnias, – tarė Viljamas.

Chorchė tarytum nesuprato. Jei nebūtų jis buvęs aklas, pasakyčiau, kad pažvelgė į savo pašnekovą nuostabos kupinomis akimis.

– Aš? – paklausė.

– Taip. Tau melavo. Velnias nėra materijos esmė. Velnias yra sielos arogancija, tikėjimas be šypsenos, tiesa, kuria niekuomet nesuabejojama. Velnias yra niūrus, nes žino, kur eina, ir kur beeitų, visada ateina ten, iš kur išėjęs. Tu esi velnias ir kaip velnias gyveni šešėlių karalystėje. Jei norėjai mane įtikinti, tau nepavyko. Nekenčiu tavęs, Chorche, ir jei galėčiau, pervesčiau per plokštikalnę nuogą, su paukščio plunksnomis užpakalio skylutėje, veidu, išpaišytu kaip juokdario, kad visas vienuolynas juoktųsi iš tavęs ir jau nebebijotų. Norėčiau ištepti tave medum, o paskui išvolioti pūkuose, ir vedžioti už pasaitėlio po muges, visiems sakydamas: šitas jums skelbė tiesą ir kalbėjo, jog tiesa turi mirties skonį, o jūs tikėjote ne jo žodžiais, bet apniukusiu veidu. Dabar sakau jums, kad iš visų galimybių sūkurio Dievas ir jums leidžia įsivaizduoti pasaulį, kuriame buvęs tiesos aiškintojas yra ne kas kitas, kaip tik netašytas stuobrys, kartojantis išmoktus žodžius.

– Tu esi blogesnis už velnią, minorite, – atsakė jam Chorchė. – Esi juokdarys, kaip ir jus pagimdęs šventasis. Esi kaip tavasis Pranciškus, kuris *de toto corpore fecerat linguam*[1], kuris sakydamas pamokslą

[1] de toto corpore... – iš viso kūno buvo padaręs liežuvį

elgėsi kaip pajacas, kuris gėdino šykštuolį duodamas jam aukso monetą, kuris menkino seserų pamaldumą vietoj pamokslo sakydamas *Miserere*, kuris elgetavo ir paėmęs medžio gabalą mėgdžiojo griežiantį smuiku, kuris persirengdavo valkata, kad sugėdytų rajūnus brolius, kuris nuogas krisdavo į sniegą, kalbėjo su gyvuliais ir žolėmis, net Gimties paslaptį paversdavo kaimo vaidinimu, šaukdavo Betliejaus ėriuką mėgdžiodamas avies mekenimą... Gera mokykla... Ar ne minoritas buvo tas brolis Diotislavis iš Florencijos?

– Taip, – nusišypsojo Viljamas. – Tas pats, kuris nuėjęs į pamokslautojų vienuolyną tarė nepriimsiąs maisto, kol nebus jam duotas gabalėlis brolio Jono tunikos, idant galėtų saugoti jį kaip relikviją, o gavęs nusišluostė juo užpakalį ir įmetęs į išmatų duobę žalga suko po mėšlą šaukdamas: vaje, broliai, padėkite, išvietėje pamečiau šventojo relikviją!

– Atrodo, ši istorija tave linksmina. Gal nori papasakoti ir apie kitą minoritą, brolį Paulių Milemoską, kuris vieną dieną atsigulė kiek ilgas ant ledo, o miesto gyventojai tyčiojosi iš jo, ir vienas jų paklausė, ar nenorėtų turėti po savim ko geresnio, o jis atkirto: „taip, tavo žmoną..." Štai taip jūs ieškote tiesos.

– Šventasis Pranciškus mokė žmones pažvelgti į daiktus iš kitos pusės.

– Bet mes jus perauklėjome. Matei vakar savo brolius. Jie grįžo į mūsų gretas, ir jau nekalba kaip prasčiokai. Prasčiokai visai neturėtų kalbėti. Ši knyga būtų pateisinusi mintį, kad prasčiokų kalba galima perteikti išmintį. Tam reikėjo sutrukdyti, ir aš tai padariau. Tu sakai, kad esu velnias. Netiesa. Buvau Dievo ranka.

– Dievo ranka tveria, ne slepia.

– Yra ribos, kurių negalima peržengti. Dievas norėjo, kad ant kai kurių lapų būtų parašyta: *hic sunt leones*.

– Dievas sutvėrė taip pat ir pabaisas. Taip pat ir tave. Ir nori, kad kalbėtume apie viską.

Chorchė ištiesė drebančias rankas ir patraukė prie savęs knygą. Jis neužvertė jos ir neapsuko, kad Viljamas ir toliau galėtų skaityti, kas joje parašyta.

– Kodėl, – tarė, – Jis leido šiam tekstui išnykti ir paliko tik vieną jo kopiją ir kodėl leido, kad tos kopijos kopija, nežinia kur dingusi, ilgus metus būtų bedievio rankose, nemokėjusio graikiškai, o paskui gulėtų apleista ir uždaryta senoje bibliotekoje, kur mane, o ne tave atvedė Apvaizda, kad rasčiau ją ir paimčiau su savimi, ir vėl ilgiems metams paslėpčiau? Aš žinau, tarytum būčiau matęs parašyta deimantinėmis raidėmis, lyg matyčiau savo akimis, kurios mato tai, ko nematai tu, žinau, jog tokia buvo Viešpaties valia, ir sulig ja veikiau. Vardan Tėvo, Sūnaus ir Šventosios Dvasios, amen.

Septinta diena

NAKTIS

Kyla visuotinis gaisras ir dėl dorybių pertekliaus laimi pragaro jėgos

Senis nutilo. Abu jo delnai gulėjo ant knygos, tarsi glostytų ją ar lygintų jos lapus, kad galėtų geriau juos perskaityti, ar gintų nuo grobuoniškų kieno nors nagų.

– Bet viskas perniek, – tarė jam Viljamas. – Dabar baigta, radau tave, radau knygą, o kiti mirė bergždžiai.

– Ne, – tarė Chorchė. – Gal tik jų buvo per daug. Jei tau reikėjo įrodymo, kad ši knyga prakeikta, gavai jį. O kad nebūtų jie mirę bergždžiai, dar viena mirtis nebus per daug.

Tai taręs, jis savo išdžiūvusiomis, kone perregimomis rankomis pradėjo lėtai plėšti minkštus knygos lapus, kimšti juos burnon ir pamažu kramtyti, tarsi jie būtų ostija, turinti tapti jo kūno kūnu.

Viljamas kaip pakerėtas žiūrėjo į jį, rodėsi, nesuprasdamas, kas nutiko. Paskui staiga atsitokėjo ir palinko pirmyn šaukdamas:

– Ką darai?

Chorchė tik nusišypsojo apnuogindamas bekraujes dantenas, o gelsva seilė tįso per blyškias lūpas ant baltų retų smakro šerių.

– Tu laukei septintojo trimito, tiesa? Tad paklausyk dabar, ką sako balsas: užantspauduok, ką pasakė septyni griaustiniai, ir to nerašyk, imk ir suvalgyk ją, ji bus karti viduriuose, bet burnoje bus saldi kaip medus. Matai? Dabar užantspauduoju tai, kas neturėjo būti pasakyta, nusinešdamas į kapą, kuriuo greit virsiu.

Ir jis nusijuokė, jis, Chorchė, nusijuokė. Pirmą kartą išgirdau jį juokiantis... Juokėsi gerkle, lūpos toje linksmybėje nedalyvavo, atrodė, lyg verktų:

– Viljamai, nelaukei tokios baigties, tiesa? Tas senis Viešpaties malone ir vėl laimėjo, tiesa?

Viljamui pamėginus išplėšti knygą, Chorchė dėl lengvo oro virptelėjimo pajutęs tą mostą atsitraukė kaire ranka glausdamas knygą prie krūtinės, dešiniąja ir toliau plėšdamas ir kimšdamas į burną lapus.

Jis sėdėjo kitoje stalo pusėje, ir Viljamas, negalėdamas jo pasiekti, pabandė greitai apeiti tą kliūtį. Bet, užkabinęs abitu, apvertė suoliuką, ir Chorchė susigaudė, ką tas triukšmas galėtų reikšti. Senis vėl nusijuokė, šį kartą garsiau, ir neįtikėtinai mitriai ištiesė dešinę ranką, apgraibomis, vedamas liepsnos kaitros, užčiuopė žibintą ir uždengė jį delnu nejusdamas skausmo. Liepsna užgeso. Kambarį apgaubė tamsa, ir paskutinį kartą išgirdome Chorchės juoką ir žodžius:

– Dabar ieškokite manęs, dabar esu tas, kuris mato geriau!

Paskui nutilo, ir nebegirdėjome jo, tipenančio savo begarsiais žingsniais, kurie padėdavo jam netikėtai išdygti greta, ir tik kartkartėmis įvairiuose salės kampuose girdėjome plėšomų lapų šlamesį.

– Adsai! – sušuko Viljamas. – Stok prie durų, neleisk jam išeiti!

Bet tai jis ištarė per vėlai, nes aš, jau kuris laikas trokštantis pulti senį, šokau pirmyn kaip tik tuomet, kai stojo tamsa, bandydamas apeiti stalą iš kitos pusės, nei kad norėjo mano mokytojas. Ir per vėlai supratau atvėręs Chorchei kelią prie durų, o senis tamsoje judėjo negėtai greitai. Ir tikrai už savo pečių išgirdome plėšomų lapų šnaresį, jau slopų, nes atsklidusį iš gretimo kambario. Kartu išgirdome kitą garsą, pratisą vyrių girgždesį.

– Veidrodis! – sukriokė Viljamas. – Jis nori mus uždaryti!

Sekdami tą garsą, puolėme prie išėjimo, aš užkliuvau už suoliuko ir susitrenkiau koją, bet nesustojau, akimirksniu suvokęs, kad, jei Chorchė mus uždarys, niekuomet iš čia nebeišeisim: tamsoje negalėsime atidaryti durų nežinodami, ką ir kaip reikėtų judinti šitoje pusėje.

Manau, Viljamas puolė pirmyn pagautas tokios pat nevilties, nes išgirdau jį greta, kai abu, pasiekę slenkstį, užvirtome ant kitos pusės

veidrodžio, kuris jau vėrėsi mūsų link. Spėjome pačiu laiku, nes durys sustojo, o po kurio laiko pasidavė vėl atsiverdamos. Chorchė, matyt, nusprendęs, kad jėgos nelygios, pasišalino. Išbėgome iš prakeiktojo kambario, bet dabar nežinojome, kur nuėjo senis, o buvo tamsu, nors į akį durk. Staiga prisiminiau:

– Mokytojau, aš turiu skiltuvą!

– Tai ko lauki, – šaukė Viljamas, – susirask žibintą ir įžiebk jį!

Puoliau į tamsą, atgal į *finis Africae*, apgraibomis ieškodamas žibinto. Dieviško stebuklo dėka ilgai ieškoti nereikėjo, pasirausęs abite, ištraukiau skiltuvą, o Viljamas šnopavo ties durimis: „Greičiau, greičiau!“, ir pagaliau įžiebiau liepsną.

– Greičiau, – vėl paragino mane Viljamas, – nes jis suės visą Aristotelį!

– Ir numirs! – sušukau sunerimęs, prisigretindamas prie jo, paskui kartu puolėme ieškoti.

– Tai manęs visai nejaudina, temiršta prakeiktasis! – šaukė Viljamas lakstydamas be jokios tvarkos, žvelgdamas kur įmanydamas.

– Jau tiek, kiek surijo, atneš jam galą. Bet man reikia knygos!

Paskui sustojo ir ramiau pridūrė:

– Stok. Taip niekada jo nerasim. Sustok ir minutę patylėk.

Sustingome tyloje. Ir toje tyloje išgirdome ne taip toli atsitrenkiančio į spintą kūno dundesį ir krintant knygas.

– Ten! – surikome kartu.

Bėgome triukšmo link, bet greit supratome, kad reikia sulėtinti žingsnį, nes tąnakt bibliotekoje, išėjus iš *finis Africae*, švilpdamos ir stūgaudamos siautėjo oro srovės, tai nusilpdamos, tai vėl sustiprėdamos priklausomai nuo lauke pūtusio vėjo stiprumo. O pridėjus prie jų dar ir mūsų veržlumą, žibinto liepsna, taip sunkiai susigrąžinta, tikrai galėjo užgesti. Jei negalėjome skubėti, reikėjo kaip nors sulaikyti ir Chorchę. Bet Viljamui šovė mintis ir jis sušuko: „Sučiupome tave, seni, dabar mes turime žiburį!“ Tai buvo išmintingas sprendimas, nes ta žinia, atrodo, paveikė Chorchę, mėginusį bėgti dar greičiau, o tai sutrikdė jo stebuklingą pusiausvyros pojūtį, kurio dėka jis orientavosi tamsoje tarytum matantis šviesią dieną. Ir tikrai netrukus vėl išgirdome triukš-

mą, o eidami jo link atsidūrėme YSPANIA sekos kambaryje Y ir pamatėme jį, parvirtusį ant grindų, tebelaikantį rankose knygą, bandantį atsikelti ir besikapanojantį tarp nuo stalo nukritusių knygų, kurias užkliuvęs nuo jo nustūmė.

Nors ir mėgindamas atsikelti, jis vis plėšė lapus, tarytum norėdamas kuo greičiau suryti didesnę savo grobio dalį.

Priėjom prie jo, kai jau buvo pakilęs. Pajutęs mus jis, traukdamasis atatupstas, pasisuko veidu į mūsų pusę. Tas veidas raudonoje žibinto šviesoje atrodė siaubingai: bruožai iškreipti, kakta ir skruostai išpilti ligos prakaito, akys, įprastai baltos kaip mirtis, pritvinkusios kraujo, iš burnos kyšojo pergamento skutai, lyg kokiam išbadėjusiam žvėriui, atsikandusiam per didelį kąsnį ir nebegalinčiam jo nuryti. Iškreiptas nerimo, veikiamas nuodų, kurių jau gana tekėjo gyslomis, apimtas beviltiško ir velniško ryžto, tai, kas kadaise buvo gerbiamo seno žmogaus pavidalas, dabar virto kažkuo atstumiančiu ir groteskišku; kitu atveju tai būtų sukėlę juoką, tačiau dabar ir mes panėšėjome į gyvulius, šunis, užuodusius žvėrį.

Lengvai galėjome jį sučiupti, jei būtume veikę ramiai, bet puolėme kaip pamišę, jis išsisuko ir prispaudė prie krūtinės rankas gindamas knygą; aš laikiau jį kairiąja ranka, dešine bandydamas nenuleisti žibinto, bet neatsargiai mostelėjau juo jam prieš veidą, jis pajuto karštį, dusliai suriko, kone riaugtelėjo išspjaudamas iš burnos lapų skutus, dešine paleido knygą, ištiesė ją žibinto link ir, netikėtai išplėšęs jį man iš rankos, metė šalin...

Žibintas nukrito tiesiai ant knygų, kurios atverstos gulėjo suvirtusios į krūvą ant grindų. Aliejus išsipylė, liepsna greit kibo į trapius pergamento lapus prarydama juos kaip sausų žagarų glėbį. Viskas truko vos kelis mirksnius, liepsnos liežuviai pakilo skliauto link, tarytum šie tūkstantmečiai lapai jau daug šimtmečių telaukė ugnies ir džiaugėsi galėdami netikėtai numaldyti tą nuo neatmetamų laikų trunkantį liepsnos troškulį. Viljamas, pamatęs, kas nutiko, paleido senį, kuris, pasijutęs laisvas, pasitraukė kelis žingsnius, ir akimirką dvejojo, nors truko ji aiškiai per ilgai, netikras, ar vėl čiupti Chorchę, ar griebtis gesinti laužą. Viena iš knygų, matyt, seniausia, sudegė veik akimirksniu aukštai išspjaudama liepsnos liežuvį.

Lengvas vėjelis, galėjęs užpūsti silpnesnę ugnį, tik dar labiau įpūtė stipresnę ir į visas šalis pažėrė žiežirbų spiečius.

– Gesink ugnį, greičiau! – šaukė Viljamas. – Čia viskas sudegs!

Šokau prie laužo ir sustojau nežinodamas, ką daryti toliau. Viljamas puolė prie manęs norėdamas padėti. Tiesėme rankas į liepsną, akimis ieškodami, kuo būtų galima ją nuslopinti. Man šovė mintis, – skubiai per galvą nusivilkau abitą ir mečiau jį ant laužo. Bet liepsna jau buvo per aukšta, grybštelėjo rūbą ir akimirksniu prarijo. Skubiai atitraukiau spėjusias nudegti rankas ir, pasisukęs į Viljamą, pamačiau už jo pečių Chorchę, vėl prisiartinusį prie mūsų. Karštis dabar buvo toks stiprus, kad senis puikiai jį jautė ir neklysdamas žinojo, kurioje pusėje laužas, ir ton pusėn metė Aristotelį.

Pagautas pykčio, Viljamas stipriai stumtelėjo Chorchę, šis užgriuvo spintą, trenkėsi galva į briauną ir susmuko ant grindų... Bet Viljamas, kuris, kaip man pasigirdo, siaubingai nusikeikė, nė negalvojo juo rūpintis. Jis vėl puolė prie knygų. Per vėlai. Aristotelis ar, tiksliau, tai, kas iš jo liko po senio vakarienės, jau liepsnojo.

Kibirkštys jau lėkė į visas puses, ir vienoje iš prie sienų stovėjusių spintų knygos jau raitėsi ugnies kaitroje. Dabar kambaryje degė jau ne vienas, o du laužai.

Viljamas, supratęs, kad rankomis jų neužgesinsim, pabandė gelbėti knygas knygomis. Išsirinkęs tomą, pasirodžiusį jam tvirtesniu nei kiti viršeliu, pamėgino panaudoti jį priešiškam gaivalui nugalėti. Bet mušdamas kaustytais viršeliais per degančių knygų krūvą jis tik kėlė naujus kibirkščių pulkus. Mėgino jas sutrypti, bet šio veiksmo pasekmė buvo priešinga: degančio pergamento skiautės pakilo nuo grindų ir tarytum šikšnosparniai sukosi ore, o šis, sparnuočių draugas, nešė juos deginti naujų žemiškosios materijos lapų.

Nelaimei, visa tai įvyko viename iš netvarkingiausių labirinto kambarių. Rankraščių ritiniai karojo nuo lentynų, iš kai kurių suirusių knygų viršelių tarsi pro praviras lūpas kyšojo metų išdžiovintų pergamentų liežuviai, o ant stalo gulėjo daugybė raštų, kurių Malachijas (jau keletą dienų vienas) nespėjo padėti į vietas. Taigi kambarys, o juo

labiau po Chorchės sukeltos griūties, buvo pilnas pergamentų, tik ir laukusių progos virsti kitos rūšies gaivalu.

Netrukus ši vieta tapo žarijų indu, liepsnojančiu krūmu. Net spintos panoro dalyvauti tame visuotiniame aukojime ir laižomos liepsnų pradėjo spragsėti. Supratau, kad visas labirintas buvo tik vienas milžiniškas aukos laužas, telaukiantis pirmos kibirkšties...

– Vandens, reikia vandens! – šaukė Viljamas ir tuoj pridūrė: – Kur šitame pragare yra vanduo?

– Virtuvėje, apačioje virtuvėje! – sušukau.

Viljamas sumišęs pažvelgė į mane nurausvintas tos piktos siautėjančios šviesos.

– Taip, bet kol nusileisim ir vėl grįšim... Po velnių, – sukriokė, – šiaip ar taip, šitas kambarys prarastas, gal ir gretimas. Greitai leiskimės žemyn, aš surasiu vandens, o tu sukelk visus ant kojų, reikės daug žmonių!

Kelią laiptų link mums nušvietė gaisro liepsnos, nors kuo toliau, tuo silpniau, tad paskutinius du kambarius perbėgome kone apgraibomis. Žemai, skriptoriume, tamsą sklaidė blyški nakties šviesa, o iš ten nusileidome į refektorių. Viljamas nubėgo į virtuvę, aš puoliau prie refektoriaus durų, kur ilgai krapščiausi, kol pavyko jas atverti, nes iš susijaudinimo tapau nerangus ir niekam tikęs. Išėjęs lauk, bėgte leidausi dortuaro link, bet laiku supratau, jog žadinti vienuolius vieną po kito truks per ilgai, ir man šovė išganinga mintis. Pasukau į bažnyčią, kur suradau kelią į varpinę, o atsidūręs joje sugriebiau visas virves ir ėmiau daužyti kaip patrakęs. Bibliotekoje nudegiau tik plaštakų viršus, delnai buvo sveiki, dabar, tampydamas virves, susižeidžiau ir juos, susižeidžiau taip, kad net paplūdo krauju, ir virves turėjau paleisti.

Bet buvau jau gana pritriukšmavęs, išpuoliau lauk kaip tik tuomet, kai pirmieji vienuoliai bėgo iš dortuaro, tolumoje girdėjosi balsai tarnų, sustojusių savo būstų tarpduriuose. Negalėjau nieko paaiškinti, žodžiai strigo gerklėje, o pirmieji, kuriuos pavyko ištarti, buvo mano gimtąja kalba. Todėl kraujuota plaštaka tik rodžiau į pietinį Buveinės sparną, kur pro alebastro langus spindėjo neįprasta šviesa. Supratau, kad, kol lakščiau ir skambinau varpais, ugnis persimetė ir į kitus kambarius.

Visi *finis Africae* ir visi fasado tarp jos bei rytinio bokšto langai dabar mirgėjo atšvaitais.

– Vandenį, neškite vandenį! – šaukiau.

Iš pradžių niekas nesuprato. Vienuoliai buvo taip įpratę laikyti biblioteką šventa ir nepasiekiama vieta, kad nesuvokė, jog jai gali grėsti toks pat pavojus kaip ir kaimiečio lūšnai. Pirmieji, pažvelgę į langus, žegnojosi išgąstingai murmėdami, ir supratau juos laukiant naujų regėjimų. Tampiau jų rūbus, maldavau suprasti, galų gale kažkas išvertė mano verkšlenimus į žmonių kalbą.

Tai Mikalojus Marimondietis prabilo:

– Biblioteka dega!

– Taigi, – sumurmėjau ir be dvasios susmukau ant žemės.

Mikalojus pasirodė esąs labai energingas, jis šūkavo paliepimus tarnams, patarinėjo vienuoliams, apsupusiems jį, pasiuntė kažką atidaryti kitų Buveinės durų, ragino ieškoti kibirų ir visų įmanomų indų vandeniui, nurodė kelius prie vandens šaltinių ir telkinių. Įsakė piemenims gabenti vandenį mulais ir asilais... Jei visus tuos paliepimus būtų ištaręs žmogus, turintis autoritetą, jie tučtuojau būtų įvykdyti. Bet tarnai buvo pripratę klausyti Remigijaus, raštininkai – Malachijo, visi kartu – abato. Tik nė vieno iš tų trijų, deja, nebuvo. Vienuoliai veltui ieškojo abato, laukdami jo nurodymų ir paramos, ir tik aš vienas žinojau, kad jis yra jau miręs ar tą akimirką merdi, dusdamas užmūrytas siaurame perėjime, kuris dabar virto krosnimi, Falario jaučiu.

Mikalojus stūmė piemenis į vieną pusę, bet kažkoks kitas vienuolis, vedamas geriausių ketinimų, stūmė juos į kitą. Kai kurie broliai pradėjo karščiuotis, kiti dar snūduriavo. Aš, atgavęs kalbos dovaną, bandžiau aiškinti, tačiau, reikia pasakyti, kad buvau beveik nuogas, praradęs liepsnoje savo abitą, ir vaizdas berniuko, nes juo dar tebuvau, kraujuojančio, suodinu veidu, nepadoriai pliku kūnu, apkvaitusio nuo šalčio, tikrai nekėlė pasitikėjimo.

Pagaliau Mikalojui pavyko atvilkti kelis brolius bei kitus žmones į virtuvę, kurią kažkas jau buvo atrakinęs. Dar kažkam pakako blaivaus proto pasirūpinti deglais. Virtuvė buvo be galo apjaukta, supratau, jog tai Viljamas apvertė viską aukštyn kojom ieškodamas vandens ir indo jam nešioti.

Tą akimirką pamačiau Viljamą, išpuolantį pro refektoriaus duris, apsvilusiu veidu, rūkstančiu abitu, su didžiuliu puodu rankose, ir man pagailo jo, vargšės bejėgiškumo alegorijos. Supratau, kad jei jam ir pavyko nunešti iki trečio aukšto katilą su vandeniu jo neišlaisčius ir net jei jis tai padarė daugiau nei vieną kartą, maža tebuvo iš to naudos. Prisiminiau istoriją apie šventąjį Augustiną, pamačiusį berniuką, bandantį išsemti jūrą šaukštu: berniukas buvo angelas ir juokėsi iš šventojo, norėjusio perprasti dieviškosios prigimties paslaptis. Kaip ir tas angelas, Viljamas išvargęs, atsirėmęs į durų staktą, tarė man:

– Tai beviltiška, nieko nepadarysim net tuomet, jei padės visi vienuolyno vienuoliai. Biblioteka prarasta.

Ir, priešingai nei angelas, Viljamas pravirko.

Prigludau prie jo, jis nutraukė nuo stalo kažkokią drobę ir bandė mane apgaubti. Taip stovėjom ir žiūrėjom, abu nugalėti, į viską, kas vyko aplink.

Tai buvo netvarkingas žmonių subėgimas, vieni tuščiomis rankomis kopė viršun, sraigtiniuose laiptuose susidurdami su tais, kurie taip pat tuščiomis, pastūmėti kvailo smalsumo, ten jau apsilankė ir dabar leidosi ieškoti kokių nors indų vandeniui. Kiti, apdairesni, iškart čiupdavo puodus ir katilus, bet tuoj pasigesdavo virtuvėje vandens. Staiga patalpoje atsirado keli mulai su vandens kubilais ir juos atvedę piemenys, kurie, nukėlę mulų naštą, mėgino užnešti kubilus viršun. Bet kelio į skriptoriumą jie nežinojo, ir kiek užtruko, kol vienas iš raštininkų jiems jį parodė, o kopdami jie vis susidurdavo su tais, kurie leidosi žemyn, apimti siaubo. Kai kurie kubilai skilo, ir vanduo liejosi žemėn, kitus paslaugios rankos užtempė sraigtiniais laiptais į viršų. Nusekęs paskui tą būrį, atsidūriau skriptoriume: pro duris, vedusias į biblioteką, virto juodi dūmų kamuoliai, tie, kurie pabandė patekti į biblioteką pro rytinį bokštą, grįžo atgal kosėdami, paraudusiomis akimis, kalbėdami, kad į tą pragarą nebeįmanoma prasibrauti.

Tuomet pamačiau Bencijų. Persimainiusiu veidu, su milžinišku indu rankose jis kopė iš žemutinio aukšto. Išgirdęs žodžius tų, kurie iš bibliotekos tik išėjo, tarė jiems:

– Pragaras praris jus visus, bailiai! – Ir pasisukęs, lyg ieškodamas pagalbos, pamatė mane. – Adsai, – tarė, – biblioteka... biblioteka...

Nelaukdamas mano atsako, puolė prie laiptų ir narsiai nėrė į dūmus. Mačiau jį paskutinį kartą.

Išgirdau iš viršaus sklindantį girgždesį. Nuo skriptoriumo skliautų krito gabalai akmenų, sumišę su kalkėmis. Gėlės pavidalo skliautų spyna atitrūko ir nudribo vos ne man ant galvos. Labirinto grindys nebeišlaikė.

Bėgte nusileidau žemyn ir lauk. Kai kurie tarnai buvo atnešę kopėčias, mėgino pristatyti jas prie viršutinių langų ir šitaip pilti vandenį. Bet siekė jos tik skriptoriumo langus, o tie, kurie jomis užlipo, vis viena negalėjo jų atidaryti. Šaukė, kad kas atidarytų juos iš vidaus, tačiau dabar jau niekas nedrįso eiti į viršų.

Aš žiūrėjau į trečiojo aukšto langus. Visa biblioteka virto vienu liepsnojančiu ir rūkstančiu indu, ir liepsna slinko iš kambario į kambarį, vienu atsikvėpimu atversdama tūkstančius perdžiūvusių lapų. Visuose languose švietė, juodi dūmai veržėsi pro stogą: ugnis pasiekė pastogės sijas. Buveinė, atrodžiusi tokia tvirta ir atspari, dabar atskleidė savo silpnąsias vietas, savo plyšius, iš vidaus sutrešusias sienas, sueižėjusius akmenis, pro kuriuos liepsnos skverbėsi prie medinio karkaso visur, kur tik jis buvo.

Staiga langai subyrėjo lyg pastūmėti vidinės jėgos, žiežirbos pasipylė lauk, užliedamos nakties tamsą klajojančiais žiburėliais. Vėjas, nelaimei, buvo kiek nusilpęs, stipresnis gal būtų užgesinęs kibirkštis, o silpnesnis tik nešė jas įpūsdamas, o kartu su jomis suko ore pergamentų skutus – viduje liepsnojančias deglo atplaišas. Staiga pasigirdo pratisas gausmas: labirinto grindys įlūžo, ir degantys rąstai suvirto į žemutinį aukštą, nes pamačiau sukylant liepsnas skriptoriume, taip pat pilname knygų, spintų, palaidų lapų, paskleistų ant stalų, tik ir laukiančių kibirkšties. Išgirdau beviltiškus šūksnius grupės raštininkų, raunančių sau nuo galvos plaukus ir dar bandančių didvyriškai kopti į viršų, kad išgelbėtų savo numylėtuosius rankraščius. Veltui. Virtuvė ir refektorius dabar buvo tik kryžkelė prarastų sielų, lakstančių visomis kryptimis ir trukdančių viena kitai. Žmonės stumdėsi, krito, tie, kas nešė indus su vandeniu, be naudos laistė išganingą skystį, mulai, stovėję virtuvėje, pajuto ugnį ir šuoliais puolė prie išėjimų, stumdydami

žmones ir pačius išsigandusius varovus. Gerai galėjai matyti, kad tas būrys kaimiečių ir dievobaimingų, išmintingų, bet nemokančių dirbti žmonių, niekieno nevadovaujamas kliudė net ir tai paspirčiai, kuri galėjo būti suteikta.

Visoje plokštikalnėje kilo didžiulė sumaištis. Bet tai buvo tik pradžia. Nes pro langus ir stogą plūstantys dabar jau pergalingi kibirkščių debesys vėjo nešami tūpė visur, taip pat ir ant bažnyčios stogo. O kiekvienas žino, kokios bejėgės tos nuostabios katedros prieš ugnies siautulį: nes Dievo namai atrodo gražūs ir tvirti kaip dangiškoji Jeruzalė dėl akmenų, kuriais puikuojasi, tačiau sienas ir skliautus remia trapi, nors ir nuostabi, medžio architektūra, ir jei akmeninė bažnyčia savo aukštai kylančiomis kolonomis, drąsiomis tarytum ąžuolai, primena garbingiausias girias, dažnai ir šerdys tų kolonų yra ąžuolinės, kaip iš medžio išraižyta ir visa bažnyčios įranga – altoriai, chorai, paveikslai, suolai, klauptai, kandeliabrai. Taip atsitiko ir vienuolyno bažnyčiai, kurios puikus portalas žavėjo mane pirmąją dieną. Neilgai trukus ji jau liepsnojo. Vienuoliai ir visi plokštikalnės gyventojai dabar suprato, kad ant plauko viso vienuolyno likimas, ir, geisdami pasipriešinti ištikusiam pavojui, ėmė lakstyti dar nuoširdžiau ir dar padrikiau.

Bažnyčia buvo geriau pasiekiama, todėl lengviau apginama už biblioteką. Biblioteką pasmerkė jos uždarumas, ją sauganti paslaptis, įėjimų stoka. Bažnyčia, motiniškai atvira visiems maldos metu, buvo atvira ir pavojaus valandą. Tačiau trūko vandens ar gal mažai jo buvo likę telkiniuose, šaltiniai tiekė jį įprastai taupiai bei lėtai, o tai visai neatitiko būtinos skubos. Visi norėjo gesinti bažnyčios gaisrą, bet dabar jau niekas nežinojo kaip. Be to, ugnis prasidėjo nuo viršaus, kur buvo sunku užlipti, numušti liepsnas ar nuslopinti jas žemėm bei skudurais. O kai liepsnos pasiekė apačią, jau buvo bergždžia pilti ant jų žemes ar smėlį, nes skliautai griuvo ant gelbėtojų parblokšdami ne vieną iš jų.

Tad prie raudų dėl daugelio sudegusių gėrybių prisidėjo ir raudos bei vaitojimai dėl apsvilusių veidų, sutraiškytų galūnių, po nukritusiais skliautais palaidotų kūnų.

Vėl pakilo siautulingas vėjas, pašėlusiai į visas puses sklaidydamas gaisro liepsnas. Iškart po bažnyčios užsidegė arklidės ir tvartai. Siaubo apimti gyvuliai nutraukė saitus, išvertė duris ir pasklido po plokštikalnę baisiai žvengdami, mykdami, mekendami, kriuksėdami. Kai kurios kibirkštys krito į arklių karčius, ir galėjai matyti po plokštikalnę lakstant pragaro padarus – ugninius eržilus, trypiančius viską savo kelyje be tikslo ir atilsio. Mačiau, kaip senąjį Alinardą, kuris sutrikęs sukiojosi nesuprasdamas, kas vyksta, parbloškė puikusis Brunelis, apgaubtas ugnies aureolės, ir sutrypė dulkėse palikdamas gulėti vargšą beformį kūną. Bet nežinojau kaip ir neturėjau laiko gelbėti jį ar apverkti, nes panašius vaizdus dabar regėjau visuose kampuose.

Liepsnojantys žirgai nunešė ugnį ten, kur vėjas dar nebuvo spėjęs nunešti: degė ir dirbtuvės, ir novicijų namas. Žmonių pulkai lakstė iš vieno aikštės galo į kitą, be tikslų ar su beprasmiais tikslais. Pamačiau Mikalojų, sužeista galva, skutais virtusiu abitu, nugalėtą klūpantį alėjoje ir burnojantį prieš dieviškąjį prakeiksmą. Pamačiau Pacifiką Tivolietį, kuris, praradęs viltį ką nors išgelbėti, bandė sulaikyti pasibaidžiusį mulą, o kai jam tai pavyko, sušuko man, kad ir aš padaryčiau tą patį ir bėgčiau tolyn nuo šio bjauraus Armagedono atvaizdo.

Sunerimau, kur galėtų būti Viljamas, ir išsigandau, ar tik jis neguli po kokia griuvėsių krūva. Ilgai ieškojęs, radau jį netoli klostro. Rankose laikė savo kelionės krepšį: ugniai grasinant piligrimų prieglaudai, jis puolė į savo celę, kad išgelbėtų nors brangiausius daiktus. Kartu pačiupo ir mano maišą, kuriame radau šiokių tokių drabužių. Uždusę sustojome pažiūrėti, kas vyksta aplink.

Vienuolynas jau buvo pasmerktas. Beveik visi jo statiniai degė: vieni stipriau, kiti menkiau. Tie, kurie dar stovėjo sveiki, greit irgi turėjo įsiliepsnoti, nes dabar viskas, pradedant gamtos gaivalais ir baigiant padrika gelbėtojų veikla, padėjo gaisrui plisti. Nepavojinga buvo tik neužstatytuose plotuose – daržuose, sode prieš klostrą... Jau nieko nebegalėjai padaryti, kad išgelbėtum statinius, bet tereikėjo atsisakyti tos gelbėjimo minties, kad be jokio pavojaus, stovėdamas atviroje vietoje galėtum viską stebėti.

Žvelgėme į bažnyčią, dabar lėtai smilkstančią, nes tiems dideliems

statiniams būdinga greitai sudegti ten, kur medis, o paskui daug valandų, kartais ir dienų merdėti. Bet Buveinė dar liepsnojo. Čia degios medžiagos buvo daugiau, liepsna, apėmusi visą skriptoriumą, dabar siekė virtuvės. Trečiasis aukštas, kur ištisus šimtmečius buvo labirintas, dabar virto griuvėsiais.

– Tai buvo didžiausia krikščionybės biblioteka, – tarė Viljamas. – Dabar, – pridūrė, – Antikristas tikrai arti, nes joks mokslas nebeužkirs jam kelio. Kita vertus, šią naktį regėjome jo veidą.

– Kieno veidą? – perklausiau apstulbęs.

– Juk sakiau, Chorchės. Tame neapykantos filosofijai iškreiptame veide pirmą kartą pamačiau Antikristo atvaizdą, kuris nekilęs nei iš Judo genties, kaip skelbia šaukliai, nei iš tolimų kraštų. Antikristas gali gimti iš to paties dievobaimingumo, iš pernelyg karštos Dievo ar tiesos meilės, kaip eretikas gimsta iš šventojo ar apsėstasis iš aiškiaregio. Bijok, Adsai, pranašų ir tų, kurie pasiryžę mirti už tiesą, nes paprastai jie patraukia mirtin ir daugelį kitų, dažnai net pirma savęs, kartais vietoj savęs. Chorchė padarė šį velnišką darbą, nes taip nepadoriai mylėjo savo tiesą, jog ryžosi viskam, kad tik sunaikintų melą. Chorchė bijojo antrosios Aristotelio knygos, nes gal ši tikrai mokė iškraipyti kiekvienos tiesos veidą, idant netaptume savo pačių šmėklų vergais. Matyt, užduotis to, kuris myli žmones, yra iš tiesos daryti juoką, kelti teisingą juoką, nes vienintelė tiesa yra išmokti išsilaisvinti iš nesveikos aistros tiesai.

– Bet, mokytojau, – išdrįsau paprieštarauti draskomas sielvarto, – jūs dabar kalbate taip, nes jaučiatės sužeistas iki sielos gelmių. Tačiau yra viena tiesa, ir jūs atskleidėte ją šį vakarą, ta, kurią pasiekėt aiškindamas ankstesnėmis dienomis atskleistus pėdsakus. Chorchė nugalėjo, bet jūs nugalėjot Chorchę, išaiškinote jo žabangas...

– Nebuvo jokių žabangų, – tarė Viljamas, – aptikau jas atsitiktinai.

Šis tvirtinimas buvo prieštaringas, ir nesupratau, ar Viljamas tikrai norėjo, kad jis toks būtų.

– Tačiau tiesa, kad kanopų atspaudai sniege vedė prie Brunelio, – tariau, – tiesa, kad Adelmas nusižudė, tiesa, kad Venancijus nenuskendo kubile, tiesa, kad labirintas buvo sutvarkytas kaip tik taip, kaip

jūs jį įsivaizdavote, tiesa, kad patekti į *finis Africae* galima tik palietus žodį *quatuor*, tiesa, kad paslaptingoji knyga buvo Aristotelio... Galėčiau ir toliau vardyti dalykus, kuriuos jūs atskleidėte vadovaudamasis savo mokslu...

– Niekuomet neabejojau ženklų tiesa, Adsai, jie yra vienintelis dalykas, pagal kurį žmogus gali orientuotis pasaulyje. Tai, ko nesupratau, buvo ryšys tarp tų ženklų. Pasiekiau Chorchę per apokaliptinę schemą, kuri, kaip man atrodė, valdė visus nusikaltimus, bet buvo atsitiktinė. Pasiekiau Chorchę, ieškodamas vieno visų nusikaltimų autoriaus, o pasirodė, kad kiekvieno nusikaltimo autorius yra vis kitas arba joks. Pasiekiau Chorchę, sekdamas iškrypusio ir racionalaus proto planu, tačiau nebuvo jokio plano ar, tiksliau, pradinis planas pranoko patį Chorchę, o paskui prasidėjo grandinė priežasčių, antrinių priežasčių ir tarpusavy prieštaringų priežasčių, veikusių savaime, sukūrusių ryšius, nepriklausomus nuo jokio plano. Tad kur manoji išmintis? Elgiausi kaip užsispyrėlis, eidamas paskui tvarkos regimybę, kai turėjau tvirtai žinoti, jog visatoje nėra jokios tvarkos.

– Tačiau jūs šio to pasiekėte ir įsivaizduodamas klaidingą tvarką...

– Tu pasakei labai gražų dalyką, Adsai, dėkoju tau. Tvarka, kurią įsivaizduoja mūsų protas, yra tarytum tinklas ar laiptai, padedantys ko nors pasiekti. Bet vėliau tenka tuos laiptus nugriauti, nes pamatome, kad jie, nors mums tarnauja, yra beprasmiai. Er muoz gelīchesame die Leiter abewerfen, sō Er an ir ufgestigen ist[1]... Taip sakoma?

– Tai mano kalba. Kas tai pasakė?

– Vienas tavo kraštų mistikas. Jis tai kažkur užrašė, neprisimenu kur. Ir visai nebūtina, kad kas nors vieną dieną rastų tą rankraštį. Vienintelės vertos tiesos tėra įrankiai, kuriuos derėtų išmesti.

– Jūs nieko negalite sau prikišti, padarėte viską, ką galėjot.

– Tai, ką gali žmogus, taigi nedaug. Sunku sutikti su mintim, jog visatoje nėra tvarkos, nes tai įžeistų laisvą Dievo valią ir Jo visagalybę. Taigi Dievo laisva valia yra nuosprendis mums ar bent jau mūsų puikybei.

[1] Er muoz gelīchesame... – Turi tuoj nustumti kopėčias, jomis jau užkopęs.

Išdrįsau pirmą ir paskutinį kartą gyvenime pareikšti teologinę išvadą:

– Bet kaip gali egzistuoti aukštesnė būtis, išausta iš to, kas įmanoma? Koks tuomet skirtumas tarp Dievo ir pirmykščio chaoso? Ar tvirtinti, kad Dievas yra absoliučiai visagalis ir absoliučiai laisvas savo paties pasirinkimuose nėra tas pat, kaip tvirtinti, kad Dievas neegzistuoja?

Viljamas pažvelgė į mane – jo veidas buvo visiškai bejausmis – ir tarė:

– Kaip galėtų išminčius toliau skelbti savo išmintį, jei į tavo klausimą atsakytų „taip"?

Nesupratau jo žodžių prasmės.

– Norite pasakyti, – tariau, – jog nebūtų daugiau galimos ir skelbtinos išminties, jei trūktų paties tiesos kriterijaus, ar kad nebegalėtumėt skelbti to, ką žinote, nes kiti jums to neleistų?

Tą akimirką dalis dortuaro stogo įkrito su baisiu griaudesiu, išspjaudama viršun žiežirbų spiečių. Banda po kiemą besiblaškančių ožkų ir avių pralėkė pro mus siaubingai bliaudama. Vos nepargriovęs mūsų, pro šalį prabėgo rėkiančių tarnų būrys.

– Kokia baisi sumaištis, – tarė Viljamas. – Non in commotione, non in commotione Dominus.[1]

[1] Non in commotione... – Ne jaudulyje, ne jaudulyje Dievas.

Paskutinis puslapis

Vienuolynas degė tris dienas ir tris naktis, ir paskutiniai mėginimai jį gelbėti buvo bevaisiai. Septintosios mūsų buvimo toje vietoje dienos rytą, kai paskutinieji, kuriems pavyko išlikti, suprato, kad nepavyks išgelbėti nė vieno statinio, kai sugriuvo išorinės sienos gražiausių statinių, o bažnyčia, tarytum susivijusi į save prarijo savo bokštą, visiems pritrūko valios kovoti su Dievo bausme. Vis sunkesniais žingsniais bėgo žmonės prie tų kelių likusių vandens kubilų, matydami liepsnojant kapitulos salę su prabangiais abato namais. Kai ugnis pasiekė tolimiausią vienuolyno kampą su dirbtuvėmis, tarnai iš jų jau buvo išnešę visas vertybes ir linko ne gesinti liepsnas, o suginti į krūvą nors dalį naminių gyvulių, nakties sumaišty išlaksčiusių už vienuolyno sienos.

Pamačiau kelis šeimynykščius įeinant į tai, kas liko iš bažnyčios; pagalvojau, jog jie nori prieš pabėgdami pasigrobti ką vertingesnio iš lobių kriptos. Nežinau, ar jiems tai pavyko, ar kriptos lubos dar nebuvo užgriuvusios ir ar bandydami jon patekti tie nedorėliai neprasmego žemėn po jos griuvėsiais.

Iš kaimo plokštikalnėn jau kopė žmonės, norėdami padėti ar pasipelnyti. Dauguma mirusiųjų gulėjo dar degančiuose griuvėsiuose. Trečią dieną, sutvarsčius sužeistuosius, palaidojus atvirai gulėjusius mirusiuosius, vienuoliai ir kiti susirinko savo daiktų likučius ir paliko dar rūkstančią plokštikalnę kaip prakeiktą vietą. Nežinau, kur jie visi paskui išsisklaidė.

Mudu su Viljamu iškeliavome iš tų vietų dviem arkliais, kuriuos pavyko sugauti pasiklydusius miške ir kuriuos dabar laikėme *res nullius*[1]. Patraukėme į rytus. Pasiekę Bobijų, išgirdome blogas naujienas apie

[1] res nullius – niekieno daiktais

imperatorių. Atvykęs į Romą, jis buvo tautos karūnuotas. Atmesdamas dabar visus susitarimus su Jonu, skyrė naują popiežių – Mikalojų V. Marsilijus buvo paskirtas Romos dvasiniu vikaru, tačiau dėl jo kaltės ar dėl jo silpnumo tame mieste prasidėjo liūdni dalykai, kuriuos sunku pasakoti. Buvo kankinami popiežiui ištikimi dvasininkai, atsisakę laikyti pamaldas, augustiniečių prioras Kapitolijuje buvo įmestas į duobę su liūtais. Marsilijus ir Jonas iš Janduno paskelbė Joną eretiku, o Liudvikas pasmerkė jį myriop. Tačiau imperatorius valdė blogai, nuteikė prieš save vietos ponus, savinosi pinigus iš valstybės iždo. Girdėdami tokias naujienas, vis lėčiau keliavome Romos link, ir supratau, kad Viljamas nenori tapti liudytoju tų įvykių, kurie menkino ir žemino jo viltis.

Pasiekę Pompozą, išgirdome, kad Roma sukilo prieš Liudviką, kuris pasitraukė į Pizą, o į popiežiaus miestą pergalingai įžengė Jono legatai.

Mykolas Čezenietis, supratęs, kad jo gyvenimas Avinjone nenaudingas, kartu būgštaudamas dėl savo gyvybės, pabėgo ir Pizoje prisijungė prie Liudviko. O imperatorius prarado ir Kastručio, mirusio Lukos ir Pistojos pono, paspirtį.

Trumpai tariant, numatydami tolesnius įvykius ir žinodami, jog Bavaras tikrai patrauks į Miuncheną, ten link pasukome ir mes, norėdami jį pasitikti, taip pat todėl, kad Viljamas nujautė Italiją tapus jam pavojingu kraštu. Vėlesniais mėnesiais Liudvikas matė, kaip byra gibelinų sąjunga, o po metų imperatoriaus paskirtasis popiežius Mikalojus nuvyko pas Joną ir stojo prieš jį su virve ant kaklo.

Pasiekęs Miuncheną ir ten sulaukęs Bavaro, turėjau, plūsdamas ašaromis, išsiskirti su savo geruoju mokytoju. Jo likimas buvo neaiškus, mano tėvai pageidavo, kad grįžčiau į Melką. Nuo tos tragiškos nakties, kai Viljamas vienuolyno griuvėsiuose atskleidė man savo neviltį, daugiau apie tuos įvykius nesikalbėjome, tarytum mūsų lūpas būtų surakinusi nebyli priesaika. Neužsiminėme apie juos nė mūsų liūdno atsisveikinimo valandą.

Mano mokytojas davė man daug gerų patarimų dėl mano tolesnių studijų ir padovanojo akinius, padarytus jam Mikalojaus, nes buvo vėl atgavęs savuosius. Esi dar jaunas, tarė jis, tačiau vieną dieną jie tau pravers (ir tikrai, dabar, kai rašau šias eilutes, jie tupi man ant nosies). Paskui stipriai mane apkabino, švelniai kaip tėvas, ir mes išsiskyrėme.

Daugiau jo nebemačiau. Vėliau sužinojau, kad jis mirė per didįjį marą, siautusį po Europą šio amžiaus viduryje. Ir meldžiu Dievą priimti jo sielą ir atleisti jam už tą daugybę puikybės kupinų poelgių, kuriuos padarė pastūmėtas savo drąsaus proto.

Po daugelio metų, jau subrendęs vyras, turėjau progą savo abato paliepimu keliauti Italijon. Neatsispyriau pagundai ir grįždamas sukoriau ilgą lankstą, kad aplankyčiau tai, kas liko iš vienuolyno.

Du kaimai kalno papėdėje buvo negyvenami, laukai aplink neįdirbti. Užkopiau į plokštikalnę, ir liūdnas mirties vaizdas atsiskleidė man prieš akis, sudrėkusias nuo ašarų.

Iš tą vietą puošusių didelių ir puikių pastatų teliko padriki griuvėsiai, kaip buvo nutikę Romoje senovės pagonių paminklams. Gebenės apraizgė sienų liekanas, kolonas, nedaug išlikusių architravų. Piktžolės apžėlė visą plotą, ir negalėjau atskirti, kur kadaise augo daržai, o kur sodas. Atpažįstama tebuvo kapinių vieta, nes joje kur ne kur virš žemės kilo vienas kitas kapas. Vienintelis gyvybės ženklas buvo ore sukantys ratus plėšrūs paukščiai, gaudantys driežus ir gyvates, panašius į basiliskus, besislapstančius tarp akmenų ar besiranganččius sienomis. Iš bažnyčios portalo liko keli pelėsių sugraužti pėdsakai. Timpanas buvo pusėtinai išlikęs, ir dar galėjau įžvelgti jame, nors išgraužtą darganų ir sunykusią nuo kerpių, kairiąją soste sėdinčio Kristaus akį ir nežinia kurią liūto snukio dalį.

Buveinė, išskyrus pietinę sienos dalį, kuri buvo sugriuvus, atrodė dar tvirtai stovinti ant žemės, mesdama iššūkį laiko tėkmei. Du išoriniai bokštai, pakibę virš kriaušio, atrodė veik nepaliesti, tačiau visi langai buvo kaip tuščios akiduobės, iš kurių lyg klampios ašaros tekėjo pūvantys vijokliai. Viduje sunykęs, kadaise buvęs meno kūrinys maišėsi su gamtos kūriniu, ir iš virtuvės žvilgsnis pro viršutinių aukštų ir stogo nuolaužas, sukritusias žemyn tarytum puolę angelai, smigo tiesiai į atvirą dangų. Visa, kas dar nepažaliavo nuo samanų, buvo pajuodę nuo dūmų, rūkusių čia prieš daug dešimčių metų.

Naršydamas tarp griuvėsių, rasdavau pergamento skutus, nukritusius iš bibliotekos ar skriptoriumo, išlikusius lyg žemėje palaidoti lobiai; pradėjau juos rinkti, tarytum norėdamas sudėti knygos lapus. Vė-

liau pastebėjau, kad viename iš bokštų viršun, į skriptoriumą, veda veik nesuirę sraigtiniai laiptai, o iš ten, užsiropštęs nuožulnia nuolauža, galėjau pasiekti bibliotekos aukštą, bet tai buvo tik galerija prie išorinių sienų, kitame krašte vedanti į bedugnę.

Ties viena sienos atkarpa radau spintą, stebuklingai čia išlikusią ir nežinia kaip ištvėrusią gaisrą, sutrešusią nuo vandens ir suėstą kirminų. Viduje dar mėtėsi keli lapai. Kitas draiskanas susirinkau pasirausęs po griuvėsius apačioje. Derlius buvo menkas, bet rinkau jį visą dieną, tarytum tuose bibliotekos *disiecta membra*[1] ieškočiau kokios žinios. Kai kurie pergamento skutai buvo išblukę, kituose matėsi tik vaizdo šešėlis, kartais vieno ar keleto žodžių šmėkla. Retkarčiais rasdavau lapus, kuriuose galėjai išskaityti ištisus sakinius, dažniau – tik išlikusius viršelius, apsaugotus to, kas kadaise buvo metalo apkalai... Knygos vaiduokliai, sveikos pažiūrėti, bet sutrūnijusios viduje; ten galėjai dar rasti vieną kitą lapą, įžiūrėti vieną kitą incipitą, perskaityti pavadinimą...

Surinkau visas relikvijas, kokias gebėjau rasti, ir jomis užpildžiau du kelionmaišius, iškrovęs iš jų savo daiktus, kad tik išgelbėčiau šį varganą lobį.

Tiek grįždamas, tiek ir vėliau, Melke, praleidau ne vieną valandą skaitydamas tas liekanas. Dažnai iš žodžio ar išlikusio paveikslo galėjau atpažinti, iš kokio jie veikalo. Vėliau, atrasdamas kitas tų knygų kopijas, skaitydavau jas su didele meile, tarsi likimas būtų palikęs man tą ryšį, lyg sunykusių kopijų atpažinimas būtų aiškus dangaus ženklas, skelbiantis: *tolle et lege*[2]. Kantriai atkūręs praeitį, tarsi sudėjau mažąją biblioteką, – tos didžiosios, išnykusios, ženklą, biblioteką, susidedančią iš ištraukų, citatų, nuotrupų, knygų atplaišų.

Kuo ilgiau skaitau tą sąrašą, tuo labiau įsitikinu, kad jis yra tik atsitiktinumų rinkinys ir nėra jame jokios žinios. Tačiau tie lapų skutai lydėjo mane visą likusį gyvenimą, dažnai kreipdavausi į juos kaip orakulus, ir man atrodo, jog tai, ką surašiau šiuose lapuose, kuriuos tu, nepažįstamas skaitytojau, dabar skaitai, tėra kompiliacija, figūrinė giesmė, milži-

[1] disiecta membra – išbarstytose kūno dalyse

[2] tolle et lege – imk ir skaityk

niškas akrostichas, sakantis ir kartojantis tik tai, ką man pakišo tie fragmentai, ir jau nežinau, ar aš apie juos pasakojau, ar jie kalbėjo mano lūpomis. Kad ir kaip būtų, kuo dažniau sau kartoju vienu ar kitu būdu atsiradusią istoriją, tuo mažiau suprantu, ar yra joje intriga, pranokstanti natūralią juos siejančio laiko ir įvykių seką. Senam vienuoliui, stovinčiam ties mirties slenksčiu, sunku, kai jis nežino, ar jo parašytame laiške yra kokia slapta prasmė, gal ne viena, gal daug, o gal jokios.

Ta mano negalia, matyt, yra šešėlio, kurį ant jau pražilusio pasaulio meta artėjančios didžiosios sutemos, pasekmė.

Est ubi gloria nunc Babylonia?[1] Kur dabar tų dienų sniegas? Žemė šoka mirties šokį, kartais galvoju, kad Dunojum plaukia bepročių pilni laivai, traukiantys į tamsos gaubiamus tolius.

Nelieka nieko, tik tylėti. *O quam salubre, quam iucundum et suave est sedere in solitudine et tacere et loqui cum Deo*?[2] Netrukus sugrįšiu prie savo ištakų, bet dabar jau nemanau, kad tai bus šlovės Dievas, apie kurį man kalbėjo mano ordino abatai, ar džiaugsmo Dievas, kaip tikėjo anų laikų minoritai, gal net ne pagailos Dievas. *Gott ist ein lautes Nichts, ihn rührt kein Nun noch Hier*[3]... Netrukus įžengsiu į tą plačią bekraštę dykumą, tobulai lygią ir neišmatuojamą, kurioje dievobaiminga širdis užgęsta palaimoje. Pasinersiu į dievišką tamsą, į bežodę tylą ir neapsakomą ryšį, ir tada išnyks visi panašumai ir visi skirtumai, ir toje prarajoje mano siela praras pati save, nebepažindama nei to, kas panašu, nei to, kas skirtinga, nei ko nors kito: bus užmiršti visi skirtumai, ir aš stovėsiu ant paprasto pamato, tylioje dykumoje, kur nematyti jokių skirtumų, gelmėse, kur niekas neranda savo vietos. Prasmegsiu į tylą ir į neapgyventą dieviškumą, kur nėra nei kūrinio, nei paveikslo.

Skriptoriume šalta, man gelia nykštį. Palieku šiuos užrašus nežinau kam, jau nežinau ir apie ką: *stat rosa pristina nomine, nomina nuda tenemus*[4].

[1] Est ubi gloria... – Kur nūnai Babilono šlovė?

[2] O quam salubre... – O, kaip gera, kaip malonu ir saldu yra sėdėti vienatvėje ir tylėti, ir kalbėtis su Dievu!

[3] Gott ist ein... – Dievas yra grynas niekas. Jo neliečia joks dabar, joks čia...

[4] stat rosa... – vardu gyva vakarykštė rožė, vien vardus turim

Postilė „Rožės vardui“ 1983

Rosa que al prado, encarnada,
te ostentas, presuntüosa
de grana y carmīn banada:
campa lozana y gustosa;
pero no, que siendo hermosa
tambien ser̨is desdichada.
Juana Inés de la Cruz

Rože, tu pievoje atgijus
stiebiesi, išdidžioji,
raudoniu, purpuru nušvitus
meiliai, svaiginamai vilioji –
bet nepadės, deja, lemties
apgauti grožis.

Pavadinimas ir prasmė

Nuo tada, kai parašiau „Rožės vardą", gaunu daugybę skaitytojų laiškų su klausimu: ką reiškia lotyniškas hegzametras romano pabaigoje ir kodėl kaip tik jis davė pavadinimą knygai. Atsakau, jog tai yra eilutė iš Bernardo Morliacense'o kūrinio „De contemptu mundi", kuriame šis XII amžiuje gyvenęs benediktinas varijuoja *ubi sunt* tema (iš kur vėliau atsirado Villono *mais oł sont les neiges d'antan*), tiktai Bernardas prie įprasto *topos* (praeities didžiūnai, žymūs miestai, gražiosios princesės – visa ištirpsta nebūtyje) priduria mintį, kad visi tie išnykę daiktai palieka savo vardus. Menu, kad Abelard'as kaip pavyzdį vartojo teiginį *nulla rosa est* norėdamas parodyti, jog kalba gali byloti ir apie išnykusius, ir apie neegzistuojančius dalykus. Ir leidžiu skaitytojui pačiam daryti savo išvadas.

Rašytojas neturėtų interpretuoti savo darbo, priešingu atveju galėjo nė nerašyti romano, kuris pats yra interpretacijų generatorius. Tačiau viena iš pagrindinių šio didžiai išmintingo patarimo įgyvendinimo kliūčių yra faktas, jog romanas privalo turėti pavadinimą.

Pavadinimas, deja, jau yra interpretacijų raktas. Negalima atsispirti sugestijoms, kurias kelia „Raudona ir juoda" arba „Karas ir taika". Daugiausia pagarbos skaitytojui yra tuose pavadinimuose, kurie tenkinasi eponiminio herojaus vardu, sakykim, „Deividas Koperfildas" ar „Robinzonas Kruzas", bet net ir šiuo atveju galimas neteisėtas autoriaus kišimasis į skaitytojo interpretaciją. „Tėvas Gorijo" nukreipia skaitytojo dėmesį į senojo tėvo asmenį, nors šis romanas yra ir Rastinjako arba Votreno *alias* Koleno gyvenimo epopėja. Matyt, reikia būti tokiam sąžiningai nesąžiningam kaip Dumas, nes juk akivaizdu, kad „Trys muškietininkai" visų pirma yra pasakojimas apie ketvirtąjį. Tačiau tokią prabangą autorius gali sau leisti retai ir, galimas dalykas, netyčia.

Darbinis mano romano pavadinimas buvo „Nusikaltimai vienuolyne". Atsisakiau, nes jis atkreiptų skaitytojų dėmesį vien tik į detektyvinę intrigą ir neteisėtai pastūmėtų vargšus nuotykių istorijų medžiotojus pulti prie šios knygos ir ja nusivilti. Svajojau pavadinti knygą „Adsas iš Melko". Pavadinimas visiškai nešališkas, nes Adsas ir yra tas, kuris šią istoriją pasakoja. Tačiau mūsų leidėjai nemėgsta pavadinimuose tikrinių vardų, todėl „Fermas ir Liučija" galų gale pasirodė kitu pavadinimu, o priešingų pavyzdžių be galo mažai: „Lemonijas Boreo", „Rubė" ar „Metelas"... Ašaros, palyginti su pusseserių Betų, Barių Lindonų, Armansijų ar Tomų Džonsų pulkais, užplūdusiais kitų šalių literatūras.

Mintis apie „Rožės vardą" mane aplankė beveik atsitiktinai ir patiko, nes rožė yra simbolinė figūra su tokia begale reikšmių, kad pagaliau neturi nė vienos iš jų: mistinė rožė, visos rožės vysta, dviejų rožių karas, rožė – tai rožė, rožė yra rožė, rozenkreiceriai, nuostabiųjų rožių palaima, gaivi kvapniausia rožė. Skaitytojas teisėtai pasijunta išmuštas iš vėžių, nebegali pasirinkti vienos interpretacijos, o jei ir suvokia galimybę nominalistiškai perskaityti paskutinę eilutę, tai įvyksta tik pabaigoje, kai jau bus kažką sugalvojęs. Pavadinimas turėtų sukelti galvoje minčių sumaištį, o ne jas tvarkingai surikiuoti.

Niekas taip nedžiugina romano autoriaus, kaip skaitytojų pasiūlytos interpretacijos, apie kokias jis pats nė nepagalvojo. Rašydamas teorinius veikalus, į recenzentus žvelgiau lyg teisėjas: suprato ar ne, ką norėjau pasakyti. Romanas – visai kas kita. Nesakau, kad autorius nesusidurtų su, jo nuomone, klaidinga interpretacija, bet jis gali tai nutylėti, nes visuomet atsiras kitų, kurie, remdamiesi tekstu, tokią interpretaciją paneigs. Tačiau dauguma interpretacijų atveria tokius prasmės vingius, apie kokius nė nebuvo galvota. Bet ką reiškia sakyti, kad apie juos negalvojau?

Prancūzų mokslininkė Mireille Calle Gruber pastebėjo subtilų žodžių žaismą, siejantį žodį *semplici* (prastuomenės prasme) su *semplici* (vaistažolių prasme), ir išvedė, jog kalbu apie erezijos „piktžolę". Galėčiau atsakyti, kad terminas „semplici" tų laikų literatūroje pasitaiko abiem šiom prasmėm, taip pat pasitaiko ir žodis „piktžolė". Kita vertus, puikiai žinojau Greimo pavyzdį apie dvilypę izotopiją, atsirandančią pavadinus žolininką „amico dei semplici". Ar sąmoningai pavartojau šį žodžių žaismą? Šiandien tai visai nesvarbu, nes tekstas jau parašytas ir pats kuria savo prasmes.

Skaitydamas romano recenzijas, virpėjau iš pasitenkinimo, kai kritikai (o vieni iš pirmųjų buvo Ginevra Bompiani ir Larsas Gustaffsonas) cituodavo Viljamo žodžius, pasakytus baigiantis inkvizicijos teismo procesui. „Kas tyrume jus baugina labiausiai?“ – klausia Adsas. Ir Viljamas atsako: „Skuba“. Šios dvi eilutės buvo ir tebėra man nepaprastai brangios. Tačiau vėliau vienas iš skaitytojų atkreipė mano dėmesį į tai, kad kitame puslapyje Bernardas Gi, grasindamas raktininkui kankinimais, sako: „Teisingumas nevykdomas skubotai, kaip tikėjo netikrieji apaštalai, Dievas savo teisingumui turi ilgus amžius“. Ir skaitytojas teisėtai klausė manęs, kokį ryšį norėjau atskleisti tarp Viljamą bauginusios skubos ir tos skubos stokos, kurią šlovino Bernardas. Tuomet supratau nedovanotiną savo aplaidumą. Rankraštyje šio pokalbio tarp Viljamo ir Adso nėra. Tą trumpą dialogą įterpiau jau skaitydamas korektūrą, nes darnos ir pusiausvyros dėlei jutau, jog prieš suteikiant žodį Bernardui būtina įterpti dar vieną struktūrinį elementą. Ir, aišku, versdamas Viljamą bodėtis skuba (labai įtaigiai, štai dėl ko tie žodžiai taip man patiko), visai pamiršau, jog kiek toliau apie skubą kalba taip pat ir Bernardas. Jei skaitytumėt tik Bernardo žodžius, praleisdami Viljamo mintį, matytumėt, kad jie yra tik kalbos būdas, tai, ko tikimasi iš teisėjo, tokia pat banali frazė, kaip, sakykim, „prieš įstatymą visi lygūs“. Tačiau supriešinus skubą, apie kurią kalba Bernardas, su ta, kurią mini Viljamas, neišvengiamai atsiranda interpretacija, ir skaitytojas teisėtai klausia, ar jie kalba apie vieną ir tą patį ir ar Viljamo neapykanta skubai skiriasi nuo Bernardo neapykantos skubai. Tekstas parašytas ir kuria savo reikšmes. Gal to nė nenorėdamas susidūriau su klausimu, su dviprasme provokacija ir nebepajėgiu šio supriešinimo paaiškinti, nors suprantu, jog jame slypi kažkokia prasmė (o gal ir ne viena).

Parašęs knygą, jos autorius turėtų mirti. Kad nekliudytų tekstui eiti savo keliu.

Pasakojimas apie kūrybos procesą

Autorius neturėtų interpretuoti. Tačiau jis gali pasakoti, kodėl ir kaip rašė. Kūrybos proceso aprašymai paprastai nepadeda suprasti kūrinių, kuriems jie skirti, bet padeda suprasti techninę kūrybos akto pusę.

Poe savo „Kompozicijos filosofijoje" pasakoja, kaip rašė „Varną". Jis nepasako, kaip turėtume jį skaityti, kalba apie tai, kokius klausimus buvo sau iškėlęs siekdamas poetinio efekto. O poetinį efektą aš apibrėžčiau kaip nesenkamą teksto galią generuoti įvairias interpretacijas.

Rašantieji (ar piešiantieji, kuriantys skulptūras ar muziką) puikiai žino, ką daro ir kiek jiems tai kainuoja. Žino, kad turi išspręsti problemą. Galimas dalykas, kad darbo pradžia yra miglota, sumanymai kinta, kad tai tėra kažkoks įnoris ar prisiminimas. Bet vėliau problema sprendžiama atsisėdus prie darbo stalo, tiriant materiją, su kuria dirbama, – materiją, kuri paklūsta ją valdantiems gamtos dėsniams, o kartu yra ją pripildžiusios kultūros atminties skleidėja (intertekstualusis aidas).

Kai autorius mums sako, jog dirbo pagautas įkvėpimo – meluoja. *Genius* iš *twenty per cent inspiration and eighty per cent perspiration.*[1]

Jau nepamenu, apie kurį iš savo garsių eilėraščių Lamartine'as rašė, kad jis atsirado įkvėpimo minutę, audringą naktį miške. Po jo mirties rasti rankraščiai su taisymais ir variantais ir suprasta, kad tai buvo, ko gero, daugiausia „prakaito išspaudęs" eilėraštis visoje prancūzų literatūroje.

Kai rašytojas (ar kitas menininkas) sako kūręs negalvodamas apie proceso dėsnius, jis nori pasakyti, kad dirbo nežinodamas, jog juos pažįsta. Vaikas puikiai kalba gimtąja kalba, bet nemokėtų parašyti jos gramatikos. Tačiau gramatikas nėra vienintelis, mokantis kalbos taisykles, nes ir vaikas, pats to nesuvokdamas, puikiai jas moka. Gramatikas tėra tas, kuris žino, kodėl ir kaip vaikas tą kalbą moka.

Papasakoti, kaip buvo rašoma, – nereiškia įrodyti, jog rašyta „gerai". Poe sakydavo, kad „viena yra kūrybos efektas, o visai kas kita – išmanyti kūrybos procesą". Kai Kandinsky's ar Klee pasakoja mums, kaip piešia, jie nesako mums, kad vienas iš jų yra geresnis už kitą. Kai Michelangelo'as sako mums, kad skulptūros kūrimas tėra jau įrėžtos akmenyje figūros išlaisvinimas, jis nenori pasakyti, kad Vatikano „Pieta" yra geresnė už Rondaninio „Pietą". Kartais ryškiausi puslapiai apie kūrybos procesą parašyti ne pačių garsiausių menininkų, o tų, kurių menas kuklesnis, bet kurie puikiai mokėjo pasakoti apie kūrybos procesą: Vasario, Horatio Greenoughio, Aarono Coplando...

[1] Genijus – 20 proc. įkvėpimo ir 80 proc. prakaito (*angl.*).

Taigi – viduramžiai

Parašiau romaną, nes pajutau tokį norą. Manau, tai pakankama priežastis pradėti rašyti. Žmogus iš prigimties yra pasakojantis gyvūnas. Pradėjau rašyti 1978-ųjų kovą pastūmėtas užsimezgusios minties. Įsigeidžiau nunuodyti vienuolį. Tikiu, jog kaip tik tokios mintys pagimdo romanus, o visa kita tėra pakeliui atsirandantis prielipas. Pirma turi būti mintis. Jau vėliau radau sąsiuvinį, datuotą 1975-aisiais, kuriame buvau surašęs kažkokio neapibrėžto vienuolyno vienuolius. Tik tiek. Pirmiausia ėmiau skaityti Orfila veikalą „Traité des poisons", kurį prieš dvi dešimtis metų pirkau iš senų knygų prekeivio Senos pakrantėje, paskatintas ištikimybės Huysmansui (*La bas*). Tačiau nė vienas iš ten aprašytų nuodų manęs nepatenkino, todėl paprašiau pažįstamą biologą pasiūlyti kokią substanciją su tam tikrom savybėm (veikiančią per odą, ką nors paėmus į rankas). Nedelsdamas sunaikinau jo laišką, kuriame rašė nežinantis man tinkančio nuodo, nes buvo tai dokumentas, kuris kitame kontekste galėjo nuvesti į kartuves.

Iš pradžių savo vienuolius norėjau apgyvendinti šiuolaikiniame vienuolyne (mąsčiau apie vienuolį seklį, skaitantį „Il Manifesto"). O kadangi vienuolynuose ir šiandien gyva viduramžių atmintis, pradėjau knistis savo – hibernuoto medievisto – archyvuose (knyga apie viduramžių estetiką, rašyta 1956 metais, dar šimtas puslapių ta pačia tema 1969-aisiais, viena esė, ekskursai į viduramžių tradicijas, 1962 metais rašant apie Joyce'ą, o iš vėlesnių, 1972 metų, ilga studija apie Apokalipsę ir miniatiūras, puošiančias Palaimintojo iš Liebanos komentarą; taigi viduramžiai nuolat buvo greta manęs). Rankose turėjau išsamią medžiagą (pastabas, fotokopijas, užrašus), kauptą nuo 1952-ųjų galvojant apie kitus neapibrėžtus darbus: pabaisų istoriją, viduramžių enciklopedijų analizę, rodyklių, katalogų teorijos kūrimą... Tuomet tariau sau, kad, jei viduramžiai tapo mano vaizduotės kasdienybe, geriausia parašyti romaną apie viduramžius. Kaip jau esu sakęs viename iš interviu televizijai, dabartį pažįstu tik iš televizijos ekrano, o viduramžius – tiesiogiai. Kai ilsėdamiesi kaime lauke kūrendavome laužus, mano žmona nuolat man priekaištaudavo, kad nemoku žiūrėti į žiežirbas, kylančias tarp medžių ir sklandančias išilgai šviesos ruožų. Vėliau, perskaičiusi skyrių apie gaisrą, ji tarė: „Tai vis dėlto žiūrėdavai į kibirkštis!" Atsakiau: „Ne, bet žinau, kaip į jas būtų žiūrėjęs viduramžių vienuolis".

Prieš dešimtį metų laiške, kurį kaip autorius parašiau leidėjui (Franco Maria Ricci'ui) ir pridėjau prie savo komentarų, skirtų Palaimintojo iš Liebanos Apokalipsės komentarams, išpažinau: „Nors ir ką manytum, gimiau, kad galėčiau tyrinėti simboliškus miškus, apgyventus vienaragiais ir grifonais, ir lyginti ištįsusias į dangų ar prigludusias prie žemės katedrų struktūras su tetragoninėse *Summulae* formulėse slypinčiomis egzegetinėmis smailėmis, klajoti tarp cisterso navų, maloniai bendrauti su mokytais ir išdidžiais Kliuni vienuoliais, stebimas tuklaus racionalisto Akviniečio žvilgsnio, gundomas Honorijaus Augustoduniensio fantastiškų geografijų, kuriose tuo pat metu aiškinama *quare in pueritia coitus non contingat*, kaip atrasti Prarastąją salą ir kaip pagauti basiliską turint tik kišeninį veidrodėlį bei nepalaužiamą tikėjimą „Bestiariumu".

Tas pomėgis ir aistra niekada manęs nepaliko, net jei vėliau dėl moralinių ir materialinių paskatų (nes tam, kad būtum medievistas, reikalingas pilnas kapšas ir galimybė klajoti po tolimas bibliotekas, mikrofilmuojant neprieinamus rankraščius) pasukau kitais keliais. O viduramžiai tapo mano hobiu ir amžina pagunda, ir įžvelgiu juos visuose savo darbuose, nors jie ir neatrodytų viduramžiški.

Slaptos atostogos po Otiuno skliautais, kur abatas Grivot ir šiandien rašo nelabajam skirtus vadovėlius su permerktais siera viršeliais, džiugios akimirkos Moizako ir Konko apylinkėse, kur buvau pakerėtas Apokalipsės Vyresniųjų, o gal velnių, grūdančių į garuojančius katilus prakeiktas sielas; kartu – teikiančių atgaivą šviętėjiškų vienuolio Bedos knygų skaitymas, racionalios paspirties Ockhamo raštuose ieškojimas siekiant suprasti tas Ženklo paslaptis, nuo kurių Saussure'as dar nenupūtė miglos. Ir taip toliau, su „Peregrinatio Sancti Brandani" ilgesiu, mūsų mąstymo patikrinimu pagal „Knygą iš Kelso", grįžimu prie Borgeso per keltų *kenningars*, ryšiais tarp valdžios ir paklusnių masių vyskupo Sugero dienoraščiuose..."

Kaukė

Tiesą pasakius, nusprendžiau ne vien papasakoti *apie* viduramžius. Nusprendžiau papasakoti *iš* viduramžių ir to meto metraštininko lūpomis. Buvau pradedantis prozininkas, iki šiol į prozininkus žvelgęs iš anapus barikadų. Gėdi-

jausi pasakoti pats. Jaučiausi tarsi teatro kritikas, staiga atsidūręs rampos šviesoje, žinantis, jog iš parterio į jį sminga kolegų žvilgsniai.

Ar gali pasakyti „Buvo puikus lapkričio pabaigos rytas“ ir nepasijusti Snoopy'u? O jei liepčiau tai ištarti pačiam Snoopy'ui? Jei šitą „buvo gražus rytas...“ pasakytų kas nors, turintis teisę taip kalbėti, nes jo laikais taip daryta? Kaukė, štai ko man reikėjo.

Norėdamas pajusti jų kalbos ritmą ir paprastumą, netgi naivumą, sėdau iš naujo skaityti ir skaitinėti viduramžių metraščių. Tie metraštininkai turėjo kalbėti vietoj manęs, ir niekas negalėjo manęs įtarti. Buvau atsikratęs įtarinėjimų, bet ne intertekstualumo. Taigi iš naujo atradau tai, ką rašytojai jau seniai žinojo (ir apie ką mums tiek kartų kalbėjo): kiekviena knyga kalba apie kitas knygas ir kiekviena istorija pasakoja jau papasakotą istoriją. Tai žinojo Homeras, žinojo Ariostas, jau nekalbu apie Rabelais ar Cervantesą. Tad mano istorija galėjo prasidėti tik rastu rankraščiu, o ir pati (akivaizdu) galėjo būti tik citata. Įvadą parašiau greitai, įdėdamas savo pasakojimą į ketvirtąją iš viena į kitą susidedančių dėžučių kitų trijų pasakojimų viduje: aš sakau, jog Valė sakė, kad Mabijonas sakęs Adsą sakius...

Dabar jau galėjau nieko nebijoti. Bet čia mano rašymas metus nutrūko. Lioviausi rašyti, nes staiga supratau dar vieną dalyką, kurį jau seniai žinojau (ir visi jį žinojo), bet kuriuo, pradėjęs rašyti, dar labiau įsitikinau.

Taigi supratau, kad pirmojoje stadijoje romanas neturi nieko bendra su žodžiais. Parašyti romaną yra toks pat kosmologinis aktas, kaip ir tas, apie kurį pasakoja Pradžios knyga (be pavyzdžio neapsieisi, sakydavo Woody's Allenas).

Romanas kaip kosmologinis faktas

Turiu galvoje tai, kad prieš sėdant rašyti būtina sukurti kuo detalesnį, iki menkiausių smulkmenų apgalvotą pasaulį. Jei įsivaizduotum upę, du jos krantus, o kairiajame krante pasodintum žvejį, kuriam paskirtum tūžmingą charakterį ir teisiniu požiūriu ne itin švarią praeitį, tai galėtum pradėti rašyti paversdamas žodžiais tai, kas neišvengiama. Ką veikia žvejys? Žvejoja (ir štai vienokių ar kitokių daugiau ar mažiau įprastų veiksmų grandinė). O kas nutinka

vėliau? Žuvys arba kimba, arba ne. Jei kimba, žvejys jų prisigaudo ir patenkintas eina namo. Pasakojimas baigtas. Jei nekimba, tuomet jis, būdamas tūžmingo būdo, gali supykti. Gal sulaužyti meškerę. Nieko ypatinga – bet jau šioks toks veiksmas. Yra tokia indėnų patarlė: „Atsisėsk prie upės ir lauk, tavo priešo lavonas būtinai praplauks pro šalį". Sakykim, upe praplaukia lavonas. Juk tokia galimybė įrašyta upės intertekstualinėje aplinkoje. Nepamirškite, kad mano žvejo praeitis nelabai švari. Ar norės jis veltis į nemalonią istoriją? Kaip pasielgs? Pabėgs, apsimes lavono nepastebėjęs? Pajus kaltę, nes tas lavonas bus žmogaus, kurio jis nekentė? O gal įtūš, kad ne jis pats įvykdė tą taip geistą kerštą? Matote, užtenka šiaip taip užpildyti savo pasaulį – ir pasakojimo pradžia jau yra. Kartu ir stiliaus užuomazga, nes žvejojantis žmogus primeta pasakojimui lėtą takų ritmą, atitinkantį jo kantrų laukimą, kurį pertraukia charakterio sąlygoti pykčio priepuoliai. Sunkiausia kurti pasaulį, žodžiai rasis patys. *Rem tene, verba sequentur*. Nors poezijoje, manau, yra priešingai: *verba tene, res sequentur*...

Pirmuosius darbo prie savo romano metus skyriau pasaulio kūrimui. Ilgi sąrašai knygų, kurias buvo galima rasti viduramžių bibliotekoje. Sąrašai vardų ir kortelės su aprašais daugybės personažų, kurių daugelis vėliau nė nepateko į romaną. Privalėjau susipažinti ir su tais vienuoliais, nepatekusiais į knygą. Skaitytojui to nereikia, bet man buvo būtina. K as pasakė, kad grožinė literatūra turėtų konkuruoti su civilinės būklės aktų knygomis? O gal turėtų konkuruoti ir su savivaldybės urbanistikos skyriaus darbais? Su šia mintimi tyrinėjau nuotraukas ir planus architektūros enciklopedijose, kurdamas vienuolyno planą, matuodamas atstumus, netgi skaičiuodamas sraigtinių laiptų pakopas. Marco'as Ferreri's man yra sakęs, jog mano dialogai labai kinematografiški, nes trunka kaip tik tiek, kiek reikia. Tai suprantama, nes kai du mano personažai kalbėdamiesi eidavo iš refektoriaus į klostrą, rašydavau pasiklojęs prieš akis planą. Jiems atėjus, pokalbis nutrūkdavo.

Kad galėtume laisvai kurti, turime patys save apriboti. Poezijoje tokie apribojimai – tai pėda, eilutė, rimas, tai, ką šiandien vadina kvėpavimu ausimis... Prozoje toks apribojimas yra susikurtas pasaulis. Ir tai visai nesusiję su realizmu (nors paaiškina ir realizmą). Galima sukurti visiškai irealų pasaulį su skraidančiais asilais ir nuo bučinio atgyjančiomis princesėmis, tačiau tas pasaulis, kad ir koks jis būtų – realus ar išgalvotas – privalo egzistuoti pagal

atskaitos taško taisykles (būtina žinoti, ar tame pasaulyje princesę atgaivina tik princo, ar taip pat ir raganos pabučiavimas ir ar princesės bučinys princu paverčia tik rupūžes, ar taip pat ir, sakykim, šarvuočius).

Mano pasaulio dalis buvo ir Istorija, todėl skaičiau daug viduramžių kronikų, o skaitydamas jas suvokiau, jog romane turi atsirasti vietos ir tokiems dalykams, apie kuriuos iš pradžių nė negalvojau: kovai dėl neturto ar inkvizitoriams prieš broliukus.

Tarkim, kodėl mano knygoje aprašyti keturioliktojo amžiaus broliukai? Jei susiruošiau rašyti viduramžių istoriją, geriau būčiau pasakojęs apie XIII ar net XII amžių, man artimesnius už keturioliktąjį. Bet man reikėjo seklio, Ockhamo anglo (intertekstualinė citata), nepaprastai pastabaus ir ypač juslaus ženklų interpretatoriaus. Tokias savybes galėjau rasti tik tarp pranciškonų, po Rogero Bacone'o. Kita vertus, tobulą ženklų teoriją teturi sekėjai, tiksliau sakant, ji egzistavo jau ir anksčiau, bet anksčiau juos interpretuodavo arba simboliškai, arba idėjiškai ir abstrakčiai. Tik nuo Bacone'o iki Ockhamo ženklus vartojo individui pažinti. Todėl turėjau savo pasakojimą perkelti į XIV amžių, nors ir kaip mane tai erzino, nes nesijaučiau jame taip tvirtai kaip norėjau. Vėl sėdau prie knygų ir atradau, jog XIV amžiaus pranciškonas, net būdamas anglas, negali ignoruoti ginčo dėl neturto, ypač jei buvo jis Ockhamo draugas ar šalininkas, ar bent jį pažinojo. (Beje, iš pradžių maniau, kad sekliu turėtų būti pats Ockhamas, bet vėliau šios minties atsisakiau, nes kaip žmogus *Venerabile Inceptor* man buvo nesimpatiškas.)

Bet kodėl viskas vyksta 1327 metų lapkričio pabaigoje? Todėl, kad gruodžio mėnesį Mykolas Čezenietis jau buvo Avinjone (štai ką reiškia kurti istorinio romano pasaulį: kai kuriuos jo elementus, tarkim, pakopų skaičių, gali pasirinkti autorius, o kiti, kaip Mykolo kelionės, priklauso realiam pasauliui, kuris tokiuose romanuose susipina su išgalvotu pasakojimo pasauliu).

Bet lapkritis buvo per ankstyvas metas. Juk dar turėjau nudurti kiaulę. Kodėl? Ogi tam, kad galėčiau žemyn galva panardinti lavoną kubile su krauju. Kodėl tai buvo būtina? Todėl, kad antrasis Apokalipsės trimitas skelbia, jog... Negalėjau pakeisti Apokalipsės, ji buvo pasaulio dalis. O kaip man sakė, kiaulės duriamos tik pašalus, ir lapkritis galėjo būti per anksti. Nebent vienuolynas stovėtų kalnuose, kur jau būtų pasnigę. Jei ne ši būtinybė, mano istorija būtų galėjusi nutikti lygumoje – Pompozoje ar Konke.

Tai sukurtasis pasaulis pasako mums, kaip toliau turi rutuliotis pasakojimas. Visi klausia manęs, kodėl manojo Chorchės vardas susijęs su Borgésu ir kodėl Borgésas yra toks nedoras. Nežinau. Norėjau, kad biblioteką sergėtų neregys (man tai pasirodė puiki literatūrinė idėja), o biblioteka negalėjo duoti nieko aklesnio už Borgésą, juolab kad skolas reikia grąžinti. Be to, kaip tik ispaniškieji Apokalipsės komentarai ir miniatiūros darė viduramžiais didžiausią įtaką. Bet įkurdinęs Chorchę bibliotekoje dar nežinojau, kad būtent jis taps žudiku. Kitaip tariant, viskas buvo padaryta jo paties rankomis. Ir nemanykite, kad tai „idealistinis" požiūris, kai sakoma, jog personažai gyvena savą gyvenimą, o autorius lyg transe liepia jiems daryti tai, ką jie patys jam pašnibžda. Niekai, tinkantys brandos atestato rašiniui. Personažai priversti elgtis pagal pasaulio, kuriame gyvena, taisykles. Kitaip sakant, rašytojas yra savo paties sukurtų prielaidų vergas.

Tokia pat graži ir labirinto istorija. Visi labirintai, apie kuriuos ką nors žinojau, o turėjau nuostabią Santarcangeli'o studiją šia tema, buvo pastatyti atviroje erdvėje. Jie būdavo labai painūs, su daugybe vingių ir atšakų. O man reikėjo labirinto po stogu (ar matėte kada biblioteką po atviru dangum?), ne itin raizgaus, nes tuomet jame nebūtų pakankamos traukos, būtinos gaisrui plisti (kad pabaigoje Buveinė turėjo sudegti, man buvo akivaizdu taip pat ir dėl kosmologinių istorinių priežasčių: viduramžiais katedros ir vienuolynai liepsnodavo tarytum degtukai, ir sukurti viduramžių istoriją be gaisro – tai tas pat, kaip sukurti filmą apie karą Ramiajame vandenyne be žemyn smingančio liepsnojančio naikintuvo). Du ar tris mėnesius kūriau tinkamą labirintą, bet galų gale teko jame įrengti ir plyšius, nes oro trauka vis dar būtų buvusi per silpna.

Kas kalba

Turėjau daug problemų. Man reikėjo uždaros erdvės, koncentruoto pasaulio, o kad būtų galima patikimiau jį uždaryti, turėjau, be vietos vienovės, sukurti ir laiko vienovę (juolab veiksmo vienovė kėlė abejonių). Todėl pasirinkau benediktinų vienuolyną, ritmingai gyvenantį pagal kanonines valandas (matyt, nesąmoningai pasirinktu pavyzdžiu buvo „Ulisas" dėl griežto

dienos padalijimo, taip pat ir „Užburtas kalnas“ dėl savo iškilios ir sveikos aplinkos, kurioje turėjo vykti ne viena dešimtis pokalbių).

Su dialogais kilo daug problemų, ir jas sprendžiau vėliau, rašydamas. Prozos teorijoje nedaug vietos skirta temai *turn ancillaries*, kitaip tariant, gudrybėms, kurių griebiasi rašytojas, leisdamas prabilti įvairiems personažams. Pažiūrėkit, kaip skiriasi šie penki dialogai:

1. – Kaip laikaisi?
   – Neblogai, o tu?
2. – Kaip laikaisi? – paklausė Jonas.
   – Neblogai, o tu? – paklausė Petras.
3. – Kaip, – paklausė Jonas, – kaip tu laikaisi?
   Petras atsakė nedvejodamas:
   – Neblogai, o tu?
4. – Kaip laikaisi? – susirūpino Jonas.
   – Neblogai, o tu? – sukikeno Petras.
5. Jonas paklausė:
   – Kaip laikaisi?
   – Neblogai, – abejingai atsakė Petras. Ir kreivai šyptelėjęs pridūrė: – O tu?

Išskyrus du pirmuosius, kituose randame tai, kas vadinama „pareiškimo instancija“. Autorius priduria savo komentarą, suteikdamas kalbančiųjų žodžiams tam tikrą atspalvį. Bet ar tokio atspalvio tikrai neturi du pirmieji pavyzdžiai? Ar skaitytojas yra laisvesnis skaitydamas šiuos du iš pažiūros neutralius pokalbius ir patirdamas jų emocinį atspalvį pats to nė nepastebėdamas (prisiminkime tariamai neutralų hemingvėjišką dialogą), ar yra laisvesnis trim kitais atvejais, kai bent žino, kokį žaidimą žaidžia autorius?

Tai – stiliaus, ideologinė, „poezijos“ – problemos, tokios kaip vidinio rimo arba asonanso parinkimas ar žodžių žaismo pavartojimas. Būtinas tam tikras nuoseklumas. Mano atveju galbūt tai buvo lengviau, nes visi dialogai perpasakoti Adso, ir daugiau nei akivaizdu, jog jis suteikia savo požiūrio atspalvį visam pasakojimui.

Dialogai iškėlė dar vieną problemą. Kiek jie buvo viduramžiški? Kitaip sakant, jau rašydamas ėmiau suvokti, jog knyga vis labiau primena *buff* stiliaus melodramą su ilgais rečitatyvais ir arijomis. Arijos (tarkim, portalo aprašymas) atitiko viduramžių didžiosios retorikos dvasią ir pavyzdžių čia netrūko. O dialo-

gai? Išsigandau, kad dialogai primins Agatos Christie, o arijos – Sugero ar šv. Bernardo stilių. Vėl sėdau prie viduramžių romanų, turiu omeny riterių epopėją, ir įsitikinau, kad, išskyrus keletą nukrypimų, gerbiau viduramžių prozos ir poezijos papročius. Tačiau ši problema dar ilgai nedavė man ramybės, ir iki šiol nesu tikras, kad pasisekė vykusiai keisti registrą – nuo arijų prie rečitatyvų.

Dar viena problema – dialogų ar naratoriaus balsai. Pasakojau šią istoriją kito lūpomis, o dar įvade buvau įspėjęs, jog to kito žodžiai yra perėję mažiausiai dvi kitas pasakotojų instancijas – Mabijono ir abato Valė, – net ir darant prielaidą, kad veikė jie tik kaip filologai, nekeisdami teksto (bet kas tuo patikės?). Tačiau problema buvo jau pats Adso pasakojimas pirmuoju asmeniu. Aštuoniasdešimtmetis Adsas pasakoja tai, ką patyrė būdamas aštuoniolikos. Kas kalba: Adsas aštuoniolikmetis ar Adsas aštuoniasdešimtmetis? Abu, tai akivaizdu, ir to siekiau. Žaidimo esmė – nuolatinis senojo Adso apmąstymas to, ką matė ir girdėjo jaunystėje. Pavyzdys man buvo (nors knygos dar kartą ir neskaičiau, pakako senųjų prisiminimų) Serenus Caitblomas iš „Doktor Faustus". Toks dvigubas kalbos žaismas mane be galo žavėjo ir viliojo taip pat ir dėl to, kad, prisimindamas tai, ką kalbėjau apie kaukę, sudvejindamas Adsą, padvigubinau ir nuotolį bei kliūčių skaičių tarp savęs kaip realaus asmens, savęs kaip pasakotojo, kitaip tariant, manojo pasakojančio „aš" ir personažų, apie kuriuos kalbėjau, taigi ir pasakojančiojo asmens. Jaučiausi vis saugesnis, ir man tai priminė (kūniškai ir realiai, kaip prisimena vaikystės meduoliukų, mirkytų liepžiedžių arbatoje, skonis) vaikiškus žaidimus po apklotais, kur jaučiausi lyg povandeniniame laive ir iš kur siunčiau pranešimus savo sesei, po užklotu kitoje lovoje, ir abu buvome atskirti nuo išorės pasaulio ir laisvai galėjome keliauti tyliais vandenų gelmių keliais.

Adsas man buvo labai svarbus. Troškau papasakoti šią istoriją (su jos paslaptimis, politiniais ir teologiniais įvykiais, dvilypumu) lūpomis to, kuris visa tai išgyvena, registruoja su paaugliams būdingu fotografiniu tikslumu, tačiau nesupranta (ir nesupras net sulaukęs senatvės, nes pabėgs į dieviškąją nebūtį, o juk visai ne to mokė jį jo mokytojas). Troškau išaiškinti viską žodžiais to, kuris nieko nesupranta.

Skaitydamas kritinius straipsnius, pastebėjau, jog šis romano aspektas padarė menkiausią įspūdį mokytiems skaitytojams, bent niekas arba beveik niekas jo nesvarstė. Bet manau, kad būtent dėl to romanas taip patiko mažiau

išprususiems skaitytojams. Jie susitapatindavo su naiviuoju pasakotoju ir jautėsi pateisinti ko nors nesupratę. Grąžinau jiems jų baimę dėl sekso, nežinomų kalbų, painių minčių, politinio gyvenimo paslapčių... Šiuos dalykus supratau dabar, *aprčs coup*, o tuomet, matyt, perteikiau Adsui tą savo baimę, kuri kankino mane paauglystėje, ypač susijusią su meilės išgyvenimais (nors sau garantavęs veikimą per tarpininką. Adsas išgyvena savo meilės kančias tik taip, kaip Bažnyčios daktarai apie ją kalbėjo). Menas – bėgimas nuo asmeninių jausmų, to mane išmokė ir Joyce'as, ir Eliotas.

Kova su savo jausmais buvo sunki. Parašiau labai gražią maldą Alano Saliečio liaupsės Gamtai pavyzdžiu, kurią turėjo kalbėti Viljamas susijaudinimo minutę. Bet supratau, kad jaudinamės mes abu, aš – kaip autorius, jis – kaip veikėjas. Aš, kaip autorius, poetikos sumetimais neturėjau taip elgtis. Jis, kaip veikėjas, negalėjo taip elgtis, nes buvo nulipdytas visai iš kito molio, ir visi jo jausmai siejosi su protu arba būdavo slopinami. To puslapio teko atsisakyti. Perskaičiusi knygą, viena mano draugė pasakė: „Su vienu negaliu sutikti: tuo, kad Viljamas niekada nepasiduoda pamaldumui". Perpasakojau tai kitam savo draugui, ir šis atsakė: „Toks jau yra jo pamaldumas". Gal taip ir yra. Ir taip tebūna.

Paralipsė

Pasinaudojau Adsu, kad išspręsčiau dar vieną problemą. Galėjau pasakoti tokią viduramžių istoriją, kurioje visi supranta, apie ką kalba. Lygiai kaip šiuolaikinėje literatūroje: jei veikėjas sako, kad Vatikanas neduos sutikimo jo skyryboms, nereikia aiškinti, kas yra Vatikanas ir kodėl jis neduoda sutikimo skirtis. Bet istoriniame romane taip elgtis nevalia, nes jis rašomas dar ir todėl, kad mes, gyvenantys šiandien, geriau suprastume, kas įvyko, ir kiek tai, kas įvyko, reikšminga ir mums.

Tačiau tada pradeda grėsti salgarizmas. Salgari'o knygos herojai nuo priešų pabėga į mišką ir ten užkliūva už baobabo šaknies. Toje vietoje rašytojas nutraukia veiksmą ir išdėsto mums ilgiausią botanikos paskaitą apie baobabus. Šiandien tai tapo topu, tokiu pat mielu, kaip ir mylimų žmonių ydos, bet taip elgtis nevalia.

Norėdamas išvengti tokio pobūdžio nesėkmių, perrašiau šimtus puslapių, nors neprisimenu, ar kada susimąsčiau, kaip sprendžiu šią problemą. Suvokiau tai po poros metų, bandydamas suprasti, kodėl knygą mielai skaito ir tie, kuriems tokios „mokytos" knygos tikrai neturėtų patikti. Adso pasakojimo stiliaus pagrindas – minties figūra, vadinama paralipse. Atmenate garsųjį pavyzdį? „Apie Cezarį nutylėsiu, nes kiekvienoj pakrantėj..." Sakoma, jog nebus kalbama apie kažkokį visiems žinomą dalyką, bet tai sakant, apie jį kalbama. Kaip tik taip Adsas užsimena apie visiems gerai žinomus asmenis ir įvykius, tačiau vis tiek apie juos kalba. Tų asmenų ir tų įvykių Adso kūrinio skaitytojas – amžiaus pabaigos vokietis – negali žinoti, nes jie vyko Italijoje amžiaus pradžioje, tad Adsas nedvejodamas didaktiniu tonu apie juos pasakoja, nes toks buvo stilius viduramžių metraštininko, kuris troško, vos tik ką paminėjęs, tuojau pateikti apie tą dalyką enciklopedinių žinių. Perskaičiusi rankraštį, viena mano draugė (kita, nei minėta anksčiau) pasakė buvusi priblokšta žurnalistinio pasakojimo tono, lyg tai būtų ne romanas, o straipsnis iš *Espresso*, – taip ji pasakė, jei neapgauna atmintis. Iš pradžių supykau ir tik vėliau supratau tai, ką įžvelgė ji, pati to nežinodama. Būtent taip pasakojo to meto metraštininkai, ir šiandien apie kroniką galime kalbėti todėl, kad anuomet rašyta tiek daug kronikų.

Kvėpavimas

Ilgas pastraipas su pamokymais įterpiau turėdamas ir kitų sumetimų. Perskaitę rankraštį, mano draugai iš leidyklos patarė sutrumpinti pirmąjį šimtą puslapių, pasirodžiusių jiems be galo varginančiais. Nė nedvejodamas atsisakiau tai daryti, motyvuodamas, kad, norint patekti į vienuolyną ir praleisti ten savaitę, privalu susitaikyti su vienuolyno ritmu. To nepadarius, nepavyks perskaityti visos knygos. Nes tas šimtas puslapių yra lyg atgaila, ir tas, kas jos neatliks, amžinai liks kalno šlaite nepasiekęs viršūnės.

Ėjimas į romaną – tarsi kelionė per kalnus: reikia išmokti kvėpuoti, vaikščioti – priešingu atveju greit sustosi. Tas pat ir poezijoje. Prisiminkite, kaip kankinotės klausydamiesi eilių, kurias aktoriai, vaikydamiesi „interpretacijos", skaitė nepaisydami eilutės ilgio, darė *enjambements* lyg skaitytų prozą,

galvojo apie turinį, o ne ritmą. Skaitant vienuolikaskiemenę terciną, reikėtų laikytis to dainingo ritmo, kurio siekė poetas. Geriau skaityti Dantės poeziją lyg vaikišką eilėraštuką, nei bet kokia kaina vaikytis prasmės.

Prozoje kvėpavimas susijęs ne su sakiniais, bet su ilgesniais žodžių junginiais, su įvykių kaita. Yra romanų, alsuojančių tarsi gazelės, ir tokių, kurie šnopščia kaip drambliai. Harmoniją lemia ne įkvėpimo trukmė, o reguliarus pasikartojimas. Tai svarbu ir todėl, kad staiga nutrūkus kvėpavimui ir skyriui (ar sekvencijai) pasibaigus, kol dar pilnai neįkvėpta (nors nederėtų tuo piktnaudžiauti), pasakojimo sandaroje tam gali tekti lemtingas vaidmuo – trūkio vietos, sceninio efekto. Taip bent daro didieji: „Atsakė nelaimingoji" – taškas ir nauja eilutė – yra kito ritmo nei „Sudie, kalnai", bet, tiems žodžiams nuskambėjus, atrodo, jog žydrasis Lombardijos dangus plūsta kraujais. Didis romanas yra tas, kuriame autorius laiku pagreitina ir sulėtina veiksmo eigą ir sumaniai paskirsto šiuos greičio pokyčius nekintamo pagrindinio ritmo fone. Tas pat ir muzikoje: galima „vogti" (*rubare*), bet svarbu nepersistengti, nes praradus saiką galima tapti vienu iš tų blogų atlikėjų, kurie mano, kad norint groti Chopiną pakanka persūdyti su *rubato*. Nepasakoju, kaip išsprendžiau problemas, pasakoju, kaip jas sau iškėliau. Sakydamas, kad sąmoningai jų ieškojau – meluočiau. Net ir spausdinimo mašinėlės klavišais tuksinčių pirštų ritme slypi kompozicinė mintis.

Štai pavyzdys, kaip galima pasakoti arba galvoti pirštais. Akivaizdu, kad meilės virtuvėje scena sudėta iš religinių tekstų citatų, pradedant „Giesmių Giesme" ir baigiant šv. Bernardu ir Jeanu de Fecamp'u ar šv. Hildegarda iš Bingeno. Tai suprato net ir nepažįstantys viduramžių mistikos, bet turintys šiokią tokią klausą. Tačiau šiandien paklaustas, iš kur tos citatos ir kur baigiasi viena, o prasideda kita, – negalėčiau atsakyti.

Turėjau šimtus kortelių su įvairių tekstų ištraukomis, kartais net ištisus puslapius ir dešimtis fotokopijų – daug daugiau, nei paskui panaudojau. Tą sceną parašiau vienu prisėdimu (tik vėliau ją nugludinau, tarytum padengdamas visą paviršių išlyginančiu laku, kad nesimatytų siūlių). Taigi rašiau paskleidęs prieš save visus tekstus, mesdamas akį tai į vieną, tai į kitą kortelę, išrašydamas po gabalėlį tai iš vienur, tai iš kitur, tuoj šliedamas prie jo kitą citatą. Pirmasis šio skyriaus variantas buvo parašytas greičiausiai iš visos knygos skyrių. Paskui supratau, kad bandydamas pirštais pagauti glamonių ritmą ne visuomet galėjau

stabtelėti, kad parinkčiau tinkamiausią citatą. Citatos tinkamumą toje ar kitoje vietoje lėmė jos ritmas: nedvejodamas nusukdavau akis nuo tų žodžių ir sakinių, kurie, kaip man atrodė, būtų sutrikdę visą spausdinimo ritmą. Netvirtinčiau, kad įvykio aprašymas truko kiek ir pats įvykis (nors pasitaiko ir labai ilgų glamonių), tačiau bandžiau kiek įmanoma sutrumpinti laiko skirtumą tarp meilės veiksmo ir jo aprašymo trukmės. Sakau „aprašymo“ ne bartesiška, o daktilografine prasme, kalbu apie rašymą kaip materialų, fizinį aktą. Kalbu apie kūnų, ne jausmų ritmą. Jausmai buvo prieš tai, nusprendus sugretinti mistinę ir meilės ekstazę, skaitant ir renkant reikalingus tekstus. Vėliau jiems neliko vietos, nes mylėjosi Adsas, o ne aš, ir man tereikėjo paversti jo jausmus akių ir pirštų žaismu, lyg pasakočiau meilės istoriją mušdamas tambūriną.

Sukurti skaitytoją

Ritmas, kvėpavimas, atgaila... Kam? Man? Ne, tikrai ne man, o skaitytojui. Rašoma skaitytojui, galvojant apie skaitytoją. Taip ir dailininkas piešia galvodamas apie savo paveikslų žiūrovą. Mostelėjęs teptuku per drobę, jis atsitraukia du ar tris žingsnius ir tyrinėja įspūdį, kitaip tariant, žiūri į paveikslą taip, kaip į jį – pakabintą ant sienos ir deramai apšviestą – žiūrės būsimasis žiūrovas. Kai knyga jau parašyta, tarp teksto ir skaitytojų užsimezga dialogas (autorius jame nedalyvauja). Rašant vyksta dvigubas dialogas: tarp šio teksto ir visų parašytų prieš jį (knygos visada rašomos remiantis kitomis knygomis ir apie kitas knygas) ir tarp autoriaus bei jo pavyzdinio skaitytojo. Rašiau apie tai savo teoriniuose darbuose, pavyzdžiui, „Lector in fabula“ ar dar anksčiau „Atvirame kūrinyje“, nors ne aš tai atradau.

Pasitaiko, jog autorius rašo galvodamas apie tam tikrą realią publiką, kaip darė šiuolaikinio romano pradininkai Richardsonas, Fieldingas ar Defoe, rašę pirkliams ir jų žmonoms, publikai rašė ir Joyce'as, galvodamas apie idealų skaitytoją, sergantį idealia nemiga. Abiem šiais atvejais – ir tikint, kad rašoma publikai, laukiančiai čia pat, už durų, su pinigais rankose, ir pasiryžus rašyti ateities skaitytojui – rašymas yra savo pavyzdinio skaitytojo kūrimas per tekstą.

Ką tai reiškia: galvoti apie skaitytoją, pajėgų įveikti pirmo šimto puslapių

atgailos kelią? Nieko kito, kaip tik tai, kad tas šimtas rašomas siekiant sukurti skaitytoją, pasiruošusį perskaityti likusius.

Ar yra rašytojų, rašančių tik palikuonims? Ne, net jei jie tai sako, nes palikuonis jie gali įsivaizduoti tik remdamiesi žiniomis apie savo amžininkus – nebent būtų Nostradamusas. Ar yra rašytojų, rašančių tik nedideliam skaitytojų būreliui? Taip, jei tuo norima pasakyti, kad nedaug tėra vilties, jog Pavyzdinis skaitytojas, kurį šie rašytojai susikuria, galėtų įsikūnyti į didžiumą skaitytojų. Bet net ir šiuo atveju rašytojas kuria su viltimi, nors ir be galo slapta, jog būtent šis jo kūrinys padės rastis daugybei naujų to taip pageidaujamo ir taip meistriškai siekiamo pavyzdinio skaitytojo šalininkų, kuriuos jo tekstas įkvėptų ir padrąsintų.

Skirtumas, jei toks išvis egzistuoja, yra tarp teksto, kuriuo siekiama sukurti naują skaitytoją, ir teksto, turinčio patikti realiems skaitytojams, šimtais vaikščiojančių gatvėmis. Šiuo antruoju atveju turime knygą, sukurtą pagal serijinių gaminių gamybos schemą; autorius tiria rinką ir prie jos prisitaiko. Jo darbą pagal schemą gali atskleisti išanalizavęs keletą romanų ir atradęs, kad kinta juose tik vardai, vietovės ir fizionomijos, o pasakojama viena ir ta pati istorija. Ta, kurios trokšta publika.

Bet rašytojui numačius kažką nauja ir galvojant apie kitokį skaitytoją, jis nebesutinka būti rinkos analitiku, sudarinėjančiu pageidavimų sąrašus. Jis nori būti filosofu, nujaučiančiu *Zeitgeist* vingius. Jis trokšta atskleisti savo publikai tai, ko ji turėtų norėti, nors gal pati to dar nė nežino. Jis trokšta atskleisti skaitytoją jam pačiam.

Jei Manzoni's būtų norėjęs paisyti publikos skonio, tam jis turėjo paruoštą schemą – viduramžių istorinį romaną su didingais herojais, lyg nužengusiais iš graikų tragedijų (juk taip yra „Adelkyje"?), stipriomis, tauriomis aistromis, karo žygiais ir liaupsėmis tų šlovingų laikų, kai Italija buvo galingųjų šalis. Argi ne taip iki jo, po jo ir greta jo elgėsi daugybė geresnių ar blogesnių istorinių romanistų, nuo amatininko d'Azeglio iki liepsningo ir makabriško Guerrazzi'o ir neįmanomo skaityti Cantu?

O ką daro Manzoni's? Pasirenka septynioliktąjį amžių, vergovės, niekingų personažų metą, kur vienintelis špagos meistras yra plėšikas, ir dar drįsta apsunkinti pasakojimą dokumentais ir deklaracijomis... Bet jis patinka visiems – mokytiems ir nemokytiems, dideliems ir mažiems, davatkoms ir anti-

klerikalams. Mat autorius nujautė, jog to meto skaitytojai šito troško, patys to nežinodami, neprašydami, net galvodami, kad tai – nesuvirškinama. O kaip sunkiai dirba dilde, pjūklu ir plaktuku, kaip skalauja skudurėlius – kad tik jo produktas būtų skanesnis, kad tik priverstų realiuosius skaitytojus tapti tais pavyzdiniais, apie kuriuos svajojo.

Manzoni's rašė ne todėl, kad patiktų tai publikai, kuri jį supa, o todėl, kad sukurtų tokią publiką, kuriai jo romanas negalėtų nepatikti. Ir vargas, jei būtų nepatikęs, žinia, kaip veidmainiškai ramiai jis kalba apie savo dvidešimt penkis skaitytojus. Nori turėti jų dvidešimt penkis milijonus.

Apie kokį pavyzdinį skaitytoją svajojau rašydamas? Apie žaidimo bendrininką. Troškau tapti absoliučiai viduramžiškas ir gyventi viduramžiais lyg savo laike (ir atvirkščiai). Kartu visa širdimi karščiausiai troškau, kad manasis skaitytojas, nugalėjęs pradžios sunkumus, taptų mano grobiu, kitaip tariant, grobiu teksto, ir galvotų norįs tik to, ką jam tas tekstas duoda. Tekstas turi padėti skaitytojui persikūnyti. Tu manai norįs sekso, detektyvinės intrigos ir kaltųjų išaiškinimo, o kartu pašėlusio veiksmo, bet tuo pat metu gėdytumeis priimti tokį niekalą iš lavonų ir nusikaltėlių vienuolyne mišinio. Tad še tau lotynų kalbos, šiek tiek moterų, dar kalnas teologijos ir marios kraujo, kaip *Grand Guignol*, kol sušuksi: „Tai falšas, gana!“ Tada jau priklausai man ir drebi prieš begalinę Dievo galybę, nušluojančią pasaulio tvarką. O jei esi pakankamai įžvalgus, suvoki, kaip įviliojau tave į spąstus, nes sakiau tai kiekviename žingsnyje, aiškiai perspėjau, kad traukiu tave į prarają, tačiau sutartys su velniu todėl ir žavios, kad pasirašydamas jas tikrai žinai, su kuo susidedi. Kaip kitaip pelnytum apdovanojimą pragaru?

O kadangi norėjau, kad malonumą suteiktų vienintelis priverčiantis mus sudrebėti dalykas – kalbu apie metafizinį drebulį – nebuvo man kito kelio, kaip tik iš įvairių intrigų pavyzdžių pasirinkti tą, kuri yra pati metafiziškiausia ir filosofiškiausia, taigi detektyvinį romaną.

Detektyvinio romano metafizika

Knyga neatsitiktinai prasideda kaip detektyvas (naivus skaitytojas gali likti apgautas, iki pat pabaigos net nepastebėjęs, jog šiame detektyve atsklei-

džiama be galo mažai, o seklys patiria nesėkmę). Manau, žmonės taip mielai skaito detektyvus ne dėl to, kad juose gausu smurto aukų, ir ne todėl, kad jų pabaigoje triumfuoja tvarka (intelektualinė, socialinė, teisinė), pamynusi nusikaltimo netvarką. Svarbiausia, kad detektyvas yra grynoji spėjimų istorijos išraiška. Tačiau medicinos diagnozė, mokslinis tyrimas, metafizinė apklausa yra atskiri spėjimų atvejai. Savo esme ir pamatinis filosofijos (kaip ir psichoanalizės) klausimas yra panašus į detektyvinio romano: kas kaltas? Norėdami tai sužinoti (patikėti, kad sužinome), turime padaryti prielaidą, jog visi faktai yra logiški, pagrįsti logika, kurią primetė kaltasis. Kiekviena tyrimų ir spėjimų istorija pasakoja tai, greta ko visą laiką gyvenome (pseudoheidegeriška citata). Todėl dabar jau aišku, kodėl mano istorijos pagrindas (kas yra žudikas?) išsišakoja daugelyje kitų istorijų, o kiekviena jų turi savus spėjimus, ir visos jos sukasi apie spėjimo struktūrą.

Abstraktusis spėlionių modelis – labirintas. Yra trys labirintų tipai. Pirmasis – graikiškasis, Tesėjo. Jame negalima pasiklysti: įeini, prieini vidurį, o iš jo pasuki išėjimo link. O kad nebūtų tai paprastas pasivaikščiojimas, viduryje laukia Minotauras. Baimė kyla dėl to, kad nežinai, kur ateisi ir ką padarys Minotauras. Ištyrinėjęs klasikinį labirintą, rankose turėtum siūlą, Ariadnės siūlą. Tikrasis klasikinis labirintas yra Ariadnės siūlas.

Antrasis – modernistinis labirintas, kurį ištyrinėjęs rankose turėtum medį, kažkokią struktūrą su daugybe akligatvių. Išėjimas tėra vienas, ir lengva suklysti. Kad išeitum, reikalingas Ariadnės siūlas. Šis labirintas yra *trial-and-error process*[1] pavyzdys.

Ir pagaliau trečiasis tipas – tinklas, kurį Deleuze'as ir Guattari vadina šaknimi. Jis sudarytas taip, kad kiekvienas kelias galėtų kirstis su kiekvienu kitu. Jame nėra vidurio, nėra pakraščių, nėra išėjimo, nes potencialiai jis yra begalinis. Spėjimo erdvė lygi šaknies erdvei. Mano bibliotekos labirintas vis dar manieristinis, nors pasaulis, kuriame Viljamas suvokia gyvenąs, jau turi šaknies sandarą, taigi yra pasiduodantis formavimui, bet galutinai taip ir nesuformuotas.

Septyniolikmetis jaunuolis pasakė man, jog nesupratęs ničnieko iš visų tų teologinių diskusijų, bet pajutęs jas esant tarytum erdvinio labirinto tąsą (lyg

[1] Bandymų ir klaidų seka (*angl.*).

jos būtų siaubą kelianti muzika Hitchcocko filmuose). Manau, štai kas nutiko: net paprastas skaitytojas suvokė susidūręs su labirintų, tačiau ne erdvinių labirintų, istorija. Galima teigti, ir tai labai įdomu, kad pačios naiviausios interpretacijos yra pačios struktūriškiausios. Paprastas skaitytojas tiesiogiai, o ne per turinio apmąstymus susidūrė su vienos istorijos neįmanomumo faktu.

Pramoga

Norėjau, kad skaitytojas linksmintųsi. Bent jau tiek, kiek linksminausi aš pats. Tai – be galo svarbus dalykas, nors ir atrodo nederantis su tomis rimtomis mintimis, kurios apninka pradėjus galvoti apie romaną.

Linksmintis – tai nereiškia bėgti nuo problemų. „Robinzonas Kruzas" linksmina savo pavyzdinį skaitytoją pasakojimais apie panašaus į tą pavyzdinį skaitytoją, šaunaus *homo oeconomicus*, mintijimus ir kasdienius darbus. Tačiau Robinzono *semblable*, užtektinai pasilinksminęs bandymais atpažinti save Robinzono asmenyje, supranta ir šį tą daugiau, pasikeičia. Linksmindamasis jis kartu ir mokosi. Ar skaitytojai sužino ką naujo apie pasaulį ar apie kalbą, priklauso nuo įvairių prozos poetikų, tačiau dalyko esmė lieka ta pati. Idealusis „Finegano budynės" skaitytojas galų gale turėtų linksmintis lygiai tiek pat kiek ir „Karolinos Invernizio" skaitytojas. Lygiai tiek pat. Tačiau skirtingai.

Taigi, linksmybės supratimas – kintamas dalykas. Kiekviename romano etape linksminamasi ir linksminama skirtingai. Tiesa, šiuolaikiniame romane pirmenybė vis dažniau teikiama ne intrigos, o kitų rūšių pramogoms. Bet aš, didelis Aristotelio poetikos gerbėjas, visada maniau ir tebemanau, jog romanas, kad ir kaip svarstytum, turi linksminti, ir visų pirma jo intriga.

Publika mėgsta pramoginius romanus. Tačiau buvo metas, kai toks pomėgis laikytas kažkuo nepageidautinu. Jei romanas patinka, vadinasi, jame nėra nieko nauja, ir publikai jis teduoda tai, ko ji tikėjosi.

Manau, teiginys „jei romanas duoda publikai tai, ko ji tikėjosi – jis patinka" ir teiginys „jei romanas patinka – jis duoda skaitytojams tai, ko šie tikėjosi" nėra tapatūs.

Antrasis teiginys ne visada teisingas. Gana prisiminti Defoe ar Balzacą ir eiti toliau, prie „Skardinio būgnelio" ir „Šimto metų vienatvės".

Kas nors pasakys, kad kai kuriose mūsų grupės *63* polemikose buvo palaikoma lygybė „patinka = nevertinga", kai turinti pasisekimą knyga būdavo sutapatinama su pramoginiu romanu, o pramoginis romanas – su bulvariniu romanu, ir šlovinti eksperimentiniai kūriniai, sukeldavę skandalus, nepripažįstami plačiosios publikos. Taip teigėme, toks teigimas turėjo prasmę ir būtent jis labiausiai įsiutino tradicinius rašytojus, jo neužmiršo literatūros kritikai – ir tai teisinga, nes todėl taip ir kalbėjome, turėdami galvoje tradicinius romanus, skirtus pramogai, be jokių įdomių naujovių, palyginus su devynioliktojo amžiaus problematika. O tai, kad vėliau susikūrė atskiri frontai ir iš vienos malkos dažnai būdavo priskaldomas vežimas – kartais vien kovos dėl vėliavų vardan – tai buvo neišvengiama. Pamenu, kad priešai buvo Lampedusa, Bassani's ir Cassola. Šiandien, bent aš, matau tarp jų trijų subtilius skirtumus. Lampedusa parašė vieną gerą, su tais laikais nesusijusį romaną, ir polemizavome dėl jo, kaip naujojo kelio italų literatūroje pradininko, garbinimo, nes jis, atvirkščiai, šlovingai baigė senąjį kelią. Apie Cassola'ą savo nuomonės nepakeičiau. O kalbėdamas apie Bassani'į šiandien būčiau daug atsargesnis ir, jei grįžtų 1963-ieji, traktuočiau jį kaip savo bendrakeleivį. Tačiau norėčiau kalbėti apie kitą problemą.

O ji tokia. Niekas nebeprisimena, kas įvyko 1965-aisiais Palerme, kur grupė vėl susitiko diskutuoti apie eksperimentinį romaną (diskusijos stenogramas galima perskaityti kataloge „Eksperimentinis romanas", kurį *Feltrinelli* leidykla išleido pažymėdama 1965-aisiais metais, nors baigė spausdinti tik 1966-aisiais).

Tuose debatuose buvo įdomių dalykų. Visų pirma – įžanginis žodis Renato Barilli'o, jau tada buvusio visų *nouveau roman* eksperimentų teoretiku, kuris anuomet galynėjosi su naujuoju Robbe Grillet, Grassu ir Pynchonu (prisiminkite, jog šiandien Pynchonas cituojamas kaip postmodernizmo pradininkas, tačiau tuomet šis žodis neegzistavo, bent jau Italijoje, o ir Amerikoje Johnas Barthas tik žengė pirmuosius žingsnius). Taigi Barilli's citavo vėl atrastą Rousselą, mėgusį Verne'ą, bet necitavo Borgéso, nes jis dar nebuvo naujai įvertintas. Ir ką jis pasakė? Jis pasakė, kad iki šiol buvo skelbta mirtis fabulai ir veiksmo išaukštinimas iki apreiškimo ir materialistinės ekstazės. Bet dabar žengiama į naują prozos raidos etapą, kur bus naujai įvertintas veiksmas, arba bus kitas (*autre*) veiksmas.

Aš pateikiau analizę to įspūdžio, kurį vieną vakarą mums paliko įdomus kinematografinis Baruchello ir Grifi koliažas „Verifica incerta“ – istorija, sudėta iš gabalėlių kitų istorijų, įprastų situacijų, topų, komercinių filmų ištraukų. Pabrėžiau, kad publikai labiausiai patiko tos vietos, kurios dar prieš kelerius metus būtų sukėlusios pasipiktinimo audrą, tai yra tos vietos, kuriose nesilaikyta tradicinės veiksmo logikos ir laiko nuoseklumo ir kur, atrodė, publikos lūkesčiai turėjo būti negailestingai apvilti. Avangardas jau tapo tradicija, ir tai, kas anksčiau skambėjo kaip disonansas, dabar tapo balzamu ausims (ir akims). O iš to galima daryti tik vieną išvadą. Teiginio nepriimtinumas jau nėra pagrindinis eksperimentinės prozos (ar kitų menų) kriterijus, nes tai, kas nepriimtina, ėmė patikti. Išryškėjo grįžimas prie naujų priimtinumo ir malonumo formų. Priminiau, jog jei futuristinių Marinetti'o vakarėlių metu publika privalėjo švilpti, „šiandien būtų nevaisinga ir kvaila polemizuoti, kad koks nors eksperimentas nepavyko todėl, kad buvo priimtas kaip kažkas normalaus: tai būtų istorinio avangardo aksiologinės schemos pakartojimas, ir šiuo požiūriu galimas avangardo kritikas tebūtų pavėlavęs Marinetti'o šalininkas. Tvirtinu, jog tik tam tikru istoriniu momentu teiginio nepriimtinumas yra jo vertės garantas... Manau, kad turėtume atsižadėti *arrière pensée*, nuolat dominuojančios mūsų diskusijose, kuri tvirtina, jog skandalai turėtų tapti kūrinio vertės rodikliu. Tokia pati dichotomija tarp tvarkos ir netvarkos, tarp komercinio ir provokuojančio kūrinio, gal ir neprarasdama vertės, bus apžvelgta kitu aspektu. Tad manau, kad lūžio ir ginčo elementų galima rasti iš pažiūros lengvai pramogai skirtuose darbuose ir, atvirkščiai, pamatyti, jog kai kurie darbai, atrodę provokuojantys ir šokiruojantys publiką, nieko nenori paneigti. Neseniai sutikau vieną žmogų, kupiną įtarimo dėl kažkokio jam pernelyg patikusio gaminio ir dėl to juo suabejojusio...“ Ir taip toliau.

1965-ieji. Tais metais atsirado popartas, taigi, nyko tradicinės ribos tarp eksperimentinio, nevaizduojamojo meno ir to, kuris skirtas masėms, su siužetu, vaizduojamojo. Tais laikais Pousseuras man pasakė, turėdamas omeny „Beatles“: „Jie dirba mums“, dar nesuvokdamas, jog jis dirba jiems (ir turėjo ateiti Cathy Berberian, kad įtikintų mus, jog „Beatles“, sugrąžinti prie Purcello (kas būtų teisinga), gali būti atlikti greta Monteverdi'o ir Satie).

Postmodernizmas, ironija, malonumas

Nuo 1965-ųjų iki šiandien galutinai išryškėjo dvi idėjos: grįžimas prie intrigos per kitų intrigų citatas, ir galimybė, kad citata gali būti ne tokia guodžianti kaip cituojama intriga (1972 m. leidykla „Bompiani“ išleido almanachą, skirtą „grįžimui prie intrigos“, kuriame ironiškai, tačiau su kupinu susižavėjimo žvilgsniu žiūrima į Ponson du Terrail ir Eugène Sue ir su susižavėjimu, su trupučiu ironijos – į kai kuriuos garsius Dumas kūrybos puslapius). Ar galima parašyti romaną, kuris nebūtų pramoginis, o būtų pakankamai problemiškas ir kartu patiktų?

Toks junginys, taip pat naujai atrasti ne tik intriga, bet ir malonumas buvo atgaivinta amerikiečių postmodernizmo teoretikų darbuose.

Deja, „postmodernizmo“ terminas yra tinkamas *ą tout faire*. Man susidaro įspūdis, jog šiandien juo vadinama viskas, kas patinka tiems, kurie tą terminą vartoja. Kita vertus, juo, atrodo, bandoma nusakyti vis senesnius laikus: iš pradžių jis taikytas kai kuriems rašytojams ar dailininkams, dirbusiems pastaruosius dvidešimt metų, po to pamažėle jis taikomas amžiaus pradžiai, vėliau – dar toliau, ir tas žygis tebesitęsia, greitai postmodernizmo kategorija, matyt, pasieks Homerą.

Vis dėlto manau, jog postmodernizmas nėra chronologiškai apibūdinama kryptis, tai dvasinė kategorija, ar, dar tiksliau, *Kunstwollen*, veiklos būdas. Galima teigti, kad kiekviena epocha turi savąjį postmodernizmą lygiai taip pat, kaip kiekviena epocha gali turėti savąjį manierizmą (net svarstau, ar postmodernizmas nėra šiuolaikinis manierizmo, kaip metaistorinės kategorijos, vardas). Manau, kad kiekvienoje epochoje pasiekiami kritiniai momentai, panašūs į tuos, kuriuos aprašė Nietzsche savo darbe apie istorinių studijų žalą. Praeitis mus sąlygoja, slegia, šantažuoja. Istorinis avangardizmas (čia avangardo kategoriją suprantu kaip metaistorinę) nori suvesti sąskaitas su praeitimi. „Šalin mėnulio šviesą!“ – šis futuristų šūkis yra tipiška kiekvieno avangardo programa, tereikia vietoje „mėnulio šviesa“ įrašyti, kas tinkama. Avangardas griauna praeitį, ją deformuoja. „Demoiselles d'Avignon“ yra tipiškas avangardo mostas. Vėliau avangardas eina dar toliau, paversdamas tai, kas sugriauta, nieku, pasiekdamas abstrakciją, beformę masę, baltą drobulę, sudraskytą drobulę, sudegintą drobulę; architektūroje tai minimali *cur-*

tain wall sąlyga, volo formos pastatas, grynas stačiakampis gretasienis, literatūroje – padrikas kalbos srautas iki Bourroughso koliažo, iki tylos ir tuščio puslapio, muzikoje – perėjimas nuo atonacijos prie triukšmo, prie absoliučios tylos (šia prasme Cage net savo ištakomis yra modernus).

Tačiau ateina toks laikas, kai avangardas (modernas) nebeturi kur toliau eiti, nes jau sukūrė metakalbą, bylojančią apie savo neįmanomus tekstus (konceptualusis menas). Postmodernizmo atsakas modernizmui yra pripažinimas, jog praeitis, kadangi negali būti sunaikinta – jos sunaikinimas veda į tylą, – turi būti peržiūrėta: su ironija, be apgaulės. Postmodernizmą lyginu su įsimylėjėliu, mylinčiu be galo išprususią moterį ir žinančiu, jog negali jai pasakyti „myliu tave desperatiškai“, nes žino, kad ji žino (o ji žino, kad jis žino), jog šie žodžiai jau parašyti Liala. Bet išeitis yra. Jis gali tarti: „Kaip pasakytų Liala, myliu tave desperatiškai“. Taip jis išvengtų apsimesto naivumo, aiškiai pasakęs, kad naiviai kalbėti nebegalima, tačiau ištartų moteriai tai, ką norėjo ištarti: kad myli ją, bet myli prarastos nekaltybės epochoje. Jei moteris sutiks žaisti šį žaidimą, ji priims tokį meilės prisipažinimą. Nė vienas iš jų nesijaus apsimetėliu, jie jau priėmė praeities iššūkį – to, kas pasakyta ir ko negalima ištrinti, abu sąmoningai ir su malonumu žais šį ironijos žaidimą... Ir abiem pavyks dar kartą pakalbėti apie meilę.

Ironija, metalingvistinis žaidimas, teigimas kvadratu. Modernizme tas, kuris nesupranta žaidimo, gali jį tik atmesti, o postmodernizme žaidimo galima nesuprasti ir todėl traktuoti dalykus rimtai. Tokia yra ironijos savybė (rizika). Visada rasis toks, kuris ironišką kalbą palaikys rimta. Manau, kad Picasso, Juan Gris ir Braque'o koliažai buvo modernistiniai ir todėl žmonės juos atmetė. Ir atvirkščiai, Maxo Ernsto koliažai iš devynioliktojo amžiaus graviūrų buvo postmodernistiniai: juos gali traktuoti ir kaip fantastinį pasakojimą, ir kaip sapną nė nepastebėdamas, kad kalba jie apie graviūras, o gal ir apie patį koliažą. Jei tai postmodernizmas, tuomet aišku, kodėl Sterne'as ar Rabelais buvo postmodernistai, kodėl neabejotinai postmodernistinis yra Borgésas, kodėl tas pats menininkas vienu metu, arba pakaitomis, yra ir modernistinis, ir postmodernistinis.

Apie postmodernizmą jau iš pat pradžių pasakyta beveik viskas (turiu omeny tokias esė kaip Johno Bartho „Išsekimo literatūra“, parašytą 1967 m., dabar perspausdintą „Calibano“ septintame numeryje, skirtame Amerikos

postmodernizmui). Nors tai nereiškia visiško mano sutikimo su tomis etiketėmis, kurias postmodernizmo teoretikai (įskaitant Barthą) kabina rašytojams ir dailininkams, nurodydami, kas yra postmodernistas, o kas – ne. Bet mane domina išvada, kurią šios srovės teoretikai daro iš savo prielaidų: „Mano idealusis rašytojas postmodernistas neimituoja ir neatmeta nei savo tėvų iš dvidešimtojo amžiaus, nei savo protėvių iš devynioliktojo amžiaus. Jis pažįsta modernizmą, bet jis nėra kaip kupra... Rašytojas negali tikėtis, jog pavergs ar sujaudins Jameso Michenero ar Irvingo Wallace'o gerbėjus, ką jau kalbėti apie žiniasklaidos apkvaišintus analfabetus, bet gali tikėtis, kad jo knygos patrauks, palinksmins ir suteiks malonumo platesnei publikai nei tas siauras ratas, kurį Thomas Mannas vadino pirmaisiais krikščionimis, Meno išpažintojais... Idealusis postmodernistinis romanas turėtų pakilti virš ginčų tarp realizmo ir irealizmo, formos ir „turinio", grynosios ir angažuotos literatūros, prozos elitui ir masėms... Galima jį palyginti su geru džiazu ar klasikine muzika: klausant dar kartą ar analizuojant partitūras atsiskleidžia daug dalykų, pirmą kartą nepastebėtų, tačiau jau pirmą kartą turi būti taip sužavėtas, kad norėtum klausytis vėl. Ir tai galioja tiek profesionalams, tiek mėgėjams". Taip rašė Barthas 1980-aisiais, vėl grįždamas prie temos, šį kartą su pavadinimu „Pilnatvės literatūra". Be abejo, šia tema galima kalbėti ir juntant stipresnį paradokso skonį, kaip tai daro Leslie's Fiedleris. Minėtasis „Calibano" numeris spausdina jo 1981 m. parašytą esė, o neseniai pasirodęs naujas žurnalas „Linea d'ombra" publikuoja jo diskusiją su kitais autoriais amerikiečiais. Fiedleris provokuoja, tai akivaizdu. Jis liaupsina „Paskutinį mohikaną", nuotykių romaną, *Gothic* šlamštą, niekinamą kritikų, bet sugebėjusį apsigaubti mitų skraiste ir užkariauti ne vienos kartos vaizduotę. Jis svarsto, ar bus parašyta kas panašaus į „Dėdės Tomo trobelę", kuri vienodai aistringai skaitoma virtuvėje, salone ir vaikų kambaryje. Įrašo Shakespeare'ą tarp tų, kurie mokėjo linksminti, greta „Vėjo nublokšti..." Visi žinome jį esant pernelyg subtilų kritiką, kad tuo patikėtume. Jis tiesiog nori nutrinti ribą tarp meno ir malonumo. Nujaučia, kad šiandien norėdami patraukti plačiąją publiką ir patenkinti jos lūkesčius, gal ir turėtume priklausyti avangardui, bet palieka laisvę tarti, jog skaitytojų lūkesčių užvaldymas nebūtinai reiškia priedermę juos linksminti. Tai gali reikšti ir siekį sužadinti jų nerimą.

Istorinis romanas

Jau dveji metai atsisakau atsakinėti į beprasmius klausimus. Sakykim, tokius: ar tavo kūrinys yra atviras, ar ne? Nežinau, tai ne mano, o jūsų rūpestis. Arba: su kuriuo iš personažų tapatini save? Dievaži, su kuo tapatina save autorius? Su prieveiksmiais, tai akivaizdu.

Iš visų beprasmiškiausių klausimų pats beprasmiškiausias buvo duotas tų, kurie bandė įteigti, kad pasakojimas apie praeitį – tai bėgimas nuo dabarties. Ar tai tiesa? – klausia jie. Galimas dalykas, atsakau, Manzoni's pasirinko septynioliktąjį amžių todėl, kad nedomino jo devynioliktasis, o Giusti's savo „Šv. Ambrozijuje" kalbasi su savo meto austrais, tuo tarpu Bercheto „Pontidos priesaika" seka praėjusių laikų pasakas. „Meilės istorijos" herojai buvo knygos amžininkai, o nuo įvykių, aprašytų „Parmos vienuolyne", jau buvo praėję dvidešimt penkeri metai... Nereikia nė sakyti, kad visos dabartinės Europos problemos – nuo bendruomeninės demokratijos iki bankų sistemos, nuo nacionalinės monarchijos iki miestų, nuo naujų technologijų iki vargšų sukilimų – radosi, kaip tai jaučiame dabar, viduramžiais; viduramžiai – mūsų vaikystė, į kurią nuolat grįžtame, kad pažintume savo ligų istoriją. Bet apie viduramžius galima pasakoti ir taip, kaip pasakojama „Excalibur". Taigi problema slypi kitur, ir jos negalima išvengti. Ką reiškia parašyti istorinį romaną? Manau, apie praeitį galima pasakoti trejopai. Pirma – *romance*, pradedant bretonės ciklu ir baigiant Tolkieno istorijomis, čia priskiriama ir *Gothic novel*, kuri nėra romanas, o *romance*. Praeitis – scenografija, pretekstas, pasakiška konstrukcija, leidžianti paleisti vaizduotės vadžias. Rašant *romance* net nebūtina praeitis, gana, kad veiksmas nevyktų *čia* ir *dabar* ir kad nei apie *čia*, nei apie *dabar* nebūtų užsiminta, netgi alegoriškai. Daugelis mokslinės fantastikos kūrinių yra gryni *romance*. *Romance* – tai istorija, vykstanti kitur.

Toliau eina špagos ir apsiausto romanai, tokie, kokius rašė Dumas. Špagos ir apsiausto romanuose vaizduojama reali, atpažįstama praeitis, o kad ji tikrai būtų atpažįstama, ten įkurdinami personažai, kurių vardai puikuojasi enciklopedijose (Richelieu, Mazarino), bet kuriems priskiriami darbai, enciklopedijose nepaminėti (susitikimas su Milady, ryšys su kažkokiu Bonacieux), nors ir nepaneigiami. Aišku, norint sustiprinti realybės įspūdį, istoriniai per-

sonažai kartu daro ir tai, ką (kaip žinoma iš istorinių kronikų) jie tikrai yra darę (Rošelės apgultis, intymūs santykiai su Ana Austre, kova su Fronda). Šiame fone („realiame") veikia išgalvoti personažai, kurių jausmai puikiai galėtų tikti ir kitų epochų personažams. Karalienės brangenybių į Londoną d'Artanjanas galėjo vykti ir XV arba XVIII amžiuje. Nebūtina gyventi septynioliktajame amžiuje, kad galvotum taip kaip d'Artanjanas.

Istoriniame romane yra atvirkščiai, visai nebūtini personažai atpažįstami iš bendrųjų enciklopedijų. Prisiminkite „Sužieduotinius". Žinomiausias personažas ten buvo kardinolas Federigas, iki Manzoni'o pažįstamas nedaugeliui (daug žymesnis buvo kitas Boromėjus, šv. Karolis). Bet visa, ką darė Rencas, Liučija ir brolis Kristofas, galėjo vykti tik Lombardijoje ir tik septynioliktajame amžiuje. Personažų veiksmai padeda geriau suprasti istoriją. Įvykiai ir personažai yra išgalvoti, bet pasako apie to meto Italiją tai, ko niekada taip pat aiškiai nepasakys jokie istorijos vadovėliai.

Šia prasme tikrai norėjau parašyti istorinį romaną, ir ne todėl, kad Hubertinas ir Mykolas realiai egzistavo ir kalbėjo beveik taip, kaip iš tikro kalbėjo, o todėl, kad visa, ką sakė išgalvoti personažai, tokie kaip Viljamas, tuo metu *privalėjo* būti pasakyta.

Nežinau, ar nuosekliai siekiau šio savo tikslo. Nemanau jo atsisakęs, pateikdamas vėlesnių autorių (tarkim, Wittgensteino) darbų citatų, tarsi jos būtų iš tos pačios epochos. Puikiai žinojau, kad tai ne mano viduramžių gyventojai sušiuolaikėjo, o šių laikų, ko gero, ėmė mąstyti viduramžiškai. Kartais svarstau, ar nebūsiu suteikęs savo išgalvotiems personažams galios iš akivaizdžiai viduramžiškų minčių *disiecta membra* surinkti tokių hibridų, kurių viduramžiai tikrai nebūtų pripažinę savais. Tačiau manau, kad ir tai yra istorinio romano užduotis: ne tik praeityje išsiaiškinti priežastis to, kas įvyko vėliau, bet ir nusakyti, kokiu keliu tos priežastys atėjo prie savo pasekmių.

Jei kuris iš mano personažų sugretina dvi viduramžiškas idėjas ir išveda iš jų trečią, šiuolaikišką, jis elgiasi lygiai taip, kaip vėliau pasielgė kultūra, ir net jei niekas neužrašė jo ištartų žodžių, neabejotina, kad panašios mintys, tegu ir miglotos, ką nors turėjo aplankyti (o jos nebuvo ištartos dėl kažin kokios baimės ir gėdos).

Šiaip ar taip, vienas dalykas mane be galo linksmino: kaskart, kai kuris nors kritikas ar skaitytojas parašydavo ar pasakydavo, jog mano herojus

kalba pernelyg šiuolaikiškai, visais tais atvejais ir kaip tik tais atvejais aš pažodžiui citavau XIV amžiaus tekstus.

O skaitytojui mėgaujantis rinktinėmis, kaip jam atrodė, viduramžiškomis scenomis jutau jas esant nusikalstamai šiuolaikiškas. Kiekvienas turi savo supratimą apie viduramžius ir dažniausiai jis yra klaidingas. Tiesą žinome tik mes, ano meto vienuoliai, bet sakydami ją rizikuojame būti sudeginti.

Pabaiga

Praėjus dvejiems metams po to, kai baigiau romaną, radau dar 1953-aisiais, man studijuojant universitete, rašytus užrašus.

„Horacijus su draugu kreipiasi į grafą P. prašydami įminti vaiduoklio mįslę. Grafas P. – ekscentriškas ir flegmatiškas kilmingasis. Jaunas danų armijos kapitonas, atvirkščiai, taiko amerikietiškus metodus. Veiksmas, kaip visados, rutuliojasi pagal tragedijos schemą. Paskutiniame veiksme grafas P. sukvietęs šeimyną atskleidžia paslaptį: žudikas – Hamletas. Per vėlai, Hamletas miršta.

Po daugelio metų aptikau, jog panašią mintį kažkur buvo išdėstęs Chestertonas. Atrodo, kad *Oulipo* grupė neseniai sudarė visų įmanomų detektyvinio romano situacijų matricą, ir paaiškėjo, jog belieka parašyti knygą, kur žudikas būtų skaitytojas.

Išvada: egzistuoja įkyrios mintys, bet jos nėra asmeniškos, knygos kalbasi viena su kita, ir tik policijos tyrimas gali įrodyti mūsų kaltę.

Turinys

Leidykloje „Tyto alba“ išleistos
Umberto Eco knygos:

„Rožės vardas“

•

„Fuko švytuoklė“

•

„Vakarykštės dienos sala“

•

„Atviras kūrinys: forma ir neapibrėžtumas šiuolaikinėje poetikoje“

•

„Baudolinas“

•

„Paslaptingoji karalienės Loanos liepsna“

•

„Sukurti priešą ir kiti proginiai rašiniai“

2012 m. ieškokite naujausio romano

„Prahos kapinės“

Eco, Umberto

Ec35 Rožės vardas : romanas / Umberto Eco ; iš italų kalbos vertė Inga Tuliševskaitė. – 2-asis patais. leid. – Vilnius : Tyto alba, 2001. – 547[5] p.

ISBN 9986-16-201-7

Knygos veiksmas vyksta Italijos šiaurėje, 1327 metų pabaigoje, turtingame benediktinų vienuolyne, į kurį atvyksta pagrindinis herojus vienuolis pranciškonas Viljamas iš Baskervilio. Jis stebina aiškiaregyste, iš jo galima pasimokyti gyvenimo išminties ir logikos. Vienuolyne turi įvykti popiežiaus Jono XXII ir imperatoriaus Liudviko Bavaro legatų susitikimas, lemsiąs tolesnį vienuolių pranciškonų ordino likimą. Vienuolyne neramu. Kiekviena diena atneša naują mirtį. Kas žudo? Knygos intriga yra tik apvalkalas, gaubiantis sudėtingo viduramžių gyvenimo, koncentruoto erdvėje ir laike, atvaizdą. Knyga byloja apie to meto religiją ir moralę, mokslą ir filosofiją, politiką ir istoriją, mistiką ir tikrovę.

UDK 850-3

UMBERTO ECO

ROŽĖS VARDAS

Romanas

Iš italų kalbos vertė *Inga Tuliševskaitė*

Viršelio dailininkai *Daumantas Každailis, Ilona Kukenytė*

Tiražas 2 500 egz. SL 1686. 30,73 Lt
2012 07 05. 26,38 leidyb. apsk. l.
Išleido „Tyto alba“, J. Jasinskio g. 10, LT-01112 Vilnius,
tel. 249 7598, info@tytoalba.lt
Spausdino UAB BALTO, Utenos g. 41A, LT-08217 Vilnius

„...kai siela pakerėta, didžiausia dorybė yra mylėti tai, ką matai (tiesa?), didžiausia laimė – turėti tai, ką turi, tada gyvenimo palaimą geriame iš šaltinio (kur tai skaičiau?), pajuntame skonį tikro gyvenimo, skirto mums amžinybėje...“

„Rožės vardas“ (1980) – pirmasis italų mokslininko semiotiko, meno teoretiko Umberto Eco romanas, kurio šlovės ir populiarumo nepranoko nė vienas kitas jo kūrinys. „Pritrenkianti, komiška, originali knyga“; „Rožės vardas įrodė, kad kartais ir tikras literatūros kūrinys gali tapti bestseleriu, kad kokybė ir komercinė sėkmė nebūtinai turi eiti skyrium“, – rašė kritikai pasirodžius vienam iš daugelio pakartotinių „Rožės vardo“ leidimų Italijoje.

Romano veiksmas vyksta 1327 metais Šiaurės Italijos kalnuose stūksančiame vienuolyne. Prisidengęs detektyvine fabula, U. Eco įtraukia skaitytoją į filosofines diskusijas, teologinius debatus, į sudėtingą XIV amžiaus gyvenimą su realiais ir išgalvotais veikėjais. Šios knygos skaitymo būdų yra tiek pat kiek skaitytojų; ją galėtume vadinti moderniu „atsakymynu“ į viduramžių klausimus. U. Eco čia panašus į raganių, ilgu aristoteliškosios tradicijos samčiu maišantį viduramžius savo postmodernistiniame katile, o skaitytojai

